

५७३

श्रीपाद
: ६१५
श्रीपाद

॥ अथ श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्यप्रारंभः ॥

मुग्धा व्यनीषात देवकादगोपीकथा गुप्ताती टीकासहित

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

‘ ગજરાની કૌપીરાઙિટ વિભાગ ’

અનુક્રમાક

વર્ષાક

પુસ્તકનુ નામ

વિષય

વંદન કરનારા મનુષ્યોના કલ્પવૃક્ષરૂપ વૃંદાવનમાં વિનોદ કરનારા અને વૃંદાવનના અંદરૂપ તથા આશ્ચર્યકારક એવા શ્રી-પુરૂષોત્તમને હુ પ્રણામ કરૂ છુ ॥૧॥ સર્વનરમાં શ્રેષ્ઠ એવા નરને તથા નારાયણને તથા અરસ્વતી દેવીને તથા વેદવ્યાસ-

॥ શ્રીગણેશાયનમઃ ॥ ॥ શ્રીસરસ્વત્યૈનમઃ ॥ ॥ શ્રીગુરુભ્યોનમઃ ॥ ॥ રાધાપુરુષો
ત્તમઃ ॥ ॥ અથપુરુષોત્તમ મહાત્મ્ય પ્રારંભઃ ॥ ॥ વંદેવંદારુ મંદારં વૃંદાવન વિનોદિનમ્ ॥
વૃંદાવન કલાનાથં પુરુષોત્તમમદ્ભુતમ્ ॥ ૧ ॥ નારાયણં નમસ્કૃત્ય નરં ચૈવ નરોત્તમમ્ ॥ દેવીં સરસ્વતીં
વ્યાસં તતો જયમુદીરયેત્ ॥ ૨ ॥ નૈમિષારણ્યમા જગ્મુર્મુનયઃ સત્રકામ્યયા ॥ અસિતોદેવલઃ
પૈલઃ સુમંતુઃ પિપ્પલાયનઃ ॥ ૩ ॥

સુમતિઃ કાદ્ર્યપશ્ચૈવ જાવાલિર્ભૃગુરંગિરાઃ ॥ વામદેવઃ સુતીક્ષ્ણશ્ચ શરભંગશ્ચ પર્વતઃ ॥ ૪ ॥
આપસ્તવોઽથ માંડવ્યોઽગસ્ત્યઃ કાત્યાયનસ્તથા ॥ રથીતરોઽઋભુશ્ચૈવ કપિલોરૈભ્યેવ ચ ॥ ૫ ॥
જીને નમસ્કાર કરીને જ્યરૂપ અંથનો આરંભ કરે ॥૨॥ યજ કરવાની ઇચ્છાથી રૂપિઓ નૈમિષારણ્યમાં આવ્યા-અસિત, દેવલ,
પૈલ, સુમંતુ, પિપ્પલાયન ॥૩॥ સુમતિ, કાદ્ર્યપ, જાવાલિ, ભૃગુ, અંગિરા વામદેવ, સુતીક્ષ્ણ, શરભંગ, પર્વત ॥૪॥ આપ
સ્તંબ, માંડવ્ય, અગસ્ત્ય, કાત્યાયન, રથીતર, ઋભુ, કપિલ, રૈભ્ય, ॥૫॥

गौतम, मुर्गल, कौशिक, गालव, क्रतु, अत्रि, जम्बु, त्रित, शक्ति, धुध, बौधायन, वसु, ॥६॥ कौडिन्य, पृथु,
हारित, धूम्र, शंकु, सकृति, शनि, विलांडक, पंक, गग, काण्वाह, ॥७॥ जमदग्नि, लरदाज, धूम्रप, भौमभार्गव,
कर्कश, शौनक, शतानंद, महातप ॥८॥

गौतमोमुद्गलश्चैव कौशिकोगालवःक्रतुः ॥ अत्रिर्बभ्रुस्त्रितः शक्तिर्बुधोबौधायनोवसुः ॥६॥
कौडिन्यः पृथुहारितौधूम्रः शंकुश्चसंकृतिः ॥ शनिर्विभांडकः पङ्कोगर्गः काणादएवच ॥ ७ ॥
जमदग्निर्भरद्वाजोधूमपोमौनभार्गवः ॥ कर्कशःशौनकश्चैवशतानंदोमहातपाः ॥ ८ ॥

विशालाख्यो विष्णुवृद्धोजर्जरोजयजंगमौ ॥ पारःपाशधरः पुरोमहाकायोऽथजैमिनिः ॥ ९ ॥
महाग्रीवोमहाबाहुर्महोदर महाबलौ ॥ उद्दालकोमहामेनार्तआमलकप्रियः ॥ १० ॥ ऊर्ध्वबाहु
रूर्ध्वपादएकपादश्चदुर्धरः ॥ उग्रशीलोजलाशीचपिंगलोऽत्रिर्ऋभुस्तथा ॥ ११ ॥

विशाल, विष्णुवृद्ध, जर्जर, जय, जंगम, पार, पाशधर, पुर, महाकाय, जैमिनि, ॥६॥ महाग्रीव, महाबाहु,
महोदर, महाबल, उद्दालक, महासेन, आर्त, आमलकप्रिय ॥१०॥ ऊर्ध्वबाहु, ऊर्ध्वपाद, एकपाद, दुर्धर, उग्रशील,
जलाशी, पिंगल, अत्रि, ऋभु ॥११॥

શાંડીર, કરુણ, કાલ, કૈવલ્ય, કલાધર, શ્વેતગાહુ, રોમપાદ, કદ્રુ, કાલાગ્નિકર, ॥૧૨॥ શ્વેતાશ્વતર, શરભંગ, પૃથુશ્રવા આ
સર્વ રૂપિઓ શિષ્યો સહવર્તમાન, પ્રદાનિષ્ઠ, વેદ તથા વેદના અંગના પાર ને પામેલા ॥૧૩॥

લોકપર અનુબંધ કરનારા પરોપકારી સ્વભાવવાળા પારકાનું હિત કરવામાં આસક્તિવાળા અને નિરંતર વેદ તથા
સ્મૃતિમાં કહેલા કર્મનું આચરણ કરનારા ॥૧૪॥ એવા નૈમિષારણ્યમાં આવીને યજ્ઞ કરવાનો ઉદ્યોગવાળા થયા આ

શાંડીર:કરુણ:કાલ:કૈવલ્યશ્ચકલાધર : ॥ શ્વેતગાહૂરોમપાદ: કદ્રુ : કાલાગ્નિકર: ॥ ૧૨ ॥

શ્વેતાશ્વતરવાદ્ય:શરભંગ:પૃથુશ્રવા : ॥ એતેસશિષ્યાબ્રહ્મિષ્ઠાવેદવેદાંગપારગા : ॥ ૧૩ ॥

લોકાનુગ્રહકર્તાર:પરોપકૃતિશીલિન : ॥ પરપ્રિયરતાનિત્યંશ્રૌતસ્માર્તપરાયણા : ॥ ૧૪ ॥

નૈમિષારણ્યમાસાદ્યસત્રંકર્તુસમુદ્યતા : ॥ તીર્થયાત્રા મથોદ્દિશ્યગેહાત્સૂતોવિનિર્ગત : ॥ ૧૫ ॥

પૃથિવીપર્યટન્નેવ નૈમિષેદૃષ્ટવાન્મુનીન ॥ તાન્સશિષ્યાન્નમસ્કર્તુસંસારાણ્વતારકાન્ ॥ ૧૬ ॥

સૂત:પ્રહર્ષિત:પ્રાગાદ્યત્રાસંસ્તેમુનીશ્વરા : ॥ તત : સૂતંસમાયાતંરક્તવલ્કલધારિણમ્ ॥૧૭॥

સમયમાં સૂતપુરાણિક તીર્થયાત્રાને ઉદ્દેશિને ઘરથી નિકળ્યા ॥૧૫॥ પૃથિવિમાં ફરતા ફરતા નૈમિષારણ્ય વિષે મુનિઓને
એવા અસારરૂપી સમુદ્રથી તારનારા અને શિષ્યો સહવર્તમાન એવા તે રૂપિઓને નમસ્કાર કરવાને ॥૧૬॥ હર્ષ પામેલા
સૂતપુરાણિક જ્યાં તે મુનિઓ હતા ત્યાં આવ્યા ત્યારપછી રક્તવલ્કલને ધારણ કરનારા ॥૧૭॥

પ્રસન્નમુખવાળા શાંતપરમાર્થમાં કુશળ સકલગુણસંપન્ન સમગ્રઆનંદમાં નિમગ્ન. ॥ ૧૮ ॥
ઉર્ધ્વપુંડને ધારણ કરનારા રાધાકૃષ્ણ નામાંકિત મુદ્રાથી સુશોભિત સુંદર ગોપીચંદનની મૃત્તિકા વ્રટે શાંત તથા
ચક્રના ચિન્હને ધારણ કરનારા ॥૧૯॥ સુશોભિત તુલસીની માલા ધારણ કરનારા જટાકૃષ્ણ મુકુટથી સુશોભિત અને
હરિના શરણ રૂપ અદ્ભુત ઉત્કૃષ્ટ મંત્રનો જપ કરતા ॥૨૦॥ સમગ્રશાસ્ત્રના તત્ત્વથી બાણનારા સર્વલોકના હિત વિષે

પ્રસન્નવદનંશાંતંપરમાર્થવિશારદમ્ ॥ અશેષગુણસંપન્નમશેષાનંદસંપ્લુતમ્ ॥ ૧૮ ॥

ઉર્ધ્વપુંડધરંશ્રીમન્નામમુદ્રાવિરાજિતમ્ ॥ શંખચક્રધરંદિવ્યગોપીચંદનમૃત્સનયા ॥ ૧૯ ॥

લસચ્છ્રીતુલસીમાલંજટામુકુટમંડિતં ॥ જપંતંપરમંમંત્રંહરેઃશરણમદ્ભુતમ્ ॥ ૨૦ ॥ સર્વશાસ્ત્રાર્થમારહં
સર્વલોકહિતેરતમ્ ॥ જિતેન્દ્રિયંજિતક્રોધંજીવન્મુક્તજગદ્ગુરુમ્ ॥ ૨૧ ॥ વ્યાસપ્રસાદસંપન્નંવ્યાસ
વદ્વિગતસ્પૃહમ્ ॥ તંદૃષ્ટ્વોસહસોત્થાયનૈમિષેયામહર્ષયઃ ॥ ૨૨ ॥ શ્રોતુકામાઃસમાવબ્રુર્વિચિત્રાવિવિધાઃ
કથાઃ ॥ તતઃસૂતોવિનીતાત્માસર્વાનૃષિવરાન્મુદા ॥ વદ્ધાંજલિપુટોભૂત્વાનનામદંડવન્મુહુઃ ॥ ૨૩ ॥

તત્પર ઇન્દ્રિય કંધને જીતનારા જીવન્મુક્ત જગતના ગુરુસ્વરૂપ ॥૨૧॥ વેદવ્યાસની કૃપાને પામેલા વ્યાસના સરખા
સ્પૃહા વગરના આવતા એવા સૂતપુરાણિકને જોઈને નૈમિષારણ્યમાંના ઋષિઓ એકઠમ ઉભા થઈને ॥૨૨॥ નાના પ્રકારની
કથાઓ શ્રવણ કરવા માટે તેમની આગળ પાછળ વિટલઈ વળ્યા ત્યાર પછી વિનયવાળા સૂતપુરાણિકે આનંદ થકી
વારંવાર સર્વ ઋષિઓને હાથ જોડીને નમસ્કાર કર્યા ॥૨૩॥

ઋષિઓ કહેવા લાગ્યા. હે સૂત, હે સૂત. આપ ભગવદ્ભક્ત છો. તમે ઘણું જાણો. હુમેએ તમારે આરૂં આજે
મુંદર આસન બનાવેલું છે ॥ ૨૪ ॥ હે મહાભાગ, તમે થાકેલા છો માટે આ આસન ઉપર બેસો, આ પ્રમાણે સર્વ
ઋષિઓ બોલ્યાં, આ પ્રમાણે કહીને સર્વ તપસ્વિ ઋષિઓ પોતપોતાના આસનપર બેઠાં ॥ ૨૫ ॥ પછી હર્ષ થકી સર્વ

ઋષયઃ ॥ સૂતસૂતચિરંજીવમહાભાગવતોભવાન્ ॥ અસ્માભિસ્વાસનંતેઽયકલ્પિતંસુ
મનોહરમ્ ॥ ૨૪ ॥ અત્રાસ્યતાંમહાભાગશ્રાંતોસીત્યવદન્દિજા : ॥ ઇત્યુક્ત્વાસૂપવિષ્ટેષુચસર્વેષુચ
તપસ્વિષુ ॥ ૨૫ ॥ તપોવૃદ્ધિંતતઃપૃષ્ઠાસર્વાન્મુનિગણાન્મુદા ॥ નિર્દિષ્ટમાસનંભેજેવિનગદ્રૌમહ
ર્ષણિ : ॥ ૨૬ ॥ સુખાસીન્નંતત્તદુવિશ્રાંતમુપલક્ષ્યચ ॥ શ્રોતુકામાઃકથાઃપુણ્યાદ્દંવચનમબ્રુ
વન્ ॥ ૨૭ ॥ ઋષયઃ ॥ ॥ સૂતશ્રૂતમહાભાગભાગ્યવાનસિસાંપ્રતમ્ ॥ પારાગર્થવચોહાર્દત્ત્વંવદ
કૃપયાગુરો : ॥ ૨૮ ॥

મુનિઓને તપની વૃદ્ધિ પુછીને, સૂતપુરાણિક વિનયથી ઋષિઓએ બતલાવેલા આસનપર બેઠાં. ॥ ૨૬ ॥ સુખાસનપર
બેઠેલાં અને વિશ્રાંતિ પામેલાં એવા સૂત પુરાણિકને બોધને. પુણ્યવાળી કથા સાંભળવાને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાં. ॥ ૨૭ ॥
ઋષિઓ કહે છે, હે સૂત, હુમણું તમે મોટા ભાગ્યવાન છો, શુરૂની કૃપાથી વેદવ્યાસ વચનના અભિપ્રાયને તમે જાણો છો. ॥ ૨૮ ॥

આપ સુખી તો છો, આજે ઘણું કાલે જોયા, વનમાં કેમ આગ્યા, હે વ્યાસના શિષ્યમાં મુખ્ય આપ વખાણવાને યોગ્ય છો અને પૂજન કરવાને યોગ્ય છો ॥ ૨૯ ॥ આ અસાર સંસારમાં સાંભળવા લાગક હજારો શાસ્ત્ર છે તેને વિષે જે સારવાળું કહ્યાણકારક અને ટુંકું હોય ॥ ૩૦ ॥ તે સંસારરૂપી સમુદ્રમાં નિમગ્ન એવા હોમોને સંસાર થકી પારને પમાડનાર અને કહ્યાણકારક જે તમારા મનમાં નિશ્ચય કરેલું જે હોય તે કહો. ॥ ૩૧ ॥ અજ્ઞાન

સુખીકચ્છિદ્રવાનદ્યચિરાદષ્ટઃકથંવને - શ્લાઘનીયોસિપૂજ્યોઽસિવ્યાસશિષ્ય શિરોમણે ॥ ૨૯ ॥
સંસારેઽસ્મિન્નસારેતુશ્રોતવ્યાનિસહસ્રશઃ ॥ તત્રશ્રેયસ્કરંસ્વલ્પંસારભૂતંચયદ્રવેત્ ॥ ૩૦ ॥
તન્નોવદમહાભાગયત્તેમનસિનિશ્ચિતમ્ ॥ સંસારાર્ણવમગ્રાનાંપારદંશુભદંચયત્ ॥ ૩૧ ॥
અજ્ઞાનતિમિરાંધાનાંનેત્રદાનપરાયણ ॥ વદશીઘ્રંકથાસારંભવરોગરસાયનમ્ ॥ ૩૨ ॥ હરિલિલિ
રસોપેતંપરમાનંદ તારણમ્ ॥ એવંપૃષ્ઠઃ શૌનકાદ્યૈઃ સૂતઃ પ્રોવાચપ્રાંજલિઃ ॥ ૩૩ ॥ સૂતઃપ્રોવાચ ॥
શૃણ્વંતુમુનયઃ સર્વેમદુક્તં સુમનોહરમ્ ॥ આદાવહંગતો વિપ્રાસ્તીર્થપુષ્કરસંજ્ઞિતમ્ ॥ ૩૪ ॥
રૂપી જે અધિકાર તેથી અધ થનારાઓને જ્ઞાનરૂપી નેત્ર આપનારા સંસારરૂપી વ્યાધિને દૂર કરનાર કથારૂપી અમૃતને કહો ॥ ૩૨ ॥ આ પ્રમાણે શૌનકાદિકરૂપિઓના પુછવાથી સૂતપુરાણિકે જે હાથ જોડીને ભગવાનની લીલા યુક્ત અને અત્યંત આનંદ કરનારી કથાને કહેવાં લાગ્યાં ॥ ૩૩ ॥ સૂતપુરાણિકે કહે છે. હે મુનિઓ સુંદર એવું મારું વચન તમો સાંભળો. હે ઋષિઓ હું પહેલાં પુષ્કર તીર્થમાં ગયો ॥ ૩૪ ॥

ત્યાં નાહિને પુણ્યકારિક ઋષિઓને દેવતાઓને પિતૃઓને તૃપ્ત કરીને પછી પાપ થકી મુક્ત કરનારી યમુના આગળ હું ગયો. ॥ ૩૫ ॥ પછી અનુક્રમે કરીને બીજા તીર્થોમાં જઈને ગંગાને તીરે આવ્યો, પછી કાશીમાં ગયો પછી ગયામાં ગયો ॥ ૩૬ ॥ પછી પવિત્ર કૃષ્ણા તથા વેણી નદીના કાંઠાપર ગયો ત્યાં પિતૃઓનું પ્રજન કરીને ગંડકી નદીમાં સ્નાન કરીને ત્યાંથી પુલહાશ્રમમાં ગયો ॥ ૩૭ ॥ ધેનુમતી પવિત્ર નદીમાં સ્નાન કરીને સરસ્વતીના તીરપર ગયો ત્યાં

સ્નાત્વાતૃષ્વા ઋષીન્પુણ્યાન્સુરાન્ પિતૃગણાનથ ॥ તતઃ પ્રયાતો યમુનાંપ્રતિબંધ વિના-
શિનીમ્ ॥ ૩૫ ॥ ક્રમાદન્યા નિતીર્થાનિગત્વાગંગાપાગતઃ ॥ તતઃ કાશીમુપા ગમ્યગયાંગત્વા
તતઃપરમ્ ॥ ૩૬ ॥ પિતૃનિષ્ઠા તતોવેર્ણીકૃષ્ણાંચ તદનંતરમ્ ॥ તતઃ સ્નાત્વાચ ગંડક્યાંપુલહાશ્રમ
ભાવ્રજન્ ॥ ૩૭ ॥ ધેનુમત્યામહંસ્નાત્વાતતઃ સારસ્વતેતેટ્ટે ॥ ત્રિરાત્રમુષિતો વિપ્રાસ્તતોગોદાવરી
ગતઃ ॥ ૩૮ ॥ કૃતમાલાંચકાવેરીંનિર્વિધ્યાંતામ્રપર્ણિકામ્ ॥ તાર્પીવૈહાયસીંનંદાંનર્મદાંશર્મદાંગતઃ
॥ ૩૯ ॥ ગત્વાચર્મણ્વર્તીપશ્ચાત્સેતુબંધમથાગમમ્ ॥ તતોનારાયણંદ્રષ્ટુંગતોહંત્રદરીવનમ્ ॥ ૪૦ ॥

ત્રણ રાત્રિ રહ્યા પછી હે મુનિઓ ગોદાવરી તીર્થમાં ગયો. ॥ ૩૮ ॥ ત્યાંથી કૃતમાલા, કાવેરી, નિર્વિધ્યા તામ્રપર્ણી તાર્પી વૈહાયસી નંદા અને અન્યંત મુખ આપનારી નર્મદા આ બધા તીર્થોમાં ફરી ગયો. ॥ ૩૯ ॥ પછી ચૂર્મણ્વતીમાં ગયો પછી સેતુ બંધ તીર્થપર ગયો ત્યાંથી નારાયણનું દર્શન કરવાને બદરિકાશ્રમમાં ગયો ॥ ૪૦ ॥

નારાયણનું દર્શન કરી તથા પગે લાગી તથા તેમની ક્તુનિ કરી. સર્ગમુનિઓને નમસ્કાર કરીને ત્યાંથી ત્રિદક્ષેત્રમાં ગયો. ॥ ૪૧ ॥ હે ઋષિઓ આ પ્રમાણે સર્વ તીર્થોમાં કરતો કરતો કુરૂદેશમાં આવ્યો ત્યાંથી જાંગલ દેશમાં આવ્યો ત્યાંથી હસ્તિનાપુરમાં ગયો. ॥ ૪૨ ॥ ત્યાં મેં આ પ્રમાણે સાંભળ્યું કે પરીક્ષતરાજ પોતાનો સર્વ રાજ્ય વૈભવ ત્યાગ કરીને, ઘણા પુણ્યવાળા ઋષિઓની સાથે ગંગાના તીરપર ગયા છે. ॥ ૪૩ ॥ સિદ્ધિરૂપ અલંકારને ધારણ કરનારા સિદ્ધ

તતોનારાયણંદૃષ્ટ્વાતાપસાનભિવાદ્યચ ॥ નત્વાસ્તુત્વાચતંદેવંસિદ્ધક્ષેત્રમુપાગતઃ ॥ ૪૧ ॥
 એવમાદિષુતીર્થેષુભ્રમન્નાગતવાન્કુરુન્ ॥ જાંગલંદેશમાસાદ્યહસ્તિનાપુરગોઽભવમ્ ॥ ૪૨ ॥
 તત્રશ્રુતંવિષ્ણુરાતોરાજ મુત્સૃજ્યજગ્મિવાન્ ॥ ગંગાતરિમંહાપુણ્યમૃષિભિર્વહુભિર્દિજાઃ ॥ ૪૩ ॥
 તત્રસિદ્ધાઃ સમાજગ્મુર્યોગિનઃ સિદ્ધિભૂષણાઃ ॥ દેવર્ષયશ્ચતત્રૈવનિરાહારાશ્ચકેચન ॥ ૪૪ ॥
 વાતાંબુપર્ણાહારાશ્ચશ્વાસાહારાશ્ચકેચન ॥ ફલાહારાઃ પરેકેચિત્ફેનાહારાશ્ચકેચન ॥ ૪૫ ॥
 તંસમાજંદ્રષ્ટુકામસ્તત્રાહમગમંદિજાઃ ॥ તત્રાજગામભગવાન્બ્રહ્મભૂતોમહામુનિઃ ॥ ૪૬ ॥

યોગિઓ તથા ઈન્દ્રિયો ત્યાં આવ્યા તેમાં કેટલાક ઇન્દ્રિયો નિરાહારી હતા ॥ ૪૪ ॥ કેટલાક વાયુભક્ષણ કરનારા, કેટલાક જળનુપાન કરનારા, કેટલાક પાંડડાંનું ભક્ષણ કરનારા, કેટલાક શ્વાસનો આકાર કરનારા, કેટલાક ફળ ભક્ષણ કરનારા, કેટલાક પાણીપર તરતું જે ફીણ આવે છે, તેનું ભક્ષણ કરનારા, ॥ ૪૫ ॥ હે ઋષિઓ, તે સમાજને જોવાને હું ત્યાં ગયો. તો ત્યાં ભગવાન બ્રહ્મનિષ્ઠ શુકદેવજી આવ્યા. ॥ ૪૬ ॥

તે. વેદ વ્યાસના પુત્ર છતાં મહાતેજસ્વી તથા પ્રતાપી હતા. તેમણે પોતાના અતકરણની વૃત્તિ ભગવાનના ચરણ કમળમાં ધારણ કરેલી હતી. ॥ ૪૭ ॥ સોળ વર્ષની ઉંમર છતાં વળી યોગાભ્યાસ કરનારા પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ હતા. શાંખના સરખો તેમનો કંઠ છતાં અતિ ઉંચા અને સ્નિગ્ધ કેશથી તેમનું મુખ વેષિત થયેલું હતું તેમની છાતીનો ભાગ પુષ્ટ તથા મેઢથી ઢંકાયેલો હતો અને અત્યંત કાન્તિવાળો હતા. ॥ ૪૮ ॥ તે નમ્ર હતા તથા પ્રહ્નિષ્ટ હતા. તેમની આસ પાસ ઘણા બાળકો વિટળાઈને તેમના શરીરપર થુંકતા હતા કેટલીક સ્ત્રીઓ ધૂલના ખોખા ભરીને તેમનાપર નાખતી

વ્યાસપુત્રોમહાતેજા : શુકદેવ : પ્રતાપવાન્ ॥ શ્રીકૃષ્ણઋણાંદોજેમનસોત્તરણાંદધત્ ॥ ૪૭ ॥

તંદયષ્ટવર્ષયોગીશંકંબુકંઠમહોન્નતમ્ ॥ સ્નિગ્ધાલકાવૃત્તમુલ્લંગૂઢજંજ્વલત્પ્રભમ્ ॥ ૪૮ ॥

અવધૂતંબ્રહ્મભૂતંષ્ટીવાદ્વિર્વાલકૈર્વૃતમ્ ॥ સ્ત્રીગણૈર્ધૂલિહસ્તૈશ્વમક્ષિકાભિર્ગજોયથા ॥ ૪૯ ॥

ધૂલિધૂસરસર્વાંગશુકંદૃષ્ટામહામુનિમ્ ॥ મુનય : સહસોત્તરંબદ્ધાંજલિપુટામુદા ॥ ૫૦ ॥

સ્ત્રિયોમૂઢાશ્વવાલાસ્તેતંદૃષ્ટાદૂરત : સ્થિતા : ॥ પશ્ચાન્નાપસમાયુક્તા : શુકંનત્વાગૃહાન્યયુ : ॥ ૫૧ ॥

હતી. વનનો હાથી જેમ માખીઓથી વેષિત હોય છે તેમ આ શુકદેવ સ્ત્રીઓથી તથા બાલકોથી વિંટાયેલા હતા. ॥ ૪૮ ॥ ધૂલથી સફેદ અંગવાળો શ્રેષ્ઠમુનિ એવા શુકદેવજીને જોઈને સર્વ મુનિ તત્કાલ હાથ જોડીને બિભા રહ્યા. ॥ ૫૦ ॥ પછી સાથે આવેલી સ્ત્રીઓ તથા બાલકો, સર્વ ઋષિઓએ શુકદેવજીને જે માન આપ્યું તે હરથી જોઈને ઉભાં રહ્યાં તથા પોતે નિઃકર્મ કરેલું તેના બદલામાં પશ્ચાન્નાપ કરીને શુકદેવજીને પગે લાગીને તેઓ પોતપોતાને ઘેર જતા હતા ॥ ૫૧ ॥

પુ ૦

અ ૦

પછી મર્વ મુનીઓએ શુકાચાર્યને બેસવાને માટે ઉંચું અને મોટું એવું આસન આપ્યું. પછી શુકદેવજીની આગળ પાછળ સર્વ ઋષિઓ બેઠા. જે પ્રમાણે કમળની કણિકાને ફરતી પાંખડીઓ હોય છે. તેજ પ્રમાણે. ॥ ૫૨ ॥ સકલ ઋષિઓના સમૂહમાં જ્ઞાનરૂપ સમુદ્રમાં ચંદ્રમાં પ્રમાણે શુકાચાર્ય આસપર બેઠા. ત્યાગ્યાદ બ્રાહ્મણોએ રચનાને કરેલી પૂજાને ધારણ કરતી વખતે નક્ષત્ર સમૂહમાં ચંદ્ર શોભે છે. તેજ પ્રમાણે શુકદેવજીની શોભા થઈ રહી. ॥ ૫૩ ॥ ઇતિશ્રી બૃહન્નારદીયપુરુષોત્તમમહાત્મ્યમાં 'શુકદેવજીનું' આગમન, એ નામનો પ્રથમ અધ્યાય સમાપ્ત.

આસનંકલ્પયાંચક્રુ : શુકાયોન્નતમુત્તમમ્ ॥ આસેદુર્મુનયોઽભોજકર્ણિકાયાશ્છદાઙ્ગ ॥ ૫૨ ॥

તત્રોપવિષ્ઠોભગવાન્મહાર્મુનિર્વ્યાસાત્મજોજ્ઞાનમહાધ્વિચંદ્રમા : ॥ પૂજાંદધદ્વાહ્નકલ્પિતાં તદારરાજતારાવૃતચંદ્રમાઙ્ગ ॥ ૫૩ ॥ ॥ ઇતિશ્રીબૃહન્નારદીયેપુરુષોત્તમમાહાત્મ્યેશુકાગમને પ્રથમોઽધ્યાય : ॥ ૧ ॥

॥ સૂતરવાચ ॥ રાજાપૃથ્શુકેનોક્તશ્રીમદ્રાગવતંપરમ્ ॥ શુકપ્રસાદાત્તચ્છુત્વાદૃષ્ટ્વાગજ્ઞો વિમોક્ષણમ્ ॥ ૧ ॥

સૂત બોલ્યા—હે શાનકાદિક ઋષિઓ પરીક્ષિતરાજના પુછવાથી શુકદેવજીએ ઉત્તમ ભાગવત કહ્યું શુકદેવના અનુગ્રહથી ભાગવત સાંભળીને અને રાજાના મોક્ષને બેઠાને. ॥ ૧ ॥

યજ્ઞ કરવાના ઉદ્યોગ વિષે પ્રવૃત્ત થએલા પ્રાહ્મણીના દર્શન કરવાની ઇચ્છાવાળો હું અહિં આ આવ્યો છું અને દીક્ષિતના દર્શનથી કૃતકૃત્ય થયો છું. ॥ ૨ ॥ રૂપિઓ બોલ્યા—હે સાધુ સૂત અન્ય વાર્તાનો ત્યાગ કરી વેદ વ્યાસના મુખથી અપૂર્વ જે સાંભળ્યું હોય તે પ્રસન્નતાથી અમોને કહે ॥ ૩ ॥ હે મહાભાગ સારથી પણ અતિશય સારવાળી પુણ્યકારિકા આત્માને પ્રસન્ન કરનારી અમૃતથી શ્રેષ્ઠતર અને ઉત્કૃષ્ટ એવી કથાનું પાન કરાવો ॥ ૪ ॥ સૂત બોલ્યા હે

અત્રાહમાગતોવિપ્રાન્સત્રોદ મપરાયણાન્ ॥ દ્રષ્ટુકામઃકૃતાર્થોઽહંજાતોદીક્ષિતદર્શનાત્ ॥ ૨ ॥

સાધોવાર્તાંતરંત્યક્ત્વાસૂતાપૂર્વેવદસ્વનઃ ॥ કૃણૈવાયનમુસ્વાદ્યચ્છૃતંતત્પ્રસાદતઃ ॥ ૩ ॥

સારાત્સારતરાંપુણ્યાંકથામાત્મપ્રસાદનીમ્ ॥ પાયયસ્વમહાભાગસુધાધિકર્તૈરાંપરામ્ ॥ ૪ ॥

તતઽવાચ ॥ ॥વિલોમજોપિધન્યોસ્મિયન્માંપૃચ્છથસત્તમાઃ ॥ ૫ ॥ યથાજ્ઞાનંપ્રવક્ષ્યામિયઞ્છૃતંવ્યાસવ

ક્તઃ ॥ ૫ ॥ એકદાનારદોગચ્છન્નનારાયણાલયમ્ ॥ તપસૈર્બહુભિઃસિદ્ધૈર્દેવૈરપિનિષેવિતમ્ ॥ ૬ ॥

વદર્યક્ષામલૈર્લ્લૈરાઘૈરાતકૈરપિ ॥ કપિત્યૈર્જંબુનીપાદૈર્વૃક્ષૈરન્યૈર્વિરાજિતમ્ ॥ ૭ ॥

પરમ શ્રેષ્ઠ રૂપિઓ હું વિલોમજ એટલે ક્ષત્રિયથી પ્રાહ્મણીના ઉદર વિષે ઉત્તમ થયો છું છતાં તમે મને પુછો છો જેથી મને ધન્ય છે. વ્યાસના મુખથી જે સાંભળ્યું છે તે જ્ઞાન પ્રમાણે આપને કહું છું ॥ ૫ ॥

એક દિવસ નારદરૂપિ ધણા તપસ્વી શિષ્યો અને દેવોથી પણ સેવાયલા એવા ॥ ૬ ॥ તથા બોરડી બેહેડાં, આંમળાં બિલી, આંબો, આમ્રાતક, કેહ, જાંબુ, કદાંબ વિગેરે બીજા વૃક્ષો વડે શોભિત એવા નરનારાણના ધામ વિષે ગયા ॥ ૭ ॥

જ્યાં વિષ્ણુના ચરણે જલથી ઉત્પન્ન થયેલી પુણ્યકારી અલકનંદા ગંગા નદી છે. ॥ ૮ ॥ ત્યાં જઈ પરબ્રહ્મમાં આસક્ત મનવાળા જીતેન્દ્રિય કામક્રોધ વિગેરે છ શત્રુઓ ને જીતનારા નિર્મળ સ્કુરાયમાન ઘણી કાંતિવાળા નારાયણ મહામુનિને નમ્યા ॥ ૯ ॥ અને તપસ્વી નર અને દેવના દેવ એવા નારાયણને સાંભળાંગ પ્રણામ કરી નારદ બે હાથ જોડી તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા ॥ ૧૦ ॥

વિષ્ણુપાદોદકી પુण्याલકનંદાસ્તિતત્રચ ॥ તત્રગત્વાનમદેવં નારાયણ મહામુનિમ્ ॥ ૮ ॥
 પરબ્રહ્મણિસંલગ્નમાનસંચર્જિતેન્દ્રિયમ્ ॥ જિતારેષદ્વ્યલંપસ્ફુરદ્વહુલપ્રભમ્ ॥ ૯ ॥ નમઃ
 સ્કૃત્વાચસાષ્ટાંગદેવદેવં તપસ્વિનમ્ ॥ કૃતાંજલિપુટોભૂત્વાતુષ્ટાવનારદોવિભુમ્ ॥ ૧૦ ॥ નારદઃપ્રવાચ ॥
 ॥ દેવદેવઃ પ્રજાપત્યકૃપાકૃપારસત્પતે ॥ સત્યવ્રતસ્ત્રિસત્યોસિસત્યાત્માસત્યસંભવઃ ॥ ૧૧ ॥ સત્ય
 યોને નમસ્તેસ્તુત્વામહં શરણંગતઃ ॥ તપસ્તેચિલશિક્ષાર્થમર્પદાસ્થાપનાય ॥ ૧૨ ॥

નારદ બોલ્યા—હે દેવના દેવ હે જગતના સ્વામી હે કૃપાસાગર, હે સજ્જનના પાલક, આપ સત્ય વ્રતવાળા છો ભૂત ભવિષ્ય ને વર્તમાન એ ત્રણે કાલમાં સત્યસ્વરૂપ છો. સત્યાત્મા અને સત્યથી ઉત્પન્ન થયેલા છો ॥ ૧૧ ॥ માટે હે સત્યયો આપને નમસ્કાર હો. હું તમારે સરણે આવ્યો છું. તમારું તપ સર્વ લોકના હિતને માટે તથા ધર્મમાર્ગનું સ્થાપન કરવા માટે છે ॥ ૧૨ ॥

જે આપ આવું તપ ન કરે તો પુણ્યવાન તથા પાપી મનુષ્યોથી વ્યાપ્ત પૃથિવી કલિયુગમાં જેમ એકે કરેલા પાપથી હુબી જાય છે તેમજ એકે કરેલા પુણ્યથી તરે છે. ॥ ૧૩ ॥ પૂર્વે સત્યાદિ યુગવિષે એક મનુષ્યએ કરેલું પુણ્ય કે પાપ જેમ સર્વને પ્રાપ્ત થતું હતું, તેવી સ્થિતિને દુર કરીને કલિયુગમાં કેવળ કરનારજ ॥ ૧૪ ॥

અન્યથૈક કૃતાત્પાપાત્કૈલામજ્જતિમેદિની ॥ તથૈવપુણ્યાત્તરતિપુણ્યપાપિજનાત્તા ॥ ૧૩ ॥
 કૃતાદિષુયથાપૂર્વમેકગંતત્સમસ્તંગં ॥ તાદૃક્સ્થિતિંનિરાકૃત્યકલૌકર્તૈવકેવલમ્ ॥ ૧૪ ॥
 લિપ્યતે પુણ્ય પાપાભ્યામિતિતેતપસિસ્થિતિઃ ॥ ભગવન્પ્રાણિનઃ સર્વૈવિષયાસક્તમાનસાઃ ॥ ૧૫ ॥
 દારાપત્યગૃહાસક્તસ્તેષાંહિતકરંચયત્ ॥ મમાપિહિતકૃત્કિંચિદ્વિચાર્યવત્તુમર્હસિ ॥ ૧૬ ॥ ત્વન્મુખાચ્છ્રો
 તુકામોહંબ્રહ્મલોકાદિહાગતઃ ॥ ઉપકારપ્રિયોવિષ્ણુરિતિવેદેવિનિશ્ચિતમ્ ॥ ૧૭ ॥ તસ્માલ્લોકો
 પકારાયકથાસારંવદાધુના ॥ તસ્યશ્રવણમાત્રેણનિર્ભયંવિંદતેપદમ્ ॥ ૧૮ ॥

પુણ્ય તથા પાપથી લેપાય છે. એ પ્રમાણે આપની તપમાં સ્થિતિ છે. હે ભગવાન સઘળા પ્રાણિઓ વિષયમાં આસક્ત મનવાળા ॥ ૧૫ ॥ તથા સ્ત્રી પુત્ર ગૃહ વિષે આસક્તિવાળા છે. માટે તેઓનું તથા માડું પણ જે કંઈ હિતકારી હોય તે વિચારીને કહેવા યોગ્ય છે ॥ ૧૬ ॥ વેદમાં એમ નિશ્ચિત કરેલું છે કે વિષ્ણુને ઉપકાર પ્રિય છે. માટે તમારાં મુખથી સાંભળવાની ઇચ્છાવાળો હું બ્રહ્મલોકથી અહિંઆ આવ્યો છું. ॥ ૧૭ ॥ તેથી લોકના ઉપકાર માટે હવે કથાસાર કહો. જેના શ્રવણ માત્રથી નિર્ભયપદ પ્રાપ્ત થાય ॥ ૧૮ ॥

પુ૦

અ૦

આ પ્રમાણે નારદનું વચન સાંભળીને ભગવાન રૂપિએ હૃદયિને ત્રણેયોક્તિને પાવન કરનારી પુણ્યકારી કથા કેહેવાનો આરંભ કર્યો. ॥ ૧૯ ॥ શ્રીનારાયણ ઓલ્યા હે નારદ તમે ગોપિકાના મુખકમળના ભ્રમરરૂપ. રામકીડના સ્વામી. રત્નિકન્નનોના ભૂપણરૂપ વૃંદાવનમાં વિહાર કરનાર વ્રજના સ્વામી અને આદિ પુરૂષ ભગવાનની પુણ્યકારી કથા સાંભળો. ॥ ૨૦ ॥ હે વન્ધ્ય જગતને ઉત્પન્ન કરનાર બ્રહ્મા નેત્રના પલકારામાં પડ્યો તેનું કર્મ પૃથિવીમાં કેહેવા કોણ સમર્થ છે. વળી હે નારદ

નારદસ્યવચઃશ્રુત્વાપ્રહસ્યભગવાનૃષિ : ॥ કથાંકથિતુમારેભેપુણ્યાંભુવનપાવનીમ્ ॥ ૧૯ ॥
 ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ ગોપાંગનાવદનપંકજપટપદસ્યરાસેશ્વરસ્યરસિકાભરણમ્યપુંસ : ॥ વૃંદા
 વનેવિહરતોબ્રેજભર્તુરાદે : પુણ્યાંકથાંભગવત : શ્રૃણુનારદત્વમ્ ॥ ૨૦ ॥ ચક્ષુર્નિમેષપતિતોજગતાં
 વિધાતાતત્કર્મવત્સકથિતુંભુવિક : સમર્થ : ॥ ત્વંચાપિનારદમુનેભગવચ્ચરિત્રંજાનાસિસારસરસં
 વચસામગમ્યમ્ ॥ ૨૧ ॥ તથાપિવક્ષ્યેપુરુષોત્તમસ્યમાહાત્મ્યમત્યદ્ભુતમાદરેણ ॥ દારિદ્ર્યવૈધવ્યહરં
 યશસ્યંસત્પુત્રદંમોક્ષદમાશુસેવ્યમ્ ॥ ૨૨ ॥

મુનિસાર વડે સારવાળું અને વાણીને પણ અગમ્ય એવું ભગવાનનું ચરિત્ર તમે પણ જાણો છો. ॥ ૨૧ ॥ તોપણ અતિ શય આશ્ચર્યકારક દારિદ્ર્ય તથા વૈધવ્યનો નાશ કરનાર યશને આપનાર સત્પુત્રને આપનાર તથા મોક્ષને આપવાવાળું અને શીઘ્ર સેવવું યોગ્ય એવું પુરુષોત્તમનું મહાત્મ્ય આહરથી કહું છું. ॥ ૨૨ ॥

નારદ યોગ્યા—હે મુનિ પુરુષોત્તમ કયા દેવ છે અને તેનું મહાન્મ્ય શું છે. તે અનિ અદ્ભુત હોય એમ મને દેખાય છે, માટે વિસ્તારથી કહો. ॥ ૨૩ ॥ સૂત કહેવા લાગ્યા કે નારદનું કહેલું વચન સાંભળીને નારાયણમુનિ બે ઘડીવાર પુરુષોત્તમનું સારી રીતે ધ્યાન ધરી યોગ્યા ॥ ૨૪ ॥ શ્રીનારાયણ કહે છે પુરુષોત્તમ એવું માસનું નામ પણ

નારદઉવાચ ॥ ॥ પુરુષોત્તમસ્તુકોદેવોમાહાત્મ્યતસ્યકિંમુને ॥ અત્યદ્ભુતમિવાભાતિવિસ્તરેણ વદ
સ્વમે ॥ ૨૩ ॥ ॥ સૂતઉવાચ ॥ નારદોક્તંવચ : શ્રુત્વામુનિર્નારાયણોબ્રવીત્ ॥ મમાધાયમન :
સમ્યકમુહૂર્તેપુરુષોત્તમમ્ ॥ ૨૪ ॥ શ્રીનારાયણઊવાચ ॥ પુરુષોત્તમેતિમાસસ્યનામાપ્યસ્તિસહે
તુકમ્ ॥ તસ્યસ્વામિકૃપાસિંધુ : પુરુષોત્તમઉચ્યતે ॥ ૨૫ ॥ ઋષિભિ : પ્રોચ્યતેતસ્માન્માસ :
શ્રીપુરુષોત્તમ : ॥ તસ્યવ્રતવિધાનેનપ્રીત : સ્યાત્પુરુષોત્તમ : ॥ ૨૬ ॥ નારદઉવાચ ॥ ॥ સંતિમ
ધ્વ દયોમાસ : સેશ્વરાસ્તેશ્રુતામય ॥ તન્મધ્યેનશ્રુતોમાસ : પુરુષોત્તમસંજ્ઞક : ॥ ૨૭ ॥

અકારણ છે. તેના સ્વામી કૃપામાગર પુરુષોત્તમ કહેવાય છે. ॥ ૨૫ ॥ તેથી રૂપિઓ તે માસને પુરુષોત્તમ માસ કહે છે. તેનું વ્રત કરવાથી પુરુષોત્તમ પ્રસન્ન થાય છે. ॥ ૨૬ ॥ નારદ પુછવા લાગ્યા—ચંત્ર વિગેરે માસો છે તે સ્વામીવાળા છે. એવું મેં સાંભળ્યું છે. તે માસોમાં પુરુષોત્તમ નામનો માસ મેં સાંભળ્યો નથી. ॥ ૨૭ ॥

પુ૦

અ૦

તેા પુરૂષોત્તમ કયો માસ છે. તેના સ્વામી કૃપાના ભંડાર પુરૂષોત્તમ કેવી રીતે થયા, તે હે કૃપાના ખજાનારૂપ મને કહો. ૨૮ ॥ હે પ્રભુ—તે માસનું સ્વરૂપ તથા વિધાન કહો. તે માસમાં શું કરવું, કેમ નહાવું તથા શું દાન કરવું તે કહો ॥ ૨૯ ॥ જપ પૂજા ઉપવાસ વિગેરે સાધન શું કરવું તે કહો. આ કરવાથી કયા દેવ પ્રસન્ન થાય અને શું ફળ આપે ॥ ૩૦ ॥ હે તપસ્વી ધનવાળા આ અને બીજા જે કંઈ તત્ત્વ હોય તે મને કહો. દીનજનો ઉપર દયાળુ એવા

પુરૂષોત્તમસ્તુકોમાસસ્તસ્યસ્વામીકૃપાનિધિ : ॥ પુરૂષોત્તમઃકથંજાતસ્તન્મેબ્રૂહિકૃપાનિધે ॥ ૨૮ ॥ સ્વરૂપંતસ્યમાસસ્યસવિધાનંવદપ્રભો ॥ કિંકર્ત્તવ્યંકથંસ્નાનંકિંદાનંતત્રસત્પતે ॥ ૨૯ ॥ જપપૂજોપવાસાદિસાધનંકિંચમખ્યતામ્ ॥ તુણ્યેત્કૃતેનકોદેવઃકિંફલંવાપ્રયચ્છતિ ॥ ૩૦ ॥ એતદન્યચ્ચયત્કિંચિત્તત્ત્વંબ્રૂહિતપોધન ॥ અનાપૃષ્ઠમપિબ્રૂયુઃસાધવોદીનવત્સલાઃ ॥ ૩૧ ॥ નરાયેભુવિજાયંતેપરભાગ્યાનુવર્તિનઃ ॥ દ્રારિદ્યપીડિતાનિત્યંરોગિણઃપુત્રકાંક્ષિણઃ ॥ ૩૨ ॥ જડામૂકાદાંભિકાશ્ચહીનવિદ્યાઃકુચેલિનઃ ॥ નાસ્તિકાલંપટાનીચાજર્જરાઃપરસેવિનઃ ॥ ૩૩ ॥

સાધુ પુરૂષોએ નહિ પુછેલાને પણ કહેવું જોઈએ ॥ ૩૧ ॥ હે પ્રભુ પૃથ્વી વિષે પારકાના ભાગ્યને અનુસરનારા, દરિદ્રતાથી પીડા પામેલા. નિરંતર રોગી પુત્રની ઇચ્છા રાખનારા ॥ ૩૨ ॥ આળસુ. મુંઝાં, દાંભિક, વિદ્યારહિત, મેલાં વસ્ત્રવાળા, નાસ્તિક, લંપટ નીચ, અશક્ત દાસત્વ કરનારા ॥ ૩૩ ॥

મા૦

૨

૮

નિરાશાવાળા, ભાંગેલાસંકટપ્રવાળા નિર્બળ, ખરાબ રૂપવાળા રોગવાળા, કોઠવાળા-ઓડવાળા અને આંધળા ॥ ૩૪ ॥ અને કેટલાએક ઈષ્ટમિત્ર, સ્ત્રી આપજન પિતા તથા માતાના વિયોગવાળા શોક અને દુઃખથી સુકાઈ ગયેલા શરીરવાળા અને પ્રિય વસ્તુથી રહિત ॥ ૩૫ ॥ એવા તેઓ જે કરવાથી, સાંભળવાથી, ભણવાથી, આચરણ કરવાથી, ફરીને આવા પ્રકારના દુઃખવાળા

નષ્ટાસામગ્રસંકલ ૧ : ક્ષીણસત્વાઃ કુરુપિણઃ ॥ રોગિણઃ દુઃષ્ટિદોષ્યાદોષદાશ્ચકેચન ॥ ૩૪ ॥

ઇષ્ટમિત્રકલત્રાસાપેતુર્માદુવિયોગિનઃ ॥ શોકદુઃરવાદિશુષ્કાંગાઃ સ્વેષ્ટવસ્તુવિવર્જિતાઃ ॥ ૩૫ ॥

પુનર્નૈવંવિદ્યાસ્તેચુર્ણ્યુદ્ધેદશ્રુતેનચ ॥ પઠિતેનાનુચીર્ણેનતદ્વદસ્વમમપ્રભો ॥ ૩૬ ॥ વૈધવ્યંવં

ધગ્તાલોષદાશ્ચકેચન ॥ રક્તપિતાદ્યપસ્મારરાજયક્ષ્માદયશ્ચયે ॥ ૩૭ ॥ એતૈર્દોષસમૂહૈશ્ચ

દુઃસ્વિતાનવીક્ષ્યમાનવાન ॥ દુઃસ્વિતોઽસ્મિજગન્નાથકૃપાંકૃત્વામમોપરિ ॥ ૩૮ ॥

વિસ્તરેણવદબ્રહ્મનુમન્મનોમોદહેતુકં ॥ સર્વજ્ઞઃ સર્વતત્વાનાંનિદાતૃત્વાદિદ્યોત્તરે ॥ ૩૯ ॥

ન થાય, એવું જે હોય તે તમે મને કહો ॥ ૩૬ ॥ વિધવાપણું વાંઝિઆપણાનોદોષ હીનાંગપણું અને ખરાબ મનની પીડાઓ તથા રક્તપીત ફેફસે તથા ક્ષય વિગેરે જે રોગો છે ॥ ૩૭ ॥ આ દોષોના મમૂહથી દુઃખ પામેલા મનુષ્યોને જોઈ હે જગતના સ્વામી દુઃખિત થયો છું. મારે મારા ઉપર કૃપા કરીને ॥ ૩૮ ॥ હે પ્રભુ મારા મનને આનંદ કરવાવાળું એવું વિસ્તાર પૂર્વક કહો. કારણ કે, પ્રભુ—તમે સર્વજ્ઞ તેમજ સર્વતત્વના નિધિરૂપ છો ॥ ૩૯ ॥

પુ૦

અ૦

સૂત ઓડ્યા—આ પ્રમાણે સ્વવાણુ અને મનુષ્યોના હિતનું કારણરૂપ નારદનું વચન સાંભળી દેવનાદેવ નારાયણ ચંદ્રના સરખા શાંત એવા મુનિનું પ્રજન કરી નવા મેઘના શબ્દ શરખી સુંદર વાણીથી ઓડ્યા ॥ ૪૦ ॥ આ પ્રમાણે બ્રહ્મારદ્વીપ પુરાણનાર્ગત પુરુષોત્તમ મહાત્મ્યમાં શ્રી નારાયણ તથા નારદના સંવાદ વિષે પ્રશ્નવિધિ નામનો બીજો અધ્યાય સમાપ્ત થયો ॥ ૨ ॥

સૂતુવાચ ॥ ॥ ઇતિવિધિતનયોદિતંરમાલંજનહિતહેતુનિશમ્યદેવદેવઃ ॥ અભિનવધનરાવરમ્યવાચાઽવદદભિપૂજ્યમુનિંસુધાંશુશાંતમ્ ॥ ૪૦ ॥ ॥ ઇતિશ્રીવૃહન્નારદીયેપુરુષોત્તમમાહાત્મ્યેશ્રી નારાયણનારદસંવાદેઽશ્રવિધિર્નામદ્વિતિયોઽધ્યાયઃ ॥ ૨ ॥

॥ ઋષયઉચુઃ ॥ ॥ નારાયણોનરસર્વોયદુવાચશુભંવચઃ ॥ નારદાયમહાભાગતન્નોવદસવિસ્તરમ્ ॥ ૧ ॥ ॥ સૂતુવાચ ॥ ॥ નારાયણવચોરમ્યંશ્રુયતાંદ્વિજસત્તમાઃ ॥ યદુક્તંનારદાયૈતત્પ્રવક્ષ્યામિયથાશ્રુતમ્ ॥ ૨ ॥ ॥

રૂષિઓ પુછવા લાગ્યા—હે માહાભાગ, નરના મિત્ર નારાયણે નારદને જે સાચું વચન કહ્યું તે વિસ્તાર પૂર્વક અમને કહો ॥ ૧ ॥ સૂત ઓડ્યા હે શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણો સુંદર નારાયણનું વચન જે નારદને કહ્યું છે તે તમે સાંભળો. હું મારા સાંભળવા પ્રમાણે કહું છું ॥ ૨ ॥

મા૦

૩

૧

નારાયણ બોલ્યા—હે નારદ. પ્રવે મહાત્મા હુઃખને હરનાર શ્રી કૃષ્ણએ રાજ યુધિષ્ઠિરને જે કહેલું તે તને કહું છું. તું સાંભળ ॥ ૩ ॥ એક વખત ધાર્મિક શત્રુ રહિત યુધિષ્ઠિર. કપટ પ્રિય દુષ્ટ એવા ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રોથી જુગટામાં પગજ્ય પામ્યા ॥ ૪ ॥ જન સમક્ષ અગ્નિથી ઉત્પન્ન થયેલી ધર્મ પરાયણ દ્રૌપદીને દુષ્ટ હુઃશાસને કેશ પકડી બેઠી ॥ ૫ ॥ અને વસ્ત્રો બેઠ્યા ત્યારે કૃષ્ણએ તેનું રક્ષણ કર્યું, પછી પાંડવો રાજ્યનો ત્યાગ કરી કામ્યક વનમાં ગયા ॥ ૬ ॥

શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ શૃણુનારદવક્ષ્યામિયદુક્તંહરિણાપુરા ॥ રાજ્ઞેયુધિષ્ઠિરાયૈવશ્રીકૃષ્ણે નમહાત્મના ॥ ૩ ॥ એકદાધાર્મિકોગજાઽજાતશત્રુર્યુધિષ્ઠિરઃ ॥ દ્યુતેપરાજિનોદુષ્ટૈર્ધર્તિરાષ્ટ્રૈચ્છલ પ્રિયૈઃ ॥ ૪ ॥ સમક્ષમગ્નિસંભૂતાકૃષ્ણાધર્મપરાયણા ॥ દુઃશાસનેનદુષ્ટેનકચેષ્વાદાયકર્ષિના ॥ ૫ ॥ આકૃષ્ટાનિચવાસાંસિશ્રીકૃષ્ણેનસુરક્ષિતા ॥ પશ્ચાદ્રાજ્યંપરિત્યજ્યપ્રયાતાઃ કામ્યકંવનમ્ ॥ ૬ ॥ અત્યંતંક્લેશમાપન્નાઃપાર્થાવન્યફલાગિનઃ ॥ વિશ્વક્ષ્વાચિતાઃ સર્વેગજાઽવવનૌકસઃ ॥ ૭ ॥ અથતાન્દુઃસ્વિતાન્દ્રષ્ટુંભગવાન્દેવકીસુતઃ ॥ જગામકામ્યકવનંમુનિભિઃપરિવારિતઃ ॥ ૮ ॥

ત્યાં વનનાં ક્ષણખાનારા થો તરફ કેશથી છવાયલા એવા મધળા પાંડવો વનના હાથીની માફક અન્યંત ક્લેશ પામ્યા ॥ ૭ ॥ ત્યાગપછી હુઃખ પામેલા નેઓને જોવાને મુનિથી વિટલાયલા ભગવાન દેવકી મુત (કૃષ્ણ) કામ્યક વનમાં ગયા ॥ ૮ ॥

પુ.

અ.

તેને જોઈ જેમ પ્રાણોને આવેલા જોઈ દેહ જિભા થાય તેમ સઘળા પાંડવો એકદમ જિભા થયા અને પ્રેમથી વિન્હલ એવા તેઓએ પ્રીતી વડે શ્રીકૃષ્ણને આલિંગન કર્યું ॥૬॥ નકુળ અને સહદેવે ભક્તિ પૂર્વક કૃપાળુના ચરણ કમળને પ્રમાણ કર્યાં. પછી સ્વસ્થચિત્તવાળી દ્રૌપદીએ ધીરેધીરે તેને નમન કર્યું ॥૧૦॥ રૂકુ મૃગના ચર્મરૂપ

તંદદ્વાસહસોત્તસ્થુર્દેહાઃપ્રાણાનિવાગતાન્ ॥ પાર્થાઃસમ્વજિરેપ્રીત્યાશ્રીકૃષ્ણંપ્રેમવિહ્વલાઃ॥ ૯॥

તેચાનીનમતાંભક્તયાયમૌહરિપદાંબુજં ॥ દ્રૌપદાંતંદદ્વાસઃશુશનૈઃશનૈરતંદ્રિતા ॥ ૧૦ ॥ તાન્દદ્વાદુઃ
સ્વિતાન્પાર્થાન્ગૈરવાજિનવાસસઃ ॥ ધૃલિભિર્ધૃસરાન્રૂક્ષાન્સર્વતઃકચસંવૃતાન્ ॥૧૧॥ પાંચાલીમ
પિત્ત્વંપ્રીતાદૃર્ગાંદુઃસ્વસંવૃતામ્ તેષાંદુઃસ્વમતીવોગ્રંદૃષ્ટૈવાતીવદુઃસ્વિતઃ ॥ ૧૨ ॥ ધાર્તરાષ્ટ્રાન્નદગ્ધુકામો
ભગવાન્ભક્તવત્સલઃ ॥ ચક્રેકોપંસવિશ્વાત્માભ્રૂભંગકુટિલેક્ષણઃ ॥ ૧૩ ॥ કોટીકલ્પલક્ષ્મણઃ
પ્રલયાગ્નિરિવોત્થિતઃ ॥ સંદષ્ટૌષ્ઠપુટઃપ્રોચ્છૈસ્ત્રિલોકીંજ્વલયન્નિવ ॥ ૧૪ ॥

વચ્ચવાળા ધૂળથી ભરાયલા શરીરવાળા કઠોર અને સઘળી બાજુ કેશથી વિટલાએલા અને દુઃખ પામેલા તે પાંડવોને ॥૧૧॥
અને તેવીજ દુઃખથી ભરેલી કોમળ શરીરવાળી એવી દ્રૌપદીને પણ અને તેઓના અતિશય જિજ્ઞાસુ અને જોઈ
કૃષ્ણ ધણાજ દુઃખી થયા ॥ ૧૨ ॥ ધર્તરાષ્ટ્રના પુત્રને બાળવાની ઇચ્છાવાળા જગતના આત્મારૂપ બ્રહ્માના ભાગથી વક્રને
વાળા ॥ ૧૩ ॥ કરોડ કાલ પ્રમાણે ભયંકર સુખવાળા અને જોરથી પીસેલા બે ઓઠવાળા ભક્તવત્સલ ભગવાને બાણે
સીતા વિયોગથી સંતાપ પામેલા દશરથના પુત્ર રામ ત્રણે લોકને બાળતા હોય તેમ તથા ઉત્પન્ન થયેલા પ્રલયકાલના

મા

૩

૧૦

અગ્નિ હોય તેમ કોપ કર્યો. તે વખતે તેને જોઈને ભય પામતો કાંપતો ॥ ૧૪ ॥ ૧૫ ॥ અને ધર્મની સંમતિવાળે,
અર્જુન જલદી ઉઠી બીકથી બે હાથ બેડી દ્રાપદી તથા બીજાઓથી અનુમોદન અપાયલો કૃષ્ણની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો ॥ ૧૬ ॥
અર્જુને કહ્યું, હે કૃષ્ણ, હે જગતનાનાથ, હું જગતથી બહાર નથી અને હે પ્રભુ તમેજ જગતના રક્ષક છો, છતાં
મારું કેમ રક્ષણ કરતાં નથી ॥ ૧૭ ॥ જેના અક્ષુના પડવાથી પ્રજ્ઞાનું પડવું થાય છે અને તેના કોપથી શું થશે. ॥ ૧૮ ॥

સીતાવિયોગસંતપ્ત : સાક્ષાદ્દાશરથિર્યથા ॥ તમાલક્ષ્યતદાવીરોચીભત્સુર્જાતિવેપથુ : ૧૫ ॥
ઉત્થાયકૃષ્ણંતુષ્ટાવવદ્દાંજલિપુટોભિયા ॥ ધર્માનુમોદિતઃશીઘ્રંદ્રૌપદ્યાચતથાપરૈ : ॥ ૧૬ ॥ ॥ અર્જુન
ઉવાચ ॥ હેકૃષ્ણ રૂપતાંનાથનાથનાહંજગદ્વહિઃ ॥ ત્વમેવજગતાંપાતામાંનપાસિકથંપ્રભો ॥ ૧૭ ॥
યચ્ચક્ષુઃપતનેનૈવબ્રહ્મણઃપતનંભવેત્ ॥ તત્કોપેનભવેત્કિંવાકોવેદકિંભવિષ્યતિ ॥ ૧૮ ॥ ક્રોધંમંહર
સંહર્તસ્તાતતાતજગત્પતે ॥ ત્વદ્વિધાનાંચકોપેનજગતઃપ્રલયોભવેત્ ॥ ૧૯ ॥ વંદેત્વાંસર્વતત્ત્વજ્ઞંસર્વ
કારણકારણમ્ ॥વેદવેદાંગબીજસ્યવીજંશ્રીકૃષ્ણમીશ્વરમ્ ॥ ૨૦ ॥

તે કોણ જાણે. હે તાત, હે જગતના સ્વામી. હે જગતના સંહાર કરનાર આપ ક્રોધનો નાશ કરો. તમારા સરખાના
ક્રોધથી જગતનો નાશ થાય ॥ ૧૬ ॥ સર્વતત્ત્વને જાણનારા અને સર્વ કારણના કારણરૂપ વેદ અને વેદના અંગના
જીવનના આદિ કારણ મંથર એવા આપ શ્રીકૃષ્ણને પ્રણામ કરું છું ॥ ૨૦ ॥

પુ.

અ.

આપે આ સર્વ સ્થાવર અને જંગમ જગતને સર્જ્યું છે, સમગ્રાં મંગલરૂપ માંગલપણના આદિ કારણરૂપ સનાતન છે ॥ ૨૧ ॥
તે પોતે ઉત્પન્ન કરેલા એવા જગતને એક જાણના અપરાધથી કેવી રીતે નાશ કરે? મસ્છરોના નાશ કરવા માટે
કયો પુરૂષ ધર હહન કરે ॥ ૨૨ ॥ શ્રી નારાયણ કહે છે એ પ્રકારે જાણાવીને શત્રુઓના યોદ્ધાઓનો નાશ કરનાર એવા

ત્વમીશ્વરોઽસૃજ : સર્વે જગદેતચ્ચરાચરમ્ ॥ સર્વમંગલ્યમાંગલ્યવીજરૂપ : સનાતન : ॥ ૨૧ ॥

સકરં સ્વરૂપં હૃદયે દિશ્વમેકાપરાધત : ॥ મશકાન્નભસ્મસાત્કર્તૃકો વાદહતિમંદિરમ્ ॥ ૨૨ ॥

શ્રી નારાયણ ઉવાચ ॥ ॥ ઇતિ વિજ્ઞાપ્ય શ્રી કૃષ્ણં ફાલ્ગુન : પરવીરહા ॥ વદ્ધાં જલિપુટો ભૂત્વા પ્રણનામ

જનાર્દનમ્ ॥ ૨૩ ॥ ॥ સૂત ઉવાચ ॥ ॥ હરિઃ ક્રોધં નિરસ્યાશુ સૌમ્યો ભૂચંદ્રમાદૈવ ॥ તમાલશ્ચ તદા

સર્વે પાંડવાઃ સ્વાસ્થ્યમાગતા : ॥ ૨૧ ॥ પ્રીત્યુત્ફુલ્લમુખાઃ સર્વે પ્રણેમુઃ પ્રેમવિબ્હલા : ॥ શ્રી કૃષ્ણં

પૂજયાં ચ કુર્વન્યૈર્મૂલફલાદિભિઃ ॥ ૨૫ ॥

અર્જુને એ હાથ બેડીને જનાર્દન શ્રી કૃષ્ણને પ્રણામ કર્યા ॥ ૨૩ ॥ સૂત બોલ્યા-ભગવાન ક્રોધને દૂર કરીને ચંદ્રમાના
એવા શાન્ત થયા. તેવારે તેને બેઠેને સર્વ પાંડવો સ્વસ્થતા પામ્યા ॥ ૨૪ ॥ પ્રીતિથી પ્રકુલ મુખવાળા તથા પ્રેમથી
વિહ્વળ એવા સર્વ પાંડવે શ્રી કૃષ્ણને પ્રણામ કર્યા તથા વનના મૂળ તથા રૂળ વિગેરેથી પૂજન કર્યું. ॥ ૨૫ ॥

૧૧

મા.

૩

૧૧

શ્રીનારાયણ ઓડ્યા—હે નારદ. પછી શરણે આવેલાનું ચક્ષુ કરનાર ભક્તપર હયા કરનાર એવા શ્રીકૃષ્ણને પ્રસન્ન થયેલા બાળીને ધણી પ્રીતિયુક્ત ॥ ૨૬ ॥ એ હાથ જોડીને અર્જુન ભગવાનને વાગવાર વિનંતી પૂર્વક નમતો. જેવી રીતે આપ મને પ્રશ્ન કરો છે તેવી રીતે પ્રશ્ન કરવા લાગ્યો ॥ ૨૭ ॥ આ પ્રમાણે અર્જુનનો પ્રશ્ન સાંભળીને એ ધડી સુધી ધ્યાન ધરી બોલનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા ભગવાન હરિ મિત્ર વર્ગને તથા ધારણ કરેલા વ્રતવાળી એવી દ્રૌપદીને શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ તતઃપ્રસન્નશ્રીકૃષ્ણંશરણ્યંભક્તવત્સલમ્ ॥ વિજ્ઞાયાવનતોભૂત્વાવૃહત્પ્રેમ પરિપ્લુતઃ ॥ ૨૬ ॥ વદ્ધાંજલિર્ગુડાકેશોનામંનામંપુનઃપુનઃ ॥ તંતથાકૃતવાન્પ્રશ્નયથાપ્રચ્છતિયંભ વાન્ ॥ ૨૭ ॥ શ્રુત્વૈવંભગવાન્દધ્યૌમુહૂર્તંમનમાહરિઃ ॥ ધ્યાત્વાશ્વાસ્યસુહૃદ્ગર્ગંપાંચાલીંચધૃતવ્રતામ્ ॥ ઉવાચવદતાંશ્રેષ્ઠઃપાંડવાનાંહિતંવચઃ ॥ ૨૮ ॥ ॥ શ્રીકૃષ્ણુવાચ ॥ ॥ શ્રૃણુરાજન્મહાભાગ વીભત્સોહ્યથમહચઃ ॥ અપૂર્વોયંકૃતઃપ્રશ્નોનોત્તરંવક્તુમુત્સહે ॥ ૨૯ ॥ એષગુહ્યતરોલોકેઋષી જામપિદુર્ધટઃ ॥ તથાપિવશ્ચેમિત્રત્વાદ્ભક્તત્વાચ્ચતવાર્જુન ॥ ૩૦ ॥

આશ્વાસના કરીને પાંડવાનું હિતકારી વચન કહેવા લાગ્યા ॥ ૨૮ ॥ કૃષ્ણ ઓડ્યા—હે મહાભાગ. હે બીભત્સો, હે રાજન માફ વચન સાંભળો. અપૂર્વ એવા આ પ્રશ્ન તમે મને કર્યો છે તેનો ઉત્તર કહેવાને હું ઉત્સાહવાળો નથી. ॥ ૨૯ ॥

કારણ કે આ તમારો ગુહ્ય પ્રશ્ન હુનીઆમાં ઋષિને પણ ઘણા દુર્ધટ છે. તોપણ હે અર્જુન ! તારા મિત્રપણાથી તથા ભક્તપણાથી હું કહું છું ॥ ૩૦ ॥

હે સારા વ્રતવાળા. તેનો ઉત્તર અત્યંત કહિન છે. તેપણ અનુક્રમે તુ માભળ. ચૈત્રદિમાસ, લવ, પક્ષ, ધૃતિકા. ॥ ૩૧ ॥ પ્રહર રાત્રિ ઋતુ મુહુર્ત દક્ષિણાયન તથા ઉત્તરયાન વર્ષ યુગ અને બીજા પરાધર્મ પર્યંત કાળ ॥ ૩૨ ॥ નદી, સમુદ્ર, ઝરો, કુવા, વાવ, તળાવ તથા ઝરા લતા, ઔષધિ દ્રુમ વેણુ વિગેરે બીજા વૃક્ષો ॥ ૩૩ ॥ વનસ્પતિ નગર ગામ ગિરિ તથા શહેરો એ સર્વ મૂર્તિ માનૂ છતાં પોત પોતાના ગુણોથી પ્રભય છે ॥ ૩૪ ॥

તદુત્તરમતીવોગ્રંક્રમતઃ શૃણુસુવ્રતા : ॥ મધ્વાદયશ્રયેમાસાલવપક્ષાશ્રનાડિકાઃ ॥ ૩૧ ॥
યામાસ્ત્રિયામાઋતવોઽહૂર્તાન્યયનેઉભે ॥ હાયનંચયુગાન્યેવપરાધર્મતા : પરેચયે ॥ ૩૨ ॥
નદ્યોર્ણત્દૃહા : કૂપાવાપીપલ્વલનિર્ઝરા : ॥ લતૌષધીદ્રુમાશ્વૈવત્વક્સારા : પાદપાશ્રયે ॥ ૩૩ ॥
વનસ્પાતેપુરગ્રામાગિરયઃ પત્તનાનિચ ॥ એતેસર્વેમૂર્તિમંતઃ પૂજ્યંતેસ્વાન્મનોગુણૈઃ ॥ ૩૪ ॥ નતે
ષાંકશ્ચિદપ્યસ્તિહ્યપૂર્વઃ સ્વામિર્વાર્જિતઃ સ્વેસ્વેધિકારેસતતંપૂજ્યંતેફલદાયિનઃ ॥ ૩૫ ॥ સ્વસ્વા
મિયોગમાહાત્મ્યાત્સર્વેસૌભાગ્યશાલિનઃ ॥ અધિમામઃ સમુત્પન્નઃ કદાચિત્પંડુનદંન ॥ ૩૬ ॥

તેમના મધ્યમાં કોઈ પણ અપૂર્વ તથા સ્વામિર્વાર્જિત નથી. અને નિરન્તર પોતપોતાના અધિકાર ઉપર ફળને આપનારા સર્વ પ્રભય છે ॥ ૩૫ ॥ તે સર્વે પોતપોતાના સ્વામિના સંયોગ વડે મહાત્મ્ય પામીને શોભે છે. હે અર્જુન, પછી કાળે કરીને અધિકભાસ પ્રાપ્ત થયો ॥ ૩૬ ॥

સર્વ લોકો સહાય વગરનો તથા નિંદા કરવા લાયક તેને કહેવા લાગ્યા. કે આ મલમાસ સૂર્ય સંક્રમણ રહિત છે માટે અયોગ્ય છે. ॥ ૩૭ ॥ મલકપપણાથી સ્પર્શ કરવા અયોગ્યને સારા કામોમાં નિંદવા લાયક છે. એવું લોકથી વચન સાંભળી ઉદ્યોગ રહિત કાંતિ વગરનો ॥ ૩૮ ॥ દુઃખવાળો ખેદ પામેલા આત્માવાળો અને ચિંતામાં મન જેનું કુખી ગયું છે અને દુઃખિત એવા તે હ્રદય વડે મરવાની ઇચ્છાવાળો થયો. પછી ધૈયને ધારણ કરીને આ મલમાસ મારે

તમૂચુ : સકલલોકાસહાયંજુગુપ્સિતમ્ ॥ અનર્હોમલમાસોયંરવિસંક્રમવર્જિતઃ ॥ ૩૭ ॥
અસ્પૃસ્યોમલરુપત્વાચ્છુભેકર્મણિગર્હિતઃ ॥ શ્રુત્વૈતદ્વચનંલોકાન્નિરુદ્યોગોહતપ્રભઃ ॥ ૩૮ ॥ દુઃસ્વા
ન્વિતેતિચિન્નાત્માચિંતાગ્રસ્તૈકમાનસઃ ॥ મુમૂર્ષુર્ભવત્તેનહૃદયેનવિદૂયતા ॥ પશ્ચાદ્ધૈર્યસમાલંબ્ય
મામસૌશરણંગતઃ ॥ ૩૯ ॥ પ્રાપ્તોવૈકુંઠભવનંયત્રાહમવસંનર ॥ અંતર્ગૃહંસમાગત્યમામસૌદૃષ્ટ
વાન્પરમ્ ॥ ૪૦ ॥ અમૂલ્યરત્નરચિતેહેમસિંહાસનેસ્થિતમ્ ॥ તદાનીંમામસૌદૃષ્ટ્વાદંડવત્પતિતો
ભુવિ ॥ ૪૧ ॥

શરણે આબે. ॥ ૩૯ ॥ પછી હે અર્જુન પછી જ્યાં હું વૈકુંઠમાં રહેતો હતો ત્યાં તે આબે અને ઘરની અંદર આવીને મને સારી રીતે જોવા લાગ્યો. ॥ ૪૦ ॥ તે વખતે અમુલ્ય રત્ન જડિત સોનાના સિંહાસન ઉપર બેઠેલા એવા મને જોઈને એણે પૃથ્વી ઉપર ઠંડવત્ પ્રણામ કર્યા ॥ ૪૧ ॥

શ્રી નારાયણ બોલ્યા—હે નારદ. અધિકમાસે ભગવાનની આગળ જે સાડું વચન કહ્યું તે હું તને લોકોના હિતની ધંધાથી કહું છું. ॥ ૧ ॥ અધિક માસ બોલ્યો—હે કૃપાના ભંડાર. હે હરિ, હે નાથ બળવાન પુરૂષાએ મહામાસ એ પ્રકારે માડું નામ આપી તિરસ્કાર કરેલા એવા અને અહિંઆ આવેલાં એવા દીનનું શા માટે રક્ષણ કરતા નથી ॥૨॥ સ્વાભિરહિત અને મલિન તથા તેઓએ નિરન્તર શુભ કર્મને વિષે ત્યાગ કરેલા એવા મને જોતા એવા આપની

॥ श्रीनारायणउवाच ॥ ॥ शृणुनारदवक्ष्येऽहं लोकानां हितकाम्यया ॥ अधिमासेन यत्प्रोक्तं
हरेरग्रे शुभं वचः ॥ १ ॥ ॥ अधिमास उवाच ॥ ॥ अयिनाथ कृपानिधे हरे न कथं रक्षासि मामिहा ग
तम् ॥ ॥ यणं प्रबलौ न रक्षतं मलमासेत्यभिधां विधाय मे ॥ २ ॥ शुभकर्मणि वर्जितं हि मां निरधीशं मलिनं
सदैव तैः ॥ अवलोकय तो दयालुताक्व गता ते द्य कठोरता कथम् ॥ ३ ॥ वसुदेव वरांगनायथा खलकं
सानलतः सुरक्षिता ॥ वद मां शरणागतं कथं न तथा द्यावसि दीनवत्सल ॥ ४ ॥ द्रुपदस्य सुताय
थापुरा खलदुःशासनदुःखतोऽविता ॥ वद मां शरणागतं कथं न तथा द्यावसि दीनवत्सल ॥ ५ ॥

દયાળુતા કયાં ગઈ અને આજે કઠોરપણું કેમ પ્રાપ્ત થયું. ॥ ૩ ॥ હે હીનવત્સલ હુદ્દ કંસરૂપી અગ્નિથી આપે વસુદેવની પત્ની દેવકીનું જેમ રક્ષણ કર્યું તે પ્રમાણે શરણે આવેલા એવા માફ આજ કેમ રક્ષણ કરતા નથી તે કહો ॥ ૪ ॥ હીન વત્સલ પ્રવે પાપી હુઃશાસનના હુઃખ થકી જેમ દ્રૌપદીનું રક્ષણ કર્યું તેમ શરણમાં પ્રાપ્ત થયેલા એવા માફ આજ કેમ રક્ષણ કરતા નથી તે કહો ॥ ૫ ॥

હે દીન વત્સલ—યમુના વિષ યુક્ત જલ થકી જેમ આપે ગોવાળીઆ અને પશુનું જેમ રક્ષણ કર્યું તેમ શરણુમાં પ્રાપ્ત થયેલા એવા માઈ' આજ કેમ રક્ષણ કરતા નથી તે કહો ॥ ૬ ॥ તે દીન વત્સલ—દાવાનલ થકી જેમ ગાય ગોવાળીઆ અને તેમની સ્ત્રીઓનું રક્ષણ કર્યું તેમ શરણુમાં પ્રાપ્ત થયેલા એવા માઈ' આજ કેમ રક્ષણ કરતા નથી તે કહો ॥ ૭ ॥ હે દીનવત્સલ આપે જરાસંધના બંધનથી જેમ રાજાઓનું રક્ષણ કર્યું તેમ શરણુમાં પ્રાપ્ત થયેલા એવા યમુનાવિષતોયતોઽવિતાઃપશુપાલાઃપશવોયથાત્વયા ॥વદમાંશરણગતંકથંનતથાદ્યાવસિદીનવત્સલ ॥ ૬ ॥ પશવઃપશુપાસ્તદંગનાઽવિતાદાવધનંજયાદ્યથા ॥વદમાંશરણાગતંકથંનતથાદ્યાવમિદીનવત્સલ ॥ ૭ ॥ પૃથિવીપતયોયથાવિતામગધેશાલયબંધનાત્વયા ॥ વદમાંશરણાગતંકથંનતથાદ્યાવસિદીનવત્સલ ॥ ૮ ॥ ગજનાયકણ્ડરક્ષિતોઽઙ્ગતિતિગ્રાહમુખાદ્યથાત્વયા ॥ વદમાંશરણાગતંકથંનતથાદ્યાવસિદીનવત્સલ ॥ ૯ ॥ ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ ઇતિવિજ્ઞાપ્યભૂમાનવિરરામનિરીશ્વરઃ ॥ મલમાસોઽશ્રુવદનસ્તિષ્ઠપ્રજ્ઞપત્યતેઃ ॥ ૧૦ ॥

માઈ' કેમ રક્ષણ કરતા નથી તે કહો. ॥ ૮ ॥ હે દીન વત્સલ—વળી આપે શીઘ્ર આવીને મધરના મુખથી જેમ ગર્જનનું રક્ષણ કર્યું, તે પ્રમાણે શરણુમાં પ્રાપ્ત થયેલા એવા માઈ' રક્ષણ કેમ કરતા નથી તે કહો ॥ ૯ ॥ શ્રીનારાયણુ'બોલ્યા—આ પ્રમાણે ભગવાનની પ્રાર્થના કરીને ઇશ્વર રહિત આંસુ યુક્ત મુખવાળો ભગવાનની આગળ ઉભેલો મલમાસ બોલતો બંધ પડ્યો ॥ ૧૦ ॥

ત્યારે દયાર્થી અત્યન્ત ભીંજાયલા એવા હરિ દૈન્યમુખવાળા અને અગાડી ઝેલેલા મલમાસને શીઘ્ર કહેવા લાગ્યા. ॥ ૧૧ ॥ હરિ બોલ્યા—હે વત્સ, હાલમાં તું અત્યન્ત દુઃખમાં શા વાસ્તે નિમગ્ન થયો છે. તારા મનમાં આટલું બધું શું દુઃખ છે. ॥ ૧૨ ॥ હું દુઃખમાં કુબેલા એવાનો તેમજ તારો ઉદ્ધાર કરીશ, તું શોક કર ના. મારા, શરણમાં પ્રાપ્ત થયેલા કાંઈપણ ફરીથી શોક કરવાને લાયક નથી ॥ ૧૩ ॥

નદાર્નીશ્રીહરિસ્તૂર્ણકૃપયાપ્તાવિતોભ્રૂશં ॥ ઉવાચદીનવદનંમલમાસંપુરઃસ્થિતમ્ ॥ ૧૧ ॥
 ॥ શ્રીહરીરુવાચ ॥ વત્સવત્સકિમત્યંતંદુઃસ્વમગ્નોમિસાંપ્રતમ્ ॥ ॥ એતાદૃશં મહદુઃસ્વંકિંતેમનમિ
 વર્તતે ॥ ૧૨ ॥ ત્વામહં દુઃસ્વમંમગ્નમુદ્ધરિષ્યામિમાશુચઃ ॥ નમેશરણમાપન્નઃ પુનઃશોચિતુ
 મર્હતિ ॥ ૧૩ ॥ ઇહાગત્યમહાદુઃસ્વીપતિતો પિનશોચતિ ॥ કિમર્થંત્વમિહાગત્યશોકસંમગ્નમાનસઃ
 ॥ ૧૪ ॥ અશોકમજરંનિત્યંસાનંદંમૃત્યુવર્જિતમ્ ॥ વૈકુંઠમીદૃશપ્રાપ્યકથંદુઃસ્વાન્વિતોભવાન્ ॥ ૧૫ ॥
 ત્વામત્રદુઃસ્વિતંદૃષ્ટ્વાવૈકુંઠસ્થાઃસુવિસ્મિતાઃ ॥ કિમર્થંમર્તુકામોસિતન્મેવત્સવદાધુના ॥ ૧૬ ॥

મારા દુઃખવાળો અને પતિત એવા પણ અહિંઆ આવીને શોક કરતો નથી. તોપણ તું અહિંઆ આવીને શા માટે શોકમાં કુબેલા મનવાળો થયો છે. ॥ ૧૪ ॥ જ્યાં શોક જરા તથા મૃત્યુ નથી. એવા અને નિત્ય આનંદવાળા એવા વૈકુંઠને પ્રાપ્ત કરીને આપ શા માટે દુઃખવાળા છો. ॥ ૧૫ ॥ અહિંઆ તને દુઃખ યુક્ત બેઠને વૈકુંઠના સર્વ આશ્ચર્ય થયા છે, હે વત્સ તું શા માટે મરવાની ઇચ્છાવાળો થયો છે તે હવે મને કહે ॥ ૧૬ ॥

નારાયણ યોગ્યો:—આવી રીતે લગવાનું વચન સાંભળીને જેવી રીતે માથાપર ભાર લેવાથી શ્રમિત થયલા માણસનો ભાર ઓછો કરવાથી જેમ સુખ પામે તેમ શ્વાસોચ્છ્વાસ સંયુક્ત મલમાસ લગવાનને કહેવા લાગ્યો. ॥ ૧૭ ॥ અધિમાસ યોગ્યો:—હે લગવાન આપને કંઈ પણ સર્વત્ર, અબાધ્યું નથી. કારણ કે આપ સર્વ સ્થળે આકાશ પ્રમાણે વ્યાપક છે ॥ ૧૮ ॥ સચરાચર પદાર્થમાં વાસ કરનારા સર્વના સાક્ષીભૂત અને વિશ્વને જોનારા, તથા

॥ શ્રીનારાયણ વાચ ॥ શ્રુત્વેદંભગવદ્વાચ્ચં વિભારદ્વભારમૃત ॥ શ્વાસોચ્છ્વાસસમાયુક્તઽવાચ મધુસૂદનં ॥ ૧૭ ॥ ॥ અધિમાસઽવાચ ॥ ॥ અજ્ઞાતંકિંચિન્નૈવાસ્તિસર્વં ભગવંસ્તવ ॥ આકાશ-
ઇવસર્વત્રવિશ્વંવ્યાપ્યવ્યસ્થિતઃ ॥ ૧૮ ॥ ચરાચરગતોવિષ્ણુઃસાક્ષીસર્વસ્યવિશ્વદૃક્ ॥ કૂટસ્થેત્વ-
યિસર્વાણિભૂતાનિચવ્યવસ્થયા ॥ ૧૯ ॥ સંસ્થિતાનિજગન્નાથનકિંચિદ્ભવતાવિના ॥ કિન્નજાના-
સિભગવન્નિર્ભાગ્યસ્યમમવ્યથામ્ ॥ ૨૦ ॥ તથાપિવચ્મિહેનાથદુઃખજાલમપાવૃતં ॥ તાદૃશંનવ-
કસ્યાપિનશ્રુતનાવલોકિતમ્ ॥ ૨૧ ॥

વ્યાપક છે. એક રૂપતા વડે ઘણા કાલ રહેનાર અર્થાત્ પરમાત્મા એવા આપને વિષે સઘળા પ્રાણિઓ નિયમ પૂર્વક રહે છે ॥ ૧૮ ॥ હે જગન્નાથ આપના શિવાય કંઈપણ ચીજ નથી તો હે લગવાન ભાગ્યહીન માણું દુઃખ કેમ બાળુના નથી ॥ ૨૦ ॥ તોપણ હે નાથ, અનિવાર્ય એવા દુઃખના બાળને કહું છું કે જેવું. માણું દુઃખ છે તેવું કોઈનુંપણ બોલ્યું નથી અને સાંભળ્યુંએ નથી ॥ ૨૧ ॥

જે ક્ષણુ લવ મુહૂર્ત પશ્ચમાસે રાત્રિ અને દિવસે છે તે સ્વામિના અધિકાર વડે લય વિના નિરન્તર રાત્રિ રહે છે. ॥ ૨૨ ॥ માઝું નામ નથી, મારો સ્વામી નથી કે મારો કોઈ આશ્રય નથી. તેથી સ્વામીવાળા એવા સર્વેએ સત્કર્મથી મને દૂર કર્યો છે. ॥ ૨૩ ॥ જેમ આગમાં પડેલો આંધળો માણસ મરવાની ઇચ્છા કરે છે તેમ સત્કર્મથી હું નિષેધ કરાયેલો છું તેથી મરવાને ઇચ્છું છું અને જીવવાને ઇચ્છતા નથી. ॥ ૨૪ ॥ નિન્દિત જીવવા કરતા મૃત્યુ શ્રેષ્ઠ

ક્ષણાલવામુદુર્તાશ્રવણમાસાદિવાનિશમ્ ॥ સ્વામિનામધિકારૈસ્તેમોદંતેનિર્ભયાઃસદા ॥ ૨૨ ॥
 નમેનામનમેસ્વામીનહિકશ્ચિન્મમાશ્રયઃ ॥ તસ્માન્નિરાકૃતઃસર્વૈઃસાધિદેવૈઃસુકર્મણઃ ॥ ૨૩ ॥
 નિષિદ્ધોમલમાસોયમિત્યંધોઽવટગઃસદા ॥ તસ્માદ્વિનષ્ટુમિચ્છામિનાહંજીવિસ્તુમુત્સહે ॥ ૨૪ ॥
 કુજિવિતાહરંમૃત્યુર્નિત્યદગ્ધઃકથંસ્વપેત ॥ અતઃપરંમહારાજવક્તવ્યંનાવશિષ્યતે ॥ ૨૫ ॥ પરદુઃસ્વા-
 સહિષ્ણુસ્ત્વમુપકારપ્રિયોમતઃ ॥ વેદેષુચપુરાણેષુપ્રસિદ્ધઃપુરુષોત્તમઃ ॥ ૨૬ ॥ નિજધર્મસમાલોચ્ય-
 યથારુચિતથાકુરુ ॥ પુનઃપુનઃપામરેણનવક્તવ્યઃપ્રભુર્મહાન્ ॥ ૨૭ ॥

છે. નિરન્તર બળેલો કેવી રીતે સુઈ શકે. મારે મહારાજ એથી વિશેષ મારે કંઈપણ કહેવાનું બાકી નથી. ॥ ૨૫ ॥
 વેદ તથા પુરાણમાં આપ પુરુષોત્તમ એ પ્રકારે પ્રસિદ્ધ છો. કારણકે આપ પારકાનું દુઃખ દૂર કરનારા તથા સર્વે ઉપર ઉપકાર કરનારા છો. ॥ ૨૬ ॥ આપ આપના ધર્મનું અવલોકન કરીને આપને જે યોગ્ય લાગે તે પ્રમાણે કરો. કારણકે હસકો માણસ વડે વારંવાર મોટા સ્વામી કહેવા યોગ્ય નથી. ॥ ૨૭ ॥

પુ૦

અ૦

હે નારદ—હું મરિશ, હું મરિશ, હું મરિશ એમ વારંવાર બોલી આ મલમાસ બોલતો બંધ થયો. ॥ ૨૮ ॥
પછી એકદમ લક્ષ્મી પતિના સન્મુખ પડ્યો. ત્યાં પડેલા તેને જોઈને મલા આશ્ચર્ય યુક્ત થઈ. ॥ ૨૯ ॥ શ્રી-નારાયણ
બોલ્યા—આ પ્રમાણે કહીને જ્યારે અધિકમાસ વિરામ પામ્યો ત્યારે ઘણી કૃપાના ભારથી બેદ પામેલા અને તેને
ચંદ્રમાની પેઠે સુખ પમાડતા શ્રીકૃષ્ણ મેઘનાં ગંભીર શબ્દના સરખું, રમણીય વચન બોલ્યા ॥ ૩૦ ॥

મરિષ્યેઽહંમરિષ્યેઽહંમરિષ્યેઽહંપુનઃપુનઃ ॥ ૨૮ ॥
તતઃપપાતમહમાસંનિધોશ્રીરમાપતેઃ ॥ તત્રતંપતિતંદૃષ્ટ્વાસંસજ્જાતાસુવિસ્મિતા ॥ ૨૯ ॥ ॥ શ્રીના-
રાયણુવાચ ॥ ॥ ઇત્યુક્ત્વાવિરતિમુપાગતેઽધિમાસેશ્રીકૃષ્ણોવહુલકૃપાભરાવસન્નઃ પ્રાવોચજ્જ-
લદગભિરરાવરમ્યંનિર્વાણંશિશિરમયૂર્ણવન્નયંસ્તમ્ ॥ ૩૦ ॥ સૂતુવાચ ॥ ॥ નારાયણસ્યનિગમ-
દ્વિપરાયણસ્યપાપૌઘવાર્ધિવડવાગ્નિવચોવદાતમ્ શ્રુત્વાપ્રહર્ષિતમનામુનિરાવભાપેશુશ્રૃષુરાદિપુરુષ-
સ્યવચાંસિવિપ્રાઃ ॥ ૩૧ ॥

મૂત બોલ્યા—હે મુનિઓ વેદની રૂઢિના ઉત્કટ આગ્રય રૂપ નારાયણનું પાપના નમૂદ રૂપી સમુદ્ર
વિષે વડવાગ્નિ પ્રમાણે નાશ કરનાર તથા શુદ્ધ વચન માંભળીને અતિ આનંદ યુક્ત મનવાળા આદિ પુરુષ વિપ્રુના
વચનો માંભળવાની ઇચ્છાવાળા મુનિશ્રી નારદ બોલવા લાગ્યા ॥ ૩૧ ॥

મા૦

૪

૧૬

૩૨

૧૬

ઈતિ શ્રી જૃહન્નાન્દ્રીય પુરાણમાં પુરૂષોત્તમ માહાન્ન્ય વિષે મહામાસની વિજાપના એ નામનો યોગો અધ્યાય મમામ થયો.
 નારદ પુછવા લાગ્યા—હે તપના ભંડારરૂપ મહાભાગ અધિકમાસ તેનું વચન માંભળી ચરણ પાસે પડેલા અધિક માસને
 ભગવાન શ્રુ કહેવા લાગ્યા ॥૧॥ પણ શ્રીનારાયણ બોલ્યા—હે પાપગ્રસ્ત મુનિશ્રેષ્ઠ નારદ તમે મને સારી કથા પુછો છો. તેથી
 આપને ધન્ય છે નો ભગવાને અધિકમાસને જે કહ્યું તે આપને કહું છું તે માંભળો ॥૨॥ શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા—હે અર્જુન ત્યાં

॥ इति श्रीबृहन्नारदीयेपुरुषोत्तममाहात्म्येमलमासविज्ञप्तिर्नामचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ नारद उवाच ॥ किमुवाच महाभाग श्रुत्वा तद्वचनं हरिः ॥ चरणे निपतितमधिमासं त-
 पोनिधे ॥ १ ॥ ॥ श्रीनारायण उवाच ॥ ॥ शृणु नारद वक्ष्यामि यदुक्तं हरिणा नघ ॥ घन्योऽस्मिन्-
 मुनिश्रेष्ठ यन्माં पृच्छामि तत्કथां ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ ॥ शृणु तत्र न્યવृत्तांतं प्रवक्ष्यामि तवाग्रतः
 नेत्रकोणममादिष्टं तदानीं हरिणार्जुन ॥ ३ ॥ वीजयामास पक्षेण તં માસં મૃચ્છિતં ચ ગઃ ॥ ઉત્પિતઃ
 પુનરેવાહ નૈતન્મેરોચતે વિભો ॥ ૪ ॥

ખનેહું વૃત્તાત નારી આગળ કહું છું તે નું માંભળ. તે વખતે નેત્રના ઈનાગથી આજા કમચડો ॥૩॥ ગરુ
 ભગવાનની આગળ મુઠાં પામેલા અધિકમાસને પાનાની પાખ વડે વીજવા લાગ્યો તેથી આવધ થયેલા મહામાસ
 ફરીથી કહેવા લાગ્યો કે હે વિભો શુભવું મને આજે જાનતું નથી ॥૪॥

પુ०

અં

અધિકમાસને કહ્યું.—હે જગત્પતે હે જગત્પત્તા બનાવનાર હે વિષ્ણુ માટે રક્ષણ કરો ! રક્ષણ કરો ! હે નાથ ! તું
આપને શરણે, આપ્યા છતાં મારી કેમ ઉપેક્ષા કરો છો ॥ ૫ ॥

એ પ્રમાણે કહીને વારંવાર થરથર કાંપતા તથા વિલાપ કરતા અધિકમાસને વૈદ્યુડમાં રહેનાર સર્વ ઈન્દ્રિયોના પ્રવર્તક
એવા વિષ્ણુ ભગવાન કહેવા લાગ્યા ॥ ૬ ॥ વિષ્ણુ બોલ્યા.—હે વન્ન તારું કલ્યાણ થાવ તું એક દર નરિ. હે નિરીશ્વર

**અધિમાસઉવાચ ॥ પાહિપાહિજગદ્ધાતઃ પાહિવિષ્ણોજગત્પતે ॥ ઉપેક્ષમેકથંનાથશરણ-
મામુયાગતમ્ ॥ ૫ ॥** **ઇત્યુક્ત્વાવેપમાનંતંવિલપંતંસુહુમુર્દુઃ ॥ તમુવાચહૃદીકેશૌવૈકુંઠનિલયો-
હરિઃ ॥ ૬ ॥** **શ્રીવિષ્ણુરુવાચ ॥ ॥ ઉત્તિષ્ઠોતિષ્ઠભદ્રનેવિપાદંવત્સમાકુરુ ॥ ત્વદુઃસ્વંદુર્નિવાર્યમેપ્ર-
તિભાતિનિરીશ્વર ॥ ૭ ॥** **ઇત્યુક્ત્વામનસિધ્યાત્વાતદુપાયંક્ષણંપ્રભુઃ ॥ વિનિશ્ચિત્યપુનર્વાક્યમુવા-
ચમધુસૂદનઃ ॥ ૮ ॥** **શ્રીવિષ્ણુરુવાચ ॥ વત્સાગચ્છમયામાર્ધંગોલોકંયોગિદુર્લભં ॥ યત્રાસ્તે ભગ-
વાન કૃષ્ણઃ પુરુષોત્તમ ઇશ્વરઃ ॥ ૯ ॥**

તારું દુઃખ મહાકષ્ટથી નિવારણ કરવાને યોગ્ય છે એવું મને લાગે છે ॥ ૭ ॥ એ પ્રમાણે કહી ક્ષણવાર તેના ઉપાયનો
મનમાં યોગ્ય તથા નિશ્ચય કરી ભગવાન ફરીથી બોલવા લાગ્યા ॥ ૮ ॥ શ્રી વિષ્ણુ બોલ્યા.—હે વન્ન. તું મારી સાથે
યોગીને દુર્લભ એવા ગોલોકમાં આવ. જ્યાં આગળ પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ જગન્નિયામકે ॥ ૯ ॥

માઠ

૫

૧૭

ગોપીઓના સમૂહમાં રહેનાર, બેહાથવાળા મુરલીને ધારણ કરનાર, નવા મેઘ સમાન શ્યામ શરીરવાળા, રાતા કમળના સરખા નેત્રવાળા. ॥૧૦॥ શરદઋતુની પુણિમાના ચંદ્ર જેવા સુશોભિત-મુખવાળા, કરોડ કામદેવની સુંદરતાને ક્ષીડા કરવાના સ્થાન રૂપ અને સુંદર ॥૧૧॥ પીથું વચ્ચે જેણે ધારણ કર્યું છે. એવા માળાવાળા તથા વનમાળાથી વિભુષિત કિમતિ રત્નોથી જડીત આભુષણવાળા, પ્રેમથી શોભનાર તથા ભક્તવત્સલ. ॥ ૧૨ ॥ ચંદનથી છંટાયેલા સર્વ અંગવાળા, કસ્તૂરીને કેસરથી યુક્ત

ગોપિકાવૃંદમધ્યસ્થોદ્દિભુજોમુરલીધરઃ ॥ નવીનનીરદ્રશ્યામોરક્તકંજલોચનઃ ॥ ૧૦ ॥

શારદીયપાર્વણેદુશોભાતિરોચનાનનઃ ॥ કોટિકંદર્પલાવણ્યલીલાધામમનોહરઃ ॥ ૧૧ ॥ પીતાંબરધરઃ

સ્રગ્વીવનમાલાવિભૂષિતઃ ॥ સદ્રત્નભૂષણઃ પ્રેમભૂષણોભક્તવત્સલઃ ॥ ૧૨ ॥ ચંદનોક્ષિતસર્વાંગઃ કસ્તૂરી

કુંકુમાન્વિતઃ ॥ શ્રીવત્સવક્ષાઃ સંધ્રાજત્કૌસ્તુભેન વિરાજિતઃ ॥ ૧૩ ॥ સદ્રત્નસારરચિત કિરી-

ટીકુંડલોજ્જ્વલઃ ॥ રત્નસિંહાસનારૂઢઃ પાર્ષદૈઃ પરિવેષ્ટિત ॥ ૧૪ ॥ સર્વપરમંબ્રહ્મપુરાણપુરુષોત્તમઃ

॥ સ્વેચ્છામયઃ સર્વવીજંસર્વાધારઃ પરાત્પરઃ ॥ ૧૫ ॥

જેના વક્ષઃસ્થલને વિષે શ્રીવત્સલાન્ધન છે. તથા દેહીપ્યમાન કૌસ્તુભમણિ વડે પ્રકાશમાન; ॥ ૧૩ ॥ સારા રત્નોથી જડેલા મુકુટવાળા, કુંડળવડે ઉજ્જવળ, રત્ન જડીત સિંહાસનપર બેઠેલાં અને છડીદારોથી વિટળાયેલાં. એવા શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા છે. ॥ ૧૪ ॥ તેજ પરબ્રહ્મ પુરાણ પુરૂષોમાં ઉત્તમ સ્વેચ્છામય સર્વના બીજરૂપ, સર્વના આધાર ઉત્તમોથી ઉત્તમ. ॥ ૧૫ ॥

એટલા રહિત વિકાર વગરના પાતાની મહા પ્રબળ માયથી મર્વને નિયમના રાખનાર નિર્ગુણ અને નિત્ય શરીર
વાળા એવા ॥ ૧૬ ॥ શ્રીકૃષ્ણ ચંદ્ર તારાં દુઃખ દૂર કરશે. માટે ત્યાં જઈએ. શ્રી નારાયણ એટલા—એ પ્રભાણે કહીને તેના
હાથ પકડીને હરિ ગોલોકમાં તેને લઈ ગયા ॥ ૧૭ ॥ હે મુનિ પૂર્વે પ્રલય સમયમાં અજ્ઞાન રૂપી અધિકારને મટાડનાર
નિરીહોનિર્વિકારશ્વપરિપૂર્ણતમઃપ્રભુઃ ॥ પ્રકૃતેઃપર્ગ્દ્ભાનેનિર્ગુણોનિત્યવિગ્રહઃ ॥ ૧૬ ॥ ગચ્છા-
વસ્તત્રત્વદુઃખંશ્રીકૃષ્ણોવ્યપનેષ્યતિ ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ ઇત્યુક્ત્વાતંકરેકૃત્વાગોલોકંગત
વાનહરિઃ ॥ ૧૭ ॥ અજ્ઞાનાંધતમોધ્વંસંજ્ઞાનવર્મપ્રદીપકમ્ ॥ જ્યોતિઃસ્વરૂપપ્રલયેપુરામત્કિંવલં
મુને ॥ ૧૮ ॥ સૂર્યકોટીનિભંનિત્યમસંખ્યંવિશ્વકારણમ્ ॥ વિભોઃસ્વેચ્છામયસ્યૈવતજ્જ્યો
તિરુલ્લવણંમહત્ ॥ ૧૯ ॥ જ્યોતિરભ્યંતરેલોકત્રયમેવમનોહરં ॥ તસ્યૈવોપરિગોલોકઃશાશ્વતો
બ્રહ્મવન્મુને ॥ ૨૦ ॥

તથા જ્ઞાન માર્ગને પ્રકાશ કરનાર મહાદીપક કેવળ જ્યોતિઃપુ સ્વરૂપ ॥ ૧૮ ॥ કોટિચૂર્યના પ્રકાશ સરખું પ્રકાશમાન અને
નિત્ય અસંખ્ય વિશ્વના જન્માદિકના કારણરૂપ સ્વેચ્છાચારી શ્રી કૃષ્ણનું અનિરૂપ્ય મોટું તે તેજ છે. ॥ ૧૯ ॥ જ્યોતિની
અંતર્ગત મનોહર સ્વર્ગ પૃથ્વી અને પાતાલ એ ત્રણે લોક છે. તેની ઉપર હે નાન્દ ! બ્રહ્મની પેઠે અક્ષય ગોલોક
આવેલું છે. ॥ ૨૦ ॥

પુ.

અ.

૧૮

એ ત્રણ કરોડ યોજન વિસ્તારવાળો અને મંડળાકાર સર્વોત્કૃષ્ટ મહાતેજસ્વી અને સુમહત્ રત્નોથી જડીત ભૂમિવાળો ॥ ૨૧ ॥ યોગીઓએ સ્વપ્નમાં પણ નહિ જોવા લાયક અને વૈષ્ણવો વડે જોવા લાયક તથા જવા યોગ્ય કશ્ચિદે યોગથી ધારણ કરેલો. આકાશમાં રહેલો અને શ્રેષ્ઠ. ॥ ૨૨ ॥ મનની પીડા. “શરીરની પીડા.” જરા. મૃત્યુ. શોક, લય. રહિત અને સારા કિમતિ રત્નોથી શોભીત અસંખ્ય મંદિરોથી વિરાજિત છે. ॥ ૨૩ ॥ આ ગોલોકથી પચ્ચીસ કરોડ યોજન

ત્રિકોટિયોજનાયામોવિસ્તીર્ણોમંડલાકૃતિ : ॥ તેજઃસ્વરૂપ : સુમહદ્રત્નભૂમિમય : પર :
 ॥ ૨૧ ॥ અદૃશ્યોયોગિભિઃ સ્વપ્નદૃશ્યોગમ્યશ્ચવૈષ્ણવૈ : ॥ દૃશ્યેનવિધૃતોયોગૈરંતરિક્ષસ્થિતોવર :
 ॥ ૨૨ ॥ આધિવ્યાધિજરામૃત્યુશોકભિતિવિવર્જિત : ॥ સદ્રત્નભૂષિતાસંખ્યમંદિરૈઃ પરિશોભિતઃ ॥ ૨૩ ॥
 તદધોદક્ષિણેસવ્યેપંચાશત્કોટિવિસ્તરાત્ ॥ વૈકુંઠ : શિવલોકશ્ચતત્સમ : સુમનોહર : ॥ ૨૪ ॥
 કોટિયોજનવિસ્તીર્ણોવૈકુંઠોમંડલાકૃતિ : ॥ લસત્પીતપટારમ્યાયત્રતિષ્ઠંતિવૈષ્ણવા : ॥ ૨૫ ॥
 શંખચક્રગદાપદ્મશ્રિયાજુષ્ટચતુર્ભુજા : ॥ સ્ત્રિયોલક્ષ્મીસમા : સર્વા : કૂજન્નુપુરમેખલા : ॥ ૨૬ ॥
 જેટલો નીચે દક્ષિણ ખાણુએ વૈકુંઠ લોક આવેલો છે અને ડાબી ખાણુએ તેટલેજ અન્તરે તેના સરખો સુંદર શિવ લોક આવેલો છે. ॥ ૨૪ ॥ કરોડ યોજન વિસ્તારવાળો મંડળાકાર વૈકુંઠ લોક આવેલો છે, જ્યાં દિવ્ય પીળા વસ્ત્રવાળા ॥ ૨૫ ॥ શંખ, ચક્ર, ગદા, અને પદ્મની શોભાથી ઢેહીપ્યમાન ચાર હાથવાળા એવા વૈષ્ણવો તથા શબ્દ કરતા ઝાંઝર અને મેખલા છે, જેઓને એવી લક્ષ્મીના સમાન સ્ત્રીઓ વસે છે ॥ ૨૬ ॥

પુ.

અ.

૧૯

૩૮

ડાબી તરફ કરેડ યોજન વિસ્તારવાળો સુષ્ટીમાં લયશૂન્ય અને પાર્ષદોથી વિઠાયલો એવો શિવલોક છે ॥૨૭॥
જ્યાં આગળ મહાભાગ્યવાળા એવા ભસ્મથી વ્યાપ્ત અંગવાળા સર્પોના યજ્ઞો પવીતને ધારણ કરનારા. ॥ ૨૮ ॥ અર્ધચંદ્રથી
શોભિત કપાળવાળા, ત્રિશૂલ તથા પદ્મિશયુક્ત હાથવાળા, ગંગાને ધારણ કરનારા, ત્રણ નેત્રવાળા, શૂર, જ્યવાળા, એવા
સવ્યેનશિવલોકશ્ચકોટિયોજનવિસ્તૃત : ॥ લયશૂન્યશ્ચસૃષ્ટૌચપાર્ષદૈઃ પરિવારિતઃ ॥૨૭॥

નિવસંતિમહાભાગાગણાયત્રકપર્દિન : ॥ ભસ્મોદ્દૂલિતસર્વાંગાનાગયજ્ઞોપવીતિન : ॥ ૨૮ ॥
અર્ધચંદ્રલસદ્ગાલા : શૂલપદ્મિશપાણય : ॥ સર્વેગંગાધરા : શૂરાશ્રયંત્રકાજયશાલિન : ॥ ૨૯ ॥
ગોલોકાભ્યંતરેજ્યોતિરતીવસુમનોહરમ્ ॥ પરમાલ્હાદકંશશ્વત્પરમાનંદકારણમ્ ॥ ૩૦ ॥
ધ્યાયંતેયોગિનઃ શશ્વદ્યોગેનજ્ઞાનચક્ષુષા ॥ તદેવાનંદજનકંનિરાકારંપરાત્પરમ્ ॥ ૩૧ ॥ તજ્જ્યો
તિરંતરેરૂપમતીવસુમનોહરમ્ ॥ ઇંદીવરદલશ્યામંપંકજારુણલોચનમ્ ॥ ૩૨ ॥

સર્વે શંકરના ગણો વસે છે. ॥ ૨૮ ॥ આ બન્ને લોકની ઉપર આવેલા ગોલોકમાં વસનાર, અતિસુંદર, નિરંતર જિત્તમ
આનંદનું કારણ એવું ભગવાનનું સ્વરૂપ છે. ॥ ૩૦ ॥ નિરંતર યોગ સામર્થ્યે કરીને જ્ઞાનદષ્ટિથી યોગીઓ જેનું ધ્યાન
કરે છે, તેજ નિરાકાર તથા પરાત્પર અને આનંદકારક છે. ॥ ૩૧ ॥ તે તેજની અંદર અત્યંત સુમનોહર નીલકમળના
પાદડાં જેવું રચામકમળના સરખા રક્તનેત્રવાળું. ॥ ૩૨ ॥

મા.

૫

૧૯

કરોડશરદ્ધ રૂતુની પૂષ્પિમાના ચંદ્રની શોભાથી અધિક દેદીપ્યમાન મુખવાળું, કરોડ કામદેવની સુંદરતાની લીલાનું સ્થાનરૂપ મનને હરનાર. ॥ ૩૩ ॥ જેને જે હાથ છે, જેના હાથમાં મુરલી છે, મંદ હાસ્યયુક્ત. તથા પીળાં વસ્ત્રને ધારણ કરનાર જે વક્ષઃસ્થળમાં શ્રીવત્સલાંછન છે. દેદીપ્યમાન કૌસ્તુભમણિથી મુશોભિત છે ॥ ૩૪ ॥ કરોડો સારા રત્નોથી જડીત મુકટ તથા કડાંઓથી ઉજ્જ્વલ. રત્નમય સિંહાસન ઉપર રહેલા. તથા વનની માળાથી શોભાયમાન છે. ॥ ૩૫ ॥

કોટિશારદપૂર્ણેન્દુશોભાતિરોચનાનનમ્ ॥ કોટિમન્મથસૌંદર્યલીલાધામમનોહરમ્ ॥ ૩૩ ॥
 દ્વિમુજંમુરલીહસ્તંસસ્મિતંપીતવાસસમ્ ॥ શ્રીવત્સવક્ષસંભ્રાજત્કૌસ્તુભેનવિરાજિતમ્ ॥ ૩૪ ॥
 સદ્રત્નકોટિચિત્કિરીટકટકોજ્જ્વલમ્ ॥ રત્નસિંહાસનસ્થંચવનમાલાવિભૂષિતમ્ ॥ ૩૫ ॥
 તદેવપરમંબ્રહ્મપૂર્ણશ્રીકૃષ્ણસંજ્ઞકમ્ ॥ સ્વેચ્છામયંસર્વવ્રીજંસર્વાધારંપરાત્પરમ્ ॥ ૩૬ ॥ કિશોરવય
 સંશશ્વદોપવેષવિધાયકમ્ ॥ કોટિપૂર્ણેન્દુશોભાદયંભક્તાનુગ્રહકારકમ્ ॥ ૩૭ ॥ નિરીહંનિર્વિકારંચ
 પરિપૂર્ણતમપ્રભુમ્ ॥ રાસમંડપમધ્યસ્થંશાંતરાસેશ્વરંહરિમ્ ॥ ૩૮ ॥

સ્વેચ્છામય. સર્વનું બીજ. સર્વના આધારરૂપ. ઉત્પટ્ટોત્કૃષ્ટ છે તેજ શ્રીકૃષ્ણ એ પ્રકારના નામવાળું. પૂર્ણ બ્રહ્મ પરમાત્મા છે ॥ ૩૬ ॥ નિરતાર કિશોર અવસ્થાવાળા ગોવાળાના વેષને ધારણ કરનારાં કરોડ પૂર્ણ ચંદ્રની શોભાથી યુક્ત ભક્તોની ઓપર મહેરબાની કરનાર ॥ ૩૭ ॥ નિસ્પૃહ. વિકાર રહિત. પરિપૂર્ણ. સમર્થ રાસમંડપના મધ્યમાં રહેલાં શાંત રાસના અધિપતિ ભક્તોના દુઃખ હરનાર ॥ ૩૮ ॥

પુ०

અ०

મંગળરૂપ મંગળ વસ્તુને ધારણ કરવાને યોગ્ય સર્વ માંગલ્યમાં કલ્યાણરૂપ પરમાનંદરૂપ સર્વદા, અન્યરૂપ અવ્યય અને નાશ રહિત ॥ ૩૯ ॥ સર્વ સિદ્ધિ પુરુષોના ઇશ્વર, સર્વ સિદ્ધિરૂપ સર્વ સિદ્ધિના આપનાર પ્રકૃતિથીપર અને સર્વના નિયામક સત્વાદિરૂપ રહિત નિત્ય શરીરવાળા ॥ ૪૦ ॥ આદિ પુરુષ, અવ્યક્ત ઇન્દ્રરૂપ ઘણાથી સ્તુતિ કરાયલા

મંગલમંગલાર્હચસર્વમંગલમંગલમ્ ॥ પરમાનંદરાજંચસત્યમક્ષરમવ્યયમ્ ॥ ૩૯ ॥ સર્વ સિદ્ધેશ્વરંસર્વસિદ્ધિરૂપંચસિદ્ધિદમ્ ॥ પ્રકૃતેઃ પરમીશાનંનિર્ગુણંનિત્યવિગ્રહમ્ ॥ ૪૦ ॥ આદ્યંપુરુષ મવ્યક્તંપુરુહૂતંપુરુષુતમ્ ॥ નિત્યંસ્વતંત્રમેકંચપરમાત્મસ્વરૂપકમ્ ॥ ૪૧ ॥ ધ્યાયંતેવૈષ્ણવાઃશાંતાઃ શાંતંશાંતિપરાયણમ્ ॥ એવંરૂપંપરંચિન્મદ્ભગવાનેકએવસઃ ॥ ૪૨ ॥ શ્રીનારાયણઉવાચ ॥ એવ મુક્ત્વાતતોવિષ્ણુરધિમાસસમન્વિતઃ ॥ ગોલોકમગમચ્છીઘંવિરજોવેષ્ટિતંપરમ્ ॥ ૪૩ ॥

નિત્ય સ્વતંત્ર શાંત શાંતિ પરાયણ એવા એક પરમાત્મા સ્વરૂપનું-શાંત વૈષ્ણવો ધ્યાન કરે છે. એવા પ્રકારના શ્રેષ્ઠ રૂપને ધારણ કરનાર તે ભગવાન એકજ છે ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ શ્રી નારાયણ બોલ્યા—એ પ્રમાણે કહીને ત્યાંથી અધિકમાસને સાથે લઈ વિષ્ણુ શીઘ્ર રત્નેશુભથી રહિત જનોથી વિટલાએલા ગો લોકમાં ગયા ॥ ૪૩ ॥

મા०

૫

૨૦

સૂત ઓડ્યા—આ પ્રમાણે સત્કારને સ્વીકાર કરવાવાળી વાણી કહીને મુનિ અધિપતિ એવા નારાયણ ઓલના બંધ રહ્યા જ્યારે આનંદના ભંડારરૂપ કૃષ્ણની નવી કથા સાંભળવાને ઇચ્છાનુર એવા નારદ મુનિ આનંદથી વચન ઓડ્યા ॥ ૪૪ ॥ ઇતિ બૃહન્નારદીય પુરાણમાં શ્રી નારાયણ તથા નારદના સંવાદવાળા પુરૂષોત્તમ માહાત્મ્ય વિષે વિષ્ણુનું ગોલોક ગમન એ નામનો પદ્યો અધ્યાય સમાપ્ત

॥ સૂતઠવાચ ॥ ॥ ઇતિ રયિત્વાગેરમાત્તસત્ક્રિયાં નશ્વરેતૂષ્ણિમવસ્થિતે મુનિ : ॥ જગદ વાક્યં વિધિજોમહોત્સવાચ્છુશ્રુષુરાનંદનિધેર્નવા : કથા : ॥ ૪૪ ॥

॥ ઇતિ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણે શ્રી નારાયણ નારદ સંવાદે પુરુષોત્તમ માહાત્મ્ય વિષે વિષ્ણો ગોલોક ગમને પંચમોઽધ્યાય : ॥ ૫ ॥

॥ નારદઠવાચ ॥ ॥ વૈકુંઠાધિપતિર્ગત્વા ગોલોકે કિંચકારહ ॥ તદ્વદસ્વકૃપાંકૃત્વા મહાંશુશ્રુષ્વેઽનઘ ॥ ૧ ॥

નારદ કહે છે—હું નિષ્પાપ નારાયણ વૈકુંઠના અધિપતિ વિષ્ણુએ ગોલોકમાં જઈ શું કર્યું તે સાંભળવાની ઇચ્છા વાળા એવા મારા ઉપર કૃપા કરીને કહેા ॥ ૧ ॥

શ્રી નારાયણ બોલ્યા—હે પાપ રહિત નારદ ત્યાંજે થયું તે હું તને કહું છું તે તું સાંભળ, અધિકમાસ સાથે વિષ્ણુ ગોલોકમાં ગયા. ॥ ૨ ॥ ગોલોકની મધ્યે મણિ જડીત સ્તંભોથી સુશોભિત મનોહર એવું ભગવાનનું મંદિર દૂરથી વિષ્ણુના બેવામાં આવ્યું ॥ ૩ ॥ તે ધામના તેજથી મિચાઈ ગઈ છે આંખ જેની એવા વિષ્ણુ ધીરથી નેત્ર ઉઘાડીને અધિકમાસને પોતાની પાછળ કરીને ધીરે ધીરે ગયા ॥ ૪ ॥ મંદીરની પાસે જવાથી ઉભા

॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ શ્રુણુનારદવક્ષ્યેઽહંયજ્ઞાતંતત્રતેઽનઘ ॥ વિષ્ણુર્ગોલોકમગમદધિ
માસેનસંયુતઃ ॥ ૨ ॥ તન્મધ્યેભગવદ્ધામમણિસ્તંભૈઃ સુશોભિતં ॥ દર્શદૂરતોવિષ્ણુર્જ્યોતિધામ
મનોહરમ્ ॥ ૩ ॥ તત્તેજઃ પિહિતાક્ષોમૌઢનૈરુન્મીલ્યલોચને ॥ મંદંમંદંજગામાધિમાસંકૃત્વાસ્વ
પૃષ્ઠતઃ ॥ ૪ ॥ ઉપમંદિરમાસાદ્યસાધિમાસોમુદાન્વિતઃ ॥ ઉત્થિતૈર્દ્વાર્પાલૈશ્ચવંદિતાંઘ્રિહરિઃ
શનૈઃ ॥ ૫ ॥ પ્રવિષ્ઠોભગવદ્ધામશોભાસંમુષ્ઠલોચનઃ ॥ તત્રગત્વાનનામાશુશ્રીકૃષ્ણંપુરુષોત્તમમ્ ॥ ૬ ॥
ગોપિકાવૃંદમધ્યસ્થંરત્નસિંહાસનેસ્થિતમ્ ॥ નત્વોવાચરમાનાથોવદ્ધાંજલિપુટઃ પુરઃ ॥ ૭ ॥

થયલા દ્વારપાલ વડે વંદન કરાયલા છે. ચરણ જેના એવા અને હર્ષ યુક્ત તથા શેભાથી હરણ કરાયા છે નેત્ર જેના ॥ ૫ ॥ એવા હરિએ અધિકમાસની સાથે વિષ્ણુના ધામ પ્રત્યે જઈને પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણને તત્કાળ પ્રણામ કર્યા ॥ ૬ ॥

ગોપિકા સમૂહની મધ્યમાં રત્ન જડીત સિંહાસનપર બેઠેલા શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનને પ્રણામ કરીને બે હાથ બેડી રમાનાપતિ વિષ્ણુ કેહેવા લાગ્યા ॥ ૭ ॥

વિષ્ણુ બોલ્યા—સત્વાદ્રી ગુણુ રહિત ગોવિંદ એક અવિનાશી અવ્યક્ત વ્યયરહિત
ગોપ વેષને ધારણ કરનારા એટલા માટે રકુટ એવા ॥ ૮ ॥ કિશોર અવસ્થાવાળા, શાન્ત ગોપિકાનાપતિ મનોહર
નવા મેઘના જેવા ક્યામ શરીરવાળા, કરોડ કામદેવ સરખા સુંદર ॥ ૯ ॥ વૃંદાવનના રાસમંડળના મધ્યમાં રહેલા સુંદર
પીતામ્બરને ધારણ કરનાર સૌમ્યમૂર્તિ ત્રણ ઠેકાણેથી વાંકા વળેલા એટલા માટે સુંદર આકૃતિવાળા ॥ ૧૦ ॥ રાસના ધ-

॥ શ્રીવિષ્ણુરુવાચ ॥ વદેવિષ્ણુંગુણાતીતંગોવિંદમેકમક્ષરં ॥ અવ્યક્તમવ્યયંવ્યક્તંગોપવેષ
વિધાયિનમ્ ॥ ૮ ॥ કિશોરવયસંશાંતંગોપિકાંતમનોહરમ્ ॥ નર્વાનનીરદશ્યામંકોટિકંદર્પસુંદરં
॥ ૯ ॥ વૃંદાવનવનાભ્યંતેરાસમંડલસંસ્થિતં ॥ લમત્પીતપટંસૌમ્યંત્રિભંગલલિતાકૃતિં ॥ ૧૦ ॥
રાસેશ્વરંરાસવાસંરાસોલ્લાસસમુત્સુકં ॥ દ્વિભુજંમુરલીહસ્તંપીતવાસસમચ્યુતમ્ ॥ ૧૧ ॥ इत्येवमु
ક્ત્વાતંનત્વારત્નસિંહાનેवरे ॥ पार्षदैःसत्कृतोविष्णुःसउवाचतदाज्ञया ॥ १२ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥
॥ इतिविष्णुकृतंस्तोत्रंप्रातरुत्थाययःपठेत् ॥ पापानितस्यनश्यंतिदुःस्वप्नःसत्फलप्रदः ॥ १३ ॥

શ્વર રાસને વિષે રહેનારા રાસોત્સવ કરવાને ઉત્કંઠાવાળા, બે હાથવાળા મુરલી છે હાથમાં જેને એવા પીળા વસ્ત્રવાળા
એવા અચ્યુત ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને હું પ્રણામ કરું છું ॥ ૧૧ ॥ આ પ્રમાણે કહીને તેને નમીને પાષદો વડે સત્કાર
કરાયલા વિષ્ણુ સુંદર રત્ન જડીત સાંહાસનપર બેઠા ॥ ૧૨ ॥ નારાયણ કહે છે. આ પ્રમાણે વિષ્ણુએ કહેલા સ્તોત્ર
ને સવારમાં ઉઠીને જે ભણે તેના પાપો નાશ થાય અને નહાડું સ્વપ્ન સાડું કળા આપનાડું થાય ॥ ૧૩ ॥

ગોવિંદને વિષે પુત્ર પૌત્રને વધારનારી ભક્તિ થાય. અપયશ નાશ પામે અને ઘણા કાળ સુધી મત્કીતિ વધે. ॥ ૧૪ ॥
ત્યાર પછી ખેડેલા એવા વિષ્ણુ તેની અગાડી કાંપતા એવા આધક્રમાસને શ્રી કૃષ્ણના ચરણ કમલમાં નમાવતા હતા ॥ ૧૫ ॥
ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે પુછ્યું આ કોણ છે અને શામાટે અહિં આવ્યો છે. ગોલોકમાં કોઈ દુઃખ પામતું નથી, છતાં

ભક્તિર્ભવતિગોવિંદેપુત્રપૌત્રવિવર્ધિની ॥ અકીર્તિઃક્ષયમાપ્નોતિસત્કીર્તિર્વર્દ્ધતેચિરમ્ ॥ ૧૪ ॥
ઉપવિષ્ટસ્તતોવિષ્ણુઃશ્રીકૃષ્ણચરણાંબુજે ॥ નામયામાસતંમાસંવેપમાનંતદગ્રતઃ ॥ ૧૫ ॥ તદાપ્રપ
છ્છશ્રીકૃષ્ણઃકોયંકસ્માદિહાગતઃ ॥ કસ્માદ્દુદતિગોલોકેનકશ્ચિદુઃસ્વમશ્નુતે ॥ ૧૬ ॥ ગોલોક
વાસિનઃસર્વેસદાનંદપરિપ્લુતાઃ ॥ સ્વપ્નેપિનૈવશૃણ્વંતિદુર્વાર્તાંચદુરન્વયાં ॥ ૧૭ ॥ તસ્માદયંકથં
વિષ્ણોમદગ્રેદુઃસ્વિતઃસ્થિતઃ ॥ મુંચન્નશ્રૂણિનેત્રાભ્યાંવેપતેચમુહુર્મુહુઃ ॥ ૧૮ ॥ ॥ શ્રીનારાયણઉવાચ
નવાંદાનીકમનોહરસ્યગોલોકનાથસ્યવચોનિશમ્ ॥ ઉવાચવિષ્ણુર્મલમાસદુઃસ્વંપ્રોત્થાયસિંહા
સનતઃસમગ્રમ્ ॥ ૧૯ ॥

આશાથી રહે છે. ॥ ૧૬ ॥ નિરન્તર આનંદમાં નિમગ્ન થયેલા એવા સઘળા ગોલોકવાસીઓ સ્વપ્નામાં પણ નહારા
પરિણામવાળી દુષ્ટ વાર્તા સાંભળતા નથી. ॥ ૧૭ ॥ માટે હે વિષ્ણુ, આ દુઃખી અને મારી આગળ રહેલા નેત્રોથી
આંસુ પાડતો શા માટે વારવાર કાંપે છે. ॥ ૧૮ ॥ નારાયણ બોલ્યા—નવા મેઘના સમૂહના સરખા મનોહર ગોલોકનાથ
શ્રીકૃષ્ણનું વચન સાંભળીને સિંહાસનથી ઉઠીને વિષ્ણુ મલમાસનું સઘળું દુઃખ કહેવા લાગ્યા. ॥ ૧૯ ॥

વિષ્ણુ કહે છે. હે વૃંદાવનના ચંદ્ર હે મુરલીધર. શ્રીકૃષ્ણ. આ અધિમાસ છે. અને એનું દુઃખ તમારી આગળ કહું છું તે સાંભળો. ॥૨૦॥ સ્વામિરહિત એવા એને લઈને, આપની પાસે આવ્યો છું તેથી તીવ્ર એવા એના દુઃખરૂપી અગ્નિને શાન્ત કરે. ॥૨૧॥ રવિસંક્રાંતિ રહિત એવા આ અધિમાસ છે, એ મલિન તથા નિરંતર મારા કામમાં ગર્હિત છે. ॥૨૨॥ પ્રભુ

॥ શ્રીવિષ્ણુરુવાચ ॥ ॥ વૃંદાવનકલાનાથશ્રીકૃષ્ણમુરલીધર ॥ શ્રૂયતામધિમાસીયંદુઃખં
 વચ્ચિતવાગ્દંતઃ ॥ ૨૦ ॥ તસ્માદ્દહમિહાયાતોગૃહીત્વાઽમુંનિરીશ્વરમ્ ॥ દુઃખદાવાનલંતીવ્રમેત્તદીયં
 નિરાકુરુ ॥ ૨૧ ॥ અયંત્વધિકમાસોસ્તિવ્યપેતરવિસંક્રમઃ ॥ મલિનોયમનહોસ્તિશુભકર્મણિ
 સર્વદા ॥ ૨૨ ॥ નસ્નાનંનૈવદાનંચકર્ત્તવ્યંપ્રભુવર્જિતે ॥ એવંતિરસ્કૃતઃ સર્વૈર્વનસ્પતિલતાદિભિઃ ॥
 ॥ ૨૩ ॥ માસેર્દ્વાદશાભિશ્ચૈવકલાકાષ્ઠાલવાદિભિઃ ॥ અયનૈર્હાયનૈશ્ચૈવસ્વામિર્ગર્વસમ
 ન્વિતૈઃ ॥ ૨૪ ॥

વર્ણિત એવા મહામાસને વિષે રનાન ન કરવું તથા દાન ન કરવું એ પ્રમાણે વનસ્પતિ લતા ॥ ૨૩ ॥ આરમાસ. કળા, પળ, લવ, અથન, વર્ષ સ્વામિશ્રુક્ત એવા આ સઘળાઓએ તિરસ્કાર કર્યો છે. ॥ ૨૪ ॥

એપ્રમાણે દુઃખરૂપી અગ્નિથીજ બળેલો એવા આ મરવાને તન્યર થયો પછી બીજા દયાળુએ પ્રેરણા કરેલો મારી પાસે આવ્યો ॥ ૨૫ ॥ હે હૃષી કેશ. શરણમાં પ્રાપ્ત થયેલો ધૂજતા વારંવાર રડતા. અનિર્વાચ્ય મદ્યું દુઃખ નિવેદન કરવા લાગ્યો. ॥ ૨૬ ॥ એનું દુઃખ આપના સિવાય નિવારણ થાય તેમ નથી એટલા કાગળ માટે આશ્રયરહિત એવા એને સાથે લઈને તમારે સ્વાધિન કર્યો છે. ॥ ૨૭ ॥ કારણકે આપ પાન્કુ દુઃખ જોઈ શકતા નથી

इतिदुःखानलेनैवदग्धोयंमर्तुमुन्मुखः ॥ अन्यैर्दयालुभिः पश्चात्प्रेरितोमामुपागतः ॥ २५ ॥

शरणार्थीहृषीकेशवेपमानोरुदन्मुहुः ॥ सर्वनिवेदयामामदुःखजालमसंवृतम् ॥ २६ ॥ एतदी

यंमહદુઃખમનિવાર્યંભવદ્દતે ॥ અનસ્ત્વામાયિતોનૂનંકરેકૃત્વાનિરાશ્રયં ॥ ૨૭ ॥ પરદુઃખાસહિ

ષ્ણુત્વામિતિવેદવિદોજગુઃ ॥ અતએનંનિગતંકંમાનંદંકૃપયાકુરુ ॥ ૨૮ ॥ ત્વદીયચરણાંભોજંગતો

નૈવાવશોચતે ॥ इतिवेदवच्चोमिथ्याकथंभाविजगत्पते ॥ २९ ॥ मदर्थमपिकर्तव्यमेतदुःखनिवा

रणं ॥ सर्वन्यक्त्वाहमायातोयातंमेमफलंकुरु ॥ ૩૦ ॥

એમ વેદને જાણનારા કહે છે એટલા કાગળ માટે કૃપા કરીને એને નિર્ભય તથા આનંદ યુક્ત કરે. ॥ ૨૮ ॥

હે જગત્પતે હે વિભો આપના ચરણ કમળને પ્રાપ્ત થયેલો શોક કતો નથી. આ પ્રમાણે વેદની વાણી કેમ મિથ્યા થાય. ॥ ૨૯ ॥ મારે માટે પણ એના દુઃખનું નિવારણ કરવું જોઈએ કાગળ કે હું મદ્યું કામ મુકી અહિંઆ

આવ્યો છું તો મારું આવવું સફળ કરે. ॥ ૩૦ ॥

વારંવાર રવામીની આગળ કોઈ વખત પાનુ કહેવું જોઈએ નહીં એ પ્રમાણે નિરંતર નીતિશાસ્ત્રમાં કુશળ મહાજ્ઞાનીઓ કહે છે. ॥ ૩૧ ॥ એ પ્રમાણે પ્રભુની પ્રાર્થના કરીને એ હાથ જોડીવધ્યુ તેમના મુખ કમળને જોતા ઉભા રહ્યા ॥ ૩૨ ॥ ઋષિઓ બોલ્યા—હે અત હે અત તમે જ્ઞાન કરનાર છે. તમે ઘણા કાળ મુખી છો. કારણ કે આપના મુખથી સંવન કરવાને યોગ્ય એવું ભગવાનની લીલાની કથા રૂપ અમૃતનું પાન કરીએ છીએ ॥ ૩૩ ॥ હે અત વિષ્ણુને

મુહુર્મુહુર્નવક્તવ્યંકદાપિપ્રભુમન્નિધૌ ॥ વદંત્યેયંમહાપ્રાજ્ઞાનિત્યંનીતિવિશારદા : ॥ ૩૧ ॥
 इतिविज्ञाप्यभूमानंवद्वांजलिपुटोहरि : ॥ पुरस्तस्थौभगवतोनिरीक्षंस्तन्मुखांवुजं ॥ ३२ ॥
 ॥ ऋषयउचु : ॥ ॥ सृतसृतवदान्योमिजीवत्वंशाश्वतीःसमा : ॥ त्रिवामोयन्मुग्वात्मेव्यंहरिली
 लाकथामृतं ॥ ३३ ॥ गोलोकवामिनामृतकिमुक्तंकिंकृतंवद ॥ विष्णुश्रीकृष्णमंवाद : सर्वलोको
 पकारक : ॥ ३४ ॥ विधिसुतःकिमपृच्छदृषीश्वरंतदधुनावदसृतनपस्विन : ॥ परमभागवत :
 सहरैस्तनुस्तदुदितंवचनंपरमावध ॥ ३५ ॥ इतिश्रीबृहन्नारदीयपुराणेपुरुषोत्तममाहात्म्ये
 श्रीनारायणनारदमंवादेपुरुषोत्तमविज्ञप्तिर्नामषष्ठोऽध्याय : ॥ ६ ॥

શ્રી કૃષ્ણનો સંવાદ સઘળા જોડેના ઉપકારને માટે છે. જોડેકવામી લવણ્ય એ શું કદ્યુ અને શું કદ્યુ તે તમે કહેા ॥ ૩૪ ॥ હે સૂત નારદે નારાયણને શો પ્રશ્ન કર્યો તે હમણા કહેા, કારણ કે પરમ ભગવદ્ ભક્ત એવા તે નારદ તપસ્વી એવા નારાયણનું શરીર છે. તેથી તેણે પુરુષ વચન જિત્તમ ઔપધરૂપ કહેા. ॥ ૩૫ ॥ કીર્તિશ્રી બ્રહ્મનારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ મહાત્મ્ય વિષે મળમાત્ર દુખ નિવેદન નામ છઠ્ઠા અધ્યાય સમાપ્ત.

સૂતઃ ઓડ્યા—હે તપસ્વી ધનવાળા રૂપિઆ તમારે જે પ્રશ્ન કર્યો તેજ પ્રશ્ન નારદે કર્યો હતો અને નારાયણે તેનો જે ઉત્તર આપ્યો હતો તે આપને કહું છું. ॥ ૧ ॥ નારદ ઓડ્યા. વિષ્ણુશ્રવા. એ નામના વિષ્ણુએ અપાર એવા હુઃખનું નિવેદન કરીને મૌન ધારણ કર્યું ત્યારે હે બદરીપતે નારાયણ. ગોલોકપતિ શ્રીકૃષ્ણે શું કહ્યું તે હવે કહો. ॥ ૨ ॥ નારાયણ ઓડ્યા—હે વન્દ્ય નારદ નિરન્તર આશ્નિક એવા સાંભળવાની ઈચ્છાવાળા. હંભરહિત અને સારા ભક્ત એવા

॥ સૂતઃઉવાચ ॥ ॥ ભવદ્વિર્યઃ કૃતઃ પ્રશ્નસ્તમચીકરદાશુગઃ ॥ યદુત્તરમુવાચેશસ્તદ્વદામિ-
તપોધનાઃ ॥ ૧ ॥ નારદઉવાચ ॥ વિષ્ણુશ્રવમિમૌનમાસ્થિતેસંનિવેદ્યપરદુઃખમપારં ॥ કિંચકાર
પુરુષોત્તમઃપરસ્તદ્વદસ્વત્રદરીપતેઽધુના ॥ ૨ ॥ ॥ શ્રીનારાયણઉવાચ ॥ ॥ ગોલોકનાથોયદુવા
ચવિષ્ણુંતદેવગુહ્યંકથયામિવત્સ ॥ વાચ્યંસુભક્તાયસદાસ્તિકાયશુશ્રુષ્વેદંભવિવર્જિતાય ॥ ૩ ॥
સુકીર્તિકૃત્પુણ્યકરંયશસ્યંસત્પુત્રદંવદ્યકરંચરાજ્ઞાં ॥ દારિદ્ર્યદાવાગ્નિરત્પુણ્યૈઃશ્રાવ્યંતથા

કાર્યમનન્યમક્ત્યા ॥ ૪ ॥

તને કહેવું બેઠાંએ તેથી ગોલોકપતિએ વિષ્ણુને જે કહ્યું તે શુભ છે. છતાં તને કહું છું. ॥ ૩ ॥ આ સારી કીર્તિ કર પુણ્યકારક. યશને આપનાર સારા પુત્રને આપનાર રાજાઓને વશ કરનાર અને દારિદ્ર્યને નાશ કરવામાં દાવાગ્નિરૂપ અને મોટા પુણ્યશાળીઓએ અનન્ય ભક્તિથી સાંભળવાલાયક અને કરવા લાયક છે. ॥ ૪ ॥

શ્રી પુરુષોત્તમ યોગ્યા—હે વિષ્ણો. આપ મહામાત્રને લઈને જે અહિંઆ આવ્યા તે ઘણુંજ માફ કર્યું અને એથી આ લોકમાં તમારી કીર્તિ થશે. ॥ ૫ ॥ તમે જે જીવનો અંગીકાર કર્યો છે તે જીવ માગ વડે પણ અંગીકાર કરાયલો છે. એટલા કાગળ માટે આ મહામાત્રને માગ મરજો સર્વોપરિ કરીશ. ॥ ૬ ॥ ગુણો. કીર્તિ. પ્રભાવ. ઐશ્વર્યતા પ્રાક્રમ

શ્રીપુરુષોત્તમઽવાચ ॥ સમીचीनंकृतंविष्णोयदत्रागतवान्भवान् ॥ मलभसंकरे-
कृत्वालोकेकीर्तिमवाप्स्यसि ॥ ५ ॥ यस्त्वयोरीकृतोजीवसमयैवोररीकृतः ॥ अतएनंकंरिष्या-
मिसर्वोपरिमयासमम् ॥ ६ ॥ गुणैःकीर्त्यानुभावेनप्रद्भगैश्चपराक्रमैः ॥ भक्तानांवरदानेनगुणैरन्यै-
श्चमामकैः ॥ ७ ॥ अहमेतैर्यथालोकेप्रथितःपुरुषोत्तमः ॥ तथायमपिलोकेषुप्रथितःपुरुषोत्तमः
॥ ८ ॥ अस्मैसमर्पितःसर्वेयेगुणामयिसंस्थिताः ॥ पुरुषोत्तमेतिमन्नामप्रथितंलोकवेदयोः ॥ ९ ॥

तद **च** **तंतवतुष्टयैजनार्दन ॥ अहमेवास्यसंजातःस्वामीचमधुसूदन ॥ ૧૦ ॥**

લક્ષ્મીને વરદાન અને એ ત્રિવાય માગ જે ગુણો છે ॥ ૭ ॥ તે વડે હું જેવી રીતે પુરુષોત્તમ નામે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છું તેવીજ રીતે આ મહામાત્ર પણ પુરુષોત્તમ નામે પ્રખ્યાત થાવ. ॥ ૮ ॥ અને જે ગુણો માટે વિશે રહ્યાં છે. તે સઘળા મેં એને અર્પણ કર્યાં છે. અને હે જનાર્દન, લોકમાં તથા વેદમાં પુરુષોત્તમ એ પ્રકારનું પ્રસિદ્ધ માફ નામ છે તે પણ તમારા સંતોષને માટે એને અર્પણ કરું છું અને હે મધુસૂદન અને હુંજ એનો સ્વામી થયો છું. ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥

પુ૦

અ૦

એના નામથી સઘળું જગત પવિત્ર થશે અને એ મારા મરખાપણાને પામીને માસોનો અધિપતિ થશે. ॥ ૧૧ ॥
જગતને પ્રજ્વા લાયક જગતને વંદન કરવા લાયક અને સઘળા પ્રજ્ઞકોનાં હુઃખ તથા દરિદ્ર્યનો નાશ કરવાવાળો આ
પુરુષોત્તમ માસ થશે. ॥ ૧૨ ॥ બીજા મર્વ માસ સકામ છે. પરંતુ આ માસ નિષ્કામ અને મર્વ લોકોને મોક્ષ
આપનારો અને મે મારા મરખો કર્યો છે. ॥ ૧૩ ॥ સકામ અથવા નિષ્કામ જે કોઈ અધિમાયનું પ્રજન કરે તે કુકર્મો

एतन्नाम्नाजगत्सर्वपनित्रंचभविष्यति ॥ मत्मादृश्यमुपागम्यमासानामधिपोभवेत् ॥ ११ ॥

જગત્પૂજ્યો જગદ્વ્યો માસોયંતું ભવિષ્યતિ ॥ પૂજકાનાં ચસર્યે પાંદુઃ સ્વદારિદ્ર્યગ્વંડનઃ ॥ ॥ ૧૨ ॥ સર્વે મા

સાઃ સકામાશ્વ નિષ્કામોયં મયાકૃતઃ ॥ મોક્ષદઃ સર્વલોકાનાં મતુલ્યોયં મયાકૃતઃ ॥ ૧૩ ॥

અકામઃ સર્વકામો વાયોધિમાસં પ્રપૂજયેત્ ॥ કર્માણિ ભસ્મમાત્કૃત્વા મામેવૈષ્યત્યસંશયમ્ ॥

॥ ૧૪ ॥ યદર્થં ચ મહાભાગાયતિ નો બ્રહ્મચારિણઃ ॥ તપસ્યંતિ મહાત્માનો નિરાહારાદ્દ્વતાઃ

॥ ૧૫ ॥ ફલપત્રાનિરાહારાઃ કામક્રોધવિવર્જિતાઃ ॥ જિનેન્દ્રિયચયાઃ સર્વે પ્રાવૃટ્કાલે નિરાશ્રયાઃ ॥ ૧૬ ॥

આળી સંદેહરહિત મને પ્રાપ્ત થશે. ॥ ૧૪ ॥ મહાભાગ પતિ આ બ્રહ્મચારી આ તથા મહાત્મા આ. આહારરહિત તથા
નિશ્ચય વ્રતવાળા જેને માટે તપ કરે છે. તથા ॥ ૧૫ ॥ હે ગરુડેશ્વર કૃપા તથા પત્રને ખાનારા આહાર વગરના કામ
ક્રોધ રહિત ઈન્દ્રિયા સમુદ્રાયને વશ કરનારા વર્ષો સમયે નિરાશ્રય ॥ ૧૬ ॥

તથા ટાઢ તથા તડકાને મહન કરનારા એવા મધળાઓ જેને માટે યત્ન કરે છે. પરન્તુ તેઓ મારા ઉત્તમ અવિનાશી પદને પામી શકતા નથી. ॥ ૧૭ ॥ પણ પુરુષોત્તમના જે ભક્તો છે તે અનાયાસે એકજ માત્ર ના વ્રત વડે જરા તથા મૃત્યુ રહિત એવા તે પદને પામે છે ॥ ૧૮ ॥ આ પુરુષોત્તમ માત્ર મધળા સાધનો કરવામાં શ્રેષ્ઠ છે સર્વ મનોરથને પરિપૂર્ણ કરવાવાળો છે તેટલા કાળુ માટે એની એવા કરવી. ॥ ૧૯ ॥ જેવી રીતે ખેડેલી જ

ગીતાતપમહાશ્રૈવયનંતેગરુડધ્વજ ॥ તથાપિનૈવમેયાંતિપરમંપદમવ્યયમ્ ॥ ॥ ૧૭ ॥
 પુરુષોત્તમસ્યભક્તાસ્તુમામમાત્રેણતત્પદમ્ ॥ અનાયામેનગચ્છંતિજરામૃત્યુવિવર્જિતમ્ ॥ ૧૮ ॥
 સર્વસાધનતઃશ્રેષ્ઠઃસર્વકામાર્થસિદ્ધિદઃ ॥ તસ્માત્સંમેવ્યતામેષમાસોયંપુરુષોત્તમઃ ॥ ૧૯ ॥
 સીતાનિક્ષિપ્તવીજાનીવધંતેકોટિશોયથા ॥ તથાકેટીગુણંપુણ્યંકૃતંતમેપુરુષોત્તમે ॥ ૨૦ ॥
 ચાતુર્મસ્યાદિભિર્યજ્ઞૈઃસ્વર્ગંગચ્છાન્તિકેચન ॥ તત્રત્થંભોગમામાદ્યપુનર્ગચ્છન્તિભૂતલમ્ ॥ ૨૧ ॥
 વિધિવત્સેવતેયસ્તુપુરુષોત્તમમાદરાન્ ॥ કુલંસ્વર્કીયમુદ્ઘૃત્યમામેવૈપ્યત્યસંશયમ્ ॥ ૨૨ ॥

મીનમાં વાવેલા ખીજ કરોડ ગણા વધે છે. તે પ્રમાણે આ પુરુષોત્તમ માત્રમાં કરેલુ પુણ્ય કરોડ ગણુ ફળ આપનારુ થાય છે ॥ ૨૦ ॥ ચાતુર્મસ્યાદિ યજોર્થી કેટલાએક સ્વર્ગમાં જાય છે. અને તે યજની કીયાનુ ફળ ભોગવીને દુરીથી પૃથ્વીપર આવે છે. ॥ ૨૧ ॥ જે વિધિપર્વક આદરથી પુરુષોત્તમ માનનુ એવન કરે છે તે પોતાના કુલનો પણ ઉદ્ધાર કરીને નિશ્ચ મને પ્રાપ્તથશે. ॥ ૨૨ ॥

આવી રીતે પુરુષોત્તમ માસનું વ્રત કરીને મને પ્રાપ્ત થયેલો મનુષ્ય જન્મ, મૃત્યુ, અને ભય વડે વ્યાપ્ત આધિ, આધિ જગ ચુકત એવા મંભાગમાં કરી આવતો નથી. ॥ ૨૩ ॥ કાળુ કે જે સ્થાને ગયા પછી ત્યાંથી પાછું આવવું પડતું નથી. એવું માફ સર્વોત્કૃષ્ટ પદ છે. એમ વેદમાં કહ્યું છે તે મિથ્યા કેમ થાય. ॥ ૨૪ ॥ આ માસનો અધિપતિ પણ હું છું અને મેં એની પ્રતિષ્ઠા વધારી છે. અને પુરુષોત્તમ એવું જે માફ નામ તે પણ મો

મામુપેતોત્રસંસારંજન્મમૃત્યુભયાકુલમ્ ॥ આધિવ્યાધિજરાગ્રસ્તંનપુનર્યાતિમાનવઃ ॥ ૨૩ ॥

યદ્વાનનિવર્તેતેતદ્વામપરમંમમ ॥ ઇતિછંદોવચઃમત્યમસત્યંજાયતેકથમ્ ॥ ૨૪ ॥ એતન્માસાધિ
પશ્ચાદ્દંમયૈવાયંપ્રતિષ્ઠિતઃ ॥ પુરુષોત્તમેતિમન્નામતદન્યસ્મૈસમર્પિતમ્ ॥ ૨૫ ॥ તસ્માદેતસ્યભક્તાનાં
મર્મચિંતાદિવૉનિશમ્ ॥ તદ્ભક્તકામનાઃસર્વાઃપૂરણીયામયૈવહિ ॥ ૨૬ ॥ કદાચિન્મમભક્તાનામપ
રાધોધિગણ્યતે ॥ પુરુષોત્તમભક્તાનાંનાપરાધઃકદાચન ॥ ૨૭ ॥ મદારાધનતોવિષ્ણોમદીયારાધનં
પ્રિયમ્ ॥ મદ્ભક્તકામનાદાનેવિલંબેહંકદાચન ॥ ૨૮ ॥

એને આશ્ચુ છે. ॥ ૨૫ ॥ તેટલા માટે એ માસના ભક્તોની ચિંતા મને નિરન્તર છે. અને તેના ભક્તોની સઘળી મનકામના મારેજ પુણ કરવી થોડી છે. ॥ ૨૬ ॥ કોઈક વખત મારા ભક્તોના અપરાધને હું ગણું. પણ પુરુષોત્તમ માસના ભક્તોના અપરાધને ગણતો નથી ॥ ૨૭ ॥ વિષ્ણુ—મારી આરાધના કરતાં મારા ભક્તોની આરાધના મને પ્રિય છે. અને હું મારા ભક્તોની કામના પ્રણ કરવામાં કોઈકવાર વિલંબ કરીશ. ॥ ૨૮ ॥

પણ મારા માસના ભકતોની મનકામના પૂર્ણ કરવામાં કદિ હું વિલાંબ કરનાર નથી. કારણકે મારા માસના જે ભકતો છે તે મને અત્યંત પ્રિય છે. ॥ ૨૯ ॥ જે મહામૂઢો આ માસમાં જપ, દાન વિગેરેથી રહિત સત્કર્મ સ્નાન નકરનાર દેવ, તીર્થ, તથા બ્રાહ્મણોનો દ્વેષ કરે છે તે નિર્ભાગ્ય દુષ્ટ અને બીજાના ભાગ્યપર જીવન ગાળનાર થાય છે. અને શશલાના શીંગડાના માફક સ્વપ્નમાં પણ કોઈ વખત સુખ તેમને પ્રાપ્ત થતું નથી. ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ જે મુઢ મારા પ્રિય

મદેયઃપ્રાણાત્કાનાંનવિલંબઃ કદાચન ॥ મદીયમાસમક્તાયેમમૈવાતિવિવલ્લભા : ॥ ૨૯ ॥
 યાતસ્મિન્મહામૂઢાજપદાનાદિવર્જિતાઃ ॥ સત્કર્મસ્નાનરહિતાદેવતીર્થદ્વિજદ્વિષ : ॥ ૩૦ ॥ જાયંતે
 દુર્ભગાદુષ્ટાપરભાગ્યોપજિવિનઃ ॥ નકદાચિત્સુખંતેષાંસ્વપ્નેપિશશ્વશ્રુંગવત્ ॥ ૩૧ ॥ તિરસ્કુર્વંતિયે
 શ્લોકમલમાસંમમાપ્રિયમ્ ॥ નાચરિષ્યંતિયેધર્મંતેસદાનિરયાલયા : ॥ ૩૨ ॥ પુરુષોત્તમમાસાદ્ય
 વર્ષેવર્ષેતૃતીયકે ॥ નાચરિષ્યંતિધર્મંયેકુંભીપાકેપતંતિતે ॥ ૩૩ ॥ ઇહલોકેમહદુઃખંપુત્રપૌત્રકલત્ર
 જમ્ ॥ પ્રાપ્નુવંતિમહામૂઢાદુઃખદાવાનલસ્થિતા : ॥ ૩૪ ॥

મહામાસનો તિરસ્કાર કરે છે. અને જેઓ તેમાં ધર્મ આચરતા નથી, તેઓ નિરન્તર નરકવાસી થશે. ॥ ૩૨ ॥ જેઓ દરેક ત્રિજે ત્રિજે વર્ષે પુરુષોત્તમ માસમાં ધર્મ કરશે નહિ તેઓ કુંભી પાક નામના નરકમાં પડશે. ॥ ૩૩ ॥ અને તે મહામૂર્ખજન દુઃખરૂપી આગ્નિમાં રહેલા આ લોકમાં પુત્રપૌત્ર તથા સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયેલા મોટા દુઃખને પામશે. ॥ ૩૪ ॥

પુ૦

અ૦

જેઓના અજાણતા શ્રીમાન્ મારા પુણ્યકારક પુરુષોત્તમ માસ જાય છે તેઓ કેવી રીતે સુખને વધારી શકે ॥ ૩૫ ॥
જે ભાગ્યવંતી સ્ત્રી પુત્ર સુખ તથા સૌભાગ્યને મેળવવાની ઇચ્છાથી પુરુષોત્તમ માસમાં સ્નાન દાન તથા પૂજન કરશે. ॥ ૩૬ ॥ તેને સૌભાગ્ય, સંપત્તિ, સુખ, પુત્ર, સર્વ હું આપીશ. અને જે સ્ત્રીઓનો મારા નામવાળો પુરુષોત્તમ માસ તેકથંસુખમેધંતેયેષામજ્ઞાનતોગતઃ ॥ શ્રીમાન્પૂણ્યતમોમાસોમદીયઃપુરુષોત્તમઃ ॥ ૩૫ ॥
યાઃસ્ત્રિયઃસુભગાઃપુત્રસુખસૌભાગ્યહેતવે ॥ પુરુષોત્તમેકરિષ્યાંતિસ્નાનદાનાર્ચનાદિકમ્ ॥ ૩૬ ॥ તાસાંસૌભાગ્યસંપત્તિસુખપુત્રપ્રદોહ્યહમ્ ॥ યાસાંમાસોગતઃશૂન્યોમન્નામાપુરુષોત્તમઃ ॥ ૩૭ ॥ નતાસામનુકૂલોઽહંનસુખંસ્વામિજંભવેત ॥ ધ્રાતૃપુત્રધનાનાંચસુખંસ્વપ્નેપિદુર્લભમ્ ॥ ૩૮ ॥ તસ્માત્સર્વાત્મનાસર્વેઃસ્નાનપૂજાજપાદિકમ્ ॥ વિશેષેણપ્રકર્તવ્યંદાનંશક્તયનુમારતઃ ॥ ૩૯ ॥ યેનાહમર્ચિતોભક્ત્યામાસેસ્મિન્પુરુષોત્તમે ॥ ધનપુત્રસુખંભુકત્વાપશ્ચાદ્લોકવાસમાક્રુ ॥ ૪૦ ॥
અર્થ જશે. ॥ ૩૭ ॥ તે સ્ત્રીઓને હું અનુકૂલ નહિ રહું તથા સ્વામીનું સુખ નહિ થાય. અને ભાઈ પુત્ર તથા ધનનાં સુખ સ્વપ્નમાં પણ દુર્લભ થશે. ॥ ૩૮ ॥ મારે સર્વાત્માકબુદ્ધિથી સર્વ લોકોએ વિશેષથી સ્નાન પૂજન, જપ, વિગેરે કરવું અને શક્તિ પ્રમાણે દાન કરવું. ॥ ૩૯ ॥ આ પુરુષોત્તમ માસમાં જેઓ ભક્તિ પૂર્વક મારું પૂજન કરશે, તે આ મૃત્યુ લોકમાં ધન પુત્ર સંબંધી સુખ ભોગવી પછી ગોલોકમાં વાસ કરશે. ॥ ૪૦ ॥

મા૦

૭

૨૮

મારી આજ્ઞાથી સઘળા જનો મારા માસનું પૂજન કરશે કારણ કે સઘળા માસોમાં મેં એને ઉત્તમ કર્યો છે. ॥૪૧॥ હે રમાપતે તમે આ અધિમાસની ચિન્તાનો ત્યાગ કરી અધિકમાસને સાથે લઈ અતુલ વૈકુંઠમાં પધારો. ॥૪૨॥ શ્રીનારાયણ બોલ્યા—એ પ્રમાણે કૃષ્ણનું વચન સાંભળી પરમ સંતોષ પૂર્વક આ માસને સાથે લઈ ઘનધ્યામ સુઠર શ્રીકૃષ્ણને પ્રણામ કરી તન્કાળ ગરુડરૂઢ

મમાજ્ઞયાજનાઃસર્વેપુજયિષ્યંતિમામકમ્ ॥ સર્વેપામપિમાસાનામુત્તમોયંમયાકૃતઃ ૪૧ ॥
અતસ્ત્વમધિમાસસ્યચિંતાંત્યક્ત્વારમાપતે ॥ ગચ્છવૈકુંઠમતુલંગૃહીત્વાપુરુષોત્તમમ્ ॥૪૨॥ શ્રીનારાયણઉવાચ ॥ ॥ **इतिरसिकवचोनिशम्यविष्णुः प्रबलमुदापरिगृह्यमासमेनम् ॥ नवजलदरुचं प्रणम्यदेवंझटितिजगामनिजालयंखगेन ॥ ४३ ॥**

॥ इतिश्रीबृहन्नारदीयपुराणेपुरुषोत्तममाहात्म्येश्रीनारायणनारदसंवादेऽधिमासस्यैश्वर्यप्राप्तिर्नामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

થઈ વૈકુંઠમાં આવ્યા. ॥ ૪૩ ॥ ઇતિ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં નારાયણ નારદ સંવાદરૂપ પુરુષોત્તમ માહાત્મ્ય વીશે મહામાસનું પુરુષોત્તમમાસ નામ એ નામનો સાતમો અધ્યાય સમાપ્ત ॥ ૭ ॥

પુ૦

અ૦

સૂત ઓલ્યા—હે તપરૂપી ધનવાળા મુનિઓ વિષ્ણુ અને શ્રીકૃષ્ણનો સંવાદ સાંભળી સંતોષિત મનવાળા નારદે ફરીથી પ્રશ્ન કર્યો. ॥ ૧ ॥ નારદ ઓલ્યા—હે નારાયણ જ્યારે રૂકિમણીપતિ વિષ્ણુ ગોલોકથી વૈકુંઠમાં ગયા ત્યારપછી શું થયું તે. અને સર્વ લોકોને હિતકારક એવું આદિપુરૂષ એવા હરિસુત અર્જુન તથા કૃષ્ણનું સઘળું વૃત્તાંત કહો ॥ ૨ ॥

॥ સૂતુવાચ ॥ નારદઃ કૃતવાન્પ્રશ્નપુનરેવતપોધનાઃ વિષ્ણુશ્રીકૃષ્ણસંવાદશ્રુત્વાસંતુષ્ટમાનસઃ ॥ ૧ ॥ ॥ નારદુવાચ ॥ ॥ વૈકુંઠંગતવતિરુક્મિણીશોકિંજાતંતદનુવદપ્રભોમે ॥ વૃત્તાંતંહરિસુત કૃષ્ણયોશ્વસર્વેષાંહિતકરમાદિપુંસોઃ ॥ ૨ ॥ ॥ ઇતિસંપ્રશ્નસંહૃષ્ટોભગવાન્વદરીપતિઃ ॥ ઉવાચપુનરેવામુંજગદાનંદંદંબૃહત્ ॥ ૩ ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ અથશ્રીરુક્મિણીનાથોવૈકુંઠંગતવાન્મુદા ॥ તત્રગત્વાધિમાસંતંવાસયામાસનારદ ॥ ૪ ॥ તત્રત્યવસતિંપ્રાપ્યમોદમાનોભવત્તદા ॥ માસાનામધિપોભૂત્વારમતેવિષ્ણુનાસહ ॥ ૫ ॥

આ પ્રકારના પ્રશ્નથી રાજી થયેલા ભગવાન બદરીપતિ નારાયણ જગત્ને ઘણું સુખ આપનારું વચન ફરીથી નારદને કહેવા લાગ્યા. ॥ ૩ ॥ શ્રી નારાયણ ઓલ્યા—હે નારદ ત્યારપછી શ્રી રૂકિમણીપતિ વિષ્ણુ આનંદપૂર્વક વૈકુંઠમાં ગયા. ત્યાં જઈને તે અધિકમાસને પણ પોતાની સાથેજ રાખ્યો ॥ ૪ ॥ તે વખતે તે અધિકમાસ વૈકુંઠવાસ મેળવીને ઘણા આનંદ વાળો થયો અને સર્વ માસનો અધિપતિ થઈને વિષ્ણુ સાથે રમવા લાગ્યો. ॥ ૫ ॥

મા૦

૮

૨૯

ખારે માસમાં મલમાસને શ્રેષ્ઠ કરીને પ્રકૃતિ છે, પ્રિય જેને એવા વિષ્ણુ મનવડે સંતોષ પામ્યા. ॥ ૬ ॥ હે મુનિ ત્યાર પછી યુધિષ્ઠિર તથા દ્રૌપદીને કૃપાદષ્ટિથી એતા ભક્ત વત્સલ ભગવાન્ અર્જુનને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. ॥ ૭ ॥ શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા—હે રાજાઓમાં સિંહ સમાન અર્જુન ? તપોવનમાં આવેલા દુઃખમાં દુઃખી ગયેલા એવા તમોએ આ પુરુષોત્તમ માસનો અનાદર કર્યો છે તે હું જાણું છું ॥ ૮ ॥ વનમાં રહેતા એવા તમારા પ્રમાદ થકી વૃંદાવનના અંદર

દ્વાદશમ્વાપિમાસેષુમલમાસંવરંપ્રભુઃ ॥ વિધાયમનસાતુષ્ટોબૂદ્ધિઃ ॥ ૬ ॥ અથા
ર્જુનમુવાચેદંભગવાન્ભક્તવત્સલઃ ॥ યુધિષ્ઠિરંચપાંચાલીંનિરીક્ષન્કૃપયામુને ॥ ૭ ॥ શ્રીકૃષ્ણુવાચ ॥
જાનેઽહંરાજશાર્દૂલતપોવનરૂપાગતૈઃ ॥ ભવદ્વિદુઃસ્વસંમગ્નૈર્નાદૃતઃપુરુષોત્તમઃ ॥ ૮ ॥ વૃંદાવન-
કલાનાથવલ્લભઃપુરુષોત્તમઃ ॥ પ્રસાદાદ્ભક્તવાદ્માસોભવતાંકાનનૌકસામ્ ॥ ૯ ॥ યુષ્માભિર્નવવિ-
જ્ઞાતોભયદ્વેષસંમન્વિતૈઃ ॥ ગાંગેયદ્રોણકર્ણેભ્યોભયસંત્રસ્તમાનસૈઃ ॥ ૧૦ ॥ કૃષ્ણદ્વૈપાયનાદાસવિ-
ચારાધનતત્પરૈઃ ॥ ઇંદ્રકીલંગતવતીત્રીભત્સૌરણશાલિનિ ॥ ૧૧ ॥

૨૫ કૃષ્ણને વહાલો એવો પુરુષોત્તમ માત્ર ગયો. ॥ ૮ ॥ પણ ભય દ્વેષથી યુક્ત એવા અને ભીષ્મ, દ્રોણ કર્ણના ભય થી ત્રાસ પામેલા મનવાણા તમોએ તે માત્ર જાણ્યો નહિ. ॥ ૧૦ ॥ વેદ વ્યાસથી મળેલી વિદ્યાના આરાધનમાં તત્પર તથા યુદ્ધમાં શોભનાર એવો અર્જુન ઇન્દ્ર કીલ પર્વતપર ગયો ॥ ૧૧ ॥

પુ૦

અ૦

તેના વિયોગથી ખેદ પામતા તમોએ પુરુષોત્તમ માસ જાણ્યો નહીં. માટે શું કરવું તમારા અદૃષ્ટમાં જેવું હોય તેનો આશ્રય કરો. ॥૧૨॥ મનુષ્યના અદૃષ્ટમાં જેવું હોય છે તેવું નિરન્તર ભાસે છે અદૃષ્ટ થકી ઉત્પન્ન થયેલું ફલ અવશ્ય ભોગવવું. ॥૧૩॥ અદૃષ્ટથી મુખ દુઃખ, ભય, અને કડ્યાણ મનુષ્યો વડે પ્રાપ્ત કરાય છે તે માટે તમો પણ અદૃષ્ટાધીન થઈને બેસો. ॥૧૪॥ હે મહારાજ એ થકી બીજું તમારા દુઃખનું કારણ ઇતિહાસ સહિત કહું છું તે મારા મુખ થકી સાંભળો. ॥૧૫॥

તદ્વિયોગપરિક્લિષ્ટૈર્નજ્ઞાતઃપુરુષોત્તમઃ ॥ યુષ્માભિઃકિંપ્રકર્તવ્યમદૃષ્ટમ્પ્રલંબ્યક્તમ્ ॥ ૧૨ ॥
અદૃષ્ટ્યાદૃશપુંસાંતાદૃશંભાસતેસદા ॥ અવશ્યમેવમોક્તવ્યમદૃષ્ટજનિતંફલમ્ ॥ ૧૩ ॥ સુખંદુઃખં
મયંક્ષેમમદૃષ્ટાતપ્રાપ્યતેજનૈઃ ॥ તસ્માદદૃષ્ટનિષ્ઠૈશ્ચમવદ્ધિઃસ્થીયતાંસદા ॥ ૧૪ ॥ અથાપરંપ્રવક્ષ્ય
મિભવતાંદુઃખકારણમ્ ॥ સેતિહાસંમહારાજશ્રૂયતાંમન્મુખાદહો ॥ ૧૫ ॥ શ્રીકૃષ્ણસ્વામી ॥
॥ પાંચાલીયંમહાભાગાપૂર્વજન્મનિસુંદરી ॥ મેધાવિદિજમુખ્યસ્યપુત્રીજાતાસુમધ્યમા ॥ ૧૬ ॥
કાલેનગચ્છતારાજન્સંજાતાદશવાર્ષિકી ॥ રુપલાવણ્યલલિતાનયનાપાંગશાલિની ॥ ૧૭ ॥
ચાતુર્યગુણસંપન્નાપિતુરેકૈવપુત્રિકા ॥ વલ્લભાતીવતેનેયંચતુરાગુણસુંદરી ॥ ૧૮ ॥

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા—હે મહા ભાગ્યશાળીઓ આ દ્રૌપદી પૂર્વ જન્મને વિષે સુંદર અને સારા મધ્યભાગવાળી એવી મેધાવી એ નામના રૂષિની પુત્રી હતી ॥ ૧૬ ॥ હે રાજન્ કેટલોક વખતજતા રૂપ અને લાવણ્યતાથી સુંદર અને નેત્ર કટાક્ષ થી શોભનારી તે કન્યા દશ વર્ષની થઈ. ॥ ૧૭ ॥ ચાતુર્ય ગુણ થકી ભરેલી પિતાને એક પુત્રી હતી. તે ચતુર હતી ગુણોમાં સુંદર હતી અને પિતાને અત્યંત વહાલી હતી ॥ ૧૮ ॥

૩૦

મા

૮

૩૦

તેથી પુત્રની માફક લાડ લડાવતા કેઈ વખત પણ ઠપકો આપતા નહિ. તે પુત્રી સાહિત્યશાસ્ત્રને વિષે કુશળ અને નીતિશાસ્ત્રને વિષે પણ દક્ષ હતી. ॥ ૧૯ ॥ તેની માતા પહેલાંથીજ સ્વર્ગમાં જવાથી પિતાએ હર્ષથી તેનું પાલન કર્યું. પડોશમાં રહેલી બેનપણીના મુખને જોઈને તે પણ પુત્ર પૌત્રના મુખની ઈચ્છા કરવા લાગી. ॥ ૨૦ ॥ ત્યારે બાળા વિચાર કરે છે કે મને આવું મુખ કેમ થાય. ગુણ લાગ્યના લાંડર અને મુખને આપનાર એવો સ્વામી અને સત્ પુત્રો

લાલિતાપુત્રવન્નિત્યંનકદાચિત્પ્રલંભિતા ॥ સાહિત્યશાસ્ત્રકુશલાનીતાવપિવિશારદા ॥ ૧૯ ॥

તન્માતાસ્વર્ગતાપૂર્વંપિત્રાસાપોષિતામુદા ॥ પાર્શ્વસ્થાલિસુખંદૃષ્ટ્વાપુત્રપૌત્રસુખસ્પૃહા ॥ ૨૦ ॥ તર્ક યંતીતદાબાલામામેવંચકથંભવેત ॥ ગુણભાગ્યંનિધિર્ભર્તાસુખદઃસત્સુતાઃકથમ્ ॥ ૨૧ ॥ એવંમનો રથંચક્રેદૈવેનધ્વંસિતંપુરા ॥ કિંકૃત્વાકિંવિદિત્વામેકમુપાસ્યેસુરેશ્વરમ્ ॥ ૨૨ ॥ કિંવામુનિમુપાતિ શ્ચેકિંવાતીર્થમુપાશ્રયે ॥ મમભાગ્યંકથંસુખંભર્તાકોપિનવાંછતિ ॥ ૨૩ ॥ પંડિતોપિપિતામૂઢોમમ ભાગ્યવશાદહો ॥ વિવાહકાલેસંપ્રાપ્તેનદત્તાસદૃશેવરે ॥ ૨૪ ॥

કેમ થાય. ॥ ૨૧ ॥ પૂર્વે દૈવે નાશ કરેલો એવો મનોરથ ફરવા લાગી. શું બાણીને શું કરીને મારે કયા દેવની ઉપાસના કરવી, ॥ ૨૨ ॥ કયા મુનિની ઉપાસના કરું અથવા કયા તીર્થનો આશ્રય કરું. માફ લાગ્ય કેમ મુઠ ગયું. કોઈપણ સ્વામી મારી ઈચ્છા કરતો નથી. ॥ ૨૩ ॥ મારા લાગ્યના વશથી પિતા પંડિત છે પણ મુખ છે. મારા વિવાહ સમય પ્રાપ્ત થયો છતાં યોગ્ય વરને મને આપી નહિ ॥ ૨૪ ॥

પુ૦

અ૦

સખીઓના મધ્યમા હું મુખ્ય છું, દુઃખથી પીડા પામતી એવી કુવારી છું અને જેવી રીતે મારી સખીને સમૂહ સ્વામીના મુખને જાણે છે તેવી રીતે હું જાણતી નથી. ॥ ૨૫ ॥ મારી ભાગ્યશાલી માતા પહેલાથી સ્વર્ગમાં કેમ ગઈ આ પ્રમાણે ચિંતાથી આકુલ થયેલી જાણા મનોરથરૂપી અમુદ્રને વિષે ॥ ૨૬ ॥ લોહરૂપી જલને વિષે કુખેલી શોકેતથા

અધ્યક્ષાહંસર્વામધ્યેકુમારીદુઃસ્વપીડિતા ॥ નાહંસ્વામિસુખાભિજ્ઞાયથાચાલિગણોમમ ॥ ૨૫ ॥ મમભાગ્યવતીમાતાકંથસ્વર્ગગતાપુરા ॥ એવંચિંતાકુલાબાલામનોરથમહોદયૌ ॥ ૨૬ ॥ નિમગ્નાગેહસલિલેશોકમોહોર્મિપીડિતા ॥ મેધાવિક્રૂષિરાજોઽસૌવિચચારમહીતલે ॥ ૨૭ ॥ કન્યાદાદિમિત્તંચવિચિન્વન્સદૃશંવરમ્ ॥ તાદૃશંજ્ઞાપ્યનિરાશઃસ્વમનોરથે ॥ ૨૮ ॥ સુતાસ્વ કીયભાગ્યાભ્યાંભગ્નસંકલ્પપંજરઃ ॥ અવાપદૈવયોગેનજ્વરંતીવ્રંસુદારુણમ્ ॥ ૨૯ ॥ સ્ફુટત્સર્વાંગસંભિન્નતાપજ્વાલાસમાકુલઃ ॥ શ્વાસોચ્છ્વાસસમાયુક્તોમહાદારુણમૂર્છયા ॥ ૩૦ ॥

મોહરૂપી મોહથી પીડાતી હતી. આ મેધાવી રૂષિરાજ ॥ ૨૭ ॥ કન્યાદાનને માટે પૃથ્વીપર કન્યાને યોગ્ય વરને સોધતો કરતો હતો પણ તેના જેવો વર ન મળવાથી પોતાની ઇચ્છામાં નિરાશ થયો. ॥ ૨૮ ॥ છેકરીના તેમ પોતાના ભાગ્યથી સંકટરૂપી પાંજરાનો ભંગ થયો એવો મેધાવી રૂષિ દૈવયોગે મહા ભયંકર તીવ્ર જ્વરને પામ્યો. ॥ ૨૯ ॥ કુટતાં સર્વ

૩૧

મા

૮

૩૧

અંગ વ્યાસ થયેલી તાવની જવાળાથી આકુળ વ્યાકુળ અને શ્વાસોચ્છવાસ યુક્ત મહાદાણ મૂર્છાથી મદિરાથી મત્ત બનેલાની માફક પૃથ્વીપર અત્યંત અથડાતો પડતો ઘેર આવતાંજ તે પૃથ્વીપર પડ્યો. ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ જેવી ભયથી વિહ્વળ થયેલી પુત્રી પિતા પાસે આવી તેટલીવારમાં બ્રાહ્મણ તેને સંભારતો મરવાની ઇચ્છાવાળો થયો ॥ ૩૨ ॥

ભાવી એવા અર્થ બદલ વડે તે એકદમ કંપવા લાગ્યો અને કન્યાદાન પ્રસંગથી ઉત્પન્ન થયેલા મહોત્સવને છોડી

ગરુડાદેવતદ્મૌમદિરામત્તવદ્દૃશમ્ ॥ આગચ્છન્નેવભવનંસપપાતધરાતલે ॥ ૩૧ ॥ યાવ
ત્સુતાસમાયાતાપિતરંભયવિહ્વલા ॥ તાવન્મુમૃષુઃસંજાતોભૂસુરસ્તામનુસ્મરન્ ॥ ૩૨ ॥ ભાવિનાર્થ
બલેનૈવસહસાજાતવેપથુઃ ॥ કન્યાદાનપ્રસંગોત્થમહોત્સવવિવર્જિતઃ ॥ ૩૩ ॥ અથપ્રાચીનગાર્હસ્થ્ય
કૃતધર્મપરિશ્રમાત્ ॥ સંસારવાસનાંત્યસ્વાહરૌચિત્તમધારયત્ ॥ ૩૪ ॥ સસ્મારશ્રીહરીતૂર્ણમે
ધાવીપુરુષોત્તમમ્ ॥ ઇંદીવરદલશ્યામંત્રિભંગલલિતાકૃતિમ્ ॥ ૩૫ ॥ રાસેશરાધારમણઃચંડદોર્દંડ
દૂરાહતનિર્જરારે ॥ અત્યુગ્રદાવાનલપાનકર્તઃકુમારિકોત્તારિતવસ્ત્રહર્તઃ ॥ ૩૬ ॥

દીધો ॥ ૩૩ ॥ ત્યાર પછી પૂર્વે ગૃહસ્થપણામાં કરેલા ધર્મના પરિશ્રમે કરી સંસારની વાસના છોડી તેણે શ્રી વિષ્ણુમાં ચિત્ત ધારણ કર્યું ॥ ૩૪ ॥ અને તત્કાળ મેધાવી રૂપિ કમલના પાંતરા સરખા શ્યામ ત્રણ જગાએથી વળેલા એટલા માટે સુંદર આકૃતિવાળા પુરુષોત્તમ ભગવાન શ્રી વિષ્ણુનું સ્મરણ કરવા લાગ્યા ॥ ૩૫ ॥ કે હે રાસેધર હે રાધારમણ હે પ્રથમ જન્મથી હંઠથી દેવતાઓના શત્રુઓને દુરથી નાશ કરનાર હે અત્યંત ઉગ્ર દાવાનલનું પાન કરનાર હે કુમારીકાઓએ

પુ૦

અ૦

ઉતારેલાં વસ્ત્રોના હરણ કરનાર હે દુષ્ટ. હે, ગોવિંદ, હે, હરિ, હે, મુરના મારનાર, હે, રાધિકાના સ્વામી, હે દામોદર હે, દીનોનાનાથ સંસાર સમુદ્રમાં ડુબેલા માણે રક્ષણ કરો. ઇન્દ્રિયોના નિયામક એવા આપને હું વારંવાર પ્રણામ કરું છું. ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥ આ પ્રમાણે કહેણા યુક્ત મુનિના વચનને દ્વરથી શ્રવણ કરી ભગવાનના હૃત વિષ્ણુ લોકથી શીઘ્ર આવ્યા અને મરણ પામેલા મુનિને પોતાની સાથે લાવી શ્રીભગવચ્ચરણા રવિદમાં પ્રાપ્ત કર્યો ॥ ૩૮ ॥ પિતાનું મરણ જોઈ તે પુત્રીએ

શ્રીકૃષ્ણગોવિંદહેરેમુરારેરાધેશદામોદરદીનનાથ ॥ માંપાહિસંસારસમુદ્રમગ્રંનમોનમસ્તેહ
ષિકેશ્વરાય ॥ ૩૭ ॥ इतिमुनिवचनंनिशम्यदूराज्झटितिययुश्वरामुकुन्दलोकात् ॥ तदनुमृतमुनिं
करेगृहीत्वाचरणसरोरुहमीयुरीश्वरस्य ॥ ૩૮ ॥ प्राणोत्क्रमणमालोक्यहाहेतिसासुतारुदत् ॥
अंकेकृत्वापितुर्देहंविललापसुदुःखिता ॥ ૩૯ ॥ कुररीवचिरंसातुविलप्यभृशदुःखिता ॥ उवाच
पितरंबालाजीवंतमिवविह्वला ॥ ૪૦ ॥ बालोवाच ॥ हाहापितःकृपासिंधोआत्मजानंददायक ॥
कस्यांकेमांनिधायाद्यगतोसिवैष्णवंपुरम् ॥ ૪૧ ॥

હાહાકાર પૂર્વક રૂઢન કર્યું અને પિતાના શરીરને ખોળામાં લઈ અત્યંત દુઃખ પામેલી તે બાલા વિલાપ કરવા લાગી ॥ ૩૯ ॥ ઘણું દુઃખ પામેલી તે બાલા દીટોડીની પેઠે લાંબા વખત સુધી વિલાપ કરી પિતા જીવતા હોય તેમ જાણી તેને આકુળ વ્યાકુળતાથી કહેવા લાગી ॥ ૪૦ ॥ બાલા બોલી—હે કૃપાના સાગર હે પુત્રીને આનંદ આપનાર હે પિતા આજે મને કેના ખોલામાં સુકીને વિષ્ણુપુરમાં ગયા ॥ ૪૧ ॥

મા૦

૮

૩૧

હે પિતા મારે ભાઈ નથી મગાંવહાલાં નથી અને તપસ્વિની માતા નથી તો પિતા રહિત એવી મારી કોણ સંભાળ લેશે.
 ॥ ૪૨ ॥ હે પિતા અન્ન વસ્ત્ર વિગેરેની મારી ચિંતા કોણ કરશે. હે મુનિ શ્રેષ્ઠ વેદોચ્ચાર રહિત શૂન્ય ॥ ૪૩ ॥ નિર્જન
 અરણ્ય સરખા તમારા આશ્રમ વિશે હું કેમ રહિ શકું માટે હવે પછી હું મરિ જઈશ જીવવામાં શું પ્રયોજન છે ॥ ૪૪ ॥

પિતૃહિનાંચમાતાતકોવાસભાવયિष्यति ॥ નમ્રાતાનૈવવંધુશ્ચનમેમાતાતપસ્વીની ॥ ૪૨ ॥
 ભોજનાચ્છાદનોર્ચિતાંકોમેતાતકરિष્યાતિ ॥ કથંતિષ્ઠામ્યહંશૂન્યેવેદધ્વનિવિવર્જિતે ॥ ૪૩ ॥ આશ્રમે
 તેમુનિશ્રેષ્ઠઅરણ્યડવનિર્જને ॥ અતઃપરંમરિષ્યામિજિવિનેકિંપ્રયોજનમ્ ॥ ૪૪ ॥ અસંપાદ્યૈવૈવાહં
 વિધિંદુહિતૃવત્સલ ॥ ક્વગતોસિપિતસ્તાતદ્દહાગચ્છતપોનિધે ॥ ૪૫ ॥ વાર્ણીવદસુધાકલ્પાંકથં
 તૂળ્ણીમવસ્થિતઃ ॥ ઉત્તિષ્ઠોત્તિષ્ઠહેતાતચિરંસુતોમિમાંપ્રતમ્ ॥ ૪૬ ॥ ઇત્યુક્ત્વાશ્રુમુખીવાલાવિલ
 લાપમુહુર્મુહુઃ ॥ મુક્તકંઠંરુરોદાર્તાકુરરીવસુદુઃખિતા ॥ ૪૭ ॥

હે તપના ભંડારરૂપ પુત્રી ઉપર રનેહ રાખનાર હે તાત હે પિતા મારે વિવાહ કર્યા વગરજ કર્યાં ગયા છે. અહિઆં
 આવો ॥ ૪૫ ॥ હે પિતા લાંબા વખતથી મુતા છે. માટે હવે ઉઠો ઉઠો અને અમૃત સરખી વાણી આલો મુગા કેમ
 રહ્યા છે. ॥ ૪૬ ॥ આ પ્રમાણે આંસુ યુક્ત મુખવાળી આર્ત તથા અત્યંત દુઃખ પામેલી તે બાળાએ વારંવાર વિલાપ
 કર્યો અને ટીટોડીની પેઠે છુટા કંઠથી રડવા લાગી. ॥ ૪૭ ॥

તે પુત્રીનું રૂદન સાંભળીને તે વનમાં વસનારા તપસ્વી બ્રાહ્મણો અત્યન્ત કડ્ડણા જનક આ તપોવનમાં રૂદન કરે છે
 ॥ ૪૮ ॥ પછી ધીરેથી મેઘાવી રૂષિની પુત્રીના શબ્દોનો નિશ્ચય કરીને હાકાકાર કરતા એકાએક ત્યાં આવી પહોંચ્યા
 ॥ ૪૯ ॥ સઘળાઓએ ત્યાં આવીને પુત્રીના બોળામાં રહેલા મરેલા મુનિને જોયા ત્યારપછી વનમાં રહેનારા સઘળા

તત્સુતારોદનંશ્રુત્વાવિપ્રાસ્તદ્વનવાસિન : ॥ અતીવકરુણંકોવારોદિત્યસ્મિન્સ્તપોવને ॥ ૪૮ ॥

મેઘાઋષેઃસુતાશબ્દંશનૈર્નિશ્ચિત્યતાપસાઃ ॥ સસંભ્રમાઃસમાજગ્મુર્હાહાકારસમાન્વિતાઃ ॥ ૪૯ ॥

આગત્યદદૃશુઃસર્વેસુતાંકસ્થંમૃતંમુનિમ્ ॥ તતઃસંરુદુઃસર્વેમુનયઃકાનનૌકસઃ ॥ ૫૦ ॥ સુતોત્સં

ગાચ્છવંનીત્વાદ્રમશાનેશિવસંનિધૌ ॥ અંત્યેષ્ટિંવિધિનાકૃત્વાતેઽદ્દહન્કાષ્ટવેષ્ટિતમ્ ॥ ૫૧ ॥ તતઃ

કન્યાંસમાશ્વાસ્યસર્વેતેસ્વગૃહાન્યયુઃ ॥ કન્યાધૈર્યંસમાલંબ્યયથાશક્ત્યકરોદ્વયમ્ ॥ ૫૨ ॥

રૂષિઓ રડવા લાગ્યા. ॥ ૫૦ ॥ ત્યાર પછી છોકરીના બોળામાંથી મુનિનું શબ્દ શ્રમશાનમાં શિવ સાન્નિધ્ય લઈ જઈ
 અંત્યેષ્ઠિ વિધિપૂર્વક ચિતા ખટકી તેઓએ બાળી મુક્યું. ॥ ૫૧ ॥ ત્યારપછી કન્યાને શાંત પાડી તે સર્વે પોત પોતાને
 ઘેર ગયા. કન્યાએ ધીરજ ધારણ કરીને યથા શક્તિ ખર્ચ કર્યો. ॥ ૫૨ ॥

આ પ્રમાણે પિતાની પરલોક સંબંધી દેહની પાછળ કરવાની ક્રિયા કરી તે પુત્રીએ તપોવન વિષે નિવાસ કર્યો અને. કેળના સરખી કેમળ તથા વાછરડાના મરણથી પીડિત થયલી ગાયના સરખી પિતાના મરણથી ઉત્પન્ન થયલા દુઃખ રૂપી દાવાનલથી બળેલી તે બાળા દુઃખ પામી. ॥ ૫૩ ॥ ઇતિશ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ મહાત્મ્ય વિષે મેઘાવી ઋષિનું મૃત્યુએ નામનો અધ્યાય આડમો સમાપ્ત.

इत्यौर्ध्वदेहिके विधिं प्रणिधाय पित्र्यं पुत्री निवासमकरोच्च तपोवने स्मिन् ॥ सा विव्यथे पितृज दुःखदवाग्निदग्धारं भववत्समरणात् रभीवबाला ॥ ५३ ॥

॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पुरुषोत्तममाहात्म्येश्रीनारायणनारदसंवादे कुमारीविलापो नामाष्टमोऽध्यायः ॥ ૮ ॥

॥ रूत उवाच ॥ ॥ ततस्तं विस्मया विष्टः प्रच्छन्नारदो मुनिः ॥ मेधाविद्विजवर्यस्य सुतां
प्राप्तः शुभम् ॥ १ ॥

સૂત બોલ્યા--ત્યારપછી વિસ્મય પામેલા નારદ મુનિએ નારાયણને મેઘાવી ઋષિની પુત્રીનું આશ્ચર્યકારક વૃતાન્ત પૂછ્યું ॥ ૧ ॥

પુ૦

અ૦

નારદ પુછવા લાગ્યા—હે મુનિ તે તપોવનમાં મુનિની પુત્રીએ શું કર્યું અને કયા ઉત્તમ રૂપિએ તેનું પાણિગૃહણ કર્યું. ॥ ૨ ॥ શ્રી નારાયણ બોલ્યા—પોતાના પિતાને વારંવાર સ્મરણ કરીને શોક કરતી એવી તે છોકરીનો વનમાં રહેતા કેટલોક કાળ આવ્યો ગયો. ॥ ૩ ॥ ટોળાથી છુટી પડેલી મૃગલીને પેઠે શૂન્ય ઘરમાં રહેલી પડતાં આંસુના

॥ નારદઉવાચ ॥ મુને નિસુતાતત્રકિંચકારતપોવને ॥ કોવામુનિવરસ્તસ્યાઃપાણિગ્રહ મર્ચીકરત્ ॥ ૨ ॥ શ્રી નારાયણઉવાચ ॥ ॥ નિવસંત્યાસ્તતસ્તરંગાઃ કિયાન્કાલોવિનિર્ગતઃ ॥ સ્મારંસ્મારંસ્વપિતરંશોચંત્યાશ્વમુહુર્મુહુઃ ॥ ૩ ॥ શૂન્યસદ્ગનિસંવિષ્ટાંયૂથભ્રષ્ટાંમૃગીમિવ ॥ ગલ દ્વાષ્પૌઘનયનાંજલદ્વદયપંકજામ્ ॥ ૪ ॥ વિનિઃશ્વાસપરાંદીનાંસંરુદ્ધામુરગીમિવ ॥ ચિંતયંતીમિ પદ્યંતીદુઃસ્વપારંકુશોદરીમ્ ॥ ૫ ॥ તામાસમાદભગવાન્ભવિષ્યદ્બલનોદિતઃ ॥ યદૃચ્છયાવને તસ્મિન્પરમઃકોપનોમુનિઃ ॥ ૬ ॥

સમુદાયથી વ્યાપ્તને ભોગવવાળી બળતાં હૃદય કમળવાળી નિશાસા નાખતી ગરીબ એવી રાહેલી સર્પિણીના જેવી કૃશોદરી વિચાર કરતી, તોયણ દુઃખના પારને નહિ જોતી. એવી તે છોકરીની પાસે દૈવ ઇચ્છા થકી તે વનમાં ભગવાન અત્યંત ક્રોધી મુનિ દુર્વાસા ભાવિ બળથી પ્રેરાયલા આવ્યા. ॥ ૪ ॥ ॥ ૫ ॥ ॥ ૬ ॥

જેમને જોતા ઇન્દ્ર પણ ત્રાસ પામે જટા સમૂહથી યુક્ત તેથી સાક્ષાત્ શંકર હોય તે, શુ. એવા તે દેખાતા હતા. ॥ ૭ ॥
હે રાજેન્દ્ર. તમારી માતૃશ્રીએ આગકપણામાં સારી રીતે પૂજેલા તેથી પ્રસન્ન થઈને જે દુર્વાસામુનિએ દેવાતાઓને આ
કર્ષણ કરનારી વિદ્યા તમારી માતાને આપી હતી. ॥ ૮ ॥ કૃષ્ણ—અર્જુન, નારાયણ કહે છે—હે નારદ જે દુર્વાસામુનિએ
સર્વ દેવને નમન કરવાને યોગ્ય એવા મને રૂક્ષમણીની આથે પોતાના બેસવાનારથે જોતર્યો હતો. ॥ ૯ ॥ દુર્વાસા જેમાં

• દ્વિલોકનમાત્રેણત્રસ્યેદપિશતક્રતુ : ॥ જટાકલાપસંછન્નઃસાક્ષાદિવસદાશિવ : ॥ ૭ ॥

યસ્ત્વજ્જનન્યારાજેન્દ્રશૈશવેતિપ્રસાદિત : ॥ ત્રિદશાકર્ષિણીવિદ્યાંદદાવસ્યૈરૂપૂજિત : ॥ ૮ ॥ યેનાહ
મપિ પાલસર્વદેવેનમસ્કૃત : ॥ રથેસંયોજિતઃસાક્ષાદ્રુક્મિળ્યાસહનારદ ॥ ૯ ॥ ઉભાભ્યાંચાલિતે
માર્ગેરથેદુર્વાસસાન્વિતે ॥ અત્યુગ્રયાતૃષાશુષ્યતાલ્વોષ્ટુટયાનયા ॥ ૧૦ ॥ સૂચિતોહંજલાર્થિ
ન્યાસ્કંધસ્થયુગયાદુરા ॥ ગન્નેચ્છવપદાગ્રેણસંપીડયવસુધાતલમ્ ॥ ૧૧ ॥ આનીતવાન્ભોગવર્તી
પ્રિયાપ્રેમપરિપ્લુતઃ ॥ સૈવોર્ધ્વગામિનીભૂત્વાતાવન્માત્રેણવારિણા ॥ ૧૨ ॥

જેહા છે એવો રથ હું રૂક્ષમણી વડે માર્ગમાં જ્યારે ચલાવવામાં આવ્યો ત્યારે અત્યંત ઉગ્ર તૃષાથી શુકાર્થ ગયલું
તાળવું તથા બે હોથવાળી ॥ ૧૦ ॥ આંધ ઊપર ઝુંસડું ધારણ કરનારી પાણી પીવાની ઇચ્છાવાળી રૂક્ષમણીએ મને
સૂચના કરી પ્રિયાના પ્રેમમાં નિમગ્ન થએલા મેં માર્ગમાં ચાલતાંજ અંપદ્રાથ વડે પૃથ્વીને દબાડી ॥ ૧૧ ॥ ભોગવતી ગંગા
ઉત્પન્ન કરી હે મહારાજ તેજ ઉચ્ચીગતી કરનારી થઈ તેટલાજ પાણી વડે ॥ ૧૨ ॥

પુ.

અ.

ઉચ્ચ રક્ષમણીની તરસ તેણે મટાડી તેજ વખતે ઉત્પન્ન થયેલા ક્રોધ વડે બલતા હોય તેમ ॥ ૧૩ ॥ તથા પ્રલયાગ્નિ સમાન ઉભા થતા તે ક્રોધી મુનિએ મને શાપ દીધો કે અહો શ્રીકૃષ્ણ! તમને નિરંતર રક્ષમણી ઘણાજ વડાલાં છે. ॥ ૧૪ ॥ પ્રિયાના પ્રેમમાં ડુબેલા તથા પોતાનું માહાત્મ્ય બતાવતા એવા આપે માફ અપમાન કરી તેને પાણી પાચું ॥ ૧૫ ॥ તેથી તમે બન્ને સ્ત્રી પુરુષનોજ વિયોગ થાઓ. હે યુધિષ્ઠિર! એ પ્રમાણે જે મુનિએ મને શાપ આપ્યો હતો તેજ મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ ॥ ૧૬ ॥ એવા સાક્ષાત્ રૂદ્રના અંશથી ઉત્પન્ન થયેલા. બીજા કાળરૂદ્ર સરખા અત્રિ રૂષિના ઉચ્ચ તપરૂપી કલ્પવૃક્ષના મહોટાં દિવ્ય ફળ રૂપ ॥ ૧૭ ॥

ન્યવારયન્મહારાજરુક્મિણીતૃષ્ણમુલ્બળામ્ ॥ તદ્દૃષ્ટ્વાતત્ક્ષણોદ્ભૂતક્રોધેનપ્રજ્વલાન્નિવ ॥ ૧૩ ॥
પ્રલયાગ્નિરિવોત્તિષ્ઠન્નશશાપકોપનોનુનિઃ ॥ અહોશ્રીકૃષ્ણતેત્યંતંવલ્લભારુક્મિણીસદા ॥ ૧૪ ॥
યદ્ભવાન્મામવજ્ઞાયપ્રિયાપ્રેમપરિપ્લુતઃ ॥ પાયયામાસપાનીયંમાહાત્મ્યંદર્શયન્સ્વકમ્ ॥ ૧૫ ॥ દંપ
ત્યોરુભયોરેવવિયોગોસ્તુયુધિષ્ઠિર ॥ ઇતિયોદત્તવાનુશાપંસપ્તમુનિસત્તમ ॥ ૧૬ ॥ સાક્ષાદ્રુદ્રાંશસં
ભૂતઃકાલરુદ્રઇવાપરઃ ॥ અત્રેરુગ્રતપઃકલ્પવૃક્ષદિવ્યફલંમહત્ ॥ ૧૭ ॥ પતિવ્રતાશિરોરત્ના
નુસૂયાગર્ભસંભવઃ ॥ દુર્વાસાનામમેધાવીયથાવૈમૂર્તિમત્તપઃ ॥ ૧૮ ॥

પતિવ્રતા સ્ત્રીઓમાં શિરોમણિ એવી અનસૂયાના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થયેલા યુદ્ધિમાન અને બાણે શરીરને ધારણ કરનાર મૂર્તિવાળું તપ હોય એમ વળી નાના પ્રકારના તીર્થના જલથી ભીંજાયેલી; સુશોભિત મસ્તકવાળા એવા આ દુર્વાસા મુનિને આવતા બેઠને તે કુમારી ॥ ૧૮ ॥ ૧૯ ॥ શોકરૂપી સમુદ્રથી મુક્ત થઈને ઉડીને ધીરતા પૂવક મુનિ

મા.

૧.

૩.

૩૪

૫૮

અરણ્યને પ્રણામ કર્યા અને જેમ બનકીએ વાલ્મિકે રૂપિનો સત્કાર કર્યો હતો, તેમ આ બાલાએ પ્રણામ કરીને તથા પોતાના સ્થાનપર લાવી સ્વાગત કરી આદર પૂર્વક અર્ધ્ય પાદ અને નાના પ્રકારના વનના ફળ તથા પુષ્પો વડે મુનિનું પૂજન કર્યું. ત્યારપછી હે અર્જુન વિનય પૂર્વક મુનિની કન્યા કહેવા લાગી. ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ ॥ બાલા બોલી—હે મહાભાગ

નૈકતીર્થજલક્ષ્મિજટાભૂષિતસચ્છિરાઃ ॥ તમાલોક્યસમાયાંતંકુમારીશોકસાગરાત્ ॥ ૧૯ ॥

उन्मज्जोत्थायधैर्येणववंदेचरणौमुनेः ॥ नत्वास्वाश्रममानीयजानकीवाल्मीकियथा ॥ २० ॥

अर्घ्यपादैर्वन्यफलैः पुष्पैश्चविविधैर्मुनिम् ॥ स्वागतं पृच्छ्यसाबाला पूजयामास सादरम् ॥

ततः सविनयाराजभूवाच ॥ मुनिकन्यका ॥ २१ ॥

॥ बालोवाच ॥ ॥ नमस्ते तु महाभाग अत्रिगोत्रादिवાકર ॥ कुतोधिगमनं साधो दुर्भगायाममाશ્રમે ॥

ममभाग्यो योजातस्तवागमनतो मुने ॥ २२ ॥ अथ वामत्पितुः पुण्यप्रवाहप्रेरितो भवान् ॥ संभा

वयितुं मामेव त्द्यागतां मुनिसत्तम ॥ २३ ॥

હે અત્રિ ગોત્રમાં સૂર્યમહાન, હે સાધુ, આપને પ્રણામ કરું છું. હું દુર્ભગ્ય છું તેો મારા આશ્રમમાં આપ ક્યાંથી પધાર્યા. હે મુનિ આપના આવવાથી મારા ભાગ્યનો ઉદય થયો ॥ ૨૨ ॥ અથવા મારા પિતાના પુણ્યરૂપી પ્રવાહથી પ્રેરાયલા મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ આપ મારી સંભાવનાજ કરવા આગ્યા છો. ॥ ૨૩ ॥

આપના સરખા મહાત્માની નીચે રૂપ ચરણ કમળની રજનો રૂપ શ કરતાં આજ માટે જન્મ સફળ થયું ને આજ માટે
મત પણ સફળ થયું ॥ ૨૪ ॥ વળી આજ માટે પુણ્ય સફળ થયું તથા આ મારો આખો ભવ પણ આજે સફળ થયો.
કારણ કે આપના સરખા મહા પુણ્યાત્મા પુરૂષના મને દર્શન થયાં ॥ ૨૫ ॥ આ પ્રમાણે કહીને તે બાદ તેની આગળ
મુંગી ઊભી રહી, પછી શંકરના અંશથી જિત્પન્ન થયેલા દુર્વાસા મુનિ હસતા મુખથી આ પ્રમાણે બોલ્યા ॥ ૨૬ ॥ દુર્વાસા

ભવાદૃશાંપાદરજસ્તીરૂપંમહાત્મનામ્ ॥ સ્પૃશંત્યાઃસફલંજન્મસફલંચાદ્યમેવ્રતમ્ ॥ ૨૪ ॥

અદ્યમેસફલંપુણ્યમદ્યમેસફલોભવઃ ॥ ભવાદૃશામહાપુણ્યાયન્મેદૃષ્ટિપથંગતાઃ ॥ ૨૫ ॥ એવમુક્
ત્વાચસાબાલાત થૌતૂર્ણીતદગ્રતઃ ॥ સસ્મિતંમુનિરાહેદંદુર્વાસાઃશંકરાંશજઃ ॥ ૨૬ ॥ ॥ દુર્વાસા
ઉવાચ ॥ ॥ સાધુસાધુદ્વિજસુતેકુલમભ્યુદ્ભૂતંપિતુઃ ॥ મેધાઋષેઃસુતપસઃફલમેતાદૃશીસુતા ॥ ૨૭ ॥
કૈલાસાદહમાચ્છંદાત્વાતેધર્મશીલતામ્ ॥ ત્વદાશ્રમમનુપ્રાપ્તસ્ત્વયાસંપૂજિતોસ્મ્યહમ્ ॥ ૨૮ ॥
ગમિષ્યામિવશરોહેશીઘ્રંબદરિકાશ્રમમ્ ॥ દૃષ્ટુંનારાયણંદેવંસનાતનમુનીશ્વરમ્ ॥ ૨૯ ॥

કહેવા લાગ્યા—ધણું સાડું ધણું સાડું હે બ્રાહ્મણની પુત્રી તે તારા પિતાના કુળનો ઉદ્ધાર કર્યો. આવી સારી છોકરી તે
મેધા રૂપિના સારા તપનું ફળ છે ॥ ૨૭ ॥ તારું ધાર્મિક સદાચરણ જાણીને હું કૈલાસથી આવ્યો છું અને તારા આશ્રમને
પ્રાપ્ત થતાંજ તે મારી સારી રીતે પ્રજા કરી ॥ ૨૮ ॥ હે મુનિ કુમારિકા. હું સનાતન મુનીશ્વર નારાયણ દેવના દર્શનાર્થે
શીઘ્ર બદરિકાશ્રમ પ્રતિ જઈશ ॥ ૨૯ ॥

કરણ કે ત્યાં શ્રી નારાયણ લોકોના કડ્યાણ્ય અત્યંતના ઉંચ એકાગ્રમનથી તપ કરે છે. બાલા બોલી—હે રૂપિ આપના દર્શનથીજ મારો શોકસાગર શુકાઈ ગયો છે. ॥ ૩૦ ॥ આપે મારી સંભાળના કરી જેથી અત્યાર પછી મારું કડ્યાણ્ય થશે. હે દયા સાગર હે મુનિ ઉત્પન્ન થયેલા મોટી જવાબાવાળા દાવાગ્નિને શું તમે જાણતા નથી. તેને શાન્ત કરો હે શંકર મારી રીતે વિચાર કરતાં કંઈ પણ હર્ષનું કારણ મને જણાતું નથી. ॥ ૩૧ ॥ ૩૨ ॥ મારે માતા નથી પિતા નથી કે ભાઈ નથી

તપશ્વરંતમેકાગ્રમૃત્યુગ્રંલોકહેતવે ॥ ॥ બાલોવાચ ॥ ॥ ઋષેત્વદર્શનાદેવશુષ્કોમેશોક
સાગર : ॥ ૩૦ ॥ અતઃપરંશુભંભાવિયસ્માત્સંભાવિતાત્વયા ॥ સમુદ્રૂતબૃહજ્જ્વાલદાવહવ્યભુજંમને
॥ ૩૧ ॥ કિંનવેત્સિદયાસિંધોતંનિર્વાયપશંકર ॥ હર્ષહેતુર્નમેકશ્ચિદ્દૃશ્યતેસુવિચારત : ॥ ૩૨ ॥
નમાતાનપિતાભ્રાતાયોમેઘૈર્યપ્રચ્છતિ ॥ કથંકારમહંજીવેદુઃખસાગરપીડિતા ॥ ૩૩ ॥ યાંયાંદિશં
પ્રપશ્યામિસાસાશૂન્યાવિભાતિ ॥ મમદુઃખપ્રતીકારંકુરુશીઘ્રંતપોનિધે ॥ ૩૪ ॥ નમાંકામયતે
કશ્ચિત્પાણિગ્રહણહેતવે ॥ અતઃપરંભવિષ્યામિવૃષલીતિમહદ્રયમ્ ॥ ૩૫ ॥

કે જે મને ધીરજ આપે. હુઃખરૂપી સમુદ્રથી પિડા પામેલી હું કેમ છુટી શકું. ॥ ૩૩ ॥ જે જે દિશા હું જોઉં છું તે તે મને શૂન્ય લાગે છે. હે તપો નિધે મારા હુઃખને જલદી દૂર કરો. ॥ ૩૪ ॥ કોઈ પણ મને પરણવાની ઇચ્છા કરતો નથી. આથી હું વૃષલી (શુદ્રી) થઈશ. એ પ્રકારનો મને મોટો ભય છે. ॥ ૩૫ ॥

પુ○

મ○

તેટલા કારણ માટે મને નિદ્રા પ્રાપ્ત થતી નથી અને ભોજન કરવામાં પણ મને ઈચ્છા થતી નથી. હે બ્રહ્મન હું મરવાની ઈચ્છાવાળી છું એ પ્રમાણે મારે નિશ્ચય છે. ॥ ૩૬ ॥ આ પ્રમાણે કહીને તેની આગળ રહતી એવી આળા વિરામ પામી. તે વખતે દુર્વાસા તેના ઊપાયને માટે વિચાર કરવા લાગ્યા ॥ ૩૭ ॥ નારાયણ બોલ્યા-આ પ્રમાણે મુનિની પુત્રીનું વચન સાંભળીને અત્યંત તમે શુભી મુનિરાજ દુર્વાસા વેદને વિચારી અતીશય કૃપાથી બાલને જોઈ કંઈ પણ સાર રૂપ હિતકારી વચન બોલ્યા ॥ ૩૮ ॥

तस्मान्नजायतोनिद्रानरुचिर्भोजनेमम ॥ ब्रह्ममुन्मूर्षुरस्म्येवइतिमेनिश्चयोधुना ॥ ३६ ॥
॥ ३६ ॥ इत्युक्त्वाश्रुमुखीबालाविररामतदग्रतः ॥ दुर्वासास्तदुपायार्थंविचारमकरोत्तदा ॥ ३७ ॥
श्रीनारायणउवाच ॥ ॥ इतिमुनितनयावचोनिशम्यबहुलतमामुनिराङ्गविचार्यछंदः ॥ अतिशयकृपयाविलोक्यबालांकिमपिहितंनिजगादसारभूतम् ॥ ३८ ॥

॥ इतिश्रीबृहन्नारदीयपुराणेपुरुषोत्तममाहात्म्येदुर्वासस्तपोवनागमनंनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

ઇતિ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ મહાત્મ્ય વિષે દુર્વાસાનું તપોવનમાં આવવું એ નામનો અધ્યાય હશે સમાપ્ત.

નારદ બોલ્યા—હે તપો નિર્ધન અતીશય ક્રોધી અને મહાતેજસ્વી મુનિ દુર્વાસાએ વચ્ચાર કરીને તે રૂપ કન્યાને શું કહ્યું તે મને કહો ॥ ૧ ॥ સૂત બોલ્યા હે બ્રાહ્મણે! નારદનું વચન સાંભળીને નારાયણે અર્ચનું હિતકારી ગુપ્ત દુર્વાસાનું વચન કહ્યું ॥ ૨ ॥ શ્રી નારાયણ બોલ્યા—હે નારદ કૃપાકુ દુર્વાસાએ મેઘાવીની પુત્રીનું દુઃખ દૂર કરવાને તે

॥ નારદુવાચ ॥ કિંવિચાર્યબૃહદ્દામાપરમઃકોપનોમુનિઃ અબ્રવીદૃષિકન્યાતાંતન્મેબ્રૂહિત
યોનિધે ॥ ૧ ॥ સુતુવાચ ॥ ॥ નારદસ્યવેચઃ શુભ્વોદ્વાલદરીપતિઃ ॥ દુર્વાસોવચનંગુહ્યાંસર્વે
બાંહિતકુદ્વિજાઃ ॥ ૨ ॥ ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ શૃણુનારદવક્ત્ર્યેહંયદુઃખંચુન્નેતત્તદા ॥ મેઘાવિ
તનયાદુઃસ્વમપનેતુંકપાલુના ॥ ૩ ॥ દુર્વાસાઉવાચ ॥ શૃણુરંદરિવિક્ષ્યામિગુહ્યાદુહ્યતરંમહત્ ॥
આરુઘ્યેયંનૈવકંસ્યાપિત્વદર્થંતુવિચારીતમ્ ॥ ૪ ॥ નાવેસ્તરં ત્વચ્છિપ્તમૈસમાસેનેબ્રવીઽતિ ॥ ઇત-
સ્તૃતીયસુંભગેમાસસ્તુપુરુષોત્તમઃ ॥ ૫ ॥

વખતે જે કહ્યું તે હું કહું છું તંતમે સાંભળો ॥ ૩ ॥ દુર્વાસા કહેવા લાગ્યા—હે સુંદરિ મહોદુ અને છાનાથી પણ અતીશય છાનું કહું છું તે તું સાંભળ. તે તારે માટેજ વિચારેલું છે અને કંઈ પણ કહેવુંજ નહિ. ॥ ૪ ॥ વિસ્તાર ન કરતાં દુઃકાણુમાં તને કહું છું, હે સુંભગે આજથી ત્રીજો માસ પુરુષોત્તમ માસ છે. ॥ ૫ ॥

પુ૦

અ૦

તે માસમાં તીર્થસ્નાન કરેલો મનુષ્ય ગર્ભાંકત્યાથી મુક્ત થાય છે. હે સુંદરિ કાર્તિક વિગેરેમાં આના સરખો બીજો કોઈ પણ નથી. ॥ ૬ ॥ સઘળા માસ પક્ષ અને જે બીજા પર્વો છે, તે પુરુષોત્તમ માસની સોળમી કલાને પહોંચી શકતા નથી. ॥ ૭ ॥ વેદમાં કહેલા જે સઘળા સાધનો છે, તે અમાસના સોળમાં ભાગને પણ યોગ્ય નથી. ॥ ૮ ॥ બાર હજાર વર્ષ સુધી ગંગામાં સ્નાન કરવાથી જે ફળપ્રાપ્ત થાય અને સિંહ રાશિના ગુરૂમાં ગોદાવરીમાં એકવાર સ્નાન કરવાથી જે ફળ તસ્મિન્સ્નાતો નરસ્તર્થિ મુચ્યતે ભ્રૂણહત્યયા ॥ એતત્તુલ્યો ન કોપ્યન્યઃ કાર્તિકાદિષુ સુંદરિ ॥ ૬ ॥ સર્વે માસાસ્તથા પક્ષાઃ પર્વાણ્યન્યાનિયાનિ ચ ॥ પુરુષોત્તમમાસસ્ય કલાનાં નાર્હતિ પોડશીમ્ ॥ ૭ ॥ સાધનાનિ સમસ્તાનિ નિગમોક્તાનિયાનિ ચ ॥ મોસસ્યૈતસ્ય નાર્હતિકલામપિ ત્ત્રિપોડશીમ્ ॥ ૮ ॥ દ્વાદશબ્દાસહસ્રાણિ ગંગાસ્નાને નયત્કલમ્ ॥ ગોદાવરી સકૃત્સ્નાનાદ્યત્કલં સિંહગેગુરૌ ॥ ૯ ॥ તદેવ ફલમાપ્નોતિ માસે વૈ પુરુષોત્તમે ॥ સકૃત્સુસ્નાનમાત્રેણ યત્ર કુત્રાપિ સુંદરિ ॥ ૧૦ ॥ શ્રીકૃષ્ણવલ્લભો માસો નામ્નાચ પુરુષોત્તમઃ ॥ તસ્મિન્સંસેવિતે બ્રાહ્મે સર્વં ભવતિ વાંચિતમ્ ॥ ૧૧ ॥

પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૬ ॥ હે સુંદરિ તેજ ફળ આ પુરુષોત્તમ માસમાં કોઈ પણ તીર્થમાં એકવાર વિધિ પૂર્વક સ્નાન કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૧૦ ॥ હે બાલા આ માસ કૃષ્ણને પ્રિય છે, નામે કરી પુરુષોત્તમ છે. તે માસનું સારી રીતે સેવન કરવાથી સઘળું ઈચ્છિત પૂર્ણ થાય છે. ॥ ૧૧ ॥

માત

૧૦

૩૭

તેથી તે પુરુષોત્તમ માસની તું જલદી સેવા કર. હું પણ લગ્નવાનની પેઠે પ્રેમપૂર્વક તે માસની સેવા કરું છું. ॥૧૨॥ હે બાલે, એક દિવસ મેં કોષથી અંબરીસ રાજને ભસ્મ કરવાને કૃત્યાને મોકલી. ત્યારે વિષ્ણુએ મનેજ ભસ્મ કરવાને મારાપર તેજ વખતે પ્રકાશતું મુનાલ નામનું ચક્ર મોકલ્યું. તે ચક્ર પુરુષોત્તમ માસના ત્રતથીજ પાછું વળ્યું. ॥૧૩॥ ॥૧૪॥ હે સુદરી, ત્રણ લોકને આજવાને સમર્થ એવું તે ચક્ર મારા પર જ્યારે કંઈ પણ કરવાવાળું ન થયું તસ્માન્નિષેવગશુત્વંમાસંતંપુરુષોત્તમમ્ ॥ મૈર્યોપિસેવ્યતેસોઽયંપુરુષોત્તમવન્મુદા ॥ ૧૨ ॥ એકદા ભસ્મસાત્કર્તુંમંબરીષંક્રુધામયા ॥ મુક્તાકૃત્યાતદાબાલેસુનામંહરિણાજ્વલતં ॥ ૧૩ ॥ મામેવભસ્મસાત્કર્તુંતદાર્નીપ્રેરિતંમયિ ॥ પુરુષોત્તમવ્રતાદેવતચ્ચક્રંસંન્યવર્તત ॥ ૧૪ ॥ ત્રેલોક્યંભસ્મસાત્કર્તુંસમર્થંતચ્ચસુંદરી મય્યકિંચિત્કરંજાતંતદામેવિસ્મયોઽભવત્ ॥ ૧૫ ॥ તસ્માદ્ભજસ્વરુભગેશ્રીમંતંપુરુષોત્તમમ્ ॥ ઇત્યુક્ત્વામુનિશાર્દુલોવિરરામમુનેઃસુતામ્ ॥ ૧૬ ॥ શ્રીકૃષ્ણઽવાચ ॥ ॥ દુર્વા સોવચનંશ્રુત્વાબાલામૂઢધિયાવદત્ ॥ ભાવિનાપ્રેરિતારાજન્નસૂયાપ્રેરિતાસતી ॥ ૧૭ ॥

ત્યારે મને આશ્ચર્ય થયું. ॥ ૧૫ ॥ તેટલા કારણ માટે હે મારા ભાગ્યવાળી શ્રીમાન પુરુષોત્તમ માસની તું સેવા કર. આ પ્રમાણે મુનિની પુત્રીને કહી દુર્વાસા વિરામ પામ્યા. ॥ ૧૬ ॥ શ્રી કૃષ્ણ બોલ્યા—હે રાજન અદૃષ્ટી પ્રેરાયલી અને ગુણોમાં દોષ ઉત્પન્ન કરનારી બુદ્ધિથી પ્રેરાયલી એવી આજા દુર્વાસાનું વચન સાંભળી મૂઢ બુદ્ધિથી કહેવા લાગી ॥૧૭॥

પુ૦

અ૦

મનમાં મુનિશ્રેષ્ઠ દુર્વાસા પ્રતિ ક્રોધવાળી બાળા કહેવા લાગી હે બ્રહ્મન્ હે મુનિ આપે જે કહ્યું તે મને રાચતું નથી ॥૧૮॥ માઘ વિગેરે માસો કંઈ નાહ કરી શકવાને કેમ પ્રાપ્ત થયા અને તમે કાર્તિક વિગેરે માસોને કેમ ઓછા કહો છો ॥ ૧૯ ॥ સેવા કરાયલો વૈશાખ માસ શું સારી કામના આપતો નથી. નિરંતર શંકર વિગેરે દેવોની સેવા કર્યા થી શું ફળ આપતા નથી? ॥ ૨૦ ॥ અથવા પૃથિવિમાં પ્રત્યક્ષ દેખાતા દેવ સૂર્ય છે તે શું મનોરથોને આપતા નથી?

દુર્વાસસંમુનિશ્રેષ્ઠમનસિક્રોધસંયુતા ॥ ॥ બાલોવાચ ॥ નમહ્યંરોચતેબ્રહ્મન્યદુક્તંભવતા-
મુને ॥ ૧૮ ॥ કથંમાઘાદયોમાસાઅકિંચિત્કરતાંગતાઃ ॥ કથંકાર્તિકમાસંત્વમૂનંવદસિતદ્વદ ॥
॥ ૧૯ ॥ વૈશાખઃસેવિતઃકિંવાનદાસ્યતિસુકામિતમ્ ॥ સદાશિવાદયોદેવાઃફલદાઃકિંનસેવિતાઃ
॥ ૨૦ ॥ અથવામુવિમાર્તેદોદેવઃ પ્રત્યક્ષદર્શનઃ ॥ સકિંનદાતાકામાનાંદેવીચજગદંબિકા ॥ ૨૧ ॥
ગણેશઃસેવિતઃકિંવાનસંયચ્છતિકામિતમ્ ॥ વ્યતીપાતદિકાન્યોગાનદેવાન્શર્વાદિકાનપિ ॥ ૨૨ ॥
સર્વાનુલ્લંઘ્યત્તદ્ગણાકિંતેનજાયતે ॥ અયંતુમલિનોમાસઃસર્વકર્મવિગર્હિતઃ ॥ ૨૩ ॥

વળી જગત્ની માતા અગ્નિકા. ॥ ૨૧ ॥ અને ગણપતિ શું સેવા કરવાથી ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરતા નથી. વ્યતિપાત વિગેરે યોગોને તથા મહાદેવ વિગેરે સર્વો દેવોને. ॥ ૨૨ ॥ ત્યાગ કરીને બોલતા તમને લજ્જા કેમ પ્રાપ્ત થતી નથી. આ તો સઘળા કામોમાં નિંદા કરાયલો સૂર્ય સંહારી રહિત એવા આ મહામાસને હે મુનિ આપ શ્રેષ્ઠ કેમ કરો છો. હું તો સર્વ દુષ્ણોના પારને આણનાર શ્રેષ્ઠ એવા શ્રી વિષ્ણુને બાણ છું બીજાને બેતી નથી. ॥ ૨૩ ॥ ॥ ૨૪ ॥

૩૮

મા

૧૦

૩૮

હે ભૂદેવ નિરન્તર વિચારતા જનકીના પતિ રામ કરતા અને પાર્વતીના પતિ મહાદેવ કરતા ॥ ૨૫ ॥ બીજો કથો મોટો દેવ છે. કે જે મારા, દુઃખને દુર કરે તો હે વિપ્રેન્દ્ર, હે દુવાંસા, આએને છોડીને આપ કેમ મલમાસને વખાણો છો. ॥૨૬॥ આ પ્રમાણે તે બ્રાહ્મણની પુત્રીએ કહ્યું, ત્યારે તે ક્રોધ મુનિ શરીર જાળવડ્યમાન તથા ક્રોધથી રાતા નેત્રવાળા

અસૂર્યસંક્રમઃશ્રેષ્ઠઃક્રિયતેચકથંમુને ॥ વેદાહંસર્વદુઃસ્વાનાંપારદંશ્રીહરિંપરમ્ ॥૨૪॥ નાન્યં
પશ્યામિભૂદેવચિંતંતીદિવાનિશં ॥ રામાદ્વાજાનર્કાજાનેઃશંકરાત્પર્વતીણ્દેઃ ॥૨૫॥ નાન્યઃકો
પિમહાન્દેવોયોમેદુઃસ્વંવ્યપોહતિ ॥ એતાન્વિહાયવિપ્રેન્દ્રકથંસ્તૌષિમલંમુને ॥ ૨૬ ॥ એવમુક્તસ્તયા
વિપ્રપુત્ર્યાસક્રોધનોમુનિઃ ॥ જાજ્વલ્યમાનોવપુષાક્રોધસંરક્તલોચનઃ ॥ ૨૭ ॥ તથાપિનશાશાપૈનાં
મિત્રજાંકૃપયાન્વિતઃ ॥મૂઢેયંનૈવજાનતિહિતાહિમતપૂર્ણધીઃ ॥ ૨૮ ॥ પુરુષોત્તમમાહાત્મ્યંદુર્જ્ઞેયંવિદુ
ષામપિ ॥ કિમુતાલ્પધિયાંપુસાંકુમારિણાંવિશેષતઃ ॥૨૯॥

થયા ॥ ૨૭ ॥ તોપણ કૃપાળુ એવા તેણે એને મિત્રની છોકરી જાણીને શાપ આપ્યો નહિ.. આ અદ્ય બુદ્ધિવાળી તથા મૂર્ખ છોકરી હિતાહિતને જાણતી નથી ॥ ૨૮ ॥ પુરુષોત્તમનું મહાત્મ્ય પડિતોતે પણ દુઃખે કરી જાણવા યોગ્ય છે તો અદ્ય બુદ્ધિવાળા પુરુષોને કયાંથી અને કુવારિકાઓને તો વિશેષે કરીને કયાંથી જાણી શકાય ॥ ૨૯ ॥

પિતાવગરની દુઃખરૂપી અગ્નિથી ભુજાયેલી એવી આ બાળા મારા અન્યન્ત ઉચ્ચ શાપને કેમ મહુન કરી શકે. ॥ ૩૦ ॥
 એપ્રકારે દયાથી મનમાં રહેલા પેપને હર કર્યો અને સ્વસ્થ થઈને મુનિએ અતિ વિહવળ એવી તે બાળાને કહ્યું ॥ ૩૧ ॥
 દુર્વાસા બોલ્યા—હે બાલા મિત્રથી ઉત્પન્ન થયેલી એવી તારા ઉપર મારો કોઈ પણ જાતનો ક્રોધ નથી.
 હે દીન ભાગ્ય જેવું તારા મનમાં હોય તેવું ઇચ્છા પ્રમાણે કર ॥ ૩૨ ॥ હે બાલા જેથી તે પુરુષોત્તમ માયનો નિસ્કાર

પિતૃહિના કુમારિયંત્રાલાદુઃસ્વામિભર્જિતા ॥ અતીવોગ્રતરંગાપંમદાયંસહતેકથમ્ ॥ ૩૦ ॥
 इत्येवंकृपयाक्रोधंमंजहारमनःस्थितम् ॥ स्वस्थोभूत्वामुनिः प्राहतांत्रालामतिविह्वलाम् ॥ ३१ ॥
 दुर्वासाउवाच ॥ अहोत्रालेनमेकोपोमित्रजेत्वयिकश्चन ॥ यत्तेमनमिनिर्भाग्येयथारुचितथाकुरु
 ॥ ३२ ॥ अपरंश्रुयतांत्रालेभविष्यंकिंचिदुच्यते ॥ पुरुषोत्तमस्यामस्ययत्त्वयाऽनादरःकृतः ॥ ३३ ॥
 सर्वथातत्फलंभाविद्वहवापरजन्मनि ॥ ३ नःपरंगमिष्यामिनरनारायणालयम् ॥ ६४ ॥ नचज्ञप्ता
 मयाभीरुमन्मित्रंतेपितायनः ॥ हिताहितंन जानामि दालभावाच्छुभाशुभम् ॥ ३५ ॥

કર્યો તેથી કંઈક તારું ભવિષ્ય હું કહું છું તે તું બીજી માંભળ ॥ ૩૩ ॥ આ જન્મમાં અથવા આવતા જન્મમાં તે
 અપમાનનું ક્ષણ સવ પ્રકારે થશે. હવે પછી હું નન્નાનાથગુના આશ્રમમાં જઈશ ॥ ૩૪ ॥ હે બીકણ હોકરી તારો
 પિતા મારો મિત્ર હતો તેથી મેં તેને શાપ આપ્યો નહિ. તું બાળપણને લીધે હિત તથા અહિતને શુભ કે અશુભને
 જાણતી નથી ॥ ૩૫ ॥

તાડે કડ્યાણુ થાવ. હું જઈશ. મારો વખત નડામો ન આવ. થનાર મુલ કે અશુભ કોઈનાથી પણ દૂર કરાવું નથી.. ॥ ૩૬ ॥

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા—આ પ્રમાણે કહી ઝટ તમેગુણી તપસ્વી મુનિ ગયા. અને પુરુષોત્તમની નિંદાથી તેજ વખતે તે બાણ તેજ વગરની થઈ. લાંબા વખત વિચાર કરી તન્કાળ કૃણ આપનાર પાર્વતીનાપતી અને દેવતાઓના સ્વામી

સ્વસ્તિતેસ્તુગમિષ્યામિમાસ્તુકાલાત્યયોમમ ॥ શુભંશુભેતરંભાવિનકેનાપ્યનુલંધ્યતે ॥ ૩૬ ॥

॥ શ્રીકૃષ્ણઉવાચ ॥ ॥ ઇત્યુદીર્યજગામાશુતામ્મસ્તાપમોમુનિ : ॥ તત્ક્ષણંનિષ્પ્રમાસામૃતપુરુષો

તમેહલયા ॥ ૩૭ ॥ વિમૃદ્યસુચિરંકાલંતત્કાલફલદંશિવમ્ ॥ આરાધયામિદેવેશંતપમાપાર્વતી

પતિમ્ ॥ ૩૮ ॥ ઇતિનિશ્ચિત્યમનમામેધાવિતનયાતૃપ્ ॥ દુષ્કરંતત્તપઃકર્તુમિયેપસ્વાશ્રમેસ્થિતા

॥ ૩૯ ॥ ॥ સૂતઉવાચ ॥ ॥ આર્પેર્યાપ્રવલમુનેર્યચોવિનિંદ્યપ્રોચુક્તાંધકરિપુમેવનેવનેસ્વે ॥ લક્ષ્મી

શંબહુલફલપ્રદંવિહાયન્નાવિત્રીપતિમપિતાદૃશંનિરસ્ય ॥ ૪૦ ॥

મહાદેવના તપથી. આરાધના કરે. ॥ ૩૭ ॥ ૩૮ ॥ હે રાજન આ પ્રમાણે મનથી નિશ્ચય કરીને મેઘાવીની પુત્રીએ પાતાના

આશ્રમ રહીને દુઃખર એવા તપ કરવાની ઇચ્છા કરી. ॥ ૩૯ ॥ મત બોલ્યા—તે બાણા હુવાંસા મુનીના વચનના નિરંકાર

કરીને તથા અતીશય કૃણ આપનારા લક્ષ્મીના પતિ વિષ્ણુને અને તેના સરખા સાવિત્રીના પતિ બ્રહ્માને પણ દૂર કરી પાતાના આશ્રમમાં અધકામુન્ના શત્રુ મહાદેવની આરાધના કરવામાં ઊંઘાગ વાળી થઈ. ॥ ૪૦ ॥

પુ०

અ०

ઇતિ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ મહાત્મ્યમાં કુમારિકાએ કરેલું 'શંકરનું' આગધન એ નામનો અધ્યાય
૧૦ મો સમાપ્ત.

इतिश्रीबृहन्नारदीयपुराणेपुरुषोत्तममाहात्म्येश्रीनारायणनारदमंवादेकुमारीशिवाराधनोद्यो
गोनामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

॥ नारदउवाच ॥ ॥ अचीकरत्कुमारीथंमहत्कर्मसुदुष्करम्॥मुनीनामपिसर्वेषांतन्मेवदम
हामुने ॥ १ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ ॥ अथारभतकल्याणीतपःपरमदारुणम् ॥ चिंतयंती
शिवंशांतंपंचवत्क्रंसनातनम् ॥ २ ॥ भुजंगभूषणंदेवंनंदिभृंगिनिषेवितम् ॥ चतुर्विंशतितत्त्वैश्च
गुणैस्त्रिभिरभिष्टुतम् ॥ ३ ॥

નારદ બોલ્યા-હે મહામુનિ. સધળા મુનિઓને પણ દુષ્કર એવું જે મોટું કર્મ આ કુમારીએ કર્યું. તે મને કહો.
॥ ૧ ॥ નારદ બોલ્યા-ત્યારપછી શાન્ત. પાંચ મુખવાળા. સનાતન. સર્પના ભુષણવાળા. નંદી તથા ભૂંગી નામના ગણોથી
સેવા કરાયલા. ચોવીશ તત્ત્વોએ તથા ત્રણ ગુણોએ સ્તુતિ કરેલા. ॥ ૨ ॥ ૩ ॥

મા०

૧૦

૪૦

આઠ મહાસિદ્ધિથી તથા પ્રકૃતિ તેમજ પુરૂષ વડે વખણાયલા અર્ધચંદ્રથી સુશોભિત કપાળવાળા, જટાના સમૂહથી દેહીખ્યમાન. શિવનું ધ્યાન કરતી તે બાળાએ અન્યન કંઠે તપનો આરંભ કર્યો. ॥ ૪ ॥ બાળા તે શિવનું અંતઃકરણમાં ધ્યાન ધરી હૃદયર અને ઉચ્ચ એવા તપને કરવા લાગી. ઉનાળામાં પંચાગ્નિના મધ્યમાં રહેનારી. ॥ ૫ ॥ હેમંત તથા શિશિરઋતુમાં ઠંડા પાણીમાં રહેલી, જેમ પાણીમાં કમળ શોભે છે તેમ સ્પષ્ટ મુખવાળી શોભતી હતી. ॥ ૬ ॥

મહાસિદ્ધિભિરઘ્તાભિઃપ્રકૃત્યાપુરુષેણચ ॥ ચંદ્રચંડલસદ્ગાલંજટાજૂટાવિરાજિતમ્ ॥ ૪ ॥
 ચચારદુશ્વરંબાલાતમુદિદ્યપરંતપ : ॥ પંચાગ્નીનાંચમધ્યેસાસ્થાયિનીગ્રીષ્મગેરવૌ ॥ ૫ ॥ હેમંતે
 શિશિરૈચૈવશીતવાર્યંતરસ્થિતા ॥ વ્યક્તવત્ક્રાતથારેજેજલસ્થંકમલંયથા ॥ ૬ ॥ શિરોઘઃપ્રવૃત્તસ્થા
 મનીલાલકવિગુંઠિતા ॥ જંબાલવલ્લરીપુંજૈવૌષ્ઠિતેવાવભૌજલે ॥ ૭ ॥ બ્રહ્મરંધ્રોદ્ગતશ્રીમદ્ધૂમરાજિ
 વ્યદૃશ્યત ॥ નલિન્નૈઃપ્રવૃત્તિઃપ્રવૃત્તિઃપ્રવૃત્તિઃપ્રવૃત્તિઃપ્રવૃત્તિઃપ્રવૃત્તિઃપ્રવૃત્તિઃપ્રવૃત્તિઃપ્રવૃત્તિઃપ્રવૃત્તિઃ
 ન્વિતે ॥ સંધ્યયોરુભયોસ્તન્વીધૂમપાનમચીકરત્ ॥ ૯ ॥

મસ્તકની નીચે વ્યાપ્ત થયેલા મુંદર કાળા કેશોથી ગુંથાયેલી. બાણે પાણીમાં, કાદવમાં ઉગેલી વેલીઓના સમૂહથી વીંટલાયેલી હોય તેમ શોભતી હતી. ॥ ૭ ॥ બ્રહ્મરંધ્રમાંથી નીકળતી ધુવાડીની પાકત બાણે કમળને સેવવાવાળી ફેલાયેલી બ્રમરાઓની પંક્તિની માફક શોભતી હતી. ॥ ૮ ॥ અને વર્ષાઋતુમાં આચ્છાદન વગર દર્શાયુક્ત ચોતરાપર સુતી હતી. અને કૃશ અંગવાળી તે બન્ને સંધ્યાકાળને વિષે ધુમાડાનું પાન કરતી હતી. ॥ ૯ ॥

પુ૦

અ૦

તેનું તપ સાંભળી ઇન્દ્ર અન્યંત ચિંતા પામ્યો. સઘળા દેવતાઓએ દુઃખ વડે પરાભવ પમાડી શકાય એવી મહર્ષિઓએ સ્પૃહા કરવા ચોગ્ય થઈ ॥ ૧૦ ॥ હે નૃપનંદન. એ પ્રકારે. જ્યારે તે છોકરી તપશ્ચર્યા કરતી હતી ત્યારે નવહજાર વર્ષ વીતી ગયા ॥ ૧૧ ॥ તેના તપથી પ્રસન્ન થયેલા ભગવાન પાર્વતીનાપતિ શંકરે તે બાળાને કોઈથી જોઈ નહિ શકાય એવું પોતાનું રૂપ બદલાવ્યું. ॥ ૧૨ ॥ આ વેલા પ્રાણને જોઈ દેહ ઉભો થાય છે. તેમ શંકરને જોઈ તપથી કૃશ

પુરંદર:પરાંચિંતામવાપાશ્રુત્યતત્તપઃ ॥ દુર્ધર્ષાદિવિજૈઃસર્વૈઃસ્પૃહણીયામહર્ષિભિઃ॥૧૦॥એવંતપ સિવૃતાયામાર્ષેય્યાંનૃપનંદન ॥ ગતાન્યદ્દસહસ્રાણિનવરાજન્યભૂષણ ॥ ૧૧ ॥ સંતુષ્ટસ્તપસાતસ્યા ભગવાન્પાર્વતીપતિઃ ॥ દર્શયામાસવાલાયૈનિજંરુપમગોચરમ્ ॥ ૧૨ ॥ તદ્દૃષ્ટ્વાસહમોત્તસ્થૌદેહઃ પ્રાણમિવાગતમ્ ॥ તપઃકૃશાપિસાત્રાલાન્દૃષ્ટપુષ્ટાતદાભવત્ ॥ ૧૩ ॥ ભૃગિવાતપસંક્લિષ્ટાદેવમીઢાગ રીયસી ॥ સાવાલાઽવનતાભૂત્વાવવંદેગિરિજાપતિમ્ ॥ ૧૪ ॥ જ્ઞાનસૈરુપચારૈસ્તંસંપૂજ્યવિશ્વવંદિતમ્ તુષ્ટાવજગતાંનાથંભક્તિયુક્તેનચેતસા ॥ ૧૫ ॥

થયેલી તે બાળા એક દમ ઊભી થઈ તે વખતે રૂપપુષ્ટ થઈ. ॥ ૧૩ ॥ અન્યંત તપથી દુઃખી થયેલી દેવને પ્રજનારી શ્રેષ્ઠ એવી તે બાળા નમ્ર થઈ મહાદેવને વંદન કરવા લાગી ॥ ૧૪ ॥ અને માનવીક ઉપચારથી વિશ્વવંદિત જગતના નાથ તે શંકરનું પ્રજન કરી ભક્તિ યુક્ત ચિતથી સ્તુતિ કરી ॥ ૧૫ ॥

મા.

૧૮

૪

૪૧

આલા બોલી—હે પાર્વતીના પ્રિયપ્રાણનાથ, હે પ્રભુ હે ભગ્ન હે પ્રાણિઓના સ્વામી હે ગિરિજાપતિ તમને નમન કરું છું. હે ચંદ્ર સૂર્ય અગ્નિથી શોભિત ત્રણ નેત્રવાળા હે માથાની ખાપરીની આલાને ધારણ કરનાર હે મારા આધારરૂપ શંભુ હું આપને પ્રણામ કરું છું ॥ ૧૬ ॥ અનેક તાપથી પગભવ પામેલા અંગોની પીડાવાળો ભયંકર સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ડુબેલો હર્જન સર્પરૂપી કાળની ઉચ્ચ દાઢોથી ઈન્ધાચેલો મનુષ્ય સ્થાણ કરવામાં હિતકારી એવા આપને પ્રામ થયેલો મુક્ત થાય છે. ॥ ૧૭ ॥ હે દયાનાથ હે ભૂતોના કૃપ્વર હે ચંદ્રી પતિ હે કલ્યાણકારક હે સંસાર શ્રદ્ધી રક્ષણ કરનાર

ચાલોવાચ ॥ ॥ અયેઠૌલજાવહ્નમપ્રાણનાથપ્રભોમર્ગભૂતેઠગૌરીઠઠમો ॥ તમઃસોમસૂર્યા
મિદિવ્યત્રિનેત્રમયાધારચુંડાસ્થિમાલિન્નમસ્તે ॥ ૧૬ ॥ નરોનેકતાપાભિભૂતાંગરીઠઠપરંદોરસંસાર
વાધૌનિમગ્નઃ ॥ સ્વલગ્ન્યાલકાલોગ્રદંટપ્રાભિદંટોવિમુચ્યેદ્ભવંતંઠગણ્યંપ્રદત્તઃ ॥ ૧૭ ॥ વિભોયેન
ત્રાણઃસ્વકીયીકૃતશ્વમૃતાજીવિતાલર્કભૂપાલપત્ની ॥ દયાનાથભૂતેઠાચંડીઠાભવ્યભવત્રાણમૃત્યુંજય
પ્રાણનાથ ॥ ૧૮ ॥ મગ્ધ્વંસકર્તઃસમસ્તારિહર્તઃસદામેવકાનાંભવધ્વંસકર્તઃ ॥ નમોજન્મહર્તેઃ
પુરાસૃષ્ટિકર્તસ્ત્વદીયાનવપ્રાણનાથાઘર્તઃ ॥ ૧૯ ॥

હે મન્યુને જીતનાર હે પ્રાણનાથ હે દક્ષ પ્રજાપતિના યજ્ઞનો ધ્વંસ કરનાર સર્વ શત્રુનો નાશ કરનાર નિરંતર સેવકોના જન્મનો નાશ કરનાર જન્મને હરણ કરનાર પૂર્વ સૃષ્ટિ સ્થનાર હે નૂતન પ્રાણનાથ હે પાપોનો નાશ કરનાર. હે વિશેષ આપે આણુમુરને પોતાનો કર્યો તથા મરી ગયેલી અલકંગાંતની સ્ત્રીને જીવતી કરી તેમાટે હું આપને મમરકાર કરું છું અને આપની છું તેથી આપ માફ રક્ષણ કરો ॥ ૧૮ ॥ ૧૯ ॥

પુ૦

અ૦

આ પ્રમાણે હે રાજન્ તપસ્વીની મહાભાગ મેઘાવીની પુત્રી મન તથા વાણીથી શંકરની સ્તુતિ કરી વિરામ પામી
॥ ૨૦ ॥ શ્રી કૃષ્ણ બોલ્યા—તેણે કરેલી સ્તુતિને સાંભળીને અતિશય ઉમ્મત પશ્ચર્યાથી પ્રસન્ન થયું છે. મુખ કમળ
તે જેનું એવા મહાદેવ તે આજાને કહેવા લાગ્યા.

શંકર બોલ્યા—હે મહા ભાગ્યશાલિ હે તપસ્વિનિ હું પ્રસન્ન થયો છું. ખેદ ન કર. તારા મનમાં જે ઇચ્છિત હોય
તે વર માગ ॥ ૨૨ ॥ તે સાંભળીને મોટા આનંદમાં નિમગ્ન થયેલી આ કુમારિકા અતિ પ્રસન્ન થયેલા મહાદેવ પ્રત્યે

इत्येवंमनसावाचाशिवंस्तुत्वातपस्विनी ॥ विरराममहाभागामेधावितनयानृप ॥ २० ॥

॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ तत्कृतंस्तोत्रमाकर्ण्यतपसोग्रतरेणच ॥ प्रसन्नवदनांभोजस्तामुवाचसदा

शिवः ॥ २१ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ वरंवरयभद्रंतेयस्तेमनसिवांछितः ॥ प्रसन्नोस्मिमहाभागेमामा

खिदतपस्विनि ॥ २२ ॥ तदाकर्ण्यकुमारीयंमहानंदपरिप्लुता ॥ उवाचवचनंराजन्सुप्रसन्नंसदाशि

वम् ॥ २३ ॥ ॥ बालोवाच ॥ दीननाथदयासिंधोप्रसन्नश्चेन्ममोपरि ॥ तदात्मकाभितंदेहिमाविलं

बंकुरुप्रभो ॥ २४ ॥ पतिंदेहिपतिंપતિંપતિમહંવૃણે ॥ પતિંદેહિમહાદેવનાન્યન્મેચિંતિંતંહદિ ॥ ૨૫ ॥

વચન બોલી ॥ ૨૩ ॥ બાલો બોલી—દીનનાથ હે દયા સિંધો મારાપર પ્રસન્ન થયા હોવ તો મનોવાંચિત વર આપો.

હે પ્રભુ વિલંબ ન કરો ॥ ૨૪ ॥ હે મહાદેવ પતિ આપો, મને પતિ આપો, પતિ આપો, હું પતિ માગું છું પતિ
આપો. બીજું મારા હૃદયમાં ચિંતન કરેલું નથી ॥ ૨૫ ॥

૪૨

૧૦

૧૧

૪

આ પ્રમાણે મહાદેવને કહીને તે રૂપિ કન્યા વિરામ પામી. તે સાંભળીને મહાદેવ ઋષિ કન્યાને કહેવા લાગ્યા ॥ ૨૬ ॥
મહાદેવ બોલ્યા—હે મુનિકન્યા તેં તારા મુખથી જે કહ્યું તેં થાવ. જેથી તેં પાંચવાર પતિ હમણા માંગ્યો ॥ ૨૭ ॥
તેથી હે સુંદરિ. તારા પાંચ પતિ થશે. તે શૂરવીર. સઘળા ધર્મને જાણનાર સજ્જન, સત્ય પરાક્રમવાળા, યશ કરનારા,

एवमुक्त्वा तदार्षेयीविररामकपर्दिनम् ॥ तदाकर्ण्यमहादेवोजगादमुनिकन्यकाम् ॥ २६ ॥
शिवउवाच ॥ ॥ त्वयायत्स्वमुखेनोक्तं तदस्तु मुनिकन्यके ॥ पंचकृत्वस्त्वयायस्मात्पतिः संप्रार्थि
तोऽधुना ॥ २७ ॥ तस्मात्पंचभविष्यन्ति पतयस्तव सुंदरि ॥ शूराः सकलधर्मज्ञाः साधवः सत्य
विक्रमाः ॥ २८ ॥ यज्वानः स्वगुणख्याताः सत्यसंधाजितेन्द्रियाः ॥ तन्मुखप्रेक्षकाः
सर्वे राजन्या गुणशालिनः ॥ २९ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ इत्याकर्ण्य वचस्तस्य धूर्जटे रनतिप्रियम् ॥
उवाचावनताभूत्वा बालावाक्यविशारदा ॥ ३० ॥

પોતાશુભોથી ખ્યાતિ પામેલા સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળા જીતેન્દ્રિય. તારા મુખને જોનારા સઘળા રાજાઓના શુભોથી શોભ
નારા થશે. ॥ ૨૮ ॥ ૨૯ ॥ શ્રી કૃષ્ણ બોલ્યા—આ પ્રમાણે મહાદેવનું અતિપ્રિય નહીં એવું વચન સાંભળી બોલવામાં
કુશળ બાળી નમ્ર થઈને બોલી. ॥ ૩૦ ॥

ખાલા બોલી—હે ગિરિનાપતિ, આ પ્રમાણે લોકમાં અતિ કૌતુક નહિ થાવ. કેમકે હે સદાશિવ એક સ્ત્રીને એ કન્ન પતિ હોય છે. ॥ ૩૧ ॥ કોઈપણ ઠેકાણે એક સ્ત્રી પાંચ સ્વામીવાળી જોઈ નથી, તેમ સાંભળીએ નથી. પણ એક પુરૂષને પાંચ સ્ત્રીઓ હોય છે. ॥ ૩૨ ॥ હે કૃપા સિંધુ, હે શંભુ, હું આપની થઈને પાંચ સ્વામીવાળી કેમ થાવું. તમે મારે વિષે આ પ્રકારનું વચન કહેવા લાયક નથી. ॥ ૩૩ ॥ હે પ્રભુ આપનેજ લગ્ન ઉત્તમ થાય છે. કારણ કે હું

॥ વાલોવાચ ॥ ॥ એવમેગિરીજાકાંતમાસ્તુલોકેઽતિકૌતુકમ્ ॥ એકસ્યાએકએવાસ્તિભર્તા
નાર્યાઃસદાશિવ ॥ ૩૧ ॥ નદૃષ્ટાનશ્રુતાક્ષાપિનાર્યેકાપંચભર્તૃકા ॥ એકસ્યપંચપત્ન્યસ્તુપુરુષસ્ય
ભવંતિહિ ॥ ૩૨ ॥ ત્વદીયાહંકથંશંભોભવેયંપંચભર્તૃકા ॥ નૈવાર્હસિવચસ્ત્વેવંમાયિવક્તુંકૃપાનિધિ
॥ ૩૩ ॥ તવૈવજાપતેલજ્ઞાત્વદીયાહંયતઃપ્રભો ॥ ઇત્યાકર્ણ્યવચસ્તસ્યાઃશંકરઃપ્રાહતાંપુનઃ ॥ ૩૪ ॥
॥ શિવઉવાચ ॥ ॥ માસ્તુતેસ્મિન્ભવેભીરુભાવ્યંતત્પરજન્મનિ ॥ અયોનિસંભવાતત્રભવિષ્યસિત
પોબલાત્ ॥ ૩૫ ॥

તમારીજ છું. એ પ્રમાણે તેનું વચન સાંભળી શંકર ફરીથી તેને કહેવા લાગ્યા. ॥ ૩૪ ॥ શિવ બોલ્યા—હે ભીરૂ આ જન્મમાં તને થશે નહિ, પણ બીજા જન્મમાં થશે. ત્યાં તું તપના બળથી અયોની સંભવ થશે. (અર્થાત્ સ્ત્રીના શરીરથી જન્મ થશે નહિ.) ॥ ૩૫ ॥

સ્વામીના સુખને પામીને ત્યાર પછી ઉત્તમ પદને પ્રાપ્ત કરીશ. દુર્વાસા મારી પ્રિય ભૂતિ છે તેનું તે પહેલા અપમાન કર્યું છે. ॥ ૩૬ ॥ હે સારા બ્રમરવાળી, તે દુર્વાસામુનિનો કોપાવિષ્ઠ થાય તો ત્રણ ભુવનને બાળી નાખે. તે અતિશય ગર્વથી પ્રાક્ષણના તેજનું અપમાન કર્યું ॥ ૩૭ ॥ જેને વિષે શ્રીકૃષ્ણએ પોતે પોતાનું ઐશ્વર્ય અર્પણ કરેલું છે. એવો ભગવાનનો ખ્યાલો પુરૂષોત્તમ માસ તે ન કર્યો. ॥ ૩૮ ॥ હે બાલિકા, હું બ્રહ્માદિ વિગેરે દેવતાઓ, નારદ

ભર્તૃજસુખમાસાદ્યતોગંત્રીપરંપદમ્ ॥ દુર્વાસામેપ્રિયામૂર્તિઃસત્વયાઽવમતઃપુરા ॥ ૩૬ ॥
 સચેત્કોપાવૃતઃસુધૂનિર્દહેદ્ભુવનત્રયમ્ ॥ ત્વયાગર્વાતિરેકેણબ્રહ્મતેજઃપ્રમર્દિતમ્ ॥ ૩૭ ॥ પુરુષોત્તમ
 સ્ત્વયામાસોનકૃતોભગવત્પ્રિયઃ ॥ યસ્મિન્નર્પિતમૈશ્વર્યંશ્રીકૃષ્ણેનાત્મનઃસ્વકમ્ ॥ ૩૮ ॥ અહંબ્રહ્મા
 દયોદેવાનારદાદ્યાસ્તપસ્વિનઃ ॥ યદાદેશકરાવાલેતદાજ્ઞાંકોવિલંઘયેત્ ॥ ૩૯ ॥ સમાસોનત્વયા
 મૂઢેષૂજિતોલોકપૂજિતઃ ॥ અતસ્તેપંચભર્તારોભવિષ્યંતિદ્વિજાત્મજે ॥ ૪૦ ॥ નાન્યથામાવિતદ્વા
 લેપુરુષોત્તમસ્વંડનાત્ ॥ યોવૈનિંદીતિતંમાસંસયાતિઘોરરૌરવમ્ ॥ ૪૧ ॥

વિગેરે તપસ્વિઓ જેની આજ્ઞાને માનનારા છેએ, તેના હુકમને કોણ ઓળંગે. ॥ ૩૬ ॥ હે મૂઢ, લોકમાં પૂજિત એવા તે માસનું તે પૂજન કર્યું નહિ. મારે હે પ્રાક્ષણની છોકરી તારા પાંચ પતિ થશે. ॥ ૪૦ ॥ હે બાલિકા, આ માસનું ખંડન કર્યાથી તે મિથ્યા થશે નહિ. પુરૂષોત્તમ માસની જે નિંદા કરે છે તે ઘોર નર્કમાં જાય છે. ॥ ૪૧ ॥

તેનું વિપરીત થાય પણ કોઈ વખત મિથ્યા થતું નથી. પુરુષોત્તમ માસના જે ભક્તો છે તે પુત્ર પાત્ર ધનવાળા
 ॥ ૪૨ ॥ આ લોકની તથા પરલોકની સિદ્ધિને પામે છે તે પામશે. અમે સર્વ દેવતાઓ પણ પુરુષોત્તમનું સેવન કરીએ
 છીએ. ॥ ૪૩ ॥ જે માસની સારી રીતે સેવા કરવાથી ભગવાન પુરુષોત્તમ પ્રસન્ન થાય છે તો હે સારા મધ્ય ભાગ
 વાળી સેવા કરવા યોગ્ય એવા તે માસને કેમ ન સેવ્યે. ॥ ૪૪ ॥ અતિ ઉત્તમ એવા મોટાઓનું વચન મિથ્યા કેમ
 થાય તે કહે. માટે સારા અથવા નહારા વચન કહેનારા મુનિઓ માન્ય કરવા યોગ્ય છે. ॥ ૪૫ ॥ એ પ્રમાણે બોલતા

વિપરીતંભવેત્તસ્યનકદાપ્યન્યથાભેવત્ ॥ પુરુષોત્તમસ્યયેભક્તા : પુત્રપૌત્રધનાન્વિતા : ॥ ૪૨ ॥
 एहीकामुष्मिकींसिद्धियातायास्यंतियांतिच ॥ वयंसर्वेपिगीर्वाणा : पुरुषोत्तमसेविन : ॥ ४३ ॥
 यस्मिन्संसेवितेशीघ्रंश्रीयतेपुरुषोत्तम : ॥ सेवनीयंकथंमासंनभजामसुमध्यमे ॥ ४४ ॥ अत्यु
 त्कटानांमहतांवचोमिथ्याकथंवद ॥ अनुनेयाहिमुनय : सदसद्वादवादिन : ॥ ४५ ॥ वदन्नेवंनील
 कंठः क्षिप्रमंतर्दधेहरः ॥ चकितासाभवददालायूथभ्रष्टामृगीयथ ॥ ४६ ॥ ॥ सूतउवाच ॥
 ॥ शशांकलेखांकितभालदेशेसदाशिवेशैवदिशंप्रियाते ॥ चिंतावबाधेमुनिराजकन्यांहत्यायथावृत्र
 हणंनुनाशाः ॥ ४७ ॥

શ્યામ કંઠવાળા મહાદેવ તત્કાળ અન્તર્ધાન થયા. આશ્ચર્ય પામેલી તે બાળા ટોળાથી છુટી પડેલી હરિણીના સરખી
 થઈ. ॥ ૪૬ ॥ સૂત બોલ્યા—હે મુનિઓ અંદ્રમાંની કળાથી શોભિત કપાળવાળા શંકર પોતાના સ્થાનકમાં ગયા ત્યારે
 જેવી વ્રતસૂરને મારનારા ઇન્દ્રને હત્યા પીડતી હતી તેવી રીતે મુનિરાજની કન્યાને ચિન્તા પીડવા લાગી. ॥ ૪૭ ॥

ઇતિ શ્રી બૃહન્નારહીય પુરાણમાં શિવ વાક્ય એ નામનો ૧૧ મો અધ્યાય સમાપ્ત થયો.

નારદ બોલ્યા—હે નાથ, મહાદેવ ગયા પછી તે આલા શોકથી શું કરતી હતી વિનયાર્થિત એવા મને સાંભળવાના ધર્મ સિદ્ધિને માટે તેમને કહો. ॥ ૧ ॥ નારાયણ બોલ્યા—આજ પ્રશ્ન પૂર્વે પાંડુપુત્રએ શ્રીકૃષ્ણને પ્રશ્ન્યો હતો અને રાજાને જે વચન કહ્યું હતું તે બોલતા એવા મારાથી સાંભળ. ॥ ૨ ॥ શ્રી કૃષ્ણ બોલ્યા—હે રાજા આ પ્રમાણે

इति श्रीबृहन्नारहीयपुराणेपुरुषोत्तममाहात्म्येशिववाक्यं नाम एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

॥ નારદુવાચ ॥ ॥ શિતિકંઠેગતેનાથત્રાલાકિમકરોચ્છુચા ॥ તન્મેવદવિનીતાયશુશ્રૂષા
ધર્મસિદ્ધયે ॥ ૧ ॥ ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ એવમેવપુરાપૃષ્ઠ : શ્રીકૃષ્ણ : પાંડુસૂનુના ॥ યદુવા
ચ્છલોરહૈતન્મેનિગદત : શ્રૃણુ ॥ ૨ ॥ ॥ શ્રીકૃષ્ણુવાચ ॥ ॥ એવંગતેશિવેરાજન્સાત્રાલાવિગ
તપ્રભા ॥ નિઃશ્વાસપરમાર્મીતાસોશ્રુનેત્રાકુશોદરી ॥ ૩ ॥ હૃદયાગ્નિલસજ્જ્વાલાજ્વલિતાંગીકુમા
રિકા ॥ દાવાગ્નિદગ્ધપત્રાસાલતેવાસતપસ્વિની ॥ ૪ ॥

શિવ ગયા ત્યારે કાન્તિ વગરની નિશાસા નાંખતી લય પામેલી રહતી કૃશોદરી ॥ ૩ ॥ હૃદયમાં રહેલા શોકરૂપી અગ્નિ
ની જાળવડ્યમાન જ્વાળાથી બળેલા અંગવાળી દાવાગ્નિ વડે કરીને બળેલી પાંતરાવાળી વેલીની માફક તપસ્વિની એવી
તે બાળા થઈ. ॥ ૪ ॥

પુ૦

અ૦

આવી રીતે હુઝ તથા ઈર્ષ્યાને પામતા ઘણા સમય આલ્યો ગયો. આ પ્રભુ એવા કાલે તે તાપત્રી કન્યાનાપર હુમલો કર્યો. ॥ ૫ ॥ જેમ સર્પ ઉંદરના સ્થાનમાં પહોંચતા ઉંદરને ગળી જાય છે. તેમ એકાએક તે કન્યાને બલવાન કાળે સ્વાધીન કરી. ॥ ૬ ॥ જેમ વર્ષ કાળના વાદળાઓએ ઘેરેલા આકાશમાં રહેલી વીજળી નાશ પામે છે તેમ તપથી નાશ પામેલા પાપવાળી તે કન્યા પોતાના આશ્રમમાં નાશ પામી. ॥ ૭ ॥ તેજ વખતે ધર્મિષ્ઠ યજ્ઞસેન નામનો

દુઃશ્વર્મીર્ષ્યામાત્રવત્યામેવંકાલોમહાનગતઃ ॥ અસૌતામવચસ્કંદતાદૃશીતાપર્સીપ્રભુઃ

॥ ૫ ॥ સહસાતાંન્તમાવન્નાંફળીવાચુનીવેશનમ્ ॥ ઇતિકાલેનબલિનાવંશનીતાતપસ્વિની ॥ ૬ ॥ પ્રાવૃષ્મેઘાવૃતેવ્યોન્નિવિદ્યુતત્સૌદામનીયથા ॥ તથાઽઽશ્રમેસ્વકેનષ્ટાતપસાદગ્ધકલ્પયા ॥ ૭ ॥ તદાનીમેવધર્મિષ્ઠોયજ્ઞસેનોનરાધિપઃ ॥ બૃહત્સંભારસંપન્નમકરોદ્યજ્ઞમુત્તમમ્ ॥ તદ્યજ્ઞકુંડાદુદ્ભૂતાકુમારી કનકપ્રભા ॥ સેયંદ્રુપશાર્દુલતનયાપ્રથિતાભુવિ ॥ ૯ ॥ દ્રૌપદીસર્વલોકેષુહ્યાર્ષેયીયાપુરાઽભવત્ ॥ સેયંસ્વયંવરેરાજન્ત્સ્યેવેધેકૃતેમતિ ॥ ૧૦ ॥

રાજા ઘણા સરસામનચાળો ઉત્તમ યજ્ઞ કરતો હતો. ॥ ૮ ॥ તેના યજ્ઞ કુંડથી સુવણની કાન્તિ સરખી ઉત્પન્ન થયેલી તેજ આ કુમારી દ્રુપદરાજાની પુત્રી દ્રૌપદી નામે લોકમાં પ્રસિદ્ધ થઈ. ॥ ૯ ॥ જે પુર્વે ઋષિની કન્યા એવી અને આ લોકમાં દ્રૌપદી હતી. હે રાજન, સ્વયંવરમાં જ્યારે મન્યવેધ કર્યો ત્યારે તેજ આ. ॥ ૧૦ ॥

૪૫

મા૦

૧૧

૪૫

ટ્રીપદી રાજમંડળ ક્ષેત્ર પામ્યું ત્યારે ભીષ્મ, કર્ણ વિગેરે સઘળા ઘણા રાજાઓને તૃણરૂપ કરી અર્જુને મેળવી.
 ॥ ૧૧ ॥ હે મુનિ, તેજ આ ઉત્તમ સ્ત્રી દુઃશાસનથી કેશઝાલવાપણાને પામી. કાનમાં શૂલરૂપ વચનો સાંભળવાવાળી
 થઈ. ॥ ૧૨ ॥ હે રાજન, પુરૂષોત્તમના અપમાન કરવાથી મેં પણ એને ગણકારી નહિ. જ્યારે મારા ઉપર સ્નેહ કર
 નારી એ વારંવાર માફ નામ બોલવા લાગી. ॥ ૧૩ ॥ હે દામોદર, હે દયાના સાગર, હે જગતના પતિ, હે કૃષ્ણ, હે
 લલ્લાર્જુનેનનપાંચાલીશ્વમિતેરાજમંડલે ॥ તૃણીકૃત્યનૃપાન્સર્વાન્ભીમકર્ણાદિકાન્બ્રહ્મ ॥ ૧૧ ॥
 સેયંકચગ્રંપ્રાપ્તાદુષ્ટદુઃશાસનાન્મુને ॥ વચાંસિકર્ણશૂલાનિશ્રાવિતાવરવર્ણિની ॥ ૧૨ ॥
 મયાચોપેક્ષિતારાજન્પુરુષોત્તમહેલનાત્ ॥ યદામયિકૃતસ્નેહામન્નામાન્યવદન્મુહુઃ ॥ ૧૩ ॥ દામો
 દરદયાસિંધોકૃષ્ણકૃષ્ણજગત્પતે ॥ હેનાથહેરમાનાથકેશવક્લેશનાશન ॥ ૧૪ ॥ નમાતાનતાતોનચન્ના
 તૃવર્ગોનસખ્યોનજાભિર્નવૈભાગિનેયઃ ॥ નચંધુર્નચષ્ટોનવૈપ્રાણનાથોહૃદીકેશર્વંભવાનેવમેઽસ્તિ ॥ ૧૫ ॥
 નાથ, હે લક્ષ્મીના સ્વામી. હે કેશવ, હે દુઃખના નાશક. ॥ ૧૪ ॥ હે ઇન્દ્રિયો નિયામક. મારે મા નથી. મારે આપ
 નથી, મારે ભાઈ નથી, મારે સખીઓ નથી, મારે બેન નથી, બેનનો પુત્ર નથી. સગા નથી. કંપ નથી કે મારે
 પ્રાણનાથ નથી. આપજ માફ સઘળું છે. ॥ ૧૫ ॥

હે ગોવિંદ. હે ગોપિકાનાથ, હે દીનબંધુ. હે દયા માગર. હે પ્રભુ દુઃશાસનથી પગલ્ય પામેલી મને શું આપ જાણતા નથી. ॥ ૧૬ ॥ જ્યારે દ્રૌપદી દુઃશાસનથી પરાલવ પામી ત્યારે માફ કરવા લાગી. હું એને પહેલા જુલો ગયો હતો તોપણ ॥ ૧૭ ॥ તત્કાળ ગરૂડપર બેસી ત્યાં આવીને રહેલા એવા મેંજ હે રાજન. એના સઘળા વસ્ત્ર પરિપ્રજ્ઞ કર્યા. ॥ ૧૮ ॥ નિરન્તર મારે વિષે સ્નેહ કરવાવાળી, મારા પ્રાણરૂપ. મારે આધીન, અન્યંત વહાલી સતી, મારા પ્રાણના

ગોવિંદગોપિકાનાથદીનચંદોદયાનિધે ॥ દુઃશાસનપરાભૂતાંકિંનજાનાસીમાંપ્રભો ॥ ૧૬ ॥

દુઃશાસનપરાભૂતાતદાદ્રુપદનંદિની ॥ મદીયસ્મરણંપ્રાપ્તાવિસ્મૃતાપિમયાપુરા ॥ ૧૭ ॥ શીઘ્રં
રુડમારુહ્યતત્રાગત્યસ્થિતેનૈ ॥ પૂરિતાનિમયારાજન્નસ્યૈવાંસ્યનેકશઃ ॥ ૧૮ ॥ સદામયિકૃતસ્નેહામ
ત્રાણામત્પરાયણા ॥ મમાતિવલ્લભામાધ્વીસર્વીમેપ્રાણસન્નિભા ॥ ૧૯ ॥ તથાપ્યુપેક્ષિતેયંસાપુરુ
ષોત્તમમહેલનાત્ ॥ પુરુષોત્તમતિસ્કારકર્તારંપાતયામ્યહમ્ ॥ ૨૦ ॥ સર્વથામુનિદેવાનાંમેવ્યોયં
પુરુષોત્તમઃ ॥ કિંપુનર્માનુષાણાંતુસર્વાર્થફલદાયકઃ ॥ ૨૧ ॥

સરખી સખી છે. ॥ ૧૬ ॥ તોપણ પુરુષોત્તમના અપમાનથી એ દ્રૌપદીની મેં ઉપેક્ષા કરી. કારણ કે પુરુષોત્તમ માસના તિસ્કાર કરનારને હું પાડું છું. ॥ ૨૦ ॥ મુનિ તથા દેવાને સર્વ પ્રકારે સઘળા ઇચ્છિત ફળ આપનારો આ પુરુષોત્તમ માસ સેવવા યોગ્ય છે. તો મનુષ્યોને સેવવો જોઈએ એમાં ફરી શું કહેવું. ॥ ૨૧ ॥

તેટલા કારણુ માટે આ આવતા પુરુષોત્તમ માસને મેવ. જ્યારે ચૌદ વર્ષ પુરા થશે. ત્યારે તારૂં સઘળું સારૂં થશે.
 ॥ ૨૨ ॥ હે પાંડવ હે મહારાજ જેઓએ આનો ચાટલો ભેયો હતો તે શત્રુઓની સ્ત્રીના કેશને કાંધથી હું ઉતરાવીશ.
 ॥ ૨૩ ॥ દુર્યોધન વિગેરે સઘળા રાજાઓને યમના સ્થાનકમાં પહોંચાડીશ અને સઘળા શત્રુઓનો નાશ કરી તમે રાજા
 થશે ॥ ૨૪ ॥ મને લક્ષ્મી પ્રિય નથી, બળદેવ પ્રિય નથી, દેવકી માતા વહાલી નથી, મારો પુત્ર પ્રદ્યુમ્ની અને આત્યકી

તસ્માદારાધયસ્વૈનમાગામિપુરુષોત્તમમ્ ॥ વર્ષેચતુર્દશેપૂર્ણેસર્વેતેભવીતાશૂભમ્ ॥ ૨૨ ॥ વ્યલો-
 કિચિકુરવ્રાતોયૈરસ્યા:પાંડુનંદન ॥ તન્નારીણામહંગજન્નિર્વપિષ્યેઽલકાનરુષા ॥ ॥ ૨૩ ॥ સુયો-
 ધનાદિભૂપાલાન્સર્વાન્નેષ્યેયમક્ષયમ્ ॥ સર્વશત્રુક્ષયંકૃત્વાત્વંચરાજાભવિષ્યસિ ॥ ૨૪ ॥ નમેક્ષીરોદત
 નયાપ્રિયાનાપિહલાયુધા: ॥ નતથાદેવકીદેવીપ્રદ્યુમ્નોનાપિમાત્યકિ: ॥ ૨૫ ॥ યાદૃશામેપ્રિયાભ-
 ક્તાસ્તાદૃશોનાસ્તિકશ્વન ॥ યેનમેપીઢિતાભક્તાસ્તેનાહંપીઢિત:સદા ॥ ૨૬ ॥ દ્વેષ્યોમેનાસ્તિતત્તુલ્યો
 યમસ્તસ્યફલપ્રદ: ॥ નાવલોક્યોમયાદુષ્ટોદંડાથર્મજિગ્મંદ ॥ ૨૭ ॥ ॥ શ્રીનારાયણવાચ ॥

॥ શ્રીકૃષ્ણસ્તાન્સમાશ્વાસ્યપાંડવાન્દ્રોપદીતથા ॥ કુશસ્થર્લીજિગમિપુરુવાચમધુસૂદન: ॥ ૨૮ ॥
 પણ વહાલો નથી, ॥ ૨૫ ॥ જેવા મને મારા ભક્તો વહાલા છે તેવા બીજો મને કોઈ વહાલો નથી જેણે મારા ભક્તોને
 દુઃખ દીધું તેણે નિરન્તર મનેજ દુઃખ દીધું. ॥ ૨૬ ॥ તેના સરખો મારો બીજો કોઈ દ્વેષી નથી. યમજ તેને કૃષ્ણ આપે
 છે. હે પાંડવ દુષ્ટ પણ મારા દંડને અર્થે જેવા લાયક નથી ॥ ૨૭ ॥ શ્રી નારાયણ બોલ્યા—મધુસૂદન શ્રી કૃષ્ણ તે
 પાંડવોને તથા દ્રૌપદીને આશ્વાસન આપી દ્વારકા જવાની ઇચ્છાથી કહેવા લાગ્યા ॥ ૨૮ ॥

પુ૦

અ૦

હે રાજન્ મારા વિયોગથી આકુળ એવી દ્વારકા પ્રત્યે હું આજે જઈશ. મહા ભાગવતુ-દેવ મારા મોટાભાઈ
બળદેવ ॥ ૨૯ ॥ મારી માતા દેવકી બીજા ગદ સાંભળ વિગેરે આહુક વિગેરે બદલ રૂઝમણી વિગેરે બીજી સ્ત્રીઓ ॥ ૩૦ ॥
આ સઘળા પલકારાહિત દ્રષ્ટિથી મારા આવવાની ઇચ્છા રાખનારા મારા દર્શનની ઉત્કંઠાવાળા માઈજ ચિંતન કરે છે.

રાજન્નયગમિપ્યામિદ્વારકાંવિરહાકુલામ ॥ વસુદેવોમહાભાગોત્તલદેવોમમાગ્રજઃ ॥ ૨૯ ॥

મન્માતાદેવકીદેવીગદસાંવાદયોડપરે ॥ આહુકાદ્યાશ્વયદવોરુક્મિપ્યાદ્યાશ્વયાઃસ્ત્રિયઃ ॥ ૩૦ ॥

સર્વેતેડનિમિષૈર્નેત્રૈર્મદાગમનકાંક્ષિણઃ ॥ મામેવચિંતયંત્યેવંમદર્શનસમુત્સુકાઃ ॥ ૩૧ ॥

॥ શ્રીનારાયણ ઉવાચ ॥ ઇત્યુક્તવંતંદેવેશંકથંચિત્પાંડુનંદનાઃ ॥ હરિપ્રિયાણમાલક્ષ્યતમૂચુર્ગદ્દા

ક્ષરમ્ ॥ ૩૨ ॥ જીવનંનોભવાનેવયથાવારિજલૌકસામ્ ॥ પુનર્દર્શનમલ્પેનકાલેનાસ્તુજનાર્દન

॥ ૩૩ ॥ પાંડવાનાંહરિર્નાથોનાન્યઃ કશ્ચિજ્જગત્રયે ॥ ઇત્યંસર્વેવદંત્યદ્વાતસ્માન્નઃ પાહિસર્વદા ॥ ૩૪ ॥

॥ ૩૧ ॥ નારાયણ બોલ્યા—આ પ્રમાણે કહેનારા દેવતાઓ ઇશ્વર કૃષ્ણને કૃષ્ણના પ્રયાણને બાણીને ગદગદ અક્ષરોથી કોઈ

પણ રીતે પાંડવોને કહેવા લાગ્યા. ॥ ૩૨ ॥ હે જનાર્દન જેવી રીતે જલ જન્તુઓનું જીવન પાણી છે તેમ હમારું જીવન

આપજ છે. થોડા સમયમાં પાછું દર્શન થવું જોઈએ ॥ ૩૩ ॥ ત્રણે જગતમાં પાંડવોનો સ્વામી કૃષ્ણજ છે બીજો કોઈ
નથી એ પ્રમાણે સઘળા સ્પષ્ટ કહે છે માટે અમારું નિરંતર રક્ષણ કરે ॥ ૩૪ ॥

મા૦

૧૧

૪૭

હે જગતના ઇશ્વર અમે આપનાજ છેએ માટે અમને ભૂલશે નહિ અમારા ચિત્તરૂપી જામરતું આપનું ચરણ રૂપી કમળ જીવન છે ॥ ૩૫ ॥ આપજ અમારા આશ્રયરૂપ થાવ એમ અમે વારંવાર પ્રાર્થના કરીએ છેએ. જ્યારે વારંવાર પાંડુ પુત્રો આ રીતે કહેતા હતા ત્યારે પ્રેમમાં નિમજ્ન થયેલા કૃષ્ણ ॥ ૩૬ ॥ પોતાના રથમાં બેસીને પાછળ આવતા એવા એઓને પાછા વાળી ખીરે ખીરે દારકા ગયા. ॥ ૩૭ ॥ નારાયણ બોલ્યા—જ્યારે શ્રી દારકાના પતિ દારકામાં

નવિસ્માર્યાવયંસર્વેત્વદીયાજગદીશ્વર ॥ અસ્મન્નેતોમિલિંદાનાં જીવનંત્વત્પદાંબુજમ્ ॥૩૫॥
 અવલંબનમેવાસ્તુપ્રાર્થયામોમુદુર્મુદુઃ ॥ અસકૃતપાંડુપુત્રેષુગૃણત્સ્વેવંયદૂઢહઃ ॥૩૬॥ મંદંમંદંસમારુહાર
 થંપ્રેમપરિપ્લુતઃ ॥ યયૌદ્વારવતીમેનાનપરાકૃત્યાનુગચ્છતઃ ॥ ૩૭ ॥ ॥ શ્રીનારાયણ ઉવાચ ॥
 ॥ અથશ્રીદ્વારકાનાથેગતેદ્વારવર્તીતદા ॥ રાજાપિસાનુજસ્તપ્યંસ્તીર્થાનિવિચચારહ ॥ ૩૮ ॥
 પુરુષોત્તમેમનઃ કૃત્વાબ્રહ્માન્શ્રીભગવત્પ્રિયે ॥ અનુજાનાહકૃષ્ણાંચવિષ્વક્સે નવચઃસ્મરન્ ॥૩૯॥
 અહોશ્રુતમતીવોઘ્રંમાહાત્મ્યંપૌરુષોત્તમમ્ ॥ કથંસુખાનિલભ્યંતેનાભ્યર્ચ્યપુરુષોત્તમમ્ ॥ ૪૦ ॥

ગયા ત્યારે યુધિષ્ઠિર રાજા પશુ ભાઇઓની સાથેજ સંતાપ પામતા તીર્થો પ્રત્યે ફરવા લાગ્યાં ॥ ૩૮ ॥ હે બ્રહ્માન્ ભગવાન્ ને પ્રિય એવા પુરુષોત્તમમાં મન કરીને કૃષ્ણનું વચન સાંભળી દ્રૌપદી તેમનાં ભાઇઓને કહેવા લાગ્યા ॥ ૩૯ ॥ અતિ ઉઘ્રી પુરુષોત્તમનું મહાત્મ્ય સાંભળ્યું. પુરુષોત્તમની પૂજા કર્યા વગર સુખો કેમ પ્રાપ્ત થાય ॥ ૪૦ ॥

પુ૦

અ૦

જે નાના પ્રકારના નિયમથી પુરુષોત્તમનું પૂજન કરે તેને આ ભરતખંડમાં ધન્ય છે પૂજ્ય અને તેજ શ્રેષ્ઠ છે. ॥૪૧॥
હે મુની એ પ્રમાણે સમજા તીથીને વિષે ભક્તતા પાંડવોએ પુરુષોત્તમ માસને પાલીને વિધિપૂર્વક તેનું વ્રત કર્યું ॥૪૨॥
હે મુનિ ત્યારપછી કૃષ્ણની કૃપાથી ચૌદ વર્ષ પુરા થયા ત્યારે શત્રુઓથી રહિત અતુલ્ય રાજ્ય મેળવ્યું ॥૪૩॥

સધન્યોભારતેવર્ષેસાપૂજ્યઃ શ્રેષ્ઠેવસઃ ॥ વિવિધૈર્નિયમૈર્યસ્તુપૂજયેત્પુરુષોત્તમમ્ ॥ ૪૧ ॥
એવંસર્વેષુતીર્થેષુભ્રમંતઃ પાંડુનંદનાઃ ॥ પુરુષોત્તમમાસાદ્યવ્રતંચેરુર્વિધાનતઃ ॥ ૪૨ ॥ તદંતેરાજ્યમ
લભવાપુર્ગતકંટકમ્ ॥ પૂર્ણેચતુર્દશેવર્ષેશ્રીકૃષ્ણકૃપયામુને ॥ ૪૩ ॥ દૃઢધન્વાનૃપઃ પૂર્વસૂર્યવંશસ
મુદ્રવઃ ॥ પુરુષોત્તમમાસસ્યસેવનાન્મર્તીશ્રિયમ્ ॥ ૪૪ ॥ પુત્રપૌત્રસુखंचैवક્ત્વાભોગાનેકશઃ
જગામભગવલ્લોકમગમ્યયોગિનામપિ ॥ ૪૫ ॥ એતન્માસસ્ત્રાહાત્મ્યમતુલંમુદેશ્વરઃ ॥
નાહંવક્તુંસમર્થોસ્મિકલ્પકોટિશતૈરપિ ॥ ૪૬ ॥

પૂર્વે સૂર્ય વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો દૃઢધન્વા નામે રાજા પુરુષોત્તમ માસની સેવાથી મોટી લક્ષ્મીને ॥૪૪॥ પુત્રા
પ્રાપ્તના મુખને, નાના પ્રકારના વૈભવોને લોગવીને યોગીઓને પણ તજવા યોગ્ય એવા વૈકુંઠમાં ગયો ॥૪૫॥ હે મુનિ
સત્તમ આ માસના અતુલ એવા મહાત્મ્યને સો કરોડ કલ્પો વડે પણ કહેવાને હું સમર્થ નથી ॥૪૬॥

મા૦

૧૧

૪૮

સૂત જોડ્યા—હે પ્રાક્ષણો મે વેદ વ્યાસના મુખ થકી પુરુષોત્તમ માસનું મહાત્મ્ય સાંભળ્યું તે પણ કહેવાને શક્તિમાન ન થયા ॥ ૪૭ ॥ આ માસના અમસ્ત માહાત્મ્યને નારાયણ પોતે જાણે અથવા વૈકુંઠવાસી સાક્ષાત્ લગવાન જાણે છે ॥ ૪૮ ॥ પ્રજ્ઞા વિગેરે દેવો જેના અરણ્ય કમલને નમે છે એવા જોડોડના સ્વામીએ પોતાનો કરેલો પુરુષોત્તમ

॥ સૂતઁવાચ ॥ પુરુષોત્તમ માસસ્ય પુણ્યદૈવાદનાદહમ ॥ માહાત્મ્યં શ્રુતવાન્ વિપ્રાઃ સોપિ વક્તુશશાકનો ॥ ૪૭ ॥ અસ્ય માહાત્મ્યં ચિલં વેત્તિ નારાયણઃ સ્વયમ્ ॥ અથવા ભગવાન્ સાક્ષાદ્ વૈકુંઠનિલયે હરિઃ ॥ ૪૮ ॥ તદ્વાદિદેવાનતપાદપીઠગોલોકનાથેન સ્વકીકૃતસ્ય ॥ સર્વ માહાત્મ્યં પુરુષોત્તમસ્ય દેવો ન જાનાતિકુતો મનુષ્યઃ ॥ ૪૯ ॥

॥ ઇતિ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણે પુરુષોત્તમ માહાત્મ્યે શ્રી નારાયણ નારદ સંવાદે પુરુષોત્તમ વ્રતોપદેશો નામ દ્વાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૨ ॥

માસના સર્વ માહાત્મ્યને દેવ જાણતા નથી તેા મનુષ્ય કયાંથી જ જાણે ॥ ૪૯ ॥

ઇતિ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્યમાં પુરુષોત્તમના વ્રતનો ઉપદેશ એ નામનો ૧૨ અધ્યાય ગત—
શૌનક આદિ રૂષિઓ પ્રશ્ન પુછે છે.

પુ૦

અઃ

હે સૂત, હે સૂત, હે મહા ભાગ્યવાન હે વક્તાઓમાં શ્રેષ્ઠ દૃઢધન્વા રાજાએ પુરુષોત્તમના સેવનથી કેવી રીતે પ્રાપ્ત કર્યું તે હમને કહો. ॥ ૧ ॥ તેણે રાજ્ય, પુત્ર, પોત્ર વિગેરે. પતિવ્રતા સ્ત્રી અને યોગીઓને પણ દુર્લભ એવા વૈકુંઠને કેવી રીતે પ્રાપ્ત કર્યું. ॥ ૨ ॥ હે તાત, તમારા મુખરૂપી કમલથી વારંવાર કથારૂપી સારને સાંભળતાં જેમ અમૃત પાનથી તૃપ્ત ન થાય તેમ અમારી દંખતી થતી નથી. ॥ ૩ ॥ અમારા ભાગ્યના બળે કરીને પ્રદાએ આપને બનલાવ્યા

॥ ઋષયઃકુચુઃ ॥ ॥ સૂતસૂતમહાભાગવદનોવદતાંવર ॥ દૃઢધન્વાકથંપ્રાપ્તપુરુષોત્તમસેવનાત્
॥ ૧ ॥ સરાજ્યંપુત્રપૌત્રાદીન્નલ્લનાંચપતિવ્રતામ્ ॥ કથંચભગવલ્લોકમવાપયોગિદુર્લભમ્ ॥ ૨ ॥
શૃણ્વતાંતેમુખાંભોજાત્કથાસારંમુહુર્મુહુઃ ॥ અલંબુદ્ધિર્નનસ્તાતયથાપીયૂષપાનતઃ ॥ ૩ ॥ અતો
વિસ્તરતોબ્રૂહિટિહાસંપુરાતનમ્ ॥ અસ્મદ્રાગ્યવલેનૈવધાત્રાસંદર્શિતોભવાન્ ॥ ૪ ॥ ॥ સૂતઃપ્રવાચ ॥
॥ સનાતનમુનિર્વિપ્રાનારદાયપૂરાતનમ્ ॥ ઇતિહાસમુવાચેમંસાવપ્રોચ્યતેઽધુના ॥ ૫ ॥ શૃણ્વંતુ
મુનયઃસર્વેચરિત્રંપાપનાશનમ્ ॥ યથાઽધીતંગુરુમુખાદ્રાજોવૈદૃઢધન્વનઃ ॥ ૬ ॥

છે માટે પ્રાચીન ઇતિહાસ વિસ્તારથી કહો. ॥ ૪ ॥ સૂત કહેવા લાગ્યા—હે વિપ્રો નારાયણે નારદને ઇતિહાસ કહ્યો છે તે હમણા હું કહું છું. ॥ ૫ ॥ હે સદ્ગુણ મુનીઓ જે પ્રાચીન શુદ્ધ મુખથી આપને નાશ કરનાર જે દૃઢધન્વા રાજાનું ચરિત્ર જેવી રીતે જાણ્યું, છે તે આપ સાંભળો ॥ ૬ ॥

માત્ર

૧૨

૪૯

શ્રી નારાયણ બોધ્યા—હે નારદ, દૃઢધન્વા રાજાની ગંગાના સરખી પવિત્ર કરનારી પુરાતની સુંદર કથા કહું છું તે તું સાંભળ. ॥ ૭ ॥ હૈહયદેશનો રક્ષણ કરનાર, લક્ષ્મીવાન, બુદ્ધિશાળી, સત્ય પરાક્રમ વાળો ચિત્રધન્વા એ નામે પ્રસિદ્ધ રાજા હતો. ॥ ૮ ॥ તેનો પુત્ર અતિ તેજસ્વી, દૃઢધન્વા એ નામે વિખ્યાત હતો. તે

શ્રીનારાયણુવાચ ॥ શ્રૃણુરાજન્પ્રવક્ષ્યેહંભૂપસ્યદૃઢધન્વનઃ ॥ કથાંપુરાતનીંરમ્યાંસ્વર્ધુનીમિવ પાવનીમ્ ॥ ૭ ॥ આસીદ્દૈહયદેશસ્યગોપ્તાશ્રીમાન્મહીપતિઃ ॥ ચિત્રધર્મેતિવિખ્યાતોધીમાન્સત્ય પરાક્રમઃ ॥ ૮ ॥ તસ્યપુત્રોતિતેજસ્વીદૃઢધન્વેતિવિશ્રુતઃ ॥ સસર્વગુણસંપન્નઃસત્યવાગ્ધાર્મિકઃ શુચિઃ ॥ ૯ ॥ આકર્ણાતવિશાલાક્ષઃપૃથુવક્ષામહાભુજઃ ॥ અવર્ધતમહાતેજઃસાર્ધગુણગણૈરસૌ ॥ ૧૦ ॥ અધીત્યસાંગાન્નિગમાંશ્વતુરશ્વતુરોમુદા ॥ સકુન્નિગદમાત્રેણપ્રાગધીતાનિવસ્ફુટમ્ ॥ ૧૧ ॥ દક્ષિણાંગુરુવેદત્વાસંપૂજ્યવિધિવચ્ચતમ્ ॥ ગુરોરનુજ્ઞયાધીમાન્નાપિતુઃપરમર્જિગમત્ ॥ ૧૨ ॥

સધળા શુણીથી સંપન્ન, સત્યવક્તા, ધાર્મિક, પવિત્ર જ્ઞાન સુધી વિશાળ નેત્રવાળો, પહોડી છાતીવાળો, મોટા હાથવાળો અત્યંત પરાક્રમી, એવો એ શુણ સમૂહની સાથે વૃદ્ધિને પામ્યો ॥ ૮ ॥ ૧૦ ॥ સમગ્ર ચાર વેદોને ચતુર એવો તે આનંદથી એકવાર કહેવાથીજ પૂર્વે ભણેલા હોય તેમજ સ્ફુટ અંગ સહિત ચારે વેદોને ભણીને શુરને શુ દક્ષિણા આપીને વિધિપૂર્વક તેનું પૂજન કરી શુરની આજ્ઞાથી તે બુદ્ધિશાળી ॥ ૧૧ ॥ ૧૨ ॥

પુ૦

અ૦

પોતાના શહેરમાંવસનારાઓના નેત્રોને આનંદ પમાડતો પિતાના નગરમાં આવ્યો. ચિત્રધર્મા પણ તે છોકરાને સર્વ ધર્મને જાણનાર પ્રજાનારક્ષણ કરવામાં કુશળ તથા યુવાન એવાને જોઈ અત્યંત આનંદ પામ્યો. એથી વિશેષ આ અસાર સંસારમાં બીજું શું છે. ॥ ૧૩ ॥ ૧૪ ॥ માટે એ હાથવાળા, મુરલીને ધારણ કરનાર, પ્રસન્નવદન, ભકતોને અભયદાન આપનારા,

નયનનયનાનંદનિજપત્તનવાસિનામ્ ॥ ચિત્રધર્માપિતંપુત્રંદૃષ્ટ્વાલેભેપરાંમુદમ્ ॥ ૧૩ ॥

યુવાનંસર્વધર્મજ્ઞંપ્રજાનાંપાલનેક્ષમમ્ ॥ અતઃ પરંકિમત્રાસ્તિસંસારેસાર્વર્જિતે ॥ ૧૪ ॥

આરાધયામિશ્રીકૃષ્ણંદ્વિભુજંમુરલીધરમ્ ॥ પ્રસન્નવદનંશાંતંભક્તનામભયપ્રદમ્ ॥ ૧૫ ॥

ધ્રુવાંબરીષશર્યાતિયયાતિપ્રમુખાનૃપાઃ ॥ શિબિશ્વરંતિદેવશ્ચશશબિંદુર્ભગીરથઃ ॥ ૧૬ ॥

ભીષ્મશ્ચવિદુરથૈવલુણ્તોલ્લરતોપિવા ॥ પૃથુરુત્તાનપાદશ્ચપ્રહ્લાદોથવિભીષણઃ ॥ ૧૭ ॥ એતેચા

ન્યેચરાજાનસ્ત્યક્ત્વાભોગાનેકશઃ ॥ અધ્રુવેણધ્રુવંપ્રાપ્તાઆરાધ્યુરુષોત્તમમ્ ॥ ૧૮ ॥

શ્રીકૃષ્ણને સેવું. ॥ ૧૫ ॥ ધ્રુવ, અંબરીષ, શર્યાતિ, યથાતિ, વિગેરે રાજાઓ, શિબિ, રન્તિદેવ, શશબિન્દુ, ભગીરથ, ॥ ૧૬ ॥

ભીષ્મ, વિદુર, દુહ્યન્ત, ભરત, પૃથુ, ઉત્તાનપદ, પ્રહ્લાદ, બિભીષણ ॥ ૧૭ ॥ એ અને બીજા રાજાઓએ નાના પ્રકારના

ભોગોનો ત્યાગ કરી અનિશ્ચિત શરીરથી પુરુષોત્તમનું આરાધન કરી નિશ્ચિત સ્થાનકને પામ્યા છે. ॥ ૧૮ ॥

મા૦

૧૨

૫૦

૫૦

એટલા કારણ માટે મારે પણ સ્ત્રી, ઘર, ઓકરા વિગેરેમાં સ્નેહમય પાશને છેદીને અરણ્યમાં હરિનું સેવન કરવું
 ॥ ૧૬ ॥ એ પ્રમાણે મનથી નિશ્ચય કરી સમર્થ એવા દૃઢધન્વાના ઉપર રાજ્યભાર મુકી વૈરાગ્ય પામેલો પુલહાશ્રમ પ્રત્યે
 જલદી ગયો. ॥ ૨૦ ॥ ત્યાં જઈને શ્રીકૃષ્ણનું મનથી સ્મરણ કરતો સર્વ કામનાઓથી સ્પૃહારહિત આહારનો ત્યાગ કરી
 નિરંતર તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યો. ॥ ૨૧ ॥ કેટલાક સમય સુધી તપ કરીને તે વૈકુંઠમાં ગયો. અને દૃઢધન્વાએ પણ

અતોમ યાપિકર્તવ્યમરણ્યેહરિસેવનમ્ ॥ છિત્વાસ્નેહમયંપાશંદારાગરસુતાદિષુ ॥ ૧૯ ॥

इतिनिश्चित्यमनसासमर्थेदृढधन्वनि ॥ धुरंन्यस्यजगामाशुविरक्तः पुलहाश्रमम् ॥ २० ॥

तत्रगत्वातपस्तेपે श्रीकृष्णंमनसास्मरन् ॥ निस्पृहः सर्वकामेभ्योनिराहारोનिरंतरम् ॥ २१ ॥

કિયત્કાલંતપસ્તપ્ત્વાહરેર્ધામજગામસઃ ॥ દૃઢધન્વાપિશુશ્રાવસ્વપિતુર્વૈષ્ણવીંગતિમ્ ॥ ૨૨ ॥

हर्षशोकसमाविष्टोह करोदौर्ध्वदेहिकम् ॥ पितृभक्त्यामहीपालोविद्वनवज्जचः स्थितः ॥ २३ ॥ पुष्क

रावर्तकेऽप्येनगरेऽत्यंतशोभिते ॥ राज्यंचकारभूपालोनीतिशास्त्रविशारदः ॥ २४ ॥ तस्यशील

वतीभार्यानाम्नायागुणसुंदरी ॥ विदर्भराजतनयारूपेण प्रतिमाभुवि ॥ २५ ॥

પોતાના પિતાની વિષયુ લોકને પામવાની ગતી સાંભળી. ॥ ૨૨ ॥ હર્ષ ને શોકથી યુક્ત રાજ્યએ વિદ્વાન્ બ્રાહ્મણના વચ્ચે
 નમાં રહીને પિતાનાપર ભક્તિથી ઔર્ધ્વ દેહિક ક્રિયા કરી ॥ ૨૩ ॥ નીતિશાસ્ત્રમાં કુશળ તે રાજા અત્યંત શોભિત
 પુણ્યકારી, પુષ્કરાવર્ત નામના નગરમાં રાજ્ય કરતો હતો. ॥ ૨૪ ॥ તેની સદાચરણવાળી સ્ત્રી હતી. જે નામથી ગુણસુંદરી
 અને પૃથિવીમાં રૂપવદે તુલનારહિત વિદર્ભ રાજાની ઓકરી હતી. ॥ ૨૫ ॥

પુ०

અ०

તેણે દેવતાઈ ચતુર અને સુંદર ચાર છોકરા અને ચાર મતી નામની સર્વ લક્ષણે યુક્ત પુત્રીનો જન્મ આપ્યો ॥ ૨૬ ॥ ચિત્રવાક, ચિત્રવાહ, મણિમાન, ચિત્રકુંડળ. એ સર્વ માનવાળા શૂરા અને બુદ્ધા નામોથી પ્રસિદ્ધિ પામેલા હતા. ॥ ૨૭ ॥ દૃઢધન્વા ગુણોથી વિખ્યાત શાંત. ઇન્દ્રિયને નિયમમાં રાખનાર દ્રઢવ્રતવાળો રૂપવાન, ગુણવાન શૂર શ્રીમાન, પ્રકૃતિથી સુંદર ॥ ૨૮ ॥ વેદ તથા વેદના અંગોને જાણનાર, ઉત્તમ વક્તા, ધનુર્વિદ્યામાં કુશળ, સારીરીતે

પુત્રાન્સાસુષુવેઽવ્યાંશ્ચતુરશ્ચતુરાન્શુમાન્ ॥ પુત્રીંચારુમતીંનામસર્વલક્ષણસંયુતામ્ ॥ ૨૬ ॥

ચિત્રવાક્ચિત્રવાહશ્ચમણિમાંશ્ચિત્રકુંડલઃ ॥ સર્વેતેમાનિનઃ શૂરાવિખ્યાતાનામભિઃ પૃથક્ ॥ ૨૭ ॥

દૃઢધન્વાગુણૈઃખ્યાતઃશાંતોદાંતોદૃઢવ્રતઃ ॥ રૂપવાન્ગુણવાન્શૂરઃશ્રીમાન્પ્રકૃતિ સુંદરઃ ॥ ૨૮ ॥

વેદવેદાંગવિદ્વાર્મીધનુર્વિદ્યાવિશારદઃ ॥ સુનિર્જિતારિષ્ઠ્વર્ગઃ શત્રુસંઘવિ દારણઃ ॥ ૨૯ ॥ ક્ષમયા

પૃથિવીતુલ્યોગાંભીર્યેસાગરોપમઃ ॥ પિતામહસમઃ સામ્યેપ્રસાદેગિરિ શોપમઃ ॥ ૩૦ ॥ એકપત્નીવ્રત

ધરોરઘુનાથઙ્વાપરઃ ॥ અત્યુગ્રવીર્યઃસઘ્દર્મીકાર્તવીર્યઙ્વાપરઃ ॥ ૩૧ ॥ ॥ શ્રીનારાયણ ઉવાચ ॥

॥ એકદાનિશિસુપ્તસ્યચિંતાસીત્તસ્ત્ર મૂપતેઃ ॥ અહોઽયંવૈભવઃ કેનપુણ્યેનમહતાભવત્ ॥ ૩૨ ॥

છ શત્રુઓના સમુહને હતનાર, શત્રુના સમુદાયને નાશ કરનાર ॥ ૨૬ ॥ પૃથિવીના સરખો ક્ષમાવાળો, સમુદ્રના જેવો ગંભીર, સમતામાં બ્રહ્માના સરખો, પ્રસાદમાં મહાદેવની ઉપમાં આપવા યોગ્ય. ॥ ૩૦ ॥ જાણે બીજો રામ હોય તેમ એક પત્નીના વ્રતને ધારણ કરનાર, સત્ધર્મી અને સહસ્રાર્જુનના સરખા અતિ ઉંચ પ્રસાદમવાળો હતો. ॥ ૩૧ ॥ નારાયણ બોલ્યા—એક દિવસે રાત્રિમાં સુતેલા તે રાત્રને ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ. કે અહો આ વૈભવ, કયા મોટા પુણ્યથી થયો. ॥ ૩૨ ॥

મા०

૧૩

મે તપ કર્યું નથી. દાન આપ્યું નથી. કોઈ વખત પણ અગ્નિમાં આહુતી આપી નથી. મારા લાગ્યનું કારણ કોને પૂછું. ॥ ૩૩ ॥ આ પ્રમાણે વિચાર કરતા તેની રાત્રિ વિરામ પામી. બ્રાહ્મ મુહુર્તમાં ઉઠીને યથાવિધિ સ્નાન કરીને ॥ ૩૪ ॥ ઉદય પામતા સૂર્યની સ્તુતિ કરી ભગવાનના અંશોનું તર્પણ કરી બ્રાહ્મણોને દાન આપીને નમસ્કાર કરી ઘોડા ઉપર બેઠો. ॥ ૩૫ ॥ ત્યારપછી મૃગયા રમવામાં આસક્ત મનવાળો જલદી અરણ્યમાં ગયો. ત્યાં મૃગ, વરાહ, દીપડા

નમયાચતપસ્તસંનદત્તનહુતંકચિત્ ॥ કિમિદંપરિપૃચ્છામિમમભાગ્યસ્યકારણમ્ ॥ ૩૩ ॥
 એવંચિંતયતસ્તસ્યરજનીવિરતિંગતા ॥ બ્રાહ્મેમુહૂર્તઉત્થાયસ્નાનંકૃત્વાયથાવિધિ ॥ ૩૪ ॥ ઉપસ્થાયા
 કર્મમુદ્યંતંસંતર્પ્યભગવત્કલાઃ ॥ દત્ત્વાદાનાનિવિપ્રેભ્યોનમસ્કૃત્વાશ્વમારુહત્ ॥ ૩૫ ॥ તતોરણ્યંજ
 ગામાશુમૃગયાસક્તમાનસઃ ॥ મૃગાન્વરાહાન્શાર્દુલાન્જઘાનગવયાન્વહૂન ॥ ૩૬ ॥ કશ્ચિન્મૃગોરતો
 રણ્યેબાણેનદૃઢધન્વનઃ ॥ વનાદ્વનન્તરંયાતોબાણમાહાયસત્વરમ્ ॥ ૩૭ ॥ શોણિતસ્રુતિમાર્ગેણ
 જાપ્યનુયયૌમૃગમ્ ॥ મૃગઃ કુત્રપિસંલીનોરાજાવધ્રામતદ્વનમ્ ॥ ૩૮ ॥

ધણા રોજીને માર્યા. ॥ ૩૬ ॥ વનમાં દૃઢધન્વાના બાણથી હણાયલો કોઈ મૃગ, ઉતાવળથી બાણ લઈ એક વનથી બીજા વનમાં ગયો. ॥ ૩૭ ॥ અને લોહીના પડવાથી યુક્ત એવા માર્ગ વડે રાત્ર પછી તેની પાછળ ગયો. મૃગ કોઈ જગ્યાપર સંતાઈ ગયો. તથા રાત્ર તે વનમાં ફરવા લાગ્યા. ॥ ૩૮ ॥

પુ૦

અ૦

તૃષાતુર એવા તેણે સાગરના સરખું તળાવ જોયું ત્યાં જઈને જલદી પાણી પીને એ કાંડાપર પાછો આવ્યો ॥ ૩૬ ॥
ત્યાં મોટી છાયાવાળું વડનું મોટું ઝાડ જોયું તેની વડવાઈમાં ઘોડાને બાંધીને બેઠો ॥ ૪૦ ॥ ત્યાં આગળ
મનુષ્યના સરખી રાજાને મોઢ ઉત્પન્ન કરનારી અતુલ એવી વાણીને બોલતો અત્યંત સુંદર કોઈએક પોપટ પક્ષી

તૃષાક્રાંતઃ સકાસારંદર્શસાગરોપમમ્ ॥ તત્રગત્વાશુપીત્વાસૌપાનીયંતીરમાગતઃ ॥ ૩૯ ॥
તતોદદર્શન્યગ્રોધંધનચ્છાયંમહાતરુમ્ ॥ તજ્જટાયાંનિબદ્ધયાશ્વંનિષસાદમહીપતિઃ ॥ ૪૦ ॥ તત્રાગ
મત્સ્યગઃ કશ્ચિત્કીરઃ પરમશોભનઃ ॥ માનુષીમીરયન્વાણીમતુલાંનૃપમોહિનીમ્ ॥ ૪૧ ॥ શુકઃ
પપાઠસુશ્લોકમેકમેવપુનઃ પુનઃ ॥ સંબોધ્યદ્વદ્ધન્વાનમેકાકિનમુપસ્થિતમ્ ॥ ૪૨ ॥ વિદ્યમાના
તુલસુખમાલોકયાતીવભૂતલે ॥ નચિંતયસિતત્ત્વંત્વંતત્ત્વંપારમેષ્યસિ ॥ ૪૩ ॥ વારંવારમિદંપદ્યં
પપાઠનૃપતેઃપુરઃ ॥ શ્રુત્વાતસ્યવચોરાજામુમુદેમુમુહેપિચ ॥ ૪૪ ॥

આવ્યો ॥ ૪૧ ॥ તે પોપટ એકલા રહેલા દ્વદ્ધન્વાને સંબોધીને એક શ્લોકને વારંવાર બોલવા લાગ્યો ॥ ૪૨ ॥ પૃથ્વીમાં
વિદ્યમાન અતુલ સુખને અત્યંત જોઈને તું તત્ત્વનું જ ચિંતન કરતો નથી. તો તું કેવી રીતે પાર પામશે ॥ ૪૩ ॥ આ
શ્લોક વારંવાર રાજાની આગળ બોલવા લાગ્યો તેનું વચન સાંભળી રાજા રાજી થયો અને મોઢ પામ્યો ॥ ૪૪ ॥

૦૪

૫૨

મા૦

૧૩

૫૨

આ પોપટ નાળીએરની માફક બાણી નહિં શકાય એવા દુર્બોધ અને સારવાળા શ્લોકને વારંવાર શા માટે કહે છે ॥ ૪૫ ॥ તેથી આ શુ' બીજો વાસ પુત્ર નહિ હોય. શ્રી કૃષ્ણના સેવક તથા મૂર્ખા એવા સંસારરૂપી સાગરમાં નિમગ્ન એવા પરીક્ષિત રાજાની માફક કૃપાથી મારો ઉદ્ધાર કરવાને આવ્યો એ પ્રમાણે ચિંતન કરતો

દિત્તેન્દ્રજીવાન્કીરેકંપદ્યંપુનઃ પુનઃ ॥ નારિકેલમિવાગમ્યંદુર્બોધંસારસંભૃતમ્ ॥ ૪૫ ॥
 કિંવાનાયંભવેત્કૃષ્ણજ્ઞાણદ્વાનુત્તરઃ પરઃ ॥ શ્રીકૃષ્ણસેવકંમૂઢમગ્રંસંસારસાગરે ॥ ૪૬ ॥ વિષ્ણુરાત
 મીવોદ્ધર્તુકૃપયામાંસમાગતઃ ॥ ઇતિચિંતયતસ્તસ્મૃતત્સનાસમુપાગતા ॥ ૪૭ ॥ કીરસ્ત્વદર્શનં
 પ્રાપ્તોબોધયિત્વાનરાધિપમ્ ॥ રાજાસ્વપુરમાગત્યકીરવાક્યમનુસ્મરન્ ॥ ૪૮ ॥ વાચ્યમાનોપિ
 નાવોચદ્વિનિદ્રસ્ત્યક્તભોજનઃ ॥ રાજીરહઃસમાગત્યરાજાનંપર્યપૃચ્છત ॥ ૪૯ ॥ ગુણસુંદર્યુવાચ ॥
 ॥ મોમોઃ પુરુષશાર્દૂલદૌર્મનસ્યમિદંકુતઃ ॥ ઉત્તિષ્ટોત્તિષ્ઠભૂપાલમુંક્ષ્વભોગાન્વચોવદ ॥ ૫૦ ॥

રાજાની પાસે તેની સેના આવી ॥ ૪૬ ॥ ૪૭ ॥ રાજાને બોધ કરીને પોપટ અદર્શન થઈ ગયો. પોપટના બંધેલા શ્લોકનું સ્મરણ કરતો રાજા પોતાના નગરમાં આવીને ॥ ૪૮ ॥ ભોજન ત્યાગ કરી શુ' તથા નિન્દ્રારહિત એવા રાજાને બોલાવે તોપણ બોલતો નહિ હતો. રાણી એકાન્તમાં આવીને રાજાને પૂછવા લાગી ॥ ૪૯ ॥ શુભ સુંદરી બોલી—અરે પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ હોય એવો ઉઠો ઉઠો ભોગોને ભોગવો અને વચન બોલો. આ ઉદાસપણું આપને ક્યાંથી થયું ॥ ૫૦ ॥

પુ०

અ०

આ પ્રમાણે સ્ત્રીએ કાલાવાલા કરવા છતાં દેવો વડે પણ દુઃખે જાગી શકવા યોગ્ય એવા પોપટના સાચા વચનને સ્મરણ કરતો નાજ કંઈ પણ બોલ્યો નહિ. ॥ ૫૧ ॥ તે સ્ત્રી સ્વામીના દુઃખથી વીગ પામેલી નિરાશા નાળીને પોતાના સ્વામીના ચિન્તાના કારણને નહિ જાણી શકી ॥ ૫૨ ॥ આ પ્રમાણે ચિન્તામા દુઃખી ગયેલા તે રાજાએ કેટલોક સમય ગયો તોપણ સંદેહ રૂપી સાગરમાંથી નીકળવાનો અપાય એવો નહિ ॥ ૫૩ ॥ નારદ બોલ્યા—હું મુની આ પ્રમાણે

एवंस्त्रियानुनीतोपिनकिंचिदवदन्नृपः ॥ स्मरन्शुकवचस्तथ्यंदुर्ज्ञेयममरैरपि ॥ ५१ ॥
 सापिबालाविनिःश्वस्यभर्तृदुःखातिपीडिता ॥ नबुबोधनिजस्वामिचिंताकारणमुत्कटम् ॥ ५२ ॥
 एवंचिंतानिमग्नस्यराज्ञःकालःक्रियानगतः ॥ संदेहमागरोत्तारेहेतुंनैवामिपश्यत ॥ ५३ ॥
 नारदउवाच ॥ ॥ इतिचिंतयतोधरापतेर्वदजातंदृढधन्वनश्चकिम् ॥ विमलंचरितंहिवैष्णवंकलु
 षोमनाक्श्रुतंमुने ॥ ५४ ॥ इतिश्रीबृहन्नारदीयपुराणेपुरुषोत्तममाहात्म्येश्रीनारायणनारद
 संवादेदृढधन्वोपाख्यानेदृढधन्वनोमनःखेदेनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥

વિચાર કરતા તે દૃઢધન્વા રાજાનું શું થયું તે કહો કારણ કે નિર્મલ એવું વિષ્ણુનું ચગિત્ર શોટું પણ આંજળેડું હોય તો સહજા પાપો નાશ પામે છે ॥ ૫૪ ॥ ઇતિ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્ય વિષે નરનારાયણના સંવાદ રૂપ દૃઢધન્વાના આખ્યાનમાં દૃઢધન્વા ના મનનો ખેદ એ નામનો અધ્યાય ૧૩માં સમાપ્ત.

મા०

૧૩

૫૩

નારાયણ ઓડ્યા—ત્યાર પછી ચિંતાતુર એવા દૃઢધન્વા રાજાને ઘેર વાદ્મીકિ આગ્યા. જોણે અત્યન્ત આશ્ચર્ય
કારક સુંદર રામ ચરિત્ર કરેલું છે ॥ ૧ ॥ રાજાએ હૃદયી જોઈ એકદમ ઉડી ભક્તિ યુક્ત થઈ તેના ચાંપુમાં દાંડવત
પ્રણામ કર્યા ॥ ૨ ॥ તે રૂપિનું પૂજન કરી ઉત્તમ આસનપર બેસાડ્યા અને યોગામાં તેના પગ લઈને હાથ ચાંપવા

॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ અથચિંતાતુરસ્યાસ્યગૃહંવાલ્મીકિઃકાલ્પયૌ ॥ યોરામચરિતંદિવ્યં
ચકારપરગાદુતમ્ ॥ ૧ ॥ દૂરાદાલોક્યભૂપાલઃસમુત્થાયસસંભ્રમમ્ ॥ અનીનમત્તચ્ચરણૌદડવદ્ર
ક્તિસંયુતઃ ॥ ૨ ॥ સંપૂજ્યસ્થાવયામાસતમૃષિંપરમાસને ॥ પાદાવંકગતૌકૃત્વાકરાભ્યાંસમલાર
યત્ ॥ ૩ ॥ પાદાવનેજનીરાપઃશિરસાધારયન્મુદા ॥ ઉવાચસ્નિગ્ધયાવાચાસ્મરન્કીરવચોનૃપઃ ॥ ૪ ॥
॥ દૃઢધન્વોવાચ ॥ ॥ ભગવન્કૃતકૃત્યોહંભાગ્યવાનસ્મિસાંપ્રતમ્ ॥ અદ્યમેસફલંજન્મત્યદ્યાર્થોધી
ગતઃપ્રભો ॥ ૫ ॥

ભાગ્યો ॥ ૩ ॥ અને ચરણોદકને હૃષાભિર મસ્તકવડે ધારણ કરતો પોપટનાં વચનને સંભારતો રાજા સુંદરવાણીથી ઓડ્યો
॥ ૪ ॥ દૃઢધન્વા ઓડ્યો હે ભગવાન હે પ્રભુ હું આજે કૃતાર્થને ભાગ્યશાળી છું મારો જન્મ મહાજ થયો ને આજે
મને અર્થની પ્રાપ્તિ થઈ ॥ ૫ ॥

હે જગતને પાલન કરનારાઓને પાવન કરનાર આપ પ્રત્યક્ષ થયા જેથી માઈ સાંભળેલું સફળ થયું મારા મોટા ભાગ્યનું હું શું વર્ણન કરું ॥૬॥ નારાયણ બોલ્યા--આ રીતે વાલ્મીકિને કહી તે રાજા વિરામ પામ્યો. વાલ્મીકિ પણ તે રાજાને વિનયવાળો બોધને ॥૭॥ મનુષ્યોને હવે પમાડતા અતિ પ્રમુખ થયેલા વાલ્મીકિ બોલ્યા. વાલ્મીકિએ કહ્યું માઈ માઈ હે રાજા આપ જે

શ્રુતંમેસફલંજાતંયદ્ભવાનક્ષિગોચરઃ ॥ કિંવર્ણ્યમેમહદ્ભાગ્યંજગત્પાવનપાવન ॥ ૬ ॥ ॥ શ્રી નારાયણુવાચ ॥ ॥ इत्युक्त्वामुनिशार्दूलंविररामसभूपतिः ॥ वाल्मीकिरपितंदृष्ट्वाराजानंवि नयान्वितम् ॥ ७ ॥ उवाचपरमप्रीताहर्षयन्जनतांमुनिः ॥ ॥ वाल्मीकिरुवाच ॥ ॥ साधुसाधु नृपश्रेष्ठत्वय्येतदुपपद्यते ॥ ८ ॥ चिंतातुरःकथंराजनवदसर्वमनोगतम् ॥ किंचिद्वक्तुंस्पृहातेस्तित द्दस्वमहामते ॥ ९ ॥ दृढघन्वोवाच ॥ ॥ भवदीयपदांभौजकृपयामेसुखंसदा ॥ परंत्वेकोमहा न्विद्वन्संदेहोत्तदयेमम ॥ १० ॥

तमपाकुरुशल्यंत्वंवन्यकीरमुखोदतम् ॥ कदाचिन्मृगयाकामोगतोहंगहनेवने ॥ ११ ॥

બોલો છે તે આપને વિષેજ છે ॥ ૮ ॥ હે રાજા આપ ચિંતાતુર કેમ છો જે મનમાં હોય તે કહો હે બુદ્ધિશાલિ આપની જે કંઈ બોલવાની ઇચ્છા હોય તો બોલો ॥ ૯ ॥ દૃઢઘન્વા બોલ્યા--તમારા જેવાના ચરણ કમલની કૃપાથી નિરન્તર મને મુખ છે પરન્તુ હે વિદ્વન્ મારા હૃદયમાં એક મોટો સંદેહ છે ॥ ૧૦ ॥ વનના પાપટના મુખથી નીકળેલા શય્યરૂપ તે સંદેહને તમે દૂર કરો. કોઈ વખત હું મૃગયાની ઇચ્છાથી ગહન વનમાં ગયોહતો ॥૧૧॥

ઠાયાવાળા ત્યાં ફરતા મે સરોવર જોયું જલપાન કરીને શ્રમને દૂર કરાવી ઇચ્છાવાળો મે વડના ઝાડનો આશ્રય કર્યો ॥૧૨॥

સુંદર અત્યંત ઘાડ મનને નેગને આનંદ આપનારું તે ઝાડ હતું ત્યાં મનને આનંદ કરનાર પોપટને જોડેલો જોયો ॥૧૩॥ બન્યારે તે પક્ષીના પર મે નજર કરી ત્યારે તે મારી સામુ થઈને એક શ્લોક બોલ્યો ॥૧૪॥ પૃથિવી પર વિદ્યમાન અતુલ સુખને અત્યંત જોઈને તું તત્વનો વિચાર કરતો નથી તો પારને કેવી રીતે પામશે ॥૧૫॥ આ પ્રમાણે પો-

શ્રમત્રપશ્યંકાસારંતત્રપીતંજલંમયા ॥ શ્રમાપનોદનાકાંક્ષીમહાન્યગ્રોધમાશ્રિતઃ ॥ ૧૨ ॥ સ્ત્રિગ્ધ

ચ્છાયંસુનિબિડંમનોનયનનંદનમ્ ॥ તત્રાપશ્યંસ્થિતંકીરંમનોમોદવિધાયકમ્ ॥ ૧૩ ॥ દત્તદૃષ્ટિર

હંયાવજ્જાતસ્તસ્મિન્પતત્રિણિ ॥ તાવન્માંસંમુખીભૂયશ્લોકમેકંપપાઠહ ॥ ૧૪ ॥ વિદ્યમાનાતુલ

સુખમાલોક્યાતીવભૂતલે ॥ નચિંતયસિતત્ત્વંતત્કથંપારમેષ્યસિ ॥ ૧૫ ॥ ઇતિવાચઃશુકેનોક્તા

આકર્ણ્યાહંસુવિસ્મિતઃ ॥ ગત્ત્રાગાઘ્યંહંબ્રહ્મનકિમુવાચહરિષ્છદઃ ॥ ૧૬ ॥

ઇમંમહાર્દસંદેહંભવાનુચ્છેતુમર્હતિ ॥ મમરાજ્યસુખંપુત્રાશ્વત્વારશ્વારુદર્શનાઃ ॥ ૧૭ ॥

પત્નીપતિવ્રતારમ્યાગજાશ્વરથપત્તયઃ ॥ સમૃદ્ધિરતુલાબ્રહ્મનકેનપુણ્યેનમેધુના ॥ ૧૮ ॥

પટે કહેલી વાણીને સાંભળીને હું વિસ્મય થયો. હે બ્રહ્મન તે પોપટે શું કહ્યું તે હું જાણતો નથી ॥૧૬॥ આ મારા હૃદયના સંદેહને ટાળવા આપ યોગ્ય છો મને રાજ્યનું સુખ છે. સુંદર દર્શનવાળા ચાર પુત્રો છે ॥૧૭॥ સુંદર પ્રતિવૃત્તા સ્ત્રી, હાથી, घोडा, રથ, પાયદળ, અને અતુલ સમૃદ્ધિ, હે બ્રહ્મન મારા કયા પુણ્ય વડે છે ॥૧૮॥

પુ०

અં

મા०

૧૪

એ સઘળું વિચારી આપ ટુંકાણમાં કહેવા યોગ્ય છે એ પ્રમાણે રાજનું વાક્ય સાંભળી મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ વાલ્મીકી
 ॥ ૧૯ ॥ પ્રાણાયમ કરવામાં આસક્ત થઈ જે ઘડી ધ્યાનમાં રહ્યા અને હાથમાં રહેલા આમળાની માફક થયેલું થશે.
 અને થતું. એવાં સઘળાં વિશ્વને જોઈ હૃદયમાં નિશ્ચય કરી ॥ ૨૦ ॥ રાજને આમું કહેવા લાગ્યા. વાલ્મીકી બોલ્યા—
 હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ, તમારું ગત ગયા જન્મનું ચરિત્ર સાંભળો ॥ ૨૧ ॥ હે રાજેન્દ્ર પૂર્વ જન્મમાં તમે દ્રવિડ દેશમાં
 ઉત્પન્ન થયેલા તામ્રપર્ણી નદીના તટપર વસતા ધાર્મિક સત્યવાદી જેટલું મળે તેટલાથી સંતોષ પામનાર. વેદાધ્યયન
 એતત્સર્વસમાસેનવિચાર્યવક્તુમર્હસિ ॥ શ્રુત્યાવાક્યાનિભૂપસ્યવાલ્મીકિર્મુનિસત્તમઃ ॥ ૧૯ ॥

પ્રાણાયામપરોભૂત્વામુહૂર્તધ્યાનમાસ્થિતઃ ॥ કરામલકવદ્વિશ્વંભૂતંભવ્યંભવચ્ચયત્ ॥ ૨૦ ॥
 વિલોક્યહૃદિનિશ્ચિત્યરાજાનંપ્રત્યુવાચસઃ ॥ વાલ્મીકિરુવાચ ॥ શ્રુણુભૂવતિશાદૂલપ્રાગ્જન્મ
 ચરિતંતવ ॥ ૨૧ ॥ પુરાજન્મનિરાજેન્દ્રમવાન્દ્રવિડંદેશજઃ ॥ દ્વિજઃ કશ્ચિત્સુદેવાલ્યસ્તામ્રપર્ણીતટેવ
 સન્ ॥ ૨૨ ॥ ધાર્મિકઃસત્યવાદીચયથાલાભેનતોષવાન્ ॥ વેદાધ્યયનસંપન્નોવિષ્ણુભક્તિપરાયણઃ
 ॥ ૨૩ ॥ અગ્નિહોત્રાદિયાગૈશ્વતોષયામાસતંહર્ષિન્ ॥ સદૈવંવર્તમાનસ્યભાર્યાસીદ્ધરવર્ણિની ॥ ૨૪ ॥
 ગૌતમીતિભુવિખ્યાતાગૌતમસ્યસુતાશુભા ॥ પતિંપર્યચરત્પ્રેમ્ણાભવાનીવભવંપ્રભુમ્ ॥ ૨૫ ॥

સંપન્ન અને વિપ્લુ ભકિતપરાયણ એવા સુદેવ નામના કોઈ એક બ્રાહ્મણ હતા. ॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥ અને અગ્નિહોત્ર વિગેરે
 યજ્ઞોથી તે હરિને સંતોષ પમાડતા હતા. નિરંતર આ પ્રમાણે વર્તનાર તે બ્રાહ્મણની ગૌતમી એ પ્રકારે નામથી પૃથ્વી
 પર પ્રખ્યાત થયેલી સારી ગૌતમની છોકરી સી હતી અને જન્મ પાવતી મહાદેવની પ્રેમપૂર્વક પૂજા કરતી હતી તેમ
 તે સ્વામીની પૂજા કરતી હતી. ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥

૫૫

અહસ્થાશ્રમમાં ધર્મથી વર્તવાવાળા તે બ્રાહ્મણનો ઘણો કાળ ગયો પરંતુ એણે સંતતિ પ્રાપ્ત કરી નહીં ॥૨૬॥ એક દિવસ આસનપર બેઠેલો અને પોતાની સ્ત્રીથી સેવા કરાતો બેઠાની પામેલો તે બ્રાહ્મણ ગદગદ અક્ષરથી વચન બોલ્યો ॥ ૨૭ ॥ હે સુંદરિ સંસારમાં પુત્રથી બીજું ઉત્તમ સુખ નથી. તપ તથા દાનથી ઉત્પન્ન થયેલું પુણ્ય બીજા લોકમાં સુખ આપે છે ॥ ૨૮ ॥

ગૃહમેધવિધૌતસ્યવર્તમાનસ્યધર્મતઃ ॥ વ્યતીતઃસુમહાન્કાલઃપ્રાપાસૌસંતતિર્નહિ ॥ ૨૬ ॥

૧૬. એકદાસનસંવિષ્ટઃસેવ્યમાનઃસ્વકાંતયા ॥ ૨૭ ॥ અયિસુંદરિ સંસારેસુખંનાસ્તિસુતાત્પરમ્ ॥ ૨૮ ॥ સંતતિઃશુદ્ધવંશ્યા હિપરત્રેહચર્મણે ॥ ૨૯ ॥ તમપ્રાપ્યવરંપુત્રંજીવિતંમમનિષ્ફલમ્ ॥ ૩૦ ॥ નલાલિતોમયાપુત્રોવેદાર્થો નપ્રબોધિતઃ ॥ ૩૧ ॥ નોદાહશ્ચકૃતસ્તસ્યવૃથા જન્મગતંમમ ॥ ૩૨ ॥

સયોમેમૃતિરેવાસ્તુનહ્યાયુશ્ચપ્રિયંમમ ॥ ઇત્યંપ્રિયવચઃશ્રુત્વાસુંદરીચિન્નમાનસા ॥ ૩૧ ॥

અને સારા વંશની સંતતિ આ લોકમાં અને પર લોકમાં સુખ માટે થાય છે તો તે ઉત્તમ પુત્રને પ્રાપ્ત કર્યા વગર માફ જીવનું નિષ્ફળ છે ॥ ૨૬ ॥ મેં પુત્રને રમાડ્યો નથી વેદનો અર્થ જણાવ્યો નથી અને તેના લગ્ન પણ કર્યા નથી તેથી મારો જન્મ વૃથા છે ॥ ૨૭ ॥ માફ તત્કાલ મરણ થાઓ મને આયુષ્ય પ્રિય નથી. આ પ્રમાણે સ્વામી વચન સાંભળી બેઠાતુર મન વાલી ॥ ૨૮ ॥

પુ૦

અ૦

ધીર મધુર વાક્ય બોલવામાં કુશળ સ્વામીના પ્રેમમાં નિમગ્ન થએલી તેને
શાંત કરવાને સાફ વચન બોલી ॥ ૩૨ ॥ ગૌતમી બોલી હે પ્રાણેશ્વર હવે આવા તુચ્છ વાક્યોને બોલો નહિ. આપણું
સરખા ભગવદ્દના ભક્ત મોહ પામતાજ નથી. ॥ ૩૩ ॥ હે વિભો હે સદાચરણવાળા તમે સત્ય ધર્મમાં આસક્ત છે
સમાશ્વાસયિતુંધીરાપ્રિયવાક્યવિશારદા ॥ અવીવદદ્વચઃસૌમ્યંપ્રિયપ્રેમપરિપ્લુતા ॥ ૩૨ ॥
ગૌતમ્યુવાચ ॥ ॥ મામાપ્રાણેશ્વરબૂહિતુચ્છવાક્યાનિસાંપ્રતમ્ ॥ ભવદ્વિધાભાગવતનૈવમુહ્યંતિ
સૂરયઃ ॥ ૩૩ ॥ સત્યધર્મપરોસિત્વંજિતઃસ્વર્ગસ્ત્વયાવિભો ॥ કથંપુત્રૈઃ સુખાવાપ્તિર્જ્ઞાનિનસ્તવ
સુવ્રત ॥ ૩૪ ॥ ચિત્રકેતુઃપુરાબ્રહ્મનપુત્રશોકેનતાપિતઃ ॥ સનારદેનાંગિરસાભ્યેત્યસંતારિતો
ભવત્ ॥ ૩૫ ॥

તથાંગરાજાદુષ્પુત્રાદેનાદ્વનમગાન્નિશિ ॥ તથાતેસંતતિ : સ્વામિન્દુઃસ્વદાચભવિષ્યતિ ॥ ૩૬ ॥
તેથી તમે સ્વર્ગ અત્યુ છે તમે જ્ઞાનિને પુત્રોથી કેમ સુખ મળશે ॥ ૩૪ ॥ હે બ્રાહ્મણ પૂર્વે મિત્રકેતુ પુત્રના
શોકથી પીડા પામ્યો હતો. નારદે તથા અંગિરાએ આવીને તેને તાર્યો હતો ॥ ૩૫ ॥ તે પ્રમાણે અંગરાજા દુષ્ટ
પુત્રોને લીધે રાત્રીને વિષે વનમાં ગયો તે પ્રમાણે હેસ્વામિ તમારી સંતતિ દુઃખ આપનારી થશે ॥ ૩૬ ॥

મા૦

૧૪

૧૨

૫૬

૫૬

હે તપોધન તોપણ જો તમને મારા પુત્રની લાલસા હોય તો સર્વ મનોરથને પૂર્ણ કરનાર જગતના સ્વામી હરિની પ્રેમપૂર્વક આરાધના કરો ॥ ૩૭ ॥ હે બ્રાહ્મણ પૂર્વે જેની આરાધના કરીને કર્દમ રૂપિએ શાંખ્ય શાસ્ત્રના આચાર્યોએ સુન્નિ કરેલા યોગીઓમાં શ્રેષ્ઠ દેવ કપિલ નામના પુત્ર પ્રાપ્ત કર્યો હતો ॥ ૩૮ ॥ આવું

તથાપિતવસત્પુત્રલાલસાચેત્તપોધન ॥ આરાધયજગન્નાથંહરિંસર્વાર્થદંમુદા ॥ ૩૭ ॥ યમારાધ્યપુરા
 બ્રહ્મનકર્દમ : પુત્રમાપ્તવાન્ ॥ સાંખ્યાચાર્યસ્તુતંદેવંકપિલંયોગિનાંવરમ્ ॥ ૩૮ ॥ ધર્મપત્ન્યાવચ
 શ્વેત્યંશ્રુત્વાવિપ્રશિરોમણિ : ॥ નિશ્ચિત્યૈવંતયાસાર્ધતામ્રપર્ણીતટંગતઃ ॥ ૩૯ ॥ સ્નાત્વાથવિરજે
 પુણ્યેચચારપરમંતપઃ ॥ શુષ્કપર્ણજલાહારઃપંચમેપંચમેદીને ॥ ૪૦ ॥ ચત્વાર્યદ્વસહસ્ત્રાણીગતા
 ન્યેવંતપોનિધે : ॥ તસ્યૈતત્તપસાબ્રહ્મંદ્વ્યેલોકાશ્ચકંપિરે ॥ ૪૧ ॥ અત્યુગ્રંતત્તપોદૃષ્ટ્વામગવાન્મક્ત
 વત્સલ : ॥ પ્રાદુર્વભૂવતરસાગરુડોપરિસંસ્થિત : ॥ ૪૨ ॥

ધર્મ પત્ની (સ્રી)નું વાક્ય સાંભળી નિશ્ચય કરી બ્રાહ્મણ શિરોમણિ સ્રી સહજર્તામાનતામ્રપર્ણી નદીને કાંઠે ગયો ॥ ૩૯ ॥
 સ્નાન કર્યા પછી રજ રહિત અરણ્યમાં ઉત્કૃષ્ટ તપ કરવા લાગ્યો. પાંચમે પાંચમે દિવસે શુકા પાંદડા તથા ફલનો આહાર
 કરવા લાગ્યો. ॥ ૪૦ ॥

આ પ્રમાણે તે તપોનિધીને તપ કરતાં ચાર હજાર વર્ષ વિતી ગયા. હે બ્રાહ્મણ, તેના આ તપવડે ત્રણ લોક કંપતા લાગ્યા. ॥ ૪૧ ॥ અતિ ઉચ્ચ તેનું તપ જોઈને ભક્ત વત્સલ ભગવાન ગરુડપર બેઠી વેગથી ત્યાં આવ્યા. ॥ ૪૨ ॥ નારાયણ બોલ્યા—નૂતન મેઘના સરખા જગતની રક્ષા કરવામાં સમર્થ એવા ચાર હાથ રૂપી દંડોથી જણાતા અને હર્ષ યુક્ત મુખવાળા એવા મુરારિ (વિષ્ણુ)ને જોઈને સુદેવશર્માએ આનંદથી મુકુંદને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યા. ॥ ૪૩ ॥ ઇતિશ્રીમદ્ભારતીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્યમાં નારાયણ નારદના સંવાદમાં ચૌદમો અધ્યાય સમાપ્ત.

॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ તંદૃષ્ટ્વાનવજલદોષમંમુરરિદોર્દૈર્જગદવનક્ષમૈશ્વતુર્ભિ : ॥ સંલક્ષ્યંમુદિતમુખંસુદેવશર્માસાષ્ટાંગનતિમકરોન્મુદામુકુંદમ્ : ॥ ૪૩ ॥ ॥ ઇતિશ્રીવૃન્નાદીયપુરાણે પુરુષોત્તમમાહાત્મ્યેશ્રીનારાયણનારદસંવાદેચતુર્દશોઽધ્યાય : ॥ ૧૪ ॥

॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ તતસ્તુષ્ટાવતંદેવંશ્રીકૃષ્ણંભક્તવત્સલમ્ ॥ વદ્વાંજલિપુટોંભૂત્વા સુદેવોગદ્ગુદાક્ષરમ્ ॥ १ ॥ નમસ્તેદેવદેવેશત્રૈલોક્યાભયદપ્રભો ॥ સર્વેશ્વરનમસ્તેસ્તુત્વામહંશરંગત : ॥ ૨ ॥ પાહિમાંપરમેશાનશરણાગતવત્સલ ॥ જગદંધનમસ્તેસ્તુપ્રવત્રભયભંજન ॥ ૩ ॥

શ્રી નારાયણ બોલ્યા—ત્યાર પછી સુદેવ બે હાથ જોડી ગદગદ વચનથી ભક્ત વત્સલ તે દેવ શ્રીકૃષ્ણની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો. ॥ ૧ ॥ હે દેવના દેવ હે ઇશ હે ત્રૈલોક્યને અભય આપનાર હે સર્વેશ્વર હે પ્રભુ આપને વારંવાર મારા નમસ્કાર હોવ હું આપને શરણે આગ્યો છું. ॥ ૨ ॥ હે શરણાગત વત્સલ હે જગતવંધ હે પરમેશ્વર મારું રક્ષણ કરો, હે શરણે આવેલાના ભયને દૂર કરનાર, તમને નમસ્કાર હોવ. ॥ ૩ ॥

જયસ્વરૂપ, જયને આપનાર, જયનાસ્વામી, જયનાકારણરૂપ, વિશ્વના આધાર, વિશ્વમાં રહેનાર, જગત્ના કારણના કારણભૂત. ॥ ૪ ॥ વિશ્વનું એક રક્ષણ કરનાર, સુંદર વિશ્વનો નાશ કરનાર, વિશ્વના પાંજરારૂપ, કૃણના બીજરૂપ, કૃણના આધારરૂપ, કૃણના મૂળરૂપ, કૃણને આપનાર. ॥ ૫ ॥ તેજ સ્વરૂપ તેજને આપનાર, સઘળા તેજસ્વીઓમાં શ્રેષ્ઠ, દીન વત્સલા વસુદેવના પુત્ર અનેક વ્યાપક એવા શ્રી કૃષ્ણને હું પ્રણામ કરું છું. ॥ ૬ ॥ હે જગત્ના પ્રભુ, બ્રહ્મા વિગેરે દેવો પણ

જયસ્વરૂપં જયદંજયેશં જયકારણમ્ ॥ વિશ્વાધારં વિશ્વસંસ્થં વિશ્વકારણકારણમ્ ॥ ૪ ॥
વિશ્વૈકરક્ષકં દિવ્યં વિશ્વઘનં વિશ્વપંજરમ્ ॥ ફલબીજં ફલાધારં ફલમૂલં ફલપ્રદમ્ ॥ ૫ ॥ તેજઃસ્વ
રૂપં તેજોદંસર્વતેજસ્વિનાં વરમ્ ॥ કૃષ્ણં વિષ્ણું વાસુદેવં વદેહં દીનવત્સલમ્ ॥ ૬ ॥ નત્વીં બ્રહ્માદયો દેવાઃ સ્તો
તું શક્તા જગત્પ્રભો ॥ કથં મંદો મનુષ્યો હમલ્પબુદ્ધિર્જનાર્દન ॥ ૭ ॥ અતિદુઃસ્વતરં દીનં ત્વદ્ભક્તં મામુપે
ક્ષસે ॥ તત્કથં લોકબંધુત્વં પ્રભો લોકે વૃથાગતમ્ ॥ ૮ ॥ ॥ વાલ્મીકિરુવાચ ॥ ॥ इत्यभिष्टूय भूमानं
द्विजस्तस्थौ हरेः पुरः ॥ तदाकर्ण्य हरिर्वाक्यामुवाच जलदस्वनः ॥ ९ ॥

તમારી સ્તુતિ કરવાને સમર્થ નથી, તો હે જનાર્દન, અદ્ય બુદ્ધિવાળો મૂર્ખ, મનુષ્ય હું આપની સ્તુતિ કરવાને કેમ સમર્થ થાવું. ॥ ૭ ॥ હે પ્રભુ, તમે અત્યંત દુઃખી એવા ગરીબ અને તમારા ભક્ત એવા મારી કેમ ઉપેક્ષા કરો છો. મારે તમારું જગત્માં લોક બંધુપણું કેમ મિથ્યા ગયું. ॥ ૮ ॥ વાલ્મીકિ બોલ્યા—સુદેવ આ પ્રમાણે ભગવાનની સ્તુતિ કરી ભગવાનની આગળ ઉભો રહ્યો તે સાંભળીને હરિ મેઘના સરખા શબ્દવાળી વાણી કહેવા લાગ્યા. ॥ ૯ ॥

પુ૦
અ૦

શ્રી હરિ ઓડ્યા—હે વત્સ હે મહા બુદ્ધિશાળી હે તપોધન તે અચરેકું તપ ઘણી
સારી રીતે સંપાદન કર્યું હવે તું શું ઇચ્છે છે તે મને કહે. ॥ ૧૦ ॥ કારણ કે હું તારા તપથી
સંતોષ પામ્યો છું માટે તે હું તને આપીશ પૂર્વે આવું મહોટું કર્મ કોઈએ પણ કર્યું નથી. ॥ ૧૧ ॥ સુદેવે કહ્યું
હે નાથ, હે દીનબંધુ, હે દયા સાગર હે વિષ્ણુ હે પુરાણ પુરૂષ જો આપ પસન્ન થયા છો તો સારો પુત્ર આપો. ॥ ૧૨ ॥

॥ શ્રીહરિરુવાચ ॥ ॥ સમ્યક્સંપાદિતંવત્સયત્વયાચરિતંતપઃ ॥ કિમિચ્છસિમહાપ્રાજ્ઞત
પોધનવદસ્વમે ॥ ૧૦ ॥ તત્તેહંવિતરિષ્યામિસંતુષ્ટસ્તપસાતવ ॥ એતાદૃશંમહત્કર્મનકેનાપિકૃતંપુરા ॥ ૧૧ ॥
॥ સુદેવઽવાચ ॥ ॥ યદિપ્રીતોસિહેનાથદીનવંધોદયાનિધે ॥ સત્પુત્રંદેહિમેવિષ્ણોપુરાણપુરુષો
ત્તમ ॥ ૧૨ ॥ હરેપુત્રંવિનાશૂન્યંગાર્હસ્થ્યંમેનરોચતે ॥ ઇતિવિપ્રવચઃશ્રુત્વાજગાદહરિરીશ્વરઃ ॥ ૧૩ ॥
॥ શ્રીહરિરુવાચ ॥ ॥ અદેયમપિતેસર્વંદાસ્યેપુત્રંવિનાદિજ ॥ તવપુત્રસુખંવત્સવિધાત્રાનૈવનિર્મિ
તમ્ ॥ ૧૪ ॥

કેમકે હે હરિ, પુત્ર વગરનું શૂન્ય ગ્રહસ્થપણું મને ગમતું નથી. આવું બ્રાહ્મણનું વચન સાંભળી દુઃખને હરનાર શ્રી
પરમેશ્વર ઓડ્યા ॥ ૧૩ ॥ શ્રી હરિ ઓડ્યા—હે બ્રાહ્મણ, પુત્ર સિવાય બીજું નહીં આપવા યોગ્ય એવું પણ સઘળું
હું તને આપું પરંતુ પુત્ર નહીં આપી શકું કારણ કે હે વત્સ, બ્રહ્માએ તને પુત્રનું સુખ નિવાર્યું કર્યું જ નથી. ॥ ૧૪ ॥

મા૦

૧૫

૫૮

૧૧૬

૫૮

મેં તારા કયાળમાં સઘળા અક્ષરો જોયા તેમાં સાત જન્મ સુધી તને પુત્રનું સુખ નથી. ॥ ૧૫ ॥
આ પ્રમાણે વજના ઘા સરખું કઠોર હરિનું વચન શ્રવણ કરી જેમ મૂળ કપાવાથી ઝાડ પડે તેમ પૃથ્વી
ઉપર તે યડ્યો. ॥ ૧૬ ॥ સ્વામીને પડેલા જોઈ અત્યંત દુઃખ પામેલી સ્ત્રી પુત્રની ઈચ્છા રહી તે
સ્વામીને જોતી રડવા લાગી ॥ ૧૭ ॥ પછી ધીરજ ધારણ કરી પડેલા સ્વામીને તેણે કહ્યું ગૌતમી બોલવા લાગી

ત્વદીયમાલફલકેવર્ણા : સર્વેમયેક્ષિતા : ॥ તત્રનેવાસ્તિતેપુત્રસ્ત્વંસપ્તસુજન્મસુ ॥ ૧૫ ॥
इत्याकर्ण्यहरेर्वाक्यंवज्रनिर्घातनिष्ठुरम् ॥ सपपातमहीपृष्ठेछिन्नमूलइवद्रुमः ॥ १६ ॥ पतिंपतितमा
लोक्यप्रमदात्यंतदुःखिता ॥ पश्यंतीस्वामीनंपुत्रस्पृहाशून्यमरुरुदत् ॥ १७ ॥ पश्चाद्धैर्यंसमा
लंब्यसावोचत्पतितंपतिम् ॥ गौतम्युवाच ॥ ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठहेनाथकिंनस्मरसिमेवच : ॥ १८ ॥
विधात्रालिखितंभालेतल्लभेतसुखासुखम् ॥ किंकरोतिरमानाथःस्वकृतंभुंजतनेरः ॥ १९ ॥ अभाग्य
स्यकृतोद्योगोमुमूर्षोर्गिवभेषजम् ॥ तस्यसर्वंभवेद्वर्षयस्यदैवमहक्षिणम् ॥ २० ॥

હે નાથ હોભા થાઓ હોભા થાઓ કેમ માફ વચન આપને માદ આવતું નથી ॥ ૧૮ ॥ પ્રહ્લાએ જે લલાટમાં લખ્યું
છે તે સુખ અથવા દુઃખ મનુષ્યને પ્રાપ્ત થાયછે લોક પોતે કરેલા સદસત્ક્રમને ભોગવે છે તેમાં ભગન થું કરે ॥ ૧૯ ॥
ભાગ્ય હીન પુરૂષે કરેલો ઉદ્યોગ મરનારને ઓસડ સરખો છે જેનું ભાગ્ય સાનકૂળ નથી તેનો સઘળો પરિશ્રમ વ્યર્થ
ભય છે ॥ ૨૦ ॥

સઘળા વેદોમાં યજ્ઞદાન, તપ સત્ય અને વ્રતો કરતાં હરિનું સેવન શ્રેષ્ઠ છે. પરંતુ ભાગ્ય બળ તો તેથી પણ શ્રેષ્ઠ છે ॥ ૨૧ ॥ મારે હે બ્રાહ્મણ, સઘળા ઉપર વિશ્વાસ છોડી કેવળ ભાગ્યનોજ આશ્રય લઈ ઝટ ઉભા થાઓ, આપણને ભગવાનનું શું કામ છે. ॥ ૨૨ ॥ આ પ્રકારનું અત્યંત શોકાતુર ને સ્ત્રીનું વચન સાંભળી શ્લોકો ઉત્પન્ન થયેલા કંપવાળો વિનના પુત્ર ગરુડ વિષ્ણુને કહેવા લાગ્યો ॥ ૨૩ ॥ ગરુડ બોલ્યો—હે ગરીબના બેલી, હે દયા

ક્રતુદાનતપઃ સત્યવ્રતેભ્યોહરિસેવનમ્ ॥ શ્રેષ્ઠં સર્વેષુ વેદેષુ તતો દૈવબલં વરમ્ ॥ ૨૧ ॥ તસ્મા-
ત્સર્વત્ર વિશ્વાસં વિહાયોત્તિષ્ઠમૂસુર ॥ દૈવમેવાવલંબ્યા શુહરિણાકિં પ્રયોજનમ્ ॥ ૨૨ ॥ ઇત્યાકર્ણ્ય વચ-
સ્તસ્યા સ્તીવ્રશોકસમન્વિતમ્ ॥ વૈનતેયો વદદ્વિષ્ણું ક્ષોભસંજાતવેપથુઃ ॥ ૨૩ ॥ ॥ ગરુડઃ ઉવાચ ॥
॥ શોકસાગરસંમગ્નાં બ્રાહ્મણીં વીક્ષ્ય હે હરે ॥ તથૈવ બ્રાહ્મણં નેત્રગલદ્વાપ્પકલાકુલમ્ ॥ ૨૪ ॥ દીન-
બંધોદયાસિંધો ભક્તાનામભયંકર ॥ ભક્તદુઃખાસહિષ્ણોસ્તેદયાદ્યક્રગતાપ્રભો ॥ ૨૫ ॥ અહો બ્રહ્મ-
ણ્યદેવસ્ત્વંત્વદ્ધર્મઃ ક્રગતોધુના ॥ ત્વદ્ભક્તસ્ય ચતુર્થાપિ મુક્તિઃ કરતલે સ્થિતા ॥ ૨૬ ॥

સાગર, હે ભકતોના અભયને કરનારા, હે ભકતોના દુઃખને ન સહન કરનારા હે હરી શોક સમુદ્રમાં ડુબી ગયેલી બ્રાહ્મણી ને અને તેજ પ્રમાણે નેત્રથી પડતાં આંસુઓથી આકુળએવા બ્રાહ્મણને જોઈ આજ તમારી દયા કયાં ગઈ. ॥ ૨૪ ॥ ॥ ૨૫ ॥ અહો ભગવાન! આપ બ્રાહ્મણો પર દયાવાળા છો. હવે આપનો ધર્મ કયાં ગયો. આપના ભક્તના હૃદયમાં આર પ્રકારની મુક્તિ રહી છે. ॥ ૨૬ ॥

તોપણ આશ્ચર્યની વાત છે કે તેઓ ઉત્તમ ભક્તિને છોડીને તેની મુક્તિને ઇચ્છતા નથી જેથી તેઓની આગળ આઠેસિદ્ધિઓ દાસી થઈને રહેલી છે ॥ ૨૭ ॥ આ પ્રમાણે સઘળે ઠેકાણે આપની આરાધનાનું માહાત્મ્ય પ્રસિદ્ધ છે તો, એક ગ્રાહણની ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરવામાં આપને શો પરિશ્રમ છે. ॥ ૨૮ ॥ જે પુરૂષ હાથીનું દાન આપે તેને અંકુશ આપવામાં પરિશ્રમ શું? હવે પછી આપના ચરણ કમળની કોઈપણ સેવા કરશે નહિ. ॥ ૨૯ ॥

‘અહોતથાપિનેચ્છંતિવિહાયભક્તિમુત્તમામ્ ॥ તદગ્રેસિદ્ધયશ્વાપ્તૌકિંકરીભૂયસંસ્થિતાઃ ॥ ૨૭ ॥ ત્વદારાધનમાહાત્મ્યમેવંસર્વત્રવિશ્રુતમ્ ॥ તર્હિવિપ્રસ્યપુત્રેચ્છાપૂરણેકઃપરિશ્રમઃ ॥ ૨૮ ॥ ગજમર્પયતઃપુંસોઽંકુશેકઃપરિશ્રમઃ ॥ અતઃપરંનકેનાપિસેવ્યતેતેપદાંબુજમ્ ॥ ૨૯ ॥ યદદૃષ્ટગતં પુંસસ્તદેવભાવિતાધ્રુવમ્ ॥ ઇતિલોકેપ્રથાજાતાત્વદ્ભક્તિર્વિલયંગતા ॥ ૩૦ ॥ કર્તુમકર્તુસામર્થ્યંતવ- સર્વત્રવિશ્રુતમ્ ॥ તદેવાદ્યગતંનાથનચેદસ્મૈસુતપ્રદઃ ૩૧ ॥ અતસ્ત્વંસર્વથાદેહિપુત્રમેકંદ્વિજન્મને ॥ સુદામાત્વાંસમારાધ્યલેભેવૈભવમુત્તમમ્ ॥ ૩૨ ॥

જે પુરૂષના ભાગ્યમાં રહ્યું હશે તેજ અવશ્ય થશે. એવાં લોકમાં રીવાજ થશે અને આપની ભક્તિ નાશ પામશે ॥ ૩૦ ॥ હે નાથ જે આપ આ ગ્રાહણને પુત્ર નહીં આપો તો સઘળે ઠેકાણે પ્રસિદ્ધ થયેલું. કાય-અકાર્ય કરવાને આપનું જે સામર્થ્ય છે. તે આજ નાશ પામશે ॥ ૩૧ ॥ એટલાં કારણ માટે આપ સર્વ પ્રકારે ગ્રાહણને એક પુત્ર આપો સુદામાએ તમારું સેવન કરી ઉત્તમ વૈભવ મેળવ્યો છે ॥ ૩૨ ॥

પુ૦

અ૦

અને સાંદીપિનિ તમારી કૃપાથી મરેલા પુત્રને પામ્યો હતો. હતો, એટલા કારણ માટે પુત્રની ઇચ્છાવાળાં સ્ત્રી પુરૂષ આપને શરણે આવ્યાં છે. ॥ ૩૩ ॥ શ્રીનારાયણ બોલ્યા—આવું ગરૂડનું વચન સાંભળી વિષ્ણુ ગરૂડ પ્રત્યે અમૃત તુલ્ય વચન બોલ્યા કે. હે પશ્ચિઓમાં શ્રેષ્ઠ ગરૂડ તું આ બ્રાહ્મણને મનમાં પ્રાપ્ત એક પુત્રને આપ

સાંદીપિનિર્મૃતંપુત્રમવાપકૃપયાતવ ॥ इतितेशरणंप्राप्तौदंपतीपुत्रलालसौ ॥ ३३ ॥ ॥ શ્રી નારાયણુવાચ ॥ ॥ इतिगरुडवचोनिशम्यविष्णुर्वचनमुवाचखगंसुधोपनाम् ॥ अयिखगवरपुत्रमेकमस्मैवितरमनोगतमाशुपूर्यस्व ॥ ३४ ॥ इतिहरिवचनंनिजानुकुलंझटितिनिशम्यखगोतिहृष्टचेताः ॥ अद्ददतिविषण्णमानसायसुतमनुरूपमिलासुरायरम्यम् ॥

॥ इतिश्रीबृहन्नारदीयपुराणेपुरुषोत्तममाहात्म्येदृढधन्वोपाख्यानेश्रीनारायणनारदसंवादे सुदेववरप्रदानंनामपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

॥ ૩૪ ॥ આવું પોતાને અનુકુળ વિષ્ણુનું વચન સાંભળી ઝટ અગત્યના પ્રસન્ન થયેલા ગરૂડે બેઠયુક્ત મનવાળા બ્રાહ્મણને લાયક તથા સુંદર પુત્ર આપ્યો. ॥ ૩૫ ॥ ઇતિ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરૂષોત્તમ માહાત્મ્ય વિષે દૃઢધન્વા ઉપાસ્યાનમાં “ સુદેવ વરપ્રદાન ” એ નામનો અધ્યાય ૧૫ મો સંપૂર્ણ ॥ ૧૫ ॥

મા૦

૧૫

૬૦

શ્રી નારાયણ બોલ્યા—હે મહા બુદ્ધિશાળી નારદ, વાલ્મીકિએ અત્યંત આશ્ચર્યકારિ જે ચરિત્ર દંઢધન્વા રાજા
ને કહ્યું તે હું કહું છું ॥ ૧ ॥ વાલ્મીકિ કહેવા લાગ્યા—હે મહારાજ દંઢધન્વા માફ વચન સાંભળો. ગરૂડે વિષ્ણુની
આજ્ઞાથી પ્રાદ્ધાણને આ પ્રમાણે કહ્યું. ॥ ૨ ॥ ગરૂડ બોલ્યો—હે દ્વિજવર્યા સાત જન્મમાં તમને પુત્રનું સુખ નથી એ

॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥શ્રૃણુનારદવક્ષ્યેહંયદુક્તંદૃઢધન્વને ॥ વાલ્મીકિનામહાપ્રાજ્ઞચરિતં
પરમાદ્ભુતમ્ ॥ ૧ ॥ વાલ્મીકિરુવાચ ॥ ॥દૃઢધન્વમહારાજશ્રૃણુષ્વવચનંમમ ॥ સુપર્ણઃકેશવાદેશા
દિદમાહદ્વિજેશ્વરમ્ ॥ ૨ ॥ ગરુડુવાચ ॥ સપ્તજન્મસુતેપુત્રસુખંનાસ્તીતિયદ્વચઃ ॥હરિણોક્તાંદિજ
શ્રેષ્ઠતત્તથૈવતવાધુના ॥ ૩ ॥

તથાપિસ્વામિનાજ્ઞપ્તઃકૃપયાદગ્નિતેસુતમ્ ॥ મર્દશસંભવઃપુત્રોભવિતાતેતપોધન ॥ ૪ ॥

નું વિષ્ણુએ જે વચન કહ્યું તેજ પ્રમાણે હમણા તમને છે. ॥ ૩ ॥ તોપણ સ્વામીની આજ્ઞાથી કૃપા વડે તમને પુત્ર
આપુ છું. હે તપોધન, તમને મારા અંશથી થયેલો પુત્ર થશે. ॥ ૪ ॥

પુ.
અ.

જે વડે તમે ગોતમી સહીત સત્ય આશીર્વાદને મેળવશો, પરંતુ તેથી ઉત્પન્ન થયેલું દુઃખ તે બંનેને અવશ્ય થશે. ॥૫॥
હે શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણ તમારે હરિમાં મતિથઈ જેથી આપને ધન્ય છે, સકામ અથવા નિષ્કામ એવી પણ હરિની ભક્તિ હરિને પ્રિય છે. ॥૬॥ પાણીના પરપોટા સરખું મનુષ્યનું શરિર ક્ષણભંગુર છે. તેવા શરીરને મેળવી જે હૃદયમાં હરિના ચરણારવિંદ

યેનત્વમાશિષઃસત્યાલપ્સ્યસેગૌતમીયુતઃ ॥ પરંતજ્જનિતંદુઃસ્વયુવયોર્ભવિતાધ્રુવમ્ ॥ ૫ ॥ ધન્યો
સિદ્ધિજશાર્દૂલયત્તેજાતાહરૌમતિઃ ॥ સકામાપ્યથનિષ્કામાહરિભક્તિર્હરેઃ પ્રિયા ॥ ૬ ॥ જલબુદ્ધદવ
ત્સાંશરોરંક્ષણમંગુરમ્ ॥ તદાસાદ્યહરેઃપાદંધન્યશ્રિંતયતેહૃદિ ॥ ૭ ॥ હરેરન્યોનસંસારાત્તારયેદ્બહુ
દુસ્તરાત્ ॥ હરેરેવકૃપાલેશાન્મયાદત્તઃસુતસ્તવ ॥ ૮ ॥ મનસિશ્રીહરિંધૃત્વાવિચરસ્વયથાસુખમ્ ॥
ઉદાસનિતયાસ્થિત્વામુંક્ષ્વસંસારજંઘ્નમ્ ॥ ૯ ॥

નું ધ્યાન ધરે છે તેનેજ ધન્ય છે. ॥ ૭ ॥ ઘણા હસ્ત સંસારથી હરિ સીવાય બીજો કોઈ તારતો નથી. હરિની કૃપા
ના લેશથી મેં તમને છોકરો આપ્યો છે ॥ ૮ ॥ માટે મનમાં શ્રી હરિને ધારણ કરી સુખ પૂર્વક વીચારે અને
ઉદાસ્તન વૃત્તિથી રહીને સંસારના સુખને ભોગવો ॥ ૯ ॥

મા.

૧૬

૬૧

વાલ્મીકિ બોલ્યા-શ્રી પુરુષના જોતાં તત્કાલ ઉત્તમ વરદાન આપી ગરૂડાગૃહ થઈ હરિ શીઘ્ર પોતાના સ્થાન પ્રત્યે ગયા ॥૧૦॥
 સુદેવ પણ પત્ની સહિત મનમાં રહેલું વરદાન પામીને પોતાને ઘેર આવી ઉત્તમ ગૃહસ્થપણના સુખને ભોગવવા લાગ્યા ॥૧૧॥
 કેટલોક સમય ગયા પછી એ સ્ત્રીને ગર્ભ પ્રાપ્ત થયો અને દશમે માસ આવતાં પૂર્ણ ગર્ભ થયો. ॥ ૧૨ ॥ પ્રસૂતિ કાલ
 પ્રાપ્ત થતાં તેણે ઉત્તમ પુત્રનો જન્મ આપ્યો. પુત્રના જન્મથી સુદેવને પણ આનંદ થયો ॥ ૧૩ ॥

વાલ્મીકિરુવાચ ॥ ॥ દંપત્યોઃપશ્યતોઃસદ્યોદત્વાવરમનુત્તમમ્ ॥ સ્વગદ્વારાહરિઃશીઘ્રંયયૌ
 નિજાનેકેતનઃ ॥ ૧૦ ॥ સુદેવોત્પેક્ષપત્નીકોવરંલલ્લ્હ્વામનોગતમ્ ॥ આસાદ્યસ્વગૃહંભેજેગાર્હસ્થ્ય
 સુખમુત્તમમ્ ॥ ૧૧ ॥ કિયત્કાલક્રમેણાસ્યાદોહદઃ સમપદ્યત ॥ દશમેમાસિસંપ્રાપ્તેપૂર્ણોગર્ભો
 વભૂવહ ॥ ૧૨ ॥ પ્રસૂતિકાલેસંપ્રાપ્તેસાસૂતસુતમુત્તમમ્ ॥ સુદેવસ્ત્વાત્મજેજાતેજાતાહ્લાદોવભૂવહ ॥ ૧૩ ॥
 આહૂયજાતકંકર્મચકારદ્વિજસત્તમાન્ ॥ બૃહદ્વાનંદદૌતેભ્યઃ સુસ્નાતોદ્વિજસત્તમઃ ॥ ૧૪ ॥ નામચા
 સ્યાકરોદ્ધીમાન્બ્રાહ્મણૈઃ સ્વજનૈર્વૃતઃ ॥ અયંસુતઃ સુપર્ણેનદત્તઃ પ્રેમ્ણાકૃપાલુના ॥ ૧૫ ॥

સારી રીતે સ્નાન કરેલા તે બ્રાહ્મણે શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણોને બોલાવી જાત કર્મ (જન્મ વખતે કરવાનો સંસ્કાર) કર્યું અને
 તેઓને ધણું દાન આપ્યું ॥ ૧૪ ॥ બ્રાહ્મણો તેમજ પોતાના સગાથી યુક્ત તે બુદ્ધિશાળી બ્રાહ્મણે એનું નામ પાડ્યું.
 દયાળુ ગરૂડ પ્રેમથી આ પુત્ર આપ્યો છે. વળી શરદ રૂતુના ચંદ્ર સરખો અત્યંત તેજસ્વી શુક્રદેવના સરખો છે મા
 યે એ મારા વડાલા પુત્રનું નામ શુક્રદેવ છે. ॥ ૧૫ ॥ ॥ ૧૬ ॥

પુ०

અં

માતાના મનને આનંદ આપનાર તે પુત્ર કુકલ પક્ષમાં જન્મ ગ્રંથવૃદ્ધિ. પામે તેમ પિતાના મનોરથો સાથે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો ॥ ૧૭ ॥ પિતાએ આનંદથી યજ્ઞોપવીત આપી ગાયત્રીનો ઉપદેશ કર્યો વૈદિક સંસ્કારો પામી તે બ્રહ્મચર્ય વ્રતમાં રહ્યો ॥ ૧૮ ॥ તેના તેજથી બાણે બીજે સૂર્ય હોય તેમ શોભવા લાગ્યો અને બુદ્ધિસાગર કુમારે

શારદેદુરિવપ્રોદ્યત્તેજસ્વીશુકસન્નિભઃ ॥ શુકદેવેતિનામાયંપુત્રોસ્તુમમવલ્લભઃ ॥ ૧૬ ॥ અવર્ધ તસુતઃ શીઘ્રંશુક્લંપક્ષઙ્વોદુપઃ ॥ પિતુર્મનોરથૈઃ સાકંમાતૃમાનસનંદનઃ ॥ ૧૭ ॥ ઉપનીયસુતંતાતઃ સાવિત્રીંદત્તવાન્મુદા ॥ સંસ્કારંવૈદિકંપ્રાપ્યબ્રહ્મચર્યવ્રતેસ્થિતઃ ॥ ૧૮ ॥ તત્તેજસાન્વિતોરંજેસાક્ષાત્સૂર્યઙ્વપરઃ ॥ વેદાધ્યયનમારંભેકુમારોબુદ્ધિસાગરઃ ॥ ૧૯ ॥ સદ્બુદ્ધ્યાનંદયામાસસ્વગુરુંગુરુવત્સલઃ ॥ સકૃન્નિગદમાત્રેણવિદ્યાંસર્વામુપેયિવાન્ ॥ ૨૦ ॥ વાલ્મીકિરુવાચ ॥ એકદાદેવલોઽભ્યાગાત્કોટિસૂર્યસમપ્રભઃ તમાલોક્યસુદેવોસૌનામદંડવન્મુદા ॥ ૨૧ ॥

વેદ લાણવાનો આરંભ કર્યો ॥ ૧૬ ॥ ગુરૂ પ્રિય તે સારી બુદ્ધિ વડે ગુરૂને આનંદ આપતો અને એક વાર કહેવાથીજ સઘળી વિદ્યાને પામ્યો ॥ ૨૦ ॥ વાલ્મીકિ બોલ્યા—એક દિવસ કરોડ સૂર્યની કાંતી સમાન દેવલ રૂપિ આગ્યા તેને જોઈને આ સુદેવે પ્રેમથી દંડવટ પ્રણામ કર્યા ॥ ૨૧ ॥

મા०

૧૬

૧૨૪

૬૨

૬૨

અને વિધિ પ્રમાણે અર્ધ્ય, પાદ્ય, વિગેરેથી મુનિનો સત્કાર કર્યો અને મહાત્મા દેવલ માટે આસન તૈયાર કર્યું.
 ॥ ૨૨ ॥ ત્યાં દેવના સરખા દર્શનીય ભગવાન દેવલ રૂપિ બેઠા પગ આગળ પડેલા કુમારને જોઈ દેવલ બોલ્યા
 ॥ ૨૩ ॥ દેવલે કહ્યું—રે રે, સુદેવ તમને ધન્ય છે, કારણ કે તમારા ઊપર હરિ પ્રસન્ન થયા છે. જેથી તમે ઉત્તમ. સુંદર, અને

પૂજયામાસવિધિવદર્ધ્યપાદ્યાદિભિર્મુનિમ્ ॥ આસનંકલ્પયામાસદેવલાયમહાત્મને ॥ ૨૨ ॥
 તત્રોપવિષ્ઠોભગવાનદેવલોદેવદર્શનઃ ॥ ચરણેપતિતંદૃષ્ટ્વાકુમારંદેવલોબ્રવીત્ ॥ ૨૩ ॥ ॥ દેવલ
 ઉવાચ ॥ ॥ ભોભોઃ સુદેવધન્યોસિતુષ્ટસ્તેભગવાનહરિઃ ॥ યતસ્ત્વંપ્રાપ્તવાન્પુત્રંદુર્લભંસુંદરંવરમ્
 ॥ ૨૪ ॥ એતાદૃશઃ સુતઃ ક્વાપિકસ્યાપ્યનવલોકિતઃ ॥ વિનીતોબુદ્ધિમાન્વાર્મીવેદાધ્યયનશી
 લવાન્ ॥ ૨૫ ॥ એહિપુત્રકિમેતત્તેકરેપશ્યામિકૌતુકમ્ ॥ સચ્છત્રંચામરયુગંકમલંયવ
 સંયુતમ્ ॥ ૨૬ ॥

દુર્લભ પુત્રને મેળવ્યો છે. ॥ ૨૪ ॥ વિનય વાળો બુદ્ધિશાળી, વક્તા અને વેદ ભણવાના સ્વભાવ વાળો આવો પુત્ર કોઈ
 પણ ઠેકાણે જોયો નથી ॥ ૨૫ ॥ હે પુત્ર અહિં આવ તારા હાથમાં હું કંઈ આશ્ચર્યકારક જોઈ છું. સાફ છત્ર બે ચમર
 અને જવ સાહિત કેમળ છે ॥ ૨૬ ॥

પુ૦

અ૦

શુદ્ધ સુધી લાંબાઈમા ૧ હાથીની શુદ્ધ સરખા તારા એ હાથ છે. કાળું પર્યાંત વિશાલ. મધુ તથા પીળી આંખ છે ॥૨૭॥ મધ્ય ત્રીવળીથી શોભિત ગોળ શરીર છે. આ પ્રમાણે કહી પુત્રને જાહેર કરીથી ઉત્કંઠિત બ્રાહ્મણને કહેવા લાગ્યા ॥૨૮॥ અહો મુદેવ આ તારો પુત્ર ગુણનો ભંડાર છે. કાળબુકે. એ દ્રઢ લાંબડીવાળો શાંખ શરખા કંઠ વાળો. સુંદરવાંકા કેશવાળો ॥૨૯॥ ઉંચી છાતીવાળો વિશાળ ડોકવાળો. સરખા કાનવાળો બગદના

આજાનુલંબિનૌહસ્તૌહસ્તિહસ્તસમૌતવ ॥ આકર્ણાંતવિશાલેચ્ચક્ષુર્પીમધુર્પિંજરે ॥ ૨૭ ॥
વપુર્વર્તુલકંમધ્યવલિત્રયવિભૂષિતમ્ ॥ એવમુક્તવાસુતંદૃષ્ટ્વાપુનરાહોત્સુકંદ્વિજમ ॥ ૨૮ ॥ અહોસુદેવતન
યસ્તવાયંગુણસાગરઃ ॥ ગૂઢજત્રુઃ કંબુકંઠઃ સ્નિગ્ધકુંચિતમૂર્ધજઃ ॥ ૨૯ ॥ તુંગવક્ષઃ પૃથુગ્રીવઃ સમક
ર્ણૌવૃષાંસકઃ ॥ સર્વલક્ષણસંપૂર્ણઃ પુત્રોભાગ્યનિધિર્મહાન્ ॥ ૩૦ ॥ એકએવમહાન્દોષોયેનસર્વવૃથાક
તમ્ ॥ इत्युक्त्वामૌલિમાધુન્વન્વિનિઃશ્વસ્યાબ્રુવન્મુનિઃ ॥ ૩૧ ॥ પૂર્વમાયુઃ પરીક્ષેતપશ્ચાલ્લક્ષણમાદિ
શેત્ ॥ નિરાયુષઃ કુમારસ્યલક્ષણૈઃ કિંપ્રયોજનમ્ ॥ ૩૨ ॥

સરખા ખભા વાળો સર્વ લક્ષણોથી ભરપુર એવો આ પુત્ર મહોટા ભાગ્યનો ભંડાર છે ॥ ૩૦ ॥ પરંતુ એકજ મહોટો દોષ છે. જેથી સઘળું મિશ્ર્યા કમચકુ છે. એવું કહી માથું ધુણાવતા નીસાએ નાંખી મુનિ બોલ્યા ॥ ૩૧ ॥ પ્રથમ આયુષની પરીક્ષા કરવી પછી લક્ષણ કહેવું આયુષ્કાંત સ્થિત કુમારના લક્ષણોથી શું પ્રયોજન છે ॥ ૩૨ ॥

મા૦

૧૬

૬૩

૧૨૬

૬૩

વાલ્મીકિ બોલ્યા—એ પ્રભાણુ કહી દેવલ મુનિ બ્રહ્મ લોકે પ્રત્યે જ્યા અને સુદેવ ગોમતી સાથે પૃથ્વી ઉપ-
પડ્યો ॥ ૩૫ ॥ દેવલે કહેલું વચન સ્મરણ કરતો પૃથ્વીપર ઘણીવાર વિલાપ કરવા લાગ્યો. ત્યાર બાદ તે ગોમતીએ
ધીરજથી પુત્રને પોતાના બોળામાં લઈ ॥ ૩૬ ॥ નેત્રથી મુખનું ચુંબન કર્યું પછી તે સ્વામીને કહેવા લાગી.

સુદેવતનયોયંતેદ્વાદશોઽયનેજલે ॥ મૃત્યુમેષ્યતિતસ્માત્ત્વંશોકંમાકુરુમાનસે ॥૩૩॥ અવ
શ્યંભાવિનોભાવાભવંત્યેવનસંશયઃ ॥ તત્રપ્રતિવિધિર્નાસ્તિમુમૂર્ષોરિવભેષજમ્ ॥ ૩૪ ॥ ॥ વાલ્મી
કિરુવાચ ॥ ॥ ઇત્યુદીર્યગતોબ્રહ્મલોકંદેવલકોમુનિઃ ॥ સુદેવઃ સહગૌતમ્યાપપાતધરણીતલે ॥ ૩૫ ॥
વિલલાપચિરંભૂમૌદેવલોક્તંત્રચઃ સ્મરન્ ॥ અથસાગૌતમીપુત્રંસ્વાંકમારોપ્યધૈર્યતઃ ॥ ૩૬ ॥
ચુચુંબવદનંપ્રેમ્ણાપશ્ચાત્પતિમુવાચસા ॥ગૌતમ્યુવાચ॥દ્વિજરાજનકર્તવ્યાર્મીતિર્ભાવ્યેષુવસ્તુષુ॥૩૭॥
નાભાવ્યંભવિતાકુત્રભાવ્યમેવભવિષ્યતિ ॥ કિંનુનોદુઃસ્વમાપન્નાનલરામયુધિષ્ઠિરાઃ ॥૩૮॥

ગોતમી બોલી—હે બ્રાહ્મણુ નમારે થવાના પદાર્થોમાં બીક નાખવી યોગ્ય નથી. ॥ ૩૭ ॥ કારણકે કોઈપણ
જગ્યાએ થવાને અયોગ્ય એવું થતુંજ નથી. પરંતુ થનારુંજ થાય છે, શું નલગમ યુધિષ્ઠિર એણે દુખ પામ્યા નથી ॥૩૮॥

પુ૦

અ૦

હે સુદેવ આ તારો પુત્ર બારમે વર્ષે જળમાં મરણ પામશે. માટે મનમાં શોક કરો નહિ. ॥ ૩૩ ॥ અવશ્ય થનારા પદાર્થો થાયજ છે એમાં સંશય નથી. તે બાળકમાં જેમ મરણાતુર મનુષ્યનું ઓસડ નથી તેમ ઉપાય નથી ॥ ૩૪ ॥ બલિરાજએ પણ બંધન પ્રાપ્ત કર્યું છે. અને યાદવો પણ નાશ પામ્યા હતા. હિરણ્યાક્ષ પણ વધ પામ્યો અને ભયંકર વૃત્રાસુર પણ નાશ પામ્યો હતો. ॥ ૩૬ ॥ હે મુનિ-કૃતવીર્યનો પુત્ર સહસ્રાણુ ન તથા રાવણ પણ શિરચ્છેદને પામ્યા છે અને રામચંદ્રજીએ પણ જનકીનો વિયોગ પ્રાપ્ત કર્યો હતો. ॥ ૪૦ ॥ હે મુનીશ્વર રાજર્ષિ પરીક્ષિત પણ બ્રાહ્મણથી મૃત્યુ પામ્યા હતા બંધનંબલીરાજાપિપ્રાપ્તવાન્યદવઃ ક્ષયમ્ ॥ હિરણ્યાક્ષોવધંધોરોવૃત્રોપિનિધનંગતઃ ॥ ૩૯ ॥ કાર્ત્તવીર્યઃ શિરચ્છેદંરાવણોપિતથાપ્તવાન્ ॥ વિરહંરઘુનાથોપિજાનક્યાઃ પ્રાપ્તવાન્મુને ॥ ૪૦ ॥ પરીક્ષિતપિરાજર્ષિર્બ્રાહ્મણાન્મૃત્યુમાપ્તવાન્ ॥ એવંયેમાવિનોભાવાભવંત્યેવમુનીશ્વર ॥ ૪૧ ॥ અતઃત્તિષ્ઠહેનાથહરિંભજસનાતનમ્ ॥ શરણ્યંસર્વજીવાનાંનિર્વાણપદદાયકમ્ ॥ ૪૨ ॥ ॥ વાલ્મીકિરુવાચ ॥ ॥ ઇતિનિજવનિતાવચોનિશમ્યપ્રતિમુપાગતવાન્સુદેવશર્મા ॥ હૃદિહરિચરણાંબુજંનિધાયઙ્ગટિતિજહૌશુચમાત્મજાદ્ભવિત્રી ॥ ૪૩ ॥ ॥ ઇતિશ્રીબૃહન્નારદીયપુરાણેપુરુષોત્તમમાહાત્મ્યે ॥ શ્રીનારાયણનારદવાંપાંચેયાનસવોદટ્ઠઢધને સુદેવપ્રતિબોધાનામષોડશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૬ ॥

તો આ પ્રમાણે જે ભાવી પદાર્થો છે તે તો થાય છે. ॥ ૪૧ ॥ માટે હે સ્વામી ઉંઠો અને સનાતન શરણે આવેલાનું રક્ષણ કરનાર અને સર્વે પ્રાણીઓને મોક્ષ પદ આપનાર શ્રી હરિનું ભજન કરો. ॥ ૪૨ ॥ વાલ્મીકિ બોલ્યા—આ પ્રમાણે સ્ત્રીનું વચન સાંભળી સુદેવ બ્રહ્મણ પ્રકૃતિને પામ્યા અને હૃદયમાં હરિ ચરણ કમળનું ધ્યાન ધરી તત્કાળ પુત્રથી ઊત્પન્ન થનારા શોકને ત્યાગ કર્યો ॥ ૪૩ ॥ ઇતિશ્રી જૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્ય શ્રી નારાયણ નારદ સંવાદ ૩૫ દ્વિધન્વાના ઉપાખ્યાનમાં સુદેવને પ્રતિ બોધ એ નામનો ૧૬મો અધ્યાય સંપૂર્ણ.

મા૦

૧૬

૬૪

નારદ ઓલ્યા—હે કૃપાસાગર ત્યારપછી સાવધ થયેલા બ્રાહ્મણનું શું થયું, તે સાંભળનારા મનુષ્યોના પાપ નાશ કરનાર મને કહો ॥ ૧ ॥ શ્રી નારાયણ ઓલ્યા—પોતાનું પૂર્વ જનમનું ચરિત્ર સાંભળી ચકિત મુખવાળા અને સાંભળવા માટે ભત્કકિત રાજાને ક્ષિત્રી વાલ્મીકિ કહેવા લાગ્યા ॥ ૨ ॥ વાલ્મીકિ ઓલ્યા—આ પ્રમાણે સ્ત્રીના મુખથી શીતલ વચન સાંભળી સુદેવે ધૈર્ય ધારણ કરી હરીમાં ચિત્ત જોડ્યું ॥ ૩ ॥ નિશ્વાસ નાંખી જે થવાનું હશે તે થશે એમ મનથી નિશ્ચય

॥ નારદઃપ્રવાચ ॥ ॥ તતઃકિમભવત્તસ્યપ્રબુદ્ધસ્યમહીપતે : ॥ તન્મેવદકૃપાસિંધોશ્રુણ્વતાં પાપનાશનમ્ ॥ ૧ ॥ ॥ શ્રીનારાયણઃપ્રવાચ ॥ ॥ સ્વકીયચરિતંશ્રુત્વાપ્રાક્તનંચકિતાનનમ્ ॥ રાજા નંપુનરેવાહવાલ્મીકિઃશ્રવણોત્સુકમ્ ॥ ૨ ॥ વાલ્મીકિરુવાચ ॥ ॥ ઇતિતાઃશીતલાવાચઃસમાકર્ણ્યપિયામુસ્વાત્ ॥ સુદેવોધૈર્યમાલંચ્યહરૌચિત્તમધારયત્ ॥ ૩ ॥ નિઃશ્વસ્યદીનવદનોયદ્ભાવ્યંતદ્ભવિષ્યતિ ॥ ઇતિનિશ્ચિત્યમનસાપુષ્પાદ્યાર્થંવનંયયૌ ॥ ૪ ॥ એવંકૃત્તત્તત્ક્રિયાન્કાલોગતઃક્રમાત્ ॥ સમિત્કુશાફલાદ્યર્થંકદાચિત્કાનનંયયૌ ॥ ૫ ॥

કરી ગરીબ મુખવાળો પુષ્પ વિગેરે લેવા માટે વનમાં ગયો ॥ ૪ ॥ એમ કરતાં તેનો કેટલોએક સમય કમ પ્રમાણે વીતી ગયો. કોઈક વખત લાકડાં દર્ભ કરી વિગેરે લેવા સાફ સુદેવ. હરિના ચરણ કમળનું ધ્યાન કરતો વનમાં ગયો તેજ દિવસે તેનો પુત્ર મિત્રો સાથે વાવ પ્રત્યે ગયો ॥ ૫ ॥ ૬ ॥

પુ૦

અ૦

મિત્રોની સાથે વાવમાં પેંશી જલ યંત્રોથી બાલકો ઉપર પાણી ફેંકતો વારંવાર હસતો ક્રીડા કરવા લાગ્યો ॥ ૭ ॥ શિશુમ રતુમાં વારંવાર પાણી વિષે ક્રીડા કરતો આનંદ પામવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે સઘળા બાળક પુષ્કળ પ્રેમ પૂર્વક ક્રીડા કરતા હતા ત્યારે બાળકોથી પીડાયલો અગાધ પાણીમાં ઉભાં રહેલાં તે મિત્રોના ભયથી સટ નાસી જવાને ઈચ્છતો

સુદેવોમનસાધ્યાયનૂહરે:પાદસરોરુહમ્ ॥ તસ્મિન્નેવદિનેગચ્છદ્વાર્પીસૂનું:સુહદત : ॥ ૬ ॥
પ્રવિશ્યવાર્પીચિક્રીડેવયસ્યૈ:સહવારિણિ ॥ જલયંત્રૈ:ક્ષિપન્વારિવાલકેષુસ્મયન્મુહુ : ॥ ૭ ॥ જલે
ક્રીડાંમુહુ:કુર્વન્ગ્રીષ્મેમોદમુપાયયૌ ॥ એવંસર્વેષુવાલેષુક્રીડત્સુપ્રેમનિર્ભરમ્ ॥ ૮ ॥ અગાધસલિ
લેતિષ્ટન્વાલકૈરુપમર્દિત : ॥ સપલાયનમન્વિચ્છન્સુહદર્ગભયાદ્દ્રુતમ્ ॥ ૯ ॥ વિધિનાનોદિતસ્ત
ત્રનિયમ્યશ્વાસમાત્મન : ॥ મમજ્જાગાધતોયેસૌવંચયન્નાત્મન : સરવીન્ ॥ ૧૦ ॥ તત્રાપિવ્યાકુ
લીભૂયતતોનિર્ગતુમુન્મના : ॥ સહસામૃતિમાપન્ન : કુમારોગાધવારિણિ ॥ ૧૧ ॥

॥ ૬ ॥ અદૃષ્ટથી પ્રેરાયલો તે જલમાં પોતાનો શ્વાસ રોકી પોતાના મિત્રોને છેતરવા હુબકી મારવા લાગ્યો ॥ ૧૦ ॥ પાણી
માં હુબકીઆવાથી ગભરાયો પછી બહાર નીકળવાની ઈચ્છાવાળો તે કુમાર એકાએક અગાધ પાણીમાં મરણ પામ્યો ॥ ૧૧ ॥

મા૦

૧૭

૬૫

૧૩૦

૬૫

પાણીથી તેને બહાર નહિ નિકળેલો જોઈ સધળા મિત્રો ચકિત થયા અને હાહાકાર કરી દોડી ગયા ॥ ૧૨ ॥
અને અત્યન્ત શોકમ્મત તેઓએ એ વાત જોતમીને કહી બાલકોની વજ્રપાત સરળી અને ખેદજનક ॥ ૧૩ ॥
વાત સાંભળી પુત્ર વત્સલા જોતમી એકદમ મુચ્છા પામી એજ વખતે બ્રાહ્મણ પણ વનથી આવ્યો ॥ ૧૪ ॥ પુત્રનું

જલાદનિર્ગતંવીક્ષ્યસર્વેચકિતમાનસાઃ ॥ સમાનવયસઃ સર્વેહાહાકૃત્વાપ્રધાવિતાઃ ॥ ૧૨ ॥
ગૌતમ્યૈકથયામાસુર્વૃહચ્છોકપરાયણાઃ ॥ વજ્રપાતસમાંવાચંબાલાનામનતિપ્રિયામ્ ॥ ૧૩ ॥
શ્રુત્વાભૂમૈપપાતાશુગૌતમીપુત્રવત્સલા ॥ એતસ્મિન્નેવસમયેવનાદિપ્રઃસમાયયૌ ॥ ૧૪ ॥ નિશ-
મ્યપુત્રમરણંત્વષ્ટેવાવાપતદ્ધુવિ ॥ તતઽત્થાયતૌવિપ્રદંપતીવાપીકાંગતૌ ॥ ૧૫ ॥ મૃતંપુત્રંસમાલિ-
ગ્યસ્વાંકેકૃત્વાકલેવરમ્ ॥ સુદેવઃપુત્રવદનંચુચુંવચમુહુર્મુહુઃ ॥ ૧૬ ॥ તતઃસ્વાંકેસ્થિતંપુત્રમૃતંવીક્ષ-
ન્મુહુર્મુહુઃ ॥ સરુદન્વિલપન્નેવગદ્ગદાક્ષરમૂચિવાન ॥ ૧૭ ॥

મરણ સાંભળી વિદ્યાની પેઠે પૃથ્વી જાપર પડ્યો ત્યારપછી ઉઠીને તે બે સ્ત્રીપુરૂષ વાવ પ્રત્યે ગયા ॥ ૧૫ ॥ સુદેવ મરણ
પામેલા પુત્રને આલિંગન કરી પાતાના બોળામાં શરીર લઈ વારંવાર આલિંગન કરવા લાગ્યો ॥ ૧૬ ॥ ત્યાર પછી
પાતાના બોળામાં રહેલા મરેલા પુત્રને વારંવાર જોતો રહતો વિલાપ કરતોજ તે ગદગદાક્ષર કહેવા લાગ્યો ॥ ૧૭ ॥

પુ०

અ०

સુદેવ બોલ્યા-હે પુત્ર મારા શોકને નાશ કરનારી શીતલ સુદર શુભ વાણી બોલ હે પુત્ર મને આનંદ પમાડ
 ॥ ૧૮ ॥ હે પુત્ર અહિં આ વૃદ્ધ માતા પિતાને છોડી તને જવું વ્યાજબી નથી. તારો સન્નિમિત્ત તને વેદ લખવા બોલાવે છે.
 ॥ ૧૯ ॥ અને તને લખાવવા સાડ શુર પ્રેમ પૂર્વક બોલાવે છે. મારે હે પુત્ર શીઘ્ર ઉઠ હજી કેમ સૂઈ રહ્યો છે. ॥ ૨૦ ॥
 તને મુકીને હું ઘેર જઈશ નહિ. ત્યાં મારે શું પ્રયોજન છે. હે પુત્ર તારા વગર મારું ઘર આજેજ શૂન્ય જંગલ

॥ રુદ્રેહ્યાચ ॥ વદપુત્રશુભાંવાર્ણામમશાકેવિનાશિનીમ્ ॥ શત્તિલાંલિતાંવત્સમનસો
 મોદમાવહ ॥ ૧૮ ॥ વિહાયપિતરૌવૃદ્ધૌનત્વંગંતુમિહાર્હસિ ॥ વત્સાહ્વયતિસન્નિમિત્તંવેદાધ્યયનહેત
 વે ॥ ૧૯ ॥ મુદાહ્વયત્યુપાધ્યાયસ્ત્વામધ્યાપનહેતવે ॥ તૂર્ણમુત્તિષ્ટહેપુત્રકથંસુપ્તોસિસાંપ્રતમ્ ॥ ૨૦ ॥
 ત્વાંવિહાયનગચ્છામિગૃહેકિંમેપ્રયોજનમ્ ॥ શૂન્યારણ્યમિદાલૈલ્લક્ષ્મીદનંમમ ॥ ૨૧ ॥ વનેપિ
 નૈવગચ્છામિગમનેકિંપ્રયોજનમ્ ॥ ફલમૂલપ્રિયત્વંચન્નોતિષ્ઠસિસમાપ્રતઃ ૨૨ ॥ નમયાચરિતંગ
 હ્યંબ્રહ્મહત્યાપિનોકૃતા ॥ લઘુકર્મવિપાકેનપુત્રોમેનિધનંગતઃ ॥ ૨૩ ॥

સરખું છે. ॥ ૨૧ ॥ વનમાં પણ હું જઈશ નહિ કારણકે ત્યાં જવાનું મારે શું કામ છે. અને જો તું મારી આગળ
 ઉઠશે નહીં તો ફળ મૂળ પણ મને પ્રિય નથી. ॥ ૨૨ ॥ મેં કોઈ દીવસ ખરાબ કર્મ કર્યું નથી તેમજ બ્રહ્મહત્યા પણ
 કરી નથી તો મારા કયા કર્મના ફળથી મારો પુત્ર મરણ પામ્યો ॥ ૨૩ ॥

મા०

૧૭

૧૩૨

૬૬

૬૬

હે નિર્દય વિદ્યાતાદીન તથા વૃદ્ધ એવા માઈ નેત્ર લાઇને, તમે શું એટલું બધું મહોદું કળ મેળવ્યું ॥ ૨૪ ॥
નિર્ધનના ધનરૂપ અને અમારા આશ્ચર્યરૂપ બાળકને હરણ કરતાં તમને ક્યાંય પણ કેવલ જન્મ ઉત્પન્ન થતો
નથી ॥ ૨૫ ॥ સર્વના ઉપર તો આપ દયાવાન છો. છતાં મારા ઉપર કેમ નિર્દયતા પામ્યા છો. અહો મારા ભાગ્યના

॥ અહોઘાતઃકિમેતાવત્પલંલબ્ધંત્વયામહત્ ॥ લોચનંમમદીનસ્યવૃદ્ધસ્યાકૃષ્યનિર્દય ॥ ૨૪ ॥
નિર્ધનસ્યધનંબાલંદંપત્યોરવલંબનમ્ ॥ હરતસ્તેકથંલજ્જાજાયતેનહિન્નચિત્ ॥ ૨૫ ॥ સર્વત્ર
સદગત્સ્ત્વેદયિનિર્દયતાંગતઃ કથમિત્યન્યથાભાવોમઃ ભાગ્યવશાદહો ॥ ૨૬ ॥ કુત્રાહંશોધયામ્ય
દ્યપુત્રંપ્રકૃતિસુંદરમ્ ॥ દ્રક્ષ્યેતવાનનંકુત્રપુત્રચારુસુલોચનમ્ ॥ ૨૭ ॥ પર્જન્યઃસ્રવતેવારિસૂતેધાન્યં
વસુંધરા ॥ ગિરયોરત્નજાતાનિમુક્તાસારંપયોનિધિઃ ॥ ૨૮ ॥ નતંદેશંપ્રપદ્યામિયત્રપુત્રંમૃતંલભેત
॥ યદ્વાત્રંતુસમાલિંગ્યહૃદ્ગતંતાપમુત્સૃજેત્ ॥ ૨૯ ॥

વશથી આવો વિપરિત બનાવ થયો છે ॥ ૨૬ ॥ હું આજ સ્વભાવથીજ સુંદર પુત્ર : ક્યાં શોધું. હે પુત્ર તારું મનોહર
સુંદર નેત્રવાળું મુખ હું ક્યાં જોઈશ ॥ ૨૭ ॥ મેઘ જળ વર્ષે છે. અને પૃથ્વી અન્ન પેદા કરે છે પર્વત રત્નના
સમુદાયને. અને સમુદ્ર શ્રદ્ધ ભોતીને ઉત્પન્ન કરે છે. ॥ ૨૮ ॥ પરંતુ હું તે દેશ તો નથી કે જ્યાં મરેલા પુત્ર મળે
કે જેનાં શરીરનું આલિંગન કરીને હૃદય સંતાપને દૂર કરે ॥ ૨૯ ॥

પુ.

અ.

હે વત્સ એકવાર વાણી સાંભળાવ દયા કર. કેમકે તારી માતા લગ્ન વગરની હીટોડી માફક વિલાપ કરે છે. ॥ ૩૦ ॥
તો તેને બેઈ હે પુત્ર તને દયા કેમ ઉત્પન્ન થતી નથી. તું માતા પિતાની આજ્ઞા લીધા સિવાય કોઈવાર પણ
ગયો નથી. ॥ ૩૧ ॥ હે પુત્ર અમને પુછ્યા વગર કેમ લાંબે માર્ગે ગયો છે હવે હું કોની વેદા ધ્યનની સારી વાણી
સાંભળીશ ॥ ૩૨ ॥ હે વત્સ સુંદર તથા મધુ વાક્યવાળા તારું સ્મરણ કરતાં મારું હૃદય આજ કાટતું નથી માટે

હેવત્સત્યંસકૃદ્ધાચંશ્રાવયાશુદયાંકુરુ ॥ વિલપત્યતિતેમાતાકુરરવિગતત્રપા ॥ ૩૦ ॥ તાંદૃષ્વાતુ-
કથંપુત્રદયાનોત્પદ્યતેતવ ॥ અનનુજ્ઞાપ્યપિતરૈનકદાપિભવાન્નગતઃ ॥ ૩૧ ॥ આવામપૃષ્ઠાકિંદીર્ઘ-
માર્ગયાતોસિપુત્રક ॥ વેદાધ્યયનસદ્ધાર્ણિકસ્યશ્રોણ્યામિસાંપ્રતમ્ ॥ ૩૨ ॥ ત્વામનુસ્મરતોવત્સ
કલવાક્યમ્મનોહરમ્ ॥ શતઘાદીર્ઘતેનોદ્યહ્યાયસંહદયમ્મ ॥ ૩૩ ॥ મન્યેસુધન્યંકિલકોશલેંદ્રં
યઃકાનનંદાશરથૌપ્રયાતે ॥ દધારનોઽસૂન્સુતતાપદગ્ધોધિદ્રુમાંસુતસ્યપ્રલયેપ્યનષ્ટમ્ ॥ ૩૪ ॥
ગોવિંદવિષ્ણોયદુનાથનાથશ્રીરુક્મિણપ્રાણપતેસુરારે ॥ દીનાનુકંપિન્નભગવન્દયાલોમાંપાહિપુત્રા
નલતાપત્તમ્ ॥ ૩૫ ॥

ખરેખર તે લોખણું છે. ॥ ૩૩ ॥ હું તો ખરેખર દશરથ રાજાને સારા પુણ્યવાન માનું છું કેમકે જેણે રામચંદ્ર વનમાં
ગયા ત્યારે પુત્રના તાપથી બળેલાં જેણે પ્રાણોને ધારણ કર્યા નહિ. તો હું છોકરો મરણ પામ્યો છતાં શુભું છું. માટે મને
ધિક્કાર છે ॥ ૩૪ ॥ હે, ગોવિંદ, હે, વિષ્ણુ, હે, યાદવોના સ્વામી, હે રુક્મિણીના પ્રાણનાથ, હે મુર દૈત્યના શત્રુ, હે દીન ઉપર
દયા કરનાર, હે કૃપાળુ ભગવાન પુત્ર રૂપી અગ્નિના તાપથી તપેલા મારું સ્મરણ કરો. ॥ ૩૫ ॥

મા.

૧૭

૬૭

હે દેવના પણ મોટાદેવ હે સકલ લોકના સ્વામી. હે ગોવાળ તથા ગોપીના પતિ. હે ચક્રને ધારણ કરનાર હે યમુનાના ત્રિષરૂપ દોષના નાશ કરનાર, પુત્ર રૂપિ અગ્નિથી તપેલા માઈ રક્ષણ કરો. ॥૩૬॥ હે, વૈકુંઠ આપક, નરકાસુરના શત્રુ, હે ચરા ચરના આશ્રયરૂપ, હે, સંસાર રૂપ સમુદ્રમાં નાવરૂપ હે બ્રહ્મા વિગેરે દેવોએ નમાવેલા પાદ પીઠને ધારણ કરનાર પુત્રરૂપી અગ્નિના તાપથી તપેલા માઈ રક્ષણ કરો. ॥ ૩૭ ॥ મારાજી ખીજે કોઈપણ શઠ થશે નહી કે, જેણે ભગવાન

દેવાધિદેવાલિલલોકનાથગોપાલગોપીશરથાંગપાણે ॥ કલિંદકન્યાવિષદોષહારિન્માંપાહિ-
પુત્રાનલતાપતત્તમ્ ॥ ૩૬ ॥ વૈકુંઠવિષ્ણોનરકાસુરારેચરાચરાધારભવાઢિધપોતે ॥ બ્રહ્માદિદેવાન
તપાદપીઠમાંપાહિપુત્રાનલતાપતત્તમ્ ॥ ૩૭ ॥ શઠોમદન્યોભવિતાનકોપિયોદેવકીસૂનુવચોવિ
લંઘ્ય ॥ પુત્રેદુરાશાંકૃતવાનભાગ્યોલભેતકોદૃષ્ટવિનષ્ટવસ્તુ ॥ ૩૮ ॥

॥ ઇતિશ્રીબૃહન્નારદીયપુરાણેપુરુષોત્તમમાહાત્મ્યેનારાયણનારદસંવાદેદૃઢધન્વોપાખ્યાનેસુ-
વવિલાપોનામસત્તદશોધ્યાયઃ ॥ ૧૭ ॥

નું વચન ઓળંગી પુત્રમાં ખરાબ આશા કરી. કયા હીનભાગ્ય પુરુષ અદૃષ્ટથી નાશ પામેલી વસ્તુને પ્રાપ્ત કરે ॥ ૩૮ ॥

ઇતિ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્ય વિષે નારાયણ નારદના સંવાદ રૂપ દૃઢધન્વાના ઉપાખ્યાન
માં સુદેવનો વિલાપ એ નામનો ૧૭મો અધ્યાય સમાપ્ત.

પુ૦

અ૦

નારદ ઓલ્યા—હે તપે નિધિ—ત્યારપછી સાક્ષાદ્ લગવાન્ વાલ્મીકિએ દઢધન્વા રાજાને શું કહ્યું તે કહો ॥ ૧ ॥
શ્રીનારાયણ ઓલ્યા—તે દઢધન્વા રાજા પોતાનું ગતિ જન્મનું ચરિત્ર સાંભળીને મુનિશ્રેષ્ઠ વાલ્મીકિને વિસ્મય પૂર્વકે
પુછવા લાગ્યા ॥ ૨ ॥ દઢધન્વા ઓલ્યા—હે બ્રહ્માન્ તમારું અમૃતના સરખું મનોહર નવું નવું વચન પાન કરી હું

॥ નારદુવાચ ॥ ॥ દૃઢધન્વામહીપાલંકિમુવાચતતઃપરમ્ ॥ વાલ્મીકિર્ભગવાન્સાક્ષાત્તદ્
દસ્વતપોનિધે ॥ ૧ ॥ ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ દૃઢધન્વાસરાજર્ષિઃશ્રુત્વાપ્રાક્તનમાત્મનઃ ॥
સવિસ્મયઃસમાપૃચ્છદ્વાલ્મીકિંમુનિસત્તમમ્ ॥૨॥ ॥ દૃઢધન્વોવાચ ॥ ॥ બ્રહ્મંસ્તવવચોરમ્યંસુધાક
લ્પંનવંનવમ્ ॥ પીત્વાપીત્વાન તૃપ્તોસ્મિભૂયોવદતતઃપરમ્ ॥૩॥ ॥ વાલ્મીકિરુવાચ ॥ ॥ એવંવિલપ
તસ્તસ્યવિપ્રસ્યજગતીપતે ॥ અકાલજલદોભ્યાગાદ્ગર્જયંશ્વદિશોદશ ॥ ૪ ॥ વવૌવાયુઃસ્વરસ્પર્શઃ
કંપંયન્નિવપર્વતાન્ ॥ બૃહલ્લસન્મહાવિદ્યુત્સ્વનેનાપૂરયન્નદિશઃ ॥૫॥

તૃપ્ત થયો નથી. માટે ફરીને બાકીનું સઘળું કહો ॥ ૩ ॥ વાલ્મીકિ ઓલ્યા—હે રાજાને એ પ્રમાણે વિલાપ કરતો
હતો ત્યારે. દશ દિશાઓને ગર્જાવતો અકાળ મેઘ આવ્યો ॥ ૪ ॥ કંઠથી સ્પર્શવાળો મોટી દેહીખ્યમાન વિજળીવાળો
અને ધ્વની વડે દિશાઓને પૂરતો પર્વતો ને કંપાવતો હોય તે શું એમ વાયુ વાવા લાગ્યો ॥ ૫ ॥

મા૦

૧૮

૬૮

૧૩૬

૬૮

એ પ્રમાણે એક માસ વર્ષો ત્યારે પૃથ્વી જવથી પૂર્ણ થઈ, પરંતુ પુત્ર શોકથી પીડાએલા સુદેવે કંઈ પણ જાણ્યું નહીં
 ॥૬॥ હે પુત્ર હે પુત્ર એમ બોલતાં તેણે પાણી પીધું નહીં ને ખાધું પણ નહીં એમ વિલાપ કરતા જ્યારે તેનો માસ પૂરો
 થયો ત્યારે ॥ ૭ ॥ શ્રી કૃષ્ણને વહાલો તે પુરુષોત્તમ માસ હતો. અને અબાણતાં પણ તેને પુરુષોત્તમનું સેવન થયું

યાવન્માસંવવષૈવમહીર્ણજલાભવત્ ॥ નસૌવિજ્ઞાતવાન્કિંચિત્પુત્રશોકાગ્રિતાપિતઃ ॥ ૬ ॥
 નપપૌબુઃ જૈવૈવપુત્રપુત્રૈતિબ્રુવન્ ॥ એવંવિલપતસ્તસ્યમાસોયોવિગતસ્તદા ॥ ૭ ॥ શ્રીકૃષ્ણવાહ્નો
 માસઃસૌભવત્પુરુષોત્તમઃ ॥ આજાનતોપિતસ્યાસીત્પુરુષોત્તમસેવન ॥ ૮ ॥ તનાત્યંતઃસન્નઃસન્
 પ્રાદુરાસીદ્ધરિઃસ્વયમ્ ॥ નવીનજલદશમાભોવનમાલાવિગ્ધિતઃ ॥ ૯ ॥ પ્રાદુર્ભૂતેજગન્નાથેવિલી
 નાધનરાજયઃ ॥ તતોદદર્શવિપ્રોસૌશ્રીકૃષ્ણંપુરુષોત્તમમ્ ॥ ૧૦ ॥ સહસાંકગતંપુત્રદેહંભુવિવિધા
 યચ ॥ સપત્નીકોનમશ્ચક્રેદંડવચ્છીહરિંમુદા ॥ ૧૧ ॥

॥૮॥ અત્યંત પ્રસન્ન થતા નવીન મેઘના સરખા શ્યામ વનમાલાથી વિભુષિત એવા શ્રી કૃષ્ણ પોતે પ્રકટ થયા ॥૬॥ જ્યારે જગ
 ન્નાથ પ્રકટ થયા ત્યારે મેઘ મંડળ નાશ પામ્યું ત્યાર પછી બ્રાહ્મણે પુરુષોત્તમ શ્રી કૃષ્ણને જોયા ॥૧૦॥ એકાએક બોળામાં રહેલા
 પુત્રના શરીરને પૃથ્વી પર મુકીને સહીત તેણે શ્રીકૃષ્ણને પ્રેમપૂર્વક હંડવત્ પ્રણામ કર્યા. ॥ ૧૧ ॥

પુ०

અ०

શ્રીકૃષ્ણ માટે શરણ થાઓ એમ વિચાર કરતો એ હાથ જોડી શ્રી હરીની આગળ ઉભો રહ્યો ॥૧૨॥ અને પુત્રપોત્તમના સેવનથી પ્રસન્ન થતા તેથી ભગવાન પણ ઘણા અમૃતને વરસાવવાવાળી મધુર વાણી બોલ્યા ॥ ૧૩ ॥ હરિ બોલવા લાગ્યા—હે મુદેવ તને ધન્ય છે. અને હવે તું ભાગ્યશાળી છે. તારું ભાગ્ય વર્ણવાને ત્રણ ભુવનમાં કોઈ

ત્રદ્વાંજલિપુટોભૂત્વાસંસ્થિરઃશ્રીહરેઃપુરઃ ॥ શ્રીકૃષ્ણાવગરણંમમાસ્ત્વિતિવિચિંતયન્ ॥૧૨॥
ભગવાનપિતુષ્ટઃસન્ધુરુષોત્તમમેવનાત્ ॥ અવોચન્મધુરાંવાર્ણીંબૃહત્પીયૂષવર્ષિણીમ ॥ ૧૩ ॥ શ્રીહરિ
રુવાચ ॥ ॥ભોભોઃસુદેવધન્યોસિભાગ્યવાન્સાંપ્રતંભવાન્ ॥ત્વદ્ભાગ્યંવાર્ણીતુંકોવાસમર્થોભુવનત્રયે ॥૧૪॥
શૃણુવત્સપ્રવક્ષ્યેહંયત્તેભાવિતપોધન ॥ દ્વાદશાબ્દસહસ્રાયુઃપુત્રસ્તેભવિતાદ્વિજ ॥ ૧૫ ॥ અતઃપરં
સંદેહસ્તવપુત્રોદ્ભવેસુખે ॥ મયાદ્યંતેસુતોદત્તઃપ્રસન્નેનાદિજોત્તમ ॥ ૧૬ ॥ તવપુત્રસુખંદૃષ્ટ્વાદેવગંધર્વ
માનવાઃ ॥ સસ્પૃહાસ્તેભવિષ્યતિપ્રસાદાન્મેદ્વિજોત્તમ ॥ ૧૭ ॥

સમર્થ છે. ॥ ૧૪ ॥ હે તપોધન હે વત્સ તારું જે થવાનું છે તે હું કહું છું. શાંભળ હે વિપ્ર તારો પુત્ર આ હજાર વષના આયુર્દાયવાળો થશે ॥ ૧૫ ॥ હવે પછી પુત્ર ઉત્પન્ન થનારા મુખમાં તને શંદેહ નથી. હે દ્વિજોત્તમ મેં પ્રસન્ન થઈ આ પુત્ર તને આપ્યો છે ॥ ૧૬ ॥ હે દ્વિજોત્તમ માન પ્રનાદથી દેવ ગંધર્વ, મનુષ્યો તારા પુત્રના મુખને જોઈને તારા પર ઇચ્છાવાળા થશે. ॥ ૧૭ ॥

મા०

૧૮

૬૯

અહિંઆ તને જુનો ઇતિહાસ કહું છું. મુનિ એવા માંકંડેયજે તેણે તે ઇતિહાસ પૂર્વે રઘુ રાજાને કહ્યો છે. ॥૧૮॥ પૂર્વે મુનિઓના ઇશ્વર મોટા મનવાળી કોઈ ધનુનામવાળો પુત્રની પીડાથી બળેલા લોકોને જોતો દીનમનવાળો થયો ॥ ૧૯ ॥ પુત્રને મૃત્યુથી રહિત કરવાને ઇચ્છતો તેણે અત્યંત ભયંકર તપ કર્યું. જ્યારે એ હજાર વર્ષનો કાલ ગયો ત્યારે દેવતા ઓએ તે મુનિને કહ્યું. ॥ ૨૦ ॥ તારા ઉચ્ચતપથી હમે બધા પ્રસન્ન થયા છએ તારા મનમાં જે ઇચ્છિત વર હોય, તે માગ

અત્રતેકથયિષ્યામિદ્વિહાસંપુરાતનમ્ ॥ માર્કંડેયેનમુનિનાપુરાપ્રોક્તંરઘુનૃપમ્ ॥૧૮॥ પુરા
મુનીશ્વરઃકશ્ચિદ્ધનુર્નામામહામનાઃ ॥ પશ્યન્પુત્રાધિનિર્દગ્ધાન્લોકાન્દીનમનાઅભૂત્ ॥ ૧૯ ॥
અપ્પાપુષ્ટાન્વિચ્છંસ્તપસ્તેપેસુદારુણમ્ ॥ સહસ્રાબ્દેગતેકાલેદેવાસ્તમબ્રવન્મુનિમ્ ॥ ૨૦ ॥ વરંવર
યમદ્રંતેયસ્તેઃ નસિવાંછિતઃ ॥ પ્રસન્નાઃસ્મોવયંસર્વેત્રિણતપસાતવ ॥ ૨૧ ॥ શ્રીનારાયણુવાજ ॥
॥ ઇતિદેવવચઃશ્રુત્વાસુતૃત્તોમૃતસન્નિભમ્ ॥ વવ્રેતપોધનઃપુત્રમમરંબુદ્ધિશાલિનમ્ ॥ ૨૨ ॥ તમૂચુ
ર્નિર્જરાઃસર્વેનૈવંભૂતોસ્તિભૂતલે ॥ પુનરાહમુનિર્દેવાનિમિત્તાયુર્ભવત્તિ ॥ ૨૩ ॥

તાડું કહ્યાણુ થાય ॥ ૨૧ ॥ શ્રી નારાયણુ બોલ્યા-આ પ્રમાણે અમૃતના સંસ્પૃં દેવતાઓનું વચન સાંભળી અત્યંત તૃપ્ત થયેલો તે બુદ્ધિશાલી. અમર એવા પુત્રને માગ્યો. ॥ ૨૨ ॥ સર્વે દેવો તેને કહેવા લાગ્યા આ પ્રમાણે પૃથ્વી પર થયો નથી ફરીથી મુની દેવાને કહે છે કે નિમિત્તથી આયુષ વાળો થાય એમ કહ્યું ॥ ૨૩ ॥

પુ०

અ०

દેવોએ કહ્યું કે શું નિમિત્ત તે બોલ તે મુનિપણ બોલતો હતો આ મોટો પર્વત જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી આયુષ કરે ॥ ૨૪ ॥ તું કહે છે એમ થશે. આવું કહી ઇન્દ્ર સહવર્ત દેવો સ્વર્ગમાં ગયા ધનુશર્મા થોડા વખતમાં તે પ્રકારનાં પુત્રને પામ્યો. ॥ ૨૫ ॥ તેનો તે પુત્ર આકાશમાં ચંદ્રમાની માફક મોટો થવા લાગ્યો જ્યારે સોળમું વર્ષ આવ્યું ત્યારે પુત્રને મુનીશ્વર કહે છે. ॥ ૨૬ ॥ હે વત્સ કોઈ વખત પણ સઘળા મુનિઓનું અપમાન કરવું નહિ આવું

સુરાઃપ્રોચુર્નિમિત્તંકિંવદસોપ્યવદન્મુનિઃ ॥ અસૌમહાન્નગિરિર્ચવત્તાવદાયુર્વિધીયતામ્ ॥ ૨૪ ॥
 એવમસ્ત્વિતિસંપાદ્યસેંદ્રાદેવાદિવંચયુઃ ॥ ધનુઃશર્માસુતંલેભેકાલેનાલ્પેનતાદૃશમ્ ॥ ૨૫ ॥ સપુત્રો
 વવૃધેતસ્યતારાપતિરિવાંબરે ॥ પ્રાપ્તેતુષોડશેવર્ષેગુહ્યંપ્રાહુનીશ્વરઃ ॥ ૨૬ ॥ હેવત્સમુનયઃસર્વેનાવજ્ઞેયાઃ
 કદાચન ॥ શિક્ષિતોપિયથાપુત્રઃસોદ્દેગાનકરોન્મુનોન્ ॥ ૨૭ ॥ નિમિત્તાયુર્વલોન્મત્તોબ્રાહ્મણાનવમ
 ન્યતે ॥ કદાચિન્મહિષોનામમુનિઃપરમકોપનઃ ॥ ૨૮ ॥ પૂજયામાસવિધિનાશાલગ્રામશિલાં
 શુભામ્ ॥ ત્વર્ણાશ્વત્થાપાલ્યતાપાલ્યત્વરાન્વિતઃ ॥ ૨૯ ॥

શિક્ષણ આપતા પણ જ્યારે પુત્ર મુનિઓને ઉદ્દેગ વાળા કરતો હતો. ॥ ૨૭ ॥ નિમિત્ત (કારણ) ના આયુષ વાળો બળથી ઉન્મત્ત થઈ બ્રાહ્મણોનું અપમાન કરવા લાગ્યો કોઈ વખત અત્યંત ક્રોધાયમાન મહિષ નામના મુનિ ॥ ૨૮ ॥ શુભ એવી શાલિઆમની શિલાનું [વિષ્ણુની મૂર્તિનું] વિધિથી પૂજન કરતાં હતા. તે વખતે આવીને જલદીથી તે મુર્તિને લઈ ॥ ૨૯ ॥

મા०

૧૮

૭૦

પોતાની અપલતાથી હસતો પાણીથી ભરેલા કુવામાં નાંખતો હતો. ત્યાર પછી ક્રોધથી યુક્ત થયેલા બીજા કાલ
 ૩૬ હોયને શું ! ॥ ૩૦ ॥ એમ શાપ દેતા હતા, કે ધનુષનો પુત્ર આ આજજ મૃત્યુ પામે. નહિ મરણ પામેલા પુત્ર
 ને જોઈ મનમાં કારણનો વિચાર કીધો. ॥ ૩૧ ॥ દેવતાઓએ આ ધનુષના પુત્રને કારણસર આયુષવાળો કરેલો છે. આ
 પ્રમાણે વિચાર કરતાં જલદી નિશ્વાસ પ્રગટ કર્યો. ॥ ૩૨ ॥ તેથી કરીડો મહિષ ઉત્પન્ન થયા તેઓએ પર્વતના ચુરેચુરા
 ચિક્ષેપનિજઞ્ચાંચલ્યાત્કૂપેપૂર્ણજલેહસન્ ॥ તતઃક્રોધસમાવિષ્ટઃકાલરુદ્રદ્વાપરઃ ॥ ૩૦ શશાપધનુ
 ષઃત્રમથૈવાગ્રિયતામગ્ ॥ નમૃતંપુત્રમાલક્ષ્યદધ્યૌમનસિકારણમ્ ॥ ૩૧ ॥ નિમિત્તાગુર્યંદેવૈઃ
 કૃતોયંધનુષઃસુતઃ ॥ ઇતિનિતાપરેણાશુનિઃશ્વાસઃપ્રકટીકૃતઃ ॥ ૩૨ ॥ મહિષાઃકોટિશોજાતાસ્તે
 ગિરિઃશકલીકૃતઃ ॥ તદાનીંમૃતિમપન્નોમુનિપુત્રાતિદુર્મદઃ ॥ ૩૩ ॥ ધનુઃશર્માતિદુઃસ્વેનવિલ
 લાપમુહુર્મુહુઃ ॥ વિલપ્યબહુધાવિપ્રોગૃહ્યપુત્રકલેવરમ્ ॥ ૩૪ ॥ પ્રવિવેશચિતાવક્ષિંપુત્રદુઃસ્વાતિપી
 ઢિતઃ ॥ એવંઠાપ્તપુત્રાયેનસુસ્વંયાંતિકુત્રચિત્ ॥ ૩૫ ॥

કરી નાખ્યા તે વખતે અત્યન્ત દુર્મદ મુનિ પુત્ર મરણ પામ્યો. ॥ ૩૩ ॥ તે વેળા ધનુઃશર્મા મુનિ અત્યન્ત દુઃખથી વાર
 વાર વિલાપ કરવા લાગ્યા અને બહુ પ્રકારે વિલાપ કરી પુત્રના શરીરને અહણ કરીને ॥ ૩૪ ॥ પુત્રના દુઃખથી
 અત્યન્ત પિડિત થતા તે બ્રાહ્મણે ચિંતા વન્હિમાં પ્રવેશ કર્યો. આ રીતે જે હઠથી પુત્રને પ્રાપ્ત કરે છે તે કોઈપણ સ્થલે
 સુખ પામતા નથી. ॥ ૩૫ ॥

પુ૦

અ૦

હે તપોધન જે આ પુત્ર ગરૂડે આપ્યો છે તે વડે તું લોકમાં પુત્રવાળો તથા વખાણવા લાયક થશે ॥ ૩૬ ॥
હે પામરહિત વિપ્ર પુરૂષોત્તમના માહાત્મ્યથી પ્રસન્ન થયલા મેં આ પુત્રને દીર્ઘાયુષી કર્યો અને એજ પુત્ર તને સુખ
દાયક થાઓ ॥ ૩૭ ॥ આ પુત્ર સહ વર્તમાન તું સર્વદા અનુપમ ગ્રહસ્થાશ્રમનું સુખ ભોગવીને પછી બ્રહ્મલોકમાં જઈ
ત્યાં દેવના સહસ્ર વર્ષ પર્યાંત મહા સુખ ભોગવીને પછી હે દ્વિજોત્તમ તું ભૂલોકમાં આવશે ને ત્યાં ચક્રવર્તી નાન

વૈનતેયેનયોદત્તસ્તનયોયંતપોધન ॥ તેનત્વંપુત્રવાન્લોકેસ્પૃહણીયોભવિષ્યસિ ॥ ૩૬ ॥ પુરુ
ષોક્તમમાહાત્મ્યાત્પ્રસન્નેનમયાનઘ ॥ સુચિરંસ્થાપિતોયંહિતનયઃસુખદોસ્તુતે ॥ ૩૭ ॥ ગાર્હસ્થ્ય
મતુલંભુક્ત્વાસહપુત્રેણસર્વદા ॥ તતસ્ત્વંબ્રહ્મણોલોકંગત્વાતત્રમહત્સુખમ ॥ ૩૮ ॥ દિવ્યાન્દવર્ષ
સાહસ્રંભુક્ત્વાગંતાસિભૂતલે ॥ તતોરાજાચક્રવર્તીભવિષ્યસિદ્વિજોત્તમ ॥ ૩૯ ॥ દૃઢધન્વેતિવિશ્વ્યાતઃ
સમૃદ્ધબલવાહનઃ ॥ સંવત્સરાણામગૃતંરાજ્યંભોક્ષ્યસિપાર્થિવમ્ ॥ ૪૦ ॥ અગ્ર્યાહતબલૈશ્વર્યમાશ્વ
ડલપદાધિકમ્ ॥ ગૌતમીયંતવાંગાર્ધાઘ્નિઘ્નિઘ્નિહિષીતદા ॥ ૪૧ ॥

થશે. ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥ ચતુરંગ સૈન્ય તથા ગજ અશ્વાદિક વાહનથી સંપન્ન એવા દૃઢધન્વા એ નામથી વિખ્યાતિ
પામેલો તું દશહજાર વર્ષ પર્યાંત ॥ ૪૦ ॥ અક્ષયગણ ઐશ્વર્યવાળુ તથા ઇન્દ્રના પદથી પણ અધિક એવા પૃથ્વીના
રાજ્યનો ઉપભોગ કરશે અને આ ગૌતમી અર્ધાંગના પટ્ટાભિયેક પત્ની. ॥ ૪૧ ॥

મા૦

૧૮

૭૧

૧૪૨

૭૧

પતિ સેવામાં આસક્ત એવી ગુણસુંદરી નામે થશે અને રાજનીતિમાં કુશળ એવા ચાર છેકરા થશે ॥ ૪૨ ॥
 અને મોટા લાગ્યવાળી સુંદર મુખવાળી એક શુશીલા કન્યા થશે હે મહાલાગ્યવાન તું મુરાસુરને દુર્લાભ એવા ભોગો
 ભોગવીને ॥ ૪૩ ॥ હુંજ આ પૃથ્વી ઉપર કૃતાર્થ છુ. આ રીતે અજ્ઞાનથી તું મોહિત થઈને જ્યારે અંધારૂંપ સમુદ્ર
 થી તારનાર વિષ્ણુને બુલશે ત્યારે આ તારો પુત્ર શુક પક્ષી થઈને વન મધ્યે ॥ ૪૫ ॥ વટ વૃક્ષપર બેસીને તને

પતિસેવારતાનિત્યંનામ્નાચગુણસુંદરી ॥ ચત્વારસ્તેસુતાભાવ્યારાજનીતિવિશારદાઃ ॥ ૪૨ ॥
 કન્યૈકાચમહાભાગાસુશીલાસુવરાનના ॥ ભુક્ત્વાભોગાન્મહાભાગસુરાસુરસુદુર્લભાન્ ॥ ૪૩ ॥
 કૃતાર્થોહંધરાપીઠંદિત્યજ્ઞાનવિમોહિતઃ ॥ અતિદુસ્તરંસંસારાદિષયાકૃષ્ટમાનસઃ ॥ ૪૪ ॥ યદાવિસ્મર
 સેવિષ્ણુંસંસારાર્ણવતારકમ્ ॥ અયંતેતનયોવિપ્રશુકોભૂત્વાતદાવને ॥ ૪૫ ॥ વટવૃક્ષંસમાશ્રિત્યત્વા
 મેવંબોધયિષ્યતિ ॥ વૈરાગ્યોપાદકંપદ્યંપઠન્નેવમુદુર્મુહઃ ॥ ૪૬ ॥ શ્રુત્વાવાક્યંશુકપ્રોક્તંદુર્મનાગૃહમેષ્ય
 સિ ॥ અથચિંતાર્ણવેમગ્રંત્યક્ત્વાવિષયજંસુખમ્ ॥ ૪૭ ॥

વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરવા માટે એકજ શ્લોક લખીને વારંવાર બોધ કરશે. ॥ ૪૬ ॥ શુકનું બોલેલું વચન સાંભળીને તું
 મનમાં ખિન્ન થઈને ઘેર આવશે ત્યારપછી વિષયથી ઉત્પન્ન થતા મુખનો ત્યાગ કરી ચિન્તારૂપી સમુદ્રમાં ડુબેલા
 એવા તને ॥ ૪૭ ॥

પુ૦

અ૦

હે પૃથ્વીના દેવ. હે બ્રાહ્મણ, વાહ્મીકિ આવીને પ્રોધ કરશે. તેના વચનોથી સદેહ વગરનો થઈ દેહને ત્યાગ કરી ॥ ૪૮ ॥ સ્ત્રી સહ વર્તમાન, પુનર્જન્મરહિત વિષ્ણુના સ્થાનને પામીશ. આ પ્રમાણે વિષ્ણુ કહેતા ત્યારે બ્રાહ્મણનો પુત્ર ઉભો થયો. ॥ ૪૯ ॥ પુત્રને જોઈ તે સ્ત્રી પુરૂષ મોટા આનંદવાળા થતા હતા. સઘળા દેવો પણ સંતોષ થયા ને

વાલ્મીકિ સ્વાંદર્યાપ્ત્યબોધયિષ્યતિભૂસુર ॥ તદ્વાક્યૈરિચ્છનસંદેહસ્ત્યક્ત્વાલિંગંહરેઃ પદમ્ ॥ ૪૮ ॥ ગમિષ્યસિસપત્નીકઃ પુનરાન્નુલ્લેહિતમ્ ॥ વદત્યેવંમહાવિષ્ણૌસમુત્તસ્થૌદ્વિજાત્મજઃ ॥ ૪૯ ॥ દંપતીતૌસ્તંદૃષ્ટ્વામહાનંદૌવભૂવતુઃ ॥ સુરાઃસર્વેપિસંતુષ્ટાવવૃષુઃકુસુમાકરાન્ ॥ ૫૦ ॥ નનામશુકદેવોપિશ્રીહરીંપિતરૌચતૌ ॥ ગરુડોપ્યતિસંહૃષ્ટસ્તંદૃષ્ટ્વાસસુતંદ્વિજમ્ ॥ ૫૧ ॥ બ્રાહ્મણશ્ચકિતોભૂત્વાનનામશ્રીહરિંતદા ॥ બદ્ધાંજલિપુટોવિપ્રઃ પ્રોવાચજગદીશ્વરમ્ ॥ ૫૨ ॥

પુષ્પની વૃષ્ટિ વર્ષાવતા હતાં. ॥ ૫૦ ॥ શુકદેવ પણ શ્રી હરિને તથા માયાપને નમસ્કાર કરતો હતા. ગરુડ પણ પુત્ર સહિત બ્રાહ્મણને જોઈ અતિ સંતોષ પામ્યો. ॥ ૫૧ ॥ ત્યારે બ્રાહ્મણ પણ આશ્ચર્યવાળો થઈ શ્રીહરિને પગે લાગ્યો. એ હાથ જોડીને બ્રાહ્મણ ભગવાનને કહેવા લાગ્યો. ॥ ૫૨ ॥

મા૯

૧૮

૭૨

હૃદયમાં રહેલા સંશયને દૂર કરવા હૃષી ગદગદ વાણી બોલવા લાગ્યો. ॥ ૫૩ ॥ હે હરિ, મેં જ્યારે ચાર હજાર વર્ષ સુધી રાત્રિ દિવસ દુઃખથી કર્યા એવું તપ કર્યું ત્યાં આવી તમે એ જે મને કઠોર વચન કહ્યું. હે વન્સ આજે જોયું તારે પુત્ર નથી નિશ્ચયપૂર્વક તે વાક્યનું અતિક્રમણ કરી મારા મરણ પામેલા પુત્રને ઉઠાડવાનું કારણ કહ્યો. ॥ ૫૪ ॥ ઇતિ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્યમાં નારાયણ નારદના સંવાદમાં સુદેવ પુત્ર જીવન નામે અઢારમો અધ્યાય સમાપ્ત.

હૃદિસ્થંસંશયંછેતુંહર્ષગદગદયાગિરા ॥ ૫૩ ॥ ચત્વાર્યબ્દસહસ્રમેવમનિશંતપ્રંતપોદુષ્કરંતત્રા-
ગત્યવચસ્ત્વયાનિગદિતંયન્માંહરેકર્કશમ્ ॥ હેવત્સાદ્યવિલોકિતંતવસુતોનૈવાસ્તિનૈવાસ્તિતિદ્વા-
ક્યંવ્યતિલંબ્યમેમૃતસુતોત્યાનેચહેતુંવદ ॥ ૫૪ ॥ ॥ ઇતિશ્રીબૃહન્નારદીયપુરાણેપુરુષોત્તમમાહાત્મ્યે
શ્રીનારાયણનારદસંવાદેસુદેવપુત્રજિવનનામાષ્ટાદશોધ્યાયઃ ॥ ૧૮ ॥ ॥ સૂતઃપ્રવાચ ॥ ॥ ઇતિબ્રુવા
ળંપ્રાચીનંમુનિમાહતપસ્વિનઃ ॥ પ્રીણયન્નીવમદ્વાચાનારદોમુનિસત્તમઃ ॥ ૧ ॥

કિમુવાચોત્તરંબ્રહ્મનસુદેવંતપસાંનિધિમ્ ॥ પ્રસન્નોભગવાન્વિષ્ણુસ્તન્મેબ્રૂહિતપોનિધે ॥ ૨ ॥

સૂત કહે છે—હે તપસ્વીઓ આ પ્રમાણે બોલતા પ્રાચીન એવા નારાયણ—મુનિને પ્રસારી વાણી વડે પ્રસન્ન કરતો હોય તેમ મુનિઓમાં શ્રદ્ધ અવા નારદ કહે છે ॥ ૧ ॥ હે પતોનિધે હે બ્રાહ્મણ તપના જંડાર રૂપ સુદેવને પ્રસન્ન થયેલા ભગવાન વિષ્ણુએ પછી શું કહ્યું તે મને કહો ॥ ૨ ॥

પુ०

અ०

શ્રી નારાયણ ઓડ્યા—આ પ્રમાણે મહાત્મા સુદેવ વડે વિદિત કરાયલા ભક્ત વક્ત વન્સલ, ભગવાન વિષ્ણુ વાણીથી પ્રમુન્ન કરતાં તેના પ્રત્યે કહે છે ॥ ૩ ॥ શ્રી હરિ ઓડ્યા હે દ્વિરાજ તેં જે કર્યું તે અન્ય કોઈ કરશે નહિ અને જેથી હું સંતોષ થેતા છું તે આપ પણ બાણતા નથી ॥ ૪ ॥ મને પ્રિય એવો આ પુરુષોત્તમ માસ ગયો તેની સેવા શ્રી ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ इत्थमवेदितोविष्णुःसुखददात्ताद्येदेः ॥ प्रत्याहप्रीणयन्वाचाभगवान्भक्तवत्सलः ॥ ३ ॥ श्रीहरिरुवाच ॥ ॥ द्विजराजकृतंयत्तेनैतदन्यःकरिष्यति ॥ नतद्वोत्तिभवान्नूनंयेनाहंतुष्टिमाप्तवान् ॥ ४ ॥ अथममप्रियोमामःप्रयातःपुरुषोत्तमः ॥ तत्सेवातेसमजनिशोकमग्रस्यसस्त्रियः ॥ ५ ॥ एकमप्युपवासंयःकरोत्यस्मिंस्तपोनिधे ॥ असावनंतपापानिभस्मीकृत्यद्विजोत्तम ॥ सुरयानंसम रुह्यवैकुण्ठंयातिमानवः ॥ ६ ॥

માસમાત્રંનિરાહારોહ્યકાલજલદાગમાત્ ॥ ત્રિષુકાલેષુતેસ્નાનંસંજાતંપ્રતિવાસરમ્ ॥ ૭ ॥

સહવર્તમાન શોકમાં નિમગ્ન થયેલા એવો તને પ્રાપ્ત થઈ ॥ ૫ ॥ હે તપોનિધિ હે દ્વિજોત્તમ આ પુરુષોત્તમ માસમાં જે કોઈ એક પણ ઉપવાસ કરે છે તેમનુબ્ધ અનંત પાપોને આગીને વિમાનમાં એસી વૈકુંઠમાં જાય છે ॥ ૬ ॥ તેં એક માસ સુધી નિરાહાર કર્યો. સમય વગર વરમાદના આવવાથી તમને દરરોજ ત્રણ વખત સ્નાન કરવાનું થયું ॥ ૭ ॥

મા०

૧૧

૭૩

હે તપોધન એક મહિનો મુધી તેં મેઘના પાણીનું સ્નાન મેળવ્યું તને મહિના મુધી અખંડ ઉપવાસ
પણ થયા ॥ ૮ ॥ શોકસાગરમાં નિમગ્ન ચેતનાથી રહિત એવા તને અજ્ઞાણપણામાં પણ પુરુષોત્તમનું સેવન થયું
॥ ૯ ॥ આ તે કરેલા સાધનોની ગણના કોણ કરશે. કારણ કે એક તરફથી વંદમાં કહેલા જે સાધનો ॥ ૧૦ ॥ તે
સર્વેને લઈને એક તરફ પુરુષોત્તમને દેવાના સમીપપણામાં પ્રદક્ષા તોલતા હતા. ॥ ૧૧ ॥ બીજા સાધનો હલકા થયાને

અધ્રસ્નાનંત્વયાલબ્ધંમાસમાત્રંતપોધન ॥ ઉપવાસાશ્રતેજાતાસ્તાવન્માત્રમખંડિતાઃ ॥ ૮ ॥

શોકસાગરમગ્રસ્યપુરુષોત્તમમેવનમ્ ॥ અજાનતોપિસંજાતંચેતનારહિતસ્યતે ॥ ૯ ॥ ત્વદીયસાધ
નસ્યાસ્યપ્રમાણંકઃકરિષ્યતિ ॥ એકતઃસાધન્યેવવેદોક્તાનિચયાનિવૈ ॥ ૧૦ ॥ તાનિસર્વાણિસંગૃ
હ્યહ્યેકતઃપુરુષોત્તમ ॥ તોલયામાસદેવાનાંસન્નિધૌચતુરાનનઃ ॥ ૧૧ ॥ લઘૂન્યન્યાનિજાતાદિપુરુ
શ્વપુરુષોત્તમઃ ॥ તસ્માદ્દૂમિસ્થિતૈર્લોકૈઃપૂજ્યતેપુરુષોત્તમઃ ॥ ૧૨ ॥ પુરુષોત્તમમાસત્તુસર્વત્રાસ્તિ
તપોધન ॥ તથાપિપૃથિવીલોકેપૂજિતઃસફલોભવેત ॥ ૧૩ ॥ તસ્માત્સર્વાત્મનાવત્સભવાન્ધન્યો-
સ્તિસાંપ્રતમ્ ॥ યદસ્મિંસ્તત્તવાનુગ્રંતપઃપરમદારુણમ્ ॥ ૧૪ ॥

પુરુષોત્તમ ભારે થયો તેટલા કારણ માટે પૃથ્વીપર રહેલા લોકો વડે પુરુષોત્તમ માસ પૂજાય છે ॥ ૧૨ ॥
હે તપોધન સધળે પુરુષોત્તમ માસ છે તોપણ પૃથ્વીપર આ લોકમાં પૂજેલો સફળ થાય છે ॥ ૧૩ ॥ તે માટે
હે વન્ય આપ હમણા સર્વાન્ભવડે ધન્યવાન છો આ પુરુષોત્તમ માસમાં અન્યન્ત કંઠણને ઉગ્ર એવું તપ કયું ॥ ૧૪ ॥

પુ०

અ०

મનુષ્ય દેહ પામીને શ્રી પુરુષોત્તમ માસમાં સ્નાન દાન વિગેરે જે કંઈ કરતું નથી તે જન્મો જન્મમાં દ્રશિદ્ર થાય છે. ॥ ૧૫ ॥ તે માટે મને પ્રિય એવો પુરુષોત્તમ માસ સર્વ રીતે સેવવો, પુરુષોત્તમને સેવનાર છે તે ધન્યવાન લાગ્ય વાન મનુષ્ય મારા વહાલાપણાને પામે છે. ॥ ૧૬ ॥ શ્રી નારાયણ બોલ્યા—હે મુન આ પ્રમાણે કહીને જગતના ઇશ્વર હરિ ગરૂડપર બેસીને પાપરહિત એવા વૈકુંઠમાં જલદી ગયા. ॥ ૧૭ ॥ સહિત સુદેવ પુરુષોત્તમના સેવવાથી મૃત્યુ

માનુષંજન્મસંપ્રાપ્યમાસેશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ સ્નાનદાનાદિદારિદ્રાજન્મજન્મનિ ॥ ૧૫ ॥
તસ્માત્સર્વાત્મનાસેવ્યોમત્રિયઃ પુરુષોત્તમઃ ॥ સમેવલ્લભતાંયતિધન્યોભાગ્યયુતોનરઃ ॥ ૧૬ ॥
॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ એવમુક્તવાહરિઃશીઘ્રંજગામજગદીશ્વરઃ ॥ વૈનતેયંસમારુહ્યવૈકુંઠમમલં
મુને ॥ ૧૭ ॥ સપત્નીકઃ સુદેવસ્તુમુમુદેહર્નિશંભૃશમ્ ॥ મૃતોત્થિતંશુકંદૃષ્ટ્વાપુરુષોત્તમસેવનાત્ ॥
॥ ૧૮ ॥ અઽનતોમમૈવાસીત્પુરુષોત્તમસેવનમ્ ॥ ॥ તદેવસફલંજાતંયેનપુત્રોમૃતોત્થિતઃ ॥ ૧૯ ॥
અહોએતાતાદૃશોમાસોનૈવદૃષ્ટઃકદાચન ॥ હત્યેવંવિસ્મયાવિષ્ટસ્તંમાસંસમપૂજયત્ ॥ ૨૦ ॥

શ્રી ઉઠલા શુકને બેઠને રાત્રિ દિવસ અત્યંત હર્ષ પામતા હતા. ॥ ૧૮ ॥ અજણપણામાં મે પુરુષોત્તમનું સેવન કર્યું તેજ સફળ થયું કે જેણે કરીને પુત્ર મૃત્યુથી ઉઠ્યો ॥ ૧૯ ॥ આશ્ચર્ય પૂર્વક આવા પ્રકારનો માસ મે કોઈ દીવસ બોયો નથી. આ પ્રમાણે વિસ્મય પામેલો તે માસની પૂજા કરવા લાગ્યો. ॥ ૨૦ ॥

મા०

૧૯

૭૪

શ્રી સહવર્તમાન સુદેવ પુત્રની સાથે હર્ષ પામવા લાગ્યો. શુકદેવ પણ સારા કર્મોથી મા બાપને આનંદ પમાડતો હતો. ॥ ૨૧ ॥ તે માસની સ્તુતિ કરતો આદરપૂર્વક વિષ્ણુની પ્રજા કરવા લાગ્યો. કર્મમાર્ગની સ્પૃહાને ત્યાગ કરી કેવલ ભક્તિ માર્ગની સ્પૃહા કરવા લાગ્યો. ॥ ૨૨ ॥ સઘળા દુઃખને નાશ કરનાર શ્રદ્ધ એવા પુરુષોત્તમ માનને જપહોમ વિગેરેથી શ્રી સહિત સેવવા લાગ્યો. ॥ ૨૩ ॥ હજાર વર્ષ સુધી રાત્રિ દિવસ સઘળા વિષયોના સુખને ભોગવી શ્રી

તેનપુત્રેણમુમુદસપત્નીકોદ્વિજોત્તમઃ ॥ પિતરંનંદયામાસશુકદેવોપિસત્કૃતૈઃ ॥ ૨૧ ॥ સ્તુવ
ન્નામંચવિષ્ણુંચપૂજામાસસાદરમ્ ॥ કર્મમાર્ગસ્પૃહાંત્યક્ત્વાભક્તિમાર્ગેકસસ્પૃહઃ ॥ ૨૨ ॥ સર્વ
દુઃખાપહંસાસંવરિષ્ઠમ્પુરુષોત્તમમ્ ॥ જપહોમાદિભિસ્તસ્મિન્ભયચ્છ્રીહરિંસ્ત્રિયા ॥ ૨૩ ॥ ભુક્ત્વા
થવિષયાન્સર્વાન્સહસ્રાબ્દમહર્નિશમ્ ॥ જગામપરમંલોકંસપત્નીકોદ્વિજોત્તમઃ ॥ ૨૪ ॥ યોગિના
મપિદુષ્પ્રાપંયાજકાનાંતુતત્કુતઃ ॥ યત્રગત્વાનશોચંતિવસંતોહરિસન્નિધૌ ॥ ૨૫ ॥ તત્રત્યંસુખમા
સાદ્યસપત્નીકોભુવંગતઃ ॥ સઽવદદદ્વાલ્લંઘિતઃ પૃથિવીપતિઃ ॥ ૨૬ ॥

સહવર્તમાન દ્વિજોમાં શ્રેષ્ઠ સુદેવ બ્રાહ્મણ ઉત્તમ લોકમાં ગયો. ॥ ૨૪ ॥ જે લોક યોગિ પુરુષોને પામવાને અશક્ય તો યજ્ઞાદિ કર્મો કરનારને કયાંથી પ્રાપ્ત થાય. જ્યાં જઈને હરિના સન્નિદ્ધપણમાં રહેતા શોક કરતા નથી. ॥ ૨૫ ॥ ત્યાં અત્યંત સુખ ભોગવીને શ્રી સહિત પૃથિવિપર આવ્યો. તેજ પૃથ્વીનો રાજા દબધન્વા પ્રજ્યાત થયો ॥ ૨૬ ॥

પુ૦

અ૦

પુરૂષોત્તમ માનની એવા કન્વાથી મધર્ણી ઋદ્ધિને ભોગવવાવાળો થયો હે નાગ પ્રવેં પતિ છે. દેવ જેને એવી આ ગૌતમી પટ્ટગણી થઈ. ॥ ૨૭ ॥ હે ભૂપાલ તે જે મને પુછ્યુ તે મધર્ણુ મેં તને કહ્યુ પૂર્વ જન્મમા જે તારો પુત્ર હતો તે આ પોપટ. ॥ ૨૮ ॥ તેજ આ જન્મમા શુકદેવ નામે પ્રણ્યાત થયો હરિએ જે જીવતો કર્યો આ હજાર વર્ષનું આયુષ ભોગવી વૈકુંઠમા જશે ॥ ૨૯ ॥ તેજ વનના મંડાવરમા વડના ઝાડનો આશ્રય કરનાર છે. પૂર્વ જન્મના

પુરુષોત્તમમાસસ્યસેવનાત્મકલર્દ્ધિભાક્ ॥ મહિષીયંપુરાગાજનગૌતર્માપતિદેવતા ॥ ૨૭ ॥
एतत्तेसर्वमाख्यातंपृष्ठवानमियन्मम ॥ शुकस्तुतवभूपालपूर्वजन्मनियःसुतः ॥ २८ ॥ શુક-
देवइतिख्यानोहरिणायोनुजीवितः ॥ द्वादशादसहस्रायुर्भुक्त्वावैकुण्ठमेयिवान् ॥ २९ ॥ સર્વા
रण्यरमिसवटवृक्षंसम श्रितः ॥ त्वामेवागतमालोक्यपितरंपूर्वजन्मनः ॥ ३० ॥ હિતાનામુપદે
ष्टारंप्रत्यक्षंदैवतंमम ॥ संसारसागरेमग्रंविषयालविदूषिते ॥ ३१ ॥ અત્યંતકૃપયાવિષ્ટશ્રિન્તયા
मासकीरजः नबोधयामिचेद्भूयंममापिवंधनंभवेत् ॥ ३२ ॥

પિતા એવા તને આવેલા જોઈને ॥ ૩૦ ॥ માગ હિતોના ઉપદેશ કરનાર અને પ્રત્યક્ષ દેવરૂપ વિષયરૂપ મર્યાદી દુષિત સંસાર સાગરમા ડુબેલા એવા પિતાને ॥ ૩૧ ॥ હુ યોધન કર તો મને પણ બધન થાય એમ જાણીને અન્યન્ત કૃપા યુક્ત થયેલો શુકપક્ષિ પોપટ વિચાર કરવા લાગ્યો ॥ ૩૨ ॥

મા૦

૧૯.

૭૫

૭૫

કારણકે પુત્રામક નરકથી જે પિતાને તારે તેનેજ પુત્ર કહેવો એવો જે શ્રુતિમાં અર્થ બોધ છે. મને તે પણ આજે અર્થ થાય. ॥ ૩૩ ॥ તે માટે પૂર્વ જન્મના પિતાને ઓપદેશ કરીશ. હે નૃપ, આ પ્રકારે નિશ્ચય કરી પાપટ વાણી બોલતો હતો. ॥ ૩૪ ॥ હે હે પાપ રહિત, હે રાજા તે જે જે પૃથ્વું તે સઘળું કહ્યું. હવે પછી હું પાપને નાશ કરનારી ગંગા પ્રત્યે જઈશ. ॥ ૩૫ ॥ શ્રી નારાયણ બોલ્યા—આ પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ યશવાળા રાજાનું પૂર્વ જન્મનું

પુત્રામનરકાયસ્તુત્રાયતેપિતરંસુતઃ ॥ ઇતિશ્રુત્યર્થબોધોપિસ્યાદેવાદ્યાન્યથામમ ॥ ૩૩ ॥
તસ્માદુપકરિષ્યામિપિતરંપૂર્વજન્મનઃ ॥ અવધાર્યવચશ્ચેત્થંકી જોજીગન્નૃપ ॥ ૩૪ ॥ ઇત્યેતત્કથિ
તંસર્વંયદ્યત્પૃષ્ટંત્વયાનથ ॥ અતઃપરંગમિષ્યમિસરયૂંપાપનાશિનીમ્ ॥ ૩૫ ॥ શ્રીનારાયણઉવાચ
॥ ઇત્યૈવંપ્રથમજનુશ્ચરિત્રમુક્ત્વાભૂપસ્યપ્રથિતયશસ્વિનશ્ચિરાય ॥ ગચ્છંતંમુનિમનુનીયિરાજરાજઃ
પ્રાવોચત્કિમપિનમન્નગણ્યપુણ્યઃ ॥ ૩૬ ॥

॥ ઇતિશ્રીબૃહન્નારદીયપુરાણેપુરુષોત્તમમાહાત્મ્યેશ્રીનારાયણનારદસંવાદેવાલ્મીકિનોક્તદ્વદ્ય
ન્વોપાહ્યાનેપુરુષોત્તમમાહાત્મ્યકાવ્યેનંદામૈકોનવિંશતિતમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૯ ॥

ચરિત્ર કહીને ઘણા વખતે જવા તૈયાર થયેલા મુનિને ઉત્તમ સત્કાર કરી અગણિત પુણ્યવાળો રાજાઓનો રાજા નમન કરતો કંઈ પણ કહેતો હતો. ॥ ૩૬ ॥ ઇતિશ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્યમાં નારાયણ નારદ સંવાદમાં દ્વદશસ્કાન્દ આખ્યાનમાં પુરુષોત્તમની શ્રેષ્ઠતાનું વર્ણન નામનો આગણિસૂત્રો અધ્યાય અમામ.

સૂત ઓલ્યા—હે પ્રાક્ષણો, નારાયણના મુખથી દઢધન્વાનું પૂર્વજન્મનું ચરિત્ર સાંભળી નથી પામ્યો અત્યંત સંતોષ મન તે જેમનું એવા નારદ, મુનિને પુછવા લાગ્યા. ॥ ૧ ॥ નારદ ઓલ્યા, હે તપોધન, હે નારાયણ, દઢધન્વા રાજા, મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા વાલ્મીકિને શું કહેતા હતા. વિનયવાળા મને તે સારા વિસ્તારથી કહો. ॥ ૨ ॥ શ્રીનારાયણ ઓલ્યા—હે શ્રેષ્ઠ, હે મહાપુત્રિશાસિ, હે નારદ, મુનિ શ્રેષ્ઠ એવા વાલ્મીકિને દઢધન્વાએ જે કહ્યું તે હું કહું છું.

॥ સૂતઠવાચ ॥ ॥ નારાયણમુખાચ્છૃત્વાપ્રાક્તનંદૃઢધન્વાનઃ ॥ ગાત્રેદૃઢમનાવિપ્રાનારદઃ
પૃષ્ઠવાનમુનિમ્ ॥ ૧ ॥ ॥ નારદઠવાચ ॥ ॥ કિમુવાચમહારાજોવાલ્મીકિંમુનિસત્તમમ્ ॥
તત્પ્રેક્ષ્યેનીતાયતપોધનસુવિસ્તરમ્ ॥ ૨ ॥ ॥ શ્રીનારાયણઠવાચ ॥ ॥ શ્રૃણુનારદવક્ષ્યેહંયદુક્તં-
દૃઢધન્વના ॥ અનુનીયમહાપ્રાજ્ઞવાલ્મીકિંમુનિસત્તમમ્ ॥ ૩ ॥ ॥ દૃઢધન્વોવાચ ॥ પુરુષોત્તમમા-
સાયેકંથંકાર્યોમુમુક્ષુભિઃ ॥ કીદૃશીકસ્યપૂજાચકિંદાનંકોવિધિર્મુને ॥ ૪ ॥ ॥ એતત્સર્વંસમાચ-
ક્ષ્વસર્વંલોકાહિતાયમે ॥ સર્વલોકહિતાર્થાયચચરંતિહિમવાદૃશઃ ॥ ૫ ॥

તું સાંભળ. ॥ ૩ ॥ દઢધન્વા ઓલ્યા—હે મુનિ મોક્ષની ઇચ્છાવાળાઓએ પુરુષોત્તમ માત્ર કેવી રીતે કરવો. તેની પૂજા કયા પ્રકારની, શું દાન, કયો વિધિ કરવો. ॥ ૪ ॥ સઘળા લોકના કલ્યાણને માટે મને એ સઘળું કહો. આપના જેવા સર્વ લોકના હિતને સાડું ફરે છે. ॥ ૫ ॥

આ માસ પોતે આક્ષાત્ર લગવાનું પુરૂષોત્તમ છે. મે તમારા મુખથી સાંભળ્યું. તે પુરૂષોત્તમ માસ કરવામાં મોટું પુણ્ય છે. ॥ ૬ ॥ પૂર્વજન્મમાં હું બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ સુદેવ થઈને મૃત્યુથી ઉઠેલા પુત્રને જોઈ પુરૂષોત્તમ માસને વિધિ વડે કરતો હતો. ॥ ૭ ॥ હે બ્રાહ્મણ, પુત્રના શોકથી ચેતન રહિત નિરન્તર આહાર વગરનો અબળપણામાં પણ મારો પુરૂષોત્તમ માસ ગયો. ॥ ૮ ॥ તેનું પણ આ ફલ થયું. શુકદેવ મૃત્યુથી ઉઠ્યો. હરિના કહેવાથી અનુભવ કરેલા

અસૌમાસઃસ્વયંસાક્ષાદ્ભગવાન્પુરુષોત્તમઃ ॥ તસ્મિન્કૃતેમહત્પુણ્યંત્વન્મુખાત્સંશ્રુતંમયા ॥ ૬ ॥
પૂર્વજન્મન્યહંભૂત્વાસુદેવોબ્રાહ્મણોત્તમઃ ॥ વિધિનાકૃતવાન્માસંદૃષ્ટ્વાપુત્રંમૃતોત્થિતમ્ ॥ ૭ ॥ અજાન
તોપિમેબ્રહ્મણ્પુત્રશોકાદચેતસઃ ॥ નિરાહારસ્યસતતંગતશ્ચપુરુષોત્તમઃ ॥ ૮ ॥ તસ્યાપ્યેતત્ફલં-
જાતંશુકદેવોન્મૃતોત્થિતઃ ॥ અનુભુતમિમંમાસંસેવેહરિણોદિતઃ ॥ ૯ ॥ ઇહજન્મનિતત્સર્વંવિસ્મૃતં-
મેતપોધન ॥ એતત્પુજવિધાનંમેવદવિસ્તરતઃપુનઃ ॥ ૧૦ ॥ ॥વાલ્મીકિરુવાચ ॥ ॥ ॥ બ્રાહ્મે-
મુહૂર્તેચોત્થાયપરંબ્રહ્મવિચિંતયેત્ ॥ તતોવ્રજેનૈર્ઋતાશાંબૃહત્સોદકભાજનઃ ॥ ૧૧ ॥

આ પુરૂષોત્તમ માસને સેવ્યો. ॥ ૧૬ ॥ હે તપોધન—આ જન્મમાં તે સઘળું મને વિસ્મરણ થયું. ફરીથી એ માસ ની પૂજની વિધિ મને કહો. ॥ ૧૦ ॥ વાલ્મીકિ બોલ્યા—બ્રાહ્મ મુહૂર્તમાં ઉઠી પરબ્રહ્મનું ધ્યાન કરવું. ત્યાર પછી મોટું પાણીનું વાસણ લઈ નૈરૂત દિશામાં જવું. ॥ ૧૧ ॥

પુ.

અ.

પુરુષોત્તમના સેવકે, ગામથી અન્યત્ર હવે જવું. દિવસે ને સંધ્યાકાળે, કાનપર જનોઈ રાખી, ઉત્તર દિશા તરફ મુખ કરી, ॥ ૧૨ ॥ વસ્ત્રથી મરતક વીંટી. ઘાંતથી પૃથ્વીને ઢાંકી પ્રયત્નથી લોઢાને નિયમમાં રાખી થુંકવું નહિ. શ્વાસ લેવા નહિ. ॥ ૧૩ ॥ જો ગરિમાં મૂત્રને મલનો ત્યાગ કરવા હોય તો દક્ષિણ દિશામાં મુખ રાખી ગુદોન્દ્રિયને ઘડણ કરી ઉડીને પવિત્ર મૃત્તિકા લઈ ॥ ૧૪ ॥ આલસ ત્યાગ કરી ગંધના લેપને નાશ કરનાર શૌચ કરવું. એક વાર મૃત્તિકાલિંગે, આઠવાર ગુદામાં. કાળે હાથે ત્રણવાર. એ હાથે દશવાર ॥ ૧૫ ॥ એ પગમાં ચૌદવાર. મૃત્તિકા

પ્રામાદૂર નરંગચ્છેત્પુરુષોત્તમભેવકઃ ॥ દિવાસંધ્યાસુકર્ણસ્થબ્રહ્મસૂત્રઉદકમુખઃ ॥ ૧૨ ॥ અનં
ર્ધાયતૃણૌર્ભૂમિઃશિરપ્રાવૃત્યવાસના ॥ વક્ત્રનિયમ્યયત્નેનનોષ્ટ્રિવેત્રોચ્છ્વેઃસેદપિ ॥ ૧૩ ॥ કુર્યાન્મૂ
ત્રપુરીપંચરાત્રૌચેદ્દક્ષિણામુખઃ ॥ ગૃહીતિગિશ્મશ્વોત્થાયગૃહીતિશુચિમૃત્તિકઃ ॥ ૧૪ ॥ ગંધલેપક્ષયકરં
કુર્યાચ્છૌચમતંદ્રિનઃ ॥ એકાલિંગેગુદપંચત્રિર્વામેદઃકોમયોઃ ॥ ૧૫ ॥ દ્વિસપ્તપાદયોશ્ચૈવગાર્હસ્થ્યં
શૌચમુચ્યતે ॥ કૃત્વાશૌચંતુપ્રક્ષાલ્યપાદૌહસ્તૌચમૃજ્જલૈઃ ॥ ૧૬ ॥ તીર્થેશૌચંનકુર્વીતકુર્વીતો
દ્વૃતવારિણા ॥ અરત્નિન્દયમંચારિત્યક્ત્વાકુર્યાદ્નુહૂતે ॥ ૧૭ ॥

ચોળવી. આ પ્રમાણે ઘડન્દ્યાશ્રમવાળાઓનો શૌચ કહેવાય છે. શૌચ કરીને, મૃત્તિકાને જલથી હાથ પગ ધોઈ ॥ ૧૨ ॥ તીર્થ (નદી વગેરે) માં શૌચ નાહ કરવું. પાણી બહાર કાઢેલા જલથી કરવું. પાણી નાહ કાઢેલા તીર્થમાં કરવું હોય તો એ મુઠી જેટલા ચાલતા પાણીને ત્યાગ કરી પછી શૌચ કરવું. ॥ ૧૭ ॥

મા.

૨૦

૭૭

૧૫૪

૭૭

પછી તે તીર્થને શુદ્ધ કરવું, નહિ તો તે અપવિત્ર થાય છે. આ પ્રમાણે પુરૂષોત્તમ મામના સારા વ્રતવાળાએ
 શોચ કરવું ॥ ૧૮ ॥ બારપછી બોગ અથવા બાર કોંગળા કરવા. મૂત્રને ત્યાગ કરવામાં આડ અથવા ચાર કોંગળા
 ગ્રહસ્થાશ્રમવાળાએ કરવા. ॥ ૧૯ ॥ ઉડી આંખ ઘોઘને દાંતણ લઈ આવવું. આ મંત્ર લાણી દાંતણ કરવું ॥ ૨૦ ॥ હે વન-
 સ્પતિ આયુષ, બલ, યશ, તેજ, પ્રજા, પશુ, ધન, ગ્રહમાં બુદ્ધિ, મન કામના પ્રર્ણ કરનારી બુદ્ધિ, તું અમને આપ

પશ્ચાત્તચ્છોધયેતીર્થમશુદ્ધમન્યથાહિતત્ ॥ એવંશૌચંપ્રકુર્વીતપુરુષોત્તમસદ્વૃત્તી ॥ ૧૮ ॥ તતઃ
 શોઢશગંડૂવાન્પ્રકુયાદ્વાદશૈવવા ॥ મૂત્રોત્તમર્ગેતુગંડૂવાનષ્ટૌવાચતુરોગૃહી ॥ ૧૯ ॥ ઉત્થાયનેત્રેપ્રક્ષા-
 લ્યદંતકાષ્ઠમમાહરેત્ ॥ ઇમંમંત્રસમુચ્ચાર્યદંતધાવનમાચરેન્ ॥ ૨૦ ॥ આયુર્વલંયશોવર્ચઃપ્રજાઃપશુ-
 વસૂનિચ ॥ બ્રહ્મપ્રજ્ઞાંચમેધાંચત્વંનોદેહિવનસ્પતે ॥ ૨૧ ॥ અપમાર્ગંવાદરંવાદ્વાદશાંગુલમવ્રણમ્
 કાનિષ્ઠાંગુલિવત્સ્થૂલંપૂર્વાદ્દેકૃતકૂર્ચકમ્ ॥ ૨૨ ॥ શુચિર્દ્વાદશગંડૂર્વૈર્નિષિ ભાનુવાસરે ॥ આચમ્ય
 પ્રયતઃસમ્યક્પ્રાતઃસ્નાનંસમાચરેત્ ॥ ૨૩ ॥

॥ ૨૧ ॥ આ મંત્ર લાણી બાર આંગળા જેટલું લાંબુ સરેળું નહિ. છેલ્લી આંગળીના જે તું જડું ગાંડાના અર્ધા ભાગ
 સુધી કુચડો કરી ઝંજોટાનું આથવા બોઝીનું દાંતણ લેવું ॥ ૨૨ ॥ રવિવારે દાંતણ કરવાનું નિષિદ્ધ છે તો બાર કોંગળા
 કરી પવિત્ર થવું. પ્રયત્નથી સવારમાં આશ્રમન કરી સ્નાન કરવું ॥ ૨૩ ॥

પુ.
અ.

સ્નાન કર્યા પછી તીર્થ દેવતાઓનું તર્પણ કરવું. સમુદ્રને મળનારી નદીમાં સ્નાન કરવાનું ઉત્તમ કહ્યું છે. ॥ ૨૪ ॥
વિદ્વાનોએ વાવ, કુવા, સરોવરમાં સ્નાન કરવાનું મધ્યમ કહ્યું છે. અહ્યસ્થને ઘેર સ્નાન કરવાનું સાધારણ કહેલું છે.
॥ ૨૫ ॥ સ્નાન કર્યા પછી ત્વદ્વાન્ બ્રાહ્મણે પાવત્રને ધોળા બે વસ્ત્ર ધારણ કરી નિરંતર ખેલે લાખવાનું વસ્ત્ર ધારણ
કરવું. ॥ ૨૬ ॥ પાવત્ર જગ્યાપર પૂવ અથવા ઉત્તમ દશા તરફ મુખ કરી બેશીને શિખા લાંબી બે હાથ ધ્રુવે

સ્નાનાદનંતરંતાવત્તર્પયત્તેથિદેવતાઃ ॥ સમુદ્રગાનદીસ્નાનમુત્તમંપરિકીર્તિતમ્ ॥ ૨૪ ॥

વાપીકૂપતટાગેષુમધ્યમંકથિતંબુધૈઃ ॥ ગૃહસ્થાદંતુસામાન્યંગૃહસ્થસ્યપ્રકીર્તિતમ્ ॥ ૨૫ ॥

તતશ્ચવાસસીશુદ્ધેશુક્લેષપરિધાયચ ॥ ઉત્તરીયંસદાધાર્યંબ્રાહ્મણેનવિજાનતા ॥ ૨૬ ॥ ઉપવિશ્યશુ
ચૌદેશેપ્રાઙ્મુખોવાઉડ્ઙ્મુખઃ ॥ ભુત્વાબદ્ધશિશ્વઃ કુર્યાદંતર્જાનભુજદ્વયમ્ ॥ ૨૭ ॥ સપવિત્રેણ
સ્નાત્વદુર્ગાલિહ્નમનક્રિયામ્ ॥ નોચ્છિષ્ટંતત્પવિત્રંતુભુક્ત્વોચ્છિષ્ટંતુવર્જયત્ ॥ ૨૮ ॥ આચમ્યતિલ
કંકુર્યાદ્ધોષીચંદનમૃત્સનયા ॥ ઉર્ધ્વપુંડ્રમૃજુંસૌમ્યંદંડાકારંપ્રકલ્પયેત્ ॥ ૨૯ ॥

ઉર્ધ્વપુંડ્રત્રિપુંડ્રંવામધ્યેછિદ્રંપ્રકલ્પયેત્ ॥ નિવસત્યૂર્ધ્વપુંડ્રેતુશ્રિયાસહહરિઃ સ્વયમ્ ॥ ૩૦ ॥

ની વચમાં રાખવા. ॥ ૨૭ ॥ વીટી ધારણ કરેલા હાથથી આચમનની ક્રિયા કરવી. તે વીટી અપવિત્ર થતી નથી. જમ્યા
પછી અપવિત્ર થાય છે. માટે ત્યાગ કરવી. ॥ ૨૮ ॥ આચમન કરી ગોપીચંદનની મૃતિકાથી તલક કરવું. દંડના સરખું
સુંદર, સીધું એવું ઉંચું તલક કરવું. ॥ ૨૯ ॥ ઉર્ધ્વપુંડ્ર અથવા ત્રિપુંડ્ર કરવું અને તેના મધ્યમાં ચાંદલો કરવો. ઉભા
તલક માં લક્ષ્મીની આથે વળણું પોતે વસે છે. ॥ ૩૦ ॥

મા.
૨૦

૭૮

આડા તિલકમાં નિરંતર પાર્વતીની સાથે શંકર સાક્ષાત્ રહે છે. છિદ્ર વગરનું તે તિલક કુતરાના પગ સરખું જાણવું. ॥ ૩૧ ॥ શ્વેત ચંદન જ્ઞાનને કરનારૂં અને રાતું મનુષ્યોને વશ કરનારૂં કહ્યું છે. પીળું ચંદન સર્વ સમૃદ્ધિ ને આપનારૂં કહ્યું છે માટે બીજાને ત્યાગ કરવો ॥ ૩૨ ॥ ગોપીચંદનની મૃત્તિકાથી સઘળા પાપોને નાશ કરનારૂં પૂજા નું અંગ કહેલું છે. માટે શંખ ચક્ર વગેરેને ધારણ કરવા. ॥ ૩૩ ॥ જેના શરીર પર શંખ ચક્ર વિગેરેના ચિન્હો

ત્રિપુંડ્રધૂર્જટિ : સાક્ષાદુમયાસહસર્વદા ॥ વિનાછિદ્રંતુતંપુંડ્રશુનઃ પાદસમંવિદુઃ ॥ ૩૧ ॥ શ્વેતંજ્ઞાન કરંપ્રોક્તંરક્તંવદ્રયકરંનૃણામ્ ॥ પીતંસર્વદ્વિદંપ્રોક્તમન્યતુપરિવર્જયેત્ ॥ ૩૨ ॥ શંખચક્રાદિકંધાર્યં ગોપીચંદનમૃત્સનયા ॥ સર્વપાપક્ષયકરંપૂજાંગંપરિકીર્તિતમ્ ॥ ૩૩ ॥ સ્વશંખચક્રાદિચિહ્નાનિદ્વ્યંતેયસ્યવિગ્રહે ॥ મર્ત્યોમર્ત્યોનવિજ્ઞેયઃસનિત્યંભગવત્તનુઃ ॥ ૩૪ ॥ પાપંસુકૃતરૂપંતુજાયતેતસ્ય દેહિનઃ ॥ શંખચક્રાદિચિહ્નાનિયોધારયતિનિત્યશઃ ॥ ૩૫ ॥ નારાયણાયુધૈર્નિત્યંચિહ્નિતોયસ્ય વિગ્રહઃ ॥ પાપકોટિયુતસ્યાપિતસ્યકિંકુરુતેયમંઃ ॥ ૩૬ ॥

દેખાય છે તે મનુષ્યને મનુષ્ય નહિ જાણવો. પણ તે નિરંતર ભગવાનના શરીર રૂપ છે. ॥ ૩૪ ॥ જે દરરોજ શંખ ચક્ર વિગેરેના ચિન્હોને ધારણ કરે છે તે મનુષ્યના પાપ પુણ્યરૂપ થઈ જાય છે. ॥ ૩૫ ॥ જેનું શરીર નારાયણના આયુષો થી દરરોજ ચિન્હવાળું છે. કરોડ પાપથી મુક્ત એવા તેને ચમરાજ શું કરે છે. ॥ ૩૬ ॥

પુ૦

અ૦

તે કર્યા પછી પ્રાણાયામ કરી સંધ્યા વંદન કરવું. પ્રાતઃકાળની સંધ્યા નક્ષત્ર સંહિત યથાવિધિ પ્રમાણે કરવી. ॥૩૭॥
ન્યાં સુધી સૂર્યનારાયણના દર્શન થાય ત્યાં સુધી ગાયત્રી ભજવી. જે હાથ જેડી પાપને નાશ કરનારા ગાયત્રીના મંત્રોથી
સ્તુતિ કરવી. ॥ ૩૮ ॥ સંધ્યા વખતે પૃથ્વીપર પોતાના પગ સુધી પગે લાગવું. યસ્ય સ્મૃત્યં એ મંત્રથી જે અધુરું

પ્રાણાયામંતતઃકૃત્વાસંધ્યાવંદનમાચરેત્ ॥ પૂર્વસંધ્યાંસનક્ષત્રામુપાસીતયથાવિધિ ॥ ૩૭ ॥
ગાયત્રીમભ્યસેન્નાવધ્યાવદાદિત્યદર્શનમ્ ॥ સાવિત્રૈરનધૈર્મત્રૈરુપસ્થાયકૃતાંજલિઃ ॥ ૩૮ ॥ આત્મ
પાદૌતથાભૂમૌસંધ્યાકાલેઽભિવાદયેત્ ॥ યસ્યસ્મૃત્યેતિમંત્રેણયદુનંપરિપૂર્યેત્ ॥ ૩૯ ॥ યસ્તુસંધ્યા
મુપાસીતશ્રદ્ધયાવિધિવદ્વિજઃ ॥ નતસ્યકિંચિદુપ્રાપંત્રિપુલોકેષુવિચ્યતે ॥ ૪૦ ॥ દિવસસ્યાદિમેભાગે
કૃત્યમેતદુદારિતમ્ ॥ એવંકૃત્વાક્રિયાંનિત્યાંહરિપૂજાંસમાચરેત્ ॥ ૪૧ ॥ ઉપલિપ્તેશુચૌદેશેનિયતો
વાગ્યતઃશુચિઃ ॥ વૃતંવાચતુરસ્ત્રંવામઙ્ગલંગોમયેનતુ ॥ ૪૨ ॥

હોય તે પુરું કરવું. ॥ ૩૯ ॥ જે બ્રાહ્મણ શ્રદ્ધાથી વિધિપૂર્વક સંધ્યા કરે છે તેને ત્રણ લોકમાં કંઈ દુષપ્રાપ્ય નથી.
॥ ૪૦ ॥ દિવસના પહેલા ભાગમાં આ કર્મ કરવાનું કહ્યું છે. આ પ્રમાણે કરીને દરરોજ હરિની પૂજા કરે. ॥ ૪૧ ॥
ગાયના છાંણથી ગોળ અથવા ચોખ્ખું મંડળ કરી, લીપેલા પવિત્ર ભાગમાં વાણીને નિયમમાં રાખી પવિત્ર થઈ ॥ ૪૨ ॥

મા૦

૨૦

૭૯

વ્રતની સિદ્ધિને માટે ચોખાથી અષ્ટદલ કરી સારો મજાખુત, નવો સુવર્ણ, રૂપાનો, ત્રાંખાનો, મૃત્તિકાનો ॥૪૩॥
છિદ્ર વગરના પવિત્ર કલશને મંડળના ઉપર સ્થાપન કરવો. તે કલશમાં પવિત્ર તીર્થોથી આણેલું સારું જલ ભરવું.
॥ ૪૪ ॥ કલશના મુખમાં વિષ્ણુ અને કંઠ લાગમાં રૂદ્ર, આશ્રય કરે છે. તેના મૂલ લાગમાં બ્રહ્મા, અને મધ્ય લાગમાં માતા
ઓના સમૂહ રહેલાં છે. ॥ ૪૫ ॥ કુક્ષમાં સાગરો, સાત દ્વિપવાળી પૃથ્વી, રુદ્રવેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અથર્વવેદ ॥૪૬॥

વિધાયાષ્ટદલંકુર્યાંચિંદુલૈર્વ્રતસિદ્ધયે ॥ સૌવર્ણરાજતંતામ્રમૃન્મયંસુદૃઢંનવમ્ ॥ ૪૩ ॥
અવ્રણંકલશંશુદ્ધંસ્થાપયેન્મંડલોપરિ ॥ તત્રોદકંસમાપૂર્યંશુદ્ધતીર્થાત્દતંશિવમ્ ॥ ૪૪ ॥ કલ-
શસ્યમુખોર્વિષ્ણુઃકંઠેરુદ્રઃસમાશ્રિતઃ ॥ મૂલેતત્રસ્થિતોબ્રહ્મામધ્યેમાતૃગણાઃસ્મૃતાઃ ॥ ૪૫ ॥ કુ-
ક્ષૌતુસાગરાઃસર્વેસપ્તદ્વિપાવસુંધરા ॥ ઋગ્વેદોથયજુર્વેદઃસામવદોહ્યથર્વણઃ ॥ ૪૬ ॥ અંગૈશ્વસહિતાઃ
સર્વેકલશંતુસમાશ્રિતાઃ ॥ એવંસંસ્થાપ્યકલશંતત્રતીર્થાનિયોજયેત્ ॥ ૪૭ ॥ ગંગાગોદાવરીચૈવ-
કાવેરીચસરસ્વતી ॥ આયાંતુમમશાંત્યર્થદુરિતક્ષયકારણાત્ ॥ ૪૮ ॥

આ સર્વ વેદો અંગો સહિત કલશમાં આશ્રય કરે છે. આ પ્રમાણે કલશનું સ્થાપન કરી તેમાં તીર્થોની કલ્પના
કરવી. ॥ ૪૭ ॥ મારી શાન્તિને માટે પાપોને નાશ કરવાને આમાં ગંગા, ગોદાવરી, કાવેરી, સરસ્વતી, આવે. ॥ ૪૮ ॥

પુ०

અ०

ત્યાર પછી ગંધ, અક્ષત, તે ઋતુમાં ઉત્પન્ન થયેલા પુષ્પ, નૈવેદ્ય, મંત્ર સહિત ઉપચારથી કલશની પૂજા કરી. ॥ ૪૯ ॥ તેનાપર પીળા વસ્ત્રથી વીટાળેલું ત્રાંબાતું પાત્ર ઢાંકવું. તેનાપર રાધા સહિત સુવર્ણની પુરુષોત્તમની મૂર્તિ મૂકવી. ॥ ૫૦ ॥ રાધાસહિત પુરુષોત્તમની મૂર્તિ સુવર્ણની કરવી. ભક્તિ પરાયણ રહી વિધિપૂર્વક તેની પૂજા કરવી. ॥ ૫૧ ॥ પુરુષોત્તમ માસ આન્થો હોય તેમાં પુરુષોત્તમ માસનો દેવતા પુરુષોત્તમ છે. માટે પુરુષોત્તમની પૂજા

તતઃસંપૂજ્યકલશમુપચારૈઃસમંત્રકૈઃ ॥ ગંધાક્ષતૈશ્ચનૈવેદ્યૈઃપુષ્પૈસ્તત્કાલસંભવૈઃ ॥ ૪૯ ॥
તસ્યોપરિન્યસેત્પાત્રંતામ્રંપીતાંબરવૃતમ્ ॥ તસ્યોપરિન્યસેદ્દ્વૈમંરાધયાસહિતંહરિમ્ ॥ ૫૦ ॥ રાધયા-
સહિતઃકાર્યઃસૌવર્ણઃપુરુષોત્તમઃ ॥ તસ્યપૂજાપ્રકર્તવ્યાવિધિનાભક્તિતત્પરૈઃ ॥ ૫૧ ॥ પુરુષોત્તમ-
સસ્યદૈવતંપુરુષોત્તમઃ તસ્યપૂજાપ્રકર્તવ્યાસંપ્રાપ્તિપુરુષોત્તમે ॥ ૫૨ ॥ સંસારસાગરેમગ્રમુદ્ધારય-
તિયોધ્રુવમ્ ॥ કોનસેવેતતંલોકેમર્ત્યોમરણધર્મવાન્ ॥ ૫૩ ॥ પુનઃપ્રામાઃપુનર્વિત્તંપુનઃપુત્રાઃપુનર્ગ-
હમ્ ॥ પુનઃશુભાશુભંકર્મનશરીરપુનઃપુનઃ ॥ ૫૪ ॥

કરવી. ॥ ૫૨ ॥ સંસારરૂપ સાગરમાં નિમગ્ન પુરુષને જે નિશ્ચયથી તારે છે. મૃત્યુના ધર્મવાળો, કયો મનુષ્ય લોકમાં તેને નહિ સેવે. અર્થાત્ સવ લોક તેની પૂજા કરે છે. ॥ ૫૩ ॥ ફરી ગામ, ફરી દ્રવ્ય, ફરી પુત્ર, ફરી ઘર, ફરી શુભ અશુભ કર્મ એ બધું મળે છે પણ આ શરીર વારંવાર મળતું નથી. ॥ ૫૪ ॥

મા०

૨૦

૮૦

૧૬૦

૮૦

ધર્મના અર્થ માટે તે શરીરનું રક્ષણ કરવું. જ્ઞાનના અર્થને માટે ધર્મનું રક્ષણ કરવું. જ્ઞાનથી શુદ્ધ ભોક્ષ થાય છે. તેથી ધર્મચરણ કરવું ॥ ૫૫ ॥ શરીરરૂપ વૃક્ષનું ફલ બુદ્ધિ ધર્મ છે. ધર્મ રહિત જે શરીર તે ફલ વગરના વાંઝીયાવૃક્ષ સરખું છે. ॥ ૫૬ ॥ સહાયતાને માટે માતા રહેતી નથી. સ્ત્રી પુત્ર વિગેરે રહેતા નથી, પિતા નથી રહેતા, સગાભાઈઓ રહેતા નથી. ધન નથી રહેતું. કેવલ ધર્મ રહે છે. ॥ ૫૭ ॥ દીપડીના જેવી વૃદ્ધાવસ્થા છે. રોગો શત્રુઓ ના જેવા છે. ભાંગેલા વાસણમાંથી દૂધ જતું રહે છે. તેવી રીતે આ શરીરમાંથી દરરોજ આયુષ જતું રહે છે. ॥ ૫૮ ॥

તદ્રક્ષિતંતુધર્માર્થેધર્મોજ્ઞાનાર્થમેવહિ ॥ જ્ઞાનેનસુલભોમોક્ષસ્તસ્માદ્ધર્મસમાચરેત્ ॥ ૫૫ ॥ દેહ-
રૂપસ્યવૃક્ષસ્યફલંધર્મઃસનાતનઃ ॥ ધર્મહીનસ્તુયોદેહોનિષ્ફલોવંધ્યવૃક્ષવત્ ॥ ૫૬ ॥ નમાતાચ-
સહાયાર્થેનકલત્રસુતાદયઃ ॥ નપિતાસોદરાવિત્તંધર્મસ્તિષ્ઠતિકેવલમ્ ॥ ૫૭ ॥ જરાવ્યાધીવમ-
યદાવ્યાધયઃશત્રવોયથા ॥ આયુર્યાતિપ્રતિદિનંભગ્નમાંડાત્પયોયથા ॥ ૫૮ ॥ તરંગતરલાલક્ષ્મી-
ર્યૈવંદુરુપોદ્દામ્ ॥ વિષયાઃસ્વપ્નવિષયાઙ્ગવસર્વેનિર્થકાઃ ॥ ૫૯ ॥ ચલંચત્તંચલંવિત્તંચકં-
સંસારજંસુખમ્ ॥ એવંજ્ઞાત્વાવિરક્તઃસન્ધર્માભ્યાસપરોભેવત્ ॥ ૬૦ ॥

લક્ષ્મી સમુદ્રના ભોજના જેવી ચંચળ છે. ચૌવન પુષ્પના જેવું અને સમ્રાજા વિષયો સ્વપ્નના સરખા અર્થ વગરના છે. ॥ ૫૬ ॥ ચિત્ત ચંચલ છે. ધન ચલાયમાન છે, સંસારના મુખ મલાયમાન છે. આ પ્રમાણે જાણીને વૈરાગ્યવાન થઈ ધર્મના અભ્યાસમાં આસક્ત થાય. ॥ ૬૦ ॥

પુ૦

અ૦

સર્વે ગરેલો દેડકો જેમ માખી ખાવાની ઇચ્છા કરે છે. તેમ કાળે ગળેલો જીવ પારકાને પીડા તથા દ્રવ્યમાં અસકત રહે છે. ॥ ૬૧ ॥ તે માટે જેનું આયુષ્ય મૃત્યુથી પકડાયું છે. તે પુરૂષને કયે પ્રકારે સુખથી હર્ષ થશે, જેવી રીતે વધ કરવા યોગ્ય એવા માણસને શૂલી તરફ વધ કરવા લાઇ જવાતા મનુષ્યના સુખની માફક નિરર્થક છે. ॥ ૬૨ ॥ જ્યારે ચિત્ત ધર્મ અર્થમાં તત્પર હોય ત્યારે દ્રવ્ય અનુકુળ હોતું નથી. તથા જ્યારે દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે, ત્યારે ચિત્ત ધર્મમાં રહેતું નથી. ॥ ૬૩ ॥

મૃત્યુપ્રસ્તાયુષઃપુંસઃકિંસુખંહર્ષયત્યહો ॥ આઘાતંનીયમાનસ્યવધ્યસ્યેવનિરર્થકમ્ ॥ ૬૨ ॥
ધર્માર્થચયદાચિત્તનચિત્તસુલભંતદા ॥ યદાવિત્તનચતદાચિત્તંધર્મોન્મુખંભવેત્ ॥ ૬૩ ॥
ચિત્તવિત્તે
યદાસ્યાતાંસત્પાત્રંનતદાલભેત્ ॥ એતન્નિતયસંવંધોયદાકાલેતુસંભવેત્ ॥ ૬૪ ॥
અવિચાર્યતદા
ધર્મયઃકરોતિસંબુદ્ધિમાન્ ॥ વિત્તપ્રાચુર્યસંસાધ્યધર્માઃસંતિસહસ્રશઃ ॥ ૬૫ ॥
પુરુષોત્તમેસ્વલ્પ
વિત્તસાધ્યોધર્મોમહાન્ભવેત્ ॥ સ્નાનંદાનંકથાયાંચવિષ્ણોઃસ્મરણમેવચ ॥ ૬૬ ॥
એતન્માત્રોપિ
સદ્ધર્મસ્વાયતેમહંતોભયાત્ ॥ ૬૭ ॥

જ્યારે ચિત્તને દ્રવ્ય ખાંડે હોય છે. ત્યારે સત્પાત્રનો લાભ થતો નથી. જે વખતે આ ત્રણેનો સંયોગ બનશે. ॥ ૬૪ ॥ ત્યારે કંઈપણ વિચાર ન કરતાં જે ધર્મ કરે છે. તેજ બુદ્ધિવાન સમજવો બ્રહ્મા ધનથી બને એવા હજારો ધર્મ છે. ॥ ૬૫ ॥ પરંતુ આ પુરુષોત્તમ માસમાં થોડા ધનથીજ મોટો ધર્મ સાધ્ય થાય તે એવું કે સ્નાન દાન વિષ્ણુની કથા સાંભળી તથા વિષ્ણુનું સ્મરણ કરવું ॥ ૬૬ ॥ એટલોજ ધર્મ મોટા ભયથી રક્ષણ કરે છે. ॥ ૬૭ ॥

મા૦

૨૦

૮૧

તેમાટે ગંગા એજ તીર્થ કામદેવ એજ ધનુષારી તે વિદ્યા એજ દ્રવ્ય તથા ઊત્તમ ગુણ એજ રૂપ સમજવું. તેવી રીતે સઘળા માસોમાં સાક્ષાત્ આ પુરુષોત્તમ માસજ ઉત્તમ છે. ॥ ૬૮ ॥ જે કે આ માસ પૂર્વે સર્વ પ્રજાદિ કર્મમાં અત્યન્ત ત્યાગ કરેલો હોતો તો પણ સાક્ષાત્ ભગવાનના પ્રસાદથીજ તેના નામ સરખા નામથીજ આ લોકમાં પ્રસિદ્ધ થયો ॥ ૬૯ ॥ જે પ્રમાણે હાથીના પગલામાં સઘળા પ્રાણીના પગલા સમાય છે. તેવી રીતે સર્વ ધર્મવા સર્વકાલ પુરુષોત્તમ

ગંગૈવતર્થિસ્મરણવધન્વીવિત્તંતુવિદ્યૈવગુણાસ્તુરુપમ્ ॥ માસેષુ સર્વેષુ તથૈવ સાક્ષાન્માસાત્ મોયં પુરુષોત્તમો હિ ॥ ૬૮ ॥ યદ્યપ્યસૌ નિંદ્યતમઃ પુરાસીત્સર્વેષુ કૃત્યેષુ મન્વાદિકેષુ ॥ તથાપિ સાક્ષાદ્રગવત્પ્રસાદાત્તન્નામનામ્નાભુવિવિશ્રુતોભૂત ॥ ૬૯ ॥ યથાહસ્તિ પદેલીનં સર્વપ્રાણિપદં ભવેત્ ॥ ધર્માઃ કાલાસ્તથા સર્વો વિલીનાઃ પુરુષોત્તમે ॥ ૭૦ ॥ યથામરતરંગિણ્યાનસમાઃ સકલાપગાઃ ॥ કલ્પવૃક્ષેણ નસમાયથા સકલપાદપાઃ ॥ ૭૧ ॥ ચિંતારત્ને નરત્નાનિ નસમાનિ યથાભુવિ કામધેન્વાયથાધેન્વો નારાજ્ઞાપુરુષાઃ સમાઃ ॥ ૭૨ ॥

માં વિશેષથી સમાય છે. ॥ ૭૦ ॥ જેવી રીતે દેવ નદી ગંગાની સરખી બીજી નદીઓ નથી તથા કંઈય વૃક્ષના સરખા બીજા સઘળા વૃક્ષો નથી. ॥ ૭૧ ॥ જેવી રીતે પૃથ્વીમાં ચિંતામણી રત્નના સરખા બીજા રત્નો નથી તથા કામ ધેનુના સરખી બીજી ગાયો નથી. તથા રાજાના સરખા બીજા પુરુષો નથી. ॥ ૭૨ ॥

પુ.

અ.

પુરુષોત્તમ માસનું દેવત પુરુષોત્તમજ છે તેટલા કારણ માટે લક્ષિત વડે શ્રદ્ધાથી પુરુષોત્તમનું જ જેવી રીતે વેદોના સમાન સર્વ કાલ સર્વ પુણ્ય કોઈપણ માસ પુરુષોત્તમ માસના સરખો નથી ॥ ૭૩ ॥ પૂજન કરવું. ॥ ૭૪ ॥ શાસ્ત્રને જાણનાર નિપુણ પવિત્ર સત્યવાદી વૈષ્ણવ એવા બ્રાહ્મણ આચાર્યને બોલાવી તેનાથી પૂજા કરવવી ॥ ૭૫ ॥ અત્યંત ગંભીર વેગવાળી અંદર રહેલા મોહ મદન વિગેરે તિમિંગલ સંશકમત્ત્ય સમૂહ છે.

नवेदैःसर्वशास्त्राणिपुण्यकालास्तथाखिलाः ॥ पुरुषोत्तममासेनसमोमासोनकर्हिचित् ॥ ७३ ॥

પુરુષોત્તમમાસસ્યદૈવતંપુરુષોત્તમઃ ॥ તસ્માત્સંપૂજયેદ્રક્તયાશ્રદ્ધયાપુરુષોત્તમઃ ॥ ૭૪ ॥ શાસ્ત્ર જ્ઞાનિપુણંશુદ્ધંવૈષ્ણવંસત્યવાદિનમ્ ॥ વિપ્રાચાર્યમથાહુયપૂજાંતેનપ્રકલ્પયેત્ ॥ ૭૫ ॥ સંસારસાગરમતીવગમીરક્ષણંત્તરથમોહમદનાદિતિમિંગિલૌઘમ્ ॥ ઉલ્લંઘ્યગંતુમભિવાંછતિભારતેસ્મિન્સંપૂજયેત્સપુરુષોત્તમમાદિદેવમ્ ॥ ૭૬ ॥ ॥ ઇતિશ્રીબૃહન્નારદીયપુરાણેપુરુષોત્તમમાહાત્મ્યેશ્રીનારાયણનારદસંવાદેદ્રઢધન્વોપારવ્યાનેઆહ્નિકકથનંનામવિંશતિતમોઽધ્યાયઃ ૨૦ ॥

જેમાં એવા સંસાર રૂપ સાગરને ઉલ્લંઘન કરી જે તરવાની ઇચ્છા રાખે છે, તે આ ભરતખંડ આદિદેવ એવા પુરુષોત્તમનું સેવન કરે ॥ ૭૬ ॥ ઇતિશ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્યમાં નારાયણ નારદ સંવાદમાં દ્રઢધન્વાના આખ્યાનનો આન્હિક કથન નામનો વિશ્વેશ્વર અધ્યાય સમાપ્ત.

મા.

૨૦

૮૧

૧૬૪

૮૨

વાલ્મીકિ બોલ્યા—મૂર્તિને અગ્નિમાંથી કાઢ્યા પછી, મૂર્તિની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરવી, ન કરે તો ધાતુજ જાણવી.
 ॥ ૧૧ ॥ જમણા હાથે કરી મૂર્તિના બે ગાલને સ્પર્શ કરી તે મૂર્તિમાં દેવ પણાની સિદ્ધિ સાડું વિષ્ણુદેવની
 પ્રતિષ્ઠા કરવી. ॥ ૨ ॥ મૂર્તિઓને વિષે પ્રાણોની પ્રતિષ્ઠા કર્યા વગર જેવો હોય તેવો સોના વિગેરેનો ભાગ રહે છે પણ
 દેવતાનો અંશ આવતો નથી ॥ ૩ ॥ હે રાજા બીજા દેવોની મૂર્તિઓને વિષે પણ તે દેવોની સિદ્ધિને સાડું તેમાં પણ

॥ વાલ્મીકિરુવાચ ॥ ॥ અનલોત્તારણંકૃત્વાપ્રતિમાયાસ્તતઃપરમ્ ॥ પ્રાણપ્રતિષ્ઠાંકુર્વી
 તદ્વન્યથાધાતુરેવસા ॥ ૧ ॥ પ્રતિમાયાઃકપેલૌદ્વૈસ્પૃષ્ઠાદક્ષિણપાણિના ॥ પ્રાણપ્રતિષ્ઠાંકુર્વીતતસ્યા
 દેવસ્યવૈહરેઃ ॥ ૨ ॥ અકૃતાયાંપ્રતિષ્ઠાયાંપ્રાણાનાંપ્રતિમારુચ ॥ યથાપૂર્વંતથાભાગઃસ્વર્ણાદિનાં
 દેવતા ॥ ૩ ॥ અન્યેષામપિદેવાનાંપ્રતિમાસ્વપિપાર્થિવ ॥ પ્રાણપ્રતિષ્ઠાકર્ત્તવ્યાતસ્યાંદેવત્વસિદ્ધયે
 ॥ ૪ ॥ પુરુષોત્તમવીજેનતદ્વિષ્ણોરિત્યનેનચ ॥ તથૈતદ્દયેંગુષ્ઠંત્વાશશ્વચ્ચમંત્રવિત્ ॥ ૫ ॥ એભિ
 મંત્રૈઃપ્રતિષ્ઠાંતુહદયેપિસમાચરેત્ ॥ અસ્યૈપ્રાણાઃપ્રતિષ્ઠંતુઅસ્યૈપ્રાણાઃક્ષરંતુચ ॥ ૬ ॥

તિષ્ઠા કરાવવી ॥ ૪ ॥ મંત્ર જાણનારે મૂર્તિના હૃદય પર અંબુઠો રાખી નિરન્તર પુરુષોત્તમ બીજ મંત્રથી અને
 તદ્વિષ્ણુએ મંત્રે કરી ॥ ૫ ॥ આલંગોથી હૃદયને વિષે પણ પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા કરવી કે આમાંપંચ પ્રાણ પ્રતિષ્ઠિત થવો અને
 આમાં પ્રાણોનો સંચાર થાવો. ॥ ૬ ॥

પુ०

અં

અસ્યૈ દેવત્વ સંખ્યા યૈસ્વાહા ઇત્યાદિ વૈદિક મંત્ર વડે. મૂળ મંત્ર વડે અથવા અંગ મંત્રથી ॥ ૭ ॥ સર્વ
પ્રતિમાને વિષે પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા કરવી અથવા પ્રયત્નથી તે દેવાના નમની અતેચ્ચતુર્થી વિભક્તિ લઈને પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા
કરવી, ॥ ૮ ॥ ને તે દેવાનું સ્મરણ કરી તે તે દેવના અતુર્થાત નામનો ઉચ્ચાર કરી અતે સ્વાહા કહેવું પ્રકારે પ્રાણની
પ્રતિષ્ઠા કરીને ઉચ્ચાર શ્રી પુરુષોત્તમનું ધ્યાન કરવું ॥ ૯ ॥ શ્રી વત્સનું ચિન્હ છે છાતીમાં બંને એવા શાન્ત નીલ કમળની

અસ્યૈદેવત્વસંખ્યાયૈસ્વાહેતિયજુરીર્યત્ ॥ મૂલમંત્રૈરંગમંત્રૈર્વદિકૈરિત્યનેનચ ॥ ૭ ॥ પ્રાણ
પ્રતિષ્ઠાંસર્વત્રપ્રતિમાસુસમાચરેત્ ॥ અથવાનામમંત્રૈશ્ચતુર્થૈતૈઃપ્રયત્નતઃ ॥ ૮ ॥ સ્વાહાંતૈશ્વપ્રકુર્વિ
તતત્તદ્દેવાનનુસ્મરન્ ॥ એવંપ્રાણપ્રતિષ્ઠાપ્યધ્યાયેચ્છ્રીપુરુષોત્તમમ્ ॥ ૯ ॥ શ્રીવત્સવક્ષસંશાંતની
લોત્પલદલચ્છવિમ્ ॥ ત્રિભંગલલિતંધ્યાયેત્સરાધંપુરુષોત્તમમ્ ॥ ૧૦ ॥ દેશકાલૌસમુલ્લિખ્યનિય
તોવાગ્યતઃશુચિઃ ॥ ષોડશૌરુપચારૈશ્વપૂચયેત્પુરુષોત્તમમ્ ॥ ૧૧ ॥ આગચ્છદેવદેવેશશ્રીકૃષ્ણ
પુરુષોત્તમમ્ ॥ રાધયાસહિતશ્ચાત્રગૃહાણપૂજનંમમ્ ॥ ૧૨ ॥

પાંખડીના સરખા કાન્તિવાળા ત્રણ હેઠાણેથી વાંકા વળેલા તોપણ મુદર એવા રાધા સહિત પુરુષોત્તમનું ધ્યાન કરવું ॥ ૧૦ ॥
પછી દેશ કાલનો કરી વાણીને નિયમમાં રાખી પવિત્ર થઈ સાળ ઉપમારેથી પુરુષોત્તમની પૂજા કરવી. ॥ ૧૧ ॥
હે દેવાના દેવસ હે શ્રી કૃષ્ણ. હે પુરુષોત્તમ આપ રાધા સહિત અહિંઆ આવીને મારાથી પૂજા ગ્રહણ કરો. ॥ ૧૨ ॥

મા०

૨૧

૮૩

શ્રી રાધિકા સહિત પુરુષોત્તમને નમન કરું છું. આ વાહન અર્પણ કરું છું. આ પ્રમાણે બોલીને આ વાહન કરવું.
હે દેવાના દિવેશ. હે પુરુષોત્તમ. આપ આવો. નાના પ્રકારના રત્નોથી જડીત અને સુવર્ણથી શોભિત એવું આસન ચઢણ
કરો. ॥ ૧૩ ॥ શ્રી રાધા સહિત પુરુષોત્તમને આસન આપવું. જેના સ્પર્શથી સુખ થાય એવું ગંગા વિગેરે સઘળા
તીર્થોથી પ્રાર્થના કરીને આણેલું આ જલ પગ ધોવાને ચઢણ કરો. ॥ ૧૪ ॥ એમ કહી પાદ્ય આપવું. હે હરિ. ગોપીઓ

શ્રીરાધિકાસહિતપુરુષોત્તમાયનમ : ॥ ॥ આવાહનંસમર્પયાપિ ॥ ॥ इत्यावाहनम् ॥
नानारत्नसमायुक्तंकार्तस्वरविभूषितम् ॥ आसनंदेवेशगृहाणपुरुषोत्तम ॥ १३ ॥ श्रीराधिका०
आसनं० ॥ गंगादिसर्वतीर्थेभ्योमयाप्रार्थनयातत्तृम् ॥ तोयमेतत्सुखस्पर्शपाद्यार्थंप्रतिगृह्यताम्
॥ १४ ॥ इतिपाद्यम् ॥ नंदगोपगृहेजातोगोपिकानंदेहेतवे ॥ गृहाणाध्यंमयादत्तंराधयासितो
हरे ॥ १५ ॥ इत्यध्यंम् ॥ गंगाजलंसमानीतंसुवर्णकलशस्थितम् ॥ अचम्यतांहृषीकेशपुरा
णपुरुषोत्तम ॥ १६ ॥

ના આનંદને માટે નંદરાયે ગોપને ઘેર અવતાર ધારણ કર્યો છે. મે અર્પણ કરેલા અધ્યંને આપ રાધા સહિત ચઢણ
કરશો. આમ બોલી અધ્યં જલ આપવું. ॥ ૧૫ ॥ હે હ્રી કેશ. હે પુરાણપુરુષોત્તમ સારી રીતે આણેલું ને સુવર્ણના
કલશમાં રહેલું ગંગા જલથી આચમન કરો. આમ બોલી આચમન આપવું ॥ ૧૬ ॥

પુ૦

અ૦

હે હરે મેઆણેલાં પંચામૃતોથી. પાલન કરનાર એવા રાધાની સાથે તમારા પૂજન કરવામાં મારા કાર્યની સિદ્ધિ પામે. ॥ ૧૭ ॥ રાધાને આનંદ આપનાર. હે હરે ગાયના દુધ-દહિંધી, મધ, શાંકેર, આદ્રવ્યોને ગૃહણ કરશે. આમ કહી પંચામૃતથી સ્નાન કરવું. ॥ ૧૮ ॥ હે નાથ, યોગના ઇશ્વર ગોવર્ધન પર્વતને ધારણ કરવાવાળા યશોના સ્વામી, ગાયોના પાલન કરનાર એવા દેવને નમસ્કાર કરૂં છું ॥ ૧૯ ॥ હે નંદના પુત્ર હે કૃષ્ણ ગંગા જલના સરખું થડું એવું નદી તીર્થથી આણેલું જલ

इत्याचमनम् ॥ कार्यमेसिद्धिमायातुपूजितेत्वयिधातरि ॥ पंचामृतैर्मयानीतैराधिका
सेहितोहरे ॥ १७ ॥ इतिस्नानम् ॥ पयोदधिघृतंगव्यमाक्षिकंशर्करातथा ॥ गृहाणेमानिद्रव्याणि
राधिकानंददायक ॥ १८ ॥ इतिपंचानुत्स्नानम् ॥ योगेश्वरायदेवायगोवर्धनधायच ॥ यज्ञा
नांपतयेनाथगोविंदारम्भोनमः ॥ १९ ॥ गंगाजलरमंशीतंनदीतीर्थसमुद्रवम् ॥ स्नानं
मयाकृष्णागृह्यतांनंदनंदन ॥ २० ॥ इतिपुनः स्नानम् ॥ पीतांबरयुगंदेवसर्वकामार्थसिद्धये ॥
मयानिवेदितंभक्त्यागृहाणसुरसत्तम ॥ २१ ॥

આપ સ્નાનને માટે ગ્રહણ કરશે ॥ ૨૦ ॥ આમ કહી ફરી સ્નાન કરાવવું. હે દેવમાં શ્રેષ્ઠ હે દેવ સઘળા કામના અર્થની સિદ્ધિને સાડું ભક્તિથી મેં એ પીતામ્બર અર્પણ કર્યા છે તે આપ ગ્રહણ કરશે. ॥ ૨૧ ॥

મા૦

૨૧

૮૪

હે દામોદર તમને નમસ્કારા હે, સંસારરૂપ સમુદ્રથી માણં રક્ષણ કરે. ઉત્તરીય વસ્ત્ર સાથે યજ્ઞ પવિત્ર ગ્રહણ કરે ॥૨૨॥ હે સુર શ્રેષ્ઠ સારા ગંધવાળું અતિ મનોહર સુંદર એવું મલયાગિરિ ચંદન પ્રીતિપૂર્વક વિલેપન માણં રક્ષણ ગ્રહણ કરે ॥૨૩॥ હે દેવોમાં શ્રેષ્ઠ, હે પુરૂષોત્તમ સુશોભિત કુંકુમથી યુક્ત એવો અક્ષતો નેમે ભક્તિથી અર્પણ કર્યાને આપ ગ્રહણ કરે

इतिवस्त्रम् ॥ आचमनम् ॥ दामोदरनमस्तेस्तु त्राहि मां भवसागरात् ॥ ब्रह्मसूत्रं सोत्तरीयं गृहाण पुरुषोत्तम ॥ २२ ॥ उपवीतम् ॥ आचमनम् ॥ श्रीखंडंचदनं दिव्यगंधाढ्यं सुमनोहरम् ॥ विलेपनं सुरश्रेष्ठ प्रीत्यर्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ २३ ॥ चंदनम् ॥ अक्षतास्तु सुरश्रेष्ठ कुंकुमोक्ताः सुशोभिताः ॥ मयानिवदिता भक्त्या गृहाण पुरुषोत्तम ॥ २४ ॥ इत्यक्षतान् ॥ माल्यादीनि सुगंधीनि मालત્યાदीनि वैपभો ॥ मया हृतानि पूजार्थं पुष्पाणि प्रतिगृह्यताम् ॥ २५ ॥ इति पुष्पाणि ॥ ततो गपूजा ॥ नंदात्मजो यशोदायास्तनयः केशिसूदनः ॥ भूभारोद्धारकश्चैव ह्यनंतो विष्णुरुपधृक् ॥ २६ ॥

॥૨૪॥ હે પ્રભુ સુગંધીવાળા માલતી વીગેરેના પુષ્પો મેં પૂજાને માણં આણ્યા છે. તે આપ ગ્રહણ કરે ॥૨૫॥ આ પ્રમાણે પુષ્પ અર્પણ કરી પછી પુરૂષોત્તમ ભગવાનના શરીરના અંગોની પૂજા કરવી. નંદના પુત્ર યશોદાના પુત્ર કે શિશૈત્યને મારનાર પૃથ્વીના ભારને ઉતારનાર. અનંત વિષ્ણુના રૂપને ધારણ કરનાર. ॥ ૨૬ ॥

પુ૦
અ૦

પ્રધુમન અનિરુદ્ધ શ્રીકંઠ સર્વ શસ્ત્રોને ધારણ કરનાર, વાણીના પતિ કેશવ અને સર્વાત્મા આવા નામોથી ॥૨૭॥
એ પગ, ધુટી, ધુટણ, જાંગ, કેડ, ગુહ્યેન્દ્રિય, નાભિ હૃદય, કંઠ, હાથ, મુખ ॥૨૮॥ નેત્ર, મસ્તક અનિઆ સર્વ
અંગોમાં પુષ્પ લઈને ઉપર કહેલા નામોને અંત ચતુર્થી લઈને વિશ્વરૂપવાળા એવા જગત્પતિ પુરૂષોત્તમનું પૂજન કરવું.

પ્રધુમ્નશ્ચાનિરુદ્ધશ્ચશ્રીકંઠઃસકલાસ્ત્રધૃક્ ॥ વાચસ્પતિઃકેશવશ્ચસર્વાત્મેતિચનામતઃ ॥૨૭॥
પાદૌગુલ્ફૌતથાજાનૂજઘેનચકટિતથા ॥ મેઢૂનાભિંચહૃદયંકંઠંવાહૂમુખંતથા ॥૨૮॥ નેત્રેશિ રશ્ચસર્વા
ગંવિશ્વરૂપિણમર્ચયેત્ ॥ પુષ્પાણ્યાદાયક્રમશઃશતશ્ચતુર્થ્યંતૈર્જગત્પતિમ્ ॥ ૨૯ ॥ પ્રત્યંગપૂજાકૃત્વાતુપુ
નશ્ચકેશવાદિભિઃ ચતુર્વિંશતિમંત્રૈશ્ચતુર્થ્યંતૈશ્વનામભિઃ ॥ ૩૦ ॥ પુષ્પમાદાયપ્રત્યેકંપૂજયેત્પુરુષો
ત્તમમ્ ॥ ૩૧ ॥ વનસ્પતિરસોદિવ્યોગંધાદ્યોગંધમુત્તમઃ ॥ આઘ્રેયઃસર્વદેવાનાંધૂપોઽયંપ્રતિગૃહ્યતામ્ ॥
इतिधूपम् ॥ ૩૨ ॥

॥ ૨૯ ॥ દરેક અંગોની પૂજા કર્યા પછી ફરીને કેશવ વિગેરે આવિશ નામોને અંતે ચતુર્થી વિભક્તિ લઈ દરેક નામે
કરી પુષ્પ લઈને પુરૂષોત્તમનું પૂજન કરવું. ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ વનસ્પતિના રસરૂપ સુંદર ગંધથી યુક્ત ગંધોમાં શ્રેષ્ઠ
સકલ દેવોને સુગંધ લેવા યોગ્ય એવો આ ધૂપ ગ્રહણ કરે. ॥ ૩૨ ॥

મા૦
૨૧

૮૧

આમ બોલી ધુપ કરવો. તમે સઘળા દેવોના જ્યોતિ રૂપ, તેજોમાં ઉત્તમ તેજ રૂપ, સ્વયમ પ્રકાશ રૂપ ઉત્કૃષ્ટ તેજ રૂપ છે. માટે આપ આ દીવો ગ્રહણ કરો. ॥ ૩૩ ॥ આમ બોલી દીવો કરવો. હે દેવ નૈવેદ્ય ગ્રહણ કરો. મારી અમલ લક્ષિત કરો મને ઇચ્છીતવર આપો અને સ્વર્ગમાં શ્રેષ્ઠ ગતિ આપો. ॥ ૩૪ ॥ આમ બોલી નૈવેદ્ય ધરવું. મધ્યમ પાણી આપવું પછી અપોશન દેવું ॥ હે ત્રણ લોકના રાગોને નાશકરનાર, હે હૃષીકેશ આણેલા સુવર્ણ

ત્વં જ્યોતિઃ સર્વદેવાનાં તેજસાં તેજઃ ઉત્તમમ્ ॥ આત્મજ્યોતિઃ પરંધામદીપો યં પ્રતિગૃહ્યતામ્ ॥ ૩૩ ॥
 इति दीपम् ॥ नैवेद्यं गृह्यतां देवभक्तिं मे ह्यचलां कुरु ॥ ईप्सितं मे वरं देहि परत्र च परांगतिम् ॥ ३४ ॥
 इति नैवेद्यम् ॥ मध्ये पानीयम् ॥ उत्तरापोशानम् ॥ गंगालसंमानतिसुवर्णकलशास्थितम् ॥ आच-
 म्यतां हृषीकेश त्रैलोक्यव्याधिनाशन ॥ ३५ ॥ इत्याचमनम् ॥ इदं फलं मया देवस्थापितं पुरतस्तव ॥
 तेन मे सुफलावाप्तिर्भवेज्जन्मनि जन्मनि ॥ ३६ ॥ इति श्रीफलम् ॥ गंधकर्पूरसंयुक्तंकस्तूर्यादिसुवा-
 सितम् ॥ करोद्धर्त्तनकंदेवगृहाण परमेश्वर ॥ ३७ ॥

ના કલશમાં રહેલા ગંગા જલનું આચમન કરો ॥ ૩૫ ॥ આ બોલી આચમન આપવું. ॥ હે દેવ મેં આ ફલને તમારી આગલ મૂક્યું છે. તેથી મને જન્મો જન્મમાં સારાફળની પ્રાપ્તિ થાય ॥ ૩૬ ॥ આમ બોલી નાળીએર અર્પણ કરવું ॥ હે પરમેશ્વર ગંધને કપુરથી યુક્ત કરતુરી વિગેરેથી આરા ગંધવાળું હાથને સાફ કરવાને ગ્રહણ કરો. ॥ ૩૭ ॥

આમ બોલી કરોદ્ધવર્તન આપવું. હે દેવ મે ભક્તિથી અર્પણ કરેલું, સોપારી યુક્ત. કપૂર સહીત મનને હરણ કરનાર. તાંબુલ અહણ કરો. આ લણી તાંબુલ આપવું ॥ ૩૮ ॥ હિરણ્ય ગર્ભ જે પ્રદા તેના ગર્ભમાં રહેનાર. સૂર્ય કે આગ્નેનાં બીજ રૂપ અનંત પુણ્ય ફલને આપનાર એવું સુવર્ણ તેની દક્ષિણા આપું છું એથી મને શાન્ત આપો આમ બોલી દક્ષિણા આપવી. ॥ ૩૯ ॥ શરદ રૂતુના નીલ કમલના સરખા શ્યામ ત્રણ ઠેકાણેથી વાંકા વળેલા એટલા કારણ માટે સુંદર આકૃતવાળા દેવોનો ઇંશ એવા રાધા સાહત વપ્તુની હું આત કરું છું ॥ આમ બોલીને આર્ત

इतिकरोद्धर्तनम् ॥ पुगीफलसमायुक्तंसकर्पूरं मनोहरम् ॥ भक्त्या दत्तं मया देवतां बूलं प्रतिगृह्यताम् ॥ ३८ ॥ तांबूलम् ॥ हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ॥ अनंतपुण्यलदमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ ३९ ॥ इति दक्षिणाम् ॥ शरदे दीवरश्यामं त्रिभंगललिताकृतिम् ॥ नीराजयामि देवे शंराधय सहितं हरिम् ॥ ४० ॥ इति नीराजनम् ॥ रक्षरक्षजगन्नाथ रक्षत्रैलोक्यनायक ॥ भक्तानुग्रहकर्ता त्विन्द्र दक्षिणां गृहाण मे ॥ ४१ ॥ इति प्रदक्षिणाम् ॥ यज्ञेश्वराय देवाय तथा यज्ञोद्भवाय च ॥ यज्ञानां पतयेनाथ गोविंदाय नमो नमः ॥ ४२ ॥ इति मंत्रपुष्पम् ॥ विश्वेश्वराय विश्वाय तथा विश्वोद्भवाय च ॥ विश्वस्य पतये तुभ्यं गोविंदाय नमो नमः ॥ ४३ ॥

કરવી. ॥ ૪૦ ॥ હે જગતના નાથ રક્ષણ કરો. હે ત્રણઠેકાકના નાથ. રક્ષણ કરો. ભકતોની પર દયા કરનાર તમે મારી પ્રદક્ષિણા અહણ કરો. આ લણીને પ્રદાક્ષણ કરવી. ॥ ૪૧ ॥ હે નાથ યજ્ઞોના પાત યજ્ઞથી ઉત્પન્ન થનાર યજ્ઞોને નિયમમાં રાખનાર દેવ એવા ગોવંદને વારંવાર નમસ્કાર કરું છું. આમ બોલી મંત્ર પુષ્પાંજલ અપણ કરવી. ॥ ૪૨ ॥ વિશ્વના ઇશ્વર વિશ્વ રૂપ. વિશ્વમાં ઉત્પન્ન થનાર વિશ્વને નિયમમાં રાખનાર અને ગોવંદ એવા આપને નમસ્કાર કરું છું. આથી નમસ્કાર કરવા ॥ ૪૩ ॥

મંત્રહીન, ક્રિયાહીનં વિગેરે શ્લોકોથી પુરુષોત્તમ પાસે સર્વન્યૂન કર્મની પૂર્ણતાને માટે ક્ષમા માગવી, સ્વાહા જેના અંતમાં આવે છે, એવા નામ માટે મંત્રોથી દરરોજ તલનો હોમ કરવો. ॥ ૪૪ ॥
 પુરુષોત્તમની પ્રીતિને માટે સઘળા અથા ફલની સિદ્ધિને સાડું સંપૂર્ણ માસ સૂધી અખંડ દીનો દીવો કરવો. ॥ ૪૫ ॥
 ॥ ૪૫ ॥ यस્ય સ્મૃત્યં એ મંત્રથી જનાર્દન ભગવાનને નમસ્કાર કરીને પૂજામાં જે ન્યૂનતા હોય તે સંપૂર્ણ કરીને સુખથી કરવું ॥ ૪૬ ॥ આ પ્રકારે જે જીવ પૃથ્વીપર મનુષ્યનો જન્મ પામી પ્રાપ્ત થયેલા પુરુષોત્તમ માસમાં હુધંથી

॥ इति नमस्कारम् ॥ मंत्रहीनेति मंत्रेण क्षमाप्य पुरुषोत्तमम् ॥ स्वाहांतैर्नाममंत्रैश्च तिलहो
 मोदिनोर्दिने ॥ ४४ ॥ दीपः कार्यस्त्वरखंडश्च यावन्मासंच सर्पिषा ॥ पुरुषोत्तमस्य प्रीत्यर्थं सर्वार्थफल
 सिद्धये ॥ ४५ ॥ यस्य स्मृत्येति मंत्रेण नमस्कृत्य जनार्दनम् ॥ यदूनं तत्तु संपूर्णं विधाय विचरेत्सुखम्
 ॥ ४६ ॥ इत्थं श्रीपुरुषोत्तमं न वधनश्यामं सराधं मुदा संप्राप्ते पुरुषोत्तमे वनितले लब्ध्वा जनुर्मनिवम् ॥
 भक्त्याय : परिपूजयेत्प्रतिदिनं कृत्वा गुरुं वैष्णवं भुक्त्वा ह्यत्र सुखं समस्तमतुलं पश्चात्सगच्छेत्परम्
 ॥ ४७ ॥ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पुरुषोत्तमમાहाત્મ્યે શ્રીનારાયણ નારદસંવાદે દૃઢધન્વો
 પાણ્યાને પુરુષોત્તમ પૂજન વિધિ નામૈક વિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૧ ॥

નુતન મેઘના જેવા શ્યામ એવા રાધાસહીત શ્રી પુરુષોત્તમનું જે ભક્તિથી વૈષ્ણવ ગુરૂકરી દરરોજ પૂજન કરે છે તે આ શ્લોકમાં સઘળા અતુલ સુખ ભોગવીને પછી ઉત્તમ પદને પામે છે. ॥ ૪૭ ॥

ઈતિ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્યમાં શ્રી નારાયણને નારદના સંવાદ વિષે દૃઢધન્વાના આખ્યાનમાં પુરુષોત્તમ પૂજન વિધિ નામનો અધ્યાય એકવિંશો સમાપ્તઃ ॥

પુ૦

અ૦

દંધનવા રાજા પુછે છે.—હે તપોધન-પુરુષોત્તમ માસ વ્રત કરનારે કયા પ્રકારના નિયમો રાખવા, શું ભોજન કરવું, શું ભોજન ન કરવું. શું ત્યાગ ન કરવું, ને શું ત્યાગ કરવું. એ સઘળું વિસ્તારથી કહેા. ॥ ૧ ॥ શ્રી નારાયણ જોડ્યા—આ પ્રમાણે રાજા વડે પૂજ્યલા તે પૂજ્ય વાઙ્મીકિ મુનિ તેને ઘણુ માન આપતાં પુરુષોત્તમના કહ્યાણુને માટે કહે છે. ॥ ૨ ॥ વાઙ્મીકિ કહે છે—હે રાજા પુરુષોત્તમ માસમાં જે નિયમો કહેલા છે તે ટુકાણુમાં કહેવાતા મારાથી

॥ રાજોવાચ ॥ પુરુષોત્તમસ્યનિયમાન્વ્રાતિનોવદવિસ્તરાત્ ॥ કિંમોજ્યંકિમમોજ્યંવાવજ્યર્વા
જ્યેતપોધન ॥ ૧ ॥ ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ સર્વંભગવાન્પૂષ્ઠોભૂશ્રુતાવાલ્મિકીમુનિઃ ॥ પુંસાંનિઃ
શ્રેયસાર્થાયતમાહબહુમાનયન્ ॥ ૨ ॥ ॥ વાલ્મીકિરુવાચ ॥ ॥ પુરુષોત્તમમાસેયેનિયમા : પરિ
કીર્તિતા : ॥ તાન્શ્રુણુષ્વમયારાજન્કથ્યમાનાન્સમાસત : ॥ ૩ ॥ હવિષ્યાન્નંચભુંજીતપ્રયાતઃપુરુ
ષોત્તમે ॥ ગૌધૂમાઃશાલયઃસર્વાઃસિતામુદ્વાયવાસ્તિલા : ॥ ૪ ॥ કલાયકંગુનીવારવાસ્તુકંહિલમો
ચિકાઃ ॥ અર્દ્રકંકાલશાકંચમૂલંકંદંચકર્કટીમ્ ॥ ૫ ॥

સાંભળો. ॥ ૩ ॥ પુરુષોત્તમ માસમાં પ્રયત્નથી હવિષ્યાન્ન ભોજન કરવું. તે એવું કે ઘઉં, ચોખ્ખા, શાકેર, મગ, જવ, તલ, ॥ ૪ ॥ વટાણા, કાંગ, નીવાર, અથયો, ચાકવત શાક, આદુ, ઋતુમાં જે શાક થાય તે, મૂળા, કંદ, કાકડી, ॥ ૫ ॥

મા૦

૨૨

૮૭

કેળાં, સિંધવ સમુદ્રનું મીઠું, દહીં, ઘી, દુધ, માખણ, પનસ, કેરી, હરડે, ॥ ૬ ॥ પિપેર, જીરું, સુંઠ, આંબલી, સોપારી, લવેંગ, આમળા, ગોળ વગર શેરડીના રસનો પદાર્થ. ॥ ૭ ॥ તેલ વગર બનાવેલો પદાર્થ તે સર્વને હવિષ્ય મુનિઓ કહે છે. એવું હવિષ્ય ભોજન મનુષ્યોને ઉપવાસ બરોબર છે. એવું કહે છે. ॥ ૮ ॥ મધ, ભાતનું આસામણ અડદ, ચોળી, રાઈ, મધુ પુષ્પથી થયેલું મધ, આ સર્વ પદાર્થો ત્યાગ કરવા. ॥ ૯ ॥ તેજ પ્રમાણે જે ધાન્યના બે શક

રંભાસૈંધવસામુદ્રેલવણેદધિસર્પિષી ॥ પયોનુદ્ધતસારંચપનસાન્નેહરીતકી ॥ ૬ ॥ પિપ્પલી
જીરકંચૈવનાગરંચૈવતિંતિડી ॥ ક્રમુકંલવલીધાત્રીફલાન્યગુડમૈક્ષવમ્ ॥ ૭ ॥ અતૈલપક્કંમુનયો
હવિષ્યંપ્રવદંતિચ ॥ હવિષ્યભોજનંનૃણામુપવાસસમંવિદુઃ ॥ ૮ ॥ સર્વામિષાણિમાંસંચક્ષૌદ્રંસૌવીર
કંતથા ॥ રાજમાષાદિકંચૈવરાજિકામાદકંતથા ॥ ૯ ॥ દ્વિદલંતિલતૈલંચતથાન્નંશલ્યદૂષિતમ્ ॥
ભાવદુષ્ટંક્રિયાદુષ્ટંશબ્દદુષ્ટંચવર્જયેત્ ॥ ૧૦ ॥ પરાન્નંચપરદ્રોહંપરદારાગમંતથા ॥ તીર્થંવિનાપ્રયાણં
ચપરદેશંપરિત્યજેત્ ॥ ૧૧ ॥

થાય તે તલનું તેલ. સાળી (સાળવી) થી દૂષિત થયેલું અન્ન, ભાવથી દોષવાળું, ક્રિયાથી દોષવાળું, શબ્દથી દોષવાળું
એવા જે પદાર્થ તે સર્વ વર્જ કરવા. ॥ ૧૦ ॥ પારકું અન્ન, બીજનો દ્રોહ, પરસ્ત્રીગમન તથા તીર્થયાત્રા વગર પરદેશ
માં પ્રયાણ તે પણ ત્યાગ કરવું. ॥ ૧૧ ॥

પુ.

અ.

પુરુષોત્તમ માસમાં દેવ, વેદ, બ્રાહ્મણ, ગુરુ, ગાય, વ્રતવાળા, સ્ત્રીઓ, રાજા, સાધુ પુરુષોની નિંદા કરવી નહિ. ॥ ૧૨ ॥ ચૂર્ણોમાં પ્રાણિનું અંગ આમિષ છે, ફળોમાં ઇંડનિંબુ (લિંબુ) આમિષ છે. ધાન્યમાં મસૂર અને ટાકું અન્ન માંસ રૂપ છે. ॥ ૧૩ ॥ બકરી, ગાય, ભેંસ એ સિવાય બીજા જાનવરોનું દુધ માંસ રૂપ છે. બ્રાહ્મણે વેચેલા અર્ધ રસો ભૂમીથી ઉત્પન્ન થયેલું લવણ માંસ રૂપ છે. ॥ ૧૪ ॥ ત્રાંબાના વાસણમાં રહેલું, ગાયનું દુધ વિગેરે ચમડામાં રહેલું

દેવવેદદ્વિજાનાંચગુરુગોવ્રતિનાંતથા ॥ સ્ત્રીરાજમહતાંનિંદાંવર્જયેત્પુરુષોત્તમે ॥ ૧૨ ॥ પ્રાણ્યં
મામિષંચૂર્ણંફલેજંવીરમામિષમ્ ॥ ધાન્યેમસૂરિકાપ્રોક્તાઅન્નંપર્યુષિતંતથા ॥ ૧૩ ॥ અજાગોમહિ
ષીદુગ્ધાદન્યદુગ્ધાદિચમિષમ્ ॥ દ્વિજક્રીતારસાઃસર્વેલવણંભૂમિજંતથા ॥ ૧૪ ॥ તામ્રપાત્રસ્થિતં
ગવ્યંજલંચર્મણિસંસ્થિતમ્ ॥ આત્માર્થંપાચિતંચાન્નમામિતપંક્તૈઃસ્મૃતમ્ ॥ ૧૫ ॥ બ્રહ્મચર્યમધઃ
શય્યાંપત્રાવલ્યાંચભોજનમ્ ॥ ચતુર્થકાલેભુક્તિંચપ્રકુર્યાત્પુરુષોત્તમે ॥ ૧૬ ॥ રજસ્વલાંત્યજમ્લે
છપતિતૈર્બ્રાત્યકૈઃસહ ॥ દ્વિજદ્વિવેદવાહૈશ્વનવદેત્પુરુષોત્તમે ॥ ૧૭ ॥

પાણી પોતાને માટે રાંધેલું અનાજ છે. એને પાંડિતોએ માંસ રૂપ માનેલું છે. ॥ ૧૫ ॥ પુરુષોત્તમ માસમાં બ્રાહ્મચર્ય નીચે સુવું. પત્રાવલીમાં જમવું અને થોથા કાળમાં ભોજન કરવું ॥ ૧૬ ॥ પુરુષોત્તમ માસમાં રજસ્વલા, અત્યજ મ્લેચ્છ, પતિત, ગર્ભાધાનાદિક સંસ્કારરહિત બ્રાહ્મણ આમણોના દેવી. અને વેદને નહિ માનનારાઓ સાથે બોલવું નહિ. ॥ ૧૭ ॥

મા.

૨૨

૮૮

પુરુષોત્તમ માસમાં એવો એ તથા કાગડાઓએ જોયેલું સૂતકિતું અન્ન હોય, જે વાર રાંધેલું અને બળેલું અન્ન હોય તે નહિ ખાવું. ॥ ૧૮ ॥ પુરુષોત્તમ માસમાં કાંદા, લસણ, મોથ, ધાણા, ગાજર, અડશાક, [અળવીનાપાના] મુળા અને સેગટાની શીંગવેનો ત્યાગ કરવો. ॥ ૧૯ ॥ આવા પદાર્થો વ્રતવાળાએ પુરુષોત્તમ માસમાં તથા બીજા સઘળા વ્રતોમાં સર્વદા ત્યાગ કરવા, અને વિપ્લુના સંતોષને માટે પોતાની શક્તિ વડે વફવત્ત વિગેરે પણ કરવું. ॥ ૨૦ ॥ પડવાને દિવસે કોળું, બીજને દિવસે ભોંયરિંગણી, ત્રીજને દિવસે, સાબુર

અભિર્દષ્ટચકાકૈશ્વસૂતકાન્નંચયદ્રવેત્ ॥ દ્વિપાચિતંચદગધાન્નંનૈવાદ્યાત્પુરુષોત્તમે ॥ ૧૮ ॥
પલાંડુંલશુનંમુસ્તાંછત્રાકંઘૃજનંતથા ॥ નાલિકંમૂલકંશિઘ્રંવર્જયેત્પુરુષોત્તમે ॥ ૧૯ ॥ એતાનિ
વર્જયેન્નિત્યંવ્રતીસર્વવ્રતેષ્વપિ ॥ કૃચ્છ્રાદ્યંચાપિકુર્વિતસ્વશક્ત્યાવિષ્ણુતુષ્ટયે ॥ ૨૦ ॥ કૂષ્માંડંબૃહતી
ચૈવતરુણીમૂલકંતથા ॥ શ્રીફલંચકલિંગંચફલંધાત્રીફલંતથા ॥ ૨૧ ॥ નારિકેલમલાબુંચપ-
ટોલંબદરીફલમ્ ॥ ચર્મવૃંતાજિકંવલ્લીશાકંતુજલજંતથા ॥ ૨૨ ॥ શાકાન્યેતાનિવર્જ્યાનિક્રમા-
ત્પ્રતિપદાદિષુ ॥ ધાત્રીફલંરવૌતદ્વદ્વર્જયેત્સર્વદાગૃહી ॥ ૨૩ ॥

ચોથને દિવસે મૂળા પાંચમને દિવસે બિલીતું ફળ, અને છઠને દિવસે કલિંગર [તડખુચ] સાતેમને દિવસે ફળ શાક, આઠેમને દિવસે આમળા ॥ ૨૧ ॥ નેામને દિવસે નાળીએર, દશમને દિવસે તુંબડી, અગીઆરસને દિવસે પટોળા, બારસને દિવસે બેર તેરસને દિવસે વેગણ, એકદશને દિવસે વેલાપર શાક થાય તે પુનેમને દિવસે જલમાં શાક થાય તે (પર્વણ વિગેરે ॥ ૨૨ ॥ એ પ્રમાણે ક્રમે કરીને શાક ત્યાગ કરવો. ॥ ૨૩ ॥

જે કોઈ પુરુષોત્તમના સંતોષને માફ જે જે કંઈ વસ્તુનો ત્યાગ કર્યો હોય તે વસ્તુ ફરીને પ્રાપ્તિને આપીને જમવું. ॥ ૨૪ ॥ હે રાજા. વ્રતવાળાએ કાર્તિક તથા માધ માસમાં પણ આ નિયમો કરવા કારણ કે નિયમ વગર વ્રત વાળો ફલ પામતો નથી. ॥ ૨૫ ॥ શક્તિ હોય તો પુરુષોત્તમ માં ઉપવાસથી પુરો કરવો અથવા માગ્ય વગરનું દુધ અથવા ધીનું પાન કરવું ॥ ૨૬ ॥ વ્રતના અર્થ વાળા પુરુષે યથા શક્તિ પ્રમાણે ફલાહાર વિગેરે કરવો જેવી રીતે વ્રતનો ભગ થાય નહિ તેવી રીતે મમળુ ક્ષોકોએ કરવો ॥ ૨૭ ॥ વ્રતના આગ્રહ

યદ્યદ્યોવર્જયેત્કિંચિત્પુરુષોત્તમતુષ્ટયે ॥ તત્પુનર્બ્રાહ્મણેદત્વાભક્ષયેત્મર્વદૈવહિ ॥ ॥ ૨૪ ॥
 કુર્યાદેતાંશ્ચનિયમાન્વ્રતકાર્તિકમાધયોઃ ॥ નિયમેનવિનારાજન્ફલંનૈવાપ્તયાદ્વતી ૨૫ ॥ ઉપોષ-
 ણેનકર્તવ્યઃશક્તિશ્ચેત્પુરુષોત્તમઃ ॥ અથવાઘૃતપાનંચપયઃપાનમયાચિતમ્ ॥ ૨૬ ॥ ફલાહારાદિ-
 વાકાર્યંયથાશક્ત્યાવ્રતાર્થિના ॥ વ્રતમંગોયથાનસ્યાત્તથાકાર્યંવિચક્ષણૈઃ ॥ ૨૭ ॥ પુણ્યેહિપ્રાતરુ-
 ત્થાયકૃત્વાપૌર્વાહ્નિકીઃક્રિયાઃ ॥ ગૃહીયાન્નિયમંભક્ત્યાશ્રીકૃષ્ણંચહૃદિસ્મરન્ ॥ ૨૮ ॥ ઉપવાસસ્ય
 નક્તસ્યચૈકમુક્તસ્યભૂપતે ॥ એકંચનિશ્ચયંકૃત્વાવ્રતમેતત્સમાચરેત ॥ ૨૯ ॥

કરનારે પુણ્યકારિ દિવસે. સવારમાં ઉઠીને દિવસના પ્રથમ ભાગની ક્રિયાઓ કરી ભક્તિથી હૃદયમાં શ્રી કૃષ્ણે સમર્પ કરતા નિયમ અહીં કરવો. ॥ ૨૮ ॥ હે રાજા ઉપવાસ કરવાનો. ગત જમવાનો અથવા એકવાર જમવાનો. આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી આ વ્રત કરવું. ॥ ૨૯ ॥

પુરૂષોત્તમ માસમાં ભક્તિથી શ્રી મદભાગવત સાંભળવું બ્રહ્મા પણ તેના પુણ્યને વાણીથી કહેવાને સમર્થ નથી. ॥ ૩૦ ॥
 પુરૂષોત્તમ માસમાં લક્ષ તુલશી પત્રથી શાલિગ્રામનું પૂજન કરવું. તેથી તેનું અનંત પુણ્ય થાય છે. ॥ ૩૧ ॥ શ્રી
 પુરૂષોત્તમ માસમાં જે પ્રભાણે કહેલા વ્રતવાળાને જોઈને જેવી રીતે સિંહને જોઈને હાથી નાશે છે. તેવી રીતે યમના હુતો નાશે છે.
 ॥ ૩૨ ॥ હે રાજા આ માસનું વ્રત. સો યજ્ઞ કરતા પણ શ્રેષ્ઠ છે. યજ્ઞો કરીને સ્વર્ગમાંજ વાચ પણ પુરૂષોત્તમ માસનું

શ્રીમદ્ભાગવતંભક્ત્યાશ્રોતવ્યંપુરુષોત્તમે ॥ તત્પુણ્યંવચસાવક્તુંવિધાતાપિનશક્નુયાત્ ॥ ૩૦ ॥
શાલિગ્રામાર્ચનંકાર્યંમાસેશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ તુલસીદલલક્ષેણતસ્યપુણ્યમનંતકમ્ ॥ ૩૧ ॥ યથો
 ક્તવ્રતિનંદદ્ધામાસેશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ યમદૂતાઃપલાયંતેસિંહંદદ્ધાયથાગજાઃ ॥ ૩૨ ॥ એતન્માસવ્રતં
 રાજન્શ્રેષ્ઠંક્રતુશતાદપિ ॥ ક્રતુંકૃત્વાન્નુયાત્સ્વર્ગંગોલોકંપુરુષોત્તમે ॥ ૩૩ ॥ પૃથિવ્યાંયાનિતીર્થા
 નિક્ષેત્રાણિસર્વદેવતાઃ ॥ તદ્દેહેતાનિતિષ્ઠંતિયઃકુર્યાત્પુરુષોત્તમમ્ ॥ ૩૪ ॥ દુઃસ્વપ્નંચૈવદારિદ્ર્યં
 દુષ્કૃતાંત્રિવિધંચયત્ ॥ તત્સર્વંવિલયંયાતિકૃતેશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ ૩૫ ॥

વ્રત કરવાથી ગોલોકમાં જવાય છે. ॥ ૩૩ ॥ પૃથ્વીમાં જેટલાં તીર્થો. ક્ષેત્રો સઘળા દેવો તેઓ છે. જે કોઈ પુરૂષોત્તમ
 માસનું વ્રત કરે તેના શરીર નિવિષે રહેલા છે. ॥ ૩૪ ॥ શ્રીપુરૂષોત્તમ માસ કરવાથી દુઃસ્વપ્ન. અને કાર્યિકક. વાચિક.
 માનસિક એ ત્રણ પ્રકારના પાપો દૂર થાય છે. ॥ ૩૫ ॥

પુ.

અ.

પુરુષોત્તમના સંતોષને માટે ઇન્દ્ર વિગેરે. પુરુષોત્તમની એવામાં સ્થિર એવા વિષ્ણુના સેવકનું વિધિથી રક્ષણ કરે છે. ॥ ૩૬ ॥ જ્યાં જ્યાં પુરુષોત્તમના વ્રતવાળા રહે છે. તેની આગળ ભૂત પ્રેત પિશાચ વિગેરે રહેતાં નથી. ॥ ૩૭ ॥ હે રાજા આ પ્રકારની વિધિથી જે કોઈ શ્રી પુરુષોત્તમ માસ કરે છે. તેનું ફળ જલદી કહેવાને હજાર મુખવાળો શેષનાગ પણ સમર્થ નથી. ॥ ૩૮ ॥ શ્રી નારાયણ બ્રહ્મા—પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ એવો જે કોઈ એક મનથી તથા અન્યંત

પુરુષોત્તમસેવાયાંનિશ્ચલંહરિસેવકમ્ ॥ વિઘ્નાદ્રક્ષ્યંતિશક્રાદ્યાઃપુરુષોત્તમતુષ્ટયે ॥ ૩૬ ॥
પુરુષોત્તમસ્યવ્રતિનોંયત્રયત્રવસંતિષ્ઠ ॥ ભૂતપ્રેતપિશાચાદ્યાનંતિષ્ઠંતિતદગ્રતઃ ॥ ૩૭ ॥ એવંયોવિધિ
નારાજનકુર્યાચ્છ્રીપુરુષોત્તમમ્ ॥ સહસ્ત્રવદનોનાલંતત્ફલંવક્તુમંજસા ॥ ૩૮ ॥ ॥ શ્રીનારાયણ
ઉવાચ ॥ પુરુષોત્તમંપ્રિયમંમુંપરમાદરેણકુર્યાદનન્યમનસાપુરુષોત્તમોઽયઃ ॥ પુરુષોત્તમપ્રિયતમઃપુરુષઃ
સમૂત્વાપુરુષોત્તમેનરમતેરસિકેશ્વરેણ ॥ ૩૯ ॥ ॥ ઇતિશ્રીબૃહન્નારદીયપુરાણેપુરુષોત્તમમાહાત્મ્યે
શ્રીનારાયણનારદસંવાદેદૃઢધન્વોપાખ્યાનેપુરુષોત્તમવ્રતનિયમકથનંનામદ્વાવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૨ ॥
આદરથી પ્રિય એવો આ પુરુષોત્તમ માસ કરે છે. તે પુરુષોત્તમને અતિ પ્રિય એવો પુરુષ થઈને રસિક જનોના
પતિ એવા પુરુષોત્તમ ભગવાનની સાથે રમે છે. ॥ ૩૯ ॥ ઇતિશ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્યમાં
શ્રીનારાયણ નારદ સંવાદમાં દૃઢધન્વાના ટુંકે આખ્યાનનો પુરુષોત્તમ વ્રત નિયમ કથન નામે બાવિંશો અધ્યાય સમાપ્ત.

૯૦

મા.

૨૨

૯૦

રાજા પશ્ચ કરે છે કે હે દીનવત્સલ, હે મુનિશ્રેષ્ઠ આ પુરૂષોત્તમ માસમાં દીપદાનનું શું ફળ છે. તે કૃપાકરીને મને કહો. ॥ ૧ ॥ શ્રી નારાયણ કહે છે. આ પ્રકારે પ્રાર્થના કરવાથી મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ મહાહર્ષવાળા વાલ્મીકી વિનયવાળા રાજાને હસતા હોય તેમ કહેવા લાગ્યા ॥ ૨ ॥ વાલ્મીકી બોલ્યા. હે રાજાઓમાં વ્યાઘ્રરૂપ પાપને નાશ કરવા વાળી કથાને સાંભળ. જે કથા સાંભળવાથી શબ્દાદી પાંચ વિષયથી ઉત્પન્ન થનારા પાંચ પ્રકારના પાપો નાશ પામે છે.

॥ રાજોવાચ ॥ કીંફલંદીપદાનસ્યમાસેશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ તન્મેવદમુનિશ્રેષ્ઠકૃપયાદીનવત્સલ ॥ ॥ ૧ ॥ ॥ શ્રીનારાયણઉવાચ ॥ ॥ इत्थंविज्ञापितःप्राहवाल्मीकीर्मुनिसत्तमः ॥ प्रवृद्ध-
हर्षोराजानंविनीतंप्रहसन्निव ॥ २ ॥ वाल्मीकिरुवाच ॥ शृणुष्वराजशार्दूलकथांपापप्रणाशिनीम् ॥
यांश्रुत्वायातिविलयंपापंपंचविधंमहत ॥ ३ ॥ सौभाग्यनगरेराजाचित्रबाहुरितिश्रुतः ॥ सत्यं
संधोमहाप्राज्ञश्चासीच्छूरतरःपरः ॥ ४ ॥ सहिष्णुःसर्वधर्मज्ञःशीलरूपदयान्वितः ॥ ब्रह्मण्यो-
भगवद्भक्तःकथाश्रवणतत्परः ॥ ५ ॥

॥ ૩ ॥ સૌભાગ્ય નામના નગરમાં સત્યવાદી મહાજ્ઞાન સંપન્ન. શુર. શ્રેષ્ઠ એવો મિત્ર બાહુ નામે પ્રખ્યાત ॥ ૪ ॥ સુખ દુઃખ વિગેરે સહન કરનાર સર્વ ધર્મને જાણનાર સદાચારરૂપ. દયાઓથી યુક્ત, બ્રાહ્મણના ઉપર દયાવાળો. ભગવાનનો ભક્ત ભગવાનની કથા સાંભળવામાં આસક્ત. ॥ ૫ ॥

નિરન્તર પોતાની સ્ત્રીના પર પ્રીતિવાળો, પશુ. પુત્રથી યુક્ત. ચાર અંગવાળી સેનાથી યુક્ત. સમૃદ્ધિથી કુબેરની ઉપમા અપાય એવો રાજા હતો. ॥ ૬ ॥ તેની સ્ત્રી ચૈત્યેક કલાકથી યુક્ત પતિવ્રતા મહાભાગ્યવાળી. ભગવદ્ ભક્તિથી યુક્ત એવી ચંદ્રકલા નામે હતી. ॥ ૭ ॥ જીવાન રાજા તેની સાથે પૃથ્વીનું પાલન કરતો હતો. ને શ્રીકૃષ્ણ દેવ વગર ખીજા દેવને જાણતો ન હતો. ॥ ૮ ॥ એક દિવસે પૃથ્વીનું રક્ષણ કરનારા મિત્ર બાહુરાજાએ દુરથી આવેલા મુનિઓમાં

સ્વદારનિરતઃશશ્વત્પશુપુત્રસમન્વિતઃ ॥ ચતુરંગવલોપેતઃસમૃદ્ધચાધનદોષમઃ ॥ ૬ ॥ તસ્ય
ભાર્યાચંદ્રકલાચતુઃષ્ઠિકલાન્વિતા ॥ પતિવ્રતામહાભાગાભગવદ્ભક્તિસંયુતા ॥ ૭ ॥ તયાસહમહી-
પાલોબુભુજેમેદિર્નીયુવા ॥ વિનાશ્રીકૃષ્ણદેવંસનૈવજાનાતિદૈવતમ્ ॥ ૮ ॥ એકસ્મિન્દિવસેરાજા
ચિત્રબાહુર્મહીપતિઃ ॥ દૃષ્ટ્વાસમાગતંદૂરાદગસ્ત્યંમુનિપુંગવમ્ ॥ ૯ ॥ પ્રણમ્યદંડવદ્ભુમૌવિધિનાતમ
પૂજયત્ ॥ કલ્પયિત્વાસનંભક્ત્યાતસ્થૌમુનિવરાગ્રતઃ ॥ ૧૦ ॥ વિનયાવનતોભૂત્વાજગાદમુનિસ
ત્તમમ્ ॥ ॥ રાજોવાચ ॥ અદ્યમેસફલંજન્મહ્યદ્યમેસફલંદિનમ્ ॥ ૧૧ ॥

શ્રેષ્ઠ એવા અગસ્ત્યેને જોઈને. ॥ ૬ ॥ ભૂમિ ઉપર દંડવત્ નમસ્કાર કરીને ભક્તિથી આસનું આપી, વિધિપૂર્વક પૂજન કરી મનુશ્રેષ્ઠની આગળ ઉભો રહ્યો. ॥ ૧૦ ॥ વિનયથી યુક્ત નમ્ર થઈને તે મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા અગસ્ત્યને કહેવા લાગ્યો રાજા બોલ્યો આજ મારો જન્મ સફળ થયો આજ મારો દિવસ સફળ થયો ॥ ૧૧ ॥

આજ માટે રાજ્ય સફળ થયું. આજ માટે ઘર સફળ થયું. જે શ્રીકૃષ્ણના સેવક એવા તમે મારે ઘર આવ્યા
 ॥ ૧૨ ॥ તમારે મને જોઈ તેથી હું પાપના સમુદાયથી મુક્ત થયો. હાથી. ઘોડાથી યુક્ત એવું રાજ્ય તમને અર્પણ
 કર્યું ॥ ૧૩ ॥ હે મુનિ શ્રેષ્ઠ તમે વિષ્ણુના ભક્ત છો, મારે મારાથી તમને કંઈ પણ નહિ આપી શકાય એવું નથી
 સર્વ વસ્તુ આપને આપવા યોગ્ય છે. થોડું વૈષ્ણવને આપ્યું હોય તો તે મેરુ તુલ્ય થાય છે. ॥ ૧૪ ॥ કોડી ભાર

અદ્યમેસફલં રાજ્યમદ્યમેસફલં ગૃહમ્ ॥ યસ્ત્વં સમાગતો મેઘગૃહે શ્રીકૃષ્ણસેવકઃ ॥ ૧૨ ॥
 મુક્તો હં પાપસંઘાતાદ્યત્ત્વયા હં નિરીક્ષિતઃ ॥ તુભ્યં સમર્પિતં રાજ્યં ગજાશ્વરથસંયુતમ્ ॥ ૧૩ ॥ વૈષ્ણવો
 સિમુનિશ્રેષ્ઠનાસ્ત્યદેયં મયા તવ ॥ મેરુતુલ્યં ભવેત્સ્વલ્પં વૈષ્ણવાય સર્પિતમ્ ॥ ૧૪ ॥ કપર્દિકા પ્રમા
 ણં તુલ્યં જનં વાન્નમુત્તમમ્ ॥ નયચ્છતિ દિનેયસ્તુ વૈષ્ણવાય દ્વિજન્મને ॥ ૧૫ ॥ તદિનં વિફલં તસ્ય
 કથિતં વેદપારગૈઃ ॥ વિષ્ણુભક્તાશ્ચયે કેચિન્સર્વે પૂજ્યાદિજાતયઃ ॥ ૧૬ ॥ તેષાં સંભાવનકાર્યાવાહુમ-
 નઃ કાયકર્મભિઃ ॥ કથિતં મમ ગર્ભે ગૌતમે ન સુમંતુના ॥ ૧૭ ॥

શાક વીગેરે બિ-તમ અન્ન દિવસમાં વૈષ્ણવ બ્રાહ્મણને જે કોઈ નથી આપતું ॥ ૧૫ ॥ તે દિવસ તેનો નિષ્ફળ
 બાણુઓ એમ વેદ બાણુનારાઓએ કહ્યું છે. જે કોઈ વૈષ્ણવ બ્રાહ્મણ સર્વ પ્રકારે પૂજવા યોગ્ય છે. ॥ ૧૬ ॥ તેમની વાણી
 મન, કાયા. કર્મથી સંભાવના કરવી અને એ પ્રમાણે મને ગર્ભ. ગૌતમ. સુમંતુ. એવાએ કહ્યું છે. ॥ ૧૭ ॥

જ્યાં સુધી રવિ ઉદય પામતો નથી. ત્યાં સુધી તારાઓની કાન્તિ જણાય છે. જ્યાં સુધી વૈષ્ણવ પ્રાદ્યણો નથી આવતા ત્યાં સુધી બીજા પ્રાદ્યણો જણાય છે. ॥ ૧૮ ॥ અગસ્ત્ય બોલ્યા—હે મહાભાગ હે ચિત્ર બાહુ રાજા તને હમણા ધન્યવાદ છે. આ તારી સર્વ પ્રજાઓને ધન્ય છે. જે તું વૈષ્ણવનું રક્ષણ કરે છે. ॥ ૧૯ ॥ જે દેશમાં વિષ્ણુનો ભક્ત એવો રાજા નહિ હોય. તે દેશમાં નહિ રહેવું. શૂન્ય વનમાં રહેવું તે શ્રેષ્ઠ પણ વૈષ્ણવ રહિત દેશમાં રહેવું

તાવત્પ્રભાચતારાણાંયાવન્નોદયતેરવિ : ॥ તાવદન્યેદિજન્માનોયાવન્નાયાતિવૈષ્ણવઃ ॥ ૧૮ ॥

॥ અગસ્ત્યુવાચ ॥ ॥ ચિત્રબાહોમહાભાગધન્યસ્ત્વંસાંપ્રતંનૃપ ॥ ઇમાધન્યા : પ્રજાઃસર્વાયસ્ત્વંરક્ષસિવૈષ્ણવઃ ॥ ૧૯ ॥ તસ્મિન્નાષ્ટ્રેનવસ્ત્વંયસ્યરાજાનવૈષ્ણવ : ॥ વરોવાસોવશૂન્યેનતુરાષ્ટ્રેહ્યવૈષ્ણવે ॥ ૨૦ ॥ ચક્ષુર્હીનોયથાદેહઃપતિહીનાયથાપ્રિયા ॥ નિરક્ષરોયથાવિપ્રસ્તથારાષ્ટ્રમવૈષ્ણવમ્ ॥ ૨૧ ॥ દર્ભહીનાયથાસંધ્યાતિલહીનંચતર્પણમ્ ॥ વૃત્યર્થંદેવસેવાતથારાષ્ટ્રમવૈષ્ણવમ્ ॥ ૨૨ ॥ સકેશાવિધવાયદ્વદ્વતંસ્નાનવિવાર્જિતમ્ ॥ શૂદ્રશ્ચબ્રાહ્મણીગામીતથારાષ્ટ્રમવૈષ્ણવમ્ ॥ ૨૩ ॥

નહિ. ॥ ૨૦ ॥ જેમ નેત્રથી રહીત દેહ. જેમ પતિ વગરની સ્ત્રી જેમ મૂર્ખ પ્રાદ્યણ તેમ વૈષ્ણવથી રહીત દેશ છે ॥ ૨૧ ॥ જેમ દર્ભ વિના સંધ્યા, તલ વગર તર્પણ, જેવી આશુવિકાને સાડું દેવની પૂજા કરવી, તેવો વૈષ્ણવ વગરનો દેશ છે. ॥ ૨૨ ॥ જેવી રીતે કેશ યુક્ત વિધવા સ્ત્રી જેવું રહિત વ્રત. પ્રાદ્યણ સાથે સુદ્ર ચાલનારો તેવી રીતે વૈષ્ણવ રહીત દેશ જાણવો. ॥ ૨૩ ॥

જે કૃષ્ણના ચરણનો આશ્રય કરે છે તે સત્ પુરૂષોવડે રાજા કહેવાય છે. તેનો દેશ નિત્ય વૃદ્ધિ પામે છે. અને તેની પ્રજા સુખી થાય છે. ॥ ૨૪ ॥ હે રાજા મારાથી તું બેવાયો તેથી મારી દષ્ટિ સફળ થઈ તમારી સાથે બોલવાથી મારી વાણી પણ આજ સફળ થઈ ॥ ૨૫ ॥ હે રાજા રાજ્યપર મારાથી પ્રતિષ્ઠા કરાયલા તમારે મારી આજ્ઞાથી આ રાજ્ય કરવું. હું જઈશ તારું કલ્યાણ થાવ. ॥ ૨૬ ॥

સરાખ્યાઃપ્રોચ્યતેસદ્વિર્યઃશ્રીકૃષ્ણપદાશ્રયઃ ॥ તદ્રાષ્ટ્રંવર્ધતેનિત્યંસુખાભિવતિતત્પ્રજા ॥ ૨૪ ॥
 દૃષ્ટિર્મેસફલારાજન્યન્મયાત્વંનિરીક્ષિતઃ ॥ અદ્યમેસફલાવાણીહ્યચ્યુતેયત્ત્વયાસહ ॥ ૨૫ ॥
 હં રાજ્યં ત્વયારાજન્પ્રકર્તવ્યંમમાજ્ઞયા ॥ પ્રતિષ્ઠિતોમયારાજ્યેગમિષ્યામ્યસ્તુસ્વસ્તિતે ॥ ૨૬ ॥ ॥ શ્રીના
 રાયણુવાચ ॥ ॥ ઇત્યુક્ત્વાગંતુકામંતમગસ્ત્યંમુનિપુંગવમ્ ॥ નમામપરયામક્તયામહિષીસા
 પતિવ્રતા ॥ ૨૭ ॥ ॥ અગસ્ત્યુવાચ ॥ ॥ અવૈધવ્યંસદાતેસ્તુભક્તયામજપતિંશુભે ॥ દૃઢાતેસ્તુસ-
 દાભક્તિઃશ્રીગોપીજનવલ્લભે ॥ ૨૮ ॥

શ્રી નારાયણ—આ પ્રમાણે કહીને જવાની ઇચ્છાવાળા મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા અગસ્ત્યને તે પ્રતિવ્રતા પદ્મરાણીએ પરમભક્તથી નમસ્કાર કર્યો. ॥ ૨૭ ॥ અગસ્ત્ય બોલ્યા હે શુભે નિરંતર તમારું વિધવાપણું નહિં થાવ. ભક્તથી સ્વામીને ભજો. ગોપીના સમૂહને વહાલા શ્રી કૃષ્ણને વિષે તમારી નિશ્ચલ ભક્ત થાવ. ॥ ૨૮ ॥

પુ૦

અ૦

આ પ્રકારે આશીર્વાદ આપતા મુનિને બે હાથ જોડીને વિનયથી નમતા ખભાવાળા રાજા ફરીથી કહે છે. ॥ ૨૬ ॥
ચિત્રબાહુ બોલ્યા—મને અત્યંત લક્ષ્મી કેમ, શત્રુ વગરનું રાજ્ય કેમ, પ્રતિવ્રતા સ્ત્રી કેમ, મેં શું સાડું કર્મ કર્યું
॥ ૩૦ ॥ હે વિપ્રેન્દ્ર એમને કહો હું તમારે શરણુ આવેલો છું હે મુનિઓના ઈશ્વર હાથમાં રહેલા આમલાની માફક

इत्थमाशीर्दानंतंभूयःप्राहमहीपतिः ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वाविनयानतकंधरः ॥ २९ ॥ चि-
त्रबाहुरूवाच ॥ विपुलामेकथंलक्ष्मीःकथंराज्यंमकंटकम् ॥ पतिव्रताकथंपत्नीकिंकृतंसुकृतंमया
॥ ३० ॥ एतन्मेब्रूहिविप्रेन्द्रतवाहंशरणंगतः ॥ करस्थामलवत्सर्वजानासित्वंमुनीश्वर ॥ ३१ ॥ ॥ श्री-
नारायणउवाच ॥ ॥ इत्थमावेदितोराज्ञाह्यगस्त्योमुनिपुंगवः ॥ समाहितमनाभूत्वाजगादनृप
सत्तमम् ॥ ३२ ॥ आगस्त्यउवाच ॥ ॥ मयाविलोकितंसर्वप्राक्तनंचरितंतव ॥ तत्सर्वंकथया
म्यद्यसेतिहासंपुरातनम् ॥ ३३ ॥

સઘળું તમે બાણો છો. ॥ ૩૧ ॥ શ્રી નારાયણ બોલ્યા—આ પ્રકારે રાજા વડે જણાવેલા મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા અગસ્ત્ય
સાવધ ચિત્તવાળા થઈ રાજા શ્રેષ્ઠને કહેવા લાગ્યા. ॥ ૩૨ ॥ અગસ્ત્ય બોલ્યા—મેં તારું સઘળું પૂર્વ જન્મનું ચરિત્ર
જોયું તે સઘળુ જુનું આજે કહું છું. ॥ ૩૩ ॥

મા૦

૨૩

૧૩

સુંદર એવા ચમત્કાર નગરમાં શૂદ્ર જાતિમાં ઉત્પન્ન થનાર શુબોની હિંસા કરવાને તત્પર નાસ્તિક દુષ્ટ ચરિત્ર વાળા, પરશ્ચીને પરાભવ પમાડનાર કરેલા ઉપકારને હણનાર દુર્વિનયવાળો, વિદ્યાનોના આચાર રહિત એવો તું મણિ-શ્રીવ નામને ધારણ કરનારો હતો. ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ જે આ તમારી સ્ત્રી તે પૂર્વ જન્મમાં કર્મ, મન, વાણીથી પતિની સેવા કરવામાં તત્પર એવી ॥ ૩૬ ॥ પ્રતિવ્રતા મોટા ભાગ્યવાળી ધર્મમાં શ્રદ્ધા રાખનારી માનવાળી, એવી સુંદરી તારા

ચમત્કારપુરેરમ્યેમણિગ્રીવાભિધાનમૃત ॥ ત્વમભૂઃશૂદ્રજાતીયોજીવહિંસાપરાયણઃ ॥ ૩૪ ॥

નાસ્તિકોદુષ્ટચારિત્ર : પરદારપ્રધર્ષક : ॥ કૃતઘ્નોદુર્વિનીતશ્ચશિષ્ટાચારવિવર્જિતઃ ॥ ૩૫ ॥

યાચેયંભવતોભાર્યાપૂર્વજન્મનિસુંદરી ॥ કર્મણામનસાવાચાપતિસેવાપરાયણા ॥ ૩૬ ॥ પતિ

વ્રતામહાભાગાધર્મનેષ્ટામન્યસ્વિની ॥ ભાવંનકુરુતેદુષ્ટંતવોપરિકિદાચન ॥ ૩૭ ॥ જ્ઞાતિભિસ્ત્વંપ

રિત્યક્તોબંધુભિ : પાપકર્મકૃત ॥ રાજ્ઞાક્રુદ્ધેનતેસર્વંગૃહીતંધનમુત્તમમ્ ॥ ૩૮ ॥ તતોઽવશિષ્ટંયત્કિંચ

દૃહીતંજ્ઞાતિભિસ્તદા ॥ ગતેદ્રવ્યેધનાકાંક્ષાતવાસીદ્વિપુલાતદા ॥ ૩૯ ॥

પર કોઈ વખત પણ ખરાબ ભાવ નહિ કરતી. ॥ ૩૭ ॥ પાપ કર્મ કરવાવાળો તું જ્ઞાતિ અને સગાઓથી ત્યાગ કરાયો.

રાજાએ ક્રોધથી તમારું સમગ્રું ઉત્તમ ધન લઈ લીધું ॥ ૩૮ ॥ તે થકી જે કંઈ બાકી રહ્યું તે જ્ઞાતિવાળાઓએ લઈ લીધું. ધન જતુ રહ્યું ત્યારે તને ધણી ધનની ઇચ્છા થઈ. ॥ ૩૯ ॥

ધન નાશ પામતા પણ ઉદાસ મનવાળી સાધ્વીસ્ત્રીએ તમને તજ્યા નહિ. આ પ્રમાણે સઘળાઓથી તિરસ્કાર કરાયેલા તું નિર્જન વનમાં ગયો. ॥ ૪૦ ॥ અનેક જીવોને ભારી પોતાનું પોષણ કરતો હતો. હે રાજા એ પ્રમાણે સ્ત્રી સાથે વર્તવા તને ॥ ૪૧ ॥ એક દિવસ તું મણિગ્રીવ મૃગનું માંસ લેવાની ઇચ્છાથી ધનુષ લઈને ઘણા સર્પ મૃગ

ક્ષીયમાણે ધને સાધ્વીનત્વામત્યજદુન્મના : ॥ એવંતિરસ્કૃત : સર્વૈર્ગવાન્નિર્જનંવનમ્ ॥ ૪૦ ॥
હત્વાજીવાનનેકાંશ્વત્વંચકર્થાત્મપોષણમ્ ॥ એવંવર્તયતસ્તસ્યપત્ન્યાસહમહીપતે ॥ ૪૧ ॥ એકદા ધનુરુદ્યમ્યમણિગ્રીવોવનંગત : ॥ બહુવ્યાલમૃગાકીર્ણંમૃગમાંસજિદુક્ષયા ॥ ૪૨ ॥ તસ્મિન્નિર્માનુષે રણ્યેમધ્યેમાર્ગંમહામુનિ : ॥ ઉગ્રદેવઙ્ગિતિર્યાતોદિડમૂઢોવિહ્વલોભવત્ ॥ ૪૩ ॥ તૃષાસંપીડિતોત્યર્થમધ્યંદિનગતેરવૌ ॥ તત્રૈવપતિતોરાજન્મુર્ધુરભવત્તદા ॥ ૪૪ ॥

થી યુક્ત એવા વનમાં ગયો. ॥ ૪૨ ॥ તે મનુષ્ય રહીત વનમાં માર્ગ મધ્યે ઉગ્રદેવનામે મહામુનિ દિશા બુલવાથી અત્યંત વ્યાકુલ થયા હતા. ॥ ૪૩ ॥ તે વખતે મધ્યાન્હ સૂર્ય થયેલો અતિશે તરશથી પીડા પામેલા હે રાજા ત્યાં પડી ગયા ત્યારે મરવાની ઇચ્છાવાળા થયા હતા ॥ ૪૪ ॥

દિશાથી ભૂલા પામેલા હુઃખિત એવા તે બ્રાહ્મણને જોઈ તને કયા ઉત્પન્ન થઈ. તે બ્રાહ્મણને ઉઠાડી લઈને
પોતાના આશ્રમમાં ગયો. ॥ ૪૫ ॥ તમે સ્ત્રી પુરૂષે હુઃખિત બ્રાહ્મણની સેવા કરી ત્યારે બે ઘડી પછી મહાયોગી ઉગ્રદેવ.
॥ ૪૬ ॥ સાવધ થઈ ત્યાં વિસ્મય પામતા હતા. હું ત્યાં હતો. આહ આ કયાંથી બીજા વનમાં કોણે આણ્યો. ॥ ૪૭ ॥
શ્રી નારણ બોલ્યા મણિગ્રીવ બ્રાહ્મણને કહે છે. આ સુંદર સરોવર આમાં ઠંડુ કમળ પુષ્પથી ગંધ યુક્ત જલ છે.

તદૃષ્ટ્વાતેદયાજાતાદગ્નિપ્રપ્તુઃસ્વિતંદ્વિજમ્ ॥ ઉત્થાપ્યતંદ્વિજન્માનંગૃહીત્વાસ્વાશ્રમંગતઃ ॥ ૪૫ ॥ દર્પિતં
મ્યાંકૃતાસેવાદુઃસ્વિતસ્યદ્વિજન્નઃ ॥ ઉગ્રદેવોમહાયોગીમુદ્ઘૂર્તાનંતરંતદા ॥ ૪૬ ॥ અવાપ્યચેતનાતત્રવિ-
સ્મયંસમર્જીગમત્ ॥ તત્રસ્થોહંકુતશ્ચાત્રકેનાનીતોવનાંતરમ્ ॥ ૪૭ ॥ ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥
॥ મણિગ્રીવોવદદ્વિપ્રંરમણીયમિદંસઃ ॥ અત્રાસ્તેશીતલંવારિપદ્મિનીપુષ્પવાસિતમ્ ॥ ૪૮ ॥
તત્રસ્નાત્વાજલેશીતેકૃત્વાપૌર્વાલ્લિકીઃક્રિયાઃ ॥ કુરુબ્રહ્મન્ફલાહારપિત્રવારિસુશીતલમ્ ॥ ૪૯ ॥
સુખેનકુરુવિશ્રામમયાસંરક્ષિતોઽધુના ॥ ઉત્તિષ્ઠત્વંમુનિશ્રેષ્ઠપ્રસાદંકર્તુમર્હસિ ॥ ૫૦ ॥

॥ ૪૮ ॥ હે બ્રાહ્મણ તે ઠંડા જલમાં સ્નાન કરી દિવસના પહેલા ભાગની ક્રિયા કરી ફલાહાર કરો ને સાંઈ ઠંડુ
જલ પીઓ. ॥ ૪૯ ॥ સુખેથી વિશ્રામ કરો. હમણા મારાથી રક્ષણ કરાયલા છો. હે મુનિ શ્રેષ્ઠ તમે ઉઠો, અમારા પર
પસન્ન થવાને યોગ્ય છો. ॥ ૫૦ ॥

પુ.

અ.

અગસ્ત્ય બોલ્યા તે વખતે સાવધ થયેલો ત્યારે બ્રાહ્મણ ઉગ્રદેવ શ્રમ વગરનો થયો. મણિગ્રીવનું વચન સાંભળી તૃષાથી આતુર એવા ઉઠ્યા. ॥ ૫૧ ॥ અને માણગ્રીવનો હાથ પકડીને સરોવરના કીનારાપર જતાં હતા. હે ચિત્ર બાહુ વડથી શોભિત એવા સરોવરના કાંઠાપર બેઠા. ॥ ૫૨ ॥ બ્રાહ્મણ વડની છાયાનો આશ્રય લેતા તત્કાળ વશ્રાંતિ લઈને સ્નાન કરી યથા વિધિનિત્ય કર્મ કરી શ્રીવાસુદેવ ભગવાનની પૂજા કરી. ॥ ૫૩ ॥ દેવ અને પતૃઓનું તર્પણ કરી

અગસ્ત્યુવાચ ॥ ॥ લઘ્વસંજ્ઞસ્તદાવિપ્રઉગ્રદેવોગતશ્રમઃ ॥ મણિગ્રીવવચશ્રુત્વાસમુત્તસ્થો
તૃષાતુરઃ ॥ ૫૧ ॥ મણિગ્રીવભુજાલંબીજગામસરસીતટમ્ ॥ ઉપવિષ્ઠશ્ચિત્રબાહોતત્તટેવટશોભિતે
॥ ૫૨ ॥ વિશ્રમ્યતત્ક્ષણંવિપ્રોવટચ્છાયામાધિશ્રિતઃ ॥ સ્નાત્વાનિત્યવિધિંકૃત્વાવાસુદેવમપૂજયત
॥ ૫૩ ॥ દેવાન્પિતૃશ્વસંતર્પ્યવપૌનીરંસુશીતલમ્ ॥ ઉગ્રદેવસ્તતઃશીઘંવટમૂલમુપાશ્રિતઃ ॥ ૫૪ ॥
મણિગ્રીવઃસપત્નીકોનનામમુનિસત્તમમ્ ॥ વિનયેનાવદદ્વાચમાતિથ્યંકર્તુમુન્મનાઃ ॥ ૫૫ ॥ ॥
મણિગ્રીવુવાચ ॥ ॥ અસ્મત્સંતારણાદ્યમદાશ્રમમુપાગતઃ ॥ બ્રહ્મંસ્ત્વદર્શનાદેવપાપંમેવિલયં
ગતમ્ ॥ ૫૬ ॥

સારું ઠંડું પાણી પીધું ત્યાર પછી ઉગ્રદેવ જલદીથી વડના મૂળ પાસે આવ્યા. ॥ ૫૪ ॥ સહીત મણિગ્રીવ મુનિ શ્રેષ્ઠને નમસ્કાર કરી અતિથિને સત્કાર કરવાને ઉત્કંઠાવાળો વિનયથી વાણી બોલવા લાગ્યો. ॥ ૫૫ ॥ મણિગ્રીવે કહ્યું હે બ્રાહ્મણ. અમને તારવાને માટે આજ આપમારા આશ્રમમાં આવ્યા, તમારા દર્શનથીજ માહરૂં સર્વ પાપ નાશ પામ્યું. ॥ ૫૬ ॥

મા.

૨૩

૧૫

આ પ્રમાણે તેને કહી. હર્ષ યુક્ત મણિગ્રીવ સ્ત્રીને કહે છે. અરે સુંદરી સ્વાદવાળા જે જે પાકા ॥ ૫૭ ॥ આ-
ખાના ફળો (કેરીઓ) હોય તે જલદી લાવો વાર કરીશ નહિ. હે સુંદર મુખવાળી જે કંઈ કંઈ મૂળ હોય તે લાવો.
॥ ૫૮ ॥ પોતાના સ્વામીનું વચન સાંભળીને સુંદરીએ કેરીઓ તથા કંઈ મૂળને લઈ, હર્ષથી પ્રાક્ષણની આગળ મુકયા

इत्युक्त्वातंप्रियामाहमणिग्रीवोमुदान्वितः ॥ अयिसुंदरिपक्वानिस्वादूनियानियानिच
॥ ५७ ॥ तानिचूतफलानित्वंशीघ्रमानयमाचिरम् ॥ अन्यत्कंदादियत्किंचित्तदानयशुभानने
॥ ५८ ॥ निजनाथवचःश्रुत्वाफलान्यादायसुंदरी ॥ कंदादिकंचविप्राग्स्थापयामासहर्षतः
॥ ५९ ॥ मणिग्रीवःपुनर्वाक्यमुवाचमुनिसत्तमम् ॥ फलान्यंगीकुरुब्रह्मन्कृतार्थीकुरुदंपती
॥ ६० ॥ ॥ उग्रदेवउवाच ॥ ॥ त्वामहंनैवजानामिकस्त्वंभोकथयस्वमे ॥ अज्ञातस्यनभोक्त-
व्यंब्राह्मणे. ॥ ६१ ॥

॥ ૫૮ ॥ મણિગ્રીવ ફરીથી મુનિશ્રેષ્ઠને કહેવા લાગ્યો. હે પ્રાક્ષણ ફલોનો સ્વિકાર કરો અને આ સ્ત્રી પુરૂષને કૃતાર્થ
કરો. ॥ ૬૦ ॥ ઉગ્રદેવ બોલ્યા અરે હું તને ઓળખતો નથી, તું કેણુ છે તે મને કહે વિશેષ બાણુકાર પ્રાક્ષણે અભણ્યા
નું ખાવું નહિ. ॥ ૬૧ ॥

મણિગ્રીવ કહે છે— હે બ્રાહ્મણ શ્રેષ્ઠ મગા વડાલાએ ત્યાગ કરેલો જાતિ વર્ગએ ત્યાગ કરેલો પાતાના ભાઈએ ત્યાગ કરેલો એવો મણિગ્રીવ નામનો શૂદ્ર છું ॥ ૬૨ ॥ એવું શુદ્રનું વચન માંભળી પ્રસન્ન થયો છે. આત્મા જેનો એવા ઉગ્રદેવે ફલનો આહાર કર્યો ત્યાર પછી પાણી પીધું ॥ ૬૩ ॥ ત્યાર પછી મુખથી બેઠેલા ઉગ્રદેવને પાતાના ખોળામાં લીધેલાં તેના બંને ચરણકમલ વારંવાર લાડલડાવતા મણિગ્રીવ વચન બોલ્યો ॥ ૬૪ ॥ મણિગ્રીવ બોલ્યા—હે મુનિ

॥ મણિગ્રીવ ઉવાચ ॥ ॥ શૂદ્રોઽહં દ્વિજશર્દૂલમણિગ્રીવાભિધાનતઃ ॥ સ્વજનૈર્જ્ઞાતિર્વર્ગેશ્વર
રિત્યક્તઃ સ્વબાંધવૈઃ ॥ ૬૨ ॥ ડત્થં શૂદ્રવચઃ શ્રુત્વા ફલાહારમર્ચીકરન્ ॥ ઉગ્રદેવઃ પ્રસન્નાત્મા તતોનીર
મપીપિબન્ ॥ ૬૩ ॥ તતો વિપ્રં સુસ્વાસીનં મણિગ્રીવો વડદ્વચઃ ॥ લાલયંસ્તત્પદાં ભોજયુગં સ્વાંકગતં
મુહુઃ ॥ ૬૪ ॥ ॥ મણિગ્રીવ ઉવાચ ॥ ક્રગંતવ્યં મુનિશ્રેષ્ઠ કુતસ્ત્વં ચેહકાનને ॥ નિર્જને નિર્જલે દુષ્ટે
હિંસ્રજંતુસમાકુલે ॥ ૬૫ ॥ ॥ ઉગ્રદેવ ઉવાચ ॥ ॥ બ્રાહ્મણો ઽહં મહાભાગ પ્રયાગં ગંતુમુત્સહે ॥ અધુના
જ્ઞાતમાર્ગેણ સંપ્રાપ્તો દારુણે વને ॥ ૬૬ ॥

શ્રેષ્ઠ કયાં જવું છે. મનુષ્ય રહીત જલ વગરના દુષ્ટ એવા હિંમકે જીવોથી યુક્ત એવા આ વનમાં તમે કયાંથી ॥ ૬૫ ॥ ઉગ્રદેવ બોલ્યા—હે મહાભાગ્યવાન હું બ્રાહ્મણ છું ને પ્રયાગ જવાની ઇચ્છાવાળો છું હંમણા અજાણ્યા માર્ગથી લયાનક વનમાં આવ્યો છું ॥ ૬૬ ॥

ત્યાં થાકી ગયેલો ને અન્યતઃ તરસવાળો ક્ષણવારમાં મરવાની ઇચ્છાવાળો થયો હતો. તે મને જીવતદાન આપ્યું માટે
ખોલ તને હું આપું. ॥ ૬૭ ॥ હે મણિગ્રીવ કયા દુઃખે કરીને તમે સ્ત્રી પુરૂષે વનનો આશ્રય લીધો તે મને કહેા હું
તમારું દુઃખ દૂર કરીશ. ॥ ૬૮ ॥ અગસ્ત્ય બોલ્યા—એ પ્રકારનું સુંદર ઊગ્રદેવનું વચન સાંભળીને સ્ત્રીના સમક્ષમાં તે મુનિના

તત્રશ્રાંતસ્તૃષાક્રાંતોમુમૂર્ષુરભવંક્ષણાન્ ॥ જીવિતંમેત્વયાદત્તંબ્રૂહિકિંતેદદામ્યહમ્ ॥ ૬૭ ॥
અરણ્યંકેનદુઃસ્વેનદંપતીભ્યાંસમાશ્રિતમ્ ॥ તદુઃસ્વમપનેષ્યામિમણિગ્રીવવદસ્વમે ॥ ૬૮ ॥ ॥ અ
ગસ્ય ઉવાચ ॥ ॥ इत्युग्रदेववचनंललितंनिशम्यपत्न्याः समक्षमनुनीयमुनीश्वरंतम् ॥ दारिद्र्य
सागरतितीरसौस्वकीयंवृत्तांतमाहानैजकर्मविपाकमुग्रम् ॥ ६९ ॥ ॥ इतिश्रीबृहन्नारदीयपुरा
णेपुरुषोत्तममाहात्म्येश्रीनारायणनारःसंवादेदृढधन्वोपाख्यानेऽष्टोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

શ્વિર એવા ઊગ્રદેવને નમીને દરિદ્રપણા રૂપ સાગરને તરવાની ઇચ્છાવાળો આ મણિગ્રીવ પોતાના કર્મના પરિણામનો ઊગ્રવૃત્તાંત
કહેવા લાગ્યો ॥ ૬૮ ॥ ઇતિશ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરૂષોત્તમ માહાત્મ્યમાં શ્રી નારાયણ નારદના સંવાદમાં
દૃઢધન્વાના દુઃક આખ્યાનનો ત્રેવીશમો અધ્યાય સમાપ્ત.

પુ.

અ.

મણિગ્રીવ કહે છે--હે પ્રાણી વિદ્વાન જનોથી યુક્ત મુંઢર એવા ચમન્ડા નગરમાં હું ધર્મ પત્નીની સાથે રહેતો હતો ॥ ૧ ॥ ધનવાન પવિત્ર અને પરોપકાર કરવામાં કુશળ એવા મને દૈવયોગથી દુષ્ટ બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ ॥ ૨ ॥ મેં દુષ્ટ બુદ્ધિએ કરીને પોતાના ધર્મનો ત્યાગ કીધો ને પારકી સ્ત્રીનું સેવન કર્યું અને નહિ પીવાનું ને પીવા માંડ્યું

॥ મણિગ્રીવ ઉવાચ ॥ ॥ ચમત્કારપુરેરમ્યેવિદ્વજ્જનસમાકુલે ॥ મમવાસોઽભવત્તત્રધર્મ પત્ન્યાસહદ્વિજ ॥ ૧ ॥ ધનાદ્યસ્યપવિત્રસ્યપરોપકૃતિશાલિનઃ ॥ ૨ ॥ કદાચિદૈવયોગેનદુર્બુદ્ધિઃ સમપદ્યત ॥ ૨ ॥ નિજધર્મપરિત્યાગઃ કૃતોમેદુષ્ટબુદ્ધિના ॥ પરસ્ત્રીસેવનંનિત્યમપેયંપીય તેસ્મહ ॥ ૩ ॥ ચૌર્યહિંસાપરશ્વાહંપરિત્યક્તઃસ્વવંધુભિઃ ॥ બૃહદ્બલેનભૂપેનમદ્રૂહંલુંઠિતં તદા ॥ ૪ ॥ અવશિષ્ટંચયત્કિંચિદ્રૂહીતંવંધુભિર્ધનમ્ ॥ એવંતિરસ્કૃતઃ સર્વૈર્વનવાસમચી કરમ્ ॥ ૫ ॥

॥ ૩ ॥ ચોરીને હિંસા કરવાવાળા મને ભાઈઓએ ત્યાગ કીધો ત્યારે ઘણા બળવાળા રાજાએ માફ કર લુટી લીધું. ॥ ૪ ॥ જે કંઈ બાકી રહ્યું તે ધન ભાઈઓએ લઈ લીધું. આ પ્રમાણે સઘળાઓએ ત્યાગ કર્યો. ત્યારે વનમાં રહેવા માંડ્યું ॥ ૫ ॥

મા.

૨૪

૧૭

દરરોજ જીવનો વધ કરી સ્ત્રીની સાથે જીવું છું આ ઘોર એવા વનમાં વસતા એવા દુષ્ટ આત્માવાળા ॥ ૬ ॥
અને પાપથી યુક્ત એવા મારા પર હે પ્રહ્લાન્ હમણા હયા કરો. જુના પુણ્યના સમુદાયે કરીને આપ આ વનમાં
આગ્યા છે ॥ ૭ ॥ હે મહામુનિ સ્ત્રી સાથે લઈને હું તમારે શરણે આવેલો છું ઉપદેશ રૂપ પ્રસાદથી કૃતાર્થ કરવા
ને તમે યોગ્ય છે. ॥ ૮ ॥ જેણે કરીને મારું ઉગ્ર દરિદ્ર ક્ષણવારમાં નાશ પામે અતુલ વૈભવને પામી જેમ સુખ

કૃત્વાજીવવધંનિત્યંજીવેયંભાર્યયાસહ ॥ એતસ્મિન્વિપિનેધોરેવસતોમેદુરાત્મનઃ ॥ ૬ ॥ કુરુ
શ્વાનુગ્રહંબ્રહ્મન્પાપયુક્તસ્યસાંપ્રતમ્ ॥ પ્રાર્ચનપુણ્યપુંજેનસંપ્રાપ્તોગહેનેભવાન્ ॥ ૭ ॥ તવાહંશરણંયાતઃ
સપત્નીકોમહામુને ॥ ઉપદેશપ્રસાદેનકૃતાર્થોર્કર્તુમર્હસિ ॥ ૮ ॥ યેનમેતીવદારિદ્ર્યંવિલયંયાતિત
ત્ક્ષણાત્ ॥ અતુલંવૈભવંલઙ્ઘ્યાવિચ્છરામિયથાસુખમ્ ॥ ૯ ॥ ॥ ઉગ્રદેવ ઉવાચ ॥ કૃતાર્થોસિમહાભા
ગ્યસ્ત્રાતેથ્યંકૃતંમમ ॥ અતસ્તેભાવિકલ્યાણંસપત્નીકસ્યસાંપ્રતમ્ ॥ ૧૦ ॥ વિનાવ્રતૈર્વિનાતીર્થૈર્વિના
દાનૈરયત્નતઃ ॥ દારિદ્ર્યંતેલ્લયંતિતથાનિર્ધારિતંમયા ॥ ૧૧ ॥

થાય તેમ કહું ॥ ૬ ॥ ઉગ્રદેવ બોલ્યા—હે મહા ભાગ જેવારથી તેમારો અતિથિ સત્કાર કર્યો તે વારથીજ તું કૃતાર્થ
થયો છે. એટલા કારણ માટે સ્ત્રી સહિત તારું હમણા અને આવતા જન્મમાં કલ્યાણ થશે. ॥ ૧૦ ॥ વ્રત વગર, તીર્થ
વગર, દાન વગર, પ્રયત્ન વગર, તારું દરિદ્ર નાશ પામશે. તેવી રીતે મેં ધારેલું છે ॥ ૧૧ ॥

પુ.
અ.

આજથી ત્રીજો પુરુષોત્તમ માસ છે. તે માસમા પ્રયત્નથી તમે સ્ત્રી પુરુષે વિધિપૂર્વક ॥ ૧૨ ॥ પુરુષોત્તમના સંતોષ
ને માટે દીપદાન કરવું. તે કરવાથી તારું ઉચ્ચ દરિદ્ર મૂલ સાથે નાશ પામશે. ॥ ૧૩ ॥ વૈભવ હોય તો ધીનો દીવો
કરવો. નહિતર તિલના તેલનો કરવો હમણા વનમાં રહેતા તારે તે બેમાં કંઈ નથી. ॥ ૧૪ ॥ હે પાપ રહિત

અતઃ પરંતૃતીયોસ્તિમાસઃ શ્રીપુરુષોત્તમઃ ॥ ભવદ્રયાંત્રવિધિનાદંપતીભ્યાંપ્રયત્નતઃ ॥ ૧૨ ॥
કર્તવ્યંદીપદાનંચપુરુષોત્તમતુષ્ટયે ॥ તેનતેતીદારિદ્ર્યંસમૂલંનાશમેવ્યતિ ॥ ૧૩ ॥ તિલતૈલેનકર્તવ્યઃ
સર્પિષાવૈભવેસતિ ॥ તયોર્મધ્યેનકિંચિન્નેકાનનેવસતોઽધુના ॥ ૧૪ ॥ ઇંદુદીજેનતૈલેનદીપઃકાર્યસ્ત્વ
યાનઘ ॥ યાવન્માસંસનિયમંમણિગ્રીવસ્ત્રિયાસહ ॥ ૧૫ ॥ અસ્મિન્સરોવરેસ્નાત્વાસહપત્ન્યાનિરંત
રમ્ ॥ એવમેવહિકર્તવ્યંમાસમાત્રંત્વયાવને ॥ ૧૬ ॥ અયમેવોપદેશસ્તુમપત્નીકાયમેકૃતઃ ॥ ત્વદાતિ
થ્યપ્રસન્નેનમયાનિગમનિશ્ચિતમ્ ॥ ૧૭ ॥

મણિગ્રીવ. તારે સ્ત્રીની સાથે જ્યાં સુધી માસ પૂરો આવે ત્યાં સુધી ઇંદુદીજના તેલનો દીવો કરવો. ॥ ૧૫ ॥
આ સરોવરમાં દરરોજ સ્નાન કરવું. આ પ્રમાણે વનમાં તારે એક માસ કરવું. ॥ ૧૬ ॥ તારા અતિથિ
ના સત્કારથી પ્રસન્ન થયેલા મેં વેદથી નિશ્ચય કરેલું કે આજ ઉપદેશ સ્ત્રી સહિત તમને કરવો. ॥ ૧૭ ॥

મા.
૨૪

૧૮

ખીજે પ્રકારે પણ દીવાનું દાન મનુષ્યોની લક્ષ્મીનો વધારો કરનાર છે. તે પુરુષોત્તમ માસમાં વિધિપૂર્વક કર્યું હોય તો લક્ષ્મીનો વધારો કરે એમાં વધારો શું કહેવું. ॥ ૧૮ ॥ વેદમાં કહેલા કર્મ નાના પ્રકારના હોય તો પુરુષોત્તમ માસમાં દીપદાનની સોળમી કલાને પોંચી શકતા નથી. ॥ ૧૯ ॥ સઘળા તીર્થો, સઘળા શાસ્ત્રો એઓ પુરુષોત્તમ માસમાં દીપદાનની સોળમી કલાને પોંચી શકતા નથી. ॥ ૨૦ ॥ યોગ, જ્ઞાન સાંખ્યશાસ્ત્ર સઘળા તંત્રો પુરુષોત્તમ

અન્યપાદીપદાનંહિરમાવૃદ્ધિકરંનૃણામ્ ॥ વિધિનાક્રિયમાણંચેત્કિંપુનઃ પુરુષોત્તમે ॥ ૧૮ ॥
 વેદોક્તાનિચકર્માણિદાનાનિવિવિધાનિચ ॥ પુરુષોત્તમદીપસ્યકલાંનાર્હંતિશોડશીમ્ ॥ ૧૯ ॥ તીર્થા
 નિસકલાન્યેવશાસ્ત્રાણિસકલાનિચ ॥ પુરુષોત્તમદીપસ્યકલાંનાર્હંતિષોડશીમ્ ॥ ૨૦ ॥ યોગોજ્ઞાનં
 તથાસાંખ્યંતંત્રાણિસકલાન્યપિ ॥ પુરુષોત્તમદીપસ્યકલાંનાર્હંતિષોડશીમ્ ॥ ૨૧ ॥ કૃત્સ્નચાંદ્રાયણા
 દિનિવ્રતાનિનિશ્ચિલાનિચ ॥ પુરુષોત્તમદીપસ્યકલાંનાર્હંતિષોડશીમ્ ॥ ૨૨ ॥ વેદાભ્યાસોગયાશ્રાદ્ધંગો
 મતીતટસેવનમ્ ॥ પુરુષોત્તમદીપસ્યકલાંનાર્હંતિષોડશીમ્ ॥ ૨૩ ॥

માસના દીપદાનની સોળમી કલાને પોંચી શકતા નથી. ॥ ૨૧ ॥ કૃત્સ્ન ચાંદ્રાયણ વિગેરે સઘળા વ્રતો પણ પુરુષોત્તમ માસમાં દીપદાનની સોળમી કલાને પોંચી શકતા નથી. ॥ ૨૨ ॥ વેદનો અભ્યાસ ગયામાં શ્રાદ્ધ, ગોમતીના કીનારાનું સેવન કરવું એ પુરુષોત્તમ માસના દીપદાનની સોળમી કલાને પોંચી શકતા નથી. ॥ ૨૩ ॥

હજારો ગ્રહણ, સોવ્યતીપાતો પુરુષોત્તમ માસના દીપદાનની સોળમી કલાને પોંચી શકતા નથી. ॥ ૨૪ ॥ કુરૂ વિગેરે ઉત્તમ શ્વેત્રો દંડક વિગેરે વનો પુરુષોત્તમ માસના દીપદાનની સોળમી કલાને પોંચી શકતા નથી. ॥ ૨૫ ॥ હે પુત્ર આ અત્યંત છાનું તે કોઈને કહેવું નહિં. ધન, ધાન્ય, પશુ સમુદાય પુત્ર પૌત્ર યશને આપવાવાળું છે. ॥ ૨૬ ॥ આ દીપદાન વાંઝણીના વાંઝયાપણાને નાશ કરનારૂં અને સ્ત્રીઓના વિધવાપણાને નાશ કરનારૂં છે. રાજ્યકી વ્રષ્ઠ થયા હોય તેને રાજ આપનારૂં મનુષ્યોને ધારેલા અર્થને આપનારૂં છે. ॥ ૨૭ ॥ કન્યા ઘણા કાળ સુધી જીવવાવાળો ગુણવાળો એવા

ઉપરાગસહસ્ત્રાણિવ્યતીપાતશતાનિચ ॥ પુરુષોત્તમદીપસ્યકલાંનાર્હંતિષોડશીમ્ ॥ ૨૪ ॥

કુર્વાદિક્ષેત્રવર્યાણિદંડકાદિવનાનિચ ॥ પુરુષોત્તમદીપસ્યકલાંનાર્હંતિષોડશીમ્ ॥ ૨૫ ॥ એતદ્દુહ્ય

તમંવત્સનાઘ્યેયંયસ્યકસ્યચિત્ ॥ ધનધાન્યપશુવ્રાતપુત્રપૌત્રયશસ્કરમ્ ॥ ૨૬ ॥ વંધ્યાવંધ્યત્વશ

મનમવૈધવ્યંકરસ્ત્રિયા : ॥ રાજ્યદંરાજ્યભ્રષ્ટસ્યચિંતિતાર્થકરંનૃણામ્ ॥ ૨૭ ॥ કન્યાવિંદેતભર્તારં

ગુણિનંચિરજીવિનમ્ ॥ કાંતાર્થીલભતેકાંતાંસુહીલાંચપતિવ્રતામ્ ॥ ૨૮ ॥ વિદ્યાર્થીલભતેવિદ્યાંસુ

સિદ્ધિંસિદ્ધિકામુક : ॥ કોશકામોલભેત્કોશંમોક્ષાર્થીમોક્ષમાપ્નુયાત્ ॥ ૨૯ ॥

સ્વામીને પ્રાપ્ત કરે છે. પુરૂષ સારા આચરણવાળી અને પ્રતિવ્રતા સ્ત્રીને પ્રાપ્ત કરે છે. ॥ ૨૮ ॥ વિદ્યાર્થી વિદ્યાને પ્રાપ્ત કરે છે. સિદ્ધિની ઇચ્છાવાળો સિદ્ધિ મેળવે છે. ધનની ઇચ્છાવાળો ધનને પ્રાપ્ત કરે છે. મોક્ષની ઇચ્છાવાળો મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે. ॥ ૨૯ ॥

જે કોઈ પુરૂષોત્તમ માસમાં વિધિ વગર શાસ્ત્ર વગર ગમે તે કોઈ ઠેકાણે દીપદાન કરે છે. સઘળા ઇચ્છિત ફળ ને પ્રાપ્ત કરે છે. ॥ ૩૦ ॥ હે વત્સ વિધિપૂર્વક પ્રયત્નથી દીપદાન કરે તો તેનું ફળ વધારે હવે શું કહેવું. તેટલા કારણ માટે શ્રી પુરૂષોત્તમ માસમાં દીવો કરવો. ॥ ૩૧ ॥ મેં આજે તને આ ઉચ્ચ દરિદ્રને નાશ કરવાવાળું દીપદાન કહ્યું. તારી સેવાથી સંતોષ થયો છું. તારું કલ્યાણ થાવ. હું જઈશ ॥ ૩૨ ॥ અગસ્ત્ય બોલ્યા—આ પ્રમાણે કહી

વિનાવિધિવિનાશાસ્ત્રયઃકુર્યાત્પુરુષોત્તમે ॥ દીપંતુયત્રકુત્રાપિકામિતંસર્વમાપ્નુયાત્ ॥ ૩૦ ॥
 કિંપુનવિધિનાવત્સદીપંકુર્યાત્પ્રયત્નતઃ ॥ તસ્માદ્દીપઃ પ્રકર્તવ્યોમાસેશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ ૩૧ ॥ એત
 દુક્તંમયાતેદ્યતીવ્રદારિદ્યનાશનમ્ ॥ સ્વસ્તિતેસ્તુગમિષ્યામિસંતુષ્ટઃસેવયાતવ ॥ ૩૨ ॥ ॥ અગસ્ત્ય
 ઉવાચ ॥ ॥ ૩૩ ॥ ॥ ૩૪ ॥ ॥ ૩૫ ॥
 અનુગત્વોગ્રદેવંતંકિયન્માસંનિજાશ્રમાત્ ॥ પુનરાવવ્રતુર્નત્વાદંપતિહૃષ્ટમાનસૌ ॥ ૩૪ ॥ આસાદ્ય
 સ્વાશ્રમંભક્ત્યાપુરુષોત્તમમાનસૌ ॥ નિન્યતુર્માસયુગલંદ્વિજભક્તિપરાયણૌ ॥ ૩૫ ॥

ને જે હાથવાળા. મુરલી છે હાથમાં જેને એવા શ્રી હરિનું મનથી સ્મરણ કરતો આ ગ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણ પ્રયાગ પ્રત્યે ગયો. ॥ ૩૩ ॥ પોતાના આશ્રમથી કેટલેક દૂર મુઘી તે ઉચ્ચદેવને પછવાડી જઈ વળાવીને પગે લાગીને પ્રસન્ન મન વાળા તે શ્રી પુરૂષ પાછા વળ્યા ॥ ૩૪ ॥ પોતાના આશ્રમમાં આવી ભક્તિ વડે પુરૂષોત્તમમાં મનવાળા બ્રાહ્મણની ભક્તિ કરવામાં આસક્ત એવા તે શ્રી પુરૂષોત્તમે જે માસ કાઢ્યા ॥ ૩૫ ॥

પુ.

અ.

એ માસ ગયા પછી શ્રીમાન પુરુષોત્તમ માસ આવ્યો. ગુરૂની ભક્તિમાં તત્પર એવા સ્ત્રી પુરુષે પુરુષોત્તમ માસમાં દીપસ્થાપન કર્યું ॥ ૩૬ ॥ તે એવી રીતે કે વૈભવને માટે આલસ રહિત તેઓએ ઇગોરાના તેલનો દીવો કર્યો. આ પ્રમાણે કરતાં તેઓનો પુરુષોત્તમ માસ ગયો ॥ ૩૭ ॥ ઉગ્રદેવના પ્રસાદે કરી નાશ પામ્યા છે. મનના મેલો તેજના એવા કાલના વશ થઈ ઇન્દ્રપુરીમાં ગયાં ॥ ૩૮ ॥ ત્યાંના ભોગ ભોગવીને ઉગ્રદેવના

ગતેમાસદ્વયેશ્રીમાનાગતઃપુરુષોત્તમઃ ॥ તૌતસ્મિંશ્ચક્રતુર્દીપંગુરુભક્તિપરાયણૌ ॥ ૩૬ ॥ ડુંગુ દીજેનતૈલેનવૈભવર્થમતંદ્રિતૌ ॥ એવંતયોઃકૃતવતોર્જગમપુરુષોત્તમઃ ॥ ૩૭ ॥ ઉગ્રદેવપ્રસાદેનવિ નિર્ધૂતમનોમલૌ ॥ કાલસ્યવશમાપન્નોરંદરપુરીંગતૌ ॥ ૩૮ ॥ તત્રત્યંભોગમાસાદ્યપૃથિવ્યાંભાર તાજિરે ॥ ઉગ્રદેવપ્રસાદેનવરંજનુરવાપતુઃ ॥ ૩૯ ॥ વીરબાહુસુતસ્ત્વંચચિત્રબાહુરિતિશ્રુતઃ ॥ પૂર્વ સ્મિન્યોમણિગ્રીવોમૃગહિંસાપરાયણઃ ॥ ૪૦ ॥ ડ્યંચંદ્રકલાન્મનીમહિષીયાધુનાતવ ॥ સુંદરીતિ સમારૂયાતાપુનર્જનુષિતેંઽગના ॥ ૪૧ ॥

પ્રસાદથી પૃથિવમાં ભરતખંડ રૂપ બારણામાં તે સ્ત્રી પુરુષ ઉત્તમ જન્મ પામ્યા ॥ ૩૬ ॥ પૂર્વ જન્મમાં જે મૃગની હિંસા કરવાને તત્પર એવા મણિગ્રીવ હતો તે વિરબાહુના પુત્ર ચિત્રબાહુ નામે પ્રસિદ્ધ છે. ॥ ૪૦ ॥ પૂર્વ જન્મમાં તારી સ્ત્રી સુંદરી નામે હતી. તે આ હમણા ચંદ્રકલા નામે તમારી પટ્ટરાણી થઈ છે. ॥ ૪૧ ॥

મા.

૨૪

૧૦૦

૨૦૦

૧૦૦

પતિવ્રતના ધર્મે કરી આજે તમારા અર્ધા અંગને હરણ કરનારી થઈ છે. જે સ્ત્રી પતિવ્રતા હોય તે પતિના પુણ્યમાં અર્ધા ભાગવાળી થાય છે. ॥ ૪૨ ॥ શ્રી પુરુષોત્તમ માસમાં ઇંદ્રોરાના તેલનું દીપદાન કરેલું માટે તારૂં રાજ્ય શત્રુ વગરનું છે. ॥ ૪૩ ॥ પુરુષોત્તમ માસમાં ઘીથી અથવા તિલના તેલનો દીવો અખંડ જે કોઈ કરે છે તેને આ પ્રકારનું ફળ મળે તેમાં શું નવાઈ છે. ॥ ૪૪ ॥ પુરુષોત્તમ માસના દીપદાનનું આ ફલ છે એમાં કંઈ પણ સંદેહ નથી. તો ફરીને પુરુષોત્તમનું ઉપવાસ વિગેરેથી વ્રત કરે તેને ફળ મળે એમાં ફરી શું કહેવું ॥ ૪૫ ॥ વાલ્મીકિ બોલ્યા

પાતિવ્રત્યેન ધર્મેણ તવાદ્યાંગાર્ધહારિણી ॥ પતિવ્રતાહિયાનારી પતિપુણ્યાર્ધભાગિની ॥ ૪૨ ॥
 કૃતેન દીપદાનેન માસે શ્રીપુરુષોત્તમે ॥ ઇંદુદીજેન તૈલેન તવ રાજ્યમકંટકમ્ ॥ ૪૩ ॥ કિંપુનઃ સર્પિષા
 દીપંતિલતૈલેન વાપુનઃ ॥ યઃ કરોતિ હ્યર્ચંડવૈ માસે શ્રીપુરુષોત્તમે ॥ ૪૪ ॥ પુરુષોત્તમદીપસ્ય ફલમેત
 ન્નસંશયઃ ॥ કિંપુનશ્ચોપવાસાદ્યેશ્વરતઃ પુરુષોત્તમમ્ ॥ ૪૫ ॥ ॥ વાલ્મીકિરુવાચ ॥ ॥ ચિત્રવા
 હુચરિતં પુરાતનં સાન્નેરુપ્ય કલશોદ્રવો મુનિઃ ॥ સત્કૃતિસમધિગમ્ય ત્વક્ષયાસિષ્મુદીર્યનિર્ય
 યૌ ॥ ૪૬ ॥ ઇતિ શ્રીબૃહન્નારદીયપુરાણે પુરુષોત્તમમાહાત્મ્યે શ્રીનારાયણનારદસંવાદે દૃઢધન્વોપાખ્યા
 ને દીપમાહાત્મ્યકથનં નામ ચતુર્વિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૪ ॥

કલશથી જન્મ પામેલા અગસ્ત્ય મુનિ જીનું ચિત્રખાડું ચરિત્ર કહીને તેણે કરેલા સત્કારને ગ્રહણ કરીને અક્ષય આશીર્વાદ બોલીને ચાલતા થયા. ॥ ૪૬ ॥ ઇતિ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્યમાં શ્રી નારાયણને નારદ સંવાદે દૃઢધન્વાના આખ્યાનમાં દીપદાન માહાત્મ્ય કથન નામનો એવિશમો અધ્યાય સમાપ્ત.

પુ૦

અ૦

દઢધન્વા બોલ્યા—ત્યાર પછી હે મુનિ હે બ્રાહ્મણ પુરુષોત્તમ માસના વ્રતવાળા મનુષ્યોએ ઉદ્યાપનનો ઉદ્યાપન કેવી રીતે કરવું વિધિ સારી રીતે માન પર કૃપા લાવીને કહો. ॥૧॥ ॥૬મીકિ બોલ્યા—શ્રી પુરુષોત્તમ માસમાં વ્રત સંપૂર્ણ થવા માટે સારી રીતે ઉદ્યાપનનો વિધિ સંક્ષેપક્ષથી કહું છું ॥ ૨ ॥ પુરુષોત્તમ માસમાં કૃષ્ણ પક્ષમાં ચૌદશ, નોમ, આઠમ તેમાંથી એક દિવસે ઉદ્યાપન કરવાનું કહું છે. ॥ ૩ ॥ આ પુણ્યકારક પુરુષોત્તમ માસમાં યથોક્ત પ્રમાણે સાહિત્ય સંપાદન

॥દઢધન્વોવાચ॥ ॥ અયસમ્યગ્વદબ્રહ્મનુદ્યાપનવિધિમુને ॥ પુરુષોત્તમમામીયવ્રતિનાકૃપ-
યાનૃણામ્ ॥ ૧ ॥ વાલ્મીકિરુવાચ ॥ ॥ સમાસતઃપ્રવક્ષ્યામિમાસેશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ ઉદ્યાપનવિ-
ધિસમ્યગ્વતસંપૂર્ણહેતવે ॥ ૨ ॥ કૃષ્ણપક્ષેચતુર્દશ્યાંનવમ્યાંપુરુષોત્તમે ॥ અષ્ટમ્યાંવાથકર્તવ્યમુદ્યા-
પનમુદિરિતમ્ ॥ ૩ ॥ યથાલબ્ધોપહારેષમાસેશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ પુણ્યેસ્મિન્પ્રાતરુત્થાયકૃત્વાપૌર્વા
લ્લિકીઃ ક્રિયાઃ ॥ ૪ ॥ સમાહિતમનાભૂત્વાત્રિંશદ્વિપ્રાન્નિમંત્રયેત્ ॥ સપત્નીકાન્સદાચારાન્વિષ્ણુ-
ભક્તિપરાયણાન્ ॥ ૫ ॥ યથાશક્ત્યાથવાસતપંચવિત્તાનુસારતઃ ॥ તતોમધ્યાહ્નસમયેદ્રોણમાને
નભૂપતે ॥ ૬ ॥

કરી સવારમાં ઊઠી પહેલા ભાગની ક્રિયા કરી. ॥ ૪ ॥ સાયં મનવાળા થઈ સદાચારવાળા વિષ્ણુની ભક્તિ કરવા માં તત્પર સ્ત્રી સહવત માન એવા ત્રિંશ બ્રાહ્મણાને આમંત્રણ કરવું. ॥ ૫ ॥ અથવા દ્રવ્ય અનુકુળ હોય તો યથાશક્તિ પ્રમાણે સાત અથવા પાંચ બ્રાહ્મણાને આમંત્રણ કરવું. ત્યારપછી હે મહીપલ મધ્યાહ્ન વખતે. ॥ ૬ ॥

મા ૭

૨૫

૨૦૧

૧૦૨

૨૦૧

અરધા અરધા મણના પાંચ ધાન્ય અથવા તેનાથી અરધા અથવા તેના અરધા માપ પ્રમાણે પોતાની શક્તિ
ના અનુસારથી ઉત્તમ એવું સર્વ તો ભદ્રમંડળ પુરવું. ॥ ૭ ॥ મંડળના ઉપર પવિત્ર કાણા વગરના શોભિત નાગર
વેલના પાન યુક્ત સારા વસ્ત્રથી વીટેલા નાળીએર યુક્ત એવા સેનાના અથવા ચાંદીના અથવા ત્રાંખાના અથવા
મૃત્તિકાના ચાર કલશો. કૃષ્ણ વિગેરે ચાર દેવોની પ્રીતિને માટે ચાર દિશામાં સ્થાપન કરવા. ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ ચાર

તદર્ધેનતદર્ધેનનિજશક્ત્યનુસારતઃ ॥ પંચધાન્યેનકુર્વીતસર્વતેભદ્રમુત્તમમ્ ॥ ૭ ॥

ચત્વારઃકલશાઃસ્થાપ્યાહૈમાવારાજતાઃશુભાઃ ॥ તામ્રાવામૃન્મયાઃશુદ્ધાઅવ્રણામંડલોપરિ ॥ ૮ ॥

ચતુર્દિક્ષુચતુર્વ્યૂહપ્રીતયેશ્રીફલાન્વિતાઃ ॥ સદ્દેવોઽપ્તેન્દ્રાગવલીદલસમન્વિતાઃ ॥ ૯ ॥વાસુદેવંહં

લઘરંપ્રદ્યુન્નંદેવમુત્તમમ્ ॥ અનિરુદ્ધંચતુર્ધ્વેવસ્થાપયેત્કલશેષુચ ॥ ૧૦ ॥ પુરુષોત્તમવ્રતારંભેસ્થાપિ

તંપુરુષોત્તમમ્ ॥ સરાધંદેવદેવેશંકલશેનસમન્વિતમ્ ॥ ૧૧ ॥ તતઆનીયતન્મધ્યેમંડલોપરિવિન્ય

સેન્ ॥ આચાર્યૈવૈષ્ણવંકૃત્વાવેદવેદાંગપારગમ્ ॥ ૧૨ ॥

કલશમાં કૃષ્ણ, હલધર, પ્રદ્યુમ્ન, અનિરુદ્ધ ઉત્તમ એવા ચારે દેવોની મૂર્તિ સ્થાપન કરવી. ॥ ૧૦ ॥ પુરુષોત્તમ માસ
ના આરંભમાં દેવના દેવેશ રાધા સાથે સ્થાપન કરેલા પુરુષોત્તમને કલશ યુક્ત ॥ ૧૧ ॥ ત્યાંથી આણીને તે ચાર
કલશોના મધ્યે મંડળના ઉપર સ્થાપન કરવા. વેદને વેદના અંગોને જાણનાર વિષ્ણુના ભકત એવા આચાર્ય કરીને ॥ ૧૨ ॥

જપ કરવાને સાડાં ચાર પ્રાદક્ષિણીની વરૂણી કરવી. નેઓને અબ્બે વસ્ત્ર તથા હાથની વીંટી વિગેરે સાહિત્ય આપવું ॥ ૧૩ ॥ આચાર્યને હર્ષથી વસ્ત્ર ધરેણા વિગેરેથી અણગારી પછી દેહની શુદ્ધિ સાડાં પ્રાયશ્ચિત કરવું. ॥ ૧૪ ॥ ત્યારપછી સહવર્તમાન પ્રથમ કહેલી વિધિ પ્રમાણે પ્રજા કરવી. પછી વરૂણી કરેલા ચાર પ્રાદક્ષિણીએ ચાર દેવ ચાર પ્રકારના જુદા જુદા જપ કરવા. ॥ ૧૫ ॥ ચાર દિશામાં ચાર ઊંચા દીવા કરવા ત્યાર

વિપ્રાશ્ચાર્યાદિવિધિનાર્થેના ॥ દેદેવસ્ત્રેચદાતવ્યેહસ્તમુદ્રાદિસંયુતે ॥ ૧૩ ॥ આચાર્ય
સમલંકૃત્યવસ્ત્રભૂષાદિભિર્મુદા ॥ તતોદેહવિશુદ્ધ્યર્થપ્રાયશ્ચિતંસમાચરેત ॥ ૧૪ ॥ તતઃપૂર્વોક્તવિ-
ધિનાપૂજાકાર્યાસહસ્ત્રિયા ॥ ચતુર્વ્યૂહજપઃકાર્યોવૃતૈર્વિપ્રૈશ્વતુર્વિધઃ ॥ ૧૫ ॥ ચતુર્દિક્ષુપ્રકર્તવ્યાદી-
પાશ્ચત્વારઉદ્ઘૃતાઃ ॥ અર્ધ્યદાનંતતઃકાર્યેનારિકેલાદિભિઃક્રમાત ॥ ૧૬ ॥ પંચરત્નસમાયુક્તૈર્જાનુ-
ભ્યાંસક્તભૂતલઃ ॥ સ્વપાણિપુટમધ્યસ્થૈર્યથાલબ્ધૈઃફલૈઃશુભૈઃ ॥ ૧૭ ॥ શ્રદ્ધાભાક્તસિમાયુક્તઃસપત્ની
કોમુદાન્વિતઃ ॥ અર્ધ્યંદયાત્પ્રહોષ્ટેનમનસાશ્રીહરિંસ્મરન્ ॥ ૧૮ ॥

પછી અનુક્રમથી નાળીએર વિગેરેથી અર્ધ્યદાન કરવું ॥ ૧૯ ॥ તે એવી રીતે કે પૃથ્વીપર બેઠે ઘુંટણ મુકીને પોતાના હાથ રૂપી અજલિન મધ્યમાં રહેલા પંચ રત્નથી યુક્ત જે પ્રમાણે મેળવેલા શુભ એવા ક્ષેત્રથી ॥ ૧૭ ॥ શ્રદ્ધાને લક્ષિતથી યુક્ત સહિત આનંદ યુક્ત પરમ સંતુષ્ટ અંતઃકરણ વડે શ્રી હરિનું સ્મરણ કરતાં અર્ધ્યદાન આપવું ॥ ૧૮ ॥

તે આ શ્લોક લક્ષ્મીને હે દેવ. હે પુરાણ પુરુષોત્તમ તમને નમસ્કાર હો. હે હરિ રાધા સહિત આપ મે આપેલા અર્ધને ગ્રહણ કરો. ॥૧૯॥ નુતન મેઘના સરખા શ્યામ, બે હાથ વાળા. મુરલીને ધારણ કરનાર. પીલા વસ્ત્રને ધારણ કરનાર રાધા સહિત એવા દેવ પુરુષોત્તમને હું વંદન કરું છું. ॥૨૦॥ આ પ્રમાણે હરિ એવા રાધા સહિત પુરુષોત્તમને પગે લાગી. ચતુર્થી વિભક્તિ જે જેના અંતમાં એવા નામ મંત્રોથી તલનો હોમ કરવો ॥૨૧॥ હોમ કર્યા પછી એ મંત્રોથી તર્પણ

અર્ધ્યમંત્રઃ ॥ દેવદેવનમસ્તુભ્યં પુરાણપુરુષોત્તમ ॥ ગૃહાણાર્ધ્યમયાદત્તં રાધયાસહિતો હરે ॥ ૧૯ ॥
વંદે નવધનશ્યામં હિ જંમુરલોધરમ્ ॥ પીતાંબરધરં દેવં સરાધં પુરુષોત્તમમ્ ॥ ૨૦ ॥ એવં ભક્તયાહરિં
ત્વાં સરાધં પુરુષોત્તમમ્ ॥ ચતુર્થ્યં તૈર્નામિ મંત્રૈસ્તિલોમંચકારયેત્ ॥ ૨૧ ॥ તતસ્તદંતેતન્મંત્રૈઃ
કાર્યં તર્પણમાર્જને ॥ નીરાજયેત્તતો દેવં સરાધં પુરુષોત્તમમ્ ॥ ૨૨ ॥ ॥ અથ નીરાજનમંત્રા ॥ ॥ નીરા
જયામિ દેવેન્દ્રાદિં હરદલચ્છવિમ્ ॥ રાધિકારમણં પ્રેમ્ણા કોટકં દર્પરં દરમ્ ॥ ૨૩ ॥ ॥ અથ ધ્યા
નમ્ ॥ ॥ અંતર્ગતિરનંતરત્નરચિતે સિંહાસને સંસ્થિતં વંશીનાદવિમોહિતવ્રજવધૂવંદાવને સુંદરમ્ ॥
ધ્યાયેદ્રાધિકયાસકૌસ્તુભમણિપ્રદ્યોતિતોરઃ સ્થલં રાજદ્રત્નકિરીટકુંડલધરં પ્રત્યગ્રપીતાંબરમ્ ॥ ૨૪ ॥
ને માઝર્ન કરાવવું. ત્યાર પછી રાધા સહિત પુરુષોત્તમની આરતી કરવી ॥ ૨૨ ॥ આર્તીના મંત્ર નીલ કમળના સરખા
કાન્તીવાળા કરોડ કામ દેવના જેવા સુંદર રાધાના પતિ એવા દેવેશની પ્રેમથી હું આર્તિ કરું છું. ॥૨૩॥ ધ્યાનનો શ્લોક
હૃદયાંતર્ગત જ્યોતીર્મય ઘણાજ રત્નોથી રચનાને કરેલા એવા સિંહાસન પર બેઠેલા. અંસીના શબ્દથી મોહ પમાડી છે વ્રજની
ગોપીઓ તે જેને વિશે એવા વૃદાવનમાં સુંદર. કૌસ્તુભમણી સહિત પ્રકાશમાન છે. વૃક્ષસ્થાળ તે જેનું દેહીય
રત્નમય કિરીટ કુંડળને ધારણ કરનાર નવા પિતાંબરને ધારણ કરનાર એવા રાધા સહિત પુરુષોત્તમનું ધ્યાન કરવું ॥૨૪॥

પુ૦

અ૦

ત્યારપછી રાધા યુક્ત હરિને પુષ્પાંજલિ આપીને ઓ સહવર્તમાન પુરૂષે
સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરવો ॥ ૨૫ ॥ નતન મેઘના સરખા ધ્યામ ખીંગા વસ્ત્રને ધારણ કરનાર અન્યુત શ્રી વત્સના લાંછન
થી દેદીપ્યમાન છે. વૃક્ષસ્થળ તે જેનું એવા ગદ્યા સહિત પુરૂષોત્તમને નમું છે. ॥ ૨૬ ॥ પછી સુવર્ણ સહિત પ્રણું
પાત્ર પ્રાહ્લસ્થાન સ્થિત પ્રાહ્લણને આપવું ત્યારપછી હર્ષથી આચાર્યને ઘણી દક્ષિણા આપવી. ॥ ૨૭ ॥ ઓયુક્ત

તતઃપુષ્પાંજલિંદત્વારાધિકાસહિતેહરૌ ॥ નમસ્કારંપ્રકુર્વીતસાષ્ટાંગંગૃહિણીયુતઃ ॥ ૨૫ ॥
નૌમિનવચનદયામંપીતવાસમમન્યુતમ ॥ શ્રીવત્સભાસિતોરસ્કંરાધિકાસહિતંહરિમ્ ॥ ૨૬ ॥ પૂર્ણ
પાત્રંતતોદદ્યાદ્રહ્મણેસહિરણ્યકમ્ ॥ આચાર્યાયતતોદદ્યાદક્ષિણાંવિપુલાંમુદા ॥ ૨૭ ॥ આચાર્યંતોપયે-
દ્રક્ત્યાવસ્ત્રૈરાભરણૈરપિ ॥ સપત્નીકંતતોદદ્યાદત્વિગ્ભ્યોદક્ષિણાંવગમ્ ॥ ૨૮ ॥ ધેનુરકાપ્રદાતવ્યાસુર્ગી-
લાચપયસ્વિની ॥ મચ્છૈલાચમવત્સાચઘંટાભરણભૂષિતા ॥ ૨૯ ॥ તામ્રપૃષ્ઠોદ્દમઠંગીમરૌપ્યશુરભૂષિ-
તા ॥ ઘૃતપાત્રંતતોદદ્યાનિલપાત્રંતથૈવચ ॥ ૩૦ ॥

આચાર્યને લક્ષિતથી વસ્ત્રને આમૃષણથી સંતોષ કરવા ત્યારપછી ખીંગા વસ્ત્રીવાળા પ્રાહ્લણને ઘણી દક્ષિણા આપવી.
॥ ૨૮ ॥ સર્વદા ગરીબ દુધદેનારી, રેશમી વસ્ત્ર યુક્ત વાછઝડ નહિત ઘંટાને ધરેણાથી શણગારેલી ॥ ૨૯ ॥ તાંબાની
ખીંક, સુવર્ણના શીંગડાવાળી રૂપાની ખરીઓથી શોભિત એવી એક ગાય આપવી. પછી ઘીનું પાત્ર તલનું પાત્ર આપવું. ॥ ૩૦ ॥

મા૦

૨૫

૨૦૩

૨૦૬

૨૦૩

શ્રી પુરૂષને વસ્ત્ર સાહત ઊભા મહેશ્વરની મૂર્તિઓ આપવી આઠ પ્રકારના પદ તથા જોડા આપવા. ॥ ૩૧ ॥ શક્તિ હોય તો વૈષ્ણવ ગ્રાહ્યજીને શ્રીમદ્ ભાગવતના પુસ્તકનું પુસ્તકનું દાન આપવું વિલાંબ ન કરવો કેમકે આયુષ્ય ચલાયમાન છે. એવો મુખ્ય વિચાર કરવો ॥ ૩૨ ॥ વૈષ્ણવ પંડિત એવા ગ્રાહ્યજીને જે કોઈ ભગવાન રૂપ આશ્ચર્યકારિક, એવું શ્રીમદ્ભાગવતનું પુસ્તક આપવું. ॥ ૩૩ ॥ તે કરોડ કુલનો ઉદ્ધાર કરી અપ્સરાઓના સમૂહથી સેવન કરાયેલો

उमामहेश्वरंदद्यादंपत्याःपरिधायकम् ॥ पदमष्टविधंदद्यादुपानद्युगुलंतथा ॥ ३१ ॥ श्रीमद्भागवतं-
दद्याद्वैष्णवायद्विजन्मने ॥ शक्तिश्चेन्नविलंबेतचलमायुर्विचारयन् ॥ ३२ ॥ श्रीमद्भागवतंसाक्षाद्भगव-
द्रूपमद्भुतम् ॥ योदद्याद्वैष्णवायैवपंडितायद्विजन्मने ॥ ३३ ॥ सकोटिकुलमुद्भृत्यह्यप्सरोगणसेवितः
॥ विमानमधिरुहैतिगोलोकंयोगिदुर्लभम् ॥ ३४ ॥ कन्यादानसहस्राणिवाजपेयशतानिच ॥ स-
धान्यक्षेत्रदानानितुलादानानियानिच ॥ ३५ ॥ महादानानियान्यष्टौछंदोदानानियानिच ॥ श्रीभा-
गवतदानस्यकलांनार्हतिषोडशीम् ॥ ३६ ॥

વિમાનમાં બેસી યોગિ પુરૂષોને દુર્લભ એવા ગોલોકને પામે છે. ॥ ૩૪ ॥ હજાર કન્યાદાન સોવાજપેય યજ્ઞો ધાન્ય ઉગેલા ક્ષેત્રના દાનો અનેક પ્રકારનું તુલાદાન ॥ ૩૫ ॥ આઠ પ્રકારના મહાદાન વા વેદ વિદ્યાદાનો છે. તેઓ શ્રીમદ્ ભાગવતના દાનની ઓળખી કલાને પહોંચી શકતા નથી. ॥ ૩૬ ॥

તે માટે પ્રયત્નથી વૈષ્ણવ પ્રાદક્ષિણે વસ્ત્ર આભૂષણથી શોભિતકરી સુવર્ણના સિંહાસન પર મુકેલું એવું શ્રીમદ્
ભાગવતનું દાન આપવું ॥ ૩૭ ॥ મધ્ય ભાગમાં ત્રિશ ત્રિશ માલપૂડા મુકેલા એવા ત્રિશકાંશાના સંપુટો ત્રીશ પ્રાદક્ષિણે
દેવા. ॥ ૩૮ ॥ હે મહીપતિ દરેક માલપૂડાના જોડલા કાંણા હોય તેટલા વર્ષ મનુષ્ય વૈકુંઠ માં રહે છે. ॥ ૩૯ ॥
ત્યાંથી જ્યાં જઈને પાછા નથી આવતું. જુના તેજના સ્થાનરૂપ યોગિઓએ દુઃખથી પ્રાપ્ત કરેલા નિર્ગુણ

તસ્માદ્યત્નેનતદ્વેયંવૈષ્ણવાયદ્વિજન્મને ॥ સંભૂષ્યવસ્ત્રભૂષાભિર્હેમસિંહાસનસ્થિતમ્ ॥૩૭॥
કાંસ્યાનિસંપુટાન્યેવત્રિંશદેયાનિસર્વથા ॥ ત્રિંશત્ત્રિંશદપૂષ્પૈશ્વમધ્યેસંપૂરિતાનિચ ॥૩૮॥ પ્રત્યપૂષ્પંતુ-
યાવંતિછિદ્રાણિપૃથિવીપતે ॥ તાવદ્વર્ષસહસ્રાણિવૈકુંઠેવસતેનરઃ ॥૩૯॥ તતઃપ્રયાતિગોલોકંનિર્ગુ-
ણંયોગિદુર્લભમ્ ॥ યદ્વત્વાનનિર્વર્તેતેજ્યોતિર્ધામસનાતનમ્ ॥૪૦॥ સાર્દ્ધપ્રસ્થદ્વયંકાંસ્યસંપુટંપરિ-
કીર્તિતમ્ ॥ નિર્વનેનયથાશક્ત્યાકાર્યાણિવ્રતપૂર્તયે ॥ ॥૪૧॥ અથવાપૂષ્પસામગ્રીમપક્વાંસફલાં-
પરામ્ ॥ તત્રાધાયપ્રદેયાનિપુરુષોત્તમપ્રીતયે ॥૪૨॥

એવા ગોલોકમાં છે ॥ ૪૦ ॥ અદીશેર વજનનું કાંસાનું સંપુટ. કહ્યું છે તો પ્રથક પ્રથક પાત્ર અદીશેર વજનનું લેવું
નિર્ધન માણસે વ્રત સંપૂર્ણ થવા માટે યથાશક્તિ પ્રમાણે દાન કરવા. ॥ ૪૧ ॥ અથવા માલપૂડાની કાંચી સામગ્રી તે
પાત્રમાં મુકી ઉત્તમ ક્ષણ સહિત. પુરુષોત્તમની પ્રીતિને માટે આપવા. ॥ ૪૨ ॥

હે નરેના અધિપતિ. આમંત્રણ કરેલા સ્ત્રી સહવર્તમાન પ્રાદ્યશ્લેનો પુરુષોત્તમનો સન્નિધયણામાં સંકલ્પ કરવો. ॥ ૪૩ ॥ પ્રાર્થના કરવી. હે જગતના આધારભૂત. હે જગતને આનંદદાયક. હે શ્રીકૃષ્ણ અહીંના તથા પરલોકના મારા સમક્ષી મનોરથ જલદી પૂરો. ॥ ૪૪ ॥ આ પ્રમાણે ગોવિંદ ભગવાનની પ્રાર્થના કરી. પુરુષોત્તમનું

નિઃશ્ચિન્તિતાનાં વિપ્રાણાં સસ્ત્રીકાણાં નરાધિપ ॥ સંકલ્પં ચ પ્રકુર્વીત પુરુષોત્તમ સન્નીધૌ ॥ ૪૩ ॥
 ॥ અથ પ્રાર્થના ॥ ॥ શ્રીકૃષ્ણ જગદ્ધાર જગદાનંદદાયક ॥ એહિકામુષ્મિકાન્કામાન્નિશ્ચિલા
 ન્પૂરયાશુભે ॥ ૪૪ ॥ ઇત્તેસંપ્રાર્થ્ય ગોવિંદં ભોજયેદ્દાહ્યણાન્મુદા ॥ સપત્નીન્નિગ્નસદાચારાન્સંસ્મર
 ન્પુરુષોત્તમમ્ ॥ ૪૫ ॥ સંયુજ્ય વિધિવદ્રક્ત્યા ભોજયેદ્ધૂતપાયસૈઃ ॥ વિપ્રરૂપં હરિસ્તુત્વા સ્ત્રીરૂપાં રા
 ધિકાં સ્મરન્ ॥ ૪૬ ॥ ભોજનસ્ય તુ સંકલ્પમાચરેદ્વિધિના વ્રતી ॥ દ્રાક્ષાભિઃ કદલીભિશ્ચ ચૂતૈશ્ચ
 વિવિધૈરપિ ॥ ૪૭ ॥

સ્મરણ કરતાં હર્ષથી સદાચરણવાળા સ્ત્રી સહિત પ્રાદ્યશ્લેને જમાડવાં ॥ ૪૫ ॥ પ્રાદ્યશ્લે ૩૫ હરિનું સ્મરણ કરી
 તથા સ્ત્રી ૩૫ રાધિકાનું સ્મરણ કરતા ભક્તીથી વિધિપૂર્વક પૂજા કરી ઘી દુધપાકથી જમાડવા ॥ ૪૬ ॥ વ્રતવાળાએ
 વિધિ વડે ભોજનનો સંકલ્પ કરવો. દ્રાખ. કેળા. કેરીઓ. નાના પ્રકારના ॥ ૪૭ ॥

પુ૦

અ૦

ધીમાં બનાવેલા પકવાન. સારા અડદના વડા. સાંકર-બી. રાખ કાકવી નરમ ગોળ બનાવેલું અન્ન ॥ ૪૮ ॥ ખડ-
ખુચા. કાકડીના શાક. આદુ. લિંબુ. બીજા નાના પ્રકારના શાકો. પાકી કેરીઓ. પ્રથક ॥ ૪૯ ॥ છ રસોની સાથે.
મળેલા ચાર પ્રકારના લોળનો અને સુગંધવાળા ગોરસોને ત્યાં પીરત્રી કોમળથી કહેવું. ॥ ૫૦ ॥ હે પ્રભો. હે બ્રાહ્મણ

ઘૃતપાચિતપક્વાન્નૈઃશુભૈશ્વમાષકૈર્વટૈઃ ॥ શર્કરાઘૃતપૂરૈશ્વપાણિતૈઃસ્વંડમંડકૈઃ ॥ ૪૮ ॥ ઝર્વા
રુકર્કટીઃ કૈરાદ્રકૈશ્વસુનિંબુકૈઃ ॥ અન્યૈશ્વવિવિધઃશાકૈરામૈઃપક્વૈઃપૃથક્પૃથક્ ॥ ૪૯ ॥ ચતુર્ધાભોજ
નૈરેવષડ્ઘસૈઃસહસંગતૈઃ ॥ વાસિતાન્ગોરસાંસ્ત્રપરિવેષ્યમૃદુબ્રુવન્ ॥ ૫૦ ॥ ઇદંસ્વાદુમુદાભોજ્યંભવદ
ર્થપ્રકલ્પિતમ્ ॥ યાચ્યતાંરોચતેબ્રહ્મન્યન્મયાપાચિતંપ્રભો ॥ ૫૧ ॥ ધન્યોસ્મ્યનુગૃહીતોસ્મિજાતંમે
જન્મસાર્થકમ્ ॥ ભોજયિત્વામુદાવિપ્રાન્દેયાસ્તાંબૂલદક્ષિણાઃ ॥ ૫૨ ॥ એલાલવંગકપૂરનાગવલ્લીદલા
નિચ ॥ કસ્તૂરીમુરમાંસીચચૂર્ણચંચાદિરંશુભમ્ ॥ ૫૩ ॥

આસ્વાદવાળું. આપને માટે બનાવેલું છે. હર્ષથી જમવા યોગ્ય. એવું મેં રાધેલું છે. જે આપને રાધે તે માગશો. ॥ ૫૧ ॥
મને ધન્યવાદ છે. હું અનગૃહ કરાયેલો છું. મારો જન્મ સફળ થયો. આમ બોલી બ્રાહ્મણોને જમાડી હર્ષથી તાંબુલ
દક્ષિણા આપવી. ॥ ૫૨ ॥ એલચી. લવંગ. કપૂર. જાવિત્રી. જાયફળ. કસ્તૂરી. મુરમાંસી અને સુંદર ખેરનો ભૂકો. ॥ ૫૩ ॥

મા૦

૨૫

૨૦૫

એથી મેળવેલું ભગવાનને પ્રિય આપવા યોગ્ય એવું તાંબુલ છે તેથી એમ ધારી પ્રાદક્ષિણે આદરથી તાંબુલ આપવું. ॥ ૫૪ ॥ આ પ્રમાણે તાંબુલ બનાવી શ્રેષ્ઠ પ્રાદક્ષિણને જે કોઈ આપે છે. તે અહિંઆ સારા ભાગ્યવાળો થાય અને પરલોકમાં અમૃતનો ભોક્તા થશે. ॥ ૫૫ ॥ સ્ત્રીસહીત સંતોષ કરી હાથમાં લાડુ આપવા અને સ્ત્રીઓને વિધિથી શણગારેલી વૈષ્ણવી (છાબડી) આપવી. ॥ ૫૬ ॥ તે પ્રાદક્ષિણે ગામના પાદર સુધી તેઓને વળાવી રજા આપવી. મંત્રહીન **एतैश्चमीलितैर्देयं तांबूलभगवत्प्रियम् ॥ तस्मादेवंविधायैव देयं तांबूलमादरात् ॥ ५४ ॥ तांबूलं यो द्विजाद्याय एवं कृत्वा प्रयच्छति ॥ सुभगश्च भवेदत्र परत्रामृतभुग्भवेत् ॥ ५५ ॥ परितोष्य स पत्नी कान्हस्ते दद्याच्च मोदकान् ॥ पत्नीभ्यो वै णवीर्दद्यादलंकृत्य विधानतः ॥ ५६ ॥ आसमिन्तमनुव्रज्य ब्राह्मणांस्तान्विसर्जयेत् ॥ मंत्रहानिति मंत्रेण क्षमाप्य पुरुषोत्तमम् ॥ ५७ ॥ यस्य स्मृत्येति મંત્રેણ ન સ્કૃત્ય જનાર્દનમ્ ॥ यदूनं तत्तु संपूर्णं विधाय विचरेत् सुखम् ॥ ५८ ॥ अन्नं विभज्य भूतेभ्यो यथाभागमकुत्सयन् ॥ भुंजीत स्वजनैः सार्धं मिथ्यावादाविवर्जितः ॥ ५९ ॥**

એ શ્લોકથી પુરુષોત્તમની પાસે ક્ષમા માગી. ॥ ૫૭ ॥ यस્ય સ્મૃત્ય૦ એ શ્લોકથી જનાર્દન ભગવાનને નમસ્કાર કરી જે કર્મ માન્ય ન હોય તે સંપૂર્ણ કરી સુખથી કરવું. ॥ ૫૮ ॥ પ્રાણી માત્રેને યથા વિભાગ પ્રમાણે અન્ન વહેંચી આપી. મિથ્યાવાદને ત્યાગ કરી પોતાના સગાઓની સાથે પોતે ભોજન કરવું ॥ ૫૯ ॥

પુ०

અં

અમાવાસ્થાને દિવસ આવે ત્યારે રાત્રે જાગરણ કરવું. રાધા સહિત સુવર્ણની પુરૂષોત્તમની મુર્તિની પૂજા કરવી ॥ ૬૦ ॥ અને પૂજાની અંતમાં પત્ની સહિત સંતોષ પૂર્વક પુરૂષોત્તમને નમસ્કાર કરી વ્રતવાળાએ રાધાસહિત પુરૂષોત્તમ દેવનું વિસર્જન કરવું. ॥ ૬૧ ॥ ત્યારપછી આચાર્યને મૂર્તિ સાથે સર્વ સાહિત્ય આપવું. મરજીના અનુસાર પ્રમાણે યથાયોગ્ય અન્નદાન આપવું ॥ ૬૨ ॥ ગમે તે કોઈ ઉપાયથી આ પુરૂષોત્તમ માસનું વ્રત ઉત્તમ ભક્તિથી કરવું. દ્રવ્યના અનુસારથી

દર્શસ્યદિવસેપ્રાપ્તેકુર્યાજ્જાગરણંનિશિ ॥ રાધિકાસહિતંહૈમંપૂજયેત્પુરુષોત્તમમ્ ॥ ૬૦ ॥ પૂજાંતે
ચનમસ્કૃત્યસપત્નીકોમુદાન્વિતઃ ॥ વ્રતીવિસર્જયેદેવંસરાધંપુરુષોત્તમમ્ ॥ ૬૧ ॥ આચાર્યાયતતોદદ્યાદુપ
હારંસમૂર્તિકમ્ ॥ અન્નદાનંયથાયોગ્યંદદ્યાદિચ્છાનુસારતઃ ॥ ૬૨ ॥ યેનકેનાપ્યુપાયેનવ્રતમેતત્સમાચ
રેત્ ॥ કુર્યાન્નપરયાભક્ત્યાદાનંવિત્તાનુસારતઃ ॥ ૬૩ ॥ નારીવાથનરોવાપિવ્રતમેતત્સમાચરેત્ ॥ દુઃખ
દારિદ્ર્યદૌર્ભાગ્યંનાપ્નુયાજ્જન્મજન્મનિ ॥ ૬૪ ॥ યેકુર્વંતિજનાલોકેનાનાપૂર્ણમનોરથાઃ ॥
વિમાનાન્યધિરુદ્ધૈવયાંતિવેકુંઠૃત્તમમ્ ॥ ૬૫ ॥

દાન કરવું ॥ ૬૩ ॥ સ્ત્રી અથવા પુરૂષ આ વ્રત કરે તો તે જન્મોજન્મમાં દુઃખ દરીદ્ર દુર્ભાગ્યપણાને પામતા નથી. ॥ ૬૪ ॥ સ્ત્રી જે આ વ્રત કરે તો તે વાંઝણી, કાક વધ્યા, મૃત પુત્રવાળી વિધવા ભાઈઓ વગરની જન્મોજન્મમાં થતી નથી. ॥ નાના પ્રકારના મનોરથ પૂર્ણ કરવામાં તત્પર એવા જે લોકો આ પુરૂષોત્તમ માસનું વ્રત કરે છે તેઓ વિમાન માં બેસી ઉત્તમ એવા વૈકુંઠમાં જાય છે. ॥ ૬૫ ॥

માં

૨૫

૨૦૬

શ્રી નારાયણ બોલ્યા—આ પ્રકારે જે કોઈ વિધિને અવલમ્બન કરી શ્રીકૃષ્ણને અત્યંત પ્રિય એવા પુરૂષોત્તમ માસનું વ્રત આદરથી કરશે. તે પાપના સમૂહને નાશ કરી આ લોકમાં અત્યંત સુખ લોગવી. પૂર્વના પુરૂષો સાથે ગોલોકમાં

॥ શ્રીનારાયણ ઉવાચ ॥ ॥ इत्थंयोविधिमवलंब्यचर्करीतिश्रोक्वण्डितममासमादरे
ण ॥ गोलोकं व्रजति विधूय पापराशिं चात्र त्वं सुखमनुभूय पूर्वपुंभिः ॥ ६६ ॥ ॥ इति श्रीबृहन्ना
रदीयपुराणे पुरुषोत्तममाहात्म्ये श्रीनारायणनारदसंवादे दृढधन्वोपाख्यानो व्रतोद्यापनविधिकथनं ना
म पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥

બાય છે. ॥ ૬૬ ॥ ઇતિશ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરૂષોત્તમ માહાત્મ્યમાં શ્રી નારાયણને નારદના સંવાદમાં દૃઢધન્વાના આખ્યાનમાં વ્રતોદ્યાપન વિધિકથન નામે પચ્ચીશમે અધ્યાય સમાપ્ત. ॥

પુ૦

અ૦

ઊઘાપન કર્યાપછી વ્રતવાળાએ વ્રતના નિયમનો કેવી રીતે ત્યાગ કર્યો તે કહેવાય છે.

વાલ્મીકિ બોલ્યા—સઘળા પાપોના નાશને શાઈ ગરૂવજ ભગવાન્ની પ્રીતીને માટે ગ્રહણ કરેલા નિયમનો ત્યાગ વિધિપૂર્વક કહેવાય છે. ॥ ૧ ॥ હે રાજા રાતે જમનારા માણસે ગ્રાહ્યણોને જમાડવા, નહિ ભાગવાના વ્રતવાળાએ સોનાનું દાન કરવું ॥ ૨ ॥ જે અમાસને દિવસે જમનારો હોય તેણે દક્ષિણા સહિત ગાય આપવી, આમળાથી સ્નાન કરનાર

॥ અથોઘાપનાનંતરંવ્રતનિયમમોક્ષણમુચ્યતે ॥ ॥ વાલ્મીકિરુવાચ ॥ ॥ અશેષપાપ નાશાર્થપ્રીતયેગરુડધ્વજે ॥ ગૃહિતનિયમત્યાગશ્ચોચ્યતેવિધિપૂર્વકઃ ॥ ૧ ॥ નક્તેભોજીનરોરાજન્બ્રાહ્મણાન્ભોજયેદથ ॥ અયાચિતેવ્રતેચૈવસ્વર્ણદાનંસમાચરેત્ ॥ ૨ ॥ અમાવાસ્યાશનોયસ્તુપ્રદદ્યાદ્રાંસસદક્ષિણામ્ ॥ ધાત્રીસ્નાનંનરોયસ્તુદધિવાક્ષીરમેવચ ॥ ૩ ॥ ફલાનાંનિયમેરાજન્ફલદાનંસમાચરેત્ ॥ તૈલસ્થાનેઘૃતંદેવંઘૃતસ્થાનેપયસ્તથા ॥ ૪ ॥ ધાન્યાનાંનિયમેરાજન્ગોધૂમાન્શાલિતંદુલાન્ ॥ ભૂમૌચશાયનેરાજન્સતૂર્લીસપરિચ્છિદામ્ ॥ ૫ ॥

જે પુરૂષ હોય તેણે હહીં અથવા દુધ આપવું ॥ ૩ ॥ હે રાજા ક્ષેત્રોના નિયમમાં ક્ષણનું દાન આપવું, તેલનો ત્યાગ કીધો હોય તો ઘીનું દાન આપવું, ઘીનો ત્યાગ કીધો હોય તો દુધ આપવું. ॥ ૪ ॥ હે રાજા ધાન્યોના નિયમમાં ઘઉં તથા ચોખા આપવા, હે રાજા ભોંયપર સુનારે આદર સહિત તળાઈનું દાન આપવું. ॥ ૫ ॥

મા૦

૨૬

૨૦૭

૧૧૪

૨૦૭

જેવી રીતે પોતાને સુખ આપે તેવી રીતે બીજાને પણ સુખ આપનારી ગાયો ભગવાનને પ્રિય એવા મનુષ્યે આપવી. પાંદડાંમાં જમનારાએ ભોજનમાં શાકર ને ઘી આપવું. ॥ ૬ ॥ જેણે મૌન ધારણ કયું હોય તેણે ઘંટા, તલ, સુવર્ણ સહિત ગ્રાહણને આપવા. સ્ત્રી પુરુષને સ્નેહ પૂર્વક સાડું ભોજન કરાવવું ॥ ૭ ॥ હે રાજા નખ ને કેશ ધારણ કરનારે દર્પણ (આરસો) આપવો. જોડાનો ત્યાગ કરનારે જોડા આપવા ॥ ૮ ॥ મીઠાનાં ત્યાગમાં નાના પ્રકારના રસો આપવા.

સુખદાંચાત્મનોન્યસ્યદ્યંતર્યામીપ્રિયોજનઃ ॥ પત્રભોજીનરોયસ્તુભોજનંઘૃતશર્કરામ્ ॥ ૬ ॥
મૌનેઘંટાંતિલાંશ્ચૈવસહિરણ્યાન્પ્રદાપયેત્ ॥ દંપત્યોર્ભોજનંચૈવસસ્નેહંચસુશોભનમ્ ॥ ૭ ॥ નચકેશ
ધરોરાજન્નાદર્શંદાપયેદ્દબુધઃ ॥ ઉપાનહૌપ્રદાતવ્યેઉપાનહવિવર્જનાત્ ॥ ૮ ॥ લવણસ્યપરિત્યાગેદાતવ્યા
વિવિધારસાઃ ॥ દીપદાનેનરોદદ્યાત્પાત્રયુક્તંચદીપકમ્ ॥ ૯ ॥ અધિમાસેનરોમત્તયાસવૈકુંઠેવસેત્સદા ॥
દીપંચસઘૃતંતામ્રકાંચનીવર્તિસંયુતમ્ ॥ ૧૦ ॥ પલમાત્રંપ્રદેયંસ્યાદ્વતસંપૂર્ણહેતવે ॥ એકાંતરોપવાસેન
કુંભાનઘૌપ્રદાપયેત્ ॥ ૧૧ ॥

જે મનુષ્ય દરરોજ દીપદાન કરનારે પાત્ર સહિત દીવાનું દાન કરવું ॥ ૬ ॥ અધિક માસમાં મનુષ્ય ભકિતથી દીપદાન કરે છે તેણે ઘીએ ભરેલું ત્રાંબાનું વાસણ સુવર્ણાણી દીવદથી યુક્ત તેમાં દીવો કરી તેનું દાન આપવું તે મનુષ્ય નિરન્તર વૈકુંઠમાં વાસ કરે છે ॥ ૧૦ ॥ વ્રતના સંપૂર્ણ ફલને સાડું પદ્મભાર સુવર્ણનું દાન આપવું અને એકાંતર ઉપવાસ કરનારે આઠ ઘડા આપવા. ॥ ૧૧ ॥

તે ઘડા સુવર્ણના અથવા મૃતિકાના વસ્ત્ર સહિત સુવર્ણ ચુકત આપવા, માસની સમાપ્તિમાં ત્રીશ લાકડું, છત્તર, જોડા, આપવા, વળી ભાર ધારણ કરવા સમર્થ ઉત્તમ બળદ આપવા. સઘળી કહ્યા પ્રમાણે વસ્તુનો લાભ નહિ થાય તો પણ ॥ ૧૩ ॥ હે રાજા સંપૂર્ણ મતની સિદ્ધિને આપનાર પ્રાણીનું વાક્ય સાંભળીને જે મનુષ્ય એક અન્નથી અધિક માસ સેવે છે ॥ ૧૪ ॥ આ લોકમાં એક અન્નથી બીજું કંઈ પવિત્ર નથી તેનું સેવન કરવાથી મનુષ્ય ચાર હાથવાળો થઈ

સવસ્ત્રાન્કાંચનોપતાન્મૃન્મયાનથકાંચનાન્ ॥ માસાંતેમોદકાંસ્ત્રિંશચ્છત્રોપાનહસંયુતાન્

॥ ૧૨ ॥ અનઙ્ગાંશ્વપ્રદાતવ્યોઘૌરયસ્તુધુરિક્ષમઃ ॥ સર્વેષામપ્યલાભેચયથોક્તકરણંવિના ॥ ૧૩ ॥

દ્વિજવાક્યંસ્મૃતંરાજન્સંપૂર્ણવ્રતસિદ્ધિદમ્ ॥ એકાન્નેનનરાયસ્તુમલમાસનિષેવતે ॥ ૧૪ ॥ ચતુર્ભુજો નરોભૂત્વાસયાતિપરમાંગતિમ્ ॥ એકાન્નાન્નાપરંકિંચિત્પવિત્રમિહવિદ્યતે ॥ ૧૫ ॥ એકાન્નાન્મુનયઃ સિદ્ધાઃ પરંનિર્વાણમાગતાઃ ॥ અધિમાસેનરોનક્તંયોભુંકેસનરાધિપઃ ॥ ૧૬ ॥ સર્વાન્કામાનવાપ્નોતિનરોનૈવાત્ર સંશયઃ ॥ પૂર્વાહ્નેભુંજતેદેવામધ્યાહ્નેમુનયસ્તથા ॥ ૧૭ ॥

ઉત્તમ ગતીને પામે છે ॥ ૧૫ ॥ એક અન્નથી મુનિઓ, સિદ્ધો, શ્રેષ્ઠ મોક્ષપદને પામ્યા. અધિક માસમાં જે મનુષ્ય રાત્રિએ ભોજન કરે છે તે રાજા થાય છે ॥ ૧૬ ॥ તે મનુષ્ય સઘળા મનોરથને પ્રાપ્ત કરે છે. એમાં કંઈ પણ સંદેહ નથી પૂર્વાહ્ને દેવો ભોજન કરે છે અને મધ્યાહ્ને મુનિઓ ભોજન કરે છે ॥ ૧૭ ॥

દિવસના ત્રિજા ભાગમાં પિતૃઓ જન્મે છે પોતાને માટે ચોથો કાલ છે પણ હે રાજા સધળા વખતે અતિ કમણુ કરીને જે જન્મે છે ॥૧૮॥ હે મનુષ્યોના રાજા તેઓ બ્રહ્મહત્યા વિગેરે પાપોને નાશ થમાડે છે હે મહીપાલ રાત્રિએ લોજન કરનાર સધળા પુણ્યથી અધિક પુણ્યવાળો થાય છે. ॥૧૯॥ મનુષ્ય દિવસે અશ્વમેધ યજ્ઞના જેટલું ફળ પામે છે. હરિને પ્રય એવા અધિક માસમાં અડદનો જે ત્યાગ કરે ॥ ૨૦ ॥ તે સધળા પાપોથી મુક્ત થઈ વૈકુંઠમાં જાય છે. બ્રાહ્મણ

અપરાદ્ધેપિતૃગણાઃ સ્વાત્માર્થેચચતુર્થકઃ ॥ સર્વવેલામતિક્રમ્યસ્તુભુંક્તેનરાધિપઃ ॥ ૧૮ ॥
 બ્રહ્મહત્યાદિપાપાનિનાશંયાંતિજનાધિપ ॥ નક્તભોજીમહીપાલસર્વપુણ્યાધિકોભવેત્ ॥ ૧૯ ॥ દિનેદિને
 શ્વમેધસ્યફલંપ્રાપ્નોતિમાનવઃ ॥ તસ્મિન્નિવર્જયેન્માષમધિમાસેહરિપ્રિયે ॥ ૨૦ ॥ સર્વસ્માન્મુચ્યતે
 પાપાદ્વિષ્ણુચોદ્ધંસપાછતિ ॥ તિલયંત્રાણિપાપાત્માકુરુતેબ્રાહ્મણોપિસન્ ॥ ૨૧ ॥ તિલાનાંસંખ્યયા
 રાજન્સવૈતિષ્ઠતિરૌરવ ॥ ચાંડાલાંયોનિમાપ્નોતિકૃષ્ણસેષેજ્ઞપેદ્યતે ॥ ૨૨ ॥ શુક્લેકૃષ્ણેનરોભક્તયાદ્વાદ
 ર્શીંસમુપોષયેત્ ॥ આરુહ્યગરુડંયાતિનરોભૂત્વાચતુર્ભુજઃ ॥ ૨૩ ॥

થઈ પાપાત્માવાળો તેલની ઘાણી કરે છે ॥૨૧॥ હે રાજા તલોની સંખ્યા પ્રમાણે શૈરવનશુમાં રહે છે. પછી ચાંડાલની જાતીને પામે છે ને કાઢના રોગથી પીડા પામે છે ॥ ૨૨ ॥ શુકલપક્ષમાં અથવા કૃષ્ણપક્ષમાં જે મનુષ્ય ભક્તિથી એકાદશીનો ઉપવાસ કરે છે. તે મનુષ્ય ચાર હાથવાળો થઈ ગરુડપર બેસી વૈકુંઠમાં જાય છે.

તે દેવોથી પૂજ્ય છે અપ્સરાઓના સમૂહથી સેવાય છે. દશેમ ને બારશને દિવસે એકવાર જમે છે ॥ ૨૪ ॥ દેવોના દેવ વિષ્ણુની પ્રીતિને આરૂં તે મનુષ્ય સ્વર્ગમાં જાય છે. હે રાજા નિન્તર લક્ષ્મીથી દર્ભની આવશિને ત્યાગ નહિ કરવી ॥ ૨૫ ॥ દર્ભથી જે માણસ મૂત્રને મલને કફને રૂધિરને કાઢી નાંખે છે તે વિષ્ટામાં કીડો થાય છે ॥ ૨૬ ॥ દર્ભ અત્યંત પવિત્ર છે. દર્ભ વગરની ક્રિયા વ્યર્થ છે દર્ભના મૂળમાં બ્રહ્મા રહેલા છે ને મધ્યમાં દેવ વિષ્ણુ રહેલા છે ॥ ૨૭ ॥

સદૈવૈ : પૂજ્યમાનોપિહ્યપ્સરોગણસેવિત : ॥ દશમીંદ્વાદર્શીંચૈવૈકમુક્તંચકારયેત્ ॥ ૨૪ ॥
પ્રીતયેદેવદેવસ્યનર : સ્વર્ગમવાપ્નુયાત્ ॥ મક્તયાચસર્વદારાજનદર્ભકૂર્ચનવર્જયેત્ ॥ ૨૫ ॥ દર્ભેણ
માર્જયેદ્યસ્તુપુરીષંમૂત્રમેવચ ॥ શ્લેષ્માણંરુધિરંવાપિવિષ્ટાયાંજાયેતકમિ : ॥ ૨૬ ॥ પવિત્રા : પર
માદર્ભાદર્ભહીનાવૃથાક્રિયા : ॥ દર્ભમૂલેવસેદ્બ્રહ્મામધ્યેદેવોજનાર્દન : ॥ ૨૭ ॥ દર્ભાગ્રેતુહ્યુમાનાથ
સ્તસ્માદર્ભેણમાર્જયેત્ ॥ નદર્ભાનુદ્ધરેચ્છૂદ્રોનપિવેત્કપિલાપય : ॥ ૨૮ ॥ મધ્યપત્રેનમુંજીતબ્રહ્મ
પુત્રસ્યભૂતે ॥ નોચ્ચરેત્પ્રણવંમંત્રંપુરોડાશંનમશ્ચયેત્ ॥ ૨૯ ॥

દર્ભના આગલા ભાગમાં ઉમાના પતિ શંકર રહેલા છે માટે દર્ભોથી વાળવું નહિ શુદ્રએ ઉખેડવા પણ નહિ ને કપિલા ગાયનું દુધ પીવું નહિ ॥ ૨૮ ॥ હે ભૂપતિ બાબરની પતવાલીના વચલાં પાંતરામાં જમવું નહિ. પ્રણવ મંત્રનો ઉચ્ચાર નહિ કરવો અને પુરોડાશનું લોજન કરવું નહિ. ॥ ૨૯ ॥

આસનપર બેસવું નહિ, જનોઈ પહેરવું નહિ. વૈદિક ક્રિયા નહિ કરાવવી. એ પ્રકારે શુદ્ધ છતાં અવિહિત કર્મ કરે તો તે પિતૃઓ સહવર્તમાન નરકમાં પડે છે ॥ ૩૦ ॥ જ્યાં સુધી ચૌદ ઇંદ્રો છે ત્યાં સુધી ચાર નરકમાં પડે છે. પછી મરઘાની ભૂંડની તથા વાંનરાની જાતિને પામે છે ॥ ૩૧ ॥ એટલા કારણ માટે શુદ્ધ એ નિરન્તર પ્રણવનો (ઓમકાર)નો ત્યાગ કરવો. હે રાજા પ્રાદ્યણોને નમસ્કાર કરવાથી શુદ્ધ પાપથી મુક્ત થાય છે ॥ ૩૨ ॥ હે મહારાજ આ કરીને વ્રત

નાસનંનોપવીતંચનાચરેદ્વૈદિકીંક્રિયામ્ ॥ નિર્વિધ્યાચરણંકુર્વન્પિતૃભિઃસહમજ્જતિ ॥ ૩૦ ॥
પતંતિનરકેઘોરેયાવદિંદ્રાશ્વતુર્દશ ॥ પશ્ચાન્નકૌકુટીયોનિસૂકરીવાનરીંચવા ॥ ૩૧ ॥ એતસ્માત્કારણા
ચ્છૂદ્રઃપ્રણવંવર્જયેત્સદા ॥ નમસ્કારેણવિપ્રાણાંશૂદ્રોનશ્યતિભૂમિષ ॥ ૩૨ ॥ એતત્કૃત્વામહારાજ
પરિપૂર્ણંવ્રતંચરેત્ ॥ અદત્ત્વાદક્ષિણાંવાપિનરકંયાંતિવૈનરાઃ ॥ ૩૩ ॥ વ્રતવૈકલ્પમાસાદ્યહંધઃકુષ્ઠી
પ્રજાયતે ॥ ૩૪ ॥ ધરામરાણાંવચનૈર્નરોત્તમાદિવૈકસાંવૈપદમાપ્નુવંતિ ॥ નોહંધયેદ્રૂપવચાંસિતે
વાંશ્રેયોભિકાર્મીમનુજઃસવિદ્વાન્ ॥ ૩૫ ॥

પરિપૂર્ણ કરવું અને પ્રાદ્યણને દક્ષિણા આપવી, જો તે ન આપે તો મનુષ્ય નરકમાં જાય છે ॥ ૩૩ ॥ તે માટે વ્રતની અંદર આમી આવવા દેવી નહિ. વ્રત ઉલટું થવાથી આંધળો તથા કોદવાળો થાય છે ॥ ૩૪ ॥ હે ભૂપૃથ્વીના દેવ પ્રાદ્યણો તેમના વચનોથી ઉત્તમ મનુષ્ય સ્વર્ગના પદને પ્રાપ્ત કરે છે. માટે કદ્યાણની ધરણવાળો મનુષ્ય તેમના વચનોનું ઉલ્લંઘન કરતો નથી તેજ વિદ્વાન્ જાણવો ॥ ૩૫ ॥

પુ૦

અ૦

આ પાપને નાશ કરનાર કડ્યાણકારક ઉત્તમ ધર્મનું રહસ્ય મેં તને કહ્યું તે માધવના સંતોષના માટે તથા મનને આનંદ કરનાર હોવાથી આનો જે નિત્ય પાઠ કરશે તેને આ ફલ હાયક થશે. ॥ ૩૬ ॥ હે રાજા જે માણસ એને નિરન્તર સાંભળે અથવા પાઠ કરશે તે મનુષ્ય જ્યાં યોગિઓના ઇશ્વર હરિ છે તે ઉત્તમ લોકને પામે છે. ॥ ૩૭ ॥

इदंमयाधर्मरहस्यमुत्तमंश्रेयस्करंपापविमर्दनं च ॥ फलप्रदंमाधवतुष्टिहेतोःपठेच्चनित्यंमन
सोभिरामम् ॥ ३६ ॥ यःश्रृणोतिनरोराजन्पठतेवापिसर्वदा ॥ सयातिपरमंलोकंयत्रयोगीश्वरो
हरिः ॥ ३७ ॥

॥ इति श्री हन्नारदीयपुराणेपुरुषोत्तममाहात्म्येश्रीनारायणनारदसंवादेगृहीतान्तेयमत्यागो
नामषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥

ઇતિશ્રી જૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરૂષોત્તમ માહાત્મ્યમાં નારાયણ નારદ સંવાદમાં પુરૂષોત્તમ માસમાં અહણ કરેલા
નિયમોનો ત્યાગ એ નામનો છવિશમો અધ્યાય સમાપ્ત.

મા૦

૨૬

૧૧૦

શ્રી નારાયણ બોલ્યા—આ પ્રમાણે કહી વિરામ પામેલા તે મુનિશ્વરને રાજાએ પ્રજ્ઞામ કર્યાં. ત્યારપછી ભક્તિ પૂર્વક હર્ષભેર પત્ની સહિત પૂજન કરવા લાગ્યો ॥ ૧ ॥ તે પૂજનો સ્વીકાર કરી તમારું કહ્યાણુ થાઓ એમ આશીર વાદ દીધો. હું પાપ નાશ કરનારી સચ્ચુ નદી પ્રત્યે જઈ છું ॥ ૨ ॥ આ પ્રમાણે બોલતાં આપણા બેનો હવે સાયંકાળ

॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ इत्युक्त्वाविरतराजामुनीश्वरमनीनमत् ॥ अपूजयत्ततोभक्त्या
सपत्नीकोमुदान्वितः ॥ १ ॥ उररीकृत्यतत्पूजामाशीर्वादमुदीरयेत् ॥ स्वस्तितेस्तुगमिष्यामिस
रयूंपापनाशिनीम् ॥ २ ॥ आवयोवदतोरेवंसायंकालोऽधुनाभवत् ॥ इत्युक्त्वाशुजगामैववाल्मी
किमुनिसत्तमः ॥ ३ ॥ आसीमांतम् ब्रज्यराजाप्यागतवानगृहम् ॥ आगत्यस्वप्रियामाहसुंदरीं
गुणसुंदरीम् ॥ ४ ॥ ॥ दृढधन्वोवाच ॥ ॥ अयिसुंदरिसंसारेह्यसारोकिंसुखंनृणाम् ॥ ॥ रागद्वेषा
दिषट्शत्रौगंधर्वनगरोपमे ॥ ५ ॥

થયો એમ કહી મુનિ શ્રેષ્ઠ વાદમીડિ તત્કાળ ગયા ॥ ૩ ॥ રાજા પણ સ્ત્રીમા પયંત તેની પાછળ ચેર આગ્યો આવીને પોતાની સ્ત્રી ગુણસુંદરીને કહેવા લાગ્યો ॥ ૪ ॥ દૃઢધન્વા બોલ્યા—હે સ્ત્રી, આ અસાર સંસારમાં મનુષ્યને શું સુખ છે? કારણ કે તેમાં ગંધર્વ નગરની પેઠે નાશવંત રાગ દ્વેષ વિગેરે ૭ શત્રુઓ છે ॥ ૫ ॥

પુ.

અ.

વાત પિત્ત કફની વૃદ્ધિ તથા મળ મૂત્ર રૂધિર વિગેરેથી ભરેલા છતાં કૃમિ વિષ્ટા અને છેવટે ભસ્મ થનારા એવા આ દેહનું મારે શું પ્રયોજન છે ॥ ૬ ॥ મારે હે શ્રી આ અશાશ્વત શરીરથી શાશ્વત મોક્ષ સંપાદન કરવા મારે પુરોક્તમનું સ્મરણ કરતો વનમાં જઈશ ॥ ૭ ॥ તે આંભળી પતિવ્રતા પ્રિયા ગુણસુંદરી વિનય પૂર્વક નમ્ર થઈ હાથ બેડી ફીન વાણીથી બોલવા લાગી ॥ ૮ ॥ ગુણસુંદરી બોલી—હે રાજન હું પણ આપની સાથે આવીશ કારણકે પતિ

કૃમિવિહ્નસ્મસંજ્ઞાંતેદેહેમેકિંપ્રયોજનમ્ ॥ વાતપિત્તકફોદ્રેકમલમૂત્રાસૃગાકુલે ॥ ૬ ॥

અધ્રુવેણશરીરેણધ્રુવમર્જાયિતુંવને ॥ ગમિष્યામિવરારોહેસંસ્મરન્પુરુષોત્તમમ્ ॥ ૭ ॥ તદાકર્ણ્યપ્રિ
યાપ્રાહસાધ્વીસાગુણસુંદરી ॥ વિનયાવનતાભૂત્વાવદ્ધાંજલિપુટાશુચા ॥ ૮ ॥ ગુણસુંદર્યુવાચ ॥
॥ અહમપ્યાગમિष્યામિત્વયૈવસહભૂપતે ॥ પતિવ્રતાનાંસ્ત્રીણાંતુપતિરૈવહિદૈવતમ્ ॥ ૯ ॥ પત્યૌગતે
તુયાનારીઃગૃહેતિષ્ઠાતિસૌનવે ॥ સ્તુષાધીનાતુસાનારીશુનીવપર્યવેશ્મનિં ॥ ૧૦ ॥ મિતંપિતાદદાત્યેવ
મિતંભ્રાતામિતંસુતઃ ॥ અમિતસ્યપ્રદાતારંભર્તારંકાનુનવ્રજેત્ ॥ ૧૧ ॥

મતા શ્રીઆનું પતિ એજ દેવત છે ॥ ૬ ॥ એમ છતાં પતિ ગયા પછી જે શ્રી ઘેર રહે છે તે વનમાં ગયા સરખી છે અને તે પોતાના પુત્રની શ્રીને આશ્રીન થાય છે તેને પારકે ઘેર વસનારી કુતરીના સરખી બાણવી ॥ ૧૦ ॥ પિતા માતા ભાઈ તથા પુત્ર એ સઘળા થોડું આપનારા છે અને પતિ અગણિત આપનાર છે તો કંઈ શ્રી સ્વામી ની પાછળ ન બચ ! ॥ ૧૧ ॥

મા.

૨૭

૧૧૧

શ્રીનું વચન સ્વીકારી અને છોકરાને રાજ્યાભિષેક કરી પત્ની સહિત મુનિઓ વડે સેવાયલા અરણ્યમાં ગયો ॥૧૨॥
હિમાલયની સમીપમાં ગંગા નદીના તીરપર જઈ ત્યાં પુરુષોત્તમ માસ પ્રાપ્ત થતાંજ એ એ શ્રી પુરુષ ત્રિકાળ સ્નાન
કરવા લાગ્યો ॥ ૧૩ ॥ હે નારદ-ત્યાં પુરુષોત્તમ માસને મેળવી પત્ની સહિત પુરુષોત્તમ માસનું સ્મરણ કરતો તપ
કરવા લાગ્યો ॥ ૧૪ ॥ ઉંચા હાથ કરી કેવળ પગના અંગુઠાના આધારે પૃથ્વીપર નિરાધાર ઉભો રહી આહાર સહિત

પ્રિયાવાક્યમુરીકૃત્યસુતંરાજ્યોભિષિચ્યવ ॥ સહપત્ન્યાયયૌશીઘ્રમરણ્યંમુનિસેવિતમ્ ॥૧૨॥

હિમાચલસમીપેચગંગામાસાદ્યદંપતી ॥ ત્રિકાલંચક્રતુઃસ્નાનંસંપ્રાપ્તેપુરુષોત્તમે ॥ ૧૩ ॥ પુરુષોત્તમં
સમાસાદ્યવિધિનાતત્રનરદ ॥ તપસ્તેપેસપત્નીકઃસંસ્મરન્પુરુષોત્તમમ્ ॥ ૧૪ ॥ ऊर्ध्वबाहुर्निरा
लंबःपादांगुष्ठेनसंस्थितः ॥ नभोटदृष्टिर्निराहारःश्रीकृष्णंतमजीजपत् ॥ १५ ॥ एवंव्रतविधौतस्य
तस्थुषश्चतपोनिधेः ॥ सेवाविधौप्रपन्नासीन्माहिषीसापतिव्रता ॥ १६ ॥ एवंकृतवतस्तस्यसंपूर्णे
પુરુષોત્તમે ॥ વિમાનમાગમત્તત્રકિંકિણીજાલમંડિતમ્ ॥ ૧૭ ॥

આકાશ તરફ દ્રષ્ટિ કરી શ્રી કૃષ્ણનો જય કરવા લાગ્યો ॥ ૧૫ ॥ પુરુષોત્તમ માસના આ પ્રકારના ત્રણ વિધિમાં
રહેલા તે રાજાની સેવા કરવા તે પતિવ્રતા શ્રી તત્પર રહેતી હતી ॥ ૧૬ ॥ આ પ્રમાણે તપ કરતાં તેનો જ્યારે પુરુષો
ત્તમ માસ સંપૂર્ણ થયો, ત્યારે ત્યાં ધ્રુવરીના સમૂહથી સુશોભિત વિમાન આવ્યું ॥ ૧૭ ॥

પુ૦

અ૦

પુણ્યશીલ અને સુશીલથી સેવાયલાં અને તત્કાળ આવેલા તે વિમાનને જોઈ સહિત રાજા આશ્ચર્ય પામ્યો ॥૧૮॥
અને તે વિમાનમાં રહેલા પુણ્યશીલ અને સુશીલને તેણે પ્રણામ કર્યા ત્યારપછી તે એક સપત્નીક તે રાજાને
વિમાનમાં લઈ ગયા ॥ ૧૯ ॥ પછી તે રાજા પત્ની સહિત વિમાનમાં એકી સુંદર નવાં શરીરને ધારણ કરી શીઘ્ર ગોઝો
કમાં ગયો ॥ ૨૦ ॥ આ પ્રમાણે તે પુરુષોત્તમ માસમાં તપ કરી નિર્ભય લોકમાં જઈને શ્રીહરિની સમીપમાં આનંદ

પુણ્યશીલસુશીલાભ્યાંસેવિતંસહસાગતમ્ ॥ તદ્દૃષ્ટ્વાવિસ્મયાવિષ્ટઃસપત્નીકોમહીપતિઃ ॥ ૧૮ ॥
અનીનમદ્વિમાનસ્થૌપુણ્યશીલસુશીલકૌ ॥ તતસ્તૌતંસપત્નીકંવિમાનંનિન્યતુર્નૃપમ્ ॥ ૧૯ ॥
વિમાનમધિરુદ્ધાથસપત્નીકોનરાધિપઃ ॥ ગોલોકંગતવાન્શીઘ્રંદિવ્યંધૃત્વાવપુર્નવમ્ ॥ ૨૦ ॥ એવં
દૃષ્ટ્વાતપોરાજામાસેશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ નિર્ભયંલોકમાસાદ્યમુમોદહરિસન્નિધૌ ॥ ૨૧ ॥ પતિવ્રતાચ
તત્પત્નીસાપિતલ્લોકમાયયૌ ॥ પુરુષોત્તમેતપસ્યંતંસંસેવ્યનિજવલ્લભમ્ ॥ ૨૨ ॥ શ્રીનારાયણઉવાચ ॥
॥વર્ણયામિકિમદ્યાહંયદેકરસનામમ ॥ પુરુષોત્તમસમંકિંચિદ્દાક્ષિણદારદભૂતલે ॥ ૨૩ ॥

પામવા લાગ્યો ॥ ૨૧ ॥ પુરુષોત્તમ માસમાં તપ કરતા એવા પોતાના સ્વામીની સેવા કરીને તે પતિવ્રતા સ્ત્રી પણ
તે લોક પ્રત્યે ગઈ ॥ ૨૨ ॥ નારાયણ બોલ્યા—હે નારદ—આ પૃથ્વીપર પુરુષોત્તમ માસના સમાન બીજું કશું નથી એવું
હું શું વર્ણન કરી શકું કારણકે મારે એકજ જીભ છે ॥ ૨૩ ॥

મા૦

૨૭

૧૧૨

૨૨૪

૧૧૨

પુરુષોત્તમના સેવનથી જે ફળ પુરુષથી મેળવાય છે તે હજાર જન્મ પર્યાંત તપ કરવાથી મેળવાતું નથી. ॥ ૨૪ ॥
 વળી પુરુષોત્તમ માસમાં કંઈપણ ખાનાથી ઉપવાસ દાન સ્નાન જપ જે કર્યું હોય તો ॥ ૨૫ ॥ કરોડ જન્મમાં
 કરેલા નાના પ્રકારના પાપના સમુદાય જેમ ફક્ત ત્રણ રાત્રીજ સ્નાન કરવાથી કોઈએક વાનરના પાપ તત્કાળ નાશ
 પામ્યા તેમ તેના પણ નાશ થાય છે ॥ ૨૬ ॥ આ પુરુષોત્તમ માસમાં તે દુષ્ટે નહિ જાણતાં સ્નાન કર્યું તેથી તેના

સહસ્વજન્મતપ્તેનતપસાતન્નગમ્યતે ॥ યત્ફલંગમ્યતેપુંભિઃ પુરુષોત્તમસેવનાત્ ॥ ૨૪ ॥
ત્યાજિતોષ્ણિતોતરિઃપ્રશસ્તેશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ ઉપવાસેનદાનેનસ્નાનેચજપાદિના ॥ ૨૫ ॥ કોટિજ
ન્નશ્લુઘ્નાઽકપાપરાશેર્લયંવ્રજેત્ ॥ યથાશાખામૃગસ્યાશુત્રિરાત્રસ્નાનમાત્રતઃ ॥ ૨૬ ॥ અજાન
તોપિદુષ્ટસ્યપ્રાક્તનાનાંકુર્કર્મણામ્ ॥ સંચયોવિલયંયાતોમાસેશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ ૨૭ ॥ સોપિદિવ્યં
વપુર્દૃત્વાવિમાનમધિરુદ્ધચ ॥ અગમદિવ્યગોલોકંજરામૃત્યુવિવર્જિતમ્ ॥ ૨૮ ॥ અતઃશ્રેષ્ઠતમોમાસઃ
સર્વેભ્યઃપુરુષોત્તમઃ ॥ દુષ્ટંશાખામૃગંયોસૌવ્યાજેનાપિહરિંનયત્ ॥ ૨૯ ॥

જન્માન્તરમાં કરેલાં પાપ કર્મનો સમૂહ નાશ પામ્યો ॥ ૨૭ ॥ અને તે પણ મુંદર દેહને ધારણ કરી વિમાનમાં
 બેસીને જરા મૃત્યુ રહિત દિવ્ય ગોલોકમાં ગયો ॥ ૨૮ ॥ એજ કારણથી સઘળા માસો કરતાં પુરુષોત્તમ માસ અત્યન્ત
 શ્રેષ્ઠ છે કે જે આ દુષ્ટ વાનર કોઈપણ ખાનાથી શ્રી કૃષ્ણ પાસે લઈ ગયો ॥ ૨૯ ॥

આમ છતાં જેઓ પુરુષોત્તમ માસનું સેવન કરતા નથી તેને મૂઢ જાણવા અને જેઓ સ્નાન દાન જપ હોમ ઉપવાસ પુરઃસર વિધિપૂર્વક એનું સેવન કરે છે તેજ ધન્ય તથા કૃતકૃત્ય છે તથા તેમના જન્મ સફળ છે ॥૩૦॥ ૩૧॥ નારદ બોલ્યા—મનુષ્ય જન્મજ પુરુષાર્થ સાધનમાં યોગ્ય છે એમ વેદમાં કહ્યું છે છતાં આ સાક્ષાત્ વાનર બ્રહ્માના પૂર્વક સેવન કરવાથી કેવી રીતે મુક્ત થયો ॥ ૩૨ ॥ એ કથા સર્વ લોકના હીત અર્થે મને કહો. હે નારાયણ

અહોમૂઢાનસેવંતેમાસંશ્રીપુરુષોત્તમમ્ ॥ તેધન્યાઃકૃતકૃત્યાસ્તેતેષાંચસફલોભવઃ ॥૩૦॥પુરુ
ષોત્તમમાસંયેસેવંતેવિધિપૂર્વકમ્ ॥ સ્નાનદાનજપૈર્હોમૈરુપોષણપુરઃસરૈઃ ॥ ૩૧ ॥ ॥ નારદઉવાચ ॥
॥ સર્વાર્થસાધનંવેદેમાનુષંજનુરુચ્યતે ॥ અયંશાખામૃગોપ્યદ્વામુક્તોયદ્વાજસેવનાત્ ॥૩૨॥ તદ્વદ
સ્વકથામેતાંસર્વલોકહિતાયમે ॥ કુત્રાસૌકૃતવાન્સ્નાનંત્રિરાત્રંતપસાંનિધે ॥ ૩૩ ॥ કોસૌકપિઃ
કિમાહારઃકુત્રજાતઃકચાવસત્ ॥ વ્યાજેનતસ્યકિંપુણ્યંજાતંશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ ૩૪ ॥ તત્સર્વંવિસ્તરે
ણૈવમહાંશુશ્રૂયેવદ ॥ નતૃપ્તિર્જાયતેત્વત્તઃશ્રુણ્વતોમેકથામૃતમ્ ॥ ૩૫ ॥

એહ ત્રણ રાત્રી કયાં સ્નાન કર્યું ॥ ૩૩ ॥ એ વાનર કોણ હતો કયાં રહેતો હતો કયાં ઉત્પન્ન થયો હતો ને શું ખાતો હતો. અને પુરુષોત્તમ માસમાં અજાણતા શું પુન્ય થયું ॥ ૩૪ ॥ તે સઘળું સાંભળવાની ઇચ્છાવાળા મને વિસ્તાર પૂર્વક કહો. આપની પાસેથી કથાથી અમૃત સાંભળવા છતાં મારી તૃપ્તિ થતી નથી ॥ ૩૫ ॥

શ્રી નારાયણ બોલ્યા—કેરવી દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલો કોઈ એક માહા સોભી ગ્રાહણ નિરંતર મધ ઉપર જેમ મધમાખી તત્પર રહે છે તેમ ધન એકઠું કરવામાં તત્પર તથા ધનપર બ્રણી પ્રીત રાખતો હતો ॥ ૩૬ ॥ અને તેમ કરવાથી સોકમાં તેનું કંઈથી ગ્રાહણ એવું નામ પડ્યું હતું અને તેના પિતાએ પૂર્વે તેનું નામ ચિત્રશર્મા રાખ્યું હતું ॥ ૩૭ ॥ તેણે કોઈ દિવસ સારાં અન્ન તેમ સારા વસ્ત્રોના ઉપભોગ કર્યો નહોતો તેમ દેવ પ્રીત્યર્થ સ્વાહાકાર તથા પિતૃ પ્રીત્યર્થ સ્વધાકાર

॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ કશ્ચિત્કેરલેદગીયોદ્વિજ : પરમલોલુપ : ॥ નિત્યંધનચયેદક્ષ :
સરથેવધનપ્રિય : ॥ ૩૬ ॥ લોકેકદર્યદ્વિત્યાહ્યાંગતસ્તેનૈવકર્મણા ॥ ચિત્રશર્માપુરાનામતસ્યાસી
ત્પિતૃકલ્પિતમ્ ॥ ૩૭ ॥ મદનંચસુવસ્ત્રંચનમુક્તંતેનકુત્રચિત્ ॥ નસ્વાહાનસ્વધાવાપિકૃતતેનકુબુ
દ્ધિના ॥ ૩૮ ॥ યશોર્થેનકૃતંકિંચિત્પોષ્યવર્ગોનવાપિત : ॥ સર્વભૂમિગતંચક્રેધનમન્યાયસંચિતમ્
॥ ૩૯ ॥ નમાધેતિલદાનંકૃતંતેનકદાચન ॥ કાર્તિકેદીપદાનંચબ્રાહ્મણાનાંચભોજનમ્ ॥ ૪૦ ॥
વૈશાખેધાન્યદાનંચવ્યતીપાતેચકાંચનમ્ ॥ વૈધૃતૌશજતંદાનંસર્વદાનાન્યમૂનિચ ॥ ૪૧ ॥

પણ તે કુબુદ્ધિએ કદી કર્યો નહીં ॥ ૩૮ ॥ તેમ સોકમાં યશ નિમિત્ત પણ કશું કર્યું નહિ તથા સ્ત્રી પુત્ર વિગેરે પોષ્ય વર્ગનું પણ પોષણ કર્યું નહિ એ પ્રમાણે અન્યાયો પાળત સવ દ્રવ્ય જામમાં દાટિ મુક્યું ॥ ૩૯ ॥ કોઈવાર પણ તેણે માધ માસમાં તિજહાન કાર્તિક મહિને દીપદાન તથા ગ્રાહણ ભોજન પણ કર્યું નહિ ॥ ૪૦ ॥ વૈશાખમાં ધાન્યદાન તથા વ્યતીપાત વિશે સુવર્ણદાન, વૈદ્રતમાં રૂપાનું દાન તથા આ સ્ત્રીવાચ હિતરસ્વ પ્રકારના દાન ॥ ૪૧ ॥

પુ૦

અ૦

સૂર્ય સંક્રમણ તેમજ પર્વકાળમાં પણ કદી આપ્તુ નહિ. ચંદ્ર સૂર્યના ગ્રહણ વિષે જપ કિંવા હોમ પણ કોઈ વાર કર્યા નહિ ॥ ૪૨ ॥ કેવળ દ્રવ્યો પાજન કરવામાં વૃષ્ટિ પવન તડકો, સહન કરતો દુશ તથા શ્યામ શરીરવાળો અશ્રુથી ભિંજાયલા મુખવાળો સર્વત્ર દીનવાણી બોલતો હતો ॥ ૪૩ ॥ અરે કોઈપણ આ ગરીબને જે કંઈ પણ આપો એ પ્રકારે વારંવાર બોલતો તે મૂઠ બુદ્ધિ ધનના લોભથી નિરંતર પૃથ્વીપર ફરતો હતો ॥ ૪૪ ॥ પરંતુ તે ગોદોહન કાળ

રાવસંક્રાંતિએકાલેનદત્તાનિકદાચન ॥ ચંદ્રસૂર્યોપરાગેચનજતંનહુતંકચિત્ ॥ ૪૨ ॥ અવીવ
દદીનવાચંસર્વત્રાશ્રુપરિપ્લુત : ॥ વર્ષવાતાતપક્લિષ્ટઃકુશઃશ્યામકલેવર : ॥ ૪૩ ॥ ચચારધનલો
ભેનમૂઢધીર્ભૂતલેસદા ॥ કોપિયચ્છતુયત્કિંચિત્પામરાયમુહુર્વદન્ ॥ ૪૪ ॥ મગોદોહનમાત્રંહિકુ
ત્રાપિસ્થાતુમક્ષમ : ॥ લોકધિક્કારસંદગ્ધોવધ્રામોદ્વિગ્નમાનસ : ॥ ૪૫ ॥ તન્મિત્રંવાટિકાનાથઃ
કશ્ચિદાસીદ્વનેચર : ॥ સતંત્રિવેદગણાસસ્વદુઃખંસંરુદન્મુહુ : ॥ ૪૬ ॥ તિરસ્કુર્વંતિમાંનિત્યંપુટભે
દનવાસિનઃ ॥ અતસ્તત્રમયાસ્થાતુંનશક્યંપુટભેદને ॥ ૪૭ ॥

પર્યંત પણ કશે ઉભા રહેવાને સમર્થ નહોતો. લોકોના ધિક્કારરૂપ અગ્નિથી બળેલો અને ઉદ્વેગગત મનવાળો ભટક્યા કરતો હતો ॥ ૪૫ ॥ તેનો મિત્ર વનમાં રહેનાર કોઈએક વાટકાનાથ (માળી) નામનો હતો તેને તેણે વારંવાર રૂદન કરતા પોતાનું સઘળું દુઃખ નિવેદન કર્યું ॥ ૪૬ ॥ જે નગરવાસી સર્વ લોકો સારા નિરંતર તિરસ્કાર કરે છે આથી હવે મારાથી નગરમાં રહેવાય તેમ નથી ॥ ૪૭ ॥

મા૦

૨૭

૧૧૪

આ પ્રકારે બોલતા તે કહરી પ્રાદ્યુની અતિશય દીનવાણી સાંભળીને દયાર્થ થયેલા ॥ ૪૮ ॥ તે માળીએ ગરીબ પ્રાદ્યુ બાણી તેનાપર દયા કરી કે હું કહરી પ્રાદ્યુ હવેથી તું આ આગમાં વાસ કર ॥ ૪૯ ॥ માળીનું આવું વચન સાંભળીને સર્વ નગરના લોકથી તિરસ્કાર પામેલો તે કહરી પ્રાદ્યુ આનંદ પૂર્વક તેજ આગમાં વસવા લાગ્યો ॥ ૫૦ ॥

इत्येवंवृत्तस्तस्य कदर्यश्चिन्मनः ॥ अतिदीनतरांवाचमार्कण्यकृपयाप्लुतः ॥ ४८ ॥
मालाकारःप्रपन्नंतदीनंमत्वाकरोदयाम् ॥ हेकदर्यत्वमत्रैववाटिकायांवसाधुना ॥ ४९ ॥ मालाका-
रवचःश्रुत्वाकदर्यःसर्वनागरैः ॥ तिरस्कृतःसतद्वाटीमध्युवासमुदायुतः ॥ ५० ॥ नित्यंतन्निकटस्था-
गीतवाजापरिपालकः ॥ तेनवाटीपतिस्तस्मिन्विश्रान्तश्चैव ॥ ५१ ॥ अतिविश्वस्ताचित्तेनत-
स्मिन्सवाटिकापतिः ॥ तमेवाचीकरद्विप्रंस्वकल्पंवाटिकापतिम् ॥ ५२ ॥ ततःसर्वात्मभावेनममा-
यमितिनिश्चयात् ॥ विहावाटिकाचिंतांसिषेवेराजमंदिरम् ॥ ५३ ॥

નિરંતર તેની પાસ રહેતો અને તેની આજ્ઞાનું પાલન કરતો હતો. તેથી તે માળીને તેના ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ આવ્યો ॥ ૫૧ ॥ આ રીતે તે માળીએ તેના ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખી તેનેજ પોતાના સરખો માળી બનાવ્યો ॥ ૫૨ ॥ સર્વ પ્રકારે આ પ્રાદ્યુ મારેજ છે એવા નિશ્ચયથી આગના રક્ષણની ચિંતા દૂર કરી રાજ મંદિરનું સેવન કરવા લાગ્યો ॥ ૫૩ ॥

રાજદ્વારમાં તેને નિરંતર ઘણું કાર્ય હતું, તેથી એ પરાધીનતા જડે બાગમાં ન જતો હતો આથી કદરી બ્રાહ્મણ
પણ અંતોષ પૂર્વક નિર્ભય તે ક્ષોણું ભક્ષણ કરતો અને આકીનાને તે જોભાતુર દુર્બલ વેચી નાંખતો ॥ ૫૫ ॥ અને
તેથી ઉત્પન્ન થયેલું સર્ગ દ્રવ્ય પોતેજ શંકા રહિત અહણ કરતો હતો, જ્યારે માળી પુછતો ત્યારે તેની આગળ ખોટું
કહેતો હતો કે ॥ ૫૬ ॥ હું નગરમાં ભટકી ભટકીને બિશ્વા માળી માળીને વારંવાર આહાર કરું છું અને રાત્રી દિવસ

રાજદ્વારે સદા કાર્યં તસ્યાત્યંતમગ્રીભવત્ પરાધીનતયાચાસૌવાટિકાં ન જગામહ ॥ ૫૪ ॥
તત્ફલાનિકદર્યસ્તુ જથાંસાનિર્ભરં મુદા ॥ અક્રીણતાવશિષ્ઠાનિલોભેનાતીવદુર્બલઃ ॥ ૫૫ ॥ અગૃહ-
દ્વિવિણંતજ્જંસર્વેસ્વયમશાંકિતઃ ॥ યદાપૃચ્છદ્વનાર્ધશિસ્તદગ્રેવીવદન્મુદા ॥ ૫૬ ॥ બ્રામંબ્રામંચન-
ગરંયાચંયાચંચૈભક્ષકમ્ ॥ ઘાંસંઘાસંદિવારાત્રૌપરિચર્યામિતેવનમ્ ॥ ૫૭ ॥ તથાપ્યસ્યફલાન્યાશ-
ન્માસંગચ્છંતિપક્ષિણઃ ॥ પશ્યાશ્રંતોમયાકેચિન્નાશિતાઃસ્વેચરાભૂશમ્ ॥ ૫૮ ॥ તેષાંમાંસાનિપક્ષા-
ણિપતિતાનીહસર્વતઃ ॥ તદ્દૃષ્ટ્વાતીવવિશ્વસ્યજગામવાટિકાપતિઃ ॥ ૫૯ ॥

તારી વાડીની રક્ષા કરું છું ॥ ૫૭ ॥ તોપણ પક્ષિઓ આના ક્ષોણો નાશ કરે છે, જે કેટલાએક પક્ષિઓને મેં ખાતા
જોઈ તેમને મારી નાંખ્યા છે ॥ ૫૮ ॥ અને અહિંયા સર્વાત્ર તેમના માંસ તથા પાંખ પડ્યા છે તે જોઈ અત્યંત
વિશ્વાસ લાવી માળી આવ્યો ગયો ॥ ૫૯ ॥

એ પ્રમાણે વર્તવાવાળા તે કુર્મંતિ કહરી પ્રાક્ષણના સત્યાશી વર્ષ ગયા, ત્યારપછી જરા અવસ્થાથી જર્જરિત
 ॥ ૬૦ ॥ તે મૂઠ બુદ્ધિવાળો કહરી પ્રાક્ષણ ત્યાં મરણ પામ્યો તેને દહન કરવા સાડ અગ્નિ તથા કાષ્ટ પણ મળ્યા નહિ.
 કારણકે વેદને જાણનારાઓ કહે છે કે નહિ ભોગવેલું પાપ ક્ષય પામતું નથી ॥ ૬૧ ॥ તેથી હાહાકાર કરતો તથા મુઠના
 મારથી પીડીત અતિશય ભયંકર મહામાર્ગ પ્રત્યે દુઃખ વટે ચાલતો હતો ॥ ૬૨ ॥ પૂર્વે કરેલા દુષ્ટ કર્મનું સ્મરણ

एवंप्रवर्तमानस्यजग्मुर्वर्षाणिदुर्मतेः ॥ सप्ताशीतिःकदर्यस्यजराजर्जरितिस्ततः ॥ ६० ॥ ममार
 मूढधीस्तत्रनैवापवह्निदारुणी ॥ नाभुक्तंक्षीयतेपापमितिवेदविदोवदन् ॥ ६१ ॥ तस्माद्वाहाप्रकुर्वा
 णोमुहुराघातपीडितः ॥ अर्जागमन्महामार्गंकच्छ्रेणातिविभीषणम् ॥ ६२ ॥ स्मरन्पूर्वकृतंकर्मप्रल
 पन्बुहुदाक्षरम् ॥ अहोमेयश्यताज्ञानंकदर्यस्यचदुर्मतेः ॥ ६३ ॥ आसाद्यमानुषंदेहंदुर्लभंत्रिदशैरपि ॥
 खंडेस्मिन्नभारतेपुण्येकृष्णसारमृगान्विते ॥ ६४ ॥ किंकृतंधनलोभेनव्यर्थंનીતંજનુर्मયા तद्धनंसुपर-
 मीतिंस्त्रिदशलार्जितंमया ॥ ६५ ॥

કરતો તથા ગદગદ વાણીથી વિલાપ કરવા લાગ્યો કે અહો દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા મારા કહરીના અજ્ઞાનને બુદ્ધિ ॥ ૬૩ ॥
 કૃપ્ય સાર મૃગવાળા આ પુણ્યકારક ભરતખંડમાં દેવને પણ દુર્લભ એવા મનુષ્ય દેહને મેળવીને ॥ ૬૪ ॥ ધનના લોભથી
 કશું કયું નહીં અને મનુષ્યથીજ વૃથા ગુમાવ્યો અને મેં ઘણા કાળથી સંપાદન કરેલું ધન પણ પરાધીન થયું ॥ ૬૫ ॥

પુ.

અ.

હવે કાળના પાશથી બંધાયેલો પરાધીન હું શું કરું? મનુષ્ય જન્મ મેળવીને પણ મેં કશું સુકૃત કર્યું નહિ ॥૬૬॥
મેં દાન આપ્યું નહિ, મેં અગ્નિમાં હોમ પણ કર્યો નથી. મેં હિમાલયમાં જઈ તપશ્ચર્યા ન કરી, માઘ માસમાં
મકર રાશીના સૂર્ય વખતે ગંગાજળનું સેવન ન કર્યું ॥ ૬૭ ॥ મેં પુરુષોત્તમ માસની આખરે ત્રણ ઉપવાસ ન કર્યા
અને કાર્તિક માસમાં તારાના સમૂહ છતાં સ્નાન ન કર્યું ॥ ૬૮ ॥ અતુલિય પુરુષાર્થને આપનાર મનુષ્ય દેહ પુષ્યષ્ઠ

કિંકરોમિપરાધીનઃકાલપાશાવૃત્તોધુના ॥ માનુષંજનુરાસાદ્યનાકિંચિત્કૃતવાન્શુભમ્ ॥૬૬॥
નદત્તંનહુતંવહ્નૌનતસંહિમગહ્વરે ॥ નગાંગંસેવિતંતોયંમાઘેમકરગેરવૌ ॥૬૭॥ ઉપવાસત્રયંચાંતેનકૃતંપુરુ
ષોત્તમે ॥ નકૃતંકાર્તિપ્રાતઃસ્નાનંસતારકાગણમ્ ॥૬૮॥ નપુષ્પશ્રમયાદેહોમાનુષઃપુરુષાર્થદઃ ॥
અહોમેસંચિતંદ્રવ્યંસ્થિતંભૂમૌનિરર્થકમ્ ॥૬૯॥ જીવોજીવનપર્યંતક્લેશિતોદુષ્ટબુદ્ધિના ॥ કદાચિ
જ્જાઠરોવહ્નિર્નાત્રૈર્નિર્વાપિતોમયા ॥૭૦॥ નાપિસદ્વસનાછન્નઃસ્વદેહઃપર્વાણિકચિત્ ॥ નજ્ઞાતયોવાં
ધવાશ્રસ્વજનાઃસ્વસૃજાઅપિ ॥૭૧॥

ન કર્યો. આહો માફ સંય કરેલું દ્રવ્ય પૃથ્વીપર નિર્રર્થક ગયું ॥ ૬૬ ॥ મેં દુષ્ટ બુદ્ધિએ જીવન પર્યંત જીવને બહુ
દુઃખ દીધું અને કોઈવાર પણ અન્નથી જઠરાગ્નિ શાંત કર્યો નહિ ॥ ૭૦ ॥ અને કોઈવાર સારા પર્વને વિશે પણ
સારા વસ્ત્રથી પોતાના દેહને ઢાંક્યો નહિ. જ્ઞાતિબંધુ મિત્ર સ્વજન ભાણેજીને પણ સંતોષિ કર્યા નહિ ॥ ૭૧ ॥

મા.

૨૭

૧૧૬

તેમજ જમાઈ પુત્રી તથા માતા પિતા ભાઈ તથા પતિવ્રતા સ્ત્રીને પણ તેમજ બ્રાહ્મણને પણ સંતોષ્યા નહિ.
 ॥ ૭૨ ॥ તેમજ એકવાર પણ મિથ્યાનથી તપ્ત કર્યા નહિ એ રીતે વિકાસ કરતા તે કદરી બ્રાહ્મણને દૂતો યમની સમક્ષ
 લઈ ગયા ॥ ૭૩ ॥ પછી ચિત્રશુપ્તે તેને જોતાં તેના શ્રુભાશુભ કર્મ તપાસ્યાં તથા ધર્મ રાજાને કહ્યું કે આ બ્રાહ્મણોમાં
 અધમ કદરી બ્રાહ્મણ છે ॥ ૭૪ ॥ આ હુયુંદિ તથા ધન લોભીઆ બ્રાહ્મણે કશું સુકૃત કર્યું નથી અને બાગમાં રહીને

જામાતાચસુતાવાપિપિતામાતાનુજાસ્તથા ॥ પતિવ્રતાપિગૃહિણીબ્રાહ્મણાનૈવતોષિતાઃ ॥ ૭૨ ॥
 મિત્રૈરેકવારંચતર્પિતાનમયાકચિત્ ॥ એવંવિલપમાનંતંતંનિન્યુઃકીનાશસન્નિધિમ્ ॥ ૭૩ ॥ તંદૃષ્ટ્વા
 ચિત્રગુપ્તસ્તુવિલોક્યૈતચ્છુભાશુભમ્ ॥ રત્નોલ્લદ્વામેનંધર્મકદર્યોયંદિજાધમઃ ॥ ૭૪ ॥ નકિંચિ
 ત્સુકૃતંત્વસ્યધનલુબ્ધસ્યદુર્મતેઃ ॥ અસાવચીકરત્પાપંપુષ્કલંવાટિકાસ્થિતઃ ॥ ૭૫ ॥ અચૂચુરત્ફલા
 ન્યદ્ધાવિશ્વસ્તોવાટિકાપતેઃ ॥ તતોજધાસતાન્યેવપક્કાનિયાનિયાનિચ ॥ ૭૬ ॥ અક્રીણદવશિષ્ઠાનિધ
 લોભેદુર્મતિઃ ॥ ફલચૌર્યકૃતંપાપંવિશ્વાસઘાતજંપરમ્ ॥ ૭૭ ॥

એણે પુષ્કળ પાપ કર્યું છે ॥ ૭૫ ॥ એનાપર વિશ્વાસ રાખનાર વાડીના અધિપતિના ફળો એણે ચાંચ્યાં તથા જે જે
 પકવ ફળ હતા તેજ એણે ખાધા ॥ ૭૬ ॥ એજ ખાડીના કૃત્યો એ દુર્મતિએ વેચ્યા હતા તો ફળની ચોરીથી ઉત્પન્ન
 થયેલું પાપ તથા મોટું વિશ્વાસઘાતથી થયેલું પાપ ॥ ૭૭ ॥

પુ.

અ.

આ રીતે બે પ્રકારના અત્યન્ત ઊંચ પાપ એની ઉપર છે. વળી હે પ્રભુ એના ઉપર બીજા પાપ અનેક પ્રકારના પાપ લાગુ પડે છે ॥ ૭૮ ॥ નારાયણ બોલ્યા—હે નારદ આ પ્રમાણે ચિત્રગુપ્તનું વચન શ્રવણ કરી ધર્મરાજ અત્યન્ત ક્રોધ યુક્ત થઈને બોલ્યા કે કૃણુ કૃપા ચોરીના પાપને લીધે એક હજારવાર વાનર થોની એને પ્રાપ્ત થાઓ ત્યારપછી

एतत्पापद्वयंचास्मिन्नत्युग्रंवर्ततेप्रभो ॥ अन्यान्यपिचपापानिसंत्यस्मिन्विविधानिच॥७८॥

॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्थंनिशम्यविधिनंदनचित्रगुप्तवाक्यंकुधाप्रबलयाष्टुतधर्मराजः ॥ आहैष
यातुकपिजन्मसहस्रकृत्वोविश्वासघातकृतिजंफलमस्यपश्चात् ॥ ७९ ॥ ॥ इतिश्रीबृहन्ना
रदीयपुराणेपुरुषोत्तममाहात्म्ये श्रीनारायणनारदसंवादेकदर्योपाख्यानेमत्तविंशोऽध्यायः॥२७॥

વિશ્વાસઘાતનું કૃણુ એને મળશે. ॥ ૭૯ ॥

ઈતિશ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્ય વિષે નારાયણ નારદના સંવાદરૂપ કહરી આખ્યનમાં ૨૭મો અધ્યાય સમાપ્ત થયો.

મા.

૨૭

૧૧૭

શ્રી નારાયણ કહે છે—તે સાંભળી ચિત્રગુપ્તે હતોને આજ્ઞા કરી કે પ્રથમ એ ઘણા વખત સુખી અત્યન્ત લોભી થયો અને પછી એ ચોરી કરવા લાગ્યો ॥ ૧ ॥ માટે પ્રથમ એ પ્રેતવનને પ્રાપ્ત થયા પછી વાનર થયો જોઈએ અને ત્યારપછી હું એને ઘણી નરકની યાતના આપીશ ॥ ૨ ॥ હે હતો ધર્મરાજને ઘેર એજ શ્રેયસ્ક કૃમિ છે. આ રીતે ચિત્રગુપ્ત વડે આજ્ઞા અપાયેલા ભયંકર ॥ ૩ ॥ હતો તે બ્રાહ્મણને માર મારતા તે પ્રમાણે શીઘ્ર કહેવા લાગ્યા. પ્રથમ

॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ તન્નિશમ્યમટાનાહચિત્રગુપ્તશ્ચિરંભૃશમ્ ॥ પૂર્વલોભાભિભૂતોયંપશ્ચ
ચૌર્યમચીકરત્ ॥ ૧ ॥ અતઃપ્રેતત્વમાસાદ્યપશ્ચાદ્ભવતુવાનરઃ ॥ તતશ્વાહંપ્રદાસ્યામિત્રહીંનરકયાતનામ્
॥ ૨ ॥ અયમેવક્રમઃશ્રેયાન્ધર્મરાજગૃહેભટાઃ ॥ इत्येवंचित्रगुप्तेनसमादिष्टाविभीषणाः ॥ ૩ ॥ તથા
ચકુર્ભટાઃશીઘ્રંતાડયંતશ્વતાંદ્વિજમ્ ॥ પ્રેતત્વંપ્રાપિતઃપૂર્વકાનનેવિફલેદ્વિજઃ ॥ ૪ ॥ નિર્જલેત્રહુકાલં
ચપ્રેતયોનિમવાપ્યસઃ ॥ क्षुत्तृड्भ्यांआकुलौत्यंतं वभ्राम गहनेवने ॥ ૫ ॥ પ્રેતયોનિગતંદુઃસ્વમનુભૂય
તતઃપરમ્ ॥ फलचौर्यसमुद्रूतांकपियोनिमजगिमत् ॥ ૬ ॥

ફળ રહિત અરણ્યમાં પ્રેત યોનીમાં તેને નાંખ્યો ॥ ૪ ॥ પછી પ્રેત યોનીને પ્રાપ્ત કરી ઘણા સુખી નર્કલ ગણી અરણ્યમાં અત્યન્ત ભુખ તથા તૃષ્ણથી આકુળ આમતેમ ભટકવા લાગ્યો ॥ ૫ ॥ આ રીતે પ્રેતયોનીમાં ઉત્પન્ન થયેલા દુઃખ લોગવ્યા પછી ફળની ચોરી કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલી વાનર યોનીને પ્રાપ્ત થયો ॥ ૬ ॥

પુ૦

અ૦

જંબુ ખંડ વડે મુંદર સારા થંડા જલની છાયાવાળા ક્ષણ તથા પુષ્પથી ભરપૂર એવા દિવ્ય કાલંજર નામના પર્વત ઉપર ॥ ૭ ॥ દેવરાજ ઇન્દ્રે બનાવેલો સાધુ પુરૂષને સેવવા યોગ્ય પાપનો નાશ કરનાર સરોવરની સમાન પુણ્ય કારક ઉત્તમ કુંડ છે ॥ ૮ ॥ અને તે દેવોને પણ દુર્લભ એવા મૃગતીર્થ નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલો છે જેને વિષે શ્રાધ કરવાથી પિતરો સદગતિને પામે છે ॥ ૯ ॥ વળી દૈત્યોના ભયથી દેવો મૃગનું રૂપ ધારણ કરી નિરંતર ત્યાં નિર્ભય સ્નાન

દિવ્યેષ્ટાલંકરેશૈલેજંબુખંડમનોહરે ॥ સુશીતલજલચ્છાयेफलपुष्पसमन्विते ॥ ૭ ॥ તત્રાસીદેવરાજેનનિર્મિતંકુંડમુત્તમમ્ ॥ સરોવરસમંપુણ્યંસત્સેવ્યંપાપનાશનમ્ ॥ ૮ ॥ મૃગતીર્થમિતિ-
ख्यातंसुराणामपिदुर्लभम् ॥ यस्मिन्कृतेनश्राद्धेनपितरोयांतिसद्गतिम् ॥ ૯ ॥ તત્રદૈત્યભયાદેવામૃ-
गाभूत्वानिरंतरम् ॥ अभिसन्नुर्निरातंकामृगतीर्थमतोविदुः ॥ ૧૦ ॥ તત્રાયંપ્રથમંजन्मकापेयंल-
ब्धवान्द्रविजः फलचौर्यकृतात्पापादासाद्यमानुर्शीतनुम् ॥ ૧૧ ॥ ॥ નારદુવાચ ॥ ॥ ત્રૈલોક્યપાવને-
रम्येमृगतीर्थेकथंकपिः॥ आवासमकरोद्दुष्टःपापकोटिसमन्वितः ॥ ૧૨ ॥

કરે છે જેથી લોકોએ એનું મૃગતીર્થ એવું નામ પાડ્યું છે ॥ ૧૦ ॥ મનુષ્ય જન્મમાં ક્ષણની ચોરી રૂપ કરેલા પાપથી એ બ્રાહ્મણે પ્રથમ તે મૃગતીર્થ ક્ષેત્રમાં વાનરનો દેહ ધારણ કર્યો ॥ ૧૧ ॥ નારદ બોલ્યા—કરોડો પાપ યુક્ત હુદ્દ વાનરે ત્રણ લોકને પવિત્ર કરનાર મુંદર મૃગતીર્થમાં શ્રી રીતે વાસ કર્યો ॥ ૧૨ ॥

મા૦

૨૮

૧૧૮

હે નાથ હે તપોધન મારા મનમાં પ્રાપ્ત થયેલા આ સંશય ને દૂર કરે. કારણકે આપના સરખાને કોઈવાર પણ સ્વશિષ્ય પ્રતિ શુભ રાખવા જેવું નથી ॥ ૧૩ ॥ સૂત બોલ્યા—હે વિપ્રો નારદ વડે આ પ્રમાણે પુછાયલા નારાયણ અત્યંત પ્રસન્ન થઈ નારદને સત્કાળ કરતા કહેવા લાગ્યા ॥ ૧૪ ॥ શ્રી નારાયણ બોલ્યા—કોઈ એક ચિત્રકુળ નામે મોટે.

છિંધિમેસંશયનાથતપોધનમનોગતમ્ ॥ ભવાદૃશાંનગોપ્યહિસ્વશિષ્યેકદાચન ॥ ૧૩ ॥
 ॥ ॥ સૂતુવાચ ॥ ગ્વંસંચોદિતોવિપ્રાનારદેનતપોનિધિઃ ॥ ઉવાચપરમપ્રીતઃસત્કુર્વન્નારદંમુ-
 નિમ્ ॥ ૧૪ ॥ ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ કશ્ચિદ્વ્યોમનાસીન્નામ્નાવૈચિત્રકુંડલઃ ॥ ત-
 ત્પત્નીતારકાનામ્નીપાતિવ્રત્યપરાયણા ॥ ૧૫ ॥ તાવુભૌચક્રતુર્ભક્ત્યાપુણ્યંશ્રીપુરુષોત્તમમ્ ॥ તયોઃ
 કૃતવતોર્માસોગતઃશ્રીપુરુષોત્તમઃ ॥ ૧૬ ॥ ચરમેહનિસંપ્રાપ્તેઉદ્યાપનમથાકરોત્ ॥ સપત્નીકોઽુદા-
 યુક્તઃ શ્રદ્ધયાચિત્રકુંડલઃ ॥ ૧૭ ॥

વૈશ્ય હતો તેની સ્ત્રી તારકા નામની પતિવ્રતા હતી ॥ ૧૫ ॥ તે બંને પરમ ભકિતથી શ્રી પુરુષોત્તમ સંખંધી પુણ્ય કર્મા ચરણ કરતાં હતા એમ વ્રતા ચરણ કરતાં તે બંનેનો પુરુષોત્તમ માસ સમાપ્ત થયો ॥ ૧૬ ॥ પછી છેલ્લો દિવસ પ્રાપ્ત થતાં પત્ની સહિત ચિત્રકુંડળ હર્ષભેર શ્રદ્ધાપૂર્વક ઉદ્યાપન કરવા લાગ્યો ॥ ૧૭ ॥

વેદ તથા વેદના અંગનાપારને પામેલા સપત્નીક ગુણ યુક્ત બ્રાહ્મણોને ઉદ્યાપન કરાવવા બ્રોહ્મણ્યા ॥ ૧૮ ॥ હે નારદ ધનના લોભથી કદરી બ્રાહ્મણ પણ ત્યાં આવ્યો જ્યારે ઉદ્યાપન વિધિ સપૂણ થઈ ત્યારે ચત્રકુંડળે ॥ ૧૯ ॥ અત્યન્ત ઉગ્રહાનથી તે સપત્નીક બ્રાહ્મણોને સંતોષ્યા અને જ્યારે સંતોષ પામ્યા ત્યારે તેઓને ભૂયસી દક્ષિણા અત્યન્ત ઉગ્રહાનથી તે સપત્નીક બ્રાહ્મણોને સંતોષ્યા અને જ્યારે સંતોષ પામ્યા ત્યારે તેઓને ભૂયસ્ત દક્ષિણા

દ્વિજાનાકારયામાસવેદવેદાંગપારગાન્ ॥ ઉદ્યાપનવિધિકર્તુસપત્નીકાન્ગુણાન્વિતાન્ ॥ ૧૮ ॥
કદર્યોપ્યગમત્ત્રધનલોભેનનારદ ॥ ઉદ્યાપનવિધૌપૂર્ણેસંજાતેચિત્રકુંડલઃ ॥ ૧૯ ॥ અત્યુગ્રદાનૈસ્તા
ન્વિપ્રાન્સપત્નીકાનતોષયત્ ॥ તુષ્ટેષુતેષુસર્વેષુભૂયર્મીદક્ષિણામદાત્ ॥ ૨૦ ॥ તદ્વત્તભૂયસીતુષ્ટાન્થે
વિપ્રાગૃહાન્યયુઃ ॥ અતિલુબ્ધઃકદર્યસ્તુરુદંસ્તસ્થૌતદગ્રતઃ ॥ ૨૧ ॥ વિનયાવનતોભૂત્વાસગદ્ગદમુવા
ચહ ॥ ચિત્રકુંડલવૈશ્યેશભગવદ્ભક્તિભાસુર ॥ ૨૨ ॥ પુરુષોત્તમવ્રતંસમ્યગ્ભવતાવિધિનાકૃતમ્ ॥
નતથાચકૃતંકેનકુત્રાપિપૃથિવિતિલે ॥ ૨૩ ॥

આપી ॥ ૨૦ ॥ તેણે આપેલી ભૂયસી દક્ષિણાથી સંતુષ્ટ થયેલા બીજા બ્રાહ્મણો પાતાને ઘેર ગયા અને અતિ લુબ્ધ કદરી બ્રાહ્મણ તો તેની આગળ રડતો ઉભો રહ્યો ॥ ૨૧ ॥ વિનયાન્વિત થઈ ગદગદિત વાણીથી કહેવા લાગ્યો કે હે ચત્રકુંડલ તે હે વૈશ્યવર્ય હે ભગવદ્ ભક્તિ વડે સુશોભિત ॥ ૨૨ ॥ તે જુવું સારી રીતે વિધિપૂર્વક પુરૂષોત્તમ માસનું વ્રત કર્યું તેવું આ પૃથ્વી પર કોઈ પણ સ્થળે કોઈએ પણ કર્યું નથી ॥ ૨૩ ॥

માટે આપજ આજે સર્વ પ્રકારે લાગ્યેવાન તથા કૃતકૃત્ય છે કારણકે આપે અન્યુત્કૃષ્ટ લક્ષિથી પુરૂષોત્તમની સેવા કરી છે ॥ ૨૪ ॥ આથી આપના પિતાને ધન્ય છે તથા પતિવ્રતા આપની માતા ને ધન્ય છે કે જે જાંને જણે આપણા સરખા લગવદ લક્ષ્મી પુત્રનો જન્મ આપ્યો. ॥ ૨૫ ॥ વળી આ પુરૂષોત્તમ માસ પણ ધન્ય કરતાં અધિક ધન્ય છે કે જેના સેવન વડે આ લોક તેમજ પગ્લોક અંબધી ફળ મળે છે. ॥ ૨૬ ॥ હે વૈશ્યપતે આપે કરેલી હરિ

ભવાનદ્યકૃતાર્થોસિભાગ્યવાનસિસર્વથા ॥ યત્ત્વયાપરયામક્તયાસેવિતઃ પુરુષોત્તમઃ ॥ ૨૪ ॥
 ધન્યસ્તવપિતાધન્યામાતાચપતિદેવતા ॥ યામ્યામુત્પાદિતઃ પુત્રસ્ત્વાદૃશોહરિવિલ્લભઃ ॥ ૨૫ ॥ ધન્યા
 દ્વન્યતરશ્ચાયમાસઃ શ્રીપુરુષોત્તમઃ ॥ યત્સેવનાદવાપ્રોતિહૈહિકામુષ્મિકંફલમ્ ॥ ૨૬ ॥ દૃષ્ટ્વાહિતા
 વર્કીપૂજાંચકિતોહંવિશાંપતે ॥ અહોત્વયામહત્કર્મનુતમેતન્નસંશયઃ ॥ ૨૭ ॥ અન્યેભ્યોબ્રાહ્મણેભ્ય
 શ્વધનંદત્તંબૃહન્મુદા ॥ નદદાસિકથંમહ્યંભાગ્યહીનાયભૂરિદ ॥ ૨૮ ॥ ઇતિવિજ્ઞાપિતસ્તેનતસ્મૈધનમદા
 દસૌ ॥ તદ્ગૃહિત્વાકરોદ્વિપ્રોધનંભૂમિગતંમુદા ॥ ૨૯ ॥

પૂજા જોઈ હું ચકિત થયો. અહો ખરેખર આપે મહત્કર્મ કર્યું છે એમાં જરા પણ સંદેહ નથી. ॥ ૨૭ ॥ વળી તમે બીજા બ્રાહ્મણોને પણ પ્રેમપર્વક ધણું ધન આપ્યું છે તો હે દાનધૂર સ્વહીન લાગ્ય મને શા માટે આપતા નથી. આ રીતે તે કદરીએ પ્રાર્થના કરી ન્યારે તેને પણ એણે ધન આપ્યું. તે લઈ વિપ્રે તે ધન પ્રેમથી પૃથ્વીમાં દાટી દીધું. ॥ ૨૮ ॥

પુ०

અ०

ત્યાં એણે પુરુષોત્તમ માસની મહાપૂજા જોઈ, અને ધનના લોભથી પુરુષોત્તમ માસની સ્તુતિ કરી. ॥ ૩૦ ॥
પૂજા દર્શનના માહાત્મ્યથી તથા ધન લોભથી પણ કરેલા પુરુષોત્તમના સ્તવનથી તે વાનર દેહ ધારણ કરી મૃગતીર્થ
પ્રત્યે આવ્યો. ॥ ૩૧ ॥ સૂત કહે છે—દર્શનથી તથા ધનના લોભથી પણ કરેલા સ્તવનથી દુષ્ટ વાનરને સારા તીર્થ

તત્રાનેનમહાપૂજાદૃષ્ટાશ્રીપૌરુષોત્તમી ॥ પુરુષોત્તમમાસશ્વધનલોભેનસસ્તુતઃ ॥ ૩૦ ॥
પૂજાદર્શનમાહાત્મ્યાત્પુરુષોત્તમસંસ્તવાત્ ॥ ધનલોભકૃતાદ્વાપિમૃગતીર્થમુપાગતઃ ॥ ૩૧ ॥
॥ સૂતઉવાચ ॥ ॥ દર્શનાત્સ્ત્વનાદ્વાપિધનલોભકૃતાદપિ ॥ દુષ્ટશાખામૃગસ્યાપિજાતંસતીર્થસેવ
નમ્ ॥ ૩૨ ॥ કિંપુનઃશ્રદ્ધયાકર્તુર્દર્શનસ્તવનેદ્વિજાઃ ॥ પુરુષોત્તમદેવસ્યસપત્નીકસ્યસાદરમ્ ॥ ૩૩ ॥
॥ નારદઉવાચ ॥ ॥ રૂક્ષીતલજલેબ્રહ્મન્સ્નિગ્ધચ્છાંયેમનોહરે ॥ સદૃક્ષમંડિતેરણ્યેતત્સ્થિતેઃકારણં
વદ ॥ ૩૪ ॥

નું સેવન થયું. ॥ ૩૨ ॥ તો હે બ્રાહ્મણો રાધાસહિત પુરુષોત્તમનું આદર પૂર્વક ભક્તિથી જે દર્શન તથા સેવન કરે
તેને શું પ્રાપ્ત ન થાય. ॥ ૩૩ ॥ નારદે પુછ્યું હે બ્રહ્મન્ સુશીતલ જળવાળા તથા અત્યંત ઘટ્ટાયાવાળા સારા વૃક્ષોથી
સુશોભિત, મનોહર અરણ્યમાં તેની સ્થિતિ હોવાનું શું કારણ તે મને કહો. ॥ ૩૪ ॥

મા०

૨૮

૧૨૦

૨૪૦

૧૨૦

શ્રી નારાયણ બોલ્યા—હે નિબાપ નારદ, આમાં કંઈ એક કારણ છે કે જેના શ્રવણથી પાપ નાશ થાય છે. તે સાંભળવાની ઇચ્છાવાળા તને કહું છું તે સાંભળ. ॥ ૩૫ ॥ જે વખતે સર્વાર્થ કૃણ આપનાર દશરથના પુત્ર રામચંદ્રે મહા સમુદ્રમાં પુલ બાંધી દુષ્ટ રાવણને માર્યો. ॥ ૩૬ ॥ તે વખતે તેણે વિભીષણને રાખી બાકીના સર્વ રાક્ષસોનો સંહાર કર્યો પછી અગ્નિમાંથી સુદ્ધ થયેલા સિતાનો સ્વીકારકર્યો ॥ ૩૭ ॥ રાવણના વધથી પ્રસન્ન થયેલા બ્રહ્મા, શંકર ઇન્દ્ર વિગેરે સર્વ દેવોએ

॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ શ્રુણુનારદવક્ષ્યામિતુભ્યંશુશ્રૂષવેઽનય ॥ અત્રાસ્તિકારણંકિંચિ
 ષ્ઠ્રૂવણાત્પાપનાશનમ્ ॥ ૩૫ ॥ યદાદાશરથીરામઃસર્વાર્થફલદાયકઃ ॥ હતવાન્રાવણંદુષ્ટંબધ્વાસે
 તુંમહોદયૌ ॥ ૩૬ ॥ વિભીષણાદૃતેતેનરાક્ષસાનાવશેષિતાઃ ॥ તતોવહ્નિવિશુદ્ધાસાજાનકીસ્વીકૃ
 તાધુના ॥ ૩૭ ॥ ચતુર્મુખમહેશાનપુરંદરપુરઃસરૈઃ ॥ દશવક્ત્રવધપ્રીતૈર્હેગમત્વંવરંવૃણુ ॥ ૩૮ ॥
 ઇત્યુક્તેઽવીવદદ્રામોભક્તાનામભયંકરઃ ॥ સુરાઃશ્રુણુતમદ્વાક્યંયદિદેયોવરોઽધુના ॥ ૩૯ ॥ અત્રયે
 વાનરાઃશૂરારક્ષોભિર્નિહતાશ્રુતે ॥ સંજીવયતતાનાશુસુધાવૃષ્ટ્યામમાઙ્ગયા ॥ ૪૦ ॥

કહું કે હે રામચંદ્ર તમે વરદાન માંગો. ॥ ૩૮ ॥ એ પ્રમાણે જ્યારે કહેવામાં આવ્યું ત્યારે ભકતોને અભય આપનાર રામચંદ્રે કહું કે હે દેવો. જે તમારે હવે મને વરદાન આપવું હોય તો હું કહું છું તે સાંભળો. ॥ ૩૯ ॥ અત્રે જેશૂર વાનરોને અહિંઆ રાક્ષસોએ માર્યા છે. તેમને મારી આજ્ઞાથી પ્રથમ અમૃત વૃષ્ટિ કરી જલદી શુવતા કરો. ॥ ૪૦ ॥

પુ.

અ.

તે વાત કબુલ કરી પ્રહ્લા, રૂદ્ર, ઇન્દ્ર વિગેરે દેવોએ અમૃતની વૃષ્ટિથી તેવાનરોને જીવતા કર્યા. ॥ ૪૧ ॥ ત્યાર પછી જીવતા થયેલા જયશાલી સર્વ વાનરો બાણે ઘણીવાર સુધી તેઓ ઉંઘમાંથી ઉઠેલા હોય તેમ રામચંદ્રને મળ્યા ॥ ૪૨ ॥ ત્યાર બાદ પુષ્પક નામના વિમાનમાં સીતા સહિત બેસી પ્રસન્ન મુખ કમળવાળા રામચંદ્રજીએ આરે બાબુએ રહેલા વાનરો પ્રત્યે કહ્યું. ॥ ૪૩ ॥ શ્રી રામ બોલ્યા—હે સુગ્રીવ, હે હનુમન્, હે અંગદ, હે બાંબવાન્ આપે વાનરો

તથેત્યુક્ત્વાસુધાવૃષ્ટ્યાવાનરાન્સમજીવયન્ ॥ ચતુર્મુખમહેશાનપુરંદરપુરઃસરા : ॥ ૪૧ ॥

તતઃસંજીવિતાઃસર્વેવાનરાજયશાલિનઃ ॥ અદુઢૌકન્રામભદ્રેચિરંસુપ્તોત્થિતાડવ ॥ ૪૨ ॥ અથપુ

ષ્પકમારુહ્યાવાનરાન્સર્વતઃસ્થિતાન્ ॥ અજીગદત્સપત્નીકઃપ્રસન્નમુખપંકજઃ ॥ ૪૩ ॥ ॥ શ્રીરામ

ઉવાચ ॥ ॥ હેસુગ્રીવહનુમંતૌહેતારાત્મજજાંબુવન્ ॥ મિત્રકાર્યકૃતંસર્વંભવદ્રિઃસહવાનરૈ : ॥ ૪૪ ॥

આજ્ઞાપયંતુતાન્સર્વાન્ભવંતોવાનરાનિત : ॥ ભવદાજ્ઞાપિતાઃસર્વેયથેષ્ટંયાંતુતેયત : ॥ ૪૫ ॥ યત્ર

યત્રવનેએતેમામકાદીર્ઘજીવિન : ॥ વસંતિવાનરાસ્તત્રવૃક્ષા : પુષ્પફલાન્વિતા : ॥ ૪૬ ॥

સહિત જે મિત્રકાર્ય હતું તે સમજું કર્યું. ॥ ૪૪ ॥ હવે આપ તે સમસ્ત વાનરોને અહિંથી જવા આજ્ઞા આપો જેથી જેથી તમારા આજ્ઞા પામેલા તે સર્વેય શ્રેષ્ઠ સ્થાન પ્રત્યે જાય ॥ ૪૫ ॥ વળી જે જે વનમાં એ મારા દીર્ઘજીવી વાનરો વાસ કરશે. તે તે વનમાં પુષ્પ તથા ફળથી યુક્ત વૃક્ષ થશે. ॥ ૪૬ ॥

મા.

૨૮

૨૨૧

વળી ત્યાં નદીઓ અમૃત તુલ્ય જળવાળી તથા સરોવર શીતળ તથા સુભગ થશે અને તેમને કોઈ પણ પીડા કરશે નહિ માટે સર્વે મારી આજ્ઞાથી યથેષ ગમન કરે. ॥ ૪૭ ॥ એટલા કારણ માટે રામચંદ્રના પ્રભાવથી તે વાનરો જે વનમાં ગયાં ત્યાં નદીઓ મધુર જળવાળી તથા સરોવર પણ સુંદર શીતળ જળવાળું થયું. ॥ ૪૮ ॥ મહોટા વૃક્ષો સુંદર ફળવાળા તથા પુષ્પ તેમ નવાં અંરથી ભરપૂર થયા. પરંતુ સુખ દુઃખ તે પ્રારબ્ધ કર્માનુસાર હોય

નદ્યોમૃષ્ટજલાવાથશીતલંસુભગંસર : ॥ નકેપિધર્ષયિષ્યંતીસર્વેયાંતુમમાજ્ઞયા ॥ ૪૭ ॥ અતો રામપ્રભાવેણ ગતોવાનરજાતય : ॥ તત્રનદ્યોમૃષ્ટજલાઃસરશ્ચસુભગંવને ॥ ૪૮ ॥ લસત્ફલામરા વૃક્ષાઃ પુષ્પપલ્લવસંયુતા : ॥ પરંતુસુખદુઃખાનિપ્રાક્તનાદૃષ્ટજાનિચ ॥ ૪૯ ॥ યત્રયત્રવસેજ્જંતુસ્ત ત્રતત્રોપયાંતિહિ ॥ નાભુક્તંક્ષીયતેકર્મફલિતિવેદાનુશાસનમ્ ॥ ૫૦ ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ અથા સૌવાનારસ્તત્રવૃધેપર્વતોપમ : ॥ બૃહત્તક્ષુત્તૃદ્સમાયુક્તોલોલુપોસવ્યચરદ્વને ॥ ૫૧ ॥ જન્મતસ્ત સ્યવક્રેભૂર્પીડાપિત્તસમુદ્રવા ॥ યયાસૃક્ચ્યવતેવક્રવ્રણતશ્ચદિવાનિશમ્ ॥ ૫૨ ॥

છે. ॥ ૪૮ ॥ તેથી જંતુ જ્યાં જ્યાં વસે ત્યાં તે પ્રાપ્ત થાય છે. કારણ કે શુભાશુભ કર્મ લોગવ્યા સીવાય પાપ નાશ પામતું નથી. ॥ ૫૦ ॥ નારાયણ બોલ્યા, ત્યાર પછી આવા નર તે મહાતીર્થમાં પર્વત તુલ્ય મોટો થઈ અતિશય ક્ષુધા તથા તૃષ્ણા યુક્ત લોભીઓ વનમાં ફરતો હતો. ॥ ૫૧ ॥ પરંતુ તેના મુખમાં જન્મથી પિત્તની પીડા હતી. જે પીડાથી તેના મુખમાં ત્રણ પડયું અને તેમાંથી નિરંતર રક્તસ્રાવ થતો હતો. ॥ ૫૨ ॥

આ મણી અત્યન્ત વેદના વડે વ્યાકુળ તે કશું પણ ખાવાને સમર્થ નહોતો. તે વાનર ચપળતાથી વૃક્ષ ઉપર થી ઉત્તમ ફળ ॥ ૫૩ ॥ ચુંટી મુખ આગળ ધરી વારંવાર ફેંકી દેતો, તેમ ખીડાથી એક સ્થળમાં રહેવાને કોઈવાર પણ એ વાનર સમર્થ નહોતો. ॥ ૫૪ ॥ એક વૃક્ષથી ખીન્ન વૃક્ષપર જતો અને મૃત્યુનેજ સુખાવહ માનતો હતો. કોઈવાર પૃથ્વીપર પડતો અને અત્યન્ત દુઃખ પામેલો તે વિલાપ કરતો હતો. ॥ ૫૫ ॥ જેમ પાણીથી વિષુદ્ધી પડેલી

અત્યંતવેદનાવિષ્ટોનાતુંશક્તસ્તુકિંચન ॥ સચવાનરચાપત્યાદ્દુમેભ્યઃસત્ફલાનિચ ॥ ૫૩ ॥
લુનીયવદનામ્યાશેનીત્વાતત્યાજભૂરિશઃ ॥ નૈકત્રપડિયાસ્થાતુંશક્તોસૌવાનરઃકચિત્ ॥ ૫૪ ॥
વૃક્ષાદૃક્ષાંતરંગચ્છન્મેનેમૃત્યુંસુખાવહમ્ ॥ કદાચિદપતદ્દુમૌનિલલાપાતિદુઃસ્વિતઃ ॥ ૫૫ ॥ અરુરુ
દદ્રગ્રગાત્રોર્નૈરિષ્ઠપ્રયથાઙ્ગપઃ ॥ અસૌક્યત્તૃસમાવિષ્ટઃ શ્લથ્થેદેહોગલન્મુખઃ ॥ ૫૬ ॥ પેતુર્દંતાસ્તથાસ
ર્વેવ્રણરોગેનપીડિતઃ ॥ પૂર્વજન્મકૃતાત્પાપદેવંદુઃસ્વમજીગમત્ ॥ ૫૭ ॥ એવંપ્રવર્તમાનસ્યનિરાહારસ્ય
નિત્યશઃ ॥ દૈવયોગાત્સમાગચ્છન્માસઃ શ્રીપુરુષોત્તમઃ ॥ ૫૮ ॥

માછલી રૂદન કરે તેમ ભાંગી ગયેલા શરીરવાળો ભુખ તથા તરસથી વ્યાકુળ શિથિલ થયેલા દેહવાળો અને ગળતા મુખવાળો એ રૂદન કરતો હતો. ॥ ૫૬ ॥ સઘળાં દાંત પડી ગયા. ત્રણ રોગથી પીડાત તેણે આ પ્રમાણે પૂવજન્માણ તપાપથી દુઃખ મેળવ્યું ॥ ૫૭ ॥ એ પ્રમાણે નિરંતર નિરાહાર વર્તવાળા એવા તેના દૈવ યોગથી શ્રી પુરુષોત્તમ માસ પ્રાપ્ત થયો. ॥ ૫૮ ॥

તેને વિષે પશુ તે શીતવાતાદિથી પીડિત તેજ પ્રમાણે રહેતો હતો. એકવાર પુરુષોત્તમ માસના કૃષ્ણ પક્ષમાં ગહન ગહન વનમાં ફરતો ॥ ૫૯ ॥ કુંડની સમીપમાં આવી તૃષાતુર હતો, છતાં અમૃત તુલ્ય પાણી પી શક્યો નહિ. અને ક્ષુધાવિષ્ટ હતો છતાં ચપલતાદથી ત્યાં ગાડપર ઉંચે ચઢ્યો ॥ ૬૦ ॥ અને એક વૃક્ષથી ખીબા વૃક્ષ પર જતાં કુંડની મધ્યમાં પડ્યો. લાંબા વખતનો નિરાહાર શિથિલ ધન્દ્રિઓથી જર્જરિત. ॥ ૬૧ ॥ નિર્બલ. તથા શિથિલ પ્રાણવાળો

તસ્મિન્નપિતૈવાસ્તેશીતવાતાદિપીડિતઃ ॥ કદાચિદ્બહુલેપક્ષેવિચરન્ગહનેવને ॥ ૫૯ ॥ તૃષિતઃ
કુંડનિકટનાશકનોત્પાતુમમૃતમ્ ॥ ક્ષુધાવિષ્ટોપિચાપલ્યાત્તત્રોચ્ચૈર્વૃક્ષમારુહત્ ॥ ૬૦ ॥ વૃક્ષાદૃક્ષાંતરંગ
ચ્છન્મધ્યેકુંડમપીપતત્ ॥ સચિરાયનિરાહારઃશ્લથર્દિદ્રિયજર્જરઃ ॥ ૬૧ ॥ નિર્બલઃશિથિલપ્રાણઃકુંડપ્રાંત
મુપાશ્રિતઃ ॥ ચંદિનાનિચત્વારિદશમીદિનતઃકપેઃ ॥ ૬૨ ॥ ગતાનિલુંઠતઃકુંડેમાસેશ્રીપુરુષોત્તમે ॥
પંચમેદિવસેપ્રાપ્તેમધ્યંદિ-ગત્રેઽઘૌ ॥ ૬૩ ॥ વ્યસુઃપપાતતત્તીર્થેતોયક્લિન્નવપુઃ કપિઃ ॥ સતદેહંસમુ
ત્સૃજ્યવિનિર્તમલાશયઃ ॥ ૬૪ ॥

તે કુંડના છેડાપર આવ્યો. શ્રી પુરુષોત્તમ માસમાં વદિ દશમીથી ચાર દિવસ કુંડમાં આળોટતા ટળવતા તેવા નરના નિકળી ગયા પછી પાંચમે દિવસે મધ્યાને સૂર્ય પ્રાપ્ત થતાંજ ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥ પ્રાણથી રહિત થયેસો, તે તીર્થમાં પડ્યો. અને જળથી લિંગાયસો તે વાનર અંતકરણની મલીનતા નાશ પામવાથી તે શરીરનો ત્યાગ કરી. ॥ ૬૪ ॥

પુ.

ૐ.

તત્કાળ દિવ્ય આભૂષણથી સુશોભિત. નીલકમળના દળ સરખું શ્યામ અને કરોડ કામદેવ તુલ્ય સુંદર ॥ ૬૫ ॥
સ્ફુરાયમાન રત્નમય મુકુટવાળા સુંદરમત્સ્ય સમાન કુંડળવાળા. ભપકાદાર પીળા વસ્ત્રવાળા પુણ્યવાળા અને વળી સારા રત્ન
જડીત કંદોરાવાળા. ॥૬૬॥ દેહીપ્યમાન બાબુબંધ તથા કડાથી શોભીત વીંટી તથા હારથી શોભાયમાન અને કાળા વાંકડવેલ સારા
અળકતાવાળાથી વ્યાપ્ત સુંદર મુખવાળા દિવ્ય દેહને તેણે મેળવ્યો ॥ ૬૭ ॥ તે વખતે ઝટ વૈષ્ણવોએ આશ્રય કરેલું. ઢાળ.

સદ્યોદિવ્યવપુઃ પ્રાપદિવ્યાભરણભૂષિતમ્ ॥ ઇંદીવરદલશ્યામંકોટિકંદર્પસુંદરમ્ ॥ ૬૫ ॥

સ્ફુરદ્રત્નકિરીટંચસુચારુરૂપકુંડલમ્ ॥ લસત્પીતપટંપુણ્યંસદ્રત્નકટિમેશ્વલમ્ ॥ ૬૬ ॥ લસત્કેયુશ્વ
લયંમુદ્રિકાહારશોભિતમ્ ॥ નીલકુંચિતસ્નિગ્ધચિકુરાવૃતસન્મુશ્વમ્ ॥ ૬૭ ॥ તદાગતંવિમાનંતદ્વૈષ્ણ
વૈશ્વસમાશ્રિતમ્ ॥ મેરીમૃદંગગણગણાદેણુનિનાદિતમ્ ॥ ૬૮ ॥ નૃત્યદેવાંગનંદિવ્યંગાયદ્રંધર્વકિન્ન
રમ્ ॥ તન્નિરીક્ષ્યમહાભાગોદિવ્યદેહધરઃકપિઃ ॥ ૬૯ ॥ વિસ્મયંપરમંયાતોમહાપાપસ્યમેકુતઃ ॥ ૭૦ ॥
૭૧ ॥

પડગમ પખાજ. ખીન તેમજ વાંસળીના મધુર ધ્વનીથી ગર્જિત ॥ ૬૮ ॥ નૃત્ય કરતી દેવાંગના વાળું તથા ગાયન કરતાં
ગંધર્વ તથા કિન્નરોયુક્ત આવેલું તે વિમાન જોઈને મહાભાગ્યવાન દિવ્ય દેહ ધારણ કરનાર તે વાનર ॥ ૬૯ ॥ અત્યન્ત
વિસ્મય પામ્યો કે મહા પાપી એવા મને આ ક્યાંથી એ વિમાન સંબંધી સુખ તો પુણ્ય શાક્ષીનેજ થોગ્ય છે. ॥ ૭૦ ॥

મા.

૨૮

૧૨૩

૨૪૬

૧૨૩

પછી કોઈ એક સ્ત્રીએ ચંદ્રના સરખી કાંતિવાળું છત્ર તેના ઉપર ધારણ કર્યું. કોઈ એક બે અપ્સરાઓએ પ્રેમપૂર્વક તેના ઉપર બે આમર ઢાળ્યાં. ॥ ૭૧ ॥ કોઈ એક અપ્સરા હાથમાં તાંબુલ લઈ ઉભી રાહ. કેટલીએક તેની આગળ નચ કરવા લાગી. કોઈએક ગંગોદકથી પરિપૂર્ણ મુવણ પાત્રને ॥ ૭૨ ॥ હાથમાં લઈ તેની આગળ ઉભી રહી તથા અન્ય ગીત વાદ્ય વિગેરેમાં તત્પર થઈ. આ પ્રકારના વૈભવને જોઈ છબ્બીમાં ચતરેલા માણસની પેઠે તે વાનર સ્તબ્ધ થઈ ગયો. ॥ ૭૩ ॥ આ શું ? દુર્ભાગિ તથા પુણ્ય રહિત છું તો મારા કયા પુણ્યથી આ થયું ? મેં જરા પણ સુકૃત

અર્થાત્તેજાનુ રિદધારચ્છત્રમિદુભમ્ ॥ ચક્રતુશ્ચામરેતસ્યકચિદપ્સરસોમુદા ॥ ૭૧ ॥ કાચિ
તાંબુલહસ્તાલ્લપ્તુશ્ચાપ્સરાઃપુરઃ ॥ કાચિદ્રંગારકંઠૈમંસ્વર્ધુનીવારિસંભૃતમ્ ॥ ૭૨ ॥ હસ્તેકૃત્વાપુરસ્ત
સ્થોગીતવાદાદિતત્પરા ॥ એવંવૈભવમાલોક્યચિત્રન્યસ્તદ્વામવત ॥ ૭૩ ॥ કિમેતત્કેનપુણ્યેનમમા
પુણ્યસ્યદુર્મતેઃ ॥ નાસ્તિમેસુકૃતંકિંચિદ્યેનયામિહરેઃ પદમ્ ॥ ૭૪ ॥ ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ ઇત્યં
તર્કયતોબૃહત્સુખનિર્ધિંદિવ્યંવિમાનંપુરોદૃષ્ટ્વાવિસ્મિતચેતસોહરિભટૌજ્ઞાત્વાસ્યહાર્દપરમ્ ॥ બધ્વાગ્રેક
રસંપુટંસવિનયંનત્વાતદીયંપદંવાક્યંસુંદરમૂચતુઃ કપિજનુસ્ત્યક્ત્વાપુરઃ સંસ્થિતમ્ ॥ ૭૫ ॥ ॥ ઇતિ
શ્રીનારાયણનારદસંવાદેકદર્યોપાખ્યાનેકપિજન્મનિવિમાનાગમનંનામાષ્ટાવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૮ ॥

કર્યું નથી કે જેથી હરિના પદને હું પામું ? ॥ ૭૪ ॥ શ્રી નારાયણ બોલ્યા—આ પ્રમાણે મોટા સુખસાગરનો વિચાર કરતા એવા તથા પોતાની આગળ સુંદર વિમાનને જોઈને આશ્ચર્ય પામેલા મનવાળા એવા આ વાનરના ઉત્તમ આભપ્રાયને જાણી વિનયપૂર્વક તેની આગળ હાથ જોડી તેના ચરણ કમળને નમી વાનર દેહનો જન્મ ત્યાગ કરીને તેમની આગળ રહેલા તેને બે હરિના ચોદા સુંદર વચન કહેવા લાગ્યા. ॥ ૭૫ ॥ ધીત શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં નારાયણ નારદના સંવાદ વિષે કહરી પ્રાશ્નના ઉપાખ્યાનમાં કપિજન્મમાં વિમાનનું આવડું એ નામનો અઠાવિંશો અધ્યાય સમાપ્ત.

પુ०

અં

પુણ્યશીલ તથા સુશીલ કહેવા લાગ્યા—હે પ્રભુ તમે ગોલોકમાં ચાલો અહિં વિલંબ શા માટે કરો છો. તમે વિશેષ કરી પુરુષોત્તમનું સાંનિધ્ય મેળવ્યું છે. ॥ ૧ ॥ કદરી બ્રાહ્મણ બોલ્યો—મારે અનેક પ્રકારના બહુ કર્મ લોગવવાના છે છતાં કયા કર્મથી મારા પાપની નિવૃત્તિ થઈ કે જેથી હું ગોલોકને મેળવું ॥ ૨ ॥ જેટલી વર્ષાદની ધારા તથા ત્રણ ભૂમિ ઉપરના રજકણ તેમજ જેટલો આકાશમાં તારા સમૂહ છે તેટલું મારું પાપ છે. ॥ ૩ ॥ એમ છતાં આવું

॥ પુણ્યશીલસુશીલાવૃત્તિઃ ॥ વિમોપયાહિગોલોકંકથમત્રવિલંબસે ॥ પુરુષોત્તમસાન્નિધ્યં ત્વયાલબ્ધંવિશેષતઃ ॥ ૧ ॥ ॥ કદર્યુત્તરવાચ ॥ ॥ બહૂનિમમકર્માણિસંતિભોગ્યાન્યનેકશઃ કેનમે નિષ્કૃતિર્જાતાયતોલોકમવાપ્નુયામ્ ॥ ૨ ॥ યાવંત્યોવર્ષધારાશ્રુતૃણાનિભૂરજઃકણાઃ ॥ યાવંત્યસ્તાર કાવ્યોમ્નિતાવત્પાપાનિસંતિમે ॥ ૩ ॥ કથમેતન્મયાપ્રાપ્તંપુર્દિવ્યંમનોહરમ્ ॥ એતત્કારણમત્યુગ્રંમહ્યં બ્રૂતહરેઃ પ્રિયૌ ॥ ૪ ॥ ॥ શ્રીનારાયણુત્તરવાચ ॥ ॥ ઇતિવાચમુપાકર્ણ્યહરેર્દૂતાવથોચતુઃ ॥ ॥ હરિદૂતાવૃત્તિઃ ॥ ॥ અહોદેવકથંનૈવવિજ્ઞાતંસાધનંમત્ ॥ ૫ ॥

સુંદર શરીર મને શી રીતે પ્રાપ્ત થયું હે હરિના પ્રિય એ અતિશય ઉચ્ચ કારણ મને કહો ॥ ૪ ॥ શ્રી નારાયણ બોલ્યા એ પ્રકારનું તેનું વચન સાંભળ્યા બાદ હરિના દૂત બોલ્યા હરિદૂત કહેવા લાગ્યા—હે દેવ આ મોટું સાધન શું આપ બાણી શક્યા નહિ ॥ ૫ ॥

મા०

૨૯

૧૨૪

હે પ્રભુ વિષ્ણુને પ્રિય મહા પુણ્યકારી. સર્વોત્તમમા પશુ ઉત્તમ અને નામે કરિને પુરૂષોત્તમ એવા માસને શું
આપ બાણુતા નથી ॥ ૬ ॥ તે માસમાં તમે અરણ્યમા દેવને પશુ અશક્ય એવા તપનું આચરણ કર્યું તે આપનો કાપ
ઢેહ હોવાથી આપને માણુમ પડ્યું નહિ ॥ ૭ ॥ તમે મુખના રોગથી અબાણુતાં નિરશન વૃત્ત કર્યું તમે કપિ ચાંચડ્યથી

પ્રભોનજ્ઞાયતેકસ્માન્માસઃસર્વોત્તમોત્તમઃ ॥ વિષ્ણુપ્રિયોમહાપુણ્યોનામ્નાવૈપુરુષો
ત્તમઃ ॥ ૬ ॥ તર્સિમસ્ત્વયાતપશ્ચીર્ણમશક્યંયત્સુરૈરપિ ॥ આત્માતંત્રાપ્રાણાણિદેહકા
નને ॥ ૭ ॥ મુખરોગાદનાહાતંત્રાત્તજાનતઃ ॥ ત્વયાચકપિચાંચલ્યાત્ફલાન્યુત્ક
ત્યવૃંતતઃ ॥ ૮ ॥ ક્ષિપ્તાનિપૃથિવીપીઠેતૃપ્તાસ્તરિતિરેજનાઃ ॥ પાનીયમપિનોપીતમંતર્દુઃસ્વે
નભૂરિશઃ ॥ ૯ ॥ સંજાતંતેતપસ્તીવ્રમજ્ઞાનાત્પુરુષાત્તમે ॥ પરોપકારઃસંજાતઃફલપા
તેનતેનઘ ॥ ૧૦ ॥

હીંડાથી કળોને ચુંટીને ॥ ૮ ॥ પૃથ્વીપર નાખ્યાં તે વડે બીજા મનુષ્ય તૃપ્ત થયા. વળી આંતરિક દુઃખ હોવાથી તમે
સર્વથા પાણી પશુ પીધું નહિ. ॥ ૯ ॥ આ રીતે પુરૂષોત્તમ માસમાં અબાણુતા તમારું તીવ્ર તપ થયું વળી હે અનઘ
કળના પાડવા વડે પરોપકાર પશુ થયો. ॥ ૧૦ ॥

પુ०

અં

અને વનમાં ફરતાં તમે ઉશ્ચ શીત પવન તથા તડકો પાણી સહન કર્યો. વળી રમ્ય મોટા તીર્થ વિષે પાંચ દિવસ સ્નાન કર્યું ॥ ૧૧ ॥ તેથી તમને પુરુષોત્તમ માસમાં સ્નાનથી ઉત્પન્ન થતું પુણ્ય મળ્યું. એ પ્રમાણે રોગી એવા આપને અજ્ઞાનતાથી ઉત્તમ તપ પ્રાપ્ત થયું ॥ ૧૨ ॥ તેજ સદ્ગુણ થયું તથા તમે તેનો હાલ અનુભવ કર્યો. તો જેમ આપનું તપ સદ્ગુણ થયું, તેમ કોઈ કપટથી પણ કરે તો તેનું પણ સદ્ગુણ થાય ॥ ૧૩ ॥ તો માહાત્મ્ય બળીને આ પુરુષોત્તમ માસમાં

શીતવાતાતપારૌદ્રાઃ સોઢાવિચરતાવને ॥ મહાતીર્થેવરેરમ્યેપંચાહંહ્રવનંકૃતમ્ ॥ ૧૧ ॥ તસ્માત્તેસ્નાનજંપુણ્યંમાસેશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ એવંરુગ્ણસ્યતેજાતમજ્ઞાનાત્તપઉત્તમમ્ ॥ ૧૨ ॥ તદેતન્મફલંજાતમનુભૂતંત્વયાધુના ॥ વ્યાજતોપિકૃતેનૈવસફલંસ્યાદ્યથાતવ ॥ ૧૩ ॥ કિંપુનઃશ્રદ્ધયૈતસ્મિન્માસેશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ વિધિનાકુર્વતઃકર્મજ્ઞાત્વામાહાત્મ્યમુત્તમમ્ ॥ ૧૪ ॥ યસ્ત્વયામાધિતઃસ્વાર્થસ્તાદૃક્કર્તુચકઃક્ષમઃ ॥ યસ્મિન્નેકોપવાસેનમુચ્યતેપાપરાશિભિઃ ॥ ૧૫ ॥ નૈતત્તુલ્યંભેવીત્કચિત્પુરુષોત્તમપ્રીતિદમ્ ॥ તેધન્યાઃકૃતકૃત્યાસ્તેતદ્વતંત્યેપ્રકુર્વતે ॥ ૧૬ ॥

શ્રદ્ધાપૂર્વક વિધિવત્ કર્મ કરનારને પ્રાપ્ત થાય એમાં કેહેવુંજ શું ॥ ૧૪ ॥ આપે જેવો સ્વાર્થ સાધ્યો તેનો સાધવાને બીજો કોણ સમર્થ છે કારણકે જે માસમાં માત્ર એક ઉપવાસ વડે પાપ રાશીથી મુક્ત થવાય છે. ॥ ૧૫ ॥ માટે આ નિયમ જેવું પુરુષોત્તમને પ્રીતિકારક બીજું કંઈ પણ નથી માટે જે પુરુષોત્તમનું વ્રત કરે છે તે ધન્ય તથા કૃતકૃત્ય થાય છે ॥ ૧૬ ॥

માં

૨૯

૧૨૫

૨૫૦

૧૨૫

કારણકે આ પૃથ્વીપર ભરત ખંડમાં મનુષ્ય જન્મ મેળવેલા તે અત્યંત દુર્લભ છે. વલી જેઓ તેવો જન્મ પામીને પુરૂષોત્તમનું સેવન કરે છે. ॥ ૧૭ ॥ તેઓ સદા આરા ભાગ્યવાન પુણ્યશાળી થાય છે. અને જેમનો સર્વોત્તમ એ માસ સ્નાન દાન જપ વિગેરેથી જાય છે તેમનો જન્મ સફળ છે. ॥ ૧૮ ॥ વળી પુરૂષોત્તમ માસમાં જેઓ દાન પિતૃકાર્ય અને નાના પ્રકારના તપો કરે છે. તેમનાં તે કાર્યો કરોડ ગણા થાય છે. ॥ ૧૯ ॥ શ્રી પુરૂષોત્તમ માસ

**દુર્લભમાનુષંજન્મભુવંડભારતાજિરે ॥ તાદૃશંજનુરામાદ્યસેવંતેપુરુષોત્તમમ્ ॥ ૧૭ ॥ તેમદાસુ
ભગાઃપુણ્યાસ્તેષાંચસફલોભવઃ ॥ યેષાંસર્વોત્તમોમાસઃસ્નાનદાનજપૈર્ગતઃ ॥ ૧૮ ॥ દાનાનિપિતૃકાર્યા
ણિતપાંસિવિવિધાનિચ ॥ તાનિકોટિગુણાન્યેવસંપ્રાપ્તેપુરુષોત્તમે ॥ ૧૯ ॥ ધિક્તંચનાસ્તિકંપાપંશઠંધર્મ
ધ્વજંચલમ્ ॥ પુરુષોત્તમમાસાદ્યસ્નાનદાનવિવર્જિતઃ ॥ ૨૦ ॥ ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ પુણ્યશીલ
સુશીલાભ્યામદૃષ્ટંવર્ણિતંનિર્જમ્ ॥ તચ્છૃત્વાચકિતોહૃષ્ટઃ પુલકાંકિતવિગ્રહઃ ॥ ૨૧ ॥ તીર્થદેવાન્નમસ્ક
ત્યકાલંજરગિરિતંતઃ ॥ નનામકાનનાર્ધાશાન્સર્વગુલ્પલતાતરૂન્ ॥ ૨૨ ॥**

પ્રાપ્ત થયા છતાં જે સ્નાન દાનથી રાહત હોય છે. તે કેવળ નાસ્તિક પાપી, શઠ, હાંભિક તથા ખલ છે. એવા મનુષ્યને ધિક્કાર છે. ॥ ૨૦ ॥ નારાયણુ ઓદ્યા—પુણ્યશીલ તથા સુશીલે વણુ વેલા પોતાના ભાગ્યને સાંભળીને ચકિત થયેલા અને હર્ષથી રૂંવાં ઉભાં થયાં છે જેના એવા. ॥ ૨૧ ॥ તે કપિએ તીર્થ દેવ તથા કાલજર પવતને નમસ્કાર કર્યા પછી વનના અધિપાત્રોને સર્વજ્ઞતા વૃક્ષાદિકને નમસ્કાર કર્યા. ॥ ૨૨ ॥

ત્યાર પછી ધનસ્થામ સુંદર પીતાંબર ધારણ કરનાર વિનયાન્વિત વિમાનની પ્રદક્ષિણા કરી દેવોના જોતાં અને કિન્નરા દિ વડે વારંવાર વાણત્ર વગાડતાં હતાં. ત્યારે ગંધર્વો વડે ભક્તિ કરામલો વિમાનમાં બેઠો ॥ ૨૩ ॥ ૨૪ ॥ ઇન્દ્ર વિગેરે દેવો. હર્ષભેર ધીરે ધીરે પુષ્પની દ્રષ્ટિ મુકતાં આદર પુર્વક તેની પૂજા કરવા લાગ્યા ॥ ૨૫ ॥ ગોપ તથા ગોપી તેમજ ગાયને પણ સેવવા યોગ્ય રાસ મંડળથી સુશોભિત યોગીને પણ હર્ષભ એવા ગોલોક પ્રત્યે આનંદ સહિત ગયો ॥ ૨૬ ॥

તતઃપ્રદક્ષિણીકૃત્યવિમાનંવિનયાન્વિતઃ॥ આરુરોહઘનશ્યાન્ગેલસત્પીતાંબરાવૃતઃ॥૨૩॥પશ્ય
ત્સુસર્વદેવેષુગંધર્વાદ્યૈરભિષ્કૃતઃ॥ વાદ્યમાનેષુવાદેષુકિન્નરાદ્યૈર્મુહુર્મુહુઃ॥૨૪॥પુષ્પદ્રુપિન્દ્રોદેવામંદંમંદં
મુદાન્વિતાઃ॥ સાદરંપૂજયાંચકુઃ પુરંદરપુરઃસરાઃ॥૨૫॥ તતોજગામગેલોકંસાનંદંયોગિદુર્લભમ્ ॥
ગોપગોપીગવાંસેવ્યંરાસમંદલમંડિતમ્ ॥૨૬॥ યત્રગત્વાનશોચંતિજરામૃત્યુવિવર્જિતે ॥ તત્રાસૌચિત્ર
શર્માચપુરુષોત્તમસેવનાત્ ॥૨૭॥વ્યાજેનાપિમુમોદોઞ્ઞૈર્વિહાયવાનરંવપુઃ ॥દ્વિભુજંમુરલીહસ્તંદદ્ધાશ્રી
પુરુષોત્તમમ્ ॥ ૨૮ ॥

જરા મૃત્યુથી રહિત એવા જે સ્થાનને પામીને મનુષ્યને શોક કરવો પડતો નથી તે સ્થાનને બીશે આ ચિત્રશર્મા પ્રાદક્ષણ પુરુષોત્તમની સેવા કરવાથી ગયો ॥ ૨૭ ॥ તેણે બુદ્ધિપૂર્વક સેવા ન કરતાં કેવળ અજ્ઞાનપણાથી સેવા કરી છતાં વાનર દેહરા ત્યાગ કરીને બે બુજવાળા મુરલીધર શ્રી પુરુષોત્તમને જોઈને તે અત્યંત આનંદ પામ્યો. ॥ ૨૮ ॥

શ્રી નારાયણ બોલ્યા—આ રીતનું આશ્ચર્ય જોઈ સમજના દેવો આશ્ચર્ય પામ્યા અને સર્વે પુરુષોત્તમની પ્રશંસા કરતાં પોતપોતાના સ્થાન પ્રતિ ગયા ॥૨૮॥ નારદે પુછ્યું—હે તપોધન આપે પૂર્વે દિવસના પ્રથમ ભાગનું આ નિહક કહ્યું પણ તેમાં દિવસના ઉત્તર ભાગમાં શું કરવું એ સંબંધી કહ્યું નથી ॥૩૦॥ હે બોલનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ ગૃહસ્થના ઉપકાર માટે મને કહો કારણકે આપના સમગ્ર સર્વના ઉપકાર માટે જ નિરંતર પૃથ્વી પર ફરે છે. ॥૩૧॥

॥ શ્રીનારાયણ ઉવાચ ॥ ॥ ઇદમાશ્ચર્યમાલોક્યદેવાઃસર્વેસુવિસ્મિતાઃ॥ સ્વંસ્વંસ્થાનં
યયુઃ સર્વેશંસંતંપુરુષોત્તમમ્ ॥૨૯॥ ॥ નારદઉવાચ ॥ દિવસસ્યાદિમેભાગેત્વયાહ્નિકમુદીરિતમ્ ॥
તદ્દિવાપરભાગીયંકથંકાર્યંતપોધન ॥૩૦॥ ગૃહસ્થસ્યોપકારાયવદમેવદતાંવર ॥ સદાસર્વોપકારાય
ચરંતિહિભવાદૃશાઃ ॥ ૩૧ ॥ ॥ શ્રીનારાયણઉવાચ ॥ પ્રાતઃકાલોદિતંકર્મસમાપ્યવિધિવત્તતઃ ॥
કૃત્વામાધ્યાહ્નિકીંસંધ્યાંતિલતર્પણમાચરેન્ ॥૩૨॥ દેવામનુષ્યાઃ પશવોવયાંસિસિદ્ધાશ્ચયશ્ચોરગદૈત્ય
સંઘાઃ ॥ પ્રેતાઃપિશાચાઉરગાઃસમસ્તાયેચાન્નમિચ્છંતિમયાત્રદત્તમ્ ॥૩૩॥

શ્રી નારાયણ બોલ્યા—પ્રાતઃકાળે કહેલા કર્મને યથાવિધિ પૂર્ણ કરી મધ્યાહ્ન સંધ્યા તથા બ્રહ્મચર્ય કરી તલતર્પણ કરવું ॥ ૩૨ ॥ દેવ મનુષ્ય પશુ પક્ષી સિદ્ધાયક્ષ સર્પ દૈત્યસમૂહ પ્રેત, પિશાચ, ઉરગ ઇત્યાદિ સમસ્ત પ્રાણીઓ કે જેઓ અન્નની ઇચ્છા રાખતા હોય તેને હું અન્ન આપુ છું ॥ ૩૩ ॥

પુ૦

અ૦

ત્યારપછી પાંચ મહાયજ્ઞ કરવાં પછી કાગળદિ ધ્યાનમ્હિ ઇત્યાદિને ભૂતમ્હિ આપની વખતે (પૂર્વોક્ત દેવ મનુષ્ય) ઉચાર કરી પુનઃ સર્વ ભૂતોને પ્રથક્ પ્રથક્ બલિદાન આપવું ત્યારપછી યથાવિધિ આચમન કરી શ્રદ્ધા પૂર્વક પ્રસન્ન મનથી ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ અતિથિ બોલાવવા માટે દોહન કાળ પચાત આરણ્ય તરફ જોવા કરવું. પછી જો ભાગ્યથી અતિથિ પ્રાપ્ત થાય ॥ ૩૬ ॥ તો પ્રથમ વાળીથી સત્કાર કરી પછી બુદ્ધિશાળી મનુષ્યે તે અતિથિની દેખ

તતઃપંચમહાયજ્ઞાનકુર્યાદ્ભૂતબલિંતતઃ ॥ કાકસ્યચશુનશ્ચૈવબલિંદત્તૈવમુચ્ચરન્ ॥૩૪॥ ઇત્યુ
ક્ત્વાસર્વભૂતેભ્યોબલિંદદ્યાત્પુનઃપૃથક્ ॥તતઆચમ્યવિધિવચ્છૂઢ્યાપ્રીતમાનસઃ ॥૩૫॥દ્વારાવલોકનં
કુર્યાદતિથિગ્રહણાયચ ॥ગોદોહકાલંભાગ્યાત્પ્રાપ્તશ્વેદતિથિર્યદિ ॥૩૬॥ આદૌસત્કૃત્યવચસાંદેવવત્પૂ
જયેત્સુધીઃ ॥તોષયેત્પરયામક્તયાયથાશક્ત્યન્નપાનતઃ ॥૩૭॥ ભિક્ષાંચભિક્ષવેદ્યાદિધિવર્ઢ્ધ્યચારિણે
આકલ્પિતાન્નાદુઢ્ધૃત્યસર્વવ્યંજનસંયુતાન્ ॥૩૮॥ યતિશ્ચબ્રહ્મચારીચપક્વાન્નસ્વામિનાવુભૌ ॥તયોરન્નમ
દત્તૈવભુક્ત્વાચાદ્રાયણંચરેત્ ॥ ૩૯ ॥

વત્ પૂજા કરવી અને ઉત્કૃષ્ટ ભક્તિ વડે તથા યથાશક્તિ અન્ન પાન વડે અતિથિને સંતુષ્ટ કરવો ॥ ૩૭ ॥ તેજ પ્રમાણે સર્વ વ્યંજનાદિ (શાક વિગેરે) પદાર્થ સહિત સિદ્ધ કરેલા અન્નમાંથી ભાગ કાઢી યતિને તેમજ બ્રહ્મચારીને વિધિ પૂર્વક ભિક્ષા આપવી ॥ ૩૮ ॥ કારણકે યાત અને બ્રહ્મચારી એ બન્ને પક્ષ અન્નના સ્વામી છે. તેઓને અન્ન આપ્યા વગર ભોજન કરે તો આંદ્રાસયણ પ્રાયશ્ચિત કરવું પડે છે. ॥ ૩૯ ॥

મા૦

૨૯

૧૨૭

૨૫૬

૧૨૭

માટે યતિના હાથમાં જળ આપ્યા પછી ભિક્ષાન્ન આપી ફરીથી જળ આપવું, એટલે તે ભિક્ષાન્ન મેરુ તુલ્ય તથા જળ સમુદ્ર સમાન થાય છે. ॥ ૪૦ ॥ જે મનુષ્ય યતિને ભિક્ષા આપે છે તેને ગોદાન સમાન પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે એમ ભગવાન યમ કહે છે. ॥ ૪૧ ॥ ત્યારપછી પૂર્વ દિશા તરફ મુખ કરી મૌન ધારણ કરી ભોજન કરવું વખાણવા લાયક શુદ્ધ પાત્રમાં અન્નની નિંદા કર્યા વગર જમવું ॥ ૪૨ ॥ વળી એક વસ્ત્રથી ભોજન કરવું, ખીજી લેવું, ત્યારપછી

યતિહસ્તેજલંદયાદ્વૈક્ષંદયાત્પુનર્જલમ્ ॥ તદ્વૈક્ષંમેરુણાતુલ્યંતજ્જલંસાગરોપમમ્ ॥ ૪૦ ॥
 સત્કૃત્યભિક્ષવેભિક્ષાંય : પ્રયચ્છતિમાનવ : ॥ ગોપ્રદાનસમંપુણ્યમિત્યાહભગવાન્યમ : ॥ ૪૧ ॥ તત
 શ્વભોજનંકુર્યાત્પ્રાડ્મુખોમૌનમાસ્થિત : ॥ પ્રશસ્તેશુદ્ધપાત્રેચમુંજીતાન્નમકૃત્સયન્ ॥ ૪૨ ॥ નૈક
 વાસા : સમશ્રીયાત્સ્વાસનેનિજભાજને ॥ સ્વયમાસનમારુહ્યસ્વસ્થચિત્ત : પ્રસન્નધી : ॥ ૪૩ ॥ એક
 એવતુયોમુંક્તેસ્વકીયેકાંસ્યભાજને ॥ ચત્વારિત્સ્યવર્ધતઆયુ : પ્રજ્ઞાયગૌવલમ્ ॥ ૪૪ ॥ સત્યંત્વ
 નૈતિમંત્રેણજલમાદાયપાણિના ॥ પરિષિચ્યચમોક્તવ્યંસઘૃતંઘંજનાન્વિતમ્ ॥ ૪૫ ॥

પોતાના આસાન પર બેસી સ્વકીયપાત્રમાં સ્વસ્થ ચિત્ત વડે પ્રસન્ન બુદ્ધિપૂર્વક ભોજન કરવું ॥ ૪૩ ॥ જે મનુષ્ય પોતાના કાંસાના પાત્રમાં પોતે એકલો જ જમે તો તેના આયુર્દાયિબુધ કીર્તિ અને બળ એ આરવૃદ્ધિ પામે છે. ॥ ૪૪ ॥ હાથમાં પાણી લઈ સત્યંત્વર્તેનપરિસિચામિ આ મંત્ર બોલી પાત્રના ફરતું પાણી ફેરવી ઘૃત તથા શાક આદિ સહિત ભોજન કરવું ॥ ૪૫ ॥

પુ૦

અ૦

ભોજન કરતા પહેલા કિચિત અન્ન લઈ ભૂપતયેનમ : ભૂવનપતયેનમ : ॥૪૬॥ ભૂતાનાંપતયેનમ :

ધર્માયનમ : , ચિત્રગુપ્તાયનમ : ભૂતોમ્યોનમ : . એમ કહી સર્વને જુદો જુદો અન્નને એક ગ્રાન ઉપ ગણિ આપેલા ॥ ૪૭ ॥ ભોજન વખતે કોઈપણ સ્થળે રહેલા ક્ષુધા, તૃપાથી વ્યાકુળ થયેલા ભતગણ હોય તેમની સુખ પૂર્વક તૃપ્તિને માટે આ અક્ષય્ય હો. એમ ચિંતન કરી ગ્રામમાત્ર અન્ન મુકવું તથા તેના ઉપન જળ આપવું ॥ ૪૮ ॥ પછી

ભોજનાત્કિંચિદન્નાશ્ચમાદાયેવંસમુચ્ચરેત ॥ નમોભૂપતયેપૂર્વેભુવનપતયેનમ : ॥૪૬॥ભૂતા
નાંપતયેપશ્ચાદ્ધર્માયચતતોવલિમ ॥ દત્વાચચિત્રગુપ્તાયભૂતેભ્યદ્દમુચ્ચરેત ॥ ૪૭ ॥ યત્રક્ચન
સંસ્થાનાંક્ષુતૃષોપહતાત્મનામ્ ॥ ભૂતાનાંતૃપ્તયેક્ષ્યમિદમસ્તુયથાસુખમ ॥ ૪૮ ॥ પ્રાણાયાપાન
સંજ્ઞાયવ્યાનાયચતતઃપરમ્ ॥ ઉદાનાયતનોઽવ્યાત્સમાનાયતતઃપરમ્ ॥ ૪૯ ॥ પ્રણવંપૂર્વમુચ્ચાર્ય
સ્વાહાંતેચઘૃતહુતમ્ ॥ પંચકૃત્વોગ્રમેદન્નંજિહ્વાયાનતુદંશયેત ॥ ૫૦ ॥ તતશ્ચતન્મનાભૂત્વાભુંજીતમ
ધુરંપુર : ॥ લવણામ્લૌતથામધ્યેકટુતિક્તૌનતઃપરમ્ ॥ ૫૧ ॥

ૐ પ્રાણાય સ્વાહા, ૐ અપાનાય સ્વાહા, ૐ વ્યાનાય સ્વાહા, ૐ ઉદાનાય સ્વાહા, ૐ સમાનાય
સ્વાહા, આ પ્રમાણે પ્રણવાદિ, સ્વાહાન્ત, પ્રયોકત મત્રનો ઉચ્ચારણ કરી પાત્ર વખત ઘૃત યુક્ત અન્નને કેવળ
જીભાથી ગળવું. પણ દાતનો સ્પર્શ કરવો નહિ ॥ ૪૬ ॥ ૫૦ ॥ આ પ્રમાણે પ્રણવાહુતિ આપ્યા પછી તે પદાર્થની
જગોએ અંતઃકચ્છ ગાળી પ્રથમ મધુર. મધ્યે શ્વા તથા બટાકા અને પાછળથી કઠવું તથા તિબુ એ રીતે પદાર્થ ખાવા ॥૫૧॥

મા.

૨૯

૧૨૮

૨૫૬

૧૨૮

પુરૂષે પ્રથમ રસદ્રવ યુક્ત અન્ન ખાવું મધ્યમાં, કઠીન અને અત્યંતમાં પુનઃ રસદ્રવ યુક્ત પદાર્થો ખાવા. આમ કરવાથી બળ તથા આરોગ્યતાની વૃદ્ધિ થાય છે ॥ ૫૨ ॥ યતિએ પ્રથમ આઠ કોળીઆ ખાવા, વાનપ્રસ્થે સોળ કોળીઆ અને શ્રદ્ધસ્થે બત્રીસ કોળીઆ લેવાં તથા બ્રહ્મચારીએ યથાશક્તિ લોજન કરવું. ॥ ૫૩ ॥ બ્રાહ્મણોએ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ અર્થોત્ નિષિદ્ધ પદાર્થો ખાવા નહીં. શુષ્ક તથા વાગ્રી અન્ન કઠી પણ આહારમાં લેવું યોગ્ય નથી. ॥ ૫૪ ॥ વળી ઘી તથા દુધનો ત્યાગ કરી બીજા સર્વે પદાર્થો શેષ રહે તેમ લોજન કરવું. લોજનાંતે શેષ અન્ન ભાગ આંગળી ઉપર

પ્રાગ્દ્રવંપુરુષોશ્રીયાન્મધ્યેતુકઠિનાશનમ્ ॥ અંતેપુનર્દ્રવાશીતુબલારોગ્યેનમુંચતિ ॥ ૫૨ ॥
 અષ્ટૌગ્રાસામુનેર્મદ્યાઃષોડશારણ્યવાસિનઃ ॥ દ્વાત્રિંશઞ્ચગૃહસ્થસ્યત્વમિતંબ્રહ્મચરિણઃ ॥ ૫૩ ॥
 નાહાન્છાસ્ત્રાવેરુદ્ધંતુમદ્યમોજ્યાદિકંદ્વિજઃ ॥ અમોજ્યંપ્રાહુરાહારંશુષ્કંપર્યુષિતંતથા ॥ ૫૪ ॥
 સર્વંસશેષમશ્રીયાદ્ઘૃતપાયસવર્જિતમ્ ॥ અગ્રાંગુલીષુતચ્છેષંનિધાયમેજનોત્તરમ્ ॥ ૫૫ ॥
 જલપૂર્ણાંજલિંકૃત્વાર્પીત્વાચૈવતદર્ધકમ્ ॥ અગ્રાંગુલિસ્થિતંશેષંભૂમૌદત્ત્વાંજલેર્જલમ્ ॥ ૫૬ ॥
 શેષંનિષિંચેતત્રેવપઠન્મંત્રમિમંબુધઃ ॥ અન્યથાપાપભાગ્વિપ્રઃપ્રાયશ્ચિત્તેનશુદ્ધયતિ ॥ ૫૭ ॥

રાખીને ॥ ૫૫ ॥ જળથી પૂર્ણ અંગળી કરી તેમાંથી અર્ધ જળ પ્રાશન કરી પેલી આંગળી ઉપર શેષ રાખેલું અન્ન તે જળ સુદિત ભૂમિપર મુકવું. ॥ ૫૬ ॥ આ શેષ અન્નાદિક ભૂમિ ઉપર નાંખતી વખતે બુદ્ધિશાળી મનુષ્યે નીચે મુજબ મંત્ર લખવો. જો તે મંત્ર ન લખે તો તે બ્રાહ્મણ પાપનો ભાગી થાય છે. તેમજ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા સિવાય શુદ્ધ થતો નથી. ॥ ૫૭ ॥

રૌરવ તથા પૂયસ્થાન નામના નરક વિષે પદ્યાર્થુદ વર્ષ પર્વત વાસ કરનારા જે પ્રાણી છે તે યાચનો આપેલું ઉદક તેમની સમીપ અક્ષય રહેા. ॥ ૫૮ ॥ આ રીતે આ મંત્રથી જળ છાંટી દંતનું શોધન કરવું. પછી આચમન કરી ભિંબયલા હાથથી કંઈક પાત્રને ખસેડીને ॥ ૫૯ ॥ પછી ઉડીને બહાર જઈ સાવધાનતાપૂર્વક મટોડી તથા શુદ્ધ જળ વડે મુખ તથા હાથ શુદ્ધ કરવા ॥ ૬૦ ॥ પછી સોળ કોગળા કરી શુદ્ધ થઈ મુખે કરી આસનપર બેસવું.

રૌરવેપૂગદિલ્યેસ્તાર્બુદનિવાસિનામ્ ॥ અર્થિનામુદ્દકંદત્તમક્ષય્યમુપતિષ્ઠતુ ॥ ૫૮ ॥
 નિષિંચ્યાનેનમંત્રેણકુર્યાદંતવિશોધનમ્ ॥ આચમ્યપાત્રત્સાર્યકિંચિદાર્દેણપાણિના ॥ ૫૯ ॥
 તતઃપસંસમુત્થાયબહિઃસ્થિત્વાસમાહિત ॥ શોધયેન્મુખહસ્તૌચમૃદાશુદ્ધજલેનચ ॥ ૬૦ ॥ કૃત્વા
 ષોડશાંગંદૂષાન્શુદ્ધોભુત્વાસુખાસનઃ ॥ ઇમૌમંત્રૌપઠન્નેવપાણિનોદરમાલભેન્ ॥ ૬૧ ॥ અગસ્યં
 કુંભકર્ણચ્છાનિચવડવાનલમ્ ॥ આહારપરિપાકાર્થસ્મરેદ્રીમંચપંચમમ્ ॥ ૬૨ ॥ આતાપીમા
 હિતોયેવવાતાપીચનિપતિતઃ ॥ સમુદ્રઃશોષિતોયેનસમેઽગસ્યઃપ્રસીદતુ ॥ ૬૩ ॥

પછી આ બે મંત્ર લખતા જઈ પેટપર હાથ ફેરવવો. ॥ ૬૧ ॥ અગસ્ય, કુંભકર્ણ, શનિ, વડવાનળ તથા ભીમસેન એમનું આહાર પચાવવા માટે સ્મરણ કરવું ॥ ૬૨ ॥ તેમજ જેણે આ તાપી તથા વાતાપી નામના બે દૈત્ય માર્યા જેણે સમુદ્રને પણ શોષી લીધો, એવા અગસ્ય મુની મારાપર પ્રસન્ન થાઓ. ॥ ૬૩ ॥

ત્યાર પછી આનંદથી શ્રી કૃષ્ણદેવનું સ્મરણ કરવું. ફરીથી આચમન કરવું ત્યાર પછી તાંબુલ લક્ષણ કરવું ॥૬૪॥
લોબન કરીને સ્વસ્થ રીતે બેઠેલો મનુષ્ય શ્રી કૃષ્ણ એવા પરબ્રહ્મનો સન્માર્ગમાં વિરોધ ન કરવાવાળા સારા શાસ્ત્રીના
વિનોદ વડે વિચાર કરવો ॥ ૬૫ ॥ ત્યાર પછી બુદ્ધિશાળીએ સર્વથા મનોવૃત્તિહીન હોય તો પણ બે ઘડી સ્વસ્થ મન
વાળો થઈ અધ્યાત્મ વિદ્યાનું શ્રવણ કરવું. ॥ ૬૬ ॥ કારણકે આ પ્રકારે કરવાથી ધર્મનું ઓળખાણ થાય છે અને

તતઃશ્રીકૃષ્ણદેવસ્યકુર્વીતસ્મરણંમુદા ॥ ભૂયોપ્યાચમ્યકર્તવ્યંતતસ્તાંબૂલભક્ષણમ્ ॥૬૪॥
સ્ત્વોપવિષ્ટઃશ્રીકૃષ્ણંપરંબ્રહ્મવિચારયેત્ ॥ સચ્છાસ્ત્રાદિવિનોદેનસન્માર્ગાદ્યવિરોધિના ॥ ૬૫ ॥
તતશ્ચાધ્યાત્મવિદ્યાયાઃકુર્વીતશ્રવણંસુધીઃ ॥ સર્વથાવૃત્તિહીનોપિમુહૂર્તસ્વસ્થમાનસઃ ॥ ૬૬ ॥
શ્રુત્વાધર્મવિજાનાતિશ્રુત્વાપાપંપરિત્યજેત્ ॥ શ્રુત્વાનિવર્તતેમોહઃશ્રુત્વાજ્ઞાનામૃતંલભેત્ ॥ ૬૭ ॥
નીચોપિશ્રવણેનાશુશ્રેષ્ઠત્વંપ્રતિપદ્યતે ॥ શ્રેષ્ઠોપિનીચતાંગાતિરહિતઃશ્રવણેનચ ॥ ૬૮ ॥ વ્યવહારં
તતઃકુર્યાદ્બ્રહ્મિર્ગત્વાયથાસુખમ્ ॥ શ્રીકૃષ્ણંમનસાધ્યાયેત્સર્વાર્થસિદ્ધિદાયકમ્ ॥ ૬૯ ॥

પાપનો ત્યાગ કરે છે. વળી શ્રવણથી મોહ જતો રહે છે અને જ્ઞાનરૂપી અમૃત પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૬૭ ॥ હલકો
માણસ પણ સાંભળવાથી શ્રેષ્ઠ પામે છે. અને શ્રેષ્ઠ હોય છતાં બે નહિ સાંભળે તો નીચપણને પામે છે. ॥ ૬૮ ॥
ત્યાર પછી સર્વ અર્થની સિદ્ધિ આપનાર શ્રી કૃષ્ણનું મનથી ધ્યાન કરવું પછી બહાર જઈ યથા સુખે વ્યવહાર કરવો ॥ ૬૯ ॥

પુ.

અ.

સૂર્ય અસ્ત થવા આબ્યો, ત્યારે તીર્થ ઉપર જઈ અથવા ઘેર જઈ હાથ પગ ધોઈ પવિત્ર ધારણ કરી સાયં સંધ્યા કરવી. ॥ ૭૦ ॥ જે બ્રાહ્મણોમાં અધમ પ્રમાદથી સાયં સંધ્યા કરતો નથી તેને ગોવધ જેટલું પાપ લાગે છે અને મરણ પામ્યા પછી શૈરવ નરકમાં પડે છે. ॥ ૭૧ ॥ કોઈવાર સંધ્યાકાળનો કોપ થયો. સંકટ આવી પડ્યું હોય, મુસાફરીમાં હોય, તોપણ શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણે મધ્યરાત્રી સુધીમાં સાયંસંધ્યા કરવી. ॥ ૭૨ ॥ જે બ્રાહ્મણ શ્રદ્ધાપૂર્વક ત્રિકાળ

સૂર્યેસ્તશિખરંપામેતીર્થંગત્વાથવાગૃહમ્ ॥ સાયંસંધ્યામુપાસીતઘૌતાંઘ્રિઃસપવિત્રકઃ ॥ ૭૦ ॥
યઃપ્રમાદાન્નકુર્વીતસાયંસંધ્યાંદ્વિજાધમઃ ॥ સગોવધમવાપ્નોતિમૃતેરૈરવમાપ્નુયાત્ ॥ ૭૧ ॥ કદા
ચિત્કાલલોપેપિસંકટેવાપધિસ્થિતઃ ॥ આનિશીથાત્પ્રકુર્વીતમાયંસંધ્યાદ્વિજોત્તમઃ ॥ ૭૨ ॥ યાસ્મિ
સંધ્યામુપાસીતબ્રાહ્મણઃશ્રદ્ધ્યાન્વિતઃ ॥ તત્તેજોવર્ધતેત્યંતંધૃતેનેવહુતાશનઃ ॥ ૭૩ ॥ સાદિત્યાંપાશ્ચ
માંસંધ્યામર્ધાસ્તમિતભાસ્કરામ્ ॥ પ્રાણાનાયમ્યસંપ્રોક્ષ્યમંત્રેણાબ્દેવતેનતુ ॥ ૭૪ ॥ સાયમગ્નિ
શ્રમેત્યુક્ત્વાપ્રાતઃસૂર્યેત્પપઃપિવેત્ ॥ પ્રત્યહ્મુખોપવિષ્ટસ્તુવાગ્યતઃસુસમાહિતઃ ॥ ૭૫ ॥

સંધ્યા કરે છે. તેનું તેજ, ધૃત હોમ થવાથી જેમ અગ્નિ વૃદ્ધિ પામે છે તેમ તે અત્યન્ત વધે છે. ॥ ૭૩ ॥ સૂર્ય સહિત સાયંસંધ્યા કરવી વાસૂર્યખિંબ અર્ધ અસ્ત થયું હોય. ત્યારે કરવી પ્રથમ પ્રાણાયામ કરવા પછી અબ્દેવતા ત્મકમંત્ર વડે જળ છાંટવું. ॥ ૭૪ ॥ સાયંસંધ્યામાં અગ્નિશ્રમામન્યુશ્રવં ઇત્યાદિ તથા પ્રાત સંધ્યામાં સૂર્યશ્રવં એ મંત્ર વડે જળ પાન કરવું. પશ્ચીમાભિમુખ બેઝી સાવધાનપણે મૌન ધારણ કરી ॥ ૭૫ ॥

મા.

૨૯

૧૩૮

૨૬૦

૧૩૦

હાથમાં માળા લઈ તારાને ઉદય થાય ત્યાંસુધી સારી રીતે પશુવ તથા વ્યાહતિસહિત ગાયત્રી જપ કરવો ॥૭૬॥
પછી વારણ્ય મંત્રથી સૂર્યનારાયણનું ઉપસ્થાન કરી, પ્રદક્ષિણા કરી દશાને તથા દિશાના દેવતાઓને પ્રથક પ્રથક નમસ્કાર
કરવા ॥૭૭॥ આ રીતે સાયંસાંધ્યા કરી અગ્નિ મધ્યે હોમ કરી અનુભવી વર્ગ સહિત ભોજન કરવું. પછી શયન
કરવું ॥૭૮॥ સાયંકાળે તથા પ્રાતઃકાળે ભોજનની પૂર્વે બલિ સહિત વૈશ્વદેવ કરવો. ભોજન કરવું હોય તોપણ

પ્રણવવ્યાહતિયુતાંગાયત્રીતુજપેત્તતઃ ॥ અક્ષસૂત્રંસમાદાયસમ્યગાતારકોદયાત્ ॥ ૭૬ ॥
વારુણીભિસ્તદાદિત્યમુપસ્થાયપ્રદક્ષિણમ્ ॥ કુર્વન્દિશોનમસ્તુર્ગ્યાદિગ્રીશાંશ્રવૃથકૃપૃથક્ ॥ ૭૭ ॥
ઉપાસ્યપશ્ચિમાંસંધ્યાંદુર્ગ્યારિન્નશ્ચિયાત્તતઃ ॥ મૃત્યૈઃપરિવૃતોભૂત્વાનાતિતૃપ્તોથસંવિશેત્ ॥ ૭૮ ॥
પ્રાતઃસાયંવૈશ્વદેવઃકર્તવ્યોબલિકર્મચ ॥ અનશ્નતાપિસતતમન્થાકિલ્બિષીભવેત્ ॥ ૭૯ ॥ કૃત
પાદાદિશૌચસ્તુભુક્ત્વાસાયંતતોગૃહી ॥ ગચ્છેચ્છૃગ્યાંતતોમૃદ્વીમુપધાનસમન્વિતામ્ ॥ ૮૦ ॥
સ્વગૃહેપ્રાક્કશિરાઃશેતેશ્વાશુરેદક્ષિણાકિરાઃ ॥ પ્રવાસેપશ્ચિમાશિરાનકદાચિદુદકકશિરાઃ ॥ ૮૧ ॥

વૈશ્વદેવ કરવો, એમ ન કરવામાં આવે તો પાતકી થાય છે. ॥૭૬॥ સાયંસંધ્યા તથા ભોજન કર્યાપછી હાથ પગ
પ્રક્ષાલન કરી અહસ્થે હોમણ તથા ઉશીકાવાળી શર્યા ઉપર જવું ॥૮૦॥ તેમાં પોતે ને ઘરે સૂતી વખતે પૂવ તરફ
મસ્તક રાખવું. સસરાને ઘરે સૂતી વખતે દક્ષિણ દિશાએ મસ્તક રાખવું. અને પ્રવાસમાં સૂતી વખતે પશ્ચિમ તરફ
મસ્તક રાખવું પરંતુ ઉત્તર દિશાએ માથું રાખી કદી સુવું નહિ. ॥ ૮૧ ॥

પુ૦

અ૦

રાત્રીએ સૂતી વખતે રાત્રી સૂકતનો જપ કરવો અને દેવોનું સ્મરણ કરવું તેમજ અગસ્ત્ય, માધવ મહાબળવાન મુચુકુંદ, કષિલમુનિ તથા આસ્તીક મૂનિ આ પાંચ સુખ સાચી છે માટે શયન સમયે એમનું સ્મરણ કરવું પછી સ્વસ્થ ચિત્તથી નાશ રહિત વિષ્ણુને પ્રણામ કરી ॥ ૮૨ ॥ ૮૩ ॥ વેદોક્ત તથા ગરૂડ મંત્ર વડે પોતાનું રક્ષણ કરી મસ્તક આગળ મંગળ હાથકે જળ પૂર્ણ પાણીનું વાસણ મુકી શયન કરવું ॥ ૮૪ ॥ નિરંતર રૂતુ સમયે જગ

રાત્રિસૂક્તંજપેત્સ્મૃત્વાદેવાંશ્ચસુખશાયિનઃ ॥ નમસ્કૃત્યાવ્યયંવિષ્ણુંસમાધિસ્થઃસ્વપેન્નિશિ
॥ ૮૨ ॥ અગસ્ત્યોમાધવશ્ચૈવમુચુકુંદોમહાબલઃ ॥ કપિલોનિરાસ્તીકઃપંચૈતેસુખશાયિનઃ ॥ ૮૩ ॥
માંગલ્યંપૂર્ણકુંભંચશિરઃસ્થાનેનિધાયચ ॥ વૈદિકૈર્ગારુડૈર્મંત્રૈરક્ષાંકૃત્વાસ્વપેત્તતઃ ॥ ૮૪ ॥ ઋતુકાલા
ભિગામીસ્યાત્સ્વદારનિરતઃસદા ॥ પર્વવર્જંવ્રજેદેનાંતદ્વતીરતિકામ્યયા ॥ ૮૫ ॥ પ્રદોષપશ્ચિમૌયામૌ
વેદાભ્યાસેનતૌનયેત્ ॥ યામદ્વયંશયાનસ્તુબ્રહ્મભૂયાયકલ્પતે ॥ ૮૬ ॥ એતત્સર્વમશેષેણકૃત્યજાતં
દિનેદિને ॥ કર્તવ્યંગૃહિભિઃસમ્યગ્ગૃહસ્થાશ્રમલક્ષણમ્ ॥ ૮૭ ॥

મન કરવું તેમ પોતાની સ્ત્રીમાંજ આસક્ત થવું, આવા વ્રતવાળા મનુષ્યે પૂર્વકાળનો ત્યાગ કરી શતિકામાર્થે જમન કરવું ॥ ૮૫ ॥ પહેલો પહોર તથા છેવટનો પહોર એ બે પહોર વેદાભ્યાસમાં ગાળે અને માત્ર વચલા એ પહોરજ શયન કરે તો તેને બ્રહ્મ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ૮૬ ॥ આ રીતે ગ્રહસ્થે હરરોજ સર્વ સંપૂર્ણ કૃત્ય કરવાં, ગ્રહસ્થા શ્રમીનું આ ઉત્તમ લક્ષણ છે. ॥ ૮૭ ॥

મા૦

૨૯

૧૩૧

૨૬૨

૧૩૧

વળી ગ્રહસ્થાશ્રમીનો ધર્મ છે કે તેણે હિંસા કરવી નહિ. સત્ય બાણ કરવું. સર્વ પ્રાણી માત્ર ઉપર દયા રાખવી શાંતિ રાખવી તથા યથાશક્તિ દાન કરવું ॥ ૮૮ ॥ પર ઋણો સંસર્ગ કરવો નહિ તથા ધર્મનું રક્ષણ કરવું અદત્તદાનનો સ્વીકાર કરવો નહિ તથા મધમાસનો સદા ત્યાગ કરવો ॥ ૮૯ ॥ આ પાંચ પ્રકારનો ધર્મ વિસ્તાર યુક્ત તથા પરિણામે સુખાવહ છે માટે દેહ ધારી મનુષ્યે અવશ્ય ધર્મ કરવો જોઈએ ॥ ૯૦ ॥ શ્રી નારાયણ બોલ્યા—હે

અહિંસાસત્યવચનસર્વભૂતાનુકંપનમ્ ॥ શમોદાનંયથાશક્તિગાર્હસ્થ્યોધર્મઃ ॥ ૮૮ ॥
 પરદારેષ્વસંસર્ગોધર્મસ્ત્રીપરિરક્ષણમ્ ॥ અદત્તાદાનવિરમોમધુમાંસવિવર્જનમ્ ॥ ૮૯ ॥ એષપંચ
 વિધોધર્મોબહુશાસ્ત્રઃસુખોદયઃ ॥ દેહિભિર્દેહપરમૈઃકર્તવ્યોદેહસંભવઃ ॥ ૯૦ ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥
 ॥અશેષવેદોદિતસશ્ચગ્નિમેતદ્ગ્રહસ્થાશ્રમલક્ષણંહિ ॥ ઉક્તંસમાસેનચલક્ષણેનતુભ્યંમુનેલોકહિતાય
 સમ્યક્ ॥૯૧॥ ॥ઇતિશ્રીબૃહન્નારદીયપુરાણેપુરુષોત્તમમાહાત્મ્યેશ્રીનારાયણનારદસંવાદેઆશ્લિક
 કથનંનામएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ ૨૯ ॥

મુનિ સંપૂર્ણ વેદમાં જેનું વર્ણન કરેલું છે એવું સારા ચરિત્રવાળું ગ્રહસ્થાશ્રમનું લક્ષણ ટુંકામાં મેં તને લોકના કલ્યાણ માટે સારી રીતે કહ્યું ॥ ૯૧ ॥ ઇતિ ગ્રહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્ય વિષે શ્રી નારાયણ નારદના સંવાદમાં આશ્લિક કથન એ નામનો ૨૯ મો અધ્યાય સમાપ્ત.

પુ.
અ.

નારદ યોગ્યા—જે મનુષ્ય આત્માને, ધર્મકૃત્યને, પુત્રને, સ્ત્રીને, દેવતાને, અતિથિને તથા સેવકને દ્રવ્ય નાશની બીકથી પીડી કરે તેને હરિદ્રી જાણવો ॥ ૧ ॥ હે તપોનિધિ પ્રથમ તમે પતિવ્રતા સ્ત્રીના વખાણ કર્યા હતા તો હવે તેનાં લક્ષણ ટુંકાણથી મને કહો ॥ ૨ ॥ સૂત યોગ્યા—હે વિપ્રો નારદ વડે આ રીતે પ્રેરાયલા ભગવાન પોતે તેને

॥ નારદુવાચ ॥ ॥ સ્તુતાપતિવ્રતાનારીત્વયાપૂર્વંતપોનિધે ॥ તલ્લક્ષણાદિદ્વિદ્યાપિદ્વિમાસે
નવદસ્વમે ॥ ૧ ॥ ॥ સૂતુવાચ ॥ ॥ ચોદિતોનારદેનેત્થંપુરાતનમુનિઃસ્વયમ્ ॥ પતિવ્રતાયાઃસર્વા
ણિલક્ષણાન્યાહમ્સુરાઃ ॥ ૨ ॥ ॥ શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ શ્રુણુનારદવક્ષ્યામિસતીનાંવ્રતમુત્ત
મમ્ ॥ રૂપોવાકુવૃત્તોવાસુસ્વભાવોથવાપતિઃ ॥ ૩ ॥ રોગાન્વિતઃપિશાચોવાક્રોધનોવાથમદ્યપઃ ॥
વૃદ્ધોવાપ્યવિદગ્ધોમૂર્કોઽધોબધિરોપિવા ॥ ૪ ॥ રૌદ્રોવાથદરિદ્રોવાકર્દર્યઃકુત્સિતોપિવા ॥ કાતરઃ
ક્ષિત્તોવાપિલલનાલપંટોપિવા ॥ ૫ ॥

પતિવ્રતા સ્ત્રીના સર્વ લક્ષણ કહેવા લાગ્યા ॥ ૩ ॥ શ્રી નારાયણ યોગ્યા—હે નારદ તને પતિવ્રતા સ્ત્રીના લક્ષણ કહું છું તે તું સાંભળ. પોતાનો પતિ કુરૂપ હોય, નકારા વર્તનવાળો હોય અથવા સારા સ્વભાવવાળો હોય ॥ ૪ ॥ રોગી હોય પિશાચ સરખો હોય ક્રોધી મદ્યપાન કરનાર વૃદ્ધ હોય મૂર્ખ આંધળો મુગો તથા બહેરો હોય ॥ ૫ ॥

મા.

૩૦

૧૩૨

કૂર હોય, દારિદ્રી હોય કૃપણ હોય, અથવા નિંચ હોય ખુર્તાખીકણ હોય કિંવા પરશ્વીની સાથે પ્રીતિ કરનાર હોય ॥ ૬ ॥ છતાં સ્ત્રીએ તેના દોષ સામું ન જોતાં નિરંતર મનવાણી તથા કાયા વડે તેનું દેવ પ્રમાણે પૂજન કરવું કોઈવાર પણ સ્ત્રીએ ધણીથી જિલદું કંઈ પણ કરવું નહિ. ॥ ૭ ॥ ખાત્યા વસ્થાવાળી તરૂણી અથવા વૃદ્ધા વસ્થાવાળી પણ સ્ત્રીએ ઘરમાં સ્વતંત્રતાથી કંઈ પણ કરવું નહિ ॥ ૮ ॥ અથવા અહંકાર કામ દોષનો ત્યાગ કરી પોતાના પતિનું મન સર્વદા ખુશ

સતતંદેવવત્પૂજ્યઃસાધ્યાવાકાયકર્મભિઃ ॥ નજાતુવિષમંભર્તુઃસ્ત્રિયાકાર્યંકથંચન ॥ ૬ ॥

બાલ્યાવાયુવત્યાવાવૃદ્ધ્યાવાપિયોષિતા ॥ નસ્વાતંત્ર્યેણકર્ત્તવ્યંકિંચિત્કાર્યંગૃહેષ્વપિ ॥ ૭ ॥ અહંકારંવિહાયારણમક્રોધાચસર્વદા ॥ મનસોરંજનંપત્યુઃકાર્યંનાન્યસ્યકુપ્તચિત્ ॥ ૮ ॥ સકામંવીક્ષિતાપ્યન્યૈઃપ્રિયવાક્યૈઃપ્રલોભિતા ॥ સ્પૃષ્ટાવાજનસંમર્દેનવિકારમુપૈતિયા ॥ ૯ ॥ યાવંતોરોમકૂપાઃસ્યુઃસ્ત્રીણાંગાત્રેષુનિર્મિતાઃ ॥ તાવદ્દર્શસહસ્રાણિનાકંતાઃપર્યુપાસતે ॥ ૧૦ ॥ પુરુષંસેવતેનાન્યમંગેવાકાયકર્મભિઃ ॥ લોભિતાપિપરેજાર્જૈઃસાસતીલોકભૂષણા ॥ ૧૧ ॥

કરવું. પરંતુ કોઈપણ પારકા પુરુષનું નહિ કરવું. ॥ ૮ ॥ અન્ન મનુષ્ય કામ વાસના વડે જુવે તથા પ્રિય વચન વડે દ્રસાવે તથા ઘણા લોકોના જથામાં પોતાના અંગનો સ્પર્શ કરે છતાં જે સ્ત્રીઓના મનમાં વિકાર ઉત્પન્ન થતો નથી ॥ ૧૦ ॥ તે તે સ્ત્રીઓના શરીરપર જેટલા શમ છિદ્ર હોય તેટલા વર્ષ સુધી તે સ્ત્રીઓ સ્વર્ગમાં વસે છે ॥ ૧૧ ॥

દુ.

અ.

પર પુરૂષે દ્રવ્ય વડે અથવા મન વાણી તથા શરીના કર્મ વડે હોભાવી છતે જે સ્ત્રી પર પુરૂષનું સેવન કરતી નથી તેજ હોકોના શણુગારરૂપ સતી છે ॥ ૧૨ ॥ વળી વશ કરવા દ્વિતીદ્વારા પ્રાર્થના કરાવે બળાત્કારે રોકે તથાવશ વિગેરે બોલાવે છતાં જે સ્ત્રી પરપુરૂષ સેવતી નથી તેજ પતિવ્રતા સ્ત્રી છે ॥ ૧૩ ॥ જે સ્ત્રી બીજાએ સામું બેસ્યા છતાં તેની સામું બેસતી નથી હસાવ્યા છતાં હસતી નથી અને બોલાવી તો પણ બોલતી નથી તેજ સારા લક્ષણવાળી સાધ્વી સ્ત્રી છે

દૌત્યેનપ્રાર્થિતાવાયિબલેનવિધૃતાપિવા ॥ વસ્ત્રાદૈર્વાસિતાવાપિનૈવાન્યંભજતેસતી ॥ ૧૨ ॥
વીક્ષિતાવીક્ષતેનાન્યૈર્હાસિતાનહસત્યપિ ॥ ભાષિતાભાષતેનૈવસાસાધ્વીસાધુલક્ષણા ॥ ૧૩ ॥ રૂપ
યૌવનસંપન્નાગીતેનૃત્યેડતિકોવિદા ॥ સ્વાનુરૂપનરંદૃષ્ટ્વાનયાતિવિકૃતિંસતી ॥ ૧૪ ॥ સુરૂપંતરૂપંરમ્યં
કામિનીનાંચવલ્લભમ્ ॥ યાનેચ્છતિપરંકાંતંવિજ્ઞેયાસામહાસતી ॥ ૧૫ ॥ દેવોમનુષ્યોગંધર્વઃસતી
નાંનાપર : પ્રિયઃ ॥ અપ્રિયંનૈવકર્ત્તવ્યંપત્યુ : પત્ન્યાકદાચન ॥ ૧૬ ॥ ભુક્તેભુંક્તેયથાપત્યૌદુઃખિતેદુઃખિ
તાચયા ॥ મુદિતેમુદિતાત્યર્થપ્રોષિતેમલિનાંબરા ॥ ૧૭ ॥

॥ ૧૪ ॥ જે રૂપ તથા યૌવનથી સંપન્ન ગીત તથા નૃત્યમાં અતિ કુશળ એવી સ્ત્રી પોતાને લાયક એવા નરને બેઠું વિકાર પામતી નથી, તેને સતી સમજવી ॥ ૧૫ ॥ સારા રૂપવાન યુવાન સુંદર તથા સ્ત્રીઓને પ્રિય એવા પણ પારકા પુરૂષને આહતી નથી તેનેજ મહા સતી જાણવી ॥ ૧૬ ॥ દેવ હોય કિંવા મનુષ્ય અથવા ગંધર્વ હોય તોપણ સતી સ્ત્રીને પારકો પુરૂષ પ્રિય નથી સ્ત્રીએ કોઈ દિવસ પણ પતિનું આપ્રિય કરવુંજ નહિ ॥ ૧૭ ॥

મા.

૩૦

૧૩૩

૨૬૬

૧૩૩

પતિએ લોજન કર્યા પછી જે સ્ત્રી લોજન કરે છે પતિ દુઃખી થયાથી પોતે દુઃખી થાય છે પતિ આનંદ પામે ત્યારે પોતે આનંદ પામે છે તથા પતિ પરદેશ ગયા હોય ત્યારે માલન વસ્ત્ર ધારણ કરે ॥ ૧૮ ॥ પતિના સુવા પછી મુઠે અને પતિ જાગૃત થયા પહેલાં જાગે તેમજ પતિના મૃત્યુ પાછળ જે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરે ॥ ૧૯ ॥ તથા જે મનમાં પણ પર પુરૂષની ઈચ્છા ન કરે તેને પતિવ્રતા જાણવી. પતિવ્રતા સ્ત્રીએ પોતાના સાસુ-સસરાની ભક્ત

इसेपत्यौचयाशेतेपूर्वमेवप्रबुध्यति ॥ प्रविशेवैयावहोयातेभर्त्तरिपंचताम् ॥ १८ ॥ नान्यं कामयतेचित्तेसाविज्ञेयापतिव्रता ॥ भुक्तिंश्वशुरयोःकुर्यात्पत्युश्चापिविशेषतः ॥ १९ ॥ धर्मकार्ये नुकूलत्वमर्थकार्येषिसंचये ॥ गृहोपस्करसंस्कारेसक्तायाप्रतिवासरम् ॥ २० ॥ क्षेत्राद्वनाद्वाग्रामा द्वाभर्तारंगृहमागतम् ॥ प्रत्युत्थायाभिर्नंदेतआसनेनोदकेनच ॥ २१ ॥ प्रसन्नवदनानित्यंकालेभोजन दायिनी ॥ भुक्तवंतंतुभर्तारंनवदेदप्रियंकचिन् ॥ २२ ॥ आसनेभोजनेदानेसंमानेप्रीयभाषणे ॥ दक्ष यासर्वदाभाव्यंभार्ययागृहमुख्यया ॥ २३ ॥

કરવી અને વિશેષે કરીને પોતાના પતિની પણ ભક્તિ કરવી ॥ ૨૦ ॥ નિરંતર ગૃહસામગ્રી સંસ્કારમાં તત્પર સ્ત્રીએ ધર્મ કાર્યમાં તથા અર્થ કાર્યના સંચય વખતે પણ અનુકુળપણું ધારણ કરવું ॥ ૨૧ ॥ ક્ષેત્રથી વનથી અથવા ગામમાંથી પોતાનો પતિ ઘેર આવે એટલે ઉઠીને તેમને બેસવા સાડા આસન તથા પીવા માટે જળ આપી તેમનો સારી રીતે સત્કાર કરવો ॥ ૨૨ ॥ સવ દા સમયે સમયે પતિને લોજન આપવું તથા લોજન કરેલા પાતને કોઈ દેવસ પણ અપ્રિયનું નિવેદન કરવું નહીં. ॥ ૨૩ ॥

પુ.

અં.

ગૃહને વિષે મુખ્ય એવી સ્ત્રીએ આસન ભોજન પ્રિય ભાષણ અને સન્માન તથા દાન વિગેરેમાં મદદ હોંશીયાર રહેવું ॥ ૨૪ ॥ ઘરમાં ખર્ચ કરવા માટે જે દ્રવ્ય સ્વામીએ આપ્યું હોય તેટલામાંથી સઘળું કાર્ય કરી પુત્રિ પૂર્વક જરા પણ શેષ રાખવું ॥ ૨૫ ॥ પરંતુ દાન કરવા આપ્યું હોય તેમાંથી તો જરા પણ લેલથી રાખવું નહિ અને પતિ ની આજ્ઞા સ્ત્રીશાસ્ત્ર પોતાના ભાઈઓને પણ ધન આપવું નહિ ॥ ૨૬ ॥ અન્યની સાથે બોલવું અસંતોષ પારકાના વ્યાપા

ગૃહવ્યયનિમિત્તંચયદ્દ્રવ્યંપ્રભુનાર્પિતમ્ ॥ નિર્વૃત્યગૃહકાર્યંસાકિંચિદ્બુદ્ધ્યાવશેષયેત્ ॥ ૨૪ ॥
ત્યાગાર્થમર્પિતેદ્રવ્યેલોભાકિંચિન્નધારયેત્ ॥ ભર્તુરાજ્ઞાંવિનાનૈવસ્વબંધુભ્યોદિશેદ્દનમ્ ॥ ૨૫ ॥ અન્યા
લાપમસંતોષંપ્રવ્યાપારસંકથા : ॥ અતિહાસાતિરોષંચક્રોધંચપરિવિર્જયેત્ ॥ ૨૬ ॥ યચ્ચભર્તાન
પિલાતિણ્ણદર્તાનસ્વાદતિ ॥ યચ્ચભર્તાનચાશ્રાતિર્સર્વંતદ્વર્જયેત્સતી ॥ ૨૭ ॥ તૈલાભ્યંગંતથાસ્નાનં
રરિરોદ્વર્તનક્રિયામ્ ॥ ગર્ભાદંડંદંતાનાંકુર્યાત્પતિમુદેસતી ॥ ૨૮ ॥ ત્રેતાપ્રભૃતિનારીણાંમામિમા
સ્યાર્તવંમુને ॥ તદાદિનત્રયંત્યક્ત્વાશુદ્ધાસ્યાશ્નુહકર્મણિ ॥ ૨૯ ॥

રની કથા અત્યન્ત હસવું. અતિશય ગુસ્સો ક્રોધ એ સર્વનો ત્યાગ કરવો ॥ ૨૭ ॥ પતિ જેનું પાન ન કરતા હોય અથવા સ્વામી જે પદાર્થોનું ભક્ષણ ન કરતો હોય તે સઘળા પદાર્થોનો પતિવ્રતા સ્ત્રીએ ત્યાગ કરવો ॥ ૨૮ ॥ પતિના આનંદ માટે સતી સ્ત્રીએ શરીર ઉપર તેલ મર્દન રનાન તથા શરીરપર ગંધનો શેષ તથા દાંત સાફ કરવા ॥ ૨૯ ॥

મા.

૩૦

૧૩૪

હે નારદ-ત્રેતાયુગ ગયા પછી પ્રત્યેક મહીને સ્ત્રીને રજસ્વલાપણું પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે ઋતુ પ્રાપ્ત થાય તે દિવસથી ત્રણ દિવસ ત્યાગ કરી ચોથા દિવસથી સ્નાન કર્યા બાદ બ્રહ્મ કાર્યમાં શુદ્ધ ગણાય છે ॥ ૩૦ ॥ રજો દર્શનમાં પ્રથમ દિવસે તે સ્ત્રી ચાંડાલી સમાન બીજે દિવસે બ્રહ્મહત્યા કરનારની સમાન, ત્રીજે દિવસે ઘોષેણુ સમાન તથા ચતુર્થ દિવસે તે શુદ્ધ થાય છે ॥ ૩૧ ॥ સ્નાન શોચ ગાયન રૂઢન હસવું ફરેવું નેત્રમાં કાળળ દ્યુત અંગને

પ્રથમેહનિચાંડાલીદ્વિતીયેબ્રહ્મઘાતિની ॥ તૃતીયેરજકીપ્રોક્તાચતુર્થેહનિશુદ્ધ્યતિ ॥ ૩૦ ॥

સ્નાનંશૌચંતથાગાનંરોદનંહસનંતથા ॥ યાનમભ્યંજનંનારીદ્યૂતંચૈવાનુલેપનમ્ ॥ ૩૧ ॥ દિવાસ્વપ્નં વિશેષેણતથાવૈદંતધાવનમ્ ॥ મૈથુનંમાનસંવાપિવાચિકંદેવતાર્ચનમ્ ॥ ૩૨ ॥ વર્જયેચ્છનમસ્કારં દેવતાનાંરજસ્વલા ॥ રજસ્વલાયાઃસંસ્પર્શંસંભાષાંચતયાસહ ॥ ૩૩ ॥ ત્રિરાત્રંસ્વમુખંનૈવદર્શયેચ્છ રજસ્વલા ॥ સ્વવાક્યંશ્રાવયેન્નૈવયાવત્સ્નાતાનશુદ્ધિતઃ ॥ ૩૪ ॥ સ્નાત્વાન્યંપુરુષંનારીનપશ્યેચ્છરજ સ્વલા ॥ ઈક્ષેતભાસ્કરંદેવંવહ્નકૂર્ચંતતઃપિવેત્ ॥ ૩૫ ॥

વિષે ચંદન લગાવવું ॥ ૩૨ ॥ દિવસે નિદ્રા દંતધાવન મૈથુન માનસિક અથવા વાચિક દેવતાનું પૂજન ॥ ૩૩ ॥ તેમજ દેવ તાઓને પ્રણામ વિગેરે સઘળું પાત્રતા સ્ત્રીએ વર્જ્ય કરવું. વળી અન્ય રજસ્વલા સાથે ભાષણ તથા તેનો સ્પર્શ એ સર્વનો રજસ્વલાએ ત્યાગ કરવો ॥ ૩૪ ॥ રજસ્વલા સ્ત્રીએ સ્નાન કરીને અન્ય પુરુષ સામું નાહ જીવું દેવ સૂર્ય નારાયણનું દર્શન કરવું ત્યાર પછી દહને ઘોષેણુ તે પાણી પીવું ॥ ૩૫ ॥

પુ૦

અ૦

ઉત્તમ સ્ત્રીએ આત્માની શુદ્ધિ માટે કેવળ પાંચગવ્ય ને દુધ પીવું. ઉપદેશ પ્રમાણે નીચમથી વર્તવું ॥ ૩૬ ॥
જ્યારે સ્ત્રી ગર્ભવાળી હોય ત્યારે તેણે નિયમમાં ત્વર રહી અલંકારોથી મુંશોભિત થઈ સ્વામીના પ્રિય અને હિતમાં
તત્પર થઈ ॥ ૩૭ ॥ પોતાના ધર્મમાં નિરંતર પ્રીતીમાન પવિત્ર રક્ષણ કરનાર મારા બુધણ ચુકત વાસ્તુની પ્રજા કરવામાં
તત્પર અને પ્રસન્ન મુખવાળી થઈ રહેવું ॥ ૩૮ ॥ મુંદર સ્ત્રીએ ખરાબ બોલનારી સ્ત્રી સાથે બોલવું નહિ. તથા અપડા

કેવલંપંચગવ્યંચક્ષીરંવાત્મવિશુદ્ધયે ॥ યથોપદેશંનિયતાવર્તયેતવરાંગના ॥ ૩૬ ॥ ગર્ભિણી
ચેદ્રવેત્નારીતદાનિયમતત્પરા ॥ અલંકૃતાસુપ્રયતામર્તુઃપ્રિયહિતેરતા ॥ ૩૭ ॥ તિષ્ઠેત્પ્રસન્નવદનાસ્વ
ધર્મનિરતાશુચિઃ ॥ કૃતરક્ષાસુભૂષાચવાસ્તુપૂજનતત્પરા ॥ ૩૮ ॥ કુસ્ત્રીભિર્નાભિભાષેતશૂર્પવાતંચ
વર્જયેન્ ॥ મૃતવત્સાદિસંસર્ગપરપાકંચસુંદરી ॥ ૩૯ ॥ નર્ત્રીભત્સંકિંચિદીક્ષેન્નગૈદ્રાંશ્રુણુયાત્કથામ્ ॥
ગુરંવાત્યુષ્ણમાહારમજીર્ણનસમાચરેન્ ॥ ૪૦ ॥ અનેનવિધિનાસાધ્વીર્ભનંપુત્રમાપ્નુયાન્ ॥
અન્યથાગર્ભપતનંસ્તંભનંવાપ્રપદ્યતે ॥ ૪૧ ॥

નો પવન જેવો નહિ. મૃત્યુ પામેલા બાળક વિગેરેના સ્પર્શ કરવો નહિ. બીજાની રંગાઈ કરવી નહિ. ॥ ૩૬ ॥ ભય
કે કંટાળો ઉત્પન્ન કરાવે એવું કશું પણ જોવું નાહ. ભયંકર કથા સાંભળવી નહિ. ઘાણુ ખાવું નહિ તેમજ અત્યંત
ઉત્તું પણ ખાવું નહિ. અશુભામાં પણ ખાવું નાહ. ॥ ૪૦ ॥ પ્રતિવૃત્તા ગભવાળી સ્ત્રીએ વિધિ વડે મુંદર પુત્રને પામે.
આ પ્રમાણે જો ન ચાલે તો ગભપાત થાય અથવા ગર્ભસ્ત્રીપણાને પામે. ॥ ૪૧ ॥

મા૦

૩૦

૧૩૫

૨૭૦

૧૩૫

અદેખાઈ તથા કોધને ઉત્પન્ન કરનાર તમોગુણ વિદ્યમાન હોય તોપણ પોતાના ગુણોથી ઓછા ગુણવાળી શોકયની નિંદા કરવી નહિ. ॥ ૪૨ ॥ શોકયોએ પરસ્પર એક બીજાનું અપ્રિય નહિ કરવું. બીજાના નામો ગાવા નહિ, તથા બીજાનું વર્ણન નહિ કરવું. ॥ ૪૩ ॥ પતિથી દૂર રહેવું નહિ, પતિની પાસે રહીને પતિએ બતલાવેલો પૃથ્વીના એક ભાગપર પતિની સન્મુખ રહેવું. ॥ ૪૪ ॥ પોતાની મરજીથી દિશોઓ જોવી નહિ, તથા પરપુરૂષને જોવો નહિ.

હીનાંનિજગુણૈરન્યાંસપત્નીનૈવગર્હયેત્ ॥ ઈર્ષ્યારાગસમુદ્ભૂતેવિદ્યમાનેપિમત્સરે ॥ ૪૨ ॥ અપ્રિયંનૈવકર્તવ્યંસપત્નીભિઃપરસ્પરમ્ ॥ નગાયેદન્યનામાનિનકુર્યાદન્યવર્ણનમ્ ॥ ૪૩ ॥ નવસદ્ગુરતઃપત્યુઃસ્થેયંવલ્લભસન્નિધૌ ॥ નિર્દિષ્ટેચમહીભાગેવલ્લભાભિમુખાવસેત્ ॥ ૪૪ ॥ નાવલોક્યાદિશઃસ્વૈરંનાવલોક્યઃપરોજનઃવિલાસૈરવલોક્યંસ્યાત્પત્યુરાનનપંકજમ્ ॥ ૪૫ ॥ કથ્યમાનકથામર્ત્રાશ્રોતવ્યાસાદરંસ્ત્રિયા ॥ પત્યુઃસંભાષણસ્યાગ્રેનાન્યત્સંભાષયેત્સ્વયમ્ ॥ ૪૬ ॥ આહૂતામત્વરંગચ્છેદ્રતિસ્થાનંરતોત્સુકા ॥ પત્યોગાયતિસોત્સાહંશ્રોતવ્યંહૃષ્ટચેતસા ॥ ૪૭ ॥

વિલાસો વડે સ્વામીના મુખ કમળને જોવું. ॥ ૪૫ ॥ સ્ત્રીએ સ્વામી વડે કહેવાતી કથા આદરપૂર્વક સાંભળવી. પતિ કહેતાં હોય તેના પહેલાં પોતે બીજું કંઈ પણ બોલવું નહીં. ॥ ૪૬ ॥ પતિ બોલાવે ત્યારે જલદી રમવામાં ઉત્સાહ યુક્ત થઈ રમવાને સ્થાને જવું. સ્વામી ગાતો હોય તો તે ઉત્સાહ યુક્ત આનંદ મનથી સાંભળવું. ॥ ૪૭ ॥

ગાયન કરતા પતિને જોઈને આનંદથી પ્રસન્ન થવું. સ્વામીની પાસે વ્યગ્રચિત્તથી ઉદ્વેગ મનવાળા થઈ બેસવું નહીં. ॥ ૪૮ ॥ પ્રથમ પતિ કલેશને યોગ્ય હોય તોપણ સ્ત્રીએ કલહ કરવો નહિ. પતિએ તરછોડી, નિંદેલી અને અત્યંત મારેલી હોય, પીડા પામતી હોય તોપણ પતિવ્રતા સ્ત્રીએ ॥ ૪૯ ॥ ભયને ત્યાગ કરી સ્વામીના કંઠે શ્રદ્ધા કરી ઉંચે સ્વરે રૂદન કરવું નહીં અને સ્વામીના પ્રત્યે ઘાંટે પાડી બોલવું નહીં. ॥ ૫૦ ॥ સ્ત્રીએ પોતાના ઘર

ગાયંતંચપતિંદૃષ્ટ્વાભવેદાનંદનિર્વૃતા ॥ ભર્તુઃસમીપેનસ્થેયંસોદ્વેગંવ્યગ્રચિત્તયા ॥ ૪૮ ॥ કલ
હોનવિધાતવ્યઃ કલિયોગ્યેપ્રિયેસ્ત્રિયા ॥ ભર્ત્મિતાનિંદિતાત્યર્થતાડિતાપિપતિવ્રતા ॥ ૪૯ ॥ વ્યથિ
તાપિભયંત્યક્ત્વાકંઠેગૃહ્ણીતવલ્લભમ્ ॥ ઉચ્ચૈર્નરોદનંકુર્યાન્નૈવાક્રોશેચ્ચતંપ્રતિ ॥ ૫૦ ॥ પલાયનંનકર્ત્ત
વ્યંનિજગેહાદ્બહિઃસ્ત્રિયા ॥ ઉત્સવાદિષુવંધૂનાંસદનંયદિગચ્છતિ ॥ ૫૧ ॥ લઙ્ઘ્વાનુજ્ઞાંતદાપત્યુર્ગ
ચ્છેદધ્યક્ષરાક્ષિતા ॥ નવસેત્સુચિરંતત્રપ્રત્યાગચ્છેદ્ગૃહંસતી ॥ ૫૨ ॥ પ્રસ્થાનાભિમુખેપ્રત્યાઆસન્મં
ગલભાષિણી ॥ નવાર્યોસૌનિષેધોક્ત્યાનકાર્યંરોદનંતદા ॥ ૫૩ ॥

માંથી બહાર નાસી જવું નહિ, જો ઉત્સવ વિગેરે તહેવારોને દિવસે સગાંઓને ઘેર જવું હોય ત્યારે. ॥ ૫૧ ॥ સ્વામીની આજ્ઞા લઈ અધિષ્ઠતાથી રક્ષણ કરાતાં જવું. ત્યાં ઘણા વખત સુખી રહેવું નહીં. સારી સ્ત્રીએ જલદી ઘેર આવવું ॥ ૫૨ ॥ જ્યારે સ્વામી પરદેશ જવા તૈયાર થાય તે વખતે સારું મંગળકારી બોલનાર થવું પણ તેમને નાહ બાંધો એવું કહી રોકવા નાહ અને ત્યારે રૂદન કરવું નહિ ॥ ૫૩ ॥

પતિ પરદેશ ગયો હોય ત્યારે સ્ત્રીએ શરીરનો મેલ ઉતારવો નહિ અને પોતાના જીવનના રક્ષણને સાફ નિંદિત કર્મ કરવું નહિ ॥ ૫૪ ॥ શાશુ શશરાની એક બાબુએ સુવું. બીજે ઠેકાણે નહિ. દરરોજ સ્ત્રીએ પ્રયત્નથી પતિના સદેશાની ખબર મેળવવી ॥ ૫૫ ॥ પતિના કલ્યાણના લાલ સાફ રૂતો મોકલવા અને પ્રસિદ્ધ દેવોની પ્રાર્થના કરવી ॥ ૫૬ ॥ જેનો પતિ પરદેશ ગયો હોય એવી સતી સ્ત્રીએ આ પ્રમાણે કરવું. શરિર ધોવું નહિ મેલાં વસ્ત્રો પહેરવાં ॥ ૫૭ ॥ આંધ્રો

અકૃત્વોદ્વર્તનંનિત્યંપત્યૈદેશાંતરેગતે ॥ વધૂર્જીવનરક્ષાર્થંકર્મકુર્યાદનિંદિતમ્ ॥ ૫૪ ॥ શ્વશ્રુ
શ્વશુરયો : પાર્શ્વેનિદ્રાકાર્યાનિચાન્યત : ॥ પ્રત્યહંપતિવાર્તાચતયાન્વેષ્યાપ્રયત્નત : ॥ ૫૫ ॥ કૂતાઃ
પ્રસ્થાપનીયાશ્વપત્યુ : ક્ષેમોપલબ્ધયે ॥ દેવતાનાંપ્રસિદ્ધાનાંકર્ત્તવ્યમુપયાચનમ્ ॥ ૫૬ ॥ એવમાદિ
વિધાતવ્યંસત્યાપ્રોષિતકાંતયા ॥ અપ્રક્ષાલનસંગાનાંમલિનાંબરધારણમ્ ॥ ૫૭ ॥ તિલકાંજનહી
નત્વંગંધમાલ્યવિવર્જનમ્ ॥ નઋરોમ્ણામસંસ્કારોદશનામમાર્જનમ્ ॥ ૫૮ ॥ ઉચ્ચૈર્હાસ : પરૈર્નર્મ
પરચેષ્ટાવિચિંતનમ્ ॥ સ્વેચ્છાપર્યટનંચૈવપરપુંસાંગમર્દનમ્ ॥ ૫૯ ॥

કરવો નહિ આંખ આંજવી નહિ ગંધ પુષ્પ માથામાં ઘાલવા નહિ નખ રૂવાંટા સુધારવા નહિ અને દાંતણુ કરવું નહિ ॥ ૫૮ ॥ ઉંચે સ્વરે હસવું નહિ બીજાઓ સાથે કીડા કરવી નહિ બીજાની ચેષ્ટાનો વિચાર કરવો નહિ. પોતાની મરજી પ્રમાણે કરવું નહિ. પારકા પુરૂષ સાથે અંગ અથડાવવું નહિ.

એક વસ્ત્ર પહેરી નિર્લજ્જ થઈ જેમ તેમ કરવું એ વિગેરે દોષો કહ્યા તે સ્ત્રીઓને નિત્ય દુઃખ દેનાર છે ॥૬૦॥
 ઘરનાં કામ પૂરાં કરી હલદરના લેપથી શરીરને પવિત્ર જલથી ઘોઈ ઉજવળ શોભાવાળું કરવું ॥૬૧॥ આ સ્ત્રીના આચરણથી
 વર્તનારી મનવાણી દેહથી યુક્ત એવી સ્ત્રીએ પ્રસન્ન મુખકમળવાળા થઈ વહાલા પતિની પાસે જવું ॥૬૨॥ પતિ
 બોલાવે તો અટ ઘરનાં કામ ત્યાગ કરી જવું. હે સ્વામી-શુ' કામ સાઈ' મને બોલાવી છે તે કહેવાને મહેરબાની કરે.

અટનંચૈકવસ્ત્રેણનિર્લજ્જત્વંયથાગતિઃ ॥ इत्यादिदोषाःकथितायोषितोनित्यदुःखदाः ॥६०॥
 निर्वृत्यगृहकार्याणिहरिद्रालेपनैस्तनुम् ॥ प्रक्षाल्यशुचितोयेनकुर्यान्मंडनमुज्ज्वलम् ॥६१॥ समी
 पंप्रेयसोगच्छेद्विकसन्सुखपंकजा ॥ अनेननारीवृत्तेनमनोवाग्देहसंयुता ॥६२॥ आहूतांगृहकार्या
 णित्यक्त्वागच्छेच्चसत्वरम् ॥ किमर्थंव्याहतास्वामिन्सप्रसादोविधीयताम् ॥ ६३ ॥ माचिरंतिष्ठते
 द्वारिनद्वारमुपसेवयेत् ॥ स्वामिनादापितंकिंचित्कस्मैचिन्नददात्यपि ॥ ६४ ॥ सेवयेद्भर्तुरुच्छिष्टमि
 ष्टमन्नफलादिकम् ॥ महाप्रसादइत्युक्त्वामोदमानानिरंतरम् ॥ ६५ ॥

॥ ૬૩ ॥ ખારણે ઘણીવાર મુઠ્ઠી ઊભા રહેવું નહિ તેમજ ઘણા વખત મુઠ્ઠી ઓટલાપર બેસવું નહિ. સ્વામીએ જે
 કંઈ અપાવ્યું હોય તે કોઈને કંઈપણ આપવું નહીં ॥ ૬૪ ॥ સ્વામીનું ઉચ્છિષ્ટ અન્ન ફળ વિગેરેને મેહા પ્રસાદ
 છે એમ કહી નિરંતર હર્ષ મનવાળા થઈ આવું ॥ ૬૫ ॥

કોઈ વખત પણ સુખથી મુતેલા. સુખથી બેઠેલા પોતાની મરજીથી રમતા એવા પતિને આતુરતાના કામોમાં પણ ઉઠાડવા નહિ ॥૬૬॥ કોઈ વખત પણ એકલા જવું નહિ, નગ્ન સ્નાન કરવું નહીં કોઈ વખત પણ સારી સ્ત્રીએ પોતાના પાતને દ્રેષ કરનારી સ્ત્રીને સાધવી કહેવી નહિ ॥૬૭॥ કોઈ વખત પણ સારી સ્ત્રીએ ખાંડણીઆ ઉપર, સાંબેલા ઉપર, વધિની ઉપર, પથ્થર (ઓળશીયા) ઉપર, ઘાંટી ઉપર અને ઉખરા ઉપર નહિ બેસવું. ॥ ૬૮ ॥ શંકરથી

સુખસુખંસુગ્વામીનંરમમાણંયદૃષ્ટયા ॥ આતુરેષ્વપિકાર્યેષુપતિનોત્થાપયેત્કચિત્ ॥ ૬૬ ॥
 નૈકાકિનીત્ત્વચિદ્વચ્છેન્નગ્રાસ્નાનમાચરેત્ ॥ ભર્તૃવિદ્વેષિણીંનારીંસાધ્વીંનોભાવયેત્કચિત્ ॥ ૬૭ ॥
 નોલૂલ્લેનમુમલેનવર્ધિન્યાંદૃષ્યપિ ॥ નયંત્રકેપિદેહલ્યાંસતીચોપવિશેત્કચિત્ ॥ ૬૮ ॥ તીર્થસ્ના
 નાર્થિનીનારીપતિપાદોદકાંપિવ્રેત્ ॥ શંકરાદપિવિષ્ણોર્વાપતિરેવાધિકઃસ્ત્રિયાઃ ॥ ૬૯ ॥ વ્રતોપવાસ
 નિયમંપતિમુલ્લંઘ્યયાચરેત્ ॥ આયુષ્યંહરતેભર્તુર્મૃતાનરકમૃચ્છતિ ॥ ૭૦ ॥ ઉક્તાપ્રત્યુત્તરંદયાન્ના
 રીક્રોધેનતત્પરા ॥ સરમાજાયતેગ્રામેસૃગાલીનિર્જનેવને ॥ ૭૧ ॥

અને વિષ્ણુથી પણ આધક સ્ત્રીને પતિજ છે માટે તીર્થમાં સ્નાન કરવાની ઈચ્છાવાળી સ્ત્રીએ પતિના ચરણ ધોયહું પાણી પીવું ॥ ૬૬ ॥ જે સ્ત્રી સ્વામીનું ઉદ્ધંધન કરી વ્રત તથા ઉપવાસનો નિયમ ધારણ કરે છે તે સ્ત્રી પતિના આયુષ્યને હરે છે અને મૃત્યુ પામ્યા પછી નરકને પામે છે. ॥ ૭૦ ॥ પાતએ બોલાવેલી જે સ્ત્રી ક્રોધથી તત્પર થઈ જવાખ આપે છે તે સ્ત્રી ગામમાં કુતરી થાય છે અને નિર્જન વનમાં શયળવી થાય છે ॥ ૭૧ ॥

પુ૦

અ૦

શ્રીઓનો ઉત્તમ એવો એક નિયમ કહેલો છે. કે સ્વામીના ચરણોનું પૂજન કરી શ્રીએ નિરન્તર ભોજન કરવું ॥ ૭૨ ॥ જે શ્રી સ્વામીને ત્યાગ કરી કેવળ પોતેજ મિષ્ટાન્ન જમે છે તે શ્રી વૃક્ષના કોતરમાં સૂનારી દુર ધ્રુવેડ થાય છે ॥ ૭૩ ॥ જે શ્રી સ્વામીનો ત્યાગ કરી એકાન્તમાં ફક્ત ફરે છે તે શ્રી ગામમાં સુવરની શ્રી વડવાગલી કુતરી કે ભુંડની શ્રી થાય છે ॥ ૭૪ ॥ જે શ્રી અંહકાર કરી અપ્રિય બોલે છે. તે શ્રી મૂંગીજ થાય છે જે શ્રી શોકયની અ

સ્ત્રીણાંહિપરમશ્વૈકોનિયમઃસમુદાહતઃ ॥ અભ્યર્ચ્યભર્તૃશ્વરણૌભોક્તવ્યંચસદાસ્ત્રિયા ॥ ૭૨ ॥

યામર્તારંપરિત્યજ્ય મિષ્ટમભ્રાતિકેવલમ્ ॥ ડલૂકીજાયતેકૂરાવૃક્ષકોટરશાયિની ॥ ૭૩ ॥ યામર્તારંસમુત્સૃજ્યરહશ્વરતિકેવલમ્ ॥ ગ્રામેવાસૂકરીભૂયાદ્વલ્ગુલીવાશ્વવિદ્ભુજા ॥ ૭૪ ॥ યાહુંકૃત્યા પ્રિયજ્ઞૂતેજામૂકાજાયતેચલુ ॥ યાસપત્નીસંદેષ્યેતદુર્ભગાસાન્યઽજન્મનિ ॥ ૭૫ ॥ દૃષ્ટિંવિલુપ્ય ભર્તૃર્યાકંચિદન્યંસમીક્ષતે ॥ કાળાવાવિમુર્ચીચાપીકુરૂપાચૈવજાયતે ॥ ૭૬ ॥ બાહ્યાદાગતમાલો ક્યત્વરિતાચજલાસનૈઃ ॥ તાંબૂલૈર્વ્યજનૈશ્ચૈવપાદસંવાહનાદિભિઃ ॥ ૭૭ ॥

દેખાઈ કરે છે તે આવતા જન્મમાં નકારા ભાગ્યવાળી થાય છે ॥ ૭૫ ॥ જે શ્રી સ્વામીની દ્રષ્ટિ છુપાવી કોઈ બીજાને બુવે છે તે કાણી ખરાબ મુખવાળી કે કપી થાય છે. ॥ ૭૬ ॥ જે શ્રી પતિને બહારથી આવેલા જોઈ ઉતાવળથી મેસવાને આસન તથા પાણી તાંબુલ પંખો (વીંઝણો) આપે છે અને પગ અંપી કરે છે ॥ ૭૭ ॥

મા૦

૩૦

૧૩૮

૨૭૬

૧૩૮

તથા અત્યન્ત સારામાં સારા વચ્ચનોથી સારી રીતે સેવા કરે છે તે સ્ત્રીને પાંડિતોએ પતિવ્રતા સ્ત્રીઓના મસ્તકના રત્નરૂપ કહેલી છે ॥ ૭૮ ॥ પતિ દેવ, પતિ ગુરુ, ધર્મ તીર્થ અને વ્રતરૂપ કહેલો છે તે માટે સઘળું ત્યાગ કરી એક પતિનું પૂજન કરવું ॥ ૭૯ ॥ જીવ ગયા પછી દેહ જેવી રીતે ક્ષણમાં અપવિત્ર થાય છે તે પ્રમાણ પતિ બડે હીન એવી સ્ત્રી સુસ્નાત હોય તોપણ અપાવત્ર બાણવી ॥ ૮૦ ॥ સવ અમંગળ પદાર્થોમાં મુખ્ય અમંગળ વિધવા

અતિપ્રિયતરૈર્વાક્યૈર્ભર્તારંયાસુસેવતે ॥ પતિવ્રતાશિરોરત્નંસાનારિકથિતાબુધૈઃ ॥ ૭૮ ॥ ભર્તા દેવોગુરુભર્તાધર્મતીર્થવ્રતાનિચ ॥ તસ્માત્સર્વેપરિત્યજ્યપતિમેકંસમર્ચયેત્ ॥ ૭૯ ॥ જીવહીનોયથા દેહઃ ક્ષણાદશુચિત્તાંદ્રજેત્ ॥ ભર્તૃહીનાતથાયોષિતસુસ્નાતાપ્યશુચિઃસદા ॥ ૮૦ ॥ અમંગલેમ્યઃસર્વેભ્યો વિધવાહ્યત્યમંગલા ॥ વિધવાદર્શનાત્સિદ્ધિર્જાતુકાપિનજાયતે ॥ ૮૧ ॥ વિહાયમાતરંચૈકામાશીર્વાદઃદાયિનીમ્ ॥ અન્યાશિષમપિપ્રાજ્ઞસ્ત્યજેદાશીવિષોપમામ્ ॥ ૮૨ ॥ કન્યાંવિવાહસમયેવા ચયેયુરિતિદ્વિજાઃ ॥ ભર્તુઃસહચરીભૂયાજ્જીવતોજીવતાપિવા ॥ ૮૩ ॥

સ્ત્રીને બાણવી. વિધવાનું દર્શન થવાથી કદી કોઈપણ કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી ॥ ૮૧ ॥ આશીર્વાદ આપનારી કેવળ માતાને છોડીને ડાહ્યા માણસે સર્પના સરખા બીજી સ્ત્રીના આશીર્વાદનો ત્યાગ કરવો ॥ ૮૨ ॥ પ્રાદાણોએ કન્યાના વિવાહ સમયે કન્યાને એમ કહેવું કે જેથી તે ધણીના જીવતાં છતાં અથવા મૃત છતાં પણ ધણીની સાથે ગતિ કરનારી થાય ॥ ૮૩ ॥

તેથી પત્નીએ પોતાની દેહવાળી છાયા વડે નિરંતર ધણીની પાછળ જવું. આ પ્રમાણે સતિ તથા ભક્તિવાળી સ્ત્રીએ સદા સ્વામીને અનુકુળ થઈ રહેવું ॥ ૮૪ ॥ જેમ વાદીગર બલપૂર્વક સર્પને હરમાંથી કાઢે છે એ પ્રમાણે સતી સ્ત્રી યમના હૂતોથી પણ પતિને છોડાવી સ્વર્ગ પ્રત્યે લઈ જાય છે ॥ ૮૫ ॥ યમના હૂતો સતી સ્ત્રીને હરથી જોઈને પાપિષ્ઠ તથા પતિત એવા પણ તેના પતિ છોડીને નાશી જાય છે ॥ ૮૬ ॥ ધણીની સાથે ક્રીડા કરનારી પતિવ્રતા સ્ત્રી જેટલી પોતાના શરીરમાં રોમની સંખ્યા છે તેટલા કરોડ વર્ષ પર્યાંત સ્વર્ગના સુખને ભોગવે છે ॥ ૮૭ ॥ જે દુષ્ટાચરણવાળી

તસ્માદ્ધર્તાનુયાતવ્યોદેહવચ્છાયયાસ્વયા ॥ એવંસત્યાસદાસ્થેયંભક્ત્યાપત્યનુકૂલયા ॥ ૮૪ ॥

વ્યાલગ્રાહીયથાવ્યાલંબિલાદુદ્ધરતેવલાત્ ॥ એવમુત્કમ્દૂતેમ્યઃપતિંસ્વર્ગંનયેત્સતો ॥ ૮૫ ॥ યમદૂતાઃ પલાયંતેસતીમાલોક્યદૂરતઃ ॥ અપિદુષ્કૃતકર્માણમુત્સૃજ્યપતિતંપતિમ્ ॥ ૮૬ ॥ યાવત્સ્વલોમસં રહ્યાસ્તિતાવત્કોઢ્યયુતાનિચ ॥ ભર્ત્રાસ્વર્ગસુખંભુક્તેરમમાણાપતિવ્રતા ॥ ૮૭ ॥ શીલભંગેનદુર્વૃતાઃ પાતયંતિકુલદ્વયમ્ ॥ પિતુઃકુલંતથાપત્યુરિહામુત્રચદુઃસ્વિતાઃ ॥ ૮૮ ॥ અનુયાતિનભર્તારંયદિદૈવા ત્કથંચમ ॥ તત્રાપિશીલંસંરક્ષ્યંશીલભંગાત્પતત્યથઃ ॥ ૮૯ ॥

સ્ત્રી પોતાના શિયલ વ્રતનો ભંગ કરે છે તે આ લોક અને પર લોકમાં દુઃખી થાય છે તથા પિતા અને પતિના ખન્નેના કુલને નરકમાં નાંખે છે ॥ ૮૮ ॥ જે દેવયોગથી કોઈ પણ રીતે સ્ત્રી પતિની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલતી ન હોય તોપણ પોતાના શિયલ વ્રતનું તો રક્ષણ કરવું કારણ કે શીલ ભંગ થવાથી તે નરકમાં પડે છે ॥ ૮૯ ॥

સ્રીના આવા દુષાચારથી તેનો પિતા તેમજ પતિ સ્વર્ગથી પાછા પડે છે અને જો સદાચારુ (શિયલવત) પાળે તો તેઓ પડતા નથી. વિધવા સ્ત્રીએ અંબોડો બાંધ્યાથી ઘણી બાંધાય છે ॥ ૬૦ ॥ તેટલા કારણ માટે વિધવા સ્ત્રીએ નિરંતર માથાનું વપન કરાવવું. સદા એકજવાર અહાર કરવો પણ કદિ બીજીવાર કરવો નહિ ॥ ૬૧ ॥ પલંગપર શયન કરનારી વિધવા સ્ત્રી પાતને નરકમાં નાંખે છે તેથી પાતના સુખને, ઇચ્છનારી સ્ત્રીએ પૃથ્વીપર શયન કરવું ॥ ૬૨ ॥ તેમજ વિધવા સ્ત્રીએ શરીરપર તેલ લગાડીને સ્નાન નહિ કરવું તથા તાંબુલ લક્ષણ પણ ન કરવું તથા તેણીએ

તદૈગુણ્યાત્પિતાસ્વર્ગાત્પતિઃપતતિનાન્યથા ॥ વિધવાકબરીબંધોભર્તૃયંધાયજાયતે ॥ ૯૦ ॥
શિરસોવપનં કાર્યંતસ્માદ્વિધવ્યાસદા ॥ એકાહારઃસદાકાર્યોનદ્વિતીયઃકદાચન ॥ ૯૧ ॥ પર્યંકશા
યિનીનારીવિધવાપાતયેત્પતિમ્ ॥ તસ્માદ્દ્રશયનંકાર્યંપતિસૌખ્યસમીહયા ॥ ૯૨ ॥ નૈવાંગોદ્વર્તનં
કાર્યંનતાંબૂલસ્યભક્ષણમ્ ॥ ગંધદ્રવ્યસ્યસંભોગોનૈવકાર્યસ્તયાકચિત્ ॥ ૯૩ ॥ તર્પણંપ્રત્યહંકાર્યં
ભર્તુઃકુશતિલોદકૈઃ ॥ તત્પિતુસ્તપિતુઃપિનામગોત્રાદિપૂર્વકમ્ ॥ ૯૪ ॥ શ્વેતવ દાધાર્યમન્ય
ધારૌરવંબ્રજેત્ ॥ ઇત્યેવાંદેમૈર્યુક્તાવિધવાપિપતિવ્રતા ॥ ૯૫ ॥

કદિ સુગંધી પદાર્થોનો ઉપભોગ કરવોજ નહિ ॥ ૬૩ ॥ પતિવ્રતા વિધવા સ્ત્રીએ પતિનું દર્શન તલ તથા જવ વડે નિરંતર તર્પણ કરવું તથા નામ અને ગોત્રના ઉચ્ચારણ પૂર્વક પતિના પિતાનું તેમજ તેમના પિતાનું પણ તર્પણ કરવું ॥ ૬૪ ॥ વળી વિધવા સ્ત્રીએ હંમેશાં શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કરવા. જો બીજા વસ્ત્ર ધારણ કરે તો નરકમાં પડે. આ પ્રકારના નિયમો વડે વિધવા છતાં પતિવ્રતા સ્ત્રીએ વર્તવું ॥ ૬૫ ॥

પુ૦

અ૦

શ્રી નારાયણ યોગ્યા— દેવતાના ત્રણે લોકમાં સ્ત્રીઓનું પતિના સરખું બીજું દેવતા નથી. જે પતિ સંતુષ્ઠ થાય તો સ્ત્રીના સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થાય છે અને તે જે ગુસ્સે થાય તો સર્વ મનોરથ અત્યંત નાશ પામે છે ॥૬૬॥ વળી પતિની પસન્નતાથી બાળક અનેક પ્રકારના વૈભવ શર્યા આસન અને ઉત્તમ લોજન વસ્ત્ર પુષ્પ ગંધ તેમજ અહિંઆ અને સ્વર્ગ લોકમાં અનેક પ્રકારની કીર્તી સ્ત્રીને પ્રાપ્ત થાય ॥૬૭॥

॥શ્રીનારાયણુવાચ ॥ ॥ નતાદૃશંદૈવતમાસ્તિત્રિલિસર્વેષુલોકેષુસદૈવતેષુ ॥ યદાપતિસ્તુ
વ્યતિસર્વકામાંહૃદ્ભ્યાત્પ્રકામંકુપિતશ્ચહન્યાત્ ॥ ૧૬ ॥ તસ્માદપત્યંવિવિધાશ્ચભોગાઃશર્યાસના
ન્યદ્દુતભોજનાનિ ॥ વસ્ત્રાણિમાલ્યાનિતથૈવગંધાઃસ્વર્ગેચલોકેવિવિધાચકીર્તિઃ ॥ ૧૭ ॥

॥ ઇતિશ્રીબૃહન્નારદીયપુરાણેપુરુષોત્તમમાહાત્મ્યેશ્રીનારાયણનારદસંવાદેપતિવ્રતાધર્મનિરૂપણે
ત્રિશોઽધ્યાયઃ ॥ ૩૦ ॥

ઇતિ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્ય વિષે શ્રી નારાયણ તથા નારદના સંવાદમાં પતિવ્રતા
ધર્મનું નિરૂપણ એ નામનો ૩૦મો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૩૦ ॥

માવ

૩૦

૧૪૯

સૂત બોલ્યા—હે બ્રાહ્મણો, આ પ્રકારે પતિવ્રતા સ્ત્રીના ધર્મ સાંભળીને કાંઈક પૂછવાની ઇચ્છાવાળા મુનિ નારદ
જે તે પુરાતન એવા નારાયણ મુનિને કહે છે. ॥ ૧ ॥ નારદ બોલ્યા—હે બદરીપતે નારાયણ સધળા દાનમાં અધિક
દાન કાંસાના સંપુટનું કહ્યું છે. એનું કારણ મને સ્ફુટ કહો. ॥ ૨ ॥ શ્રી નારાયણ બોલ્યા—હે બ્રહ્મન્ એક વખત
પૂર્વે આ વ્રત પાર્વતી કરતા હતા, ત્યારે મહાદેવને પૂછ્યું કે આ વ્રતમાં ઉત્તમ દાન શું આપવું. ॥ ૩ ॥ કે જે

॥ સૂતઁવાચ ॥ इत्थं प्रतिष्ठाप्य धर्ममाकर्ण्य नारदो मुनिः ॥ किंचित्प्रष्टुमनाविप्रामुनिमाह पुरा
तनम् ॥ १ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ सर्वदानाधिकं कांस्यसंपुटं परिकीर्तितम् ॥ एतत्कारणमव्यक्तं वद मे
बदरीपते ॥ २ ॥ ॥ श्रीनारायण उवाच ॥ ॥ एकदैव तं ब्रह्म चीकर दुमापुरा ॥ तदा पृच्छन् महा
देवं किं देयं दानमुत्तमम् ॥ ३ ॥ येन संपूर्णतां याति व્રतं मे पारुषोत्तमम् ॥ तन्मे वद दयासिંધो सर्वेषां हि
तहेतवे ॥ ४ ॥ तच्छ्रुत्वा मनसि ध्याયन् ध्यायन् श्रीપુરુષોત્તમ ॥ उमामजीगदच्छंभुः सर्वलोकहि
तैषिणीम् ॥ ५ ॥

દાને કરી માફ પુરૂષોત્તમ માસ સંખંધી વ્રત સંપૂર્ણપણાને પામે. હે દયાના સાગર, સર્વના હિતના કારણ માટે
તે મને કહો. ॥ ૪ ॥ તે સાંભળીને મનમાં શ્રી પુરૂષોત્તમનું ધ્યાન કરતા કરતા મહાદેવ જે તે સર્વ લોકના હિતને
ઇચ્છનારી પાર્વતીને કહેતા હતાં. ॥ ૫ ॥

પુ.

અ.

શ્રી મહાદેવ યોગ્યા—હે પાર્વતી, વેદમાં કંઈપણ એવું દાન કરવાને યોગ્ય નથી કે જેથી પુરુષોત્તમ માસનું વ્રત સંપૂર્ણ વિધિને સંપાદન થાય. ॥ ૬ ॥ હે પર્વતની પુત્રી જે જે ઉત્તમ દાન કહ્યાં તે તે સઘળા દાનો આ શ્રી કૃષ્ણને વહાલા એવા પુરુષોત્તમ માસમાં ગૌણતા (હલકાપણા)ને પામ્યા. ॥ ૭ ॥ હે સુંદરિ, તેટલા કારણ માટે શ્રી પુરુષોત્તમ માસમાં એવા પ્રકારનું કંઈ દાન નથી કે જે દાન કરવાથી તારું વ્રત સંપૂર્ણ થાય. ॥ ૮ ॥ હે અંગના

॥ શ્રીમહાદેવઽવાચ ॥ ॥ નશક્યંકિંચિદેવાસ્તિદાનંશ્રીપુરુષોત્તમે ॥ વ્રતપૂર્ણવિધિકર્તુમપણં
છંદસિક્કાચિત્ ॥ ૬ ॥ યદ્યદાનંગિરિસુતેત્યુત્તમંપરિકીર્તિતમ્ ॥ શ્રીકૃષ્ણવલ્લભેમાસિત્ત્સર્વગૌણતાં
ગતમ્ ॥ ૭ ॥ તસ્માદેતાદૃશંદાનંનૈવાસ્તિક્કાપિસુંદરિ ॥ યેનતેવ્રતસંપૂર્તિર્ભવેચ્છીપુરુષોત્તમે ॥ ૮ ॥
પુરુષોત્તમમાસેસ્મિન્વ્રતસંપૂર્ણહેતવે ॥ બ્રહ્માંડંસંપુટાકારંતદર્હદેયમંગને ॥ ૯ ॥ નશક્યંતત્તુકૈનાપિ
દાતુંકાપિવરાનને ॥ તસ્માદેતત્પ્રતિનિધિંકૃત્વાકાંસ્યસ્યસંપુટમ્ ॥ ૧૦ ॥ તન્મધ્યેપૂરયિત્વૈવાપૂવાંસ્ત્રિ
શન્મિતાન્મુદા ॥ સપ્તતંતુભિરાવૃત્યસંપૂજ્યવિધિવત્પ્રિયે ॥ ૧૧ ॥

આ પુરુષોત્તમ માસમાં વ્રત સંપૂર્ણતા હેતુને માટે બ્રહ્માંડ (પૃથ્વીને આકાશ)નું સંપુટાકારને આપવાને યોગ્ય છે. ॥ ૬ ॥ હે સુંદર મુખવાળી તે બ્રહ્માંડનું દાન આપવાને કોઈપણ સમર્થ નથી. તેથી બ્રહ્માંડના પ્રતિનિધિ કાંસાનું સંપુટ કરીને ॥ ૧૦ ॥ હર્ષથી તેની અંદર ત્રિશ માલપૂડા મૂકીને સાતવાર સુતરથી વીંટાળીને વિધિપૂર્વક પૂજા કરીને ॥ ૧૧ ॥

મા.

૩૧

૧૪૧

૨૮૨

૧૪૧

હે પ્રિયા-વ્રત સંપૂર્ણ થવાને માટે વિદ્વાન બ્રાહ્મણને આપવું. એ વૈભવ હોય તો ત્રિશ સંપુટ આપવાં ॥ ૧૨ ॥
આ પ્રમાણે ઉપકારને કરનારું મુંદર એવું મહાદેવનું વચન સાંભળી સર્વ લોકના કલ્યાણને ઇચ્છનારી પાર્વતી પ્રસન્ન
થતી હતી ॥ ૧૩ ॥ હે નારદ ત્યાર પછી તે પાવતી ત્રિશ કાંસાના સંપુટે વિદ્વાનને આપી પૂણ વ્રત લવધિ કરીને
અત્યન્ત આનંદ પામી ॥ ૧૪ ॥ સૂત બોલ્યા—હે બ્રાહ્મણ આ પ્રમાણે અમૃત તુલ્ય નારાયણનું વચન સાંભળીને નારદ

દેયંવિપ્રાયવિદુષેવ્રતસંપૂર્તિહેતવે ॥ એવંત્રિંશન્મિતાન્યેવદેયાનિસતિવૈભવે ॥ ૧૨ ॥ इत्याक
र्ण्यवचोरम्यं धूर्जटेरुपकारकम् ॥ अबीभवदुमाहृष्टा सर्वलोकहितैषिणी ॥ १३ ॥ त्रिंशत्कांस्यानि
विद्वद्भयः संपुटानिव्यतीर्य सा ॥ पूर्णव्रतविधिकृत्वामुमोदातीवनारद ॥ १४ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ इत्या
कर्णमुनिर्विप्रानारायणवचोमृतम् ॥ पुनराहातितृप्तोसौ नामं पुनः पुनः ॥ १५ ॥ ॥ नारद उवाच ॥
सर्वेभ्यः साधनेभ्योऽयं मासः श्रीपुरुषोत्तमः ॥ वरीयान्निश्चितो मे द्यश्रुत्वामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ १६ ॥
શ્રુત્વાપિજાયતેભક્તયામહાપાપક્ષયોનૃણામ્ ॥ કિંપુનઃશ્રદ્ધયાકર્તુર્વિધિનાચેતિમેમતિઃ ॥ ૧૭ ॥

મુનિ તુમિ નહિ પામતા હતા તે કરીને કહે છે ॥ ૧૫ ॥ નારદ બોલ્યા—પુરૂષોત્તમ માસનું ઉત્તમ માહાત્મ્ય સાંભળીને
મેં આજે નિશ્ચય કર્યો કે સઘળા સાધનોથી આ પુરૂષોત્તમ માસ શ્રેષ્ઠ છે ॥ ૧૬ ॥ ભક્તિ પૂર્વક આ માસનું માહાત્મ્ય
સાંભળવાથી મનુષ્યોના મોટા પાપનો નાશ થાય છે તો શ્રદ્ધાને વિધિપૂર્વક આ વ્રત કરે તો અવશ્ય સર્વ પાપોનો
નાશ થાય ॥ ૧૭ ॥

એથી બીજું કંઈપણ મારે સાંભળવાનું બાકી રહ્યું નથી. અમૃતપાનથી અત્યન્ત તૃપ્ત થયો છું અને બીજા જલની ઇચ્છા રાખતો નથી ॥ ૧૮ ॥ મુત બોલ્યા—આ પ્રમાણે કહીને મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ નારદૃષી ભરામ પામીને નારાયણ મુનિના શ્રેષ્ઠ એવા ચરણ કમલને નમન કરતા હતા ॥ ૧૯ ॥ આ ભારત વર્ષમાં મનુષ્ય દેહ પ્રાપ્ત કરીને ઉત્તમ એવા પુરુષોત્તમની સેવા નથી કરતું અથવા એ માસનું માહાત્મ્ય શ્રવણ નથી કરતા ને ઘરમાં આસક્ત રહેલા મનુષ્યોને અધમ બણવા ॥ ૨૦ ॥ તે દુષ્ટ ભાવ્યવાળા હોવાથી નિરન્તર જન્મે જન્મમાં મૃત્યુને જન્મનો સ્વિકાર કરે છે અને તેને

॥ અતઃપરં નર્કિચિન્મેશ્રોતવ્યમવશિષ્યતે ॥ પીયૂષાત્યંતસંતૃપ્તો નાન્યત્તોયં સમીહતે ॥ ૧૮ ॥

॥ સૂતરુવાચ ॥ ॥ ઇત્યુક્ત્વા વિરતો વિપ્રો નારદો મુનિસત્તમઃ ॥ અનીનમત્પાદપદ્મં પુરાતનમુનેઃ પરમ

॥ ૧૯ ॥ ભારતે જનુરાસાદ્યપુરુષોત્તમમુત્તમમ્ ॥ નસેવંતેનશૃણ્વંતિગૃહાસક્તાનરાધમાઃ ॥ ૨૦ ॥

ગતાગતં ભજંતે ત્રદુર્ભગા જન્મજન્મનિ ॥ પુત્રમિત્રકલત્રાસવિગેગાદુઃસ્વભાગિનઃ ॥ ૨૧ ॥ અસ્મિ

ન્માસેદ્વિજશ્રેષ્ઠાનાસચ્છાસ્ત્રાણ્યુદાહરેત્ ॥ નસ્વપેતપરશર્યાયાં નાલપેદ્વિતથં ક્વચિત્ ॥ ૨૨ ॥

પરાપવાદાન્નમૂયાન્નકથં ચિત્કદાચન ॥ પરાન્નં ચનભુંજીતનકુર્વીતપરક્રિયામ્ ॥ ૨૩ ॥

પુત્ર, મિત્ર, સ્ત્રી સગાંવહાલાંના વિયોગથી દુઃખ ભોગવવાવાળા થાય છે ॥ ૨૧ ॥ હે દ્વિજ શ્રેષ્ઠ આ માસમાં નાસ્તિકનો મત જેમાં વણુ ન કરેલો હોય એવા શાસ્ત્ર વાંચવા નાહ બીજાની પથારીમાં સૂવું નહિ બીજાની સાથે વ્યર્થ વાત કરવી નહિ ॥ ૨૨ ॥ બીજાની નિંદા કરવી નહિ કોઈ વખતપણ પારકું અન્ન ખાવું નાહ તેમજ બીજાનું કર્મ કરવું નહિ ॥ ૨૩ ॥

કૃપણપણું ન કરતાં પ્રાક્ષણને દાન આપવું દ્રવ્ય હોય ને શેઠપણું (કૃપણતા) કરે તો તે દૈત્ય નરકમાં પડે છે ॥ ૨૪ ॥ આ માસમાં દરરોજ પ્રાક્ષણને ઉત્તમ ભોજન કરાવવું. જત કરનારે દિવસના આઠમાં ભાગમાં ભોજન કરવું ॥ ૨૫ ॥ જે મનુષ્ય આ લોકમાં દરરોજ પુરુષોત્તમની ભક્તિપૂર્વક પ્રેમપુરઃસર વિધિ વડે પૂજન કરે છે તે પુરુષોને ધન્યવાદ છે ॥ ૨૬ ॥ ઇન્દ્ર ધુમ્ની ચૌવનાશ્વ ભગીરથ વિગેરે રાજાઓ પુરુષોત્તમની આરાધના કરીને ભગવાનની સમીપમાં

વિત્તશાઘ્યમકુર્વાણોદાનંદદ્યાદિજાયતયે ॥ વિદ્યમાનેધનેશાઘ્યંકુર્વાણોરૈરવંવ્રજેત ॥ ૨૪ ॥

દિનેદિનેદિર્જેદ્રાયદત્વાભોજનમુત્તમમ્ ॥ દિવસસ્યાષ્ટમેભાગેવ્રતીભોજનમાચરેત ॥ ૨૫ ॥ ધન્યા સ્તેપુરુષાલોકેયોનિત્યંપુરુષોત્તમમ્ ॥ અર્ચયંતિવિધાનેનભક્ત્યાપ્રેમપુરઃસરમ્ ॥ ૨૬ ॥ ઇન્દ્રદ્યુમ્નઃશત દ્યુમ્નોયૌવનાશ્વોભગીરથઃ ॥ પુરુષોત્તમમારાધ્યયયુર્ભગવદંતિકમ્ ॥ ૨૭ ॥ તસ્માત્સર્વપ્રયત્નેનસંસે વ્યઃપુરુષોત્તમઃ ॥ સર્વસાધનતઃશ્રેષ્ઠઃસર્વાર્થફલદાયકઃ ॥ ૨૮ ॥ ગોવર્ધનધરંવંદેગોપાલંગોપરુપિ ણમ્ ॥ ગોતુલોત્સવમીશાનંગોવિદંગોપિકાપ્રિયમ્ ॥ ૨૯ ॥

ગયા છે ॥ ૨૭ ॥ તે માટે સર્વ પ્રયત્ન કરીને પુરુષોત્તમ ભગવાનનું સેવન કરવું સઘળા સાધનોથી શ્રેષ્ઠ છે ને સર્વ અર્થ ને ફળ આપનાર છે ॥ ૨૮ ॥ ગોવર્ધન પર્વતને ધારણ કરનાર ગાયનું પાલન કરનાર ગોવાળિયારૂપને ધારણ કરનાર ગોકુળમાં ઉત્સવરૂપ—ઇશ ગોપિકાના બહાલા એવા ગોવિંદને નમસ્કાર કરે છું. ॥ ૨૯ ॥

પુ.

અ.

પૂર્વે કૌંડિન્ય નામે પ્રાક્ષણે આ મંત્રને વારંવાર કહેલો છે તે લક્ષિત વડે આ મંત્રનો જપ કરતા માસ સંપૂર્ણ કરે તે તે પુરુષોત્તમને પામે ॥ ૩૦ ॥ નુનત મેઘના સરખા શ્યામ એવા બે હાથવાળા મુરલીને ધારણ કરનાર દેહીપ્ય પીતામ્બરને ધારણ કરનાર સુંદર એવા રાધા સહવર્તમાન પુરુષોત્તમનું ધ્યાન કરવું ॥ ૩૧ ॥ પુરુષોત્તમનું પૂજન કરતા, ન ધ્યાન કરતાં બે કોઈ માણસ લક્ષિત વડે પૂર્ણ કરે છે. તે પોતાને ઇષ્ટ વસ્તુ સર્વ પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ૩૨ ॥ હે તપોધના આ

કૌંડિન્યેનપુરાપ્રોક્તમિમંમંત્રંપુનઃપુનઃ ॥ જપન્માસંનયેદ્રક્ત્યાપુરુષોત્તમમાપ્નુયાત્ ॥ ૩૦ ॥
 ધ્યાયેન્નવઘનશ્યામંદ્વિભુજંમુરલીધરમ્ ॥ લસત્પીતપટંરમ્યંસરાધંપુરુષોત્તમમ્ ॥ ૩૧ ॥ ધ્યાયંધ્યાયં
 નયેન્માસંપૂજયન્પુરુષોત્તમમ્ ॥ એવંયઃકુરુતેભક્ત્યાસ્વામીષ્ટંસર્વમાપ્નુયાત્ ॥ ૩૨ ॥ ગુહ્યાદુહ્યતરંચૈ
 તન્નવાચ્યંયસ્યકસ્યચિત્ ॥ મયાપિકથિતંનૈવકસ્યાપ્યગ્રેતપોધનાઃ ॥ ૩૩ ॥ શ્રોતવ્યમેતત્સતતં
 પુરાણમમીષ્ટદંપાવનમાદરેણ ॥ શ્લોકૈકમાત્રશ્રવણેનપુંસામઘાનિસર્વાણિનિહંતિવિપ્રાઃ ॥ ૩૪ ॥
 ગંગાદિસર્વતીર્થેષુમજ્જતોયત્ફલંભવેત્ ॥ તત્ફલંશૃણ્વતસ્તસ્યમાહાત્મ્યંમુનિસત્તમાઃ ॥ ૩૫ ॥

છાનામાં છાનું કોઈને પણ કહેવું નહિ. મે પણ કોઈની આગળ કહ્યું નથી ॥ ૩૩ ॥ હે પ્રાક્ષણો ઇચ્છિત ફળને આપનાર પવિત્ર આ પુરાણ નિરંતર આદર પૂર્વક સાંભળવું. એક શ્લોક શ્રવણ કરવાથી મનુષ્યોના સર્વ પાપો નાશ પામે છે ॥ ૩૪ ॥ હે મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ પ્રાક્ષણો ગંગા વિગેરે સર્વ તીર્થોમાં સ્નાન કરવાથી જે ફળ પ્રાપ્ત થાય તેટલુંજ ફળ આ પુરુષોત્તમ માસનું માહાત્મ્ય સાંભળવાથી પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ૩૫ ॥

મા.

૩૧

૧૪૩

પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરતો મનુષ્ય જે પુણ્ય પ્રાપ્ત કરે છે. તેટલુંજ પુણ્ય આ પુરુષોત્તમ માસનું માહાત્મ્ય સાંભળનારને પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ૩૬ ॥ અને બ્રાહ્મણ જે શ્રવણ કરે તો બ્રહ્મ તેજવાળો થાય છે ક્ષત્રિય સાંભળે તો પૃથ્વીનો રાજા થાય છે વૈશ્ય સાંભળે તો દ્રવ્યનો પતિ થાય છે શુદ્ર જે શ્રવણ કરે તો શ્રેષ્ઠપણાને પ્રાપ્ત કરે ॥ ૩૭ ॥ જે બીજા પશુચરાવવાલા તત્પર નિશ્ચ લિલો વિગેરે જ્ઞાતિમાં પશુ સરખા જ્ઞાન વગર તે સઘળાઓ પુરુષોત્તમ માસનું માહા-

ઇલાંપ્રદક્ષિણીકુર્વન્નયત્પુણ્યંલભતેનરઃ ॥ તત્પુણ્યંઘૃણ્વતસ્તસ્યમાહાત્મ્યંપૌરુષોત્તમમ્ ॥ ૩૬ ॥
 બ્રાહ્મણોબ્રહ્મવર્ચસ્વીક્ષત્રિયોવસુધાધિપઃ ॥ વૈશ્યોધનપતિર્ભૂયાચ્છૂદ્રઃસત્તમતાંલભેત્ ॥ ૩૭ ॥ યેન્યે
 કિરાતહૂણાદ્યાઃપશુચર્યાપરાયણાઃ ॥ તેસર્વેમુક્તિમાયાંતિશ્રુત્વોમાહાત્મ્યમુત્તમમ્ ॥ ૩૮ ॥ પુરુષો
 ત્તમાહાત્મ્યંલ્લક્ષ્યિત્વાદિજન્મને ॥ સંભૂણ્યવસ્ત્રભૂષાભિર્વિધિનાયઃપ્રયચ્છતિ ॥ ૩૯ ॥ કુલત્રયંસમુ
 દૃત્યગોલોકંયાતિદુર્લભમ્ ॥ યત્રાસ્તેગોપિકાવૃંદૈર્વૈષ્ટિતઃપુરુષોત્તમઃ ॥ ૪૦ ॥ લિંગિત્વાધારયેદ્યસ્તુ
 ગૃહેમાહાત્મ્યમુત્તમમ્ ॥ તદ્ગૃહેસર્વતીર્થાનિવિલસંતિનિરંતરમ્ ॥ ૪૧ ॥

ત્મ્ય સાંભળીને મુક્તિને પામ્યા ॥ ૩૮ ॥ પુરુષોત્તમ માસનું માહાત્મ્ય લખાવીને વસ્ત્ર અથવા કાશી શોભિત કરી વિધિ વડે બ્રાહ્મણને જે આપે છે ॥ ૩૯ ॥ જ્યાં ગોપીઓના સમૂહથી વીંટળાયલા પુરુષોત્તમ લગવાનું છે ત્યાં તે ત્રણ કુળનો ઉદ્ધાર કર. દુર્લભ એવા ગો-લોકમાં જાય છે ॥ ૪૦ ॥ પુરુષોત્તમ માસનું માહાત્મ્ય લખીને જે ઘરમાં રાખે છે તેના ઘરમાં નિરંતર ગંગા વગેરે સઘળા તીર્થો વાસ કરે છે ॥ ૪૧ ॥

પુ૦

અ૦

અનંત પુણ્યવાળા પુરૂષોત્તમના મહિમાને સાંભળી નિરંતર વિસ્મય પામી છે બુદ્ધિ તે જેમની એવા સર્વ મુનિઓ વિનયથી ભગવાનના અરણ્યની સેવાની વિધિમાં અતુર નિશ્ચયવાળા સૂતને કહેતા હતા. ॥ ૪૨ ॥ રૂપિઓ કહે છે—હે મહાબુદ્ધવાળા, હે મહા ભાગ, હે સૂત સૂત તમને ધન્યવાદ છે. તમારા મુખથી અમૃત પાને કરી હમે અત્યંત કૃતાથ થયા છીએ. ॥ ૪૩ ॥ હે પુરાણીઓના મધ્યે શરોમણિ હે સૂત તમે નિરંતર ઘણા વખત સુધી જીવો. જગત્માં પવિત્રને પાવન કરનારી તમારી કીર્તી નિરંતર થાવ. ॥ ૪૪ ॥ તમારા મુખ કમળથી નીકળેલા

માસોત્તમસ્યમહિમાનમનંતપુણંશ્રુત્વાસુવિસ્મિતધિયોમુનયશ્ચસર્વે ॥ ઋચુશ્ચસૂતતનયંવિ
નયેનવિષ્વક્સેનાંઘ્રિસેવનવિધૌનિપુણાનિતાંતમ્ ॥ ૪૨ ॥ ॥ ઋષયઃ ॥ ॥ સૂતસૂતમાહાભા
ગધન્યોસિત્વંમહામતે ॥ ત્વન્મુખાન્મુખાદેદ્દુક્તાર્થાઃસ્મોવયંભૃશમ્ ॥ ૪૩ ॥ ચિરંજીવસદાસૂત
પૌરાણિકશિરોમણે ॥ અસ્તુતેશાશ્વતીકીર્તિર્જગત્પાવનપાવની ॥ ૪૪ ॥ તુમ્યંપ્રદત્તંનિમિષાલય
સ્થૈર્બહ્માસનંપૂજ્યતમંમુનીશૈઃ ॥ ત્વદીયવક્રાંબુજનિર્ગતશ્રીમુકુંદવાર્તામૃતપાનલોલૈઃ ॥ ૪૫ ॥ વિષ્ટરશ્ર
વસાવપવિત્રાયાવદેવવિતતાભુવિકીર્તિઃ ॥ તાવદત્રુનિવર્યસમાજેશ્રીહરેર્વદકથાંકમનીયામ્ ॥ ૪૬ ॥

શ્રી કૃષ્ણની વાર્તારૂપ અમૃતનું પાન કરવાને લુપ્ધ અને નિમિષાઅરણ્યમાં રહેનારા એવા મુનીશ્વરોએ અત્યંત પૂજવા યોગ્ય એવું બ્રહ્માસન તમને આપ્યું છે. ॥ ૪૫ ॥ તે માટે બ્રહ્મદેવની પવિત્ર કીર્તિ જોટલા સમય સુધી પૃથ્વીપર વખ્યાત થામે છે. તેટલાજ સમય સુધી આ મુનિશ્રેષ્ઠોના સમૂહમાં સુંદર એવા શ્રી કૃષ્ણની કથાને કહો. ॥ ૪૬ ॥

મા૦

૩૧

૧૪

તે સૂતના પુત્ર આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણોનો આશીર્વાદ વચન બ્રહ્મણ કરીને સઘળા બ્રાહ્મણોની પ્રદક્ષિણા કરી નમસ્કાર કરીને પોતાનું કાર્ય કરવાને ગંગા પ્રત્યે જતા હતા. ॥ ૪૭ ॥ નિમિષાઅરણ્યામાં રહેનારા રૂષિઓ પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે આ પુરુષોત્તમ માસનું સુંદર શ્રેષ્ઠ એવું આ પુરાણ સર્વ મનોરથ પૂર્ણ કરવામાં કલ્પવૃક્ષ સરખું છે. ॥ ૪૮ ॥ ઇતિ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્યમાં શ્રી નારાયણ નારદ સંવાદમાં પુરુષોત્તમ માહાત્મ્ય શ્રવણ કથન નામ એકત્રિંશોઽધ્યાય સમાપ્તઃ

इत्थंद्विजांशीर्वचनं प्रगृह्य प्रदक्षिणीकृत्य द्विजान् समस्तान् ॥ नत्वा गमद्देव नदीं स्वकीयं
कृत्यं विधातुं स च सूत सुनुः ॥ ४७ ॥ अन्योन्यमूचुर्निमिषालयस्थावरिष्ठमाहात्म्यमिदं पुराणम् ॥
मासस्य दिव्यं पुरुषोत्तमस्य समीहितार्थार्पणकल्पवृक्षम् ॥ ४८ ॥ इति श्री बृहन्नारदीय पुराणे पुरुषोत्तम
माहात्म्ये श्री नारायण नारद संवादे पुरुषोत्तम माहात्म्ये श्रवण फल कथनं नाम एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

इदं श्री बृहन्नारदीय पुराणोक्त पुरुषोत्तम माहात्म्यं मुग्धा, व्यतीपात, एकादशी सहितं गुर्जर भाषा
टीका समलंकृतं ठाकोरदास नगीनदास वैश्येन 'सोदागर' मुद्रणालये मुद्रितं काशितम् ॥

આ શ્રી બૃહન્નારદીય પુરાણોક્ત પુરુષોત્તમ માહાત્મ્ય, મુગ્ધા, વ્યતીપાત, એકાદશી સાથે ગુજરાતી ટીકા સહિત ઠાકોરદાસ નગીનદાસે 'સોદાગર' પ્રેસમાં છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

॥ अथएकादशी कथा प्रारंभः ॥

युधिष्ठिर કહે છે—હે જનાર્દન અધિક માસની કઈ એકાદશી થાય, તેનું નામ શું અને તેનો વિધિ કયો તે કહો. ॥ ૧ ॥ શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા—મારા માસની જે પુષ્યકારક એકાદશી કહી તે નામ વડે પદ્મિની છે. તે પ્રયત્નથી ઉપવાસ કરેલી પદ્મનાભપુરમાં લઈ જાય છે. ॥ ૨ ॥ મારા માસમાં તેને મોટા પુણ્યવાળી કહેલી છે. પાપને નાશ કરનારી તેનું ફળ કહે

॥ યુધિષ્ઠિરઊવાચ ॥ ॥ મલિન્લુચસ્યમાસસ્યકાવાએકાદશીભવેત્ ॥ કિંનામકોવિધિ-
સ્તસ્યાકથયસ્વજનાર્દન ॥ ૧ ॥ શ્રીકૃષ્ણહવાહ ॥ ॥મમમાસસ્યયાપુણ્યાપ્રોક્તાનામ્નાચપદ્મિની॥
સોપોષિતાપ્રયત્નેનપદ્મનાભપુરંનયેત્ ॥૨॥ મમમાસેમહાપુણ્યાકીર્તિતાકલ્મષાપહા ॥ તસ્યાફલં
કથયિતુંનશક્તશ્ચતુરાનનઃ ॥ ૩ ॥ નારદાયપુરાપ્રોક્તંવિધિનાવ્રતમુત્તમમ્ પદ્મિન્યાઃપાપરાશિઘ્નં
શક્તિમુક્તિફલપ્રદમ્ ॥ ૪ શ્રુત્વાવાક્યંમુરારેસ્તુપ્રોવાચાતિમુદાન્વિતઃ ॥ યુધિષ્ઠિરોજગન્નાથંવિધિ-
પ્રપ્રચ્છધર્મવિત્ ॥ ૫ ॥

વાને બ્રહ્મા પણ સમર્થ નથી. ॥ ૩ ॥ પૂર્વે બ્રહ્માએ નારદને ભક્તિને મુક્તિના ફળને આપનાર પાપના સમૂહને નાશ કરનાર પદ્મિનીનું ઉત્તમ એવું વ્રત કહ્યું. ॥ ૪ ॥ ભગવાનનું વાક્ય સાંભળી અત્યંત હર્ષથી યુક્ત થયેલો ધર્મને જાણનારો યુધિષ્ઠિર રાજા શ્રીકૃષ્ણને પદ્મિનીના વ્રતનો વિધિ પૂછતો હતો. ॥ ૫ ॥

રાજાનું પચન સાંભળીને પ્રીતિથી ઉઘડી ગયા છે કમળરૂપી નેત્ર તે જેના એવાં શ્રીકૃષ્ણ કહે છે. હે રાજા મુનિ
ઓને પણ અગોચર (દેખાય નહિ) એવું કહું છું તે તું સાંભળ. ॥ ૬ ॥ હે રાજા દશમીને દિવસે ત્રતનો આરંભ કરવો.
અને કાંસુ, અડદ, મસૂર, ચણા, સાલો. ॥ ૭ ॥ શાક, મધ, અને પારકા અન્નનો એ દશનો દશેમને દિવસે ત્યાગ
કરવો. તથા હવિષ્યાન લોજન કરવું. મીઠું શિવાય ઇતરક્ષાર વર્જ કરવા. ॥ ૮ ॥ દશમીને દિવસે પૃથ્વીપર સુવું.

શ્રુત્વા રાજાહુન્નનં પ્રતિયુત્કુલ્લાંબુજેક્ષણઃ ॥ શ્રુણુરાજન્પ્રવક્ષ્યામિ મુનિનામપ્યગોચરમ્ ॥ ૬ ॥
દશમીદિવસે પ્રાત્તે વ્રતારંભો વિધીયતે ॥ કાંસ્યં માસં મસૂરાશ્ચ ચળકાકોદ્રવાસ્તથા ॥ ૭ ॥ શાકમેધુપરા
વ્રંચદશમ્યાં દશવર્જયેત્ ॥ હવિષ્યાન્નં ચ ભૂજીત અક્ષારલવણં તથા ॥ ૮ ॥ ભૂમિશાયી બ્રહ્મચારી ભવેચ્ચ
દશમીદિને ॥ એકાદશીદિને પ્રાત્તે પ્રાતરુત્થાય સાદરમ્ ॥ ૯ ॥ વિધાય ચ મલોત્સર્ગે ન કુર્યાદ્વિંતધાવનમ્ ॥
કૃત્વા દ્વાદશગઢૂંધાન્ ગૂચિર્ભૂત્વા સમાહિતઃ ॥ ૧૦ ॥ સૂર્યોદયે શુભે તીર્થે સ્નાનાર્થે પ્રવ્રજેત્સુધીઃ ॥ ગોમયમ્-
તિકાં ગૃહ્યતિ લાન્નદર્ભાન્ શુચિસ્તથા ॥ ૧૧ ॥

બ્રહ્મચર્યવ્રત પાળવું એકાદશીને દિવસે આદરપૂર્વક સવારમાં ઉઠવું. ॥ ૬ ॥ ને મલમૂત્રનો ત્યાગ કરવો. અને દાંતણ
કરવું નહિ. પણ બાર કોગળા કરીને પવિત્ર થઈ સાવધથી. ॥ ૭ ॥ ચારી બુદ્ધિવાળાએ સૂર્ય ઉદય થાય તેવારે પવિત્ર
તીર્થમાં સ્નાન માટે ગાયનું છાણ, મટોડી, તલ, દર્ભ લઈને જવું. ॥ ૧૧ ॥

આમલાનું ચૂર્ણ તથા મૃત્તિકા શરીરે ચોળી વિધિપૂર્વક સ્નાન કરવું. “ તે વખતે આ પ્રમાણે કહેવું”. સો હાથવાળા
વરાહ સ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણએ ધારણ કરેલી છે. ॥ ૧૨ ॥ એવી હે મૃત્તિકે તું બ્રહ્મદત્તને કાશ્યપથી આલમંત્રિત છે. તું મારા નેત્ર અને
મસ્તકને લાગેલી છે તેથી માફ શરીર પવિત્ર કર. ॥ ૧૩ ॥ હે મૃત્તિકે ભગવાનની પૂજા કરવાને યોગ્ય એવો મને કર.
તને નમસ્કાર કરું છું. સઘળી ઔષધી ઉત્પન્ન થયેલું ગાયના ઉદરમાં રહેલું. ॥ ૧૪ ॥ પૃથ્વીને પવિત્ર કરનાર ગોમય

ચૂર્ણેરામલકીભૂતૈર્વિધિનાસ્નાનમાચરેત ॥ ઉદ્ધતાસિવરાહેણકૃષ્ણેનશતવાહુના ॥ ૧૩ ॥ મૃત્તિ
કબ્રહ્મદત્તમિત્રાપ્યપ્રેતભિમંત્રિતા ॥ ત્વંમેકુરુપવિત્રાંગલગ્નાનેત્રેશિરોરુહે ॥ ૧૩ ॥ હરિપૂજનયોગ્ય-
મામૃત્તિકેકુરુતેનમઃ ॥ સર્વૌષધિસમુત્પન્નંગવોદરમધિષ્ઠિતમ્ ॥ ૧૪ ॥ પવિત્રકરણંભૂમેર્માપાવયતુ
ગોમયમ્ ॥ બ્રહ્મણીવનસંભૂતાધાત્રીભુવનપાવની ॥ ૧૫ ॥ સંસ્પૃષ્ટાપાવયાંગમેનિર્મલંકુરુતેનમઃ ॥ દેવ
દેવજગન્નાથશંખચક્રગદાધર ॥ ૧૬ ॥ દેહિવિષ્ણામમાનુજ્ઞાંતવતીર્થાવગાહને વારુણાંશ્વજપેન્મંત્રા
સ્નાનંકુર્યાદ્વિધાનતઃ ॥ ૧૭ ॥

(છાણ) મને પવિત્ર કર. આમલાની પ્રાર્થના-હે આમલા બ્રહ્મદેવના શુકથી ઉત્પન્ન થઈ ત્રણ ભુવનને પાવન કરનારા છે. ॥ ૧૫ ॥
માટે મારા શરીરને તને લગાડું છું તો માફ શરીર નિર્મલ કર તને નમસ્કાર કરું છું. હેદેવના દેવ, હે જગત્પાનાથ.
હે શંખ, ચક્ર, ગદાને ધારણ કરનાર ॥ ૧૬ ॥ હે વિષ્ણો, તમારા તીથ સ્નાન કરવાને મને આજ્ઞા આપો વરુણ
દેવના મંત્રનો જપ કરી વિધિથી સ્નાન કરવું. ॥ ૧૭ ॥

હે રાજા ગમે તે કોઈ જલાશયમાં ગંગા વિગેરે તીર્થનું સ્મરણ કરી પછી વિધિવડે શરીરને માર્જન કરવું. ॥ ૧૮ ॥
તે માર્જન. મુખ. પૃષ્ઠ, હૃદય, બાહુ, મસ્તક અને અધો ભાગ. એટલા ઠેકાણે કરવું. પછી. પાવત્ર. અખંડિત સાડું સફેત
વસ્ત્ર ધારણ કરી. ॥ ૧૯ ॥ પછી સંધ્યા કરી દેવ અને પિતૃઓનું તપણ કરી વિધિ વડે હરિની પુજા કરે તેા મોટા
પાપો નાશ પામે છે. ॥ ૨૦ ॥ પછી ભગવાન્ના મંદિરમાં આવી. માથે પરિમિત સુવર્ણની રાધા કૃષ્ણની પ્રતિમાનું

ગંગાદિતીર્થસંસ્મૃત્યયત્રકુત્રજલાશયે ॥ પશ્ચાત્સંમાર્જયેદ્વાત્રવિધિનાનૃપસત્તમ ॥ ૧૮ ॥ મુખે
દ્વેષહૃદયબાઘ્નોઃશિરસિચાપ્યધઃ ॥ પરિધાયસૂર્ણવાસઃશૂક્લશૂચિદ્યુર્ણમંડિતમ્ ॥ ૧૯ ॥ તતઃકુર્યાદ્ધરેઃ
જામહાપાપંવિનશ્યતિ ॥ સંધ્યામુપાસ્યવિધિનાતર્પયિત્વાપિતૃનસુરાન્ ॥ ૨૦ ॥ હરેર્મંદિરમાગમ્ય-
પૂજેત્કમલાપાતેમ્ ॥ સ્વર્ણમાષંકૃતંદેવંરાધિકાસહિતંહરિમ્ ॥ પાર્વત્યાસહિતંદેવંપૂજયેદ્ધિધિપૂર્વ-
કમ્ ॥ ૨૧ ॥ કુંઃપેરિન્યસેદેવંતામ્રપાત્રેષ્થમૃન્મયે ॥ દિવ્યવસ્ત્રસમાયુક્તેદિવ્યગંધાનુવાસિતે ॥ ૨૨ ॥
તસ્યૌપરિન્યસેત્પાત્રંતામ્રરૌપ્યંહિરણ્મયમ્ ॥ તસ્મિન્સંસ્થાપયેદેવંવિધિનાપૂજયેત્તતઃ ॥ ૨૩ ॥

પૂજન કરવું. અથવા પાર્વતી સહવર્તમાન દેવ શંકરનું વિધિપૂર્વક પૂજન કરવું ॥ ૨૧ ॥ ત્રાંબાના અથવા મૃત્તિકાના કુંભને
સુંદર વસ્ત્ર અલંકારથી યુક્ત કરી તથા સુંદર ગંધના વાસથી યુક્ત કરી. તેનાપર ત્રાંબાનું અથવા રૂપાનું અથવા સુવર્ણનું
પાત્ર મુકી તેના પર દેવની પ્રતિમાનું સ્થાપન કરી ત્યારપછી વિધિપૂર્વક પુજા કરવી. ॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥

તે આ પ્રમાણે કે ઉત્તમ અને સુવાસિત જલ, ગંધ, ધુપ, અંદન, અગર, કર્પૂર, એ પદાર્થોથી દેવ ઈશ્વરનું પૂજન કરવું. ॥ ૨૪ ॥ તથા નાના પ્રકારના પુષ્પ, કસ્તૂરી, કુંકુ-કમળ-તે વખતમાં ઉત્પન્ન થયેલા પુષ્પોથી પરમેશ્વરનું પૂજન કરવું. ॥ ૨૫ ॥ શક્તિ વડે ધુપ, દિપ, નાના પ્રકારના નૈવેદ્ય વડે તથા કર્પૂર સહિત આરતિવડે વિષ્ણુ તથા શિવનું પૂજન કરવું. ॥ ૨૬ ॥ ભગવાનની આગળ ભક્તિ પુર્વક નૃત્ય, ગીત, કરવા તે દિવસે પતિત, પાતકીજન, જોડે ભાષણ

સંસ્થાપ્યસલિલૈઃ શ્રેષ્ઠૈર્ગંધધૂપાધિવાસિતૈઃ ॥ ચંદનાઘ્રુર્કપૂરૈઃ પૂજયેદેવમીશ્વરમ્ ॥ ૨૪ ॥

નાનાકુસુમકસ્તૂરીકુંકુમેનસિતાંબુજૈઃ ॥ તત્કાલજાતૈઃ કુસુમૈઃ પૂજયેત્પરમેશ્વરમ્ ॥ ૨૫ ॥ નૈવે-
દ્યૌર્વિવિધૈઃ શક્ત્યા તથા નિરાંજનાદિભિઃ ॥ ધૂપૈર્દિપૈઃ સર્કપૂરૈઃ પૂજયેત્કેશવં શિવમ્ ॥ ૨૬ ॥ નૃત્યગીતં ત-
દપ્રેતુકુર્યાદ્ભક્તિપુરસ્સરમ્ ॥ નાલપેત્પતિતાન્પાપાન્તસ્મિન્નહનિનસ્પૃશેત્ ॥ ૨૭ ॥ નાનૃતંતંહિવદેદ્વા-
ક્યં સત્યપૂતં વચોવદેત્ ॥ રજસ્વલાં નસ્પૃશેત નિંદદ્વાદ્યણં રુમ્ ॥ ૨૮ ॥ પુરાણં પુરતો વિષ્ણોઃ શ્રૃણુયા-
ત્સહવૈષ્ણવૈઃ ॥ નિર્જલા સાપ્રકર્તવ્યા ગચ્છશુક્લેમલિમ્લુચે ॥ ૨૯ ॥

તથા તેનો સ્પર્શ કરવો નહિ. ॥ ૨૭ ॥ જુદું ખોલવું નહિ. 'સાચું' અને પવિત્ર ભાષણ કરવું. રજસ્વલા સ્ત્રીને અડકવું નહિ. ગુરૂ તથા પ્રાણીની નિંદા કરવી નહિ. ॥ ૨૮ ॥ ભગવાનની આગળ વૈષ્ણવોની સાથે પુરાણ શ્રવણ કરવું. અધિક માસની શુકલ પક્ષની એકાદશી (નિર્જલા જલ વગરની) કરવી. ॥ ૨૯ ॥

અથવા પાણી પીને રહેવું. અથવા દુધ પીને રહેવું પણ બીજે પ્રકાર ઉપવાસ કરવો નહિ. રાત્રિએ ગીત ગાવા, વાળાં વગાડવાં અને જાગરણ કરવું. ॥ ૩૦ ॥ રાત્રિએ પહેલા પહોરમાં નાળીએરથી અથ આપવા, બીજા પહોરમાં બીલાથી અર્ધ આપવાં, ત્રીજા પહોરમાં બીજેરા ભગવાનને અર્ધ સમપણું કરવાં ॥ ૩૧ ॥ અને ચોથે પહોર સોપારી તથા નારિંગિથી અર્ધ સમપણું કરવા. પહેલા પહોરમાં અર્ધ આપવાથી અગ્નિષ્ટોમ યજ્ઞના જેટલું ફળ મળે છે. ॥ ૩૨ ॥ બીજા પહોરમાં અર્ધ આપવાથી વાજપેયયજ્ઞના જેટલું ફળ મળે છે. ત્રીજા પહોરમાં અર્ધ આપવાથી અશ્વમેધ યજ્ઞનું

જલપાનેનવાકુર્યાદુગ્ધાહારેણાન્યથા ॥ રાત્રૌજાગરણંકુર્યાદ્દ્વિતવાદિત્રસંયુતમ્ ॥ ૩૦ ॥

પ્રથમેપ્રહરેપૂજાનારિકેલાર્ધનુત્તમમ્ ॥ દ્વિતીયેશ્રીફલેશ્ચૈવતૃતીયેત્રીજપૂરકૈ ॥ ૩૧ ॥ ચતુર્થેપૂજયેત્પૂ
ગૈર્નારિંગૈશ્ચવિશેષતઃ ॥ પ્રથમેપ્રહરેપુણ્યમગ્નિષ્ટોમસ્યજાયતે ॥ ૩૨ ॥ દ્વિતીયેવાજપેયસ્યતૃતીયેહય
મેધજમ્ ॥ ચતુર્થેરાજસૂયસ્યજાગ્રતોજાયતેફલમ્ ॥ ૩૩ ॥ નાતઃપરતરંપૂણ્યંનાતઃપરતરામ
લાઃ ॥ નાતઃપરતરાવિદ્યાનાતઃપરતરંતપઃ ॥ ૩૪ ॥ પૃથિવ્યાંયાનિતીર્થીનીક્ષેત્રાણ્યાયતનાનિચ ॥
તત્સ્નાતાનાંચદદ્યુતિરેનાકારિહરેવ્રંતમ્ ॥ ૩૫ ॥

ફળ મળે છે. ચોથા પ્રહરમાં અર્ધ આપવાથી રાજ સૂયયજ્ઞનું ફળ મળે છે. જાગરણ કરવાથી પણ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૩૩ ॥ એનાથી બીજું આત ઉત્તમ પુણ્ય નથી એનાથી અતિ શ્રેષ્ઠ યજ્ઞ પણ નથી એનાથી આત ઉત્તમ વિદ્યા નથી એનાથી અતિ શ્રેષ્ઠ તપ નથી. ॥ ૩૪ ॥ જેણે એકાદશીને દિવસે આ પ્રમાણે વ્રત કર્યું તેણે પૃથ્વીમાં જેટલા તીર્થો તથા જેટલા ક્ષેત્રો છે તેમાં સ્નાન કર્યું તથા તેના દર્શન કર્યાં એમ સમજવું. ॥ ૩૫ ॥

આ પ્રમાણે સૂચ્ય ઉદય થાય ત્યાંસુધી જાગરણ કરવું. સૂર્ય ઉદય થયા પછી પવિત્ર તીર્થપર જઈ સ્નાન કરવું ॥ ૩૬ ॥ સ્નાન કરી આવીને દેવવિષ્ણુનું લાવથી પૂજન કરવું. પૂર્વે કહેલી વિધિ વડે બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવવું. ॥ ૩૭ ॥ અને વિષ્ણુ મૂર્તિ સાથે કુંભ વિગેરે જે કંઈ સાહિત્ય હોય તે વિધિપૂર્વક બ્રાહ્મણની પૂજા કરીને આપવું. ॥ ૩૮ ॥ પૃથ્વીપર જે કોઈ મનુષ્ય આ પ્રકારનું વ્રત કરશે તેનું વ્રત સફળ થઈ મુક્તિ ફળને આપનારું થશે. ॥ ૩૯ ॥ ભગ

एवजागरणंकुर्याद्यावत्सूर्योदयोभवेत् ॥ सूर्योदयेशुभेतीर्थेगत्वास्नानंसमाचरेत् ॥३६॥ स्ना
तवैवागत्यभावेनपूजयेद्देवमीश्वरम् ॥ पूर्वोदितेनविधिनाभोजयेद्ब्राह्मणान्शुभाम् ॥३७॥ कुंभादि-
कंचयत्सर्वंप्रतिमांकेशवस्यच ॥ पूजयित्वाविधानेनब्राह्मणायसमर्पयेत् ॥३८॥ एवंविधंव्रतंत्योवै
कुरुतेभुविमानवः ॥ सफलंजायतेतस्यव्रतंमुक्तिफलप्रदम् ॥३९॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्पृष्ठोहंव-
याऽनघ ॥ मलिम्लुचस्यमासस्यशुक्लायाविधिमुत्तमम् ॥४०॥ तानितेनचीर्णानिसर्वाणिनृपनंदन
पद्मिन्याःप्रीतिस्तपःकुरुतेव्रतमुत्तमम् ॥४१॥

નાનું કહે છે કે હે પાપ રહિત ધર્મરાજા તમે જે મને પ્રેર્યું તેથી તમને મલ માસના શુકલપક્ષની એકાદશીની ઉત્તમ વિધિ વિગેરે સઘળું કહ્યું. ॥ ૪૦ ॥ હે પાંડુ પુત્ર, જે મનુષ્ય પ્રીતિવાળો થઈ આ એકાદશીનું ઉત્તમ એવું વ્રત કરે છે તેણે સઘળા વ્રતો કર્યા એમ જાણવું. ॥ ૪૧ ॥

અધિક માસના કૃષ્ણયજ્ઞની એકાદશીની વિધિ પણ આજ પ્રમાણે બાળવી. સર્વ પાપને નાશ કરનારી તે પરમાત્માના આમની બાળવી. ॥ ૪૨ ॥ આ એકાદશી વધે તને એક સુંદર કથા કહું છું. તે કથા પુલસ્ત્ય રૂપિએ નારદને વસ્તારથી કહી છે. ॥ ૪૩ ॥ કાર્તવીર્ય રાજાએ પોતાના કેદખાનામાં રાવણને રાખ્યો હતો. તેને બેઠ પુલસ્ત્ય રૂપિએ રાજાની પ્રાર્થના કરીને રાવણને છોડાવ્યો. ॥ ૪૪ ॥ સુંદર દર્શનવાળા નારદ મુનિ તે આશ્ચર્યકારક સાંભળીને ત્યારે મુનિઓમાં

કૃષ્ણાયાઃ સ્તુત્વા માસસ્ય વિધિસ્તસ્યાપિતાદૃશઃ પરમાસાતુ વિજ્ઞેયા સર્વપાપક્ષયંકરી ॥ ૪૨ ॥
અત્રતેકથયિષ્યામિકથામેકાં નોરમામ્ ॥ નારદાય પુલસ્ત્યે નાવિસ્તરેણ વિદિક્ષિતામ્ ॥ ૪૩ ॥ કાર્ત-
વીર્યેણ કારાયાં નૈક્ષિતં વીક્ષ્ય રાવણમ્ ॥ વિમોચિતઃ પુલસ્ત્યે નચયિત્વામાર્હિપતિમ્ ॥ ૪૪ ॥ તદા-
શ્ચર્યતદા શ્રુત્વા નારદો દિવ્યદર્શનઃ પપ્રચ્છ ચથાભક્ત્યા પુલસ્ત્યં મુનિપુંગવમ્ ॥ ૪૫ ॥ દશાનને ન વિજિ-
તાઃ સર્વે દેવાઃ સવાસવાઃ ॥ કાર્તવીર્યેણ વિજિતઃ કથં રણવિશારદઃ ॥ ૪૬ ॥ નારદસ્ય વચઃ શ્રુત્વા પુલ-
સ્ત્યો મુનિરબ્રવીત્ ॥ શ્રુણુ વત્સ પ્રવક્ષ્યામિકાર્તવીર્યસમુદ્ભવમ્ ॥ ૪૭ ॥

શ્રેષ્ઠ એવા પુલસ્ત્યને ભાકત વડે પૂછવા લાગ્યો. ॥ ૪૫ ॥ રાવણે ધન્દ્રસહિત સકળ દેવોને હત્યા. મુદ્દમાં કુશળ એવા તે રાવણને કાર્તવીર્યએ કેવી રીતે હત્યો. ॥ ૪૬ ॥ નારદનું વચન સાંભળી પુલસ્ત્ય મુનિ બોલતા હતા. કે હે વત્સ કાર્તવીર્યની ઉત્પત્તિ કહું છું તે તું સાંભળ. ॥ ૪૭ ॥

પૂર્વે ત્રેતાયુગમાં માહિષ્મતી નગરીનો રાજા હ્રદય તેના કુલમાં અત્યંત બળવાળો કૃતવીર્ય રાજા થયો. ॥૪૮॥ તે રાજાને અત્યંત વહાલી એક હબર સ્ત્રીઓ હતી પણ રાજ્ય કરવામાં ધુરંધર એવો તેમને એક પણ પુત્ર થયો નહીં. ॥ ૪૯ ॥ પછી તેણે ત્યાકત્સા કરવામાં હોંશિયાર, મોટા એવા, દેવ પિતૃઓ અને સિદ્ધોનું પુજન કર્યું તેમના વચનથી વ્રત કરતો, તોપણ પુત્ર થયો નહીં ॥ ૫૦ ॥ જેમાં રાજાને પુત્ર વગરનું રાજ્ય સુખને માટે થતું નથી. જેમ

પુરાણેતાયુગેરાજન્માહિષ્મત્યાંબુત્તરઃ ॥ હ્રદયાનાં લેજાતઃકૃતવીર્યોમહીપતિઃ ॥૪૮॥ સહસ્રં પ્રમદાસ્તસ્યનૃપસ્યપ્રાણવલ્લભાઃ ॥ નતાસાંતનયંકંચિલ્લેભેરાજ્યધુરંધરમ્ ॥૪૯॥ યજનૃદેવાન્પિતૃ- નૃસિદ્ધાન્પ્રચિકિત્સાન્ હન્ટરાન્ ॥ તેષાંવાક્યાદ્દતંકુર્વન્નલબ્ધસ્તનયસ્તદા ॥૫૦॥ સુતંવિનાતદારા- જ્યંનસુખાયમહીપતેઃ ॥ ક્ષુધિતસ્યયથાભોગાનભવાંતેસ્વપ્રદાઃ ॥૫૧॥ વિચાર્યોલ્લેપ્તોત્તિસ્તપસ્ત મુંમનોદધે ॥ તપસૈવસદાસિદ્ધિર્જાયતેમ- સેપ્સિતા ॥૫૨॥ ઇત્યુત્કાસહભાર્યશ્ચચરિવાસાજટાઘ- રઃ ॥ તપસ્તપુંગૃહંન્યસ્યસાવેચાર્ય- મંત્રિણે ॥૫૩॥

સુખ્યાને ભોગો સુખ આપનારા થતા નથી ॥ ૫૧ ॥ રાજાએ ચિત્તમાં વિચાર કરી તપ કરાવાને મનમાં નિશ્ચય કર્યો. તપ વડે નિરંતર મનની ધારેલી સિદ્ધિ થાય છે ॥ ૫૨ ॥ સ્ત્રીની સાથે વિચાર કરી સુમંત્રિણને રાજ્ય સોંપી તેજ વખતે બહુલવસ્ત્ર ધારણ કરી તપ કરવાને ધરતો ત્યાગ કર્યો ॥ ૫૩ ॥

ઈક્ષ્વાકુ રાજાના કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલી સ્ત્રીઓમાં ઉત્તમ એવી હરિશ્ચંદ્ર રાજાની પુત્રી પદ્મિની ધરમાથી બહા-
નીકળેલા પતિને જોઈને ॥ ૫૪ ॥ પોતે પતિવ્રતા સ્વામીને જોઈને તપ કરવાને જવા ઉદ્યોગવાળી થઈ. અક્ષકારોને ત્યાગ
કરી એક વસ્ત્રને ધારણ કરતી હતી ॥ ૫૫ ॥ અને પતિની સાથે ગંધમાદન નામના પર્વતપર જતી હતી ત્યાં જઈ
રાજાએ દશ હજાર વર્ષ સુધી તપ કર્યું ॥ ૫૬ ॥ ગદાધર ભગવાનનું ધ્યાન કરતો તે રાજાએ પુત્રને પ્રાપ્ત નહિ કર્યો

નિર્ગતંનૃપતિંવીક્ષ્યપદ્મિનીપ્રમદોત્તમા ॥ હરિશ્ચંદ્રસ્યતનયાદ્દૃશ્વાકુકુલસંભવા ॥ ૫૪ ॥ પ
તિવ્રતાપ્રિયંદૃષ્ટ્વાતપસ્તપ્તુંકૃતોદ્યમમ ॥ ભૂષણાનિપરિત્યજ્યચીરમેકંસમાશ્રયત ॥ ૫૫ ॥ જગામપતિ
નાસાર્દ્ધંપર્વતેગંધમાદને ॥ ગત્વાતત્રતપસ્તેપવર્ષાણામયુતંનૃપઃ ॥ ૫૬ ॥ નલેભેતનયંરાજ્યેધ્યાયન્નદેવં
ગદાધરમ ॥ અસ્થિસ્નાયુમયંકાંતંદૃષ્ટ્વામાપ્રમદોત્તમા ॥ ૫૭ ॥ અનુસૂયાંમહાસાર્ધીપપ્રચ્છવિનયા
ન્વિતા ॥ ભર્તુઃપ્રતપતઃસાધ્વિવર્ષાણામયુતંગતમ્ ॥ ૫૮ ॥ તથાપિનપ્રસન્નોભૂતકેશવઃકષ્ટનાશનઃ ॥
વ્રતંમમમહાભાગેકથયસ્વયથાતથમ્ ॥ ૫૯ ॥

તે તપ કરવાથી રાજાનું શરીર કેવળ હાડકા ને નાડીમય થયેલું તે પતિવ્રતા પદ્મિનીએ જોઈને ॥ ૫૭ ॥ વિનયથી ચુકત
થઈ. મહાસાધ્વી એવી અનુસૂયાને પૂછવા લાગી. હે સાધ્વિ માગ સ્વામીને તપ કરતાં હજાર વર્ષ થઈ ગયાં ॥ ૫૮ ॥ તોપણ
હું અને નાશ કરનાર કેશવ ભગવાન પ્રસન્ન થયા નહિ. હે મહા ભાગ્યશાળી મને જેમ હોય તેમ વ્રત કહો ॥ ૫૯ ॥

મારી ભકિત વડે વ્રતથી ભગવાન પ્રસન્ન થાય. જે વ્રતે કરી મને મોટો ચક્રવર્તી પુત્ર થાય. ॥૬૦॥ પતિવ્રતમાં શ્રેષ્ઠ એવી. અનુસૂયાનું વચન સાંભળીને ઘરનો ત્યાગ કરીને તપ કરવાને જતા રાજાને જોઈને પોતે પણ દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે જેણીએ એવી ॥ ૬૧ ॥ અને કમળના સરખા નેત્રવાળી પદ્મિનીને પ્રસન્ન થઈને કહે છે. હે સારી ભૂકૃતીવાળી બાર માસોમાં શ્રેષ્ઠ એવા અધિક માસમાં સ્નાન કરી. ॥ ૬૨ ॥ હે શુભાનને. ત્રિશ દિવસ વડે માસ પુર્ણ

येन प्रसन्नो भगवान् मम भक्त्या प्रजायते ॥ येन मे जायते पुत्रश्चक्रवर्ती बृहत्तरः ॥ ६० ॥ श्रुत्वा तस्यास्तुवचनं पतिव्रतपरायणा ॥ यं प्रव्रजंतं नृपतिं स्वयं प्रव्राजदीक्षितम् ॥ ६१ ॥ तदा प्रोवाच संहृष्टा पद्मिनी पद्मलोचनाम् ॥ स्नात्वामलिं म्लुचे सुभ्रुमासद्वादशसंमतम् ॥ ६२ ॥ त्रिंशद्विनैश्च भवति मासः पूर्णः शुभानने ॥ तन्मध्ये द्वादशीं युग्मं पद्मिनी परमा तथा ॥ ६३ ॥ उपोष्य तत्प्रकर्तव्यं विधिना जागरैः समम् ॥ शीघ्रं प्रसन्नो भगवान् भविष्यति सुतप्रदः ॥ ६४ ॥ इत्युक्त्वा कथयत् सर्वमया पूर्वोदितं नृप ॥ विधिं व्रतस्य विधिवत् प्रसन्ना कर्दमांगजा ॥ ६५ ॥

થાય છે. તેના મધ્યમાં બે એકાદશી. તે પદ્મિની. તથા પરમાત્માના નામની છે. ॥ ૬૩ ॥ તેનો ઉપવાસ કરવો અને વિધિવડે ભગવણ કરવું. પુત્રને આપનાર ભગવાન જલદી પ્રસન્ન થશે. ॥ ૬૪ ॥ એમ કહીને હે રાજા મેં તને પ્રથમ કહ્યા પ્રમાણે વ્રતનો સર્વ વિધિ તે કઈમની કન્યા અનુસૂયાએ પ્રસન્ન થઈ પદ્મિનીને કહ્યો. ॥ ૬૫ ॥

અનુસૂયાએ સર્વ વ્રતનો વિધિ જો પ્રમાણે કર્યો તે સાંભળી પુત્ર પ્રાપ્તિની ઇચ્છાવાળી, સુંદર અંગવાળી તે રાણીએ તે સર્વ કયું. ॥ ૬૬ ॥ એકાદશીને દિવસે જળ વગર તથા આકાર વગરનો ઉપવાસ કર્યો અને રાત્રિએ ગીત નૃત્યથી ભગવંતુ કયું. ॥ ૬૭ ॥ વ્રત જ્યારે સંપૂર્ણ થયું ત્યારે ભગવાન જલદી પ્રસન્ન થયા અને પોતે ગરુડપર બેસીને આવ્યા ને કહેવા લાગ્યા કે હે શોભને વરદાન માગ. ॥ ૬૮ ॥ ભગવાનનું વાક્ય સાંભળી પવિત્ર હાસ્યથી

શ્રુત્વાવ્રતવિધિંસર્વેયથોક્તમનુસૂયયા ॥ ચક્રેચાર્વેંગીતત્સર્વંપુત્રપ્રાપ્તિમભીક્ષ્મતી ॥ ૬૬ ॥ એકાદશ્યાંનિરાહારાત્સજ્જાતાહાતેર્જાત્યા ॥ જાગરેણ તારાત્રાંગીતનૃત્યસમન્વિતા ॥ ૬૭ ॥ પૂર્ણેવ્રતેચવૈશીઘ્રંપ્રસન્નઃકેશવઃસ્વયમ્ ॥ વ્રમાષેગરુડારૂઢોવરંવરશોભને ॥ ૬૮ ॥ શ્રુત્વાવાક્યંજગદ્ધાતુસ્તુત્વાપ્રીત્યાશુચિસ્મિતા ॥ યયાચેદ્યવરંબ્રૂહિમમભર્તુર્બ્રૂહત્તરમ્ ॥ ૬૯ ॥ પદ્મિન્યાસ્તદ્વચઃશ્રુત્વાકૃષ્ણઃપ્રીતઃપ્રિયંવદામ્ ॥ ત્વયાહંતોષિતોભદ્રેપ્રત્યુવાચજનાર્દનઃ ॥ ૭૦ ॥ મલિમ્લુચશ્ચમાસોસૌનાન્યોમેપ્રીતિદાયકઃ ॥ તન્મધ્યૈકાદશીરમ્યામમપ્રીતિવિવર્ધના ॥ ૭૧ ॥

પ્રીતિ વડે સ્તુતિ કરીને વરદાન માગતી હતી કે હે મહારાજ આજે મારા સ્વામીના મોટા મનોરથને પૂર્ણ કરો. ॥ ૬૬ ॥ પદ્મિનીનું તે વચન સાંભળીને પ્રસન્ન એવા કૃષ્ણ પ્રિયવદાને કહે છે કે હે ભદ્રે તારા વડે 'હું' સંતોષ થયો છું. ॥ ૭૦ ॥ આ મહામાસ જેવો મને પ્રિય છે તેવો ખીજો માસ નથી અને તે મહામાસમાં મને પ્રીતિ વધારનારી સુંદર એકાદશી છે. ॥ ૭૧ ॥

હે પવિત્ર, હે સારી બ્રહ્મદેવી તે એકાદશીને તો વિધિપૂર્વક ઉપવાસ કર્યો. હે સુભગે તેં તે ઉપવાસથી હું પ્રસન્ન કરાયેલો છું. ॥ ૭૨ ॥ તારા સ્વામીના મનોરથ પ્રમાણે વરદાન આપીશ. આ પ્રમાણે કહીને જગતના દુઃખને નાશ કરનાર વિષ્ણુ રાજાને કહે છે. ॥ ૭૩ ॥ હે રાજેન્દ્ર તારા મનોરથને પૂર્ણ કરનારી તારી સ્ત્રીએ મને સંતુષ્ટ કર્યો છે. માટે તારા મનમાં જે ઇચ્છા હોય તેવો વરદાન માંગી લે. ॥ ૭૪ ॥ 'વપ્સ્યુનુ' તેવું વચન સાંભળીને પ્રસન્ન થયેલો રાજા સ્વર્ણના લોકો વડે નમસ્કાર કરવાને યોગ્ય અને મહાબાહુવાળા એવા પુત્રને આપો. ॥ ૭૫ ॥

સાત્વયોપોષિતાસુશ્રુયથોક્તવિધિનાશુભે ॥ તેનત્વયાપ્રસન્નોઽહંકૃતોસ્મિસુભગાનને ॥ ૭૨ ॥
તવમર્તુઃપ્રદાસ્યામિવરંયન્મનસેપ્સિતમ્ ॥ इत्युत्कानृपतिंप्राहविष्णुर्विश्वार्तिनाशनः ॥ ૭૩ ॥ વરંવર
યરાજેન્દ્રયત્તેમનસિકાંક્ષિતમ્ ॥ संतोषितोઽહંપ્રીયયાતવસिद्धिचिकीर्षया ॥ ૭૪ ॥ શ્રુત્વાતદ્વચનંવિ
ષ્ણોઃપ્રસન્નોઽહમ્ ॥ वप्रेसुतंमहाबाहुंसर्वलोकनमस्कृतम् ॥ ૭૫ ॥ નદેવૈર્માનુષૈર્નાગૈર્દૈત્યદાન
વરાક્ષસૈઃ ॥ जेतुंशक्योजगन्नाथविनात्वांमधुसूदन ॥ ૭૬ ॥ इत्युक्तोवाढमित्युक्तातत्रैवांतरधीयत ॥
नृपोपिसुप्रसन्नात्माहृष्टःपुष्टःपियायुतः ॥ ૭૭ ॥

હે મધુ—દૈત્યને મારનાર હે જગતનાનાથ તે પુત્ર તમારા વગર દેવ, મનુષ્ય, નાગ દૈત્ય, દાનવ, રાક્ષસ, વીગેરે કોઈથી પણ છતાંય નહિ. ॥ ૭૬ ॥ આ પ્રમાણે રાજાનું વચન સાંભળી ભગવાન તેને ઇચ્છિત વરદાન આપીને ત્યાંજ અંતર્યામી થઈ ગયા અને રાજા પણ પોતાની સ્ત્રીથી મુક્ત પ્રસન્ન થયો, અને વરદાન મળવાથી શરીરે પણ હૃષ્ટ પુષ્ટ થયો. ॥ ૭૭ ॥

પછી તે રાજા પદ્મિનીની સાથે મુંદર એવા પોતાના નગરમાં આવ્યો. ત્યાં કેટલાક દિવસ પછી તે રાજાએ પદ્મિનીને વિષે મોટા બળવાળા કાર્તવીર્ય એવા પુત્રને પ્રાપ્ત કર્યો ॥ ૭૮ ॥ તેના જેવો ત્રણ લોકમાં કોઈ પણ મનુષ્ય નથી. તે માટે તેણે રણમાં દશમસ્તકવાળા રાવણને હત્યો. ॥ ૭૯ ॥ કે જેને ત્રણ લોકમાં ચક્ર ગદાને ધારણ કરનાર દેવ નારાયણ વગર હતવાને કોઈ સમર્થ નથી. ॥ ૮૦ ॥ રાવણ હારી ગયો. એમાં તારે વિસ્મય પામવું નહિ. પદ્મિની એકાદશીને

સમાયાત્સ્વપુરંરમ્યંનરનારીમનોરમમ્ ॥ સપદ્મિન્યાંસુતંલેભેકાર્તવીર્યંમહાબલમ્ ॥ ૭૮ ॥

નતેનસદૃશઃકશ્ચિન્નિલોકેષુમાનવઃ ॥ તસ્માત્પરાજિતઃસંખ્યેરાવણોદશકંધર ॥ ૭૯ ॥ નતંજેતુસ
મર્થોસ્તિત્રિષુલોકેષુકશ્વન ॥ વિનાનારાયણંદેવંચક્રપાણિંગદાધરમ્ ॥ ૮૦ ॥ નત્વાયાવિસ્મયઃકા
યોરાવણસ્યપરાજયે ॥ મલિન્મ્લુચપ્રસાદેનપદ્મિન્યાશ્રાપ્યુપોષણાન્ ॥ ૮૧ ॥ દત્તોદેવાધિદેવેનકા
ર્તવીર્યોમહાબલઃ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौविप्रःप्रसन्नेनांतरात्मना ॥ ૮૨ ॥ ॥ શ્રીકૃષ્ણઉવાચ ॥ ॥ એતત્તે
સર્વમાખ્યાતંયત્પૃષ્ઠોઽહંત્વયાનધ ॥ મલિન્મ્લુચસ્યમાસસ્યશુક્લાયાઃસંભવોમહાન્ ॥ ૮૩ ॥

ઉપવાસ કરવાથી મલમાસના પ્રસાદથી. ॥ ૮૧ ॥ પ્રસન્ન થયેલા પુરુષોત્તમ ભગવાને અંતઃકરણથી કહ્યું કે મહા બળ
વાળો કાર્તવીર્ય મેં તને આપ્યો. એ પ્રમાણે કહીને ભગવાન ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. ॥ ૮૨ ॥ શ્રીકૃષ્ણ કહે છે હે પાપ
રહિત યુધિષ્ઠિર તે જે મને પૂછ્યું તે સઘળું મેં તને કહ્યું. મલમાસના શુકલ પક્ષની એકાદશીનું ઉત્તમ વ્રત છે. ॥ ૮૩ ॥

તે જે કોઇ મનુષ્ય કરશે તે વૈકુંઠને પામશે. માટે હે ધર્મરાજા, જે ઇષ્ટ વસ્તુની ઇચ્છા રાખતા હોવ તો તમે પણ આ એકાદશીનું વ્રત કરો. ॥ ૮૪ ॥ કૃષ્ણનું વચન સાંભળીને ધર્મરાજા અત્યંત હર્ષ પામ્યા. અને બંધુઓની સાથે વિધિપૂર્વક આ વ્રત કર્યું ॥ ૮૫ ॥ સૂત કહે છે.—હે શૌનકાદિક રૂપિ, તમોએ જે મને પૂછ્યું તં પુણ્યકારક, પવિત્ર ઉત્તમ એવું આ સઘળું આખ્યાન કહ્યું. ફરીથી શું સાંભળવાની ઇચ્છા રાખો છો. ॥ ૮૬ ॥ આ પ્રમાણે જે કોઈ મનુષ્ય

येकरीष्यन्तिमनुजास्तेयास्यन्तिहरेःपदम् ॥ त्वमेवंकुराजेंद्रयदिचेष्टमभीप्ससि ॥ ८४ ॥
 केशवस्यवचःश्रुत्वाधर्मराजोऽतिहर्षितः ॥ चक्रेव्रतंविधानेनबंधुभिःपरिवारितः ॥ ८५ ॥ ॥ सूत
 उवाच ॥ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्पृष्टोऽहंपुराद्विज ॥ पुण्यंपवित्रंपरमंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ८६ ॥
 एवंविधंयेऽपिव्रतंमनुष्याभक्त्याकरिष्यन्तिमलिम्लुचस्य ॥ उपोषितायैस्तुसुखप्रदात्रीयाशुक्लपक्षेभु
 वितेपिधन्याः ॥ ८७ ॥ श्रोष्यन्तियेतस्यविधिंसमग्रंतेष्यंशभाजामननुजाःप्रशस्ताः ॥ येवैपठिष्यं
 तिकथांसमग्रांतेवैगमिष्यन्तिरेर्निवासम् ॥ ८८ ॥ ॥ इत्याधिकशुक्लैकादशीकथासमाप्ता ॥

ભક્તિ વડે મલ માસનું વ્રત કરશે અને સુખને આપનારી શુકલ પક્ષની એકાદશીનો ઉપવાસ કરશે. તેઓને આ પૃથ્વીપર ધન્યવાદ છે. ॥ ૮૭ ॥ જે કોઈ મનુષ્ય તેનો સર્વ વિધિ સાંભળશે. તે પણ પુણ્યના અંશને ભોગવવાવાળા વિખ્યાત થશે અને જે કોઈ એકાદશીનું આખ્યાન સાંભળશે તથા પાઠ કરશે તે વૈકુંઠમાં જશે. ॥ ૮૮ ॥

ઇતિ અધિક શુકલ પક્ષની એકાદશીની કથા સમાપ્ત.

યુધિષ્ઠિર કહે છે—હે વિભુ-મલમાસની કૃષ્ણ પક્ષની કઈ એકાદશી કહેવાય છે તેનું નામ શું અને તેનો કયો વિધિ છે તે મને કહો ॥ ૧ ॥ શ્રી કૃષ્ણ કહે છે હે યુધિષ્ઠિર પવિત્ર પાપોને નાશ કરનારી સ્ત્રી પુરૂષોને ભક્તિ તથા મુક્તિને આપનારી એવી પરમા નામની છે ॥ ૨ ॥ પહેલા કહેલો વિધિ વડેજ શુકલ પક્ષની એકાદશીની માફકજ ઉત્તમ ભક્તિ

॥ અથાધિકકૃષ્ણેકાદશીકથા ॥ ॥ યુધિષ્ઠિરુવાચ ॥ ॥ મલિન્નલુચસ્યકૃષ્ણાકાકથ્ય
તેવિભો ॥ કિંનામકોવિધિસ્તસ્યાઃકથયસ્વજગત્પતે ॥ ૧ ॥ ॥ શ્રીકૃષ્ણુવાચ ॥ ॥ પરમેતિસ
માખ્યાતાપવિત્રાપાપહારકા ॥ ભક્તિમુક્તિપ્રદાનૃણાંસ્ત્રીણાંચાંપિયુધિષ્ઠિર ॥ ૨ ॥ પૂર્વોક્તવિધિના
કાર્યશુક્લાયાઃસદૃશેનવૈ ॥ પુજયેત્પરયાભક્ત્યાનામ્નાદેવંનરોત્તમમ્ ॥ ૩ ॥ અત્રતેકથયિષ્યામિક
થામેતાંમનોરમામ્ ॥ કાંપિલ્યનગરેજાતાંમુનિનામગ્રતઃશ્રુતામ્ ॥ ૪ ॥ આસીદ્વિજવરઃકશ્ચિત્સુમે
ધાનામધાર્મિકઃ ॥ તસ્યપત્નીપવિત્રાખ્યાપતિવ્રત્યપરાયણા ॥ ૫ ॥

વડે એકાદશીને દિવસે નરોત્તમ નામે દેવનું પૂજન કરવું ॥ ૩ ॥ એ એકાદશી વિષે તને સુંદર એવી આ કથા કહું છું તે તું સાંભળ કે જે કથા કાંપિલ્ય નગરમાં થયેલી અને મુનિઓના આગળથી સાંભળેલી છે ॥ ૪ ॥ બ્રાહ્મણોમાં શ્રદ્ધ ધાર્મિક એવો કેઈ સુમેધા નામે બ્રાહ્મણ હતો તેની સ્ત્રી પવિત્ર અને પતિવ્રત ધર્મ પાળવામાં તત્પર રહેલી હતી ॥ ૫ ॥

કોઈ કર્મના યોગે કરી તે પ્રાદાણ ધન ધાન્યથી રહિત થયો ઘણા માણસો પાસેથી લિધા માંગતો તો કોઈપણ ઠેકાણેથી લિધા મળતી નહીં ॥ ૬ ॥ ભોજન પણ મળતું નાહું તે પ્રમાણે અન્ન વસ્ત્ર પણ કોઈ આપે નહિ રૂપ યાવન અને માધુર્યથી યુક્ત એવા પતિની સ્ત્રી સેવા કરતી હતી ॥ ૭ ॥ અને અતિથાનું પૂજન કરતી હતી. કોઈ વખત ભૂખી ઘરમાં બેઠેલી હોય ત્યારે પણ કોઈ વખત સ્વામીને અનાજ નથી હું ભૂખી છું એવું કહેતી નહીં. વિશાલ નેત્રવાળી

કર્મણાકેનચિદ્વિપ્રોધનધાન્યવિવર્જિતઃ ॥ નક્રાપિલભતેભિક્ષાંયાચન્નપિનરાન્વહૂન્ ॥ ૬ ॥

નભોજ્યંલભતેતાદૃકનવસ્ત્રંનૈવમંડનમ્ ॥ રૂપયૌવનમાધુર્યંનારીશુશ્રુષતેપતિમ્ ॥ ૭ ॥ અતિર્થીપૂજ
યેત્ક્રાપિતદાસાશ્લુધિતાગૃહે ॥ તિષ્ઠત્યેવવિશાલાક્ષીમમ્લાનમુખપંકજામ્ ॥ ૮ ॥ વિલોક્યમાર્યા
સુદર્તીકર્ણતીર્તીસ્વકલેવરમ્ નભર્ત્તારંકચિચ્ચૈવનાસ્ત્યન્નમિતિભાષતે ॥ ૯ ॥ વિત્તાર્યબ્રાહ્મણશ્ચિત્તે
માર્યાયાઃપ્રેમબંધનમ્ ॥ નિંદન્ભાગ્યંસ્વકંવિપ્રઃપ્રોચેવાક્યંપ્રિયંવદામ્ ॥ ૧૦ ॥ કાંતેકરોમિકિંકા
ર્યંનમયાલભ્યતેધનમ્ ॥ યાચયામિનરાન્ભવ્યાન્નયચ્છંતિચમેધનમ્ ॥ ૧૧ ॥

નથી. ખેદ યુક્ત મુખ કમલ તે જેનું એવી અને સારા દાંતવાળી શુષ્ક શરીરવાળીએવી પોતાની સ્ત્રીને બોલતે ॥ ૮ ॥ ૬ ॥ પ્રાદાણ
મનમાં સ્ત્રીના પ્રેમનો વિચાર કરી પોતાના ભાગ્યને નિંદા કરતો પ્રાદાણ પ્રિય બોલનારી સ્ત્રીને વચન કહે છે ॥ ૧૦ ॥ હે સ્ત્રી
મારાથી ધન પ્રાપ્ત કરાતું નથી હું શું કાંઈ કરું ઘણા પૈસાદાર મનુષ્યો પાસે લિખ માણું છું તોપણ મને કોઈ પૈસો
આપતું નથી ॥ ૧૧ ॥

હે સ્ત્રી હવે હું શું કરું ક્યાં જાઉં તે તું મને કહે છે સુંદર કડીવાળી ધન વગર ધરતું કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી
 ॥ ૧૨ ॥ ધન પ્રાપ્ત કરવાને હું પરદેશ જાઉં મને આજ્ઞા આપ. જે દેશમાં જે થવાનું હોય તે દેશમાંથીજ ભાગ્યમાં
 હોય તે પ્રાપ્ત કરાય છે. ॥ ૧૩ ॥ ઉદ્યમ વગર કર્મોની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરાતી નથી તે માટે સર્વ પ્રકારે પડિતો ઉદ્યમને
 વખાણે છે. ॥ ૧૪ ॥ પતિનું વચન સાંભળી આંખમાં આંસુ આવવાથી વિચિત્ર થમેલી બાળા તે બે હાથ બેડી નમતા બા

કિંકરોમિક્કગચ્છામિત્વંમેકથયગોભને ॥ વિનાધનેનસુશ્રોણિગૃહકાર્યેનસિદ્ધયતિ ॥૧૨॥
 દેહ્યાજ્ઞાંપરદેશાયગચ્છામિધનલઘ્વયે ॥ યસ્મિનદેશેચયદ્વાવ્યંભાગ્યંતત્રૈવલભ્યતે ॥૧૩॥ ઉદ્યમેન
 વિનાસિદ્ધિઃકર્મણાનોપલભ્યતે ॥ તસ્માદ્ધુધાઃપ્રશંસંતિસર્વથૈવશુભોદ્યમમ્ ॥ ૧૩ ॥ શ્રુત્વાકાંત
 સ્યવચનંસાશ્રુનેત્રાવિચક્ષણા ॥ પ્રોવાચપ્રાંજલિર્ભૂત્વાવિનયાનતકંધરા ॥ ૧૫ ॥ ત્વત્તોનાસ્તિસુ
 વિજ્ઞાતાત્વયાઽજ્ઞપ્તાબ્રવીમ્યહમ્ ॥ હિતૈષિણોનરાબ્રુયુઃશશ્વત્સાધુહ્યસાધ્વપિ ॥ ૧૬ ॥ પૂર્વદત્તાહિલ
 ભ્યેતયત્રકુત્રમંહીતલે ॥ વિનાદાનંનલભ્યેતમેરૌકનકપર્વતે ॥ ૧૭ ॥

વાળી થઈ કહે છે ॥ ૧૫ ॥ સ્વામી તમારા કરતાં હું વધારે જ્ઞાન વાળી નથી. તોપણ તમોએ મને આજ્ઞા આપી માટે
 કહું છું. હિતને ઇચ્છનારા મનુષ્યો નિરંતર સાડું અથવા નાડું કહે છે. ॥ ૧૬ ॥ પૂર્વે બે આપ્યું હોય તો પૃથ્વીપર
 ગમે ત્યાં પ્રાપ્ત કરાય છે. પણ દાન આપ્યા વગર મેરૂ અથવા સૂવર્ણના પર્વત પર જાંવા તોપણ કાંઈ મળવાનું નથી. ॥ ૧૭ ॥

પૂર્વ જન્મમાં જે વિદ્યાનું દાન કર્યું હોય. પૂર્વ જન્મમાં જે ધનનું દાન કર્યું હોય, પૂર્વ જન્મમાં જે પૃથ્વીનું દાન કર્યું હોય તે બધું આ જન્મમાં પ્રાપ્ત કરાય છે. ॥ ૧૮ ॥ જે પરમેશ્વરે લલાટમાં લખ્યું હોય તે ત્યાંથી પ્રાપ્ત કરાય છે. આખ્યા વગર કાંઈપણ પ્રાપ્ત થતું નથી. ॥ ૧૯ ॥ હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ પૂર્વ જન્મમાં તમે અથવા મેં સારા પાત્ર રૂપ બ્રાહ્મણના હાથમાં થોડું ધન દાન આપ્યું નથી. તે ધનદાન આ જન્મમાં અત્યંત થાય. ॥ ૨૦ ॥

पूर्वदत्ताहियाविद्यापूर्वदत्तंहियद्धनम् ॥ पूर्वदत्ताहियाभूमिरिहजन्मनिलभ्यते ॥ १८ ॥ यद्वा
त्रालिखितंभालेतत्तत्रैवहिलभ्यते ॥ विनादत्तेनकिंकापिलभ्यतेनैवकिंचन ॥ १९ ॥ पूर्वजन्म
निविप्रेन्द्रनमयानत्वयाक्वचिन् ॥ सत्पात्राणांकरेदत्तंस्वलपंभूर्यपियद्धनम् ॥ २० ॥ इहदेशेपरेवापि
दत्तंसर्वत्रलभ्यते ॥ अन्नमात्रंतुविश्वेशोविनादत्तेनयच्छति ॥ २१ ॥ तस्मादत्रैवविप्राद्यस्थात
व्यंभवतामया ॥ भवद्विनानतिष्ठामिक्षणमात्रंमहामुने ॥ २२ ॥ नमातानपिताभ्रातानश्च
शुरोजनः ॥ नसत्कुर्वंतितांकेपिस्वजनाश्चपुरेकृतः ॥ २३ ॥

જે દાન આપ્યું હોય તે આ દેશમાં વાપર. દેશમાં સઘળે પ્રાપ્ત થાય. પરમેશ્વર અન્ન માત્ર દાન વગર આપે છે. ॥ ૨૧ ॥ હે બ્રાહ્મણોમાં અગ્રગૃહ્ય. તમોએ મારી સાથે અહિંઆજ રહેવું. હે મહામુનિ. તમારા વગર ક્ષણવાર પણ નથી રહેવાનો ॥ ૨૨ ॥ પતિએ ત્યાગ કરેલી સ્ત્રીનો મા. આપ. ભાઈ. શાશુ. શશરા. સગાં વહાલાં વિગેરે કોઈ પણ સત્કાર કરતાં નથી તે ગામનાં લોકો કયાંથી કરશે. ॥ ૨૩ ॥

સ્વામી વગરની સ્ત્રીની લોકો નિંદા કરે છે અને નહારા ભાગ્યવાળી છે એમ ખોલે છે. તેટલા કારણ માટે અહિંઆ સ્થિર થઈ જેમ સુખ થાય તેમ વહાર કરો. ॥ ૨૪ ॥ આપના ભાગ્યના બળથી અહિંઆજ દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થશે. આ પ્રમાણે સ્ત્રીનું વચન સાંભળી તે ચતુર બ્રાહ્મણ ત્યાંજ રહેા. ॥ ૨૫ ॥ તે વખતમાં ત્યાં મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા કૌંડિન્ય મુનિ આવ્યા. પછી આવેલા બેઠ દ્વિજસત્તમ સુમેધી બ્રાહ્મણ પ્રસન્ન થયો. ॥ ૨૬ ॥ અને તેજ વખતે એકદમ

મર્તૃહીનાં વિનંદંતિદુર્ભગેતિવદંતિતામ્ ॥ તસ્માદત્રસ્થિરોભૂત્વાવિહરસ્વયથાસુખમ્ ॥ ૨૪ ॥

ભવતોભાગ્યયોગેનપ્રાપ્તિશ્ચાત્રભવિષ્યતિ ॥ શ્રુત્વાતસ્યાસ્તુવચનંસ્થિતસ્તત્રવિચક્ષણઃ ॥ ૨૫ ॥ તાવ તત્રસમાયાતઃકૌંડિન્યોમુનિસત્તમઃ ॥ દૃષ્ટ્વાસમાગતંહૃષ્ટઃસુમેધાદ્વિજસત્તમઃ ॥ ૨૬ ॥ સમાર્યઃસહ સોત્થાયનનામશિરસામકૃત્ ॥ ધન્યોસ્મ્યનુગૃહીતોઽસ્મિસફલંજીવિતંમમ ॥ ૨૭ ॥ યદૃષ્ટોઽસિ મહદ્ભાગ્યાદિત્યુવાચમુનીશ્વરમ્ ॥ દત્વાસુવિષ્ટરંતસ્મૈપૂજયામાસતંદ્વિજમ્ ॥ ૨૮ ॥ ભોજયિત્વાવિ ધાનેનપ્રપ્રચ્છપ્રમદોત્તમા ॥ વિદ્વન્કેનપ્રકારેણદારિદ્ર્યસ્યક્ષયોભવેત્ ॥ ૨૯ ॥

હઠી સ્ત્રી સહવર્તમાન વારંવાર નમસ્કાર કરતો હતો અને કહેવા લાગ્યો કે હું આજે અનુબ્રહ્મ કરાયો છું મને ધ્યન છે અને મારું જીવિત પણ આજે સફળ થયું. ॥ ૨૭ ॥ કૌંડિન્યને કહે છે કે મોટા ભાગ્યથી તમારા દશન થયાં છે. તેમને વિષ્ટર આપી તે કૌંડિન્યનું વિધિપૂર્વક પૂજન કર્યું. ॥ ૨૮ ॥ ત્યાર પછી વિધિ વડે ભોજન કરાવી. પછી તે બ્રાહ્મણની સ્ત્રીએ હાથ બેઠી તેમને પૂછ્યું કે, હે વિદ્વન કયા પ્રકારથી હમારું દરિદ્ર્ય નાશ થાય. ॥ ૨૯ ॥

પૂર્વ જન્મમાં ધન વિદ્યા આપ્યા વગર આ જન્મમાં કુંડુંબવાળા માણસને ક્યંથી પ્રાપ્ત થાય. મારો સ્વામી મને ત્યાગ કરીને આજે બીજા દેશમાં બીજા શેહેરમાં મનવાન લોકો પાસે યાચના કરવા જવાની ઇચ્છાવાળો છે. હે કૌંડિન્ય મેં તેમને આજે અતિશય મોટા હેતુના વચનો વડે રક્ષણ કરી રાખ્યાં છે ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ અને પૂર્વ જન્મમાં દાન આપ્યા વગર આ જન્મમાં કંઈ પણ પ્રાપ્ત થતું નથી એમ કહીને રોકી રાખ્યા છે. હે મુન્દ્રિ મારા ભાગ્યના

વિનાદત્તંકથંલભ્યેદ્ધનંવિદ્યાંકુંડુંબીનામ્ ॥ માંમેભર્તાપરિત્યજ્યગંતુકામોદ્યવર્ત્તે ॥ ૩૦ ॥
અન્યદેશેપરાલોકાન્યાચિતુંપરપત્તને ॥ રક્ષિતાઽસ્તિમયાવિદ્વન્હેતુવાક્યૈર્મહત્તરૈઃ ॥ ૩૧ ॥ નાદત્તં
લભ્યતેકિંચિદિત્યુત્કાસનિવારિતઃ ॥ મમાભાગ્યાન્મુનીંદ્રાદ્યત્વમત્રૈવસમાગતઃ ॥ ૩૨ ॥ ત્વત્પ્રસાં
દાદ્દરિદ્રમેશઘ્નંનશ્યત્યસંશયમ્ ॥ કેનોપાયેનવિપ્રેંદ્રદારિદ્યંનશ્યતિધ્રુવમ્ ॥ ૩૩ ॥ કથયસ્વકૃપાસિં
ધોવ્રતંતીર્થંતપાદિકમ્ ॥ શ્રુત્વાતસ્યાઃસુશીલાયાભાષિતંમુનિપુંગવઃ ॥ ૩૪ ॥ પ્રોવાચપ્રવરંચિત્તેવિ
ચાર્યવ્રતમુત્તમમ્ ॥ સર્વપાપૌઘશમનંદુઃસ્વદરિદ્યનાશનમ્ ॥ ૩૫ ॥

બલથી તમે આજે અહિંઆ આવ્યા છો ॥ ૩૨ ॥ અને તમારા પ્રસાદથી તે દારિદ્ર જલદી નાશ પામશે એમાં કંઈ સંદેહ નથી હે વિપ્રેન્દ્ર કયા ઊપાયથી દારિદ્ર નાશ પામશે ॥ ૩૩ ॥ હે દયાસાગર વ્રત તીર્થ તપ વિગેરે જે કંઈ હોય તે કહો. મુનિશ્રેષ્ઠ તે સુશીલાનું વચન સાંભળીને ॥ ૩૪ ॥ કૌંડિન્ય મનમાં વિચાર કરીને કહે છે કે હે પતિવ્રતે. સકલ પાપના સમુદ્ધને નાશ કરનારું દુઃખ દારિદ્ર્યને નાશ કરનારું આ ઉત્તમ એવું વ્રત છે. ॥ ૩૫ ॥

મલમાસના કૃપાપક્ષમાં ભગવાન્ની ઉત્તમ એવી એકાદશીની નિધિ છે. તે પરમા નામે વિખ્યાત છે. તે ભક્તિ તથા મુક્તિને ફલ આપનારી છે. ॥ ૩૬ ॥ તે એકાદશીના ઉપવાસ કરી વિધિ વડે જાગરણ સાથે ગીત, વાજા વિગે રેથી યુક્ત વ્રત કરે તો ધન ધાન્યથી યુક્ત થાય. ॥ ૩૭ ॥ પૂર્વે આ સુંદર એવું વ્રત કુબેરે કર્યું ત્યારે પ્રસન્ન થયેલા શંકરે તેને ધનાધિપત્ય કર્યો. ॥ ૩૮ ॥ હરિશ્ચંદ્ર રાજાએ પણ પુત્ર વિક્રય કર્યો પછી આ વ્રત કરેલું છે. તેણે

પરમાનામવિખ્યાતાવિષ્ણોસ્તિથિરનુત્તમા ॥ મલિમ્લુચેતુયાકૃષ્ણાભુક્તિમુક્તિફલપ્રદા ॥ ૩૬ ॥
તસ્યાઉપોષણંકૃત્વાધનધાન્યયુતોભવેત ॥ વિધિનાજાગરૈઃસાકંગીતવાદિત્રમંયુતમ ॥ ૩૭ ॥ ધનદે
નપુરાચીર્ણંવ્રતમેતન્નશુશોભનમ્ ॥ તદાહૃદ્યેનરુદ્રેણધનાનામધિપઃકૃતઃ ॥ ૩૮ ॥ હરિશ્ચંદ્રેણચકૃતં
પુરાક્રીતસુતેનવૈ ॥ પુનઃપ્રાપ્તાપ્રિયાતનરાજ્યંનિહતકંટકમ્ ॥ ૩૯ ॥ તસ્માત્કુરુવિશાહ્યાક્ષિવ્રતમે
તત્સુશોભનમ્ ॥ વિધિનાવિધિયુક્તેનસન્નજાગરણેનચ ॥ ૪૦ ॥ ઇત્યુત્ક્રાંતદ્વિધિંસર્વંકથાયમાસપઃ
ઢવ ॥ પ્રીત્યાપરમસંતુષ્ટસ્તતોભક્ત્યાપ્રસાદતઃ ॥ ૪૧ ॥

કરી ફરીથી તેને પુત્ર, સ્ત્રી, શત્રુ વગરનું રાજ્ય પ્રાપ્ત થયું. ॥ ૩૯ ॥ તે માટે હે વિશાલ નેમવાળી વિધિ વડે વિધિ થી યુક્ત જાગરણની સાથે આ સુંદર એવું વ્રત તું કર. ॥ ૪૦ ॥ હે પાંડવ-આ પ્રમાણે એવ વ્રતની વિધિ કહીને ત્યાર પછી તેની પ્રીતિ તથા ભક્તિથી અન્યનું મનોપ પામેલો. ॥ ૪૧ ॥

કરીને પ્રસન્નતાથી તે બ્રાહ્મણને શુભ એવું પંચરામનું વ્રત કહે છે કે જેના અનુષ્ઠાન માત્રથી ભકિત તથા મુક્તિ પ્રાપ્ત કરાય છે. ॥ ૪૨ ॥ પરમા એકાદશીને દિવસે પ્રાતઃકાલમાં ઉઠી નિત્ય કૃત્ય સમાપ્ત કરી, સત્કારથી શાકત વડે પંચરાત્રિ વ્રતના નિયમ શ્રદ્ધા કરવા. ॥ ૪૩ ॥ જે એકાદશીના આરંભથી તે અમાસના પાંચ દિવસ સુધી પ્રાતઃસ્નાન કરી આહાર વગરનો ઉપવાસ કરશે તે પોતાના માતા, પિતા, સ્ત્રી વિગેરેથી મુક્ત થઈ વૈકુંઠમાં જશે.

પુનઃપ્રોવાચતંવિપ્રંપંચરાત્રિવ્રતંશુભમ્ ॥ યસ્યાનુષ્ઠાનમાત્રેણમુક્તિમુક્તિશ્ચપ્રાપ્યતે ॥ ૪૨ ॥
 પરમાદિવસેપ્રાતઃકૃત્વાપૂર્વાર્ણીણિહકંવિધિમ્ ॥ કુર્યાત્સુનિયમાન્શક્ત્યાપંચરાત્રિવ્રતાદરાત્ ॥ ૪૩ ॥
 પ્રાતઃસ્નાત્વાનિરાહારોયસ્તિષ્ઠેદિનપંચકમ્ ॥ મગચ્છેદ્વંષ્ણવંસ્થાનંપિતૃમાતૃપ્રિયાસમમ્ ॥ ૪૪ ॥
 એકાદશનસ્તુયોભૂયાદિનાનાંપંચકંનરઃ ॥ સર્વપાપવિનિર્મુક્તસ્વર્ગલોકેમહીયતે ॥ ૪૫ ॥ સ્ના
 ત્વાયોભોજયેદ્વિપ્રંદિનાનાંપંચકંનરઃ ॥ ભોજિતંતેનવિધિનાસદેવાસુરમાનુષમ્ ॥ ૪૬ ॥ પૂર્ણકુંભસ
 તોયેનયોદદાતિદ્વિજાયતે ॥ દત્તંતંનૈવસઃકલંબ્રહ્માંડંસચરાચરમ્ ॥ ૪૭ ॥

॥ ૪૪ ॥ જે કોઈ મનુષ્ય પાંચ દિવસ સુધી એક વાર ભોજન કરશે. તો તે સઘળા પાપોથી નિર્મુક્ત થઈ સ્વર્ગ લોકમાં પૂજન કરાવવાને યોગ્ય થશે. ॥ ૪૫ ॥ જે કોઈ મનુષ્ય સ્નાન કરી પાંચ દિવસ સુધી બ્રાહ્મણને ભોજન કરાવશે તો તેણે વિધિવડે સર્વ દેવ, દૈત્ય અને મનુષ્ય એમને ભોજન કરાવ્યું એમ જાણવું. ॥ ૪૬ ॥ જે કોઈ પાંચ દિવસ સુધી પાણીથી ભરેલો ઘડો બ્રાહ્મણને આપશે તો તેણે સકલ ચરાચર બ્રહ્માંડનું દાન આપ્યું એમ સમજવું. ॥ ૪૭ ॥

જે મનુષ્ય સ્નાન કરી પાંચ દિવસ સુધી ગ્રાહ્યણેને તાંબાના વાસણમાં તલ ભરી આપશે તે તે આ લોકમાં ધણા ભોગે ॥ ભોગવીને અર્થ લોકમાં પૂજ્ય થશે. ॥ ૪૮ ॥ જે કોઈ મનુષ્ય પાંચ દિવસ ગ્રહચર્ય વ્રત પાળે છે. તે તે સ્વર્ગમાં અપ્સરાઓની સાથે હર્ષથી ભોગે ભોગવે છે. ॥ ૪૯ ॥ હે શુભે હે સાધવ. આ પ્રકારનું વ્રત તું પાતાના પાતની સાથે કર એટલે તું ધન. ધાન્યથી યુક્ત થઈ પતિ સહવર્તમાન સ્વર્ગમાં જઈશ. ॥ ૫૦ ॥ આ પ્રમાણે કૌંડિન્ય

તિલપાત્રંતુયોદયાત્સ્નાત્વાપંચદિનંનરઃ ॥ સમુત્કાવિપુલાનભોગાનસૂર્યલોકેમહીયતે ॥ ૪૮ ॥

બ્રહ્મચર્યેનયતિષ્ઠેદ્વિનાનાંપંચકંનરઃ ॥ સસ્વર્ગેભુંજતેભોગાનસ્વર્વેદ્યાભિઃસમંમુદા ॥ ૪૯ ॥ એવંવિધં વ્રતંસાધ્વિકુલ્લવંપતિનાશુભે ॥ ધનધાન્યયુતામુત્વાસ્વર્ગ્યાસ્યમિસુવ્રતે ॥ ૫૦ ॥ કન્યુક્તામાવ્રતંચક્રે-
કૌંડિન્યેનયથોદિતં ॥ મત્રાસિમંભાવયુતસ્નાત્વામામિમલિમ્લુચે ॥ ૫૧ ॥ પંચરાત્રવ્રતેપૂર્ણેપરાયાઃ પ્રિયસંયુતા ॥ માપશ્યદ્રાજભવનાદાયાંતંનૃપનંદનં ॥ ૫૨ ॥ દત્વાનવીનંભવનંભવ્યવસ્તુસમન્વિતં ॥
વાસયામાસવિધિનાવિધિનાપ્રેરિતઃસ્વયં ॥ ૫૩ ॥

રૂપિનું વચન શ્રવણ કરી પતિની સાથે તે સ્ત્રીએ ભક્તિ વડે મલ માસમાં સ્નાન વિગેરે વ્રત કર્યું ॥ ૫૧ ॥ અપરા એકાદશીનું પાંચ રાત્રનું વ્રત સંપૂર્ણ થયું કે પાત મહિત સ્ત્રીએ રાજ મહીમાંથી આવેલા એવા રાજ પુત્રને જોયો. ॥ ૫૨ ॥ વિધાત્રાએ પોતેજ બાણે મોકલેલા તે રાજપુત્ર તેમને જોઈને ઘણીજ કીમતી વસ્તુઓથી યુક્ત નુતન એવું ઘર આપીને વિધિપૂર્વક રહેવા લાગ્યો. ॥ ૫૩ ॥

પછી સુમેધા બ્રાહ્મણને ઉપજી વિકા સાઈ એક ગામ આપીને તપશ્ચર્યા વડે પ્રસન્ન થયેલો તે રાજા બ્રાહ્મણની સ્તુતી કરીને પોતાને ઘેર આવ્યો ॥ ૫૪ ॥ મલ માસના કૃષ્ણ પક્ષની પરમા એકાદશીનો સન્કારથી ઉપવાસ કરવાથી પાંચ રાત્રિના વ્રતે કરી તત્કાળ ॥ ૫૫ ॥ સકલ પાપોથી નિર્મુક્ત થઈ સર્વ સુખથી સુકત થઈ ભોગોને ભોગથી અતે સ્ત્રી સહ વત માન વૈકુંઠમાં જાય છે. ॥ ૫૬ ॥ જે કોઈ મનુષ્ય પરમા એકાદશીનું વ્રત પાંચ રાત્રિ કરશે. તે પાંચ રાત્રિથી ઉત્પન્ન થયેલું પુણ્ય કહેવાને હું શક્તિમાન નથી. ॥ ૫૭ ॥ જેણે આ એકાદશીનું વ્રત કર્યું છે તેણે પુષ્કર વિગેરે સઘળા તીર્થોમાં

દત્વાધ્રામંવૃત્તિકરંબ્રાહ્મણાયસુમેધસે ॥ પ્રસન્નસ્તપસારાજાતંસ્તુત્વાસ્વગૃહંયયૌ ॥ ૫૮ ॥

મલિમ્લુચસ્યમાસસ્યપરાયાઃપરમાદરાત્ ॥ કૃષ્ણાન્નુપોષણાત્સદ્યઃપંચરાત્રવ્રતેનચ ॥ ૫૫ ॥ સર્વ પાપવિનિર્મુક્તઃસર્વસૌખ્યસમન્વિતઃ ॥ ભુક્ત્કામોગાન્પ્રિયાસાર્દ્ધમંતેવિષ્ણુપુરંયયૌ ॥ ૫૬ ॥ યેકરિ-
પ્યંતિમનુજાઃપરાયાવ્રતમુત્તમં ॥ પંચરાત્રભવંપુણ્યંમયાવત્તુંનઝાક્યતે ॥ ૫૭ ॥ પુષ્કરાદ્યાનિતર્થિ-
નિગંગાદ્યાઃસરિતસ્તથા ॥ ઘેનુમુખ્યાનિદાનાનિતેનર્ચીર્ણાનિસર્વથા ॥ ૫૮ ॥ ગયાશ્રાદ્ધંકૃતંતેનપિત-
રઃપરિતોષિતાઃ વ્રતાનિતેનર્ચીર્ણાનિવ્રતઃખંડોદિતાનિવૈ ॥ ૫૯ ॥

ગંગા વિગેરે સઘળી નદીઓમાં સ્નાન કર્યું તથા ગાય વિગેરે મુખ્ય દાનો કર્યા એમ સમજવાં ॥ ૫૮ ॥ જેણે આ વ્રત કર્યું છે. તેણે ગયામાં શ્રાદ્ધ કરીને પિતૃઓને સંતોષ કર્યા તથા પૃથ્વી પર જેટલાં કહેલાં તેટલાં વ્રતો કર્યા એમ સમજવું. ॥ ૫૯ ॥

જે પગવાણાઓમાં બ્રાહ્મણ શ્રેષ્ઠ છે અને ચાર પગવાણામાં ગાય શ્રેષ્ઠ છે. તથા દેવોમાં ઇન્દ્ર શ્રેષ્ઠ છે. તેવી રીતે સકલ માસોમાં આ મલમાસ શ્રેષ્ઠ છે. ॥ ૬૦ ॥ મલમાસમાં છેઢી પાંચ રાત્રિ પાપને નાશ કરનારી છે, અને પંચરાત્રિ વ્રતમાં પરમા અને પદ્મિની શ્રેષ્ઠ છે. ॥ ૬૧ ॥ કોઈ અશક્ત હોય તેણે એકાદશીનો ઉપવાસ કરવો. જીવ મનુષ્ય અવતાર પામીને જે વિચક્ષણ પુરુષોએ યથાશક્તિ પ્રમાણે મલમાસમાં ર્નાન, દાન વિગેરે ન કર્યું ॥ ૬૨ ॥ તેણે પોતાના

દ્વિપદાંબ્રાહ્મણઃશ્રેષ્ઠોગૌર્વરિષ્ઠાચતુષ્પદાં ॥ દેવાનાંવાસવઃશ્રેષ્ઠસ્તથામાસોમલિમ્લુચઃ ॥ ૬૦ ॥
મલિમ્લુચેપંચરાત્રિઃપશ્ચાત્પાપહારિણી ॥ પંચરાત્રેચપરમાપદ્મિનીપાપશોભણી ॥ ૬૧ ॥ સાપ્યશક્તૈઃ
પ્રકર્તવ્યાયથાશક્ત્યાવિચક્ષયૈઃ ॥ માનુષંજનુરાસાધ્યનસ્નાતોયર્મલિમ્લુચઃ ॥ ૬૨ ॥ તેજન્મયાતિર્ના
નૂનંનોપોષ્યાહરિવાસરે ॥ ચતુરશીતિલક્ષાણિભ્રમંતેયોનિમંકટે ॥ ૬૩ ॥ પ્રાપ્યતેમાનુષંજન્મદુર્લભં-
પુણ્યસંચયૈઃ ॥ તસ્માત્કાર્યપ્રયત્નેનપરમાયાત્રતંશુભં ॥ ૬૪ ॥

જન્મનો ઘાત કર્યો, તથા એકાદશીનો ઉપવાસ ન કર્યો, તે ચાર્યાશી લક્ષ યોનિમાં ફેરા કરશે. ॥ ૬૩ ॥ જ્યારે ધાતું જ પૂણ્ય એકઠું થાય છે, ત્યારે દુર્લભ એવા મનુષ્ય અવતારને પ્રાપ્ત કરાય છે. તે માટે પ્રયત્નથી શુભ પરમા એકાદશી વ્રત કરવું. ॥ ૬૪ ॥

શ્રી કૃષ્ણ કહે છે—હે પાપરહિત યુધિષ્ઠિર તેં જે મને પૂછ્યું તે સઘળું આ મેં તને કહ્યું. મહામાસની પરમા એકાદશીથી ઉત્પન્ન થયેલું. ॥ ૬૫ ॥ હે રાજા, તે સઘળું મેં તને કહ્યું માટે તું પણ સાવધ થઈ આ વ્રત કર. ॥ ૬૬ ॥ યદુવંશપાતં એવા કૃષ્ણએ કહેલું એવું આ એકાદશીનું માહાત્મ્યને સાંભળીને ધર્મરાજાએ દ્રોપદી સહિત ભાઈઓ સહવર્તમાન તે વ્રત કર્યું ને ધર્મરાજા સ્વર્ગમાં તથા પૃથ્વીમાં દુર્લભ ભોગોને ભોગવી પ્રસન્ન થયેલો.

શ્રીકૃષ્ણુવચન ॥ ॥ એતન્નેસર્વમાખ્યાતંયત્પૃષ્ઠોઽહંત્વયાઽનઘ ॥ મલિમ્લુચસ્યમાસસ્યપર
માયાઃસમુદ્રવં ॥૬૫ તત્સર્વંતેસમાખ્યાતંકુરુષ્વાવાહિતોનૃપ ॥૬૬॥ શ્રુત્વૈતદ્યદુપતિનોદિતંમાહા-
ત્મ્યંતચ્ચક્રેવ્રતમનુજૈઃપ્રિયાસમેતઃ॥ભુત્કાઽસૌદિવિભુવિદુર્લભાંશ્રમોગાન્નતિતોઽસૌસુખરમંદિરંસુહૃદઃ
॥૬૭॥ યેપ્યેવંભુવિમનુજામલિમ્લુચસ્યસુસ્નાતાઃશુભવિધિનામમાચરંતિ ॥ તેભુત્કાદિવિવિભવંસુ
રંદ્રતુલ્યંગચ્છેયુસ્ત્રિભુવનવંદિતસ્યગેહં ॥૬૮॥ ॥ ॥ ઇતિશ્રીઅધિકકૃષ્ણૈકાદશીમાહાત્મ્યસમાપ્તમ્ ॥

વક્રુંડમાં ગયો. ॥ ૬૭ ॥ જે કોઈ મનુષ્ય પૃથ્વી ઉપર આ પ્રમાણે મહામાસમાં સ્નાન કરશે તથા શુભ વિધિ વડે
વ્રત આચરણ કરશે તે મનુષ્યો સ્વર્ગના વૈભવો ભોગવી ઇન્દ્રના સરખા ત્રણ ભોંકને વંદન કરવાને ભોગ્ય એવા ભગ
વાનના વૈક્રુંડમાં જશે. ॥ ૬૮ ॥ ઇતિ શ્રી અધિક કૃષ્ણપક્ષની એકાદશીની કથા સમાપ્ત.

॥ अथमुग्धाकथाप्रारंभः ॥

शौनક બોલ્યા—હે સૂત. હે સૂત. હે મહાભાગ્યશાસિ. તમે વકતાઓમાં શ્રેષ્ઠ છો. અમેને એક શંકા થાય છે. જે તમેને પૂછીએ છીએ. તે શંકાનું નિવારણ કરવાને તમે યોગ્ય છો માટે તે હમને કહો ॥ ૧ ॥ આ પ્રમાણે જે લોકો શુભ ઉદ્યાપનની વિધિ કરે છે તેમને મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે તે પ્રકારે બીજાઓને પ્રાપ્ત થતો નથી એનું શું કારણ ॥ ૨ ॥ નિર્ધન

॥ શ્રીગણેશાયનમઃ ॥ ॥ શ્રીરાધાપુરુષોત્તમાભ્યાંનમઃ ॥ ॥ શૌનકઉવાચ ॥ ॥ સૂત-
સૂતમહાભાગ વદનોવદતાંવર ॥ સંદેહંત્વાંપપ્રચ્છામસ્તન્નચ્છેતુમિહાર્હસિ ॥ ૧ ॥ એવંકુર્વંતિયેલો-
કાઉદ્યાપનવિધિંશુભાં ॥ તેષાંમોક્ષસમાવાપ્તિરન્યેષાંનભવેત્તથા ॥ ૨ ॥ નિર્ધનનાંનરાણાંવૈત્થંમુ-
ક્તિઃક્રિયામતા ॥ નાસ્તિતેષાંધનંમુખ્યમુદ્યાપનવિધિઃકથં ॥ ૩ ॥ ક્રિયતેતૈઃકયારિત્યાગોલોકેવસ-
તિકથં ॥ તેષાંનાસ્તિયદોપાયઃકિંકૃતંહરિણાતદા ॥ ૪ ॥

મનુષ્યની મુક્તિ કેવી રીતે થાય. તેમની પાસે મુખ્ય ધન નથી તો ઉદ્યાપન વિધિ કયાંથી કરી શકે ॥ ૩ ॥ તો તેઓએ કઈ રીતે ઉદ્યાપન વિધિ કરવો કે ગોલોકમાં વાસ થાય. કેમકે તેનો ઉપાય તેમની પાસે નથી ત્યારે તેઓને સાડી શ્રી કૃષ્ણએ શું કયું છે. ॥ ૪ ॥

મુ०

અં

હે સૂતના પુત્ર આ સર્વ સંશયોનું નિવારણ કરે ॥ ૫ ॥ સૂત બોલ્યા-હે રૂઢિઓ તમોએ આરો પ્રશ્ન પૂછ્યો, આ પ્રશ્નનો ઉત્તર સાંભળો નિર્ધન મનુષ્યોને વિશેષે આમાં ધનનું પ્રયોજન નથી ॥ ૬ ॥ ધન હોય તો પણ આ વ્રતમાં મુખ્ય શ્રદ્ધાનું કારણ છે. નિર્ધન મનુષ્યોએ નિરંતર શ્રદ્ધાથી યુક્ત થઈ કર્મ કરવું ॥ ૭ ॥ ધનવાન મનુષ્યોએ શ્રદ્ધા વગર કર્મ કર્યું હોય તો તે નિષ્ફળ જાણવું. મંથરની પ્રસન્નતાથી શુદ્ધ આંતરણ પૂર્વક કરેલું કર્મ સંપૂર્ણ થાય છે ॥ ૮ ॥

एतत्संदेहबहुलंछिंधित्वंसूतनंदन ॥ ५ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंहिकृषयोएतत्प्रश्नो-
त्तरंशृणु ॥ नप्रायोजनमत्रैवनिर्धनानांविशेषतः ॥ ६ ॥ धनस्यसंशयोप्यत्रश्रद्धयाःकारणंमत्तं ॥
निर्धनैस्तुसदाकार्यंकर्मश्रद्धासमन्वितं ॥ ७ ॥ चेतःकृतंसमग्रंस्यादीश्वरस्यप्रसादतः ॥ विनाश्र-
द्धाकृतंचेतस्याह्निकैस्तच्चनिष्फलं ॥ ८ ॥ तस्माद्यथाभवेत्श्रद्धाफलंताद्रक्मत्तंकिल ॥ यावद्व्रतं-
सदाकार्याश्रद्धाभक्तिर्विचक्षणैः ॥ ९ ॥ धनंचेदधिकंयेषांन्यूनाश्रद्धाचनिष्फलं ॥ तस्मात्सर्वैःप्रकर्त-
व्यंश्रद्धयासफलंभवेत् ॥ १० ॥

તે માટે જે પ્રકારની શ્રદ્ધા ઊત્પન્ન થાય તે પ્રકારનું મુખ્ય કરી ફલ જાણવું. વિદ્વાન પુરૂષોએ જ્યારે વ્રત કરવું ત્યારે શ્રદ્ધા લક્ષિતથી યુક્ત કરવું ॥ ૬ ॥ જેમની પાસે દ્રવ્ય વધારે હોય અને શ્રદ્ધા ઓછી હોય તો તે કર્મ ફળ વગરનું જાણવું. તેટલા કારણ માટે સઘળાઓએ શ્રદ્ધાથી કર્મ કરવું તો તે ફળવાળું થાય ॥ ૧૦ ॥

૧

૧

તેથી વિદ્વાન પુરુષોએ વ્રતમાં યોગ્ય એવી શ્રદ્ધા રાખી વ્રત કરવું. એ સંબંધમાંજ જુનો ઇતિહાસ કહું છું ॥૧૧॥
એક દિવસે મારા ગુરુએ વેદ વ્યાસને મારા મનમાં ઊત્પન્ન થયેલો સંદેહ પૂછ્યો. વેદ વ્યાસે દૃઢ ભાવવાળો મને જાણીને
માત્ર દયાથી કહ્યું ॥ ૧૨ ॥ વ્યાસ બોલ્યા—એક દિવસ વૈકુંઠમાં લક્ષ્મીજીએ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનને આજ પ્રશ્ન પૂછેલો. હરિએ
લક્ષ્મીના આગળ કહેલો જે ઉત્તર તે મને વેદ વ્યાસે કહેલો છે ॥ ૧૩ ॥ ભગવાને લક્ષ્મીને ઇતિહાસથી બોધ આપેલો.

તસ્માત્વ્રતાનુકૂલાચશ્રદ્ધાકાર્યાવિચક્ષણૈઃ ॥ અત્રૈવકથયિष્યામિઇતિહાસપુરાતનં ॥ ૧૧ ॥
વ્યાસેનોક્તંક્રપાલેશાત્જ્ઞાત્વામાંદૃઢભાવુકં ॥ એકસ્મિન્દિવસેપૃષ્ઠઃસંદેહોસ્મિયાગુરૌ ॥ ૧૨ ॥ મામુ-
વાચેતિહાસંવૈહરિણોક્તંરમાગ્રતઃ ॥ વૈકુંઠેરમયાપૃષ્ઠઃસંદેહોહ્યયમેવચ ॥ ૧૩ ॥ હરિસ્તામિતિહાસેન-
બોધયામાસતચ્છૃણુ ॥ અવંતિનગરેરમ્યેબ્રાહ્મણોવેદપારગઃ ॥ ૧૪ ॥ નામ્નાવિષ્ણુપ્રિયોહ્યાસિત્સર્વક-
ર્મવિશારદઃ ॥ શાંતોહરિવ્રતેમુખ્યઃષટ્કર્મનિરતઃશુચિઃ ॥ ૧૫ ॥ તસ્યપુત્રદ્વયંજાતંનામ્નાદેવલમા-
ધવૌ ॥ બુદ્ધિવંતૌચકુલીનૌવિષ્ણુભક્તિરતૌસદા ॥ ૧૬ ॥

તે તમે સાંભળો. સુંદર એવા અવંતિ નામના નગરમાં વેદને જાણનારો ॥ ૧૪ ॥ સઘળા કર્મમાં કુશળ શાંત ષટ્ કર્મ
કરવામાં પ્રીતિવાળો પવિત્ર ભગવાનની પૂજામાં આસક્ત એવો વિષ્ણુ પ્રિય નામનો બ્રાહ્મણ હતો ॥ ૧૫ ॥ તેને જે પુત્ર
થયા, તે બુદ્ધિવાળા મોટા કુળમાં ઊત્પન્ન થયેલા નિરન્તર ભગવાનની ભક્તિ કરવામાં આસક્ત એવા દેવલ અને માધવ
નામના હતા ॥ ૧૬ ॥

મુ०

અં

કોઈ વખત કાળના યોગે કરી તેમનો પિતા મૃત્યુ પામ્યો ત્યાર પછી તે દેવલ-માધવ ચિંતાતુર થયા ॥૧૭॥
મોટાભાઈ દેવલની સ્ત્રી રૂપના અતિ સુંદરપણાથી યુક્ત ગર્વવાળી અને નામ વડે રૂપવંતી હતી ॥ ૧૮ ॥ મોટા ભાઈની
સ્ત્રી તે મોટી માટે ઘરમાં મુખ્ય અધિકારવાળી હતી. નાનો ભાઈ જે માધવ તેની સ્ત્રી મંદ બુદ્ધિવાળી અને નામ વડે
મુગ્ધા હતી ॥ ૧૯ ॥ અને વિશેષપણાથી ઘરમાં ઘરનું કામકાજ કરવાનું કંઈ જાણતી નહિ હતી તેથી સર્વ લોકો

કદાચિત્કાલયોગેનતત્તાતોનિધનંગતઃ ॥ તતશ્રિંતાતુરૈતૌચજાતૌદેવલમાધવૌ ॥ ૧૭ ॥

દેવલસ્યચપત્નિયારુપલાંવણ્યસંયુતા ॥ ગર્વાધિરુઠાચૈવાસન્નામ્નારુપવર્તીયતઃ ॥૧૮॥ સાજ્યેષ્ઠા-
જ્યેષ્ઠપત્નિચિગ્રહેમુખ્યાધિકારિણી ॥ આસીત્માધવપત્નીચનામ્નામુગ્ધાચમૂઢધીઃ ॥૧૯॥ ગ્રેહકિં-
ચિદ્દાનાતેગ્રહગર્યંવિવેશતઃ ॥ લોકાસ્તામાહુરખિલાગ્રંથિલેતિચસર્વશઃ ॥ ૨૦ ॥ તયોરેવંત-
દામ્નાત્રોર્ગૃહેષુવર્તમાનયોઃ ॥ કાલોગતઃકિયત્પશ્ચાદ્દારિદ્ર્યંચાભવદ્રુહે ॥ ૨૧ ॥ દેશાંતરગતૌતૌ
ચદ્રવ્યોપાર્જનલ્લાલસૌ ॥ નારીદ્વયંગૃહેમુક્ત્વાદિજૌદેવલમાધવૌ ॥૨૨॥

સર્વ પ્રકારે તેને અંધિલા કહેતા હતા ॥ ૨૦ ॥ આ પ્રમાણે ઘરમાં રહેતા તે દેવલ માધવનો કેટલો વખત ગયો ત્યાર
પછી દેવના બળે કરી તેમનાં ઘરમાં દારિદ્ર પ્રાપ્ત થયું ॥ ૨૧ ॥ પોતાના ઘરમાં જે સ્ત્રીને મુકીને દ્રવ્ય પેદા કરવામાં
તૃષ્ણવાળા તે દેવલને માધવ બીજા દેશમાં જવાને તૈયાર થયા ॥ ૨૨ ॥

૧

૨

માધવ બોલ્યા—કહેલો એવો હીયર માધવ મોટાભાઈની સ્ત્રીને કહે છે કે મોટાભાઈ પિતા સમાન છે અને મોટા ભાઈની સ્ત્રી માતા સમાન છે ॥ ૨૩ ॥ હે માતા વિશેષથી ગુણોમાં મુખ્ય અને ઘર કાર્યમાં પણ મુખ્ય એવા તમે છો. માટે મારી મુખ્ય સ્ત્રીનું તમારે બેન સમાન રક્ષણ કરવું ॥ ૨૪ ॥ ધરનું કામકાજ તથા જ્ઞાતિ (સંસારાદિક) નું કાર્ય બાણુતી નથી. માટે તમારે બેન અથવા પુત્રી સમાન સંભાવના કરવી ॥ ૨૫ ॥ સારી રીતે બેવાવાળી હે દેવિ તમારા પર

॥ માધવઉવાચ ॥ ॥ દેવરોમાધવઃપ્રોક્તોભ્રાતૃપત્નીમુવાચહ ॥ જ્યેષ્ઠભ્રાતાપિતાતુલ્યસ્ત
ત્પત્નીમાતૃરૂપિણી ॥ ૨૩ ॥ માતસ્ત્વંગ્રહમુખ્યાસિગુણમુખ્યાવિશેષતઃ ॥ ભગિનીવત્સ્વયારક્ષ્યામ્
સ્વાપત્નીમમેતિચ ॥ ૨૪ ॥ ગૃહકાર્યનંજાનાતિજ્ઞાતિકાર્યંતથૈવચ ॥ ત્વયાસંભાવિનીયાચભગિનીપુ
ત્રિકાચવત્ ॥ ૨૫ ॥ ગચ્છત્યહંજલ્દિશ્વાસ્યત્વયિદેવિશુભેક્ષણે ॥ ૨૬ ॥ ॥ સૂતઉવાચ ॥ ॥
દુરુક્ત્વાચગતૌતૌચભ્રાતરૌદ્રવ્યલ્લસૌ ॥ ગ્રામાન્તરેચતૌપ્રાપ્રૌદૂરમર્થેપ્સયાગતૌ ॥ ૨૭ ॥ તતો
રૂપવતીયાસામુગ્ધામિત્યુવાચહ ॥ રેમુગ્ધેમમગેહાત્વંદૂરંગચ્છદુર્ભગે ॥ ૨૮ ॥

વિશ્વાસ રાખી મુકીને હું બહુ છું ॥ ૨૬ ॥ સૂત કહે છે—આ પ્રમાણે કહીને ધનની ઇચ્છાવાળા તે બે ભાઈઓ ગયા પોતાના ગામથી દૂર દ્રવ્યની ઇચ્છાથી આવેલા તે બે ભાઈઓ ખીજ દેશમાં ગયા ॥ ૨૭ ॥ ત્યાર પછી તે રૂપવતી તે મુગ્ધાને આ પકારે કહે છે હે હુલાઈવાળી રે મુગ્ધા મારા ઘરમાંથી તું દૂર જા ॥ ૨૮ ॥

મુ०

અ०

દુષ્ટ ભાગ્યવાળી તું કંઈ પણ ગ્રહ કાર્ય જાણતી નથી અને તારા ભાગ્યથી મારે સ્વામી અન્યન્ત દરિદ્રપણને પામ્યો ॥ ૨૯ ॥ વિશેષથી જ્ઞાતિનું કાર્ય તથા બોલતા પણ આવડતું નથી પાપ કર્મ કરવાવાળી પાપિણી જડ બુદ્ધિવાળી મૂર્ખી તને ધિક્કાર છે ॥ ૩૦ ॥ આ પ્રમાણે કહીને વ્યભિચારવાળી તે રૂપવંતીએ શુદ્ધ પતિવૃત્તા એવી મુગ્ધાને ઘણા કઠોર વચન કહી અન્યન્ત મારીને ઘરમાંથી કાઢી મૂકી ॥ ૩૧ ॥ તેણીએ તેને નિશ્ચય પૂર્વક અત્યંત મારવાથી દાંત

ત્વદ્વાગ્યાન્નમસ્વામીદારિદ્ર્યપ્રાપ્તવાન્દૃઢં ॥ ૨૯ ॥ દુર્ભગાત્વંનજાનાસિગ્રહકાર્યંનકિંચન ॥ ૨૯ ॥ જ્ઞાતિકાર્યંવિશેષેણવક્તુંજાનાસિનૈવચ ॥ ધિક્કવાંમૂઢાંમૂઢબુદ્ધિંપાપિણીંપાપકર્મિણીં ॥ ૩૦ ॥ એવ મુક્ત્વાતાડયિત્વાગ્રહાન્નિષ્કાસિતાતયા ॥ વ્યભિચારેચ્છયાનાર્યાસાસાધ્વીતાડિતાભૃશમ ॥ ૩૧ ॥ મગ્નાદંતાસ્તયાતસ્યાઃઅત્યંતંતાડિતાધ્રુવં ॥ સામાતૃરહિતાનારીમગ્નાવૈશોકસાગરે ॥ ૩૨ ॥ ત્યક્ત્વા ગ્રહંરુદોદાર્તાદુઃખિતાઅન્યમાનસા ॥ અહોદુઃખંમહાદુઃખમીશ્વરેણનિપાતિતં ॥ ૩૩ ॥ કિંકરોમિક્કગ-
ચ્છામિશરણંકિંભવેન્મમ ॥ ડત્થંવિલપતિબાલાદુઃખમારયુતાસતી ॥ ૩૪ ॥

ભાંગી નાંખ્યાં છે એવી તે મા બાપ વગરની સ્ત્રી મુગ્ધા શોકરૂપ સાગરમાં નિમગ્ન થઈ ॥ ૩૨ ॥ ઘરને ત્યાગ કરી વ્યથમનવાળી દુઃખિયારી પીડા પામેલી રડવા લાગી ને કહેવા લાગી કે અહો મીશ્વરે મારાપર મોટું દુઃખ પાડ્યું ॥ ૩૩ ॥ હું શું કરું, ક્યાં જવું. મારે કેને શરણે જવું આ પ્રમાણે વિલાપ કરતી સતી દુઃખના ભારથી યુક્ત એવી બાલા ॥ ૩૪ ॥

૧

૩

સઘળા લોકોથી આશ્વાસન કરાઈ અને તેમના ઘરના સમીપમાં રાખી ત્યાં રહેલી તે સઘળા લોકોના ઘરનું કામકાજ કરતી હતી ॥ ૩૫ ॥ ત્યાં દુઃખ પામેલી મુઝા પેટનું ભરણુ પોષણુ કરે છે અને રૂપવતીને ઘેર જોઈને તેનું કામકાજ કરે છે ॥ ૩૬ ॥ દુષ્ટ એવી રૂપવતીની બેનપણીઓ વારંવાર તિરસ્કાર કરાયલી તોપણુ તેના કુટિલ પણાને તથા દુષ્ટ ભાવને નહિ બાણતી ॥ ૩૭ ॥ કેવળ બુદ્ધિ વડે સારી રીતે હુપણાનાભાવવાળી તેની સેવા તથા

લોકૈરાશ્વાતિસર્વૈર્વાસિતાતત્પ્રહાંતિકે ॥ તત્રસ્થાસાહિસર્વેષાંપ્રહકાર્યંકરોતિચ ॥ ૩૫ ॥

ઉદરસ્યાપિભરણંકરોતિતત્રદુઃખિતા ॥ રૂપવત્યાઃપ્રહેગત્વાતત્કાર્યંચકરોત્યપિ ॥ ૩૬ ॥ તત્સાચિ
ભિશ્ચદુષ્ટાભિસ્તર્જિતાપિપુનઃપુનઃ ॥ કૌટિલ્યંનૈવજાનાતિનચજાનાતિદુષ્ટતાં ॥ ૩૭ ॥ કેવલંમમતા
સમ્યક્ધિયાતત્સેવનેરતા ॥ એવંગતઃકિયત્કાલસ્તયોર્નાર્યોયથાતથં ॥ ૩૮ ॥ અધિમાસશ્ચસંપ્રાપ્તો
યશ્ચમાન્યોરેરપિ ॥ તસ્મિન્માસેતદાપ્રાપ્તેલોકાઃસ્નાનાર્થમુચ્યતાઃ ॥ ૩૯ ॥ સાચરૂપવતીસ્નાને
સમુઘુક્તાસર્વીજનૈઃ ॥ સ્નાનોઘુક્તાંચતાંદૃષ્ટ્વાપ્રહેસ્થાપિતદેવતાં ॥ ૪૦ ॥

કાર્ય કરવામાં તત્પર રહેતી હતી. આ પ્રમાણે તે દેરાણી જેઠાણીનો જેમ તેમ કેટલોક વખત ગયો ॥ ૩૮ ॥ ત્યાર પછી ભગવાનને પ્રિય એવો અધિકમાસ પ્રાપ્ત થયો. ત્યારે આ વેલા અધિકમાસમાં લોકો સ્નાન દાન વિગેરે કરવાને ઉદ્યોગવાળા થયા ॥ ૩૯ ॥ તે રૂપવતી બેનપણીઓ સાથે સ્નાનદાન વિગેરે કરવામાં ઉદ્યોગવાળી થઈ સ્નાન દાન વિગેરેમાં ઉદ્યોગવાળી તથા ઘરમાં સ્થાપન કર્યું રાધાપુરુષોત્તમનું તથા દીપનું તે જોણે એવી તે રૂપવતીને જોઈને ॥ ૪૦ ॥

મુ०

અં

ઉત્તમ દીપ સેવાને જોતી મુગ્ધા આશ્ચર્ય પામી. મુગ્ધા રૂપવંતીને પૂછે છે કે તમે આ શું કરો છો. ॥ ૪૧ ॥ મારા યોગ્ય જો વ્રત હોય તો હું પણ કરું મને કહો. ॥ ૪૨ ॥ રૂપવતી કહે છે—મારા ઘરમાં નિરન્તર સખીઓના મધ્યમાં સારઅસારના વિચારને જાણનારી સર્વ પ્રકારે કાર્યને સાધવાવાળી મુખ્ય એવી ભામિની નામવાળી સખી છે. ॥ ૪૩ ॥ અને કેવળ તું મારા ઘરમાં પિશાચણી તથા પાપી છે તું પેટનું વ્રતને પૂજા સિવાય બીજું કંઈ જાણતી નથી. ॥ ૪૪ ॥

દીપસેવાંપરાંપશ્યન્મુગ્ધાવિસ્મયમાગતા ॥ મુગ્ધાતાંચૈવપ્રચ્છકિમિદંક્રિયતેત્વયા ॥ ૪૧ ॥
બ્રૂહિમામપિમદ્યોગ્યંચેદ્વ્રતંચકરોમ્યહં ॥ ૪૨ ॥ રૂપવતીઉવાચ ॥ ॥ મત્તગૃહેસખિનાંમધ્યેમુખ્યા
સ્તિભામિનીસદા ॥ સારાસારવિચારજ્ઞાસર્વદાકાર્યસાધિની ॥ ૪૩ ॥ કેવલંત્વંચમત્તગૃહેપિશાચી
પાપિનીઘ્રુવં ॥ નજાનાસિવ્રતંપૂજાંઉદરસ્યાન્યદેવહી ॥ ૪૪ ॥ ઇતિપ્રષ્ઠાચસાકુદ્ધાતિરસ્કારમચીક
રત્ ॥ રેમુગ્ધેતવનૈવેદંયોગ્યંશ્રીહરીસેવનં ॥ ૪૫ ॥ એવંતિરસ્કૃતાસાચશોકભારસમાકુલા ॥
રુદતીચજગામાશુનિંદતિસ્વકલેવરં ॥ ૪૬ ॥

આ પ્રમાણે પૂજાયલી તે ક્રોધવાળી મુગ્ધાને તિરસ્કાર કરતી હતી. હે મુગ્ધા શ્રી હરિની પૂજા કરવી એ તારે યોગ્ય નથી. ॥ ૪૫ ॥ આ પ્રમાણે તિરસ્કાર પામેલી. ષોકરૂપ ભારથી મારી રીતે આકુલ થયેલી. અને રડતી એવી તે મુગ્ધા પોતાના કલેવરને નિંદતિ જલદી જતી હતી. ॥ ૪૬ ॥

માર્ગમાં જતી શોકરૂપ જલથી પુરાઈ ગઈ છે આંખ જેની એવી મુગ્ધાને મુગ્ધ રૂપવંતીની સખી નામવડે ભામિ-
ની જોતી હતી. ॥ ૪૭ ॥ ભામિની કહે છે—હે મુગ્ધા તારે શું દુઃખ છે. કેમ રડે છે ભયભીત બીકણ કેમ થઈ. તે
તાઈ વૃત્તાન્ત મને કહે. હું શક્ત પૂર્વક તાઈ દુઃખ નિવારણ કરીતને દુઃખમાંથી દૂર કરીશ. ॥ ૪૮ ॥ મુગ્ધા ખોલી—હું
તારી સખી રૂપવંતીને ઘેર ગઈ હતી. તેણે આરામ કરેલા વ્રતને મેં જોયું અને આ શું કરે છે. એ પ્રમાણે પૂછાયલી

માર્ગમધ્યેચગચ્છન્તીશોકામ્બુપરિતાક્ષિણી ॥ દર્શભામિનીનામ્નામુખ્યારુપવતીસખી
॥ ૪૭ ॥ ભામિનીઉવાચ ॥ ॥ હેમુગ્ધેતવદુઃખંકિંકથંરોદસિમીરુવત્ ॥ વૃત્તાન્તંતત્ત્વમેબ્રૂહિશક્તિ
શ્વેદારયામ્યહં ॥ ૪૮ ॥ મુગ્ધાઉવાચ ॥ ॥ ગતાતવસખીગેહંદૃષ્ટંચૈવવ્રતંમયા ॥ સમારબ્ધુંતતોપૃષ્ઠાકિ
મિદંચેતિસાતદા ॥ ૪૯ ॥ તિરસ્કારંવહુતરંમિથ્યામાંસાચકારહ ॥ અતોહંબહુશ્માસ્મિજીવિતંત્ય
ક્તુમુદ્યતા ॥ ૫૦ ॥ જીવેકથંવ્રતાદૌમેયદિયોગ્યાભવેનહિ ॥ મૂર્ઝાયાઃમમકાહાનિઃમરણેસખિમેવદ
॥ ૫૧ ॥ ઇત્યુક્ત્વાભામિનીસાચર્દૃષ્ટ્વાસ્યસમન્વિતા ॥ ઉવાચવચનંચેદંચેષ્ટાગર્વાચ્ચપાપિની ॥ ૫૨ ॥

રૂપવંતી ત્યારે. ॥ ૪૮ ॥ મને તે અત્યંત ખોટા તિરસ્કાર કરતી હતી. એટલા કારણ માટે ઘણા સોગમ લીધેલા એવી
હું જીવન નાશ કરવાને ઉદ્યોગવાળી થઈ છું. ॥ ૫૦ ॥ વ્રતાદિ કરવામાં હું યોગ્ય નહિ થાયું તો કેમ જીવું. હે સખી
મૂર્ખી મરણમાં શું હાની છે તે મને કહે. ॥ ૫૧ ॥ આ પ્રમાણે સાંભળી પાપવાળી જરા હાસ્યથી યુક્ત
એવી તે ભામિની ગર્વથી એણે પૂર્વક આ પ્રમાણે વચન કહે છે.

મુ०

અં

ભામિની બોલી—હે મુગ્ધા, તારૂં દૈર્યપણું જોઈને હું આશ્ચર્ય પામું છું. થોડા કારણને માટે પ્રાણ ત્યાગ કરવાને ઉદ્યોગવાળી થઈ તારા જેવી બુદ્ધિશાળીને યોગ્ય નથી. ॥ ૫૩ ॥ હે સુંદરિ—હું વ્રતનો ઉપદેશ તને કરું છું તે તું સાંભળ. મેં આરંભ કરેલું વ્રત તારા હિતને માટે કર્યું છે. ॥ ૫૪ ॥ મલ એ પ્રકારના નામને ધારણ કરનાર આ મલમાસ છે. અને આ મલ માસમાં પાને પુરૂષોત્તમ ભગવાન પૂજવા યોગ્ય છે. અને સઘળા માણસોએ સ્નાન દાન વિગેરે આ માસમાં

॥ ભામિનીરુવાચ ॥ ॥ ॥ અહોદૃષ્ટિંહિધાષ્ટ્યંતેયેત્રાણાન્ન્યક્તુમુદ્યતા ॥ સ્વલ્પાચ્ચકારણા
ન્મુગ્ધેનૈતદ્યોગ્યાંદિધીમતાં ॥ ૫૩ ॥ અહંવ્રતોપદેશંતેકરોમિશૃણુસુંદરિ ॥ મયાચૈવસમારબ્ધંહિતા
ર્થંતવચ્ચબ્રુવે ॥ ૫૪ ॥ અયંમાસોમલાશ્લયઃસ્યાદત્રપૂજ્યોહરિમ્ભયં ॥ સ્નાનંચૈવતથાદાનંકર્તવ્યંનિ-
સ્તિલૈર્જનૈઃ ॥ ૫૫ ॥ પરંત્વિદંરહસ્યંવૈનન્નજાનાતિકશ્ચન ॥ અહંચૈકાપિજાનામિગુરુવાક્યશ્ચસા-
દતઃ ॥ ૫૬ ॥ કશ્ચિદ્યૌગીમમગ્રહેપૂર્વપ્રાપ્તયદ્વચ્છયા ॥ મસેવિતોમયાત્યર્થપ્રસન્નશ્ચાભવદત્તદા ॥ ૫૭ ॥
તેનપ્રસન્નભૂતેનરહસ્યંમેપ્રકાશિતં ॥ તદહંકથયિष્યામિદયયાત્વયિમાનિનિ ॥ ૫૮ ॥

કરવું ॥ ૫૫ ॥ પરંતુ આ મલમાસના વ્રતનું રહસ્ય કેટલાક જાણતા નથી. ગુરૂના વચનના પ્રસાદથી હું એકલી જાણુ છું. ॥ ૫૬ ॥ પૂર્વે એક વખતે મારે ઘેર પાતાની કન્યાથી કોઈ યોગી આવ્યા હતા. મેં તેમની અત્યંત સેવા કરી હતી, ત્યારે પ્રસન્ન થયા હતા. ॥ ૫૭ ॥ પ્રસન્ન થયેલા એ યોગીએ મને રહસ્ય પ્રકાશ કરી કહ્યું, કે હે માનની તારાપર દયા લાવી ને હું તને કહીશ. ॥ ૫૮ ॥

છાનાથી અત્યન્ત છાનું આ વ્રત હુણ લાગ્યને નાશ કરનારું છે તે તને આજે કહું છું જે તારે કોઈને કહેવું નહિ
 ॥ ૫૯ ॥ આ વ્રત બે પ્રકારનું છે. એક પ્રસિદ્ધ ને બીજું છાનું છે. કોકો પ્રસિદ્ધ વ્રતને જાણે છે પણ ગુપ્ત વ્રતને
 કોઈ જાણતું નથી ॥ ૬૦ ॥ ગુપ્ત વ્રત કરવાથી ભગવાન જલદી પ્રસન્ન થાય છે જ્યારે પ્રસિદ્ધ વ્રત કરવાથી આશ્વતા જન્મમાં
 રૂળ પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ૬૧ ॥ પ્રસિદ્ધ વ્રતમાં સઘળાઓ વડે આ વિધિ કહેવાય છે. પવિત્ર તીર્થમાં સ્નાન કરવું અને

નકસ્મૌચિત્સમોલ્યયગુંહ્યતરંત્વિદં ॥ એતદ્વ્રતંતંવૈવાદ્યંદુર્ભાગ્યસ્યૈવનાશનં ॥ ૫૯ ॥ દ્વિવિધં
 વ્રતમેતત્સ્યાત્પ્રસિદ્ધંગુહ્યમપ્યુત ॥ લોકઃપ્રસિદ્ધંજાનાતિગુહ્યંનૈવચકશ્ચન ॥ ૬૦ ॥ ગુહ્યેનચકૃતેનૈ
 વહરિસ્તુષ્યતિતત્ક્ષણાત્ ॥ પ્રસિદ્ધેચકૃતેતસ્મિન્ફલંજન્માંતરેભવેત્ ॥ ૬૧ ॥ પ્રસિદ્ધેચવ્રતેચાયંવિધિસ
 વૈર્નિર્ગદ્યતે ॥ સ્નાનંસ્યાદ્વિમલેતીર્થેદાનંચસંપુટાદિકં ॥ ૬૨ ॥ દિપશ્રૈકાંતિકેસ્થાપ્યઃશ્રીરાધાપુરુષો
 ત્તમઃ ॥ ભોજનેચહવિષ્યાશિતથાદંપત્તિભોજનં ॥ ૬૩ ॥ ઇત્યાદિકંપ્રસિદ્ધંચસર્વૈર્યત્ક્રિયતૈવ્રતં ॥
 અપ્રસિદ્ધમથોવચ્ચિમગુહ્યંમેરુપિભાંષતિ ॥ ૬૪ ॥

કાંસાના સંપુટનું દાન વિગેરે કરવું ॥ ૬૨ ॥ શ્રી રાધાપુરુષોત્તમનું અને તેમની પાસે દીવાનું સ્થાપન કરવું.
 હવિષ્યાની ભોજન કરવું અને આ પુરુષનું જોડું જમાડવું ॥ ૬૩ ॥ આ પ્રકારનું પ્રસિદ્ધ વ્રત સઘળાઓ વડે કરાય છે
 મને રૂપિયે કહેવું જે આ પ્રસિદ્ધ ગુપ્ત વ્રત કહું છું ॥ ૬૪ ॥

ਸੁ०

अ०

એક મહિના સુધી નિરન્તર ગુપ્ત સ્નાન કરવું. સ્નાન કરતાં કોઈ મનુષ્યના જોવામાં આવેતો વ્રતનું ખંડીત થાય ॥ ૬૫ ॥ તેટલા કારણ માટે આ મલમાસમાં મલિન્દ્રુમ લગવાનની પ્રીતી મેળાવવા મલવાળા જલમાં ગુપ્ત સ્નાન કરવું. આ મેં તને છાનું વ્રત કહ્યું છે ॥ ૬૬ ॥ જેમ જેમ જલમાં મલ તથા દુર્ગંધિ હોય તેવા જલમાં સ્નાન કરે તો તેમ તેમ લગવાન તત્કાળ પ્રસન્ન થાય છે એ એનો નિર્ણય સમજવો ॥ ૬૭ ॥ દેવની જગ્યાપર પીપલાના વૃક્ષનું પૂજન કરવું. દાનમાં પીપલાનાં પાંતરાંના દડીઆના સંપુટ કરીને દાન આપવું. તીઆ તથા કડવા પદાર્થો ભોજનમાં

गुप्तस्नानं सदाकार्यमासपर्यंतमेवही ॥ दृष्टंकेनचिदेवेहव्रतस्यखंडनंभवत् ॥६५॥ तस्मात्
गुप्तंप्रकर्तव्यंस्नानंतन्मलसंयुते ॥ जलेमलिम्लुचप्रीत्यैतन्मेगुह्यभाषितं॥ ६६ ॥ यथायथाजले
तुस्यात्मलोदुर्गंधिकस्तथा ॥ तथातथाहरिःशीघ्रंतुष्येदित्येषनिर्णयः ॥६७॥ भोजनंतिक्तकटुकं
नान्यत्किंचित्मतंकिल ॥ पूजनंपिप्यलस्यापिदानपत्रपुटस्यच ॥६८॥ एतद्व्रतं संप्रातिमेप्रदिष्टं
यायतोमेत्वयिचाविरासति ॥ अनेनचीर्णेनचशीघ्रमेवहरिःप्रसन्नोभवतीतिसत्यं ॥६९॥ करोम्य
हं तदपिस्वयंव्रतंतुभ्यंसमाख्यातमपिकृपालात् ॥ त्वंवैकुरुष्वव्रतमेतेदेवहरिःप्रसन्नस्तवसंभवि
ष्यति ॥७०॥ ॥ ॥इतिश्रीपुरुषोत्तममाहात्म्यांतर्गतमुग्धोपाख्यानेप्रथमोऽध्यायः ॥१॥

લેવા અને બીજું કંઈ લેવું નહિ ॥ ૬૮ ॥ આવા પ્રકારનું જે વ્રત કરે તે ગુપ્ત વ્રત કહેવાય છે. છતાં તારા પર મારી દયા ઉત્પન્ન થઈ જેથી આ વ્રત મેં તને હમણા બતલાવ્યું છે આ વ્રત કરવાથી ભનવાન્ પુરાણ પુરૂષોત્તમ જલદી પ્રસન્ન થાય છે એ સત્ય સમજવું ॥ ૬૯ ॥ હું પોતે પણ આ વ્રત કરું છું અને દયાથી તને કહ્યું. તું પણ આ વ્રત કર કે જેથી ભગવાન્ જલદી તને પ્રસન્ન થશે ॥ ૭૦ ॥ ઇતિશ્રી મુખ્યા પાર્શ્વ્યાનમાં પહેલો અધ્યાય સંમાપ્ત થયો.

સૂત કહે છે—હે શૌનિકાદિક ઇષિઓ આ પ્રમાણે કહીને કુટિલપણથી ડગાયલી મુઘ્ધા એ પ્રમાણે હું કરીશ એમ કહેતી હતી. આજ્ઞાને કરાયલી તે બાલા ઘેર જઈને તે પ્રમાણે કરવા લાગી. ॥ ૧ ॥ અને કુટિલા એવી તે ભામિની પણ ઇપવંતીને ઘેર ગઈ અને માર્ગમાં મુઘ્ધાની સાથે જે વૃત્તાન્ત થયેલું તે કહેતી હતી. ઇપવંતી વિગેરે સખીઓ આશ્ચર્યકારક વૃત્તાન્ત સાંભળીને ॥ ૨ ॥ ખુદ્ધિ વગરની સતી એવી મુઘ્ધાને અત્યન્ત નિંદતી હતી. હર્ષના વેગથી યુક્ત એવી

॥ સૂતઁવાચ ॥ ॥ એવમુક્ત્વાતથત્યાહમુઘ્ધાસાવપ્રલામ્ભતા ॥ કૌટિલ્યાઙ્ઞાહિસાબાલા
પ્રહેગત્વાતથાકરોત્ ॥ ૧ ॥ કુટિલાભામિનીસાપિરુપવત્યાઃપ્રહંગતા ॥ ત્જાલ્લંઘ્યયામાસમાર્ગે
જાતંતપાસહ ॥ રુપવત્યાદિકાઃસખ્યઃશ્રુત્વાવૃત્તાન્તમદ્રુતં ॥ ૨ ॥ ગર્હયામાસરત્યંતંતાંબુદ્ધિરહિતા
સતી ॥ મુઘ્ધાસાથપ્રહંગત્વાહર્ષવેગયુતાસતી ॥ ૩ ॥ વ્રતસ્યાભરણંચક્રેયથોક્તંદુષ્ટયાતયા ॥ પશ્ચાં
દ્રાત્રૌસમુત્થાયશૌચાભાવવતીસતી ॥ ૪ ॥ સ્નાનાર્થંસાજગામાથચૈકાંતેમુક્તચિન્હકા ॥ સાગત્વા
ચગૃહાદૂરંકસ્યચિદ્ગૃહસન્નિધૌ ॥ ૫ ॥

પતિવ્રતા તે મુઘ્ધા ઘેર જઈને ॥ ૩ ॥ દુષ્ટ એવી ભામિનીએ જે પ્રમાણે કહેલું તે પ્રમાણે વ્રતનો આરંભ કરવા લાગી. પાછલી રાતનાં ઉઠીને શૌચાદિ કાર્યથી પરવારી ॥ ૪ ॥ ત્યારપછી એકાન્ત જગ્યામાં પોતાના લુગડાં મુકી સ્નાન કરવાને માટે જતી હતી તે પોતાના ઘરથી દૂર કોઈના ઘરના સમીપમાં જઈ ॥ ૫ ॥

ત્યાં અત્યંત દુર્ગંધવાળા ખાડાને જોઈને ધીમે ધીમે તેમાં સ્નાન કરવા લાગી. અજ્ઞાન અવસ્થાવાળી સ્નાન કરીને શ્રીકૃષ્ણનું મનમાં ધ્યાન કરતી ॥ ૬ ॥ ભામિનીનું વચન સ્મરણ કરતી અને પિપલાની વૃક્ષની પાસે જતી અને ત્યાં જઈને યથાબુદ્ધિ પ્રમાણે હર્ષથી પિપલાના વૃક્ષની પૂજા કરતી હતી, ॥ ૭ ॥ આ વ્રતે કરીને પુરુષોત્તમ ભગવાન મારા પર પ્રસન્ન થાવ આમ કહીને ઘેર જઈને ફરીથી તે સ્નાન કરતી હતી. ॥ ૮ ॥ કુવાના જલથી મલિન થયેલા શરીરને ફરીથી શુદ્ધ કરવાને સ્નાન કરતી હતી તે પ્રમાણે ભોજનમાં કડવા તિખા તથા ખાટા પદાર્થોનો અહણ કરવા લાગી. ॥ ૯ ॥

દૃષ્ટ્વાસ્વાતંહિદુર્ગંધસ્નાનંચક્રેશનૈઃશનૈઃ ॥ અજ્ઞાતાર્કેનચિત્સ્નાનંકૃત્વાશ્રીકૃષ્ણમાનસા ॥ ૬ ॥
જગામપિપ્પલોપસ્થંસ્મરંતિભામિનીવચઃ ॥ તત્રગત્વાયથાબુદ્ધિપૂજયામાસતંમુદા ॥ ૭ ॥ પુરુષો
ત્તમઃપ્રસન્નોસ્તુવ્રતેનાનેનમેહરિઃ ॥ એવમુક્ત્વાગ્રહંગત્વાપુનઃસ્નાનંચકારસા ॥ ૮ ॥ કૂપોદકેન
મલિનંશરીરંશોધયિષ્યતિ ॥ આહારશ્વતથાચક્રેકદુસ્તિક્તસ્તથામ્લકઃ ॥ ૯ ॥ એવંવ્રતંસમારબ્ધં
તયાશ્રદ્ધાસમન્વિતં ॥ એવંસાકુર્વતિબાલાભામિનીવાક્યનોદિતા ॥ ૧૦ ॥ વિહિતાઽવિહિતંકિંચિત્ર
ાનાતિસ્મસર્વથા ॥ ઇત્યંપ્રવર્તમાનાયાસ્તસ્યાઃશ્રીપુરુષોત્તમઃ ॥ ૧૧ ॥

આ પ્રમાણે તે મુગ્ધાએ શ્રદ્ધાયુક્ત એવું વ્રત આરંભ કર્યું આ પ્રમાણે ભામિનીના વચનથી પ્રેરણા કરાયલી તે ખાલા વ્રત કરવા લાગી. ॥ ૧૦ ॥ સર્વ પ્રકારે ખરા ખોટા માગને નહિ જાણતી હતી. આ પ્રમાણે વ્રત કરતી તે મુગ્ધા નો શ્રી પુરુષોત્તમ માસ ॥ ૧૧ ॥

જ્યારે સંપૂર્ણ પ્રાપ્ત થયો, ત્યારે હર્ષવાળી થઈ ત્યારપછી પુરુષોત્તમ માસનો છેલ્લો દિવસ આવ્યો જાણી તે
આલા ભામિનીને ઘેર જતી હતી. ॥ ૧૨ ॥ ભામિનીએ પૂછ્યું કેમ હે મુગ્ધે તારૂં વ્રત સંપૂર્ણ થયું. તારૂં જે સાથે
સાચું હોય તે મને કહે ત્યારે ભામિનીની આગળ જે પ્રમાણે કયું હતું તે પ્રમાણે સઘળું કહ્યું. ॥ ૧૩ ॥ તોપણ દુષ્ટ
કુટિલ ભામિની આ પ્રમાણે વચન કહેવા લાગી. ॥ ૧૪ ॥ ભામિની બોલી—હે મુગ્ધા તેં આ વ્રત સવ પ્રકારે

માસઃસર્પૂણતાંપ્રાપ્તોમુગ્ધાહર્ષાન્વિતાભવત્ ॥ અથાંતિમેન્હિસાબાલાભામિનીગેહમાગમત્
॥ ૧૨ ॥ તયાપ્રષ્ટંકથંમુગ્ધેવ્રતંતેપૂર્ણતાંગતં ॥ તેયથાચમેબ્રૂહીભામિન્યુદિવેદિતં ॥ ૧૩ ॥ તથાપિ
દુષ્ટાકૌટિલ્યાદ્દમેવવચોબ્રવીત્ ॥ ૧૪ ॥ ॥ભામિનીઊવાચ ॥ સાધુમુગ્ધેવ્રતંચૈતત્ત્વયાસર્વસમા
પિતં ॥ મમાપિવિગ્નવાહુલ્યાત્પૂર્ણતાંનગતંવ્રતં ॥ ૧૫ ॥ તવેશ્વરક્રપાલેશાત્પૂર્ણમેવાભવદ્વ્રતં ॥ અથો
દ્યાપનંમસ્યત્વંકર્તુમર્હસિસુંદરિ ॥ ૧૬ ॥ એવમુક્ત્વાચસાપ્રાહકૌટિલ્યાજ્ઞાચતાંપ્રતિ ॥ કથમુદ્યા
પનંકાર્યંસખિમેબ્રૂહિવિસ્તરાત્ ॥ ૧૭ ॥

સમાપ્ત કયું એ ઘણુંજ સારૂં કીધું. મને પણ ઘણા વિદ્નો આગ્યાથી મારૂં વ્રત સંપૂર્ણ થયું નહિ. ॥ ૧૫ ॥ તારા
પર ઇશ્વરની દયા માત્રથી આ વ્રત પૂર્ણ થયું હે સુંદરિ હવે તું આ વ્રતનું ઉદ્યાપન કરવાને યોગ્ય થઈ. ॥ ૧૬ ॥ આ
પ્રમાણે કહેવાતી ભામિની આજ્ઞા માનનારી તે મુગ્ધા ભામિનીના પ્રત્યે કહે છે કે, હે સાખ ઉદ્યાપન કેમ કરવું તે મને
વિસ્તારથી કહે ॥ ૧૭ ॥

મુ.

અ.

ભામિની બોલી—હે સુંદરી રૂપવંતીને ઘેર જે પ્રભાણે ઉદ્યાપનનો વિધિ છે તેથી વિશેષ આ તારા વ્રતમાં છે. તેને આજે મારી પાસેથી સાંભળી લે ॥૧૮॥ પહેલા જે પિપ્પલાની પૂજા કરી હોય ત્યાં જવું બીજા પિપ્પલાના વૃક્ષ પાસે જવું નહિ. તારે પ્રથમ પિપ્પલાના વૃક્ષની પાસે જઈને બેસવું ॥૧૯॥ તારે આ પિપ્પલાના વૃક્ષરૂપ પુરુષોત્તમ દેવને પૂછવું કે હે દેવના દેવ હે જગત્નાનાથ, મારું વ્રત આજે પૂર્ણ થયું હોય તો ॥ ૨૦ ॥ હે પ્રભુ દેવ તમે મને ઉદ્યાપન

॥ ભામિનીઉવાચ ॥ ॥ઉદ્યાપનવિધિસ્ત્વેવંરૂપવત્યાગ્રહેયથા ॥ વિશેષોસ્મિન્વ્રતેયસ્યાત્
તાન્નિબોધાદ્યસુંદરિ ॥૧૮॥ આદૌપિપ્પલ-ક્ષસ્યસમીપેસ્થીયતાંત્વયા ॥ યત્રપૂજાક્રતાપૂર્વંનાન્યત્રે
તીહનિર્ણયઃ ॥ ૧૯ ॥ ષ્ઠવ્યોસૌત્વયાદેવઃપિપ્પલઃપુરુષોત્તમઃ દેવદેવજગન્નાથપૂર્ણચેત્રવ્રતમદ્યમે
॥૨૦॥ ઉદ્યાપનવિધૌદેવેત્વમાજ્ઞાંદોહિમેપ્રભો ॥ યદ્યુત્તરંહરિર્દયાત્સફલસ્તેપરિશ્રઃ ॥૨૧॥ અન્યથા
તવમિથ્યાસઃશ્રમશેતિમતિર્મમ ॥ દત્તાયાહરિણાજ્ઞાયાંવક્તવ્યોસૌહરિસ્ત્વયા ॥૨૨॥ શ્વઃસમંદેવદે
વેશદેવ્યારાધિકયાભો ॥ મત્પૂજાસંગ્રહાર્થાયસ્વાગંતવ્યંગ્રહેમમ ॥૨૩॥

કરવાને આજ્ઞા આપો. જે ભગવાન ઉત્તર આપશે તો તારો વ્રત કરેલાનો શ્રમ સફળ થયો એમ જાણજે ॥૨૧॥ જે જવાબ નહિ આપે તો તારો પરિશ્રમ મિથ્યા સમજવો એમ મારી મતિ છે. જે ભગવાને આજ્ઞા આપી હોય તો તારે આ હરિને કહેવું ॥ ૨૨ ॥ હે પ્રભુ હે દેવનાદેવેશ કાલે મારે ઘેર દેવીરાધિકાની સાથે મારાથી પૂજા ગ્રહણ કરવાને તમારે પોતે આવવું ॥ ૨૩ ॥

આ પ્રમાણે રૂપવંતીને ઘેર જઈને તારે કહેવું, એટલે તે રૂપવંતી સઘળા સાહિત્યથી રસોઈ વિગેરે કરાવશે. ॥ ૨૪ ॥ ત્યારપછી તે બ્રાહ્મણોને ભગવાનની સાથે ભોજન કરાવવા. ને ને બ્રાહ્મણોને પિપલાના પાંદડાથી બનાવેલા દડીયાના સંપુટ આપવા. ॥ ૨૫ ॥ આમ કરવાથી હરિ તારાપર પ્રસન્ન થાય એમ તે બોલતી હતી. ભામિનીનું તે વચન સાંભળી તે સાચું બોલતી હતી. ॥ ૨૬ ॥ ત્યારપછી હર્ષથી અતિ પરિપૂર્ણ મનવાળી તે મુગ્ધા ઘેર જઈ ફરીથી એવમુક્ત્વાગ્રહંગત્વાવાચ્યારૂપવતીત્વયા ॥ પાકાદિકંહિસાહિત્યંસાસર્વંકારયિષ્યતિ ॥૨૪॥ તતઃ સંભોજનિયાસ્તેવિપ્રાવૈહરિણાસહ ॥ સંપુટાનિચંદેયાનિતેભ્યઃપર્ણોદ્ભવાનિચ ॥ ૨૫ ॥ એવંકૃતેહરિસ્તેસ્યાત્પ્રસન્નશ્ચેતિસાવદત્ ॥ તચ્છૃત્વાભામિનીવાક્યંજાનાતિતથ્યમેવતત્ ॥૨૬॥ તતોગત્વાગૃહં-મુગ્ધાહર્ષાનિર્ભરમાનસા ॥ જગામપિપ્પલોપસ્થંપુનસ્તદ્વાક્યવાંચિતા ॥૨૭॥ તત્રગત્વાથસંપૂજ્યહ્યું-વાચવચનંહિતં ॥ ૨૮ ॥ મુગ્ધાઊવાચ ॥ દેવદેવજગન્નાથપૂર્ણંચેદ્રતમઃશ્યમે ॥ ઉદ્યાપનવિધૌદેવ-ત્વમાજ્ઞાંદેહિમેપ્રભો ॥૨૯॥

ભામિનીના વચનથી છેતરાયલી તે મુગ્ધા પિપલાના વૃક્ષની પાસે જતી હતી. ॥ ૨૭ ॥ ત્યાં જઈ તેની પૂજા કરી પછી હિતકારિ વચન બોલી ॥ ૨૮ ॥ મુગ્ધા બોલી—હે દેવના દેવ, હે જગતનાનાથ આજે મારું વ્રત પૂર્ણ થયું હોય તો હે પ્રભો, હે દેવ, મને ઉદ્યાપન કરવાની આજ્ઞા આપો. ॥ ૨૯ ॥

મુ०

અ०

તેની સમીપમાં મુઘ્ધા આ વાક્ય વારંવાર બોલતી. જ્યારે પિપ્પલા આગળ તેણી ઘણે પ્રકારે વચન બોલી ॥૩૦॥ તોપણ પિપ્પલાનું વૃક્ષ કંઈપણ વચન નહિ બોલ્યું. ત્યારે તે મુઘ્ધા અત્યન્ત દુઃખી થઈ. [વચારમાં આસકત થઈ કે જેથી મારે ક્યો અપનાય થયો છે. ॥ ૩૧ ॥ મેં પૂર્ણ વ્રત કર્યું તોપણ તે વ્રત સંપૂર્ણ પણના ભાવને પ્રાપ્ત થયું નહિં. અહો મિથ્યા પરિશ્રમ થયો. જેથી હરિ પ્રસન્ન થયા નહિ ॥ ૩૨ ॥ દુષ્ટ, દુર્ભાગ્યવાળી પાપિણી પાપ કરવાને નિશ્ચયવાળી

પુનઃપુનરિદંવાક્યંમુઘ્ધાચતસ્યસન્નિધૌ ॥ बहुधोक्तेपिचतयावचनेपिप्लोयदा ॥ ૩૦ ॥
નોવાચર્કિંચિદ્વચનંતદામુઘ્ધાતિદુસ્વિતા ॥ विचारेतुपराह्यासित्कोपराधोस्तिमेयतः॥૩૧॥ ક્રતંવ્રતં-
સ્તેષૂર્ણદ્વચત્તદૂર્ણતાંગતં॥अहोमिथ्याश्रमोजातो न प्रसन्नो हरिर्यतः ॥૩૨॥ ધિગ્માંદુષ્ટાંચદુર્ભાગ્યાંપા-
પિર્ણીપાપનિશ્ચયાં ॥ मत्कृतंचव्रतंसर्वहरिगृणहातिनैवच ॥૩૩॥ સવિધાનંયથોક્તંચવ્રતંચૈવકૃતંમયા
તથાપિનપ્રસન્નોભૂતહરિર્મેભાગ્યનિશ્ચયાન્ ॥૩૪॥ અતોમયાજીવિતવ્યંનાતઃપરમિતિધ્રુવમ્ ॥ મર-
ણંચવરંમન્યેનચમેજીવિતંવરં ॥૩૫॥

એવી મને ધિક્કાર છે કે મેં કરેલું સઘળું વ્રત ભગવાન ગ્રહણ કરતા નથી. ॥ ૩૩ ॥ જે પ્રમાણે કહેલું તે પ્રમાણે વિધાન સહિત મેં વ્રત કરેલું છે. તોપણ ભગવાન પ્રસન્ન થયા નહિ એ મારા ભાગ્યના નિશ્ચયથી ॥ ૩૪ ॥ એથી જીવવું એના કરતા મારે નહિ જીવવું એજ નિશ્ચય. હું મરવાનું શ્રેષ્ઠમાંનું પણ જીવવાનું શ્રેષ્ઠ મને નથી લાગતું ॥૩૫॥

૨

૯

ત્યારે આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી મરવાને માટે ઉદ્યમવાળી થઈ. ત્યારે હરિએ મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર્યું. ॥૩૬॥
 અહો આ સ્ત્રી મૂર્ખ છે, તોપણ મારે વિષે એક ચિત્તવાળો થઈ છે. દુષ્ટ ભામિનીએ મોકલાવી છે તોપણ મારા ભાવને
 ત્યાગ કરતી નથી. ॥૩૭॥ સર્વ પ્રકારે કુટિલ ભામિનીના વચનમાં પણ વિશ્વાસને ત્યાગ કરતી નથી એટલા માટે
 એ મનસ્વિનીને ધન્ય છે. ॥૩૮॥ મારે વિષે જેનું મન અંધારું છે અને હું જેના મનવાળો થયો છું તેને તે શુન્યૂન છે.

एवंतदाविनिश्चित्यमरणायकृतोद्यमः ॥ तदातुहरिणेत्यंचमानसेसुविचारितं ॥३६॥ अहो-
 मूढापिनारीयंममभावैकमानसा ॥ दुष्टयाप्रेरिताप्येवंमद्भावंनजहातिच ॥३७॥ भाग्दिष्टने-
 प्यैवंकुटिलापिचसर्वथा ॥ नजहातिचविश्वासमतोधन्यामनस्विनी ॥३८॥ मयाप्रसन्नताकार्याय-
 तोस्याभावभाविता ॥ मनोमयिनिबद्धंचकिंन्यूनंमयिमानसे ॥३९॥ एषांमयिमनोबद्धंनतेषांन्यू-
 नमेवही ॥ एषांभावोनचमयिव्यर्थंतत्कर्मबह्वपि ॥४०॥ यद्यहंनोत्तरंदद्यात्पिप्पलादपिकिंचन ॥ तदे-
 यंसर्वथामुग्धामरिष्यतिनसंशयः ॥४१॥

જેથી આવા ભાવ જાણનારીને મારે પ્રસન્ન કરવી જોઈએ. ॥૩૬॥ જેમના મન મારે વિષે અંધારા છે તેમ
 ને કંઈ પણ ન્યૂન નથી. જેમનો ભાવ મારે વિષે નથી તે ઘણું કર્મ કરે છે તોપણ તે વ્યર્થ જાણવું. ॥૪૦॥ જો હું
 પિપલામાંથી કંઈપણ ઉત્તર નહિ આપું તો આ મુગ્ધા સર્વ પ્રકારે મરશે એમાં કંઈપણ સંશય નથી. ॥૪૧॥

મુ०

અ०

મરવા તૈયાર થયેલી એવી આ મુઘ્ધાને હું ઉત્તર નહિં આપું તો માફ સર્વ આપકપણું કયાં ગયું તથા ભક્ત મને પ્રિય છે એ પણ કયાં ગયું. ॥ ૪૨ ॥ આ પ્રમાણે વિચાર કરીને નિશ્ચયપૂર્વક પોતાના શરીરને નિરંતર તિરસ્કાર કરવામાં એક ભાવવાળી તે મુઘ્ધા પિપલાના રૂપવાળા ભગવાન જે તેમ કરીને કહેવાયા. હે મુઘ્ધા, જે પ્રમાણે તારું વ્રત પૂર્ણ થયું છે. તે પ્રમાણે બીજા કોઈનું થયું નથી. ॥ ૪૩ ॥ હે પ્રિયા જલદી ઘેર જા અનેશુભ એવું

અસ્યાંચઘ્રીયમાણાયાંનોત્તરંચદદામ્યહં ॥ ક્રમેસર્વગતત્વંચક્રમેભક્તપ્રિયાભિધા ॥ ૪૨ ॥
 इत्थंविचार्यहरिणाखलुसातदानींमुग्धास्वदेहसुतिरस्करणैकभावा ॥ मुग्धेभ्यधायिखलुपिप्पलरु-
 पिणावैपूर्णव्रतंतवयथानतथान्यदीयं ॥ ४३ ॥ ग्रहंगच्छप्रियेशीघ्रंकुरुचोद्यापनंशुभं ॥ अहम-
 प्यागमिष्यामिશ्वस्तेगहेनसंशयः ॥ ४४ ॥ एवमेवत्वयावाच्यंकयाचिन्प्रष्टमानया ॥ दूरदेशान्म-
 मभ्रातामद्रेहमागमिष्यति ॥ ४५ ॥ अतोमयापिगंतव्यंसहतेनपितुर्गृहं ॥ अतोमेवहुलोहर्षइत्यु-
 क्त्वास्वजनान्प्रति ॥ ४६ ॥

ઉધાપન કર. હું પણ કાલે તારે ઘેર આવીશ એમાં કંઈ સંશય નથી. ॥ ૪૪ ॥ કોઈ તને પૂછે તો તારે આ પ્રમાણે કહેવું. કે દૂર દેશથી મારો ભાઈ મારે ઘેર આવવાનો છે. ॥ ૪૫ ॥ એટલા કારણ મારે પણ તેની સાથે મારા પિતાને ઘેર જવું છે. એથી મને ઘણો હર્ષ છે. એ પ્રમાણે મનુષ્યોના પ્રત્યે કહેવું. ॥ ૪૬ ॥

૧૦

૨

૧૦

આ પ્રમાણે ભગવાન્ હરિ કહીને અન્તઃયાન થયા ત્યારે તે અબળા ઘેર જઈને હર્ષથી યુક્ત થઈ ઉદ્યાપન કરવાની ઇચ્છા કરતી હતી. ॥ ૪૭ ॥ ફરીથી તે મુગ્ધા જલદીથી ભામિનીને ઘેર હર્ષથી પરિપૂર્ણ મનથી ઉદ્યાપનની વિધિ પૂછવાને જતી હતી. ॥ ૪૮ ॥ ને ઉદ્યાપનનો સર્વ વિધિ પૂછવા લાગી. હે સખિ, ઉદ્યાપન કેમ કરવું તે ઉદ્યાપનનનો વિધિ મને કહો. ॥ ૪૯ ॥ આ પ્રમાણે કહીને કુટિલા-તે ભામિની ફરીથી બોલતી હતી. પહેલાથી પિપલાનારૂપ વિષ્ણુને આ

इत्थमुक्तेहरौतस्मिन्विरतेसातदाबला ॥ ग्रहंगत्वाहर्षयुक्ताचकारोद्यापनेस्पृहां ॥ ४७ ॥
 पुनश्चभामिनीगेहंजगामत्वरिताहिसा ॥ उद्यापनविधिंपृष्टंहर्षनिर्भरमानसः ॥ ४८ ॥ पप्रच्छचवि-
 धिंसर्वमुद्यापनसमुद्भवं ॥ संखिकार्यं तथंब्रूहीविधिमुद्यापनस्यच ॥ ४९ ॥ एवमुक्त्वाभामिनीसा-
 कुटिलापुनरब्रवीत् ॥ पिप्पलंमंत्रयस्यादौपश्चाद्वक्ष्येविधित्व ॥ ५० ॥ एवमुक्त्वाथसाप्राहमुग्धा-
 निष्कपटंतदा ॥ यज्जातंतत्रवृत्तांतंतथ्यंमेनेनसायुतं ॥ ५१ ॥ मुग्धोक्तंवचनंश्रुत्वाविस्मिताभामि-
 नीतदा ॥ विचारेतुपराद्यासिदनयाकिंप्रभाषितं ॥ ५२ ॥

મંત્રણ કરી પછી તને વિધિ કહીશ. ॥ ૫૦ ॥ આ પ્રમાણે કહીને મુગ્ધા કપટ વગરનું ત્યાંજે વૃતાન્ત થયું તે કહેતી હતી. પણ તે ભામિની સાચું નહિ માનતી હતી. ॥ ૫૧ ॥ મુગ્ધાએ કહેલું વચન સાંભળીને તુરતજ ભામિની વિસ્મય પામી. ને વિચારમાં પડી કે આ મુગ્ધાએ શું કહ્યું. ॥ ૫૨ ॥

મુ.

અ.

કોઈ ધૂત એ આનું વચન સાંભળ્યું હશે ને થશે એ પ્રમાણે મારો નિર્ણય છે એમાં કંઈ સંશય નથી, ॥ ૫૩ ॥
આ પ્રકારે વિચાર કરતી દુષ્ટ એવી તે ભામિની વડે મુગ્ધા કહેવાયી. હે મુગ્ધા તું આદરથી માફ વચન સાંભળ.
॥ ૫૪ ॥ રૂપવંતીને ઘેર જઈને તારે ફરીથી કહેવું કે તું એકસો આઠ બ્રાહ્મણને નિમંત્રણ કર. ॥ ૫૫ ॥ બ્રાહ્મણોને

કેનચિન્નૈવધૂર્તેનવચસોઽસ્યાશ્રુતેસતિ ॥ ભવિષ્યત્યુક્તમેવેતિનિર્ણયોમેનસંશયઃ ॥ ૫૩ ॥
વિચાર્યમાણયાચેત્યંભામિન્યાદુષ્ટયાતયા ॥ ઉક્તામુગ્ધાશ્રુણુત્વંમેમુગ્ધેમદ્વાક્યમાદરાત્ ॥ ૫૪ ॥
રૂપવત્યાગૃહંગત્વાવક્તવ્યાસાત્વયાપુનઃ ॥ નિમંત્રયસ્વવિપ્રાસ્ત્વમષ્ટોત્તરશતધ્રુવં ॥ ૫૫ ॥ નિમંત્રિતે-
ષુવિપ્રેષુતયાપ્રાતર્હરિસ્ત્વયા ॥ પિપ્પલઃ પૂજનીયોવૈગ્રહમાગત્યૈતતઃ ॥ ૫૬ ॥ મોદકશ્ચૈકકર્તવ્યઃ
સપાદપ્રસ્થમાનતઃ ॥ ગુડાદિભિશ્ચસંયુક્તસ્થાપ્યોનિર્મલભાજને ॥ ૫૭ ॥ આગતેષુચર્વેષુસંસ્થિતે-
ષુદ્વિજેષુચ ॥ પુરુષોત્તમસ્તવધ્રાતાયદાયાસ્યંતિમાનિનિ ॥ ૫૮ ॥

નિમંત્રણ કયાં પછી તારે સવારમાં ઉઠીને પિપ્પલારૂપ વિષ્ણુની પૂજા કરવી અને ત્યારપછી ઘેર આવીને ॥ ૫૬ ॥ ગોળ, ઘી,
વિગેરેથી ચુકત સવાશેરના માપથી એક મોટો લાડુ કરી પવિત્ર વાસણમાં મુકવો ॥ ૫૭ ॥ સમગ્ર બ્રાહ્મણો આવીને
ઘેડા પછી હે માનિનિ, જ્યારે પુરુષોત્તમરૂપ તારો ભાઈ આવશે. ॥ ૫૮ ॥

ત્યારે હે ભદ્રે તારે કહેવું કે સમ્રાજા એકસો આઠ બ્રાહ્મણોને જમાડો. ત્યારે પુરુષોત્તમભાઈ જમાડશે. ॥ ૫૯ ॥
આ એક લાડુથી જમાડશે ત્યારે તારૂં વ્રત પૂર્ણ થશે. બીજે પ્રકારે નાહ થાય. આ વ્રત તારે કોઈને પણ કહેવું
નહિ. ॥ ૬૦ ॥ આ પ્રમાણે કહીને દુષ્ટ ભાવને નાહ જાણનારી મુઘ્ધા ભામિની વડે બ્રાહ્મણોને નિમંત્રણ કરવાં પેરણા કરાઈ
ત્યારે રૂપવંતીને ઘેર જતી હતી. ॥ ૬૧ ॥ ત્યાં જઈને સતી એવી તે મુઘ્ધાવડે પુરુષોત્તમ માસ સંબંધી એકસો

તદાવાચ્યસ્ત્વયામદ્રેસવાન્સંભાંજયસ્વચ ॥ અષ્ટોત્તરશતંવિપ્રાન્ભોજયેત્પુરુષોત્તમઃ ॥ ૫૯ ॥ એતાવ
તામોદકેનતદાપૂર્ણંવ્રતંતવ ॥ નાન્યથેતિનકસ્યાપિસમાખ્યેયમિદંત્વયા ॥ ૬૦ ॥ એવમુક્ત્વાતયામુઘ્ધા
દુષ્ટભાવમજાનતી ॥ પ્રેરયામાસવિપ્રાણાંનિમંત્રણવિધૌતદા ॥ ૬૧ ॥ તયારુપવતીસત્યાપ્રેરિતાતન્નિ-
મંત્રણે ॥ તર્જયામાસતાંમુઘ્ધાવૃત્તાંતંચાપ્યજાનતી ॥ ૬૨ ॥ રુપવતીઉવાચ ॥ ॥ રેમૂઢેત્વંકથંવિપ્રાન્
ભોજયિષ્યસિતદ્વદ ॥ ત્વદ્ગ્રેહેભોજનંનાસ્તીતવચોદરપૂરણે ॥ ૬૩ ॥ અતોહંનગમિષ્યામિવિપ્રાણાંચ
નિમંત્રણે ॥ ગચ્છગૃહંહિનિર્લજ્જેયથારુચિતથાકુરુ ॥ ૬૪ ॥

આઠ બ્રાહ્મણોને નિમંત્રણ કરવાં પેરણાને કરાવડી. અને મુઘ્ધાના વૃત્તાન્તને નહિ જાણનારી એવી રૂપવંતી તે મુઘ્ધાને
તરસ્કાર કરતી હતી. ॥ ૬૨ ॥ રૂપવંતી કહે છે—રે મૂર્ખ મુઘ્ધા, તું એકસો આઠ બ્રાહ્મણોને કેવી રીતે જમાડીશ
તે કહે. કેમકે તારા ઘરમાં તારૂં પેટ ભરાય તેટલું ભોજન નથી. ॥ ૬૩ ॥ એટલા કારણ માટે હું બ્રાહ્મણોને નિમં-
ત્રણ કરવા નહિ જઈશ. હે લાજ વગરની ઘેર જા. જેમ તારી મરણમાં આવે તેમ કર. ॥ ૬૪ ॥

આ પ્રમાણે તિસ્કારને કરાયલી. દુઃખી એવી ખાલા. સઘળા બ્રાહ્મણોને પોતે નિમંત્રણ કરીને પોતાને ઘેર આવી. ॥ ૬૫ ॥ બ્રાહ્મણોને નિમંત્રણ કર્યા એમ રૂપવંતીએ સાંભળ્યું. ત્યારે તે રૂપવંતી પણ ઈર્ષ્યાથી બ્રાહ્મણોને નિમંત્રણ કરતી હતી. ॥ ૬૬ ॥ રૂપવંતીને ઘેર પણ ઉદ્યાપન વિધિ હતો. જેથી પહેલા નિમંત્રણ કરેલા બ્રાહ્મણોને છોડી તેણે બીજા બ્રાહ્મણોને નિમંત્રણ કર્યા. ॥ ૬૭ ॥ એક જણીઓએ બ્રાહ્મણોને નિમંત્રણ કરેલા ત્યારપછી ઉદ્યા

एवंनिर्भर्त्सिताबालादुःखितास्वगृहंगता ॥ विप्रान्निमंत्रयामासस्वयमेवतदाखिलान् ॥ ६५ ॥
 निमंत्रितेषुविप्रेषुरूपवत्याश्रुतंहितत् ॥ सापिविप्रान्तदाद्देशान्निमंत्रणमथाकरोत् ॥ ६६ ॥ तद्देहेच
 तदाप्यासीदुद्यापनविधिर्यतः ॥ तयानिमंत्रिताःपूर्वततश्चान्येनिमंत्रिताः ॥ ६७ ॥ द्वाभ्यांनिमंत्रिते
 ष्वेवविप्रेष्टततःपरं ॥ दिवसश्चसमायतोयतश्चोद्यापनंतया ॥ ६८ ॥ रूपवत्याकृतःसर्वोनुद्यापनवि
 धिःस्फुटं ॥ पूजाकृताविषेणमहागर्वयुताभवत् ॥ ६९ ॥ ततस्तद्वિવसेप्राप्तेपाकःषट्विधयस्तदा ॥
 यावताएकएवेतिनतृप्तिंलभतेतथा ॥ ७० ॥

પનનો દીવસ આવ્યો જેથી ॥ ૬૮ ॥ તે રૂપવંતીએ સઘળો ઉદ્યાપનનો વિધિ બરોબર કર્યો. વિશેષ પૂજા કરી મોટા ગર્વથી યુક્ત એવી તે હતી. ॥ ૬૯ ॥ ત્યારપછી પ્રાપ્ત થયેલા તે દિવસે બટરસપુરઃસર એક ભોજનના પદાર્થોથી તમિ નહિ થાય તે પ્રમાણે રસોઈ બનાવી ॥ ૭૦ ॥

હુર્ષથી પરિપૂર્ણ મનવાળી મુગ્ધા શ્રીકૃષ્ણનું ચિંતન કરવા લાગી. કે રૂપવંતીને જે સંપૂર્ણ રસોઈ થઈ છે. ॥૭૧॥
જે પાકથી સો બ્રાહ્મણોની તૃપ્તિ મટે તેટલો પાક રૂપવંતીએ કર્યો છે. મનમાં વિચાર કરતી બેઠેલી મુગ્ધા કહેવા

ચિંતયામાસશ્રીકૃષ્ણહર્ષાનિર્ભરમાનસા ॥ રૂપવત્યાગ્રહેચૈવંસંપૂર્ણપાકઐવહી ॥૭૧॥ યેન વિ
પ્રાશતંતૃપ્તિયાયાત્તાવાન્કૃતસ્તયા ॥ કિંકરોમિક્વગચ્છામિવિચાર્યમનસિસ્થિતા ॥૭૨॥
॥ ઇતિશ્રીપુરુષોત્તમમાહાત્મ્યાંતરગતમુગ્ધોપાખ્યાનેભામિનિકૌટિલ્યભાવોનામ
દ્વિતિયોઽધ્યાયઃ ॥ ૨ ॥

લાગી કે હું શું કરું, હું ક્યાં જાવું. ॥ ૭૨ ॥

ઇતિ શ્રી મુગ્ધા પારખ્યાનમાં દ્વિતય અધ્યાય સમાપ્ત.

મુ०

અં

સૂત કહે—હે શૌનકાદિક ઇષિઓ ત્યારપછી આ પ્રમાણે સિદ્ધ વૃત્તાંત થયો મધ્યાન્હ સમય થયો ત્યારે નિમંત્રણ કરેલા પ્રાણુણો રૂપવંતી તથા મુગ્ધાને ઘેર ભોજનને માટે આવ્યા. ॥ ૧ ॥ રૂપવંતીએ આમંત્રણ કરેલા જે સો પ્રાણુણો તે સિદ્ધપાકને બેઠા પ્રસન્ન મનવાળા થયા હતા ॥ ૨ ॥ મુગ્ધાને ઘેર એકસોઆઠ નિમંત્રણ કરેલા પ્રાણુણો

॥ સૂતુવાચ ॥ ॥ એવંસિદ્ધેઽથવૃત્તાન્તેમધ્યાન્હસમયોભવત્ ॥ વિપ્રાઃસર્વેસમાયાતાભોજ નાર્થદ્વયોર્ગૃહે ॥ ૧ ॥ રૂપવત્યાગૃહેવિપ્રાઃશતમામંત્રિતાશ્ચયે ॥ પાકંદૃષ્ટ્વાચતેસિદ્ધંપ્રસન્નમનસોભવ ત્ ॥ ૨ ॥ મુગ્ધાગૃહેચયેવિપ્રાઃશતમષ્ટોત્તરસ્થિતાઃ ॥ અદૃષ્ટ્વાપાકસંચારંસર્વેતેવિસ્મયંગતાઃ ॥ ૩ ॥ અન્યોન્યંપ્રોચિરેવિપ્રાઃવૃત્તાન્તંભૂમિદેવતાઃ અહોમૂર્ખાવયંસર્વેમુગ્ધાવાક્યાત્સમાગતાઃ ॥ ૪ ॥ ઇયંચદુર્બલામૂર્ખાકિમસ્માન્ભોજયિષ્યતિ ॥ ગચ્છામઃસ્વગ્રહાન્સર્વેમિથ્યાકિંસ્થીયતાંદ્વિજાઃ ॥ ૫ ॥ ધન્યા રૂપવતીનારીધન્યાસ્તન્મંત્રિતાદ્વિજાઃ ॥ અતઃપરંનવિશ્રંભઃમૂર્ખાયાવચસિકુરુ ॥ ૬ ॥

એ રસોઈ બેઠા નહિ એટલે તે સઘળા વિસ્મય પામ્યા. ॥ ૩ ॥ પૃથ્વીપર દેવ રૂપ પ્રાણુણો એક બીજાને કહેવા લાગ્યા. કે અહો આપણે બધા મૂર્ખા કે મુગ્ધાના નિમંત્રથી આવ્યા ॥ ૪ ॥ આ દુર્ભાગ મુર્ખા આપણને શું ભોજન કરાવશે. હે પ્રાણુણો આપણે સઘળા ઘેર જઈએ. વ્યર્થ કેમ બેઝી રહીએ ॥ ૫ ॥ રૂપવંતી સ્ત્રીને ધન્ય છે. અને તેના નિમંત્રણ કરેલા પ્રાણુણોને પણ ધન્ય છે હવેથી મૂર્ખાના વચન પર વિશ્વાસ નહિ. કરવો. ॥ ૬ ॥

૧૩

૩

૧૩

આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણો પરસ્પર બોલતા હતા. એટલામાં દયાના સ્વામી એવા હરિ શ્રી પુરુષોત્તમ આવ્યા. ॥ ૭ ॥
 બ્રાહ્મણના વેશ વાળા રથમાં બેઠેલા કેટલાંક ભક્તોથી વિટલાયલા વિપ્રના વેશધારી પુરુષોત્તમ પૂછવા લાગ્યા કે માધ-
 વનું ઘર કયાં છે. ॥ ૮ ॥ તે બ્રાહ્મણો દુરથી બેઠીને પોતાના આસનથી ઉભા થયાં અને પુરુષોત્તમના રૂપ વડે મોહ પામેલા
 તે બ્રાહ્મણો પુરુષોત્તમને આસન આપતા હતાં. ॥ ૯ ॥ તે બ્રાહ્મણો પૂછવા લાગ્યા, આપ કોણ છો અને તમારું આવડું

एवंसंभाष्यमाणेषुद्विजेषुचपरस्परं ॥ आजगामक्रपानाथोहरीश्रीपुरुषोत्तमः ॥ ७ ॥ रथ
 स्थोविप्रवेशश्चभक्तैःकतिपयैर्वृतः ॥ विप्रवेशोमाधवस्यगृहंकुत्रेतिवैपठन् ॥ ८ ॥ तेदृष्ट्वादूरतोविप्रार-
 सनादुत्थिताःनिजात् ॥ ददुश्चैवासनंतस्मैतद्रुपेणैवमोहिताः ॥ ९ ॥ प्रप्रच्छुस्तेभवान्कोवैकथमागमनं
 तव ॥ एवंपृष्ठोहरिःसर्ववृत्तान्तंसमवर्णयत् ॥ १० ॥ वयमुत्तरदेशीयामाधवस्यैवशालकाः ॥ देशांतरग-
 तोयंवैमाधवोभगिर्निमम ॥ ११ ॥ मुक्त्वाग्रामेततोस्यावैदुःखंश्रुत्वासमागताः ॥ गृहित्वैनांगमिष्या-
 मोयथागतमितिस्फुटं ॥ १२ ॥

કેમ થયું. આ પ્રમાણે પૂછાયલા હરિ સદ્ગુણ વૃત્તાન્ત વર્ણન કરતા હતાં ॥ ૧૦ ॥ હમે ઉત્તર દેશમાં રહેવાવાળા માધ-
 વના શાલા છુંએ. માધવ અમારી બેનને ગામમાં મુકીને બીજે દેશ ગયો છે ॥ ૧૧ ॥ તેથી એનું દુઃખ સાંભળીને હમે
 આવ્યા છુંએ અને આ મારી બેન મુઘ્યાને લઈને જઈશું. ॥ ૧૨ ॥

મુ०

અ०

આ પ્રમાણે કહીને ઘરમાં જઈ હરિએ મુગ્ધાને પૂછ્યું. હે મુગ્ધા પ્રાદ્મણેને ભોજન કરાવ ને તારું વ્રત સફળ કર. ॥ ૧૩ ॥ હું તારો ભાઈ પુરુષોત્તમ નામથી આવ્યો છું. એ પ્રાદ્મણેને ભોજન કરાવ તેથી હું પ્રસન્ન થાવું એમ નકી જાણજે ॥ ૧૪ ॥ એટલા કારણે મારે હે મુગ્ધા હર્ષથી તે પ્રાદ્મણેને ભોજન કરાવ. આ પ્રમાણે કહીને ત્યાર પછી મુગ્ધા શ્રી પુરુષોત્તમને કહે છે. ॥ ૧૫ ॥ આ સઘળા પ્રાદ્મણો સ્નાન કરીને આવ્યા છે. એમને પીરશે મારે કોઈ સગો

एवमुक्त्वाग्रहंगत्वामुग्धापृष्ठामुरारिणा ॥ विप्रान्भोजयरेमुग्धेव्रतंतेसफलंकुरु ॥ १३ ॥ अहं भ्रातासमायातोनाम्नाश्रीपुरुषोत्तमः ॥ भोजयष्वेषुचैवाहंप्रसन्नस्यामितिस्फुटम् ॥ १४ ॥ अतःसंभोजनीयास्तेशीघ्रंमुग्धेद्विजान्मुदा ॥ एवमुक्त्वाततःप्राहमुग्धाश्रीपुरुषोत्तमं ॥ १५ ॥ परिवेष्याइमे विप्राःस्नात्वासर्वेसमागताः ॥ नमेस्वकीयःकोप्यन्योयोविप्रांश्चसमर्चयत् ॥ १६ ॥ एवमुक्तोहरिः सर्वानुवाचद्विजपुंगवान् ॥ स्नातव्यंतुद्विजैःसर्वैर्भोजनार्थंसमागतैः ॥ १७ ॥ एवमुक्त्वास्वयंदेवः स्नात्वापाकस्यसन्निधौ ॥ गत्वाददर्शतंपाकमेकभोज्यमितिस्फुटम् ॥ १८ ॥

નથી કોઈ પણ પારકો નથી કે જે પ્રાદ્મણોનું પૂજન કરે ॥ ૧૬ ॥ આ પ્રમાણે કહેવાયલા હરિ સઘળા પ્રાદ્મણોને કહે છે કે ભોજનને મારે આવેલા સઘળાઓએ સ્નાન કરવું. ॥ ૧૭ ॥ આ પ્રમાણે કહીને પોતે પુરુષોત્તમ દેવ સ્નાન કરીને રસોઈની પાસે જઈ એક મનુષ્યને ભોજન કરવા યોગ્ય એવો તેણે એક લાડુને બોલ્યો. ॥ ૧૮ ॥

જેઘને વિસ્મય પામ્યા ને મુઘાના ભાવનું વર્ણન કરતા હયાળુ ભગવાને તે વૃતાન્ત કોઘને પણ કહ્યું નહિ. ॥૧૯॥
પત્રાવલીના પાંતરા હતા તેમનાં શો કટકા કર્યા તેટલાંજ સુવર્ણના પાત્ર થયા. ॥ ૨૦ ॥ હરિએ તે સુવર્ણના પાત્રો
દરેક પ્રાહ્મણોના આગળ મુક્યા અને તેટલાં કોમળ સુવર્ણના ખેસવાના આસનો મુક્યાં. ॥ ૨૧ ॥ તેને વિષે બેઠેલા

દષ્ટાવિસ્મયમાનનોમુઘાભાવાંહિવર્ણયન્ ॥ નકસ્યાપિસમાખ્યાતંવૃત્તાન્તંતત્કૃપાલુના ॥૧૯॥
પત્રાવલ્યાશ્વપત્રાણિતેષાંઘંડાઃકૃતાઃશતં ॥ તાવન્ત્યશ્ચૈવસંજાતાઃપાત્રસૌવર્ણિકાઃકિલ ॥ ૨૦ ॥
તાસ્થાપિતાહિહરિણાપ્રત્યેકંહિદ્વિજાગ્રતઃ ॥ આસનાન્યપિતાવંતિમૃદુસૌવર્ણિકાનિચ ॥ ૨૧ ॥ તે
પુસ્થાપિતવિપ્રેષુવિસ્મિતેષુવિશેષતઃ ॥ મોદકસ્યવિભાગાનુસદ્ધિવંચાશચ્ચકારહ ॥૨૨॥તાવન્તિચૈવ
જાતાનિપકાન્નાનિનશંસયઃ ॥ તેચભક્તાહરેર્યૈવૈદ્વિજરૂપૈસમાગતાઃ॥૨૩॥પરિવેષણંતદાચક્રુર્વિષ્ણો
રાજાઃપ્રદાલકાઃ॥અનૂપમોભવત્સ્વાદોહરિણાઽસૌકૃતોયતઃ ॥૨૪॥

પ્રાહ્મણો વિસ્મય પામ્યા અને વિશેષથી એક લાડુ બનાવેલો હતો તેના શો ભાગ કરતાં હતાં. ॥ ૨૨ ॥ તેટલાંજ પક
વાન થઈ ગયા તેમાં કંઈ સંશય નથી. હરિના જે ભક્તો હતા તે પ્રાહ્મણોના રૂપ લઈને આવ્યા. ॥ ૨૩ ॥ ત્યારે
વિષ્ણુની આજ્ઞા પાળનારા તે પ્રાહ્મણો ખીરસવા લાગ્યા. હરિએ કરેલો આ પાક અનૂપમ સ્વાદવાળો હતો. ॥ ૨૪ ॥

મુ०

અં०

અનેક પ્રકારના પકવાનો તથા શાકો તથા ભાત વિગેરે ઘાળી વસ્તુઓ ઘણા સ્વાદવાળી થઈ હતી. બ્રાહ્મણો જમીને વિરમય પામેલા હતા. ॥ ૨૫ ॥ આશ્ચર્યપૂર્વક આ બહુજ ઉત્તમ પદાર્થ છે. વળી ને અતો ઘણાજ સ્વાદિષ્ટ ઉત્ત : પદાર્થ અમારા વડે જમાય છે. આ પ્રકારે પરસ્પર વાતો કરતાં હતાં. ॥ ૨૬ ॥ આવે કોણુ થશે એમ પૂછવાને કોઈપણ સમર્થ નથી. ભગવાનની માયાથી મોહ પામેલા તે બ્રાહ્મણો બહુ સારૂં કીધું બહુ સારૂં કીધું આ પ્રમાણે બોલતાં હતાં. ॥ ૨૭ ॥ આ પ્રમાણે સઘળાં બ્રાહ્મણો મુગ્ધાને ઘેર તૃપ્ત પામ્યા એમાં કંઈપણ અદેહ નથી. અને પીપલાના પાંદડાના સંપુટો જે બનાવેલા હતા તે પણ સુવર્ણના થઈ ગયા. તે સંપુટો ભગવાનના સંતોષને માટે બ્રાહ્મણો

શાલયશ્વતથાશાકાન્યનેકાનિચતત્રવૈ ॥ જાતંચૈવમહાસ્વાદુભુક્ત્વાતુવિસ્મિતાદિજાઃ ॥ ૨૫ ॥
અહોઅનુરસઃસ્વાદશ્વાહોઅનુપમંત્વિદમ્ ॥ ભુજ્યતેઽસ્માભિરિત્યંહિવાર્તાંચક્રુઃપરસ્પરં ॥ ૨૬ ॥ કોયં
ભવિષ્યતીત્યેવંપ્રષ્ટુકોપિનવૈક્ષમઃ ॥ તન્માયામોહિતાઃસર્વેમાધુસાધ્વિતિવાદિનઃ ॥ ૨૬ ॥ એવંતૃષ્ણા
દિજાઃસર્વેમુગ્ધાંગેહનક્રીંચઃ ॥ સંપુટાનિપ્રદન્નાનિતેભ્યશ્ચહરિતુષ્ટયે ॥ ૨૮ ॥ પ્રસન્નાશ્ચદિજાઃસર્વેવર્ણયં
તશ્વતાંપુનઃ ॥ જગ્મુર્ગેહંયથાસ્વંમ્વંવિસ્મિતાઃપરિચર્યયા ॥ ૨૯ ॥ અથરુપવતગિહેયજ્જાતંતન્નિશામ
॥ યસ્થિતેષુભોજનાર્થૈવૈદિજેષુનત્ક્ષણાદભૂન્ ॥ ૩૦ ॥

ને આપ્યા. ॥ ૨૮ ॥ તેથી સઘળાં બ્રાહ્મણો ઘણાજ પ્રસન્ન થયા. અને તે ફરીથી મુગ્ધાનું વર્ણન કરવા લાગ્યા. પ્રજા, દાન, દક્ષિણા તેથી વિરમય પામેલા બ્રાહ્મણો પોતપોતાને ઘેર જતાં હતાં. ॥ ૨૯ ॥ ત્યારપછી રૂપવંતીને ઘેર જે થયું તે સાંભળો. બ્રાહ્મણો ભોજનને માટે બેઠા કે તન્કાળા પાકશાલામ બનાવેલી રસોઈ અત્યંત ધ્યાન થઈ ગઈ. તે બેઠકને રૂપવંતી શોકથી આકુળગ્યાકુળ થતી હતી. અને તેની તે સર્વ સખીઓ વિરમય પામીને કહેવા લાગી કે આ શું આશ્ચર્ય થયું. ॥ ૩૦ ॥ ॥ ૩૧ ॥

૬૫

૩

૧૫

નિશ્ચય મુગ્ધાને ઉપહાસ નિરસ્કાર વિગેરે કરવાથી. ભગવાન કોપાયમાન થયા એમાં કંઈ સંદેહ નથી એવી રીતે લયલીત થયેલી તે સખીઓ સાથે મૂર્છાખાઈ પૃથ્વીપર પડી. ॥ ૩૨ ॥ અને બ્રાહ્મણો ભોજન કર્યા વગર તે પાપિણી રૂપવંતીની નિંદા કરતાં જતા હતા. મુગ્ધાને ઘેર બ્રાહ્મણો જમી ગયા પછી. ભગવાન પોતે જમીને મુગ્ધાને કહેવા લાગ્યા. ॥ ૩૩ ॥ હે મુગ્ધા, તું મારા ભોજન કરવાથી બાકી રહેલું અન્ન જમવા બેસ. એ અન્ન જમશે. ત્યારે તારૂં વ્રત સંપૂર્ણ થશે. આ પ્રમાણે કહેલું ભગવાનનું વચન સાંભળી પછી ભગવાનના ભોજન કરવાથી

પાકસ્યચાંતર્ધાનંહિદૃષ્ટ્વાશોકાકુલાભવન્ ॥ તાઃસખ્યઃકિમહોજાતમિતિસર્વાશ્રવિસ્મિતાઃ

॥૩૧॥નૂનંમુગ્ધાપરિહાસાદ્દરિઃક્રુદ્ધોનમંશય ॥ ઇતિમતિંસમાપન્નાસ્તાઃસખ્યશ્રઃસ્થિતાભુવિ ॥૩૨॥

બ્રાહ્મણાવિમુલાજગ્મુર્નિદંતસ્તાંહિપાપિણીં ॥ અથમુગ્ધાંહરિપ્રાહસ્વયંભુક્ત્વાથતાંપુનઃ ॥ ૩૩ ॥

મચ્છેષંભુક્ત્વેરેમુગ્ધેતદાપૂર્ણંવ્રતંતવ ॥ એવમુક્ત્વાડ્યહરિણાગેષંમુગ્ધાબુભોજહ ॥૩૪॥ ભુક્તેતદન્નમા

ત્રેતુજ્ઞાનંમુગ્ધાલભત્ક્ષણાત્ ॥ કરામલકવદ્વિશ્વંપ્રકાશંચાભવત્ક્ષણાત્ ॥૩૫॥ તતસ્તુષ્ટાવસામુગ્ધા

તંદેવંહિરમાપતિં ॥ ૩૬ ॥ ॥ મુગ્ધાઉવાચ ॥ ॥ નમામિતેપદામ્બુજંમહૌષ્ઠ્યંકલ્લેદકં ॥ શુભપ્રદંર

માયુતંસુભક્તિમુક્તિદાયકં ॥ ૩૭ ॥

શેષ રહેલા અન્નને મુગ્ધા ગ્રહણ કરતી હતી. ॥ ૩૪ ॥ તે ભગવાનનો પ્રસાદ ભક્ષણ કરતાંજ મુગ્ધાનેજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હાથ ની અંદર આમળું હોય તેની માફક આ જગત્ પ્રકાશમાન દેખાતું હતું. ॥ ૩૫ ॥ ત્યારપછી તે મુગ્ધા રમાનાપતિ એવા તે ભગવાનની રત્નિ કરવા લાગી. ॥ ૩૬ ॥ મુગ્ધા બોલી—મારા સમગ્રવાળા પાપને નાશ કરનારા. શુભ ફળને આપનારા રમાથી યુક્ત. નિન્નતઃ તથા મુક્તિને આપનારા એવા તમારા ચરણ કમળને પગે લાગું છું. ॥ ૩૭ ॥

મું

અં

આર હાથવાળા, રમાનાપતિ, ભક્ત છે વહાલા જેને એવા દયાના સ્થાનરૂપ, અણનાભંગ, નિરન્તર વિશ્વના નાયક એવા પુરૂષોત્તમ ભગવાનને નમસ્કાર કરું છું ॥ ૩૮ ॥ આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાથી ભગવાન હરિ. તત્કાળ. પ્રત્યક્ષ, ક્ષણવારમાં, ખે હાથવાળા મુરલી અને વનમાળાથી શોભત એવા થતા. ॥ ૩૯ ॥ હરિ કહે છે—હે મુગ્ધા તારી ભક્તિ વડે આરાધના કરાયેલો હું પ્રસન્ન થયો છું એમાં કંઈ સંશય નથી મારે તું વગ્દાન માગ. હે મુદ્ધરિ, તું ગોલોકમાં મારી પાસે વાસ કર. ॥ ૪૦ ॥ તે જે ખાડામસ્નાન કરેલું તે ખાડો મુગ્ધા સરોવર નામે પ્રખ્યાત થશે. ને જે લોકો

ચતુર્ભુજંરમાપતિંનમામિભક્તવત્સલંક્રપાલયંગુણાલયંસદૈવવિશ્વનાયકં ॥ ૩૮ ॥

એવંસ્તુતેહરિઃસદ્યઃપ્રત્યક્ષશ્ચાભવત્ક્ષણાત્ ॥ દ્વિભુજોમુરલીહસ્તોવનમાલાવિભૂષિતઃ ॥ ૩૯ ॥ ॥હરિ
રુવાચ ॥ ॥ વરંવૃણિષ્વરેમુગ્ધેગોલોકંવસસુંદરિ ॥ ત્વયાચારાધિતોભક્ત્યાપ્રસન્નોઽહંનસંશયઃ ॥ ત્વ
ત્સ્નાનસ્નાતોભવિતાનામ્નામુગ્ધાસરઃકિલ ॥ અસ્મિન્સ્નાસ્યંતિયેલોકાસ્તેષાંમોક્ષોનદુર્લભઃ ॥ ૪૧ ॥
એવંમુક્ત્વાહરિર્મુગ્ધાંગૃહિત્વાચજગામ ॥ ગોલોકંરૂપવત્યેહનિંદયાનરકંગતા ॥ ૪૨ ॥

એવંહિકારણંત્વત્રભાવસ્યૈવનસંશયઃ ॥ મનએવમનુષ્યાણાંકારણંત્રંધમોક્ષયોઃ ॥ ૪૩ ॥
॥ ઇતિશ્રીપુરુષોત્તમમાહાત્મ્યાંતર્ગતમુગ્ધોપાખ્યાનેત્રૃતીયોધ્યાયઃ ॥ ૩ ॥

એમાં સ્નાન કરશે તેમનો તત્કાળ મોક્ષ થશે. ॥ ૪૧ ॥ આ પ્રમાણે કહીને ભગવાન મુગ્ધાને સાથે લઈને ગોલોકમાં ગયા. અને રૂપવંતી નિંદા કરવાથી નરકમાં ગઈ ॥ ૪૨ ॥ આ પ્રમાણે આ પુરૂષોત્તમ માસના વ્રતમાં ભક્તિ તથા શ્રદ્ધાનું કારણ મુખ્ય છે એમાં કંઈ સંદેહ નથી. મનુષ્યોને બંધન તથા મોક્ષનું કારણ મનજ છે. ઇતિશ્રી પ્રહ્લાદ પુરાણે પુરૂષોત્તમ માહાત્મ્યે લક્ષ્મી નારાયણ સંવાદે મુગ્ધા પારાખ્યાને ત્રૃતીયો અધ્યાય સમાપ્ત.

॥ व्यतीपातव्रतकथाप्रारंभः ॥

युधिष्ठिर કહે છે—હે કૃષ્ણ પરમાત્મા, તમારા મુખ થકી દેવના સઘળા વ્રતો પણ સાંભળ્યા. હવે ઉદ્યાપન સહીત ફલ થકી યુક્ત વ્યતીપાતના વ્રતને કહો. ॥ ૧ ॥ કૃષ્ણ કહે છે—પૂર્વે વંશની વૃદ્ધિને અર્થે શુકદેવજીને વ્યાસ મુનિએ કહ્યું. હે રાજસત્તમ, તે વ્રત હું તમને કહું છું તે તમે સાંભળો. ॥ ૨ ॥ શુકદેવજી કહે છે—હે મહામુને, વ્યતીપાત

॥ શ્રીમણેશાયનમઃ ॥ ॥ અથવ્યતીપાતવ્રતકથાપ્રારંભઃ ॥ ॥ યુધિષ્ઠિરુવાચ ॥ ॥ શ્રુતાનિ ત્વન્મુખાદેવવ્રતાનિસકલાન્યપિ ॥ ॥ વ્યતીપાતવ્રતંબ્રૂહિસોદ્યાપનફલાન્વિતમ્ ॥ ૧ ॥ ॥ શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચ ॥ ॥ પુરાવ્યાસેનકથિતંશુકાયવંશવૃદ્ધયે ॥ તદ્વ્રતંકથયિष्याમિશૃણુરાજન્યસત્તમ ॥ ૨ ॥ ॥ શુકઉવાચ ॥ ॥ કથંયોગઃસ્મૃતઃપૂજ્યોવ્યતીપાતોમહામુને ॥ પૂજિતેકિંફલંતાતવિધિંબ્રૂહિવિ સ્તરાત્ ॥ ૩ ॥ ॥ વ્યાસઉવાચ ॥ ॥ ઇમમર્થંપુરાપૃષ્ઠોધરણ્યાચ્ચજગદ્ગુરુઃ ॥ વ્યતીપાતવ્રતંસર્વંય ત્સમાख्याતવાન્પ્રભુઃ ॥ ૪ ॥

નું સ્મરણ કેમ કરવું, પૂજન કેમ કરવું, અને પૂજવાથી શું ફળ મળે છે માટે હે તાત તેનો જે વિધિ હોય તે મને વિસ્તારથી કહો. ॥ ૩ ॥ વ્યાસ કહે છે—હે શુકદેવ, આજ અર્થનો પશ્ચ પૂર્વે જગત્પુરુષ વરાહજીને ધરાણીએ પૂછ્યો અને વ્યતીપાતનું સઘળું વ્રત વરાહજીએ કહ્યું ॥ ૪ ॥

તે વ્રત સધળાં લોકના કડ્યાણને સાડું હું તમને કહું છું. ધરણી કહે છે-હે ભગવાન. તમે જે વ્યતીપાત કહ્યો તે સ્વરૂપ થકી કવો છે. ॥ ૫ ॥ તે કોનો પુત્ર છે. તેને શા માટે પ્રજા ને પ્રજા થકી શું કૃણ આપે છે. વરાહ કહે છે-હે ધરણિ, જે વખતે ચંદ્રમાએ બૃહસ્પતિની સ્ત્રી તારાને ગ્રહણ કીધી. ॥ ૬ ॥ તે વખતે ચંદ્રમાને સૂર્ય મિત્ર બાવથકી કહે છે. કે હે ચંદ્ર-તું બૃહસ્પતિની સ્ત્રીનો ત્યાગ કર. ન્યારે ચંદ્રમા ઘણું ક્રોધાયમાન થયો. અને સૂર્યને

તદ્વ્રતંકથયિष્યામિપરલોકહિતાયચ ॥ ॥ ધરણ્યુવાચ ॥ ॥ યસ્ત્વયોક્તોવ્યતીપાતઃકીદૃશઃ
સસ્વરૂપતઃ ॥ ૫ ॥ કસ્યપુત્રઃકથંપૂજ્યઃપૂજિતેચાત્રકિંફલમ્ ॥ ॥ શ્રીવરાહુવાચ ॥ ॥ યદાબ્રુ
હસ્પતેર્ભાર્યાતારાંજગ્રાહશીતગુઃ ॥ ૬ ॥ મિત્રત્વાત્પ્રાહતંસૂર્યસ્યજદાગન્બૃહસ્પતેઃ ॥ તદાસોમોઽતિ
રુષ્ટશ્ચરવિંકૂરંવ્યલોકયત્ ॥ ૭ ॥ આદિત્યોપિતદારુષ્ટઃક્રુધાસોમંવ્યલોકયત્ ॥ ઉભયોર્દૃષ્ટિસંપાતા
ત્ક્રુદ્ધયોઃસોમસૂર્યયોઃ ॥ ૮ ॥ ઉદ્યતાસ્યોભવદ્દોરઃપુરુષઃપિંગલેક્ષણઃ ॥ દણ્નૌષ્ઠોદીર્ઘદશનોભ્રુકુટી
કુટિલાનનઃ ॥ ૯ ॥

ક્રોધથકી જેવા લાગ્યો. ॥ ૭ ॥ તેવારે સૂર્ય પણ ક્રોધાયમાન થયો. અને ચંદ્રમાને ક્રોધથકી જેવા લાગ્યો. સૂર્ય અને ચંદ્ર બન્નેની ક્રોધ દ્રષ્ટિથકી. ॥ ૮ ॥ પીળા નેત્રવાળો, મોટા હોઠવાળો, લાંબા દાંતવાળો, વાંકી અકુટીવાળો, તથા બચાનકે મુખવાળો, એવો પુરુષ ઉત્પન્ન થયો. ॥ ૯ ॥

પીળી મૂછ વાળો, લાંબા કેશવાળો, લાંબી ભૂચુટીવાળો, શુકા ઉદરવાળો, ઘણાજ બિહામણો, લાંબા જીભવાળો. સૂર્ય, અગ્નિ અને ચમના જેવી કાન્તિવાળો. ॥ ૧૦ ॥ આઠ નેત્રવાળો. ચાર મુખ વાળો અરાડ હાથ વાળો. એવો ત્રણ લોકને ખાવાને તૈયાર થયો. તેને ચંદ્ર અને રવિએ વાર્યો. ॥ ૧૧ ॥ તે વખતે તે પ્રછવા લાગ્યો કે હે ચંદ્ર સૂર્ય. હું બુખ્યો છું. માટે શું ભક્ષણ કરું? કારણ કે ત્રણ લોકને ખાવાને તમે બન્નેએ મને વાર્યો. ॥ ૧૨ ॥ ક્રોધ અને બુખ બન્ને મને

પિંગલશ્મશ્રુંકેશાંતોલંબશ્રુશ્ચક્રશોદરઃ ॥ કરાલોદીર્ઘજિહ્વશ્ચસૂર્યાગ્રિયમસન્નિભઃ ॥ ૧૦ ॥
 અષ્ટનેત્રશ્ચતુર્વક્રોભુજૈરષ્ટાદશૈર્યુતઃ ॥ ત્રૈલોક્યંભક્ષિતુંપ્રાપ્તોર્વીંદુભ્યાંનિવારિતઃ ॥ ૧૧ ॥ સોપૃચ્છ
 દયસૂર્યૈંદુક્ષુધિતોભક્ષયામિકિમ્ ॥ ત્રૈલોક્યંભોક્તુકામોહંભવદ્રયાંવિનિવારિતઃ ॥ ૧૨ ॥ ક્રોધક્ષુધૌ
 માંબાધેતેપાત્યેવૈકુત્રતેમયા ॥ ॥ સોમસૂર્યાવૂચતુઃ ॥ ॥ કોપદૃષ્ટેર્નોવિવિધાદતિપાતાદ્રવાનભૂત્ ॥ ૧૩ ॥
 વ્યતીપાસ્તતોનામ્નાભવાન્ભુવિભવિષ્યતિ ॥ સર્વેષામપિયોગાનાંપતિસ્ત્વંભવિતાસદા ॥ ૧૪ ॥ તેષાં
 મધ્યેપુણ્યતમોભવિષ્યસિનસંશયઃ ॥ યસ્મિન્કાલેત્વદુત્પત્તિઃશુભંકર્મનકારયેત્ ॥ ૧૫ ॥

પીડા કરે છે તેને હું કયાં પાડું. ચંદ્ર સૂર્ય કહે છે.—અમારા બંનેની કોપ દષ્ટિના નાના પ્રકારના ઉત્પાત થકી તું ઉત્પન્ન થયો ॥ ૧૩ ॥ તે થકી તું વ્યતિપાત એવે નામે પૃથ્વીને વિષે થશે. અને હંમેશા તું સઘળા યોગોનો રાજા થશે. અને યોગોમાં તું પુણ્યવાળો થશે તેમાં કંઈપણ સંદેહ નથી. જે કાલને વિષે તારી ઉત્પત્તિ હોય તે વખતે કંઈપણ સાફ કર્મ કરે નહિ. ॥ ૧૫ ॥

પણ સ્નાન દાનાદિક જે કાંઈપણ કીધું હોય તે અક્ષય થાય છે. આ પ્રમાણે તેને અર્થ અને ચંદ્રમાએ વન્દાન આપ્યાં. ત્યારથી તે યોગીનો રાજા થયો. ॥ ૧૬ ॥ અને ત્રણ લોકને વિષે વિખ્યાન થયો તથા ઘણા પુણ્ય ફળને આપવાવાળો. મહાબળવાન એવો વ્યતીપાત ત્રણ લોકમાં ફરવા લાગ્યો ॥ ૧૭ ॥ તાગ ફળની ઇચ્છા ગળનાર પુરૂષે તું (વ્યતીપાત) જે દિવસે હોય ત્યારે કાંઈએક આપવું. અને તે આપેલું તારે બુધ્યાએ ખાવું. દાન નહિ

સ્નાનદાનાદિકાંકિંચિત્કૃતચૈવાક્ષયંભવેત્ ॥ ઇતિતામ્યાંવરોદત્તસ્તતઃપ્રભૃતિયોગરાદ્ ॥ ૧૬ ॥
ત્રિષુલોકેષુવિખ્યાતોઽવહુપુણ્યફલપ્રદઃ ॥ વ્યતીપાતમહાવીરત્રૈલોક્યવ્યાપકપ્રભો ॥ ૧૭ ॥ ત્વયિ
પ્રાપ્તેનરૈઃકિંચિદ્વાતવ્યંશુભકાંક્ષિભિઃ ॥ તદત્તંક્ષુધિતોમુંક્ષ્વનોચ્ચેત્ક્રોપોનિપાત્યતામ્ ॥ ૧૮ ॥ ॥ વ્યતી
પાતઽવાચ ॥ ॥ નમોવાંપિતરૌમેસ્તુક્રોધપાતઃસમોજનઃ ॥ દત્તોભવદ્રયામધુનાપ્રસાદઃક્રિયતાંમ
॥ ૧૯ ॥ ॥ રવીંદૂઽચતુઃ ॥ ॥ સ્નાનદાનજપહોમપૂર્વકંયસ્ત્વદીયસમયેસમાચરેત્ ॥ તસ્યપૂણ્યમિદં
તેપ્રસાદતોઽનંતમસ્તુસુતનોહ્યનુગ્રહાન્ ॥ ૨૦ ॥

કરે તેનાપર કોપને પાડવો. ॥ ૧૮ ॥ વ્યતીપાત કહે છે. —આ મારા બે પિતાને નમસ્કાર કરું છું. લોજન મહિત કાંઈ પાડવાનું આપ્યું હવે તમે હમણાં અને મારાપર કૃપા કરો. ॥ ૧૯ ॥ ૪વિચંદ્ર કહે છે. —સ્નાન. દાન. જપ. હોમ વિગેરે જે કમ તારા વખતે તારે નીમીને જે સારી રીતે કરે છે. તેનું પુણ્ય તારી કૃપાથી અને અમારા અનુગ્રહથી હે—સુત. અનંત થાય. ॥ ૨૦ ॥

તારા પુણ્યકાલને વિષે તારું જે કોઈ પૂજન કરે તેનું કલ્યાણ થાવ અને તે કલ્યાણ રૂપ થાવ. પુત્ર. આયુષ. ધન સુખ કીર્તિ પુષ્ટિરૂપ આરોગ્યાદિ ગુણિજનની શ્રેષ્ઠતા પૂર્વક થાવ. ॥ ૨૧ ॥ ઘરણી કહે છે.—હે જગતગુરુ એના પૂજન નો વિધિ વિસ્તાર પૂર્વક કહો. હે દેવ. તેનું પૂજન મનુષ્ય કરે તો શું ફળને પામે છે. ॥ ૨૨ ॥ વરાહ કહે છે.—હે ભૂમિ જે કારણથી તે વ્યતિપાત કહેવાય છે તથા તેનું પૂજન કરવાથી જે ફળ મળે છે, તે દુઃકાણમાં કહેલું છે. ॥ ૨૩ ॥

તત્કાલેતવવિદધાતિપૂજનંયસ્તસ્યેષ્ટંभवतुभवेत्समद्रूपः ॥ पुत्रायुर्धनसुखकीर्तिपुष्टिरूपारो
ग्याद्यंगुणिजनवल्लभत्वपूर्वम् ॥ २१ ॥ ॥ घरण्युवाच ॥ ॥ अस्यार्चनविधिंब्रूहि विस्तरेण जगद्गुरो ॥
कृते तस्मिन्व્રતે देव किं फलं प्राप्य ते नरैः ॥ २२ ॥ ॥ वराह उवाच ॥ ॥ यस्माच्च कारद्रूमे व्यतीपातः
स उच्यते ॥ अर्चिते यत्फलं तस्मिन्स्तदुक्तंच समासतः ॥ २३ ॥ विस्तरेणार्चनफलं कथितुं केन शक्यते ॥
येनार्च्यते व्यतीपातः स विधिः श्रूयतामिह ॥ २४ ॥ शुभे व्यतीपात दिने वगाहयेत्सुपूंचगव्येन महान
दीजलम् ॥ उपावसे हૈપવમાન જાપકોજપેચ્ચમંત્રંવ્યતીપાતતેનમઃ ॥ ૨૫ ॥

વિસ્તાર થકી પૂજનનું ફળ કહેવાને કોઈ પણ શક્તિમાન નથી. અહિં આ જે વિધિએ વ્યતિપાત પૂજાય તે વિધિ સાંભળ. ॥ ૨૪ ॥ કલ્યાણકારક વ્યતિપાતના દિવસે પવિત્ર પાંચ ગવ્યે કરીને સમુદ્રમાં મળનારી નદીમાં સ્નાન કરવું અને ઉપવાસ કરી પવમાન એ નામના મંત્રનો જપ કરી વ્યતિપાતને નમસ્કાર કરવો. ॥ ૨૫ ॥

શર્કરાએ ભરેલો અને તાંબાના ત્રણે દાંડેલો એવા ઘડો તેમાં સુનાતું કમળ તેને વિષે અરાડ હાથવાળી
 પુરૂષની આકૃતિવાળી સુનાતિ મૂર્તિનું સ્થાપન કરીને ॥ ૨૬ ॥ વસ્ત્ર. ચંદન. કુલ. ચોખ્ખા. ધુપ. દીપ. નૈવેદ્ય. તથા
 ખાવાને યોગ્ય એવા અને ભોજન કરવાને યોગ્ય એવા નાના પ્રકારના ફૂલોએ કરીને માર્ગશીર્ષ માસમાં પૂજન
 છાદિતેતામ્રપાત્રેણશર્કરાપૂરિતઘટે ॥ કાંચનાઘટેપ્રતિષ્ઠાપ્યહૈમમષ્ટભુજંનરમ્ ॥ ૨૬ ॥ અષ્ટભુ
 જમષ્ટાદશભુજંઉત્પત્તિવાક્યેવ્યતીપાતમૂર્તેરષ્ટાદશભુજશ્રવણાદુત્પત્તિવાક્યાનુસારિત્વચ્ચનિયોગવા-
 ક્યસ્ય ॥ યથામગવદ્વીતાસુચત્વારોમનવસ્તથેતિચત્વારશ્ચતુર્દશેત્યર્થઃ ॥ ગંધપુષ્પાક્ષતેર્ધૂપૈર્દોપવસ્ત્ર-
 નિવેદનૈઃ ॥ ભક્ષ્યૈર્મોજ્યૈઃફલૈશ્ચિત્રૈર્માસિમાર્ગશિરઃર્ચયેત ॥ ૨૭ ॥ નમસ્તેસ્તુવ્યતીપાતસોમસૂર્ય-
 સુતપ્રભો ॥ યદ્વાનાદિકૃતંકિંચિત્તદનંતમિહાસ્તુમે ॥ ૨૮ ॥ ઇત્યુત્કાપંચરત્નાભ્યંસુપુષ્પાક્ષતમંજ-
 લિમ્ ॥ પ્રક્ષિપેત્તક્ષણાદેવસર્વપાપક્ષયોભવેત્ ॥ ૨૯ ॥

કરે ॥ ૨૭ ॥ હે પ્રભુ. હે ચંદ્ર સૂર્યના પુત્ર હે વ્યતીપાત તમને નમસ્કાર કરું છું. જે કાંઈ દાન કર્યું તે અનંત
 અહિઆ મને થાવ. ॥ ૨૮ ॥ આ પ્રમાણે કહીને સારા પુષ્પ. ચોખ્ખા. અને પંચ રત્નથી યુક્ત અર્ચ્ય અર્પણ કરે તેજ
 વખતથી સઘળા પાપાનો નાશ થાય છે. ॥ ૨૯ ॥

હે ભૂમિ, જો બીજે દિવસે વ્યતીપાત હોય, તો પેહેલે દિવસે પૂજન તથા ઉપવાસ કરવો. અને તે સમયે ગુરુને આપવું ॥ ૩૦ ॥ અને વ્યતીપાતના સમાપ્તિ સમયે ગોમય (ગાયનું છાણ) પ્રાશન કરીને પારણા કરે. હે! પૃથિવિ અથવા જો એકજ દિવસે વ્યતીપાત હોય ॥ ૩૧ ॥ તો તેજ દિવસે દાન આપીને ઉપવાસ કરે. આ પ્રમાણે મહિને મહિને આવનારા વ્યતીપાત કરે ॥ ૩૨ ॥ અને જો હોમો વ્યતીપાત આવે ત્યારે વ્રત કરનારે ઉદ્યાપન કરવું. શીલા સમિધની

યદિદ્વિતીયેચદિનેવ્યતીપાતોભવેન્મહિ ॥ તદ્વાપૂર્વોપવાસસ્તુદદ્યાત્ત્સકલંગુરોઃ ॥ ૩૦ ॥ પારણ વ્યતીપાતાંતેકુર્યાત્સિંપ્રાશયગોમયમ્ ॥ અથૈકસ્મિદિનેધાત્રિવ્યતીપાતોભવેદ્યદિ ॥ ૩૧ ॥ તત્રૈવાહિતદા દત્વાઉપવાસસમાચરેત્ ॥ કુર્યાદેવંમામિમાસિવ્યતીપાતાંસ્ત્રયોદશ ॥ ૩૨ ॥ ચતુર્દશેતુસંપ્રાપ્તેકુર્યા દુદ્યાપનંબુધઃ ॥ વ્યતીપાતાયસ્વાહેતિક્ષિરવૃક્ષસમિચ્છતમ્ ॥ ૩૩ ॥ આજ્યક્ષીરતિલાનાંચહોતવ્યંવૈશ તંશતમ્ ॥ શર્કરાપૂર્ણકુંભેનસહચોપસ્કરૈર્યુનામ્ ॥ પ્રતિમાકાંચર્નીભક્ત્યાપ્રદદ્યાદૂતદેશિને ॥ ૩૪ ॥ વંદેવ્યતીપાતમહંમહાંતરંવીંદુસૂનુંસકલેષ્ટલઘ્યૈ ॥ મમશ્તપાપસ્યમંમશ્ચયોઽસ્તુપુણ્યસ્યચાનંતફલં મમાસ્તુ ॥ ૩૫ ॥

તેરસા આહુતિ વ્યતીપાતાયસ્વાહા એ ભણીને આપવી. ઘી, પાયસ, તલ, એ દરેકની સાં સાં આહુતી આપવી. શર્કરાએ ભ રેલો ઘડો અને સાહિત્યથી યુક્ત એવી સુવર્ણ મૂર્તિ વ્રત બતલાવનારને આપવી ॥ ૩૪ ॥ સવ મનોરથની પ્રાપ્તિને માટે શ્રેષ્ઠ એવા અર્ચનના પુત્ર એવા વ્યતીપાતને હું નમસ્કાર કરું છું. મારા સર્વપાપનો નાશ થાય અને મારા પુણ્યનું અનંત ફળ થાય ॥ ૩૫ ॥

આ પ્રમાણે કહીને પોંચી કુંડળ અને બીજા કંઠના ભૂષણોથી શુરની પુજા કરીને જે પ્રમાણે કહેલું તે સર્વ સમાપ્ત કરીને કહેલા એવા ફલને પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ૩૬ ॥ દુધવાળી ગાય સુવર્ણ દક્ષિણા સજ્જિત આપવી. સુંદર કાપ્ટની બનાવેલી મજબુત ॥ ૩૭ ॥ તથા હાથીદાંતના રમડાથી ચુકત એવી સુવર્ણના પત્રથી જરેલી એવી સજ્જિત તળાઈથી પાથરેલી એવી સુંદર ગાદ મસુળીયાવાળી ॥ ૩૮ ॥ પાટી ચુકત અને ચાદરથી પાથરેલી એવી ધુપ ગંધથી સુંગંધીવાળી એવી

इतिसमीर्यगुरुपरिपूज्यतंकटककुंडलकंठविभूषणैः ॥ सकलमेवसमाप्ययथोचितंतदुपलभ्यफलंलभतेमहि ॥ ३६ ॥ गांवैषयस्विनींदद्यात्सुवर्णवरदक्षिणाम् ॥ तस्मैशैयांप्रदद्याच्चसारदारुमर्याद्वदाम् ॥ ३७ ॥ इंतपत्रवितानाढयांहिमपट्टैरलंकृताम् ॥ हंसतुलीप्रतिच्छन्नांशुभगंडोपधानकाम् ॥ ३८ ॥ प्रच्छादनपटीयुक्तांधूपगंधाधिवासिताम् ॥ तांबुलंकुंकुमक्षोदंकर्पूरागुरुचंदनम् ॥ ३९ ॥ दीपकोपानहौछत्रंप्रदद्याच्चमरासने ॥ देहांतेसूर्यलोकायविमानैरत्नसन्निभैः ॥ ४० ॥ अप्सरोगणसंभोगैर्गीतनृत्यविलासिभिः ॥ गत्वाकल्पर्बुदशतंमोदतेत्रिदशार्चितः ॥ ४१ ॥

શય્યા બ્રાહ્મણને આપવી અને તાંબુલ કંકુ ચૂણ કપુર અગર અંદન ॥ ૩૮ ॥ દીપ જોડા, છત્ર, ચામર, આસન એ સર્વ વસ્તુ બ્રાહ્મણને આપવી તેના પુણ્યથી દેહના અવસાન સમયે ગીત નૃત્ય વિલાસો છે જેમને વિષે એવા અપ્સરાઓના સમૂહના સંભોગ છે જેમાં એવા અને રતનના સરખી કાન્તિવાળા વિમાનો વડે કરી સૂર્ય લોકમાં જઈને દેવાથી પૂજાયલો કલ્પના સો અબજો સુધી મુખ લોગવે છે ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥

સુખ ભોગ્યા પછી ચક્રવર્તી રાજ થાય અને કીર્તી વડે યુક્ત ગુણ, પુત્ર, આયુષ, આરોગ્ય ધન, ધાન્યવાન
રૂપવાન તથા સારા ભાગ્યને ભોગવવાવાળો ॥ ૪૨ ॥ તથા પ્રતાપ આદિ મોટા વૈભવથી યુક્ત ભોગોને ભોગવવાવાળો બહુ
વિદ્વાન મનુષ્ય તથા સારા નશીબથી યુક્ત એવા આઠ જન્મ સુખી થાય છે. ॥ ૪૩ ॥ અમાવાસ્યાને દિવસે દાન કરવાથી
દશગણું, દિનક્ષયે દાન કરવાથી સોગણું, તેથી સોગણું સંક્રાન્તિને વિષે, તેથી સોગણું મેષને તુલા સંક્રાન્તિને વિષે ॥ ૪૪ ॥
તેથી સોગણું યુગાદિ તીથિને વીષે તેથી સોગણું ઉત્તરાયણ તથા દક્ષિણાયનને વિષે, તેથી સોગણું ચંદ્રગૃહણને વિષે અને તેથી

તદંતેરાજરાજઃસ્યાદ્રૂપસૌભાગ્યભાગભવેત્ ॥ કીર્ત્યાદ્યોગુણપુત્રાયુરોગ્યધનધાન્યવાન્ ॥ ૪૨ ॥

પ્રતાપાદિમહૈશ્વર્યયુક્તોભોગીબહુશ્રુતઃ ॥ જનસૌભાગ્યસંપન્નોયાવજ્જન્માપ્તકાયુતમ્ ॥ ૪૩ ॥ દર્શે-
દશગુણંદાનંતચ્છતઘનંદિનક્ષયે ॥ શતઘનંતચ્છશંક્રાંતૌશતઘનંવિષુવેતતઃ ॥ ૪૪ ॥ યુગાદૌતચ્છતગુ-
ણમયનેતચ્છતાહતમ્ ॥ સોમગ્રહેતચ્છતઘનંતચ્છતઘનંરવિગ્રહે ॥ ૪૫ ॥ અસંખ્યેયંવ્યતીપાતેદાનંવેદ-
વિદોવિદુઃ ॥ ઉત્પત્તૌલક્ષગુણંકોટિગુણંભ્રમણનાડિકાયાંતુ ॥ ૪૬ ॥ અર્બુદગુણિતંપતનેજપદનાચક્ષ-
યંપતિતે ॥ જન્મદ્વાવિંશતિર્નાડિર્ભ્રમણંત્વેકવિંશતિમ્ ॥ વ્યતીપાતસ્યપતનંદશસપ્તસ્થિતિર્વિદુઃ ॥ ૪૭ ॥

સોગણું સૂચ્ય ગ્રહણને વિષે ફળ મળે છે પણ વ્યતીપાતને દિવસે દાન કરવાથી અનંત ફળ મળે છે. આ પ્રમાણે વેદને
બાણનારો કહે છે ॥ ૪૫ ॥ વ્યતીપાતના ઉત્પત્તિ સમયમાં તપદાન વિગેરે કરવાથી લક્ષગણું ફળ મળે છે તથા ભ્રમણકાળને
વિષે જપ દાન વિગેરે કરવાથી કરોડ ગણું ફળ મળે છે. પડવા આવે તે વખતે અગ્રજે ગણું અને પડી રહે તે વખતે
દાન કરવાથી અક્ષય ફળ મળે છે ॥ ૪૬ ॥ પેહેલી બાવીસ ઘડી ઉત્પત્તિકાળ કહેવાય છે પછીની એકવીસ ઘડી ભ્રમણકાળ
કહેવાય છે. પછીની સત્તર ઘડી પતન કાળ કહેવાય. આ પ્રમાણે વ્યતીપાતની સ્થિતિઓ બાણવી ॥ ૪૭ ॥

વ્યતીપાત સમયમાં જે દાન અર્પણ કર્યું તેને સૂર્ય ચંદ્ર વારંવાર ફળ આપે છે. યુગના સા અખજો સુધી વૃદ્ધિને પામે છે પણ નાશ પામતું નથી ॥ ૪૮ ॥ તેટલા કારણ માટે હે પૃથિવિ તું વ્યતીપાતની પૂજા કર અનંત ઇષ્ટ એવું પુણ્ય જો નિરંતર સ્થિર હોય અને મનોરથ પુર્ણ કરવાવાળું ઇષ્ટ પુણ્ય તારું હોય તો સમસ્ત ને ધારણ કરવાવાળી થા ॥ ૪૯ ॥

સમર્પિતંયદ્યતીપાતકાલેપુનઃપુનસ્તદ્રવિશીતરશ્મી ॥ પ્રયચ્છતઃકલ્પશતાર્બુદાનિવિવર્ધ-
માન્દાહ્લેહીતતેત્ર ॥ ૪૮ ॥ તસ્માન્મહિત્વંવ્યતીપાતપૂજાંકુરુષ્વચેત્પુણ્યમનંતમિષ્ટમ્ ॥ યદિસ્થિર-
ત્વંસતતંતવેષ્ટંસમસ્તધારિત્વમભીક્ષિતંચ ॥ ૪૯ ॥ ગણયિત્વાવ્યતીપાતકાલંવાવેત્તિયોનરઃ ॥ સર્વ-
પાપહરૈતસ્યભવતોમાનુભેશ્વરૌ ॥ ૫૦ ॥ પઠતિલિખિતયઃશૃણોતિવૈતત્કથયતિપદ્યતિકારયત્ય
વદ્યમ્ ॥ રવિશશિદિવમાપ્યસોપિદેવૈશ્ચિરસમયંપરિપૂજ્યમાનઆસ્તે ॥ ૫૧ ॥ ॥ ઇતિવરાહપુરાણો-
ક્તંવ્યતીપાતવ્રતમ્ ॥

જે મનુષ્ય વ્યતીપાતના કાળને ગણિને જાણે છે તેનાં સૂર્ય ચંદ્ર સઘળા પાપનો નાશ કરે છે ॥ ૫૦ ॥ જે કોઈ આ વ્યતીપાતની કથા જાણે છે તથા લખે તથા સાંભળે છે તથા કહે છે તથા જોય છે તથા કરાવે છે તે અવશ્ય રવિચંદ્ર અને સ્વર્ગને પામી દેવોથી પૂજાયલો ઘણા વખત સુધી રહે છે ॥ ૫૧ ॥ ઇતિ વરાહ પુરાણમાં કહેલું વ્યતીપાતનું વ્રત સમાપ્ત.

યુધિષ્ઠિર કહે છે—હે વિપ્ર, જે વ્રત કરવાથી ચમરાજની શિક્ષા જોવામા નહિ આવે એવું વ્રતોમા શ્રેષ્ઠ એવું વ્રત હું તમને પુછું છું. ॥ ૧ ॥ હે વિપ્રિ. જગત્ના ઉપર દયા કરીને તે વ્રત મને કહો. માર્કંડેય બોલ્યા—હે રાજન્, આ વ્રત પૂર્વે હર્યશ્વ નામના રાજાએ કરેલું તે તું જાણ ॥ ૨ ॥ તે રાજાએ તે વ્રતનું પુણ્ય હુબ્બી એવાં સૂકરને આપેલું છે. કેટલું વખત રાજ સત્તમ એવો હર્યશ્વ રાજા મૃગયા સ્થવાને ॥ ૩ ॥ વનના મધ્ય ભાગમા

અથનારદીયેવ્યતીપાતવ્રતમ્ ॥ ॥ યુધિષ્ઠિરુવાચ ॥ ॥ યેનવ્રતેનચીર્ણેનનપદ્યેદ્યમસામનમ્ ॥
પરિપૃચ્છામ્યહંવિપ્રવ્રતાનામુત્તમંવ્રતમ્ ॥ ૧ ॥ તદ્વ્રતંબ્રહ્મિવિપ્રર્ષેકૃત્વાજગતિવૈકૃપામ્ ॥ ॥ માર્કં
ડેયુવાચ ॥ ॥ શ્રૃણુરાજ. વ્રતમિદંહર્યશ્વેનપુરાકૃતમ્ ॥ ૨ ॥ તેનરાજ્ઞાતુતદ્વ્રતંસૂકરાયજદુઃસ્થિને ॥
કદાચિન્મૃગયાંકર્તુર્હર્યશ્વોરાજસત્તમઃ ॥ ૩ ॥ વનમધ્યેચરનરાજાદૃષ્ટ્વાતત્રૈવસૂકરમ્ ॥ દગ્ધપાદ
કટિંચૈનદગ્ધકંઠમુલ્લોદરમ્ ॥ ૪ ॥ દૃષ્ટ્વાતથાવિશ્રંતંતુકૃપાંચક્રેનૃપોત્તમઃ ॥ કેનકર્મવિપાકેનહ્યવ
સ્થાંપ્રાપ્તવાનયમ્ ॥ ૫ ॥ અહોકષ્ટમહોકષ્ટંસૂકરેણોપભૂજ્યતે ॥ અવશ્યમેવભોક્તવ્યંકૃતંકર્મશુભા
શુભમ્ ॥ ૬ ॥

કરતા એવા રાજાએ પગ. કેડ, કંઠ. મુખ, પેટ. આ સર્વ હૃદય થયલા અવયવોવાળા સૂકરને જોઈને ॥ ૪ ॥ રાજા
તેવા પ્રકારના સૂકરને જોઈને તેનાપર દયા કરવા લાગ્યા. અને કયા કર્મોના પાપથી આવી અવસ્થાને પામ થયો ॥ ૫ ॥
અહો કષ્ટ. અહો કષ્ટ. સૂકરથી ભોગવાય છે. શુભને અશુભ કહેલું કેમ અવશ્ય ભોગવવું પડે છે ॥ ૬ ॥

આ પ્રમાણે મનમાં ધારી રાજ સૂકરને કહે છે. આ પ્રકારની તારી અવસ્થા કેમ થઈ તે કહે. ॥ ૭૯ ॥ રાજનું તેવું વચન સાંભળી વારંવાર નિઃશ્વાસ મુકતો પૂર્વે કરેલા કર્મનું સ્મરણ કરીને સૂકર રાજને કહે છે. ॥ ૮૦ ॥ હે રાજ, સાંભળ, પૂર્વે હું ધનવાન વૈશ્ય હતો. આશા કરીને આવેલા આશ્રિતજનોને કંઈપણ મેં આપ્યું નહિ. ॥ ૮૧ ॥ પુરાણ અને વેદમાં કહેલા ધણા ધર્મ સાંભળ્યા, તોપણ પાપબુદ્ધિથી મેં મારા આત્માનું કલ્યાણ કર્યું નહિ. ॥ ૮૨ ॥ તૃપ્ત

इत्येवंमनसिध्यात्वारजातंप्राहसूकरम् ॥ ईदृशीकिमवस्थातेतन्मेवूहिचसूकर ॥ ७९ ॥ तच्छ्रुत्वानृपतेर्वाक्यं निःश्वसनसूकरो मुहुः ॥ स्मृत्वा पुरा कृतं कर्म प्रत्युवाच नृपं प्रति ॥ ८० ॥ शृणुराज त्रहर्षं वै वैश्यो धनबलान्वितः ॥ आशाकृद्भयोन दत्तं हि आश्रितेभ्यश्च किंचन ॥ ८१ ॥ श्रुताश्च ब्रह्मवोधर्माः पुराणश्रुतिचोदिताः ॥ तथापि पापबुद्ध्या मे न कृतं चात्मनो हितम् ॥ ८२ ॥ आशापाशमनुप्राप्तः शुभशास्त्रविवर्जितः ॥ कृतवान्पापमेवाहं न किंचित्सुकृतं कृतम् ॥ ८३ ॥ एकदा तु द्विजः कश्चिद्व्यतीपाते गृहं मम ॥ आगतो याचयन्मां च न किंचिद्वत्तवानहम् ॥ ८४ ॥

૩૫ અંધનને પ્રાપ્ત થયેલો, સારા શાસ્ત્રનો વર્ગ કરેલો એવો હું પાપજ કરતો હતો અને કંઈપણ સાફ કર્મ કર્યું નહિ. ॥ ૮૦ ॥ એક દિવસ કોઈ બ્રાહ્મણ વ્યતીપાતને દિવસે મારે ઘરે આવ્યો અને મારી પાસે યાચના કરી પણ મેં તેને કંઈ આપ્યું નહિ. ॥ ૮૧ ॥

મેં ઘણાજ કઠોર વચનથી તેનો તિરસ્કાર કર્યો તોપણ કહ્યું હે વૈશ્ય, આજે વ્યતીપાત છે. માટે હે પરસ્પર ભેદ રાખનાર, અર્થી એવા મને કંઈ આપ. ॥ ૧૩ ॥ જે કંઈ આપશે તે મેરુતુલ્ય થાય છે. તે આવતા જન્મને વિષે તું પામશે. મે ક્રોધથી તેને ખરાબ વચન કહ્યાં. ॥ ૧૪ ॥ ત્યાર પછી બ્રાહ્મણ ક્રોધથી મને શ્રાપ દેતો હતો. જે પ્રમાણે મારા શરીરના જુદા જુદા ભાગને આશાસ્પ અગ્નિ બાળે છે. ॥ ૧૫ ॥ હે પુરુષોમાં અધમ, તે પ્રમાણે જળ વગર

મયાનિરાકૃતોત્યંતંવચોભિર્નિષ્ઠુરૈસ્તથા ॥ વ્યતીપાતોચરૈવૈશ્યકિંચિદ્દેહ્યર્થિનેશ્વલ ॥ ૧૩ ॥
તન્મેરુરુપંભવતિપ્રાપ્સ્યસૈત્વન્યજન્મનિ ॥ કુપિતેનમયાતસ્મૈનિષ્ઠુરાવાક્સમીરિતા ॥ ૧૪ ॥ તતશ્ચકુ
પિતોવિપ્રોમમશાપમથાદદત ॥ આશાગ્નિર્દહતેયદ્વન્મમાંગાનિપૃથક્પૃથક્ ॥ ૧૫ ॥ તથૈવતુતવાંગા
નિદાવાગ્નિઃપુરુષાધમ ॥ અરણ્યેનિર્જલેદેશેનિર્જનેદ્રુમવર્જિતે ॥ ૧૬ ॥ તત્રસૂકરયોનોત્વમુત્પન્નોદુઃ
શ્વમાપ્નુહિ ॥ પ્રસાદિતોમયાપશ્વાત્પુનરપ્યુક્તવાંસ્તદા ॥ ૧૭ ॥ ઉદ્ધરિષ્યતિરાજાત્વાંસૂકરત્વેદયાપરઃ
॥ ઇત્યુત્કાચજગામાથઅન્યવૈશ્યગૃહંપ્રતિ ॥ ૧૮ ॥

ના તથા મનુષ્ય વગરના તથા ઝાડ વગરના એવા અરણ્યમાં તારા શરીરના અંગો દાવાગ્નિથી બળે. ॥ ૧૬ ॥ તે વનમાં તું સૂકર જાતિમાં ઉત્પન્ન થઈને દુઃખ પામ. ત્યાર પછી પણ મે પ્રસન્ન થઈ કહ્યું ॥ ૧૭ ॥ સૂકરના પર દયા રાખનાર એવો રાજા તારો ઉદ્ધાર કરશે. આ પ્રમાણે કહીને બીજા વૈશ્યના ઘર પ્રત્યે જતો હતો. ॥ ૧૮ ॥

હે રાજન્, તેં શ્રાપે કરીને જળરહિત, તથા મનુષ્યરહિત એવા વનમાં સૂકરજાતિમાં ઉત્પન્ન થઈને દુઃખી થયો છું. ॥ ૧૯ ॥ રાજા કહે છે—હે સૂકર, કયા પ્રકારથી તું પાપ થકી મુક્ત થાય તે મને કહે કે જેથી તારા શ્રાપને નાશ કરવાને હું શક્તિવાળો થાઉં. ॥ ૨૦ ॥ સૂકર કહે છે—હે રાજેન્દ્ર, જે કર્મે કરીને મારી મુક્તિ થાય તે તમે સાંભળો. હે રાજન્, પૂર્વે તમે વ્યતીપાત નામનું વ્રત કરેલું છે. ॥ ૨૧ ॥ હે રાજન્ જે પ્રમાણે માતા છોકરાને

તેનશાપેનવૈરાજન્સૂકરત્વમવાપ્તવાન્ ॥ અહંદુઃસ્વીચસંજાતોવિજનેનિર્જલેવને ॥ ૧૯ ॥

॥ રાજોવાચ ॥ ॥ કેનત્વંમુચ્યસેપાપન્મમાચક્ષેહસૂકર ॥ યેનશ્ચક્રોમ્યહંકર્તુત્તવશાપસ્યસંક્ષયમ્

॥ ૨૦ ॥ ॥ વરાહુવાચ ॥ ॥ શ્રૂયતાંમમરાજેન્દ્રમુક્તિઃસાધ્યેનકર્મણા ॥ વ્યતીપાતવ્રતંનામકૃતં

રાજંસ્ત્વયાપૂર્ણ ॥ ૨૧ ॥ યથામાતાસુતસ્યેહસર્વત્રસુખકારિણી ॥ તથાવ્રતમિદંરાજન્નિહલોકેપરત્રચ

॥ ૨૨ ॥ યથૈવાભ્યુદિતઃસૂર્યોદ્યશોષંચતમોદહેત્ ॥ વ્યતીપાતસ્તથૈવેહસર્વપાપંવ્યપોહતિ ॥ ૨૩ ॥ યથા

વિષ્ણુર્દદાતીહનૃણાંયરમનિર્વૃત્તિમ્ ॥ દદાત્યેવંનસંદેહસ્તથાવ્રતમિદંશુભમ્ ॥ ૨૪ ॥

સઘળે સુખકારી છે, તે પ્રમાણે આ વ્યતીપાતનું વ્રત આ લોકમાં તથા પરલોકમાં સુખ આપનારું છે. ॥ ૨૨ ॥ જેવી રીતે ઉદય થતો સૂર્યનારાયણ સઘળા અધિકારનો નાશ કરે છે. તેવી રીતે આ વ્યતીપાત સઘળા પાપોનો નાશ કરે છે. ॥ ૨૩ ॥ જેવી રીતે વિષ્ણુ ભગવાન મનુષ્યોને પરમપદ આપે છે તેવી રીતે કલ્યાણકારક આ વ્યતીપાતનું વ્રત પરમપદને આપે છે એમાં સંદેહ નથી. ॥ ૨૪ ॥

અમાવાસ્યાને દિવસે દાન કરવાથી સો ગણું, દિનક્ષયને વિષે હજાર ગણું. મેષ તુલા સંક્રાંતિને વિષે. સો હજાર ગણું અને વ્યતીપાતને દિવસે દાન કરવાથી અનંત ફળ મળે છે. ॥ ૨૫ ॥ ઉત્પત્તિકાળને વિષે આવિશ ઘડી. બ્રમણ કાલને વિષે એકવિશ ઘડી, પતનકાળને વિષે દશ ઘડી, પતિતકાળને વિષે સાત ઘડી. ॥ ૨૬ ॥ ઉત્પત્તિ કાળને વિષે દાન કરે તેનું લાભ ગણું ફળ મળે છે. બ્રમણકાલમાં કરોડગણું, પતનકાલમાં દશ કરોડગણું, અને પતનકાલે કરે તેનું અનંત

શતમિંદુક્ષયેદાનંસહસ્રંતુદિનક્ષયે ॥ વિષુવેશતસાહસ્રંવ્યતીપાતેત્વનંતકમ્ ॥ ૨૫ ॥ દ્વાવિશતિઃ
૨૨ સમુત્પત્તૌભ્રમણેચૈકવિંશતિઃ ૨૧ ॥ પતનેદશનાઢ્યસ્તુ ૧૦ પતિતેસપ્ત ૭ નાડિકાઃ ॥ ૨૬ ॥ યત્ફલં
લક્ષમુત્પત્તૌભ્રમણેકોટિરુચ્યતે ॥ પતનેદશ કોટ્યસ્તુપતિતેદત્તમક્ષયમ્ ॥ ૨૭ ॥ (આકૃતિર્મૃદ્ધના
કાષ્ટાશૈલતુલ્યાશ્વનાડિકાઃ ॥ લક્ષ્યકોટ્યર્બુદગુણમનંતંસ્યાદ્યથાક્રમમ્ ॥ વ્યતીપાતવિભાગેષુદાન
મુક્તંનૃપોત્તમ.) અમાપિતાચવિજ્ઞેયોમાતામન્વાદયસ્તથા ॥ ભગિનીદ્વાદશીજ્ઞેયાવ્યતીપાતસ્તુસોદરઃ
॥ ૨૮ ॥ પિતર્યુક્તંશતગુણંસહસ્રંમાતરિસ્મૃતમ્ ॥ ભગિન્યાંદશમાસાહસ્રંસોદરેદત્તમક્ષયમ્ ॥ ૨૯ ॥

ફળ મળે છે. ॥ ૨૭ ॥ (આવિશ, એકવિશ, દશ, સાત, ઘડીકાઓ અનુક્રમે લાખ, કરોડ, દશકરોડ, અગ્રજ અનંત ગણું ફળ થાય છે. હે રાજા—વ્યતીપાતના વિભાગોને વિષે આ પ્રમાણે દાન કરેલું છે.) અમાવાસ્યાને પિતા જાણવો અને મન્વાદિતિથિઓને માતા જાણવી. બારશ એન જાણવી. વ્યતીપાત બાર્ષ જાણવો. ॥ ૨૮ ॥ પિતાને વિષે સોગણું, માતા ને વિષે હજારગણું, એનને વિષે દશ હજારગણું વ્યતીપાતને દિવસે દાન કરવાથી નાશ વગરનું ફળ મળે છે. ॥ ૨૯ ॥

હે રાજન પ્રયત્નથી વ્યતીપાતનો વિધિ સાંભળ. માઘ, ફાગણ, માર્ગશિર્ષ, વૈશાખ, શ્રાવણ એ મહિનાઓમાં
 ॥ ૩૦ ॥ જે દિવસે વ્યતીપાત હોય તે દિવસે શ્રેષ્ઠ એવા વ્યતીપાતના વ્રતનો આરંભ કરવો. પવિત્ર ઘડીને તથા
 સાવધાન થઈને વ્યતીપાતના વ્રતને વિશે બેસવું ॥ ૩૧ ॥ પંચગવ્ય સુગંધિ તેલ, આમળા એ સર્વ પદાર્થો શરીરે
 યોગીને સ્નાન કરવું. ત્યારપછી સર્વ અર્થને સાધન કરનારા આ વ્યતીપાતના વ્રતનો સંકલ્પ કરવો. ॥ ૩૨ ॥ એ

વિધાનંવ્યતીપાતસ્યશૃણુરાજન્પ્રયત્નતઃ ॥ માઘેવાફાલ્ગુનેમાર્ગેવૈશાખેશ્રાવણેથવા ॥ ૩૦ ॥

વ્યતીપાતોદિનેયસ્મિન્નારભેદ્વ્રતમુત્તમમ્ ॥ વ્યતીપાતવ્રતેતિષ્ઠઙ્ગુચિર્ભુત્વાસમાહિતઃ ॥ ૩૧ ॥ પંચગ
 વ્યતિલૈર્ધાત્રીફલૈઃસ્નાયાત્સમાહિતઃ ॥ તતઃસંકલ્પેક્ષત્ક્રાંદ્વર્થસાધકમ્ ॥ ૩૨ ॥ નવારોનચન
 ક્ષત્રંનતિથિર્નચચંદ્રમાઃ ॥ યદાવૈજાયતેભક્તિસ્તદાગ્રાહ્યમિદંવ્રતમ્ ॥ ૩૩ ॥ કિંવ્રતૈર્વહુભિશ્ચીર્ણૈઃકિંદાનૈ
 વ્હુભિઃકૃતૈઃ ॥ સર્વેષાંફલમાપ્નોતિવ્યતીપાતવ્રતેનૈવ ॥ ૩૪ ॥ ઇતિનિશ્ચિત્ય મનસાવ્યતીપાતવ્રતંચર ॥
 સર્વપાપવિશુદ્ધ્યર્થયાવત્સંવત્સરોભવેત્ ॥ ૩૫ ॥

વ્રતમાં વાર, નક્ષત્ર, તિથિ, ચંદ્રમાં કંઈપણ બેસવું નહિ. જે દિવસે ભક્તિ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે આ વ્રત ગ્રહણ કરવું.
 ॥ ૩૩ ॥ ઘણા વ્રતો કરવાથી શુ' તથા ઘણા દાનો કરવાથી શુ' વ્યતીપાતનું વ્રત કરવાથી સઘળા વ્રતોનું ફળ મળે છે.
 ॥ ૩૪ ॥ આ પ્રમાણે મનથી નિશ્ચય કરીને સઘળા પાપની શુદ્ધિને માટે વ્યતીપાતનું વ્રત કર. જ્યારે વષ થાય. ॥ ૩૫ ॥

વ્યતીપાતને દિવસે વેદ અને વેદના અંગોના પારને જાણનાર એવા બ્રાહ્મણને આમંત્રણ કરીને ત્રણ ભરેલું તાંબાનું પાત્ર ગોળ મુકીને બ્રાહ્મણને અર્પણ કરવું. ॥ ૩૬ ॥ આ પ્રમાણે બીજે ને ત્રીજે વ્યતીપાતે પણ આપવું. તથા ચોથે પાંચમે વ્યતીપાતે ધી સહિત પાંચસનું દાન આપવું. ॥ ૩૭ ॥ આ પ્રમાણે દરેક વ્યતીપાતે વારા કરતી દાન આપવું. એ પ્રકારે જ્યારે વર્ષ દિવસ થાય ત્યારે વિષ્ણુ ભગવાનની પૂજા કરાવી. ॥ ૩૮ ॥ શંખ, ચક્ર, ગદા, અને પદ્મ જેના હાથમાં છે એવા

આમંત્રયતદિને વિપ્રં વેદવેદાંગપારગમ્ ॥ તિલૈઃ પૂર્ણશરાવંચ સગુડંગુરવેઽર્પયેત્ ॥ ૩૬ ॥ એવંદિ
ત્રીયેદાતવ્યં તૃતીયેપિતથૈવચ ॥ સઘૃતં પાયસં ચૈવદાતવ્યં ચોત્તરોત્તરમ્ ॥ ૩૭ ॥ ઉત્તરોત્તરં ચતુર્થાદાવિ
ત્યર્થઃ ॥ એવંસંવત્સરસ્યાંતેદેવસ્યાર્ચીતુકારયેત્ ॥ ૩૮ ॥ શંખચક્રગદાપાણિપદ્મહસ્તાં હિરણ્યમયમ્ ॥
વસ્ત્રયુગ્મેનસંવેષ્ટ્ય પૂજયેદ્ગૃહધ્વજમ્ ॥ ૩૯ ॥ હેમદાનં તતઃ કુર્યાદ્યથાદિભવસારતઃ ॥ મંત્રેણાનેન વિધિ
વત્કરેઘૃત્વાસુવર્ણકમ્ ॥ ૪૦ ॥ નમસ્તેસ્તુ વ્યતીપાતસોમસૂર્યસુતપ્રભો ॥ દાસ્યામિદાનં યત્કિંચિત
દક્ષય્યામિ હાસ્તુમે ॥ ૪૧ ॥

ગરુડધ્વજ ભગવાનની સુવર્ણની મૂર્તિને એ વસ્ત્રથી વીટાળીને પૂજન કરવું. ॥ ૩૯ ॥ પછી પોતાના વૈભવના પ્રમાણમાં સુવર્ણ દાન કરવું. વિધિપૂર્વક સુવર્ણ હાથમાં લઈ આ મંત્ર ભણીને. ॥ ૪૦ ॥ હે પ્રભુ, હે ચંદ્ર સૂર્યના પુત્ર, હે વ્યતીપાત, તમને નમસ્કાર કરું છું. જે કંઈક દાન આપું છું તે મને અહિંઆ નાશ વગરનું થાવ. ॥ ૪૧ ॥

ગુંજા (એટલે એક રતીભાર) અથવા એથી ઓછું સુવર્ણ બ્રાહ્મણના હાથમાં આપે તે હેમાદ્રિ પર્વતના
જેટલું અનંત ફલને આપવાવાળું થાય છે. ॥ ૪૨ ॥ આ ક્ષેત્ર કુરુક્ષેત્રના બરોબર અને બ્રાહ્મણ સાક્ષાત્ નારાયણરૂપ
છે. સુવર્ણના દાનથી જનાર્દન ભગવાન પ્રસન્ન થાય. ॥ ૪૩ ॥ હે ભગવાન, વ્યતીપાત એ તમારા એ હાથ છે, વૈધૃતિ
એ પગ છે, સંક્રાન્તિ હૃદયસ્થાન છે, આભાવાસ્થા નાભિ કહેવાય છે. ॥ ૪૪ ॥ પુનેમ વાંસો છે, આ પાંચ પર્વો,

ગુંજામાત્રમપિસ્વલંહેમંવિપ્રકરેર્પિતમ્ ॥ હેમાદ્રિદિશ્વરાકારમનંતફલદંભવેત્ ॥ ૪૨ ॥
इदंक्षेत्रंकुरुक्षेत्रंसाक्षान्नारायणौद्विजः ॥ सुवर्णस्यचदानेनप्रीतोभूयाज्जनार्दनः ॥ ४३ ॥ तवहस्तौ
व्यतीपातौवैधृतिश्चरणौस्मृतौ ॥ संक्रांतिर्हृदयस्थानममावैनाभिरुच्यते ॥ ४४ ॥ पृष्ठंचपूर्णिमापंचप
र्वाण्यंगानिपंचते ॥ व्यतीपातदीनेदेवकिंचिद्विप्रेसमर्पितम् ॥ भवत्वनंतफलदंममजन्मनिजन्म
नि ॥ ४५ ॥ एवंप्रार्थ्यहृषीकेशंनत्वाचैवपुनःपुनः ॥ तत्सर्वगुरवेदद्याच्छ्रोत्रियायकुटुंबिने ॥ ४६ ॥
व्रतोपदेष्ट्रेविप्रायपुराणज्ञायभक्तिः ॥ ब्राह्मणान्भोजयित्वातुव्रतमेत्समापयेत् ॥ ४७ ॥

તમારા પાંચ અંગો છે. હે દેવ, વ્યતીપાતને દિવસે જે કંઈ બ્રાહ્મણને આપ્યું હોય તે મારા જન્મો જન્મને વિષે
અનંત ફલને આપવાવાળું થાય. ॥ ૪૫ ॥ આ પ્રમાણે ઋષીકેશ ભગવાનની પ્રાર્થના કરીને વારંવાર પગે લાગીને, તે
સઘળું વેદને બાળુનાર તથા કુટુંબવાળા, વ્રતના ઉપદેશ કરનાર. પુરાણ બાળુનાર, તથા ગુરુ એવા બ્રાહ્મણને ભક્તિથી
આપવું, અને બ્રાહ્મણને જમાડીને આ વ્રતની સમાપ્તિ કરવી. ॥ ૪૬ ॥ ॥ ૪૭ ॥

સૂકર કહે છે—હે રાજન, મનુષ્યોને સ્વર્ગ તથા મોક્ષપદને આપનાર તથા અનંત ફળને આપનાર વ્યતીયાતનું વ્રત તમે પૂર્વ જન્મમાં કરેલું છે. ॥ ૪૮ ॥ આ પ્રમાણે સૂકરે કરીને કહેવાયલો હર્યશ્વ રાજા સૂકર પ્રત્યે વચન બોલતો હતો. મેં આ વ્રત કર્યું છે તેનું સઘળું ફળ હું તને આપું છું. ॥ ૪૯ ॥ આ પ્રમાણે કહીને રાજાએ સૂકરને

॥ સૂકરુવાચ ॥ ॥ इदं व्रतं त्वया देव गृहीतं पूर्वजन्मनि ॥ स्वर्गापवर्गदं नृणां मनंत फलदं शुभम्

॥ ૪૮ ॥ तेनैव मुक्तो हर्यश्वः सूकरं वाक्यमब्रवीत् ॥ मया कृतमिदं सर्वं तत्फलं ते ददाम्यहम् ॥ ૪૯ ॥

एवमुक्त्वानृपश्रेष्ठः सूकराय फलं ददौ ॥ तत्क्षणात् तेन पुण्येन सूकरो मुक्तः किल्बिषः ॥ ૫૦ ॥ मुक्तः सूकरः दे-

हाच्च सर्वाभरणभूषितः ॥ दिव्यं विमानं संप्राप्य गतः स्वर्गं च सूकरः ॥ ૫૧ ॥ न जानंति द्विजाः सर्वे व्य-

तीपातघातोत्तमम् ॥ इह लोके च सुखदं स्वर्गमोक्षप्रदायकम् ॥ ૫૨ ॥

ફળ આપ્યું, તે પુણ્યથી તત્કાળ સૂકર પાપથી મુક્ત થયો. ॥ ૫૦ ॥ સૂકર દેહથી મુક્ત થયેલો સઘળા અલંકારોથી શોભા યમાન એવા તે સુંદર વિમાનને પ્રાપ્ત કરીને સ્વર્ગમાં ગયો. ॥ ૫૧ ॥ આ લોકમાં સુખ આપનાર, સ્વર્ગ મોક્ષને આપનાર, એવું ઉત્તમ વ્યતીયાતના વ્રતને સઘળાં બ્રાહ્મણો બાણુતા નથી. ॥ ૫૨ ॥

માર્કંડેય બોલ્યા—હે રાજેન્દ્ર, એટલા કારણ માટે તું ઉત્તમ એવું જે વ્યતીપાતનુ વ્રત તે તું કર, નિરન્તર મનુષ્યના સઘળા પાપને નાશ કરવાવાળું થાય છે. ॥૫૩॥ શ્રદ્ધા ભક્તિથી યુક્ત એવો જે કોઈ મનુષ્ય આ વ્રત કરે તે સઘળા પાપોથી મુક્ત થયેલો વિષ્ણુના સાન્નિધ્યપણાને પામે. ॥ ૫૪ ॥ જે કોઈ વ્યતીપાતના વ્રતની કથાને ભક્તિથી સાંભળે

॥ માર્કંડેયુવાચ ॥ ॥ અતસ્ત્વંકુરુરાજેન્દ્રવ્યતીપાતવ્રતોત્તમમ્ ॥ સર્વપાપક્ષયકરંનૃણાંભવતિસર્વદા ॥૫૩॥ इदंयःकुरुतेमर्त्यःश्रद्धाभक्तिसमन्वितः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ५४ ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्याविष्णुलोकेमहीयते ॥ ज्ञानवान्धनवान्छ्रीमानिहचैवसुखिभवेत् ॥ ५५ ॥ ॥ इतिनारदियपुराणेव्यतीपातव्रतमसमाप्तम् ॥

તો તે આ લોકમાં જ્ઞાનવાન, ધનવાન, શ્રીમાન, સુખી એવો થાય, અને વડુંડને પામે. ॥૫૫॥ ઇતિ નારદ પુ૦ વ્યતીપાત વ્રત સમાપ્ત. અથ પ્રકારાન્તરેણ ઉદ્ધાપનં. ॥

આ પ્રમાણે મહિને મહિને આવનારા તેર વ્યતીપાત કરવા અને જ્યારે શ્રાદ્ધમાં વ્યતીપાત આવે ત્યારે ઉદ્યાપન કરવું. ॥ ૧ ॥ પહેલે વ્યતીપાતે અથવા વચમાં અથવા છેલ્લા વ્યતીપાતે શક્તિ પ્રમાણે કરવું. ॥ ૨ ॥ પોણા તોલો ને બે વાલના વજનની અથવા એનાથી અડધા વજન તથા એનાથી અડધા વજનની વ્યતીપાતના સ્વરૂપની આઠ હાથ વાળી પુરુષાકૃતિની સુવર્ણની મૂર્તિ કરાવવી. ॥ ગણપતિ પૂજન તથા સ્વસ્તિ વાચન કરવું. ॥ ૩ ॥ નાંદીમુખ દેવતાઓ

॥ અથપ્રકારાંતરેણોદ્યાપનમ્ ॥ ॥ કુર્યદેવંમાસિમાસિવ્યતીપાતાંસ્ત્રયોદશ ॥ ચતુર્દશેતુ સંપ્રાપ્તેકુર્યાદુદ્યાપનંબુધઃ ॥ ૧ ॥ આદૌમધ્યેતથાચાંતેયથાશક્તિસમાચરેત્ ॥ નિષ્કત્રયેણચાર્ધેન તદર્ધાર્ધેનવાપુનઃ ॥ ૨ ॥ વ્યતીપાતસ્વરૂપંહિકુર્યાદષ્ટભુજંનરઃ ॥ ગણેશપૂજનંકાર્યંસ્વસ્તિવાચનમા ચરેત્ ॥ ૩ ॥ નાંદીમુખાંસ્તતોભ્યર્ચ્યઆચાર્યંવરયેત્સુધીઃ ॥ વરયેચ્ચતતોવિપ્રાન્ઋત્વિજશ્ચત્રયોદશ ॥ ૪ ॥ દેવાગારેતથાગોષ્ઠેશુદ્ધેચસ્વીયમંદિરે ॥ પુષ્પમંડપિકાંકૃત્વાપટ્ટકુલાદિવૅષ્ટિતામ્ ॥ ૫ ॥ તન્મધ્યેસર્વતોમદ્રંચયેલ્લક્ષણાન્વિતં ॥ તત્પૂર્વેસ્થાપયેત્કુંભંશર્કરાપૂરિતંશુભમ્ ॥ ૬ ॥

નું પૂજન કરીને આચાર્યની પૂજા કરવી. ॥ ત્યારપછી બીજા તેર બ્રાહ્મણોની પૂજા કરવી. ॥ ૪ ॥ દેવાલયમાં ગાયના ગોઠાણમાં પવિત્ર સ્થાનમાં પોતાના ઘરમાં વચ્ચે વિટાળેલા પુષ્પનો મંડપ કરીને ॥ ૫ ॥ તેમાં શાસ્ત્રપૂર્વક સર્વ તોલદ્ર મંડળ કરવું. ॥ તેની પૂર્વે પવિત્ર શાકેરથી ભરેલા ઘડાનું સ્થાપન કરવું. ॥ ૬ ॥

તેના ઉપર તાંબાનું, વાંસનું અને મૃત્તિકાનું પાત્ર મૂકવું. ॥ પોતાનાં તોલોને એ વાલ સુવર્ણનાં બનાવેલી મૂર્તિને ॥ ૭ ॥ પોતાનાં શક્તિ પ્રમાણે કનકેત્રી લક્ષ્મીનારાયણની મૂર્તિને અત્ર પાત્રની મૂર્તિન સાથે વૈદિક મંત્રથી ॥ ૮ ॥ તેમાં સ્થાપન કરવી, ત્યાર પછી બ્રહ્માદિ દેવતાઓનું આવાહન કરવું. ॥ ત્યાર પછી જોતા સાહિત્યના વિસ્તારથી પ્રજન કરીને ॥ ૯ ॥ ત્યાર પછી સાડ અંદન પુષ્પ જલોથી અર્ધ્ય આપવું. ॥ હે અંદ્ર સૂર્યના પુત્ર. હે પ્રભુ, હે અતીપાત.

તસ્યોપરિન્યમેતપાત્રતામ્રવૈણવમૃન્મયમ્ ॥ નિષ્ક્રત્રયેણપ્રતિમાંસુવર્ણેનવિનિર્મિતામ્ ॥ ૭ ॥
સ્વશક્ત્યાકારયેદ્રમ્યાંલક્ષ્મીનારાયણસ્યચ ॥ વૈદિકેનતુમંત્રેણવ્યતીપાતસમન્વિતામ્ ॥ ૮ ॥
તાંસ્થાપયેત્તત્રકુર્યાદ્બ્રહ્માદ્યાવાહનતતઃ ॥ તતઃપૂજાંવિનિર્વર્ત્યમહાસંભારવિસ્તરૈઃ ॥ ૯ ॥ અર્ધ્યંચાપિ
તતોદેયંસુગંધૈઃકુસુમૈર્જલૈઃ ॥ ગૃહાણાર્ધ્યંવ્યતીપાતમોમસૂર્યસુતપ્રભો ॥ ૧૦ ॥ સત્તજન્મકૃતંપાપં
ત્વત્પ્રસાદાત્પ્રણસ્યતુ ॥ મંત્રેણાનેનદેવાયદદ્યાદર્ધ્યંસમાહિતઃ ॥ ૧૧ ॥ ઋચામોમોધેનુમિતિહોમંસો
માયકારયેત્ ॥ આકૃષ્ણેનેતિમંત્રેણસૂર્યાયવિધિવન્નરઃ ॥ ૧૨ ॥

અર્ધ્યને બ્રહ્મ કરો. ॥ ૧૦ ॥ તમારા પ્રસાદથી સાત જન્મોમા કરેલું પાપ નાશ પામે. ॥ સાવધ થઈને આ મંત્ર થી દેવને અર્ધ્ય આપવું. ॥ ૧૧ ॥ ઋચા મોમો ધેનુ એ મંત્રથી અંદ્રમાને આહુતિ આપવી. ॥ મનુષ્યે વિધિપૂર્વક આ કૃષ્ણને એ મંત્રથી સૂર્યને આહુતિ આપવી. ॥ ૧૨ ॥

અશ્વત્થ તથા આંકડાની એકસોઆઠ સમિધથી ॥ ઇંદ્રવિણ્ણુ એ મત્રથી પાયસે કરીને હોમ કરવો. ॥ ૧૩ ॥
 કલોથા હોમ કરવો. વ્યાહતીઓની એકસો આઠ આહુતિ આપવી. ॥ લાડુને દુધપાકથી તેર બ્રાહ્મણોને જમાડવા ॥ ૧૪ ॥
 આ પ્રમાણે વરૂણી કરેલા બ્રાહ્મણોને દક્ષિણા આપી સત્તાપ કરવા ॥ આચાર્યનું પૂજન કરી દુધવાળી ગાય આપવી.
 ॥ ૧૫ ॥ આ પ્રકારનું વ્રત જે મનુષ્ય ભક્તિથી યુક્ત થઈ કરે ॥ તે તે કરેડ જન્મમાં કરેલા પાપોથી મુક્ત થાય

અશ્વત્થાર્કસમિદ્રિશ્વશતમષ્ટોત્તરંતથા ॥ ઇંદ્રવિણ્ણુરિતિમંત્રેણહોમઃશ્યાત્પાયસેનચ ॥ ૧૩ ॥
 વ્યાહતિનાંફલૈર્હોમંકુર્યાદિષ્ટોત્તરંશતં ॥ ત્રયોદશબ્રાહ્મણાંશ્વભોજયેલ્લડુપાયસૈઃ ॥ ૧૪ ॥ એવમારા
 ધિતાન્વિપ્રાન્દક્ષિણાભિશ્વતોષયેન્ ॥ આચાર્યપૂજ્યેત્પશ્ચાદ્વાંચદહ્યાત્પયસ્વિની ॥ ૧૫ ॥ ઇત્યંવ્રતંતુયઃ
 કુર્યાન્નરોભક્તિમમન્વિતઃ ॥ કોટિજન્મકૃતૈઃપાપૈર્મુચ્યતેનાત્રશંભયઃ ॥ ૧૬ ॥ અસ્મિકૃતેવ્રતેરાજન્
 વૈધવ્યંસ્ત્રીનિચાપ્નુયાન્ ॥ અકાલમૃત્યુંદ્રારિઘ્નંશોકોદુઃસ્વંનજાયતે ॥ ૧૭ ॥ સર્વસૌખ્યમવાપ્નોતિ
 વ્યતીપાતપ્રમાદતઃ ॥ ૧૮ ॥ ॥ ઇતિપ્રકારાંતરેણવ્યતીપાતવ્રતોદ્યાપનંસમાપ્તમ ॥

એમા કંઈ સંદેહ નથી. ॥ ૧૬ ॥ જે રાજન્. સ્ત્રી આ વ્રત કરે તે તે વિધવાપણને પામે નહિ. ॥ અકાલ મૃત્યુ,
 દારિદ્ર્ય, શોક, દુઃખ નહિ પાવ. ॥ ૧૭ ॥ વ્યતીપાતના પચ્ચત્તાથી સઘળા મુખને પ્રાપ્ત કરે છે. ॥ ૧૮ ॥

ઇતિ પ્રકાશન્તરેણ વ્યતીપાત વ્રતનું ઉદ્યાપન સપ્તર્ષમ ।

सुदेवे तप कीधुं वर्ष चारहजार प्रभु वर्ष चारहजार ॥
पण तारा महिनाना तपथी पाम्यो पार—जयदेव. ॥ ३ ॥
पुत्र सजीवन करीने तव पाम्यो दर्शन प्रभु तव पाम्या दर्शन ॥
बीजे अवतारे जन्म्यो दृढधन्वा राजन्—जयदेव. ॥ ४ ॥
शुद्रमणीग्रीव तारा दीपना महिमाए प्रभु दीपना महिमाए ॥
नीष्पाप थईने अवतर्यो चीत्रबाहुराये—जयदेव. ॥ ५ ॥
कदरीए धनलोभथी परगृहे गुण गाया प्रभु परगृहे गुण गाया ॥
कपिजन्मे मोक्ष पाम्यो ए तारी माया—जयदेव. ॥ ६ ॥
पुरुषोत्तम महिनानी आरती जे कोई गाशे प्रभु जे कोई गाशे ॥
कहे प्रभु करजोडी गौलोके जासे—जयदेव. ॥ ७ ॥

॥ अथश्रीपुरुषोत्तमनी आरती ॥

जयदेव जयदेव जयश्री पुरुषोत्तम (२) मलमासने वर आपी कीधो सर्वोत्तम-टेक.

मेधावी सुताए अनादर कीधो प्रभु अनादर कीधो ॥

शीवने प्रसन्न कर्या पण एक वर नहि दीधो-जयदेव. ॥ १ ॥

कुंताना संताने विधि वडे व्रत कीधुं प्रभु विधि वडे व्रत कीधुं ॥

शत्रु पराजय करीने राज्यासन लीधुं-जयदेव. ॥ २ ॥

જાહિરાત.

આ પ્રેસમાં સંસ્કૃત, ગુજરાતી વીગેરે છાપવાનું કામ તાકીદથી સફાર્ધદાર અને સસ્તે ભાવે કરી આપવામાં આવશે.

પુસ્તકે મળવાનું ઠેકાણું.

- ૧—‘સોદાગર’ પ્રેસ. ફે૦ બક્ષીના દરિયામહેલ ૩—ગ્નેશી પરભુરામ શંભુરામ
પાસે—મુરત. ફે૦ ગોપીપુરા બનીઆવાસ—મુરત.
૨—રા૦ રા૦ કશનદાસ નારાયણદાસ બુકસેલર
ફે૦ નાણાવટ—મુરત.

(આ પુસ્તકના સર્વે હક પ્રસિદ્ધ કરનારે સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

છાપનાર તથા પ્રસિદ્ધ કરનાર—ઠાકોરદાસ નગીનદાસે બક્ષીના દરિયામહેલ આગળ આવેલા “ સોદાગર પ્રેસમાં છાપ્યું.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—મુરત બક્ષીના દરિયામહેલ આગળ આવેલા “ સોદાગર ” પ્રેસમાંથી.

॥इतिश्रीपुरुषोत्तममाहात्म्यसमाप्तम्॥

(मुग्धा, व्यतीपात, वे एकादशीनी कथा गुजराती टीकासहित)

